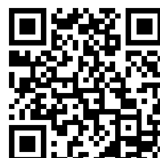

INNVÅNARE I HASLI-DALEN

MINNEN FRÅN SÖDERN.

EFTER EN RESA

I

DANMARK, TYSKLAND, SCHWEITZ OCH ITALIEN.

AF

KARL AUGUST NICANDER.

A prosperous life, passed at home, has little incident for narrative; it is only poor devils, that are tossed about the world, that are the true heroes of story.

WASHINGTON IRVING.

FÖRSTA DELEN.

NY UPPLAGA.

ÖREBRO,
N. M. LINDH, 1862.

ÅT

DEN HÖGE OCH DYRE FURSTEN

JOSEF FRANS OSCAR,

SVERIGES OCH NORRIGES KRON-PRINS,

HERTIG AF SÖDERMANLAND,

HELGAR

DEN FRÅN KONSTENS LÄNDER

ÅTERKOMNE PILGRIMEN

MED DJUPASTE VÖRDNAD OCH TACKSAMHET

DESSA

ANSPRÅKSLÖSA MINNEN

AF

SIN VANDRING.

Innehåll.

TILLEGNAN.

FÖRSTA BOKEN.

RESAN I SVERIGE OCH DANMARK.

RESAN I SVERIGE.
Östergötland och Småland: Sagan om Urberget . . sid. 1—7.
Blekinge. Ett besök i Hoby prestgård . . . . . . „ 8—11.
Skåne . . . . „ 11—13.
Romfararens Afsked . . . . „ 13—14.
KÖPENHAMN.
Stadens yttre . . . . „ 15—17.
Besök hos *Fredrik Münter*, *Oehlenschläger* och *Rahbek* . . . . „ 17—19.
Besök på universitets-bibliotheket i sällskap med *Nyerup* och *Rask* . . . . „ 19—21.
Kungliga bibliotheket: Prof. *Molbech* . . . . . . „ 21—22.
Sammankomst i Nordiske Old-Skrifts-Selskabet „ 22—23.
Museum for Nordiske Oldsager, Målningsgalleriet på Christiansborg. Professorerna vid fria konsternas akademi. De yngre konstnärerna . . . . „ 24—29.
Theatern . . . . „ 29—30.
Rosenborgs slott och dess samlingar . . . . . . „ 30—32.
En söndag i Dyrehaven . . . . „ 32—34.
Assistence-kyrkogården . . . . „ 34—38.
VANDRINGEN PÅ SEELAND.
Fredriksberg. *Bernstorff's* minnesvård. Kongens Lyngbye och Sorgenfri. Fredriksdal. Fredriksborg. Seelands natur . . . . „ 39—49.

ANDRA BOKEN.

ELBEN OCH RHEN.

TRAVEMÜNDE OCH LÜBECK.
Lefnadssättet i Travemünde. Tyska folknöjen. Resan till Lübeck . . . . sidd. 53—57.
Domkyrkan. Mariæ-kyrkan: Christi intåg i Jerusalem af *J. F. Overbeck* . . . . . . „ 58—62.
Skådespelaren *Edward Stein* . . . . „ 63—65.
HAMBURG.
Theaterbesök . . . . „ 65—69.
Hamburger-lif . . . . „ 69—71.
RESAN TILL CASSEL.
Lüneburger-heden. Hannover. Utsigt från Brüggen. Ruinen Hardenberg . . . . „ 71—76.
Göttingen. Studentlifvet derstädes. Besök hos *Heeren* . . . . „ 76—79.
Från Göttingen till Cassel . . . . „ 79—81.
CASSEL OCH WILHELMSHÖHE.
Fredriksplatsen i Cassel. Museum. Bibliotheket. Bildergalleriet i palatset Bellevue . . „ 81—84.
Theatern . . . . „ 84—87.
Wilhelmshöhe . . . . „ 87—94.
RESAN TILL COBLENZ.
Vallfararens afsked . . . . „ 96—97.
Rhenfarten . . . . „ 99—100.
Cöln. Domkyrkan . . . . „ 102—105.
Bonn. *E. M. Arndt* . . . . „ 105—107.
Ångbåtsfärd på Rhen. Lurleys Echo. Visperdalen . . . . „ 107—118.
Bingen och dess nejder. En afton i ruinen Falkenburg. Fotresa genom Rheingau . . . . „ 118—125.
Mainz: Målningsgalleriet. Antiqvitetsmuseum . . „ 125—127.
Frankfurt am Main: Domkyrkan. Der Römer. Stads-archivet . . . . „ 127—129.
Darmstadt. Heidelberg: Slottet. Studentlifvet . „ 129—134.
Utflygter i nejden af Heidelberg. . . . . „ 134—140.
Från Heidelberg till Basel . . . . „ 140—143.

TREDJE BOKEN.

SCHWEITZ.

BASEL, SOLOTHURN OCH BERN.
Litterärt aftonsamqväm . . . . sidd. 147—150.
Raphaëls Madonna med nejlikan. Slagfältet vid S:t Jacob . . . . „ 151.
Alplandskaper. Solothurn . . . . „ 152—154.
Bestigning af Weissenstein . . . . „ 155—156.
Bern. Hofwyl . . . . „ 156—162.
ALPERNA.
Färd öfver Thunersjön. Bödeli. Lauterbrunnen. Innevånarenas seder och lynne . . . . „ 162—168.
Bestigning af Wengern-Alp . . . . „ 168—171.
En fest i Grindelwald . . . . „ 171—177.
Möte med Svenskar på höjden af Stora Scheideck „ 177—178.
Hasli-dalen. Handlingar i byns arkiv . . . . . „ 179—186.
Besynnerligt hus i byn Guttannen . . . . „ 186—187.
Ett alpäfventyr . . . . „ 188—190.
Odens brud . . . . „ 190—195.
Brienz. Giessbach. Unterseen. Bödeli-dalen „ 195—198.
Sång till Jungfrun . . . . „ 198—207.
GENFER-SJÖN.
Murten. Vevay . . . . „ 209—210.
En promenad till Chillon . . . . „ 211—213.
Grafskrift på S:t Martins kyrkogård . . . . . „ 214.
De tre Systrarne . . . . „ 215—218.
Lausanne . . . . „ 218—220.
Genève: Theatern. Vandring till Ferney. Besök hos *Sismonde de Sismondi*. Urfabrikationen . . „ 221—226.
SIMPLON . . . . „ 226—235.
Rösten i Alperna . . . . „ 232.

FJERDE BOKEN.

INTRÄDET I ITALIEN.

LAGO MAGGIORE.
Isola Bella. Borromeiska palatset. «Lombardiska trädgården» . . . . „ 239—249.

MILANO.
Domkyrkan . . . . sidd. 249—252.
Stadens yttre. Palazzo del Vice-Re. Leonardo da Vinci's nattvard . . . . „ 252—256.
Theater . . . . „ 256—260.
Besök hos en köpman och en författare . . . . . . „ 260—263.
RESAN TILL BOLOGNA . . . . „ 264—274.

BILAGOR.

I. DE TVÅ FÖRSTA KAPITLEN AF HASLI-KRÖNIKAN . . . . „ 277—280.
II. STYCKEN UR HASLI-LAGEN . . . . „ 281—282.
III. BRIENSER-FLICKORNAS SÅNGER . . . . . „ 283—287.

Skön var färden genom skiljda länder,
Öfver alper, floder eller haf.
Ljuf var hvilan på Neapels stränder,
Tasso's vagga och Virgilii graf.
Uti dalar och på höjder,
Under tidens sefirlätta lopp,
Lärorika njutningar och fröjder
Logo mildt mot vandrarns hopp.

När den sköna vandringen var slutad,
Och den vidtomfarne sångens vän
Tankfull stod, mot pilgrimsstafven lutad,
På sin kära fosterjord igen,
Se! då samlades i skara
Alla Söderns Minnen för hans syn,
Höga, milda, glänsande och klara
Såsom englar utur skyn.

Han blef glad, att ännu dem han hade,
Och med dem han reste ut på nytt;
De sin rena aftonrodnad lade
Kring den varma solskensdag, som flytt:
Och med ord han ville fästa
Minnets blommor här på bladen se'n;
Ack! de skönsta, rikaste och bästa
Kännas här knappt mer igen.

Doft och färg från blomstrens kronor veko:
Blott ett dödt herbarium ger hans hand:
Och hans sång är blott ett mattadt echo
Af naturens hymn i Söderns land.
Dock en ande bor i orden:
Hvar Italiens blomma, blyg men skön,
Står ännu för sångarns blick, i Norden,
Som en alpros uti snön.

Dyre Prins! DU, som på hoppets frågor
Gaf den rika verklighetens svar:
Som i storm, i lugn, på berg och vågor
Vandrarns klara ledningsstjerna var.
Till DITT lof de föddes alla
Dessa Minnen, i Hesperiens famn:
Samlas nu, att ej för snart förfalla,
Uti glansen af DITT namn.

Kunde de med drag af eld beskrifva
Allt hvad varmt i sångarns hjerta låg,
Och som trogna speglar återgifva
All den herrlighet hans öga såg:
Se, då vore blott en villa
All hans fruktan, när de visa sig;
Sjelfva sångens gudom skulle gilla,
Att han helgat dem åt DIG.

Underdånigst
af
KARL AUGUST NICANDER.

FÖRSTA BOKEN.

RESAN I SVERIGE OCH DANMARK.

Din bölja, Öresund! så lycklig leker
Emellan Dans och Sveas lugna hem.
Du bådas vimpelprydda stränder smeker:
Du skiljer ej, du sammanbinder dem.

Resan i Sverige.

En skön sommarmorgon — det var den 1 Juli 1827 — satte jag mig, jemte mitt ressällskap, i en beqväm jagtvagn, och rullade af genom Norrköpings gator ut i den öppna, fria naturen. Dagen förut hade jag i Nyköping till afsked slutit älskade anhöriga och vänner i famn. Minnet af denna bittra stund stod för min själs öga likt ett aflägset moln, som, sedan det om natten gråtit ut, stilla nedsjunker i horisonten vid dagens gryning, och förgylles af den i öster uppgående solens första strålar. Raskt och muntert gick färden genom det bördiga Östergöthland. Landet visade sig i början enformigt, men utmärkt af en städad prydlighet, som vittnar om trefnad och välmåga. Småningom ökas nejdens fägring. Bergen begynna gruppera sig, löfträden ordna sig i rikare massor, blåa vatten framskymta här och der, till dess mellan *Målbäck* och *Rimforssa* den Svenska naturen med öfverflöd men urskillning utbreder de gladaste taflor, till hvilkas fulländning en mild sommarsol nu lånade sina klaraste färger. Mellan fagra kullar och majestätiska berg, höljda af djupa furuskogar, ligger sjön *Jernlund* allvarsam och lugn, på en gång omfamnande och afspeglande täcka holmar. Vid det sköna *Brokind*, der man njuter dess första anblick, är naturen idylliskt retande. Knappt har jag i Sverige sett en utsigt skönare än den, som utvecklar sig från en höjd nära Rimforssa, öfver Jernlunds än alldeles lugna, än af vestanvindar krusade yta, öfver vikar och holmar, mjellt rundade höjder eller terrassvis uppstigande

skoghöljda klippor, och mot den skönaste fond, der på ena sidan ett blått Taffelberg upplyfte sig mot himlen, och på den andra sidan *Kärsta* kyrka och herresätet Skäfve, utan att störa, ledde tanken från naturens tysta storhet till den lifvande Gudomen och den lefvande menskligheten.

Då det led emot aftonen, antog naturen, liksom dagen, en dunklare färg. Den blef mera fri och vild, utan att förlora i skönhet. Dalar och sjöar blefvo djupare, bergsbranterna mera stupande, grönskan mörknade och träden vunno i antal och höjd hvad de förlorade i lummighet. Vi foro genom *Helvetets portar*, ett namn, hvarmed allmogen i flera trakter af Sverige vanligen hedrar sådana klufna klippor, mellan hvilka vägen går fram. Denna bergöppning var ock i sanning inträdet till en sublimt ryslig Tartar, som genomtågades under aftonen och natten.

Solen gick ned och tog med sig allt det ljus, som bestrålat dagens landskap, men som icke passade för den vilda nejd, hvilken nu omslöt oss under färden mellan *Orteflod* och *Sund*. Den skumma halfdager, som är den nordiska sommarnatten egen, framställde landskapets titaniska massor i all deras dystra storhet. Hvilka berg! hvilken ödslighet och tystnad! Ömsom rasade vi, liksom förda på åskans vagn, med en gräsligt skramlande fart utför de brådjupa backarna: hästarna ilade som blixtstrålar förut och drogo dundret efter sig: träden sväfvade förbi såsom vålnader, och nickade med hjessan, som långsamt rördes af nattens vind; de hvita, skrofliga stenarna grinade som dödskallar emot oss ur hålorna. Ömsom vandrade vi sakta uppföre, tyst betraktande de sällsamma föremålen; och alltid stodo furuskogarna på sina branter lika allvarsamma, framför och bakom oss. *Visqvarn*, med sitt romantiska läge mellan bergen och den sorlande bäcken, som nedhoppade i en bergöppning, gaf taflan omvexling. Till höger utbredde sig sjön *Sommen* med lugn yta och branta stränder: och på andra sidan om den höjde sig ett blåaktigt, dimmigt berg. Då vi vandrade uppför backen, pekade skjutsbon-

den betydelsefullt på denna klippa, sade, att dess namn var *Urberget*, och att det var ett underligt berg. Af en underbar natur väckas underbara föreställningar, och inbillningen befolkar den så gerna med de sällsamma gestalter, hvilka, flyende den hvardagliga naturen och det vanliga lifvet, der de blifva orimliga, lefva och trifvas i de vildaste klippträkter, liksom i förtrollade slott, och tros, vördas och älskas eller fruktas och hatas af jägaren, fiskaren och landtmannen. Om Urberget och anledningen till dess namn berättade den språksamme skjutsbonden följande saga:

«För många hundrade år tillbaka lefde och regerade i Östergöthland en konung, som hette *Fluge*. Han var sträng och girig, så att han betungade landet med höga pålagor och bonden måste skatta för hvarje ko, som han i ladugården hade. Sjelf reste konung *Fluge* ofta med stor prakt och ståt genom landet; men hvar han framfor, dref folket undan all sin boskap, att konungen icke måtte se den rikedom på nöt, som i landet var, och förhöja skatten. En natt for konungen denna väg, och då han kom i svängen der nere (här visade berättaren stället), såg han en fattig man, stor till växten, men i lumpor klädd, som hade en herdestaf i handen och bette sin ko i gräset vid vägen. Kon var svart och hade ett glänsande hull. Då höll konungen stilla och sade till den fattige mannen: «Huru mycket skattar du till konungen för din sköna ko?» Mannen svarade: «Jag skattar intet.» «Illa hålles då min lag,» utbrast konungen; «du skall årligen betala trettio penningar. Hvad göra mina uppsyningsmän, om de uppå sådant ej akt hafva?» Konungen var vred och kallade inför sig landets fogde. Men fogden framträdde, neg för konungen och begynte urskulda sig. Då reste kon upp sitt hufvud, och blef stor och sparkade upp jorden med fötterna och fnös. Den storväxte mannen sade: «Ej lärer jag för denna min ko betala någon skatt till dig, o konung. Hon heter *Urkon*, och hon är modren till all landets boskap.» Konungen log; men han var mycket förgrymmad, och befallte att

mannen skulle gripas. Då rusade Urkon fram emot konungens vagn, ryckte konungen ned och ref honom ihjäl. Hans följeslagare flydde förskräckte hem igen; och sedan den dagen har ingen Svensk konung färdats genom *Ydre* härad.»

«Nu är *Urkon* med jernkedjor bunden i *Urberget* der borta på andra stranden af *Sommen*. En oxhud och en kalfhud äro hennes föda: af dem får hon hvarje julnatt ett hår. Då någon stor högtid eller annan ovanlig händelse tillstundar, samt vid hastiga förändringar i väderleken, rister hon på sig och skakar sina kedjor så hårdt, att ljudet höres på en half mils afstånd. Men ingen har sett henne sedan konung *Fluges* tid.»

Denna uppbyggliga historia, hvaråt en resande om dagen och i en glad, leende omgifning endast skulle skratta, och hvarvid läsaren säkert drar munnen till löje, af medömkan öfver Svenska allmogens outrotliga vidskepelse, gjorde likväl, under nattens tystnad berättad på det enkla, trofasta bondspråket, och i skötet af en så sagolik natur, ett visst högtidligt intryck. De gamla, hemska gestalterna ur sagans verld vandrade bredvid mig såsom blykapporna på heden i Dantes *Inferno*, och ej en gång åsynen af den täcka *Norra Wis* kyrka, belägen på en grön sluttning och omgifven af rika grupperade löfträd: icke anblicken af den ljusnande blå himlen öfver Sommen, samt de rodnande skyarna öfver de aflägsna bergen kunde lösrycka tanken från de vidunderliga sagogestalterna. I *Norra Wis* kyrka skall, enligt bondens utsago, förvaras en beskrifning om Urkon och Urberget.

Dagen började redan gry i öster, då vi anlände till *Sund* och der njöto några timmars hvila.

Nära *Åreda*, omkring halfannan mil från *Wexiö*, syntes den första *boken*. Det var den första påminnelsen, naturen gaf mig, att jag reste mot södern. Märkvärdigt är, hvilken fullkomlig omhvälfning i menniskans inre en så liten partikel

af den stora naturen, som ett träd, kan verka. Hittills hade jag intet ögonblick under resan kastat en enda blick framom de föremål, som närmast omgåfvo mig. Lugn och bekymmerslös njöt jag af grönskan och blommorna och de blå vattnen och den blåare himlen. Det föreföll mig som min färd icke hade något bestämdt mål, utan var en treflig lustresa inom fäderneslandet vid glada vänners sida. Gick vagnen långsamt, så gladde det mig, att bättre och längre få betrakta löfven och blomstren, klippornas och molnens olika gestalter, och ljusstrålarnas lek med skuggorna i de djupa lunderna: gick vagnen fort, så fröjdade mig den friska farten och åsynen af de dansande skogstopparna och gärdsgårdsstörarna. Jag var en resande optimist, utan saknad och utan längtan. Men nu — det var den 3 Juli — då mitt öga fästade sig på en rik och lummig lund till venster om vägen, och der bland björkar och ekar upptäckte två, tre höga bokträd, som vidt och bredt utspredo sina knotiga grenar, prydda af saftigt dunkelgröna blad, och jemte de öfriga träden höljde en del af landsvägen med sin svala skugga, fattades mitt hjerta af förut okända känslor. Jag hoppade ur vagnen; så gjorde mine reskamrater äfven: och medan hästarna pustade ut i skuggan, kastade vi oss ned på gräset i bokarnas och ekarnas skygd. Och då —

recubans sub tegmine fagi —

tyckte jag mig liksom genom ett trollslag försatt på gränsen mellan Norden och Södern. Det blef mig klart, att jag skulle öfvergifva den förra och söka den senare. Innerligt och varmt tryckte sig till mitt hjerta *allt*, hvad jag ägde dyrbart i fosterlandet: jag kände mig oupplösligt sammanväxt med detta älskade, dyrbara — och tyckte mig likväl så långt derifrån, som om jag redan hvilat på Sorrentos myrtnar eller under Calabriens palmer. Det *förflutna* och det *tillkommande* slöto sig omkring mig såsom tvenne halfcirklar, tvenne skimrande Iris-bågar: de smälte tillsamman och bildade en enda cirkel, en evighet af saknad, kärlek och längtan: och i dess medelpunkt eller brännpunkt brann mitt hjerta i en lågande kamp

mellan *Nordens* och *Söderns* genier. Allvarsam och faderlig lade den förre handen på mitt hjerta och sade: «Jag gaf dig den låga, som brinner här: för mig bör hon brinna. Blif i Norden, Nordens son! Icke derföre att jag behöfver dig; men du behöfver mig. Ej blir mina stjernors antal mindre för det, om du tågar till Södern; men *ditt* ljus skall bortsmälta och dränkas i kretsen af den flammande solens strålar. Bäst du vandrar i dess flammande, mattande ljus, långt, långt skild från dina dyra, skall kanske döden lägga sin kalla hand emellan dig och dem: och du får återkomma blek och trött med din nötta pilgrimsstaf och gråta bort ditt lif på deras grifter: eller ock skola de kanhända sörjande sucka, att icke veta den grafvens namn, som döljer din glömda urna. — Blif trogen ditt ursprung och dig sjelf. Blif i Norden, Nordens son!» — Leende, med glänsande Psychesvingar på sina skuldror och vårblommor i sitt hår, nalkades Söderns engel och sade: «Dina fäder, dem du älskar, voro ej så fästade vid torfvan, att de icke följde mig på vittra eller krigiska tåg till diktens och ärans paradis. Kom och se min vår, huru herrlig hon är, min vinter, huru varm han är; kom och hör, huru mitt språk klingar, huru floderna och näktergalarna och menniskorna sjunga i mitt rike: kom att se, höra och uppfatta ur den friska, lefvande verklighetens källa allt hvad du hittills endast dunkelt drömde: lär dig *klarhet* af Söderns himmel: rikta din inbillning af Söderns outtömliga natur och värm din själ i skenet af Söderns sol. Icke binder jag dig qvar der: mina blomsterkransar skola dofta omkring dig, men icke fjettra dig: sjelf vill jag leda dig och i denna hand (här räckte Söderns genius sin hand åt Nordens) vill jag, efter vandringens fullbordan, öfverlemna dig igen, gladare, starkare och bättre, Nordens son! följ mig till Södern.»

«Men blif Norden trogen,» sade den andra engeln — och de båda englarna tryckte hvarandras händer, och den ljusa cirkeln delade sig åter i tvenne skiftande Irisbågar. Den ena sjönk ned vid himlens nordliga gräns och på den stod Nordens

genius, och jag läste på en tafla i dess hand ett ord, skrifvet med alla regnbågens färger. Det ordet var *Minne*. Men den andra bågen hvälfde sig klar vid den sydliga syngränsen: och ofvan den sväfvade Söderns genius med en tafla i sin hand, der jag läste skrifvet med mångdubblade prisma-färger ordet *Hopp*. Jag lade mitt anlete ned emot jorden och gret tyst: blommorna och gräsen emottogo mina tårar. Så, med själens blickar fästade på *Minnets* heliga runa i Norden, stod jag upp och följde det vinkande *Hoppet* till Södern.

Det sista, som väckte min uppmärksamhet i *Småland*, var en marknadsplats nära *Djursmåla*. Den var stenig och beströdd med gamla, halfruttna stånd. Skjutsgossen gaf, i sin Småländska brytning, en rätt naiv skildring af de marknader, som fordom hållits i denna trakt. «*Smaulänninga å Blekingsbona hadde förr sin markne tehopa; men di slogs aldeles gruflit. Blekingapojka begynte å slunga stenar pau Smaulänninga. Sen hjelpte di gamla te, å sau gick di pau, sau mycke di aurka. Smaulänninga va inte sau samhälliga; men Blekingsbona höll alla ihop. Nu har di sin markne hvar för sej, å dä ä bäst, sau slipper di slauss.*»

I denna beskrifning kan man lätt igenkänna hufvuddragen af Blekingens och Smålänningens lynne. Den förre är trotsig, ofta grälig: derjemte beslutsam och djerf. Smålänningen deremot har visserligen äfven lifligbet och raskhet, ja! han är känd som tapper, men han är tillika medgörligare, ofredar ingen, och måste länge retas, innan han blir ond. Han är hjertlig och gladlynt, nöjd med sin lott, ehuru den ofta är torftig; men har icke det begrepp om samhällighet eller nationalitet, som Dalkarlen, Östgöthen, Wingåkraren och Blekingsbon. Denna anmärkning, äfvensom några följande, är icke en löslig frukt af den hastiga genomresa, jag nu gjorde genom landet,

utan stöder sig på en närmare granskning af folket och naturen under min Skandinaviska fotresa 1824.

Blekinge är en glänsande smaragd i Sveriges krona. Detta intagande land liksom förenar en sydlig och en nordisk natur, sammansmälta till ett mildt afrundadt helt. Kullar och dalar med ekar och bokar och guldgula, doftande blommor: klara elfver, lindade såsom blå sidenband kring naturens gröna, skimrande sammetsdrägt, pittoreska klippor, men mildt formade, mild luft mellan bergen, frodig växtlighet och lifligt fågelspel göra Blekinge till en Svensk Armidas-park: en Floras trädgård, på en gång enformig och omvexlande; enformig, — ty samma grönska, samma friskhet, samma läckerhet i landskapens former möta ögat nästan öfverallt: omvexlande — ty från *Djupadals* romantiskt sköna, sublima däld och klipporna deromkring, och *Djupafors*, som med ett brusande sorl bryter nejdens tystnad, till den leende utsigten från Snäckebacken vid Runneby och taflan af *Carlshamn*; sedd från *Asarum*, finnes nästan ingen naturskönhet som ej, åtminstone i miniatur, igenfinnes i Blekinge. Det är ett litet naturens konstkabinett, en i de minsta delar täckt utförd modell, hvarefter hon på särskilda ställen i Skadinavien utför sina bilder i stort. En utmärkt snygghet, ett städadt behag, en viss osökt prydlighet råda öfverallt: husen synas som vore de målade på en tafla, kyrkorna äro merendels nätta, om ej alltid egentligen vackra: törnrosrankor slingra sig uppför väggarna af landtmännens boningar, smyga sig in genom fönstren och dofta emot den resande, hvilken från vagnen knappt hinner uppfatta och njuta allt hvad de retande landskapen bjuda.

«And all but the spirit of man is divine» —

«Folket svarar ej mot naturen,» skall hvarje resande säga, som bedömmer ett lands innevånare efter dem, hvilka han träffar på gästgifvargårdarna. Sällan eller aldrig möter en resande så mycket obehag på sådana ställen, som i Blekinge. Bönderne synas vinningslystne och grälige, sturska och ohjelpligt envisa. Men den, som gör sig mödan att någon gång

lemna den stora stråkvägen och umgås med den del af allmogen, som hellre brukar jorden än skjutsar, hellre njuter det husliga lifvets lugn än flackar omkring på sjökusten och handlar, skall inom dessa hyddor finna ordning, trefnad och gästfrihet. Han skall, jemte den yttre kroppsbildningens fägring och den pittoreska drägten hos folket, upptäcka större och lifligare sinne för naturens skönhet än den Svenska allmogen vanligen förråder. Blekingen talar gerna om sina fornminnen, sina vackra utsigter; han visar för den främmande så gerna och oegennyttigt: *Trufta ek*, *Runneby poppel*, vattenfallet vid *Djupadal*, och han njuter sjelf af främlingens förtjusning. Bland de minnen af älskvärda drag i Blekingarnes lynne, som jag samlat och gömmer, torde läsaren tillåta mig att meddela ett enda, ehuru något äldre än den tid, som skildras i denna bok.

En dag, under mina vandringar år 1824, anlände jag med mina trenne unga reskamrater till Hoby prestgård i Blekinge. Gästfritt och vänligt inbjödos vi af kyrkoherden och hans fru till en god middagsmåltid. Medan vi åto stod bakom matmodrens stol en ung, omkring sjutton års flicka med långt, guldgult hår, fina, hvita lintygsärmar och ett rödt lif. De stora, blå ögonen blickade blygsamt men förståndigt omkring, och hon tycktes troget lyssna till allt hvad som sades, äfven då hon emellanåt uppassade vid bordet. Under angenäma samtal om Blekinge i allmänhet, samt om Hoby sockens fornminnen i synnerhet, för hvilkas närmare kännedom kyrkoherden sjelf yttrade ett upplyst nit, förflöt större delen af dagen, och den allt lägre sjunkande solen manade vandringsmännen till uppbrott, för att innan natten kunna komma till Runneby. Vi togo afsked, spände renslarna på ryggen och tågade af. Knappt hade vi förlorat kyrkan och den trefliga prestgården ur sigte, förrän vi möttes af ett stort, svart moln och en susande storm. Redan föllo de första, stora dropparna, vanliga förebuden till ett häftigt, men snart öfvergående regn.

Då hörde jag en röst ropa bakom oss: jag stannar och ser den unga flickan komma löpande med full fart för att upphinna oss. Hon anländer, med varma, glödande kinder och fladdrande lockar, som under loppet lossnat ur sitt fängsel, och förkunnar oss andtruten och flämtande, att hennes herrskap utsändt henne för att bedja oss vända om och tillbringa natten i prestgården, och så undgå det annalkande ovädret. Hon pekade på molnet för att visa huru svart det var, och då nu äfven åskan hördes mullra på afstånd, tilltog hennes ifver och vältalighet. Jag invände, att vår tid icke tillät oss att dröja, att molnet ej var så farligt som det såg ut, och att under vägen lätt kunde finnas ett löfrikt träd eller en hydda till skydd för regnet; men bad henne derjemte framföra till sitt herrskap vår tacksamma helsning. Då stod hon några ögonblick alldeles tyst och stilla; men stora, ensamma tårar rullade ur hennes ögon ned på kinderna, till dess hon slutligen utbrast i häftig gråt och sade snyftande, i det hon aftorkade tårarna med det långa håret: «Med det svaret vill jag inte och kan inte gå tillbaka. Herrskapet skall tro, att jag inte framfört deras ärende. Kom med mig: det är ju bara ett litet stycke» — (nu fattade hon mig i armen och drog mig sakta). «Det blir ett grufligt regn. Men i morgon skall jag visa er vägen till Runamo stora runehäll, som är så stor, och der jättarne skrifvit runor.» Förvånad och nästan afväpnad genom flickans häftiga enträgenhet, upptog jag en plåtsedel, tryckte den i hennes hand och ville gå vidare. Men hon såg icke på den, utan sköt den ifrån sig, med bortvändt ansigte: hon svor, att hon ej tog emot ett öre, om vi icke följde med tillbaka. Under detta sällsamma uppträde hade emellertid molnet dragit sig på sidan; ja vid dess ena kant framglänste redan solen åter, och jag begagnade denna händelse såsom ett skäl för min fortsatta vägran. Men alla försök att förmå henne att emottaga sedeln voro fruktlösa. Då tog jag ur min halsduk en liten bröstnål af obetydligt värde, och bad henne behålla den såsom ett minne af de fyra vandringsmännen. Hon

mottog den med nedslagna ögon. Vi bjödo henne vänligt farväl, och ännu en lång stund såg jag henne stå orörlig qvar på samma ställe, till dess hon plötsligen begynte med fladdrande hår springa till prestgården tillbaka. Den oskyldiga, intagande gestalten har sedan ofta framstått för mitt minne, och så ofta jag tänkt på *Kätchen von Heilbronn* af *Kleist*, har denna bild iklädt sig alla dragen af den täcka Blekingsflickan.

Farväl, sköna blomsterland! Må jag återse dig *snart!* suckade jag nu, då jag lemnade Blekinge, för att färdas längre mot Södern: och jag trodde i detta ögonblick, att de varmare och sydligare solskensnejderna bortom Alpernas kedja kunde icke bjuda mig mer, än hvad jag här öfvergaf. *Skåne*, denna stora, fruktbara öken, med ännu fruktbarare oaser, der yppiga bokskogar sluta i sin famn åldriga, vördnadsvärda herresäten och borgar med löpgrafvar och torn och blomstergårdar och kanaler med stolta svanor på sin spegel — *Skåne*, och i synnerhet dess inbyggare, ersatte mig förlusten af den Blekingska naturen. *Löberöd, Maltesholm, Trullstorp, Trollenäs, Ellinge* minnes jag väl, och skall älska dem, så länge jag minnes dem. I *Lund*, det gamla, vördiga lärdomssätet, som Norden förlaggt vid sin gräns för att uppsamla och sedan meddela de flägter af Söderns bildning, som komma öfver Sundet, tillbragtes tvenne angenäma dagar. Med glädje återsåg jag äldre vänner, och med en hemlig oro förvärfvade jag nya. *Lund* hade hittills endast skänkt mig ljufva minnen. Det gaf mig nu *en* bitter stund med mig på vägen till sällskap. Jag måste slita mig ifrån en vän, som följt mig dit, så nära fosterjordens gräns. Han var en af mina närmaste. Jag vill ej mera erinra mig hvad jag då erfor, mycket mindre måla det, om jag kunde; men den, som vill skåda uttryckt i ord, hvad jag kände i mitt hjerta, han läse de tvenne vännernes afsked i *Jean Pauls: Blumen-Frucht- und Dornenstücke.*

I *Malmö* hade jag tid nog att bereda mig på skiljsmässan från fäderneslandet. I trenne hela dagar och lika många nätter rasade stormen, och uppreste Sundets vågor som en rörlig, snöhvit Alpkedja mellan Sveas och Dans riken. Ingen båt vågade sig öfver. Tiden, som blef lång, fördrefs med utvandringar till *Möllevången* och andra täcka landtställen utom staden. Stundom vandrade jag på stranden och åskådade böljornas tummel: de gingo stundom så högt, att de stängde synkretsen: åter sänkte de sig, och då såg jag tornspirorna i Köpenhamn lyfta sig öfver deras ryggar, till dess de åter uppslukades, liksom masterna af en med storm och sjö kämpande skeppsflotta. Under en af dessa hemska, kulna vandringar vid hamnen kastades jag af en våldsam vindstöt ned i en djup, grundmurad vattengraf, hvarur jag med möda kunde arbeta mig upp, och stöfvade, med afkylda fantasier och genomblötta kläder, på stadens bakgator skyndsamt hem till min boning igen.

Emellanåt besökte jag stadens gamla och besynnerliga kyrkor, såg *Knutssalen*, som skryter af att vara en aln längre än börssalen i Stockholm, höll i handen den stora silfverdufvan, som hänges på hvarje nyinvigd Knuts-broders bröst, och hörde en saga om upphofvet till stadens namn. *Malmö* skall nemligen vara ett sammandrag af *malen mö;* emedan en flicka i gamla tider blifvit här söndermalen i en qvarn, och den qvarnsten, som blef hennes bane, ligger ännu på torget i Malmö. Träden, som pryda detta torg, hvilket i storlek och skuggrikhet täflar med *Carlshamns*, kallas ännu *Fröknarna L***, hvilka sägas hafva planterat dem. Detta var allt hvad *Malmö* hade att bjuda mig, och jag såg det på en dag. De öfriga tvenne framskredo under afsigtslösa kringvandringar och sysslolös längtan.

Ändtligen, den 13 Juli, sedan vinden stillat sig och himlen klarnat, stego vi om bord på paketbåten *Elsenör* för att afgå till *Köpenhamn*. Väl kämpade vi med motvind och hög sjö, och bestänktes ofta af saltvatten; men färden var behag-

lig, sällskapet angenämt. Större och smärre seglare korsade hvarandras banor på den ännu oroliga hafsytan. Vi passerade *Dragö*, yttersta ändan af *Amager*, sågo redan *Fredrikshamns* citadell och fästet *Tre Kronor* tydligare i samma mån, som det Svenska landet sänkte sig ned i horisonten. Men mitt öga var tårfullt riktadt mot den älskade kusten. Jag vaggades och fördes allt längre bort af vågorna och vinden, hvilka emot sin vilja, genom seglarens konst, måste föra mig till ett främmande land. Ty böljorna tågade mot Sverige. Jag såg deras svallande lopp, och jag qvad:

Romfararens Afsked.

Än en blick, du gamla fosterland!
Får jag sända mot din gröna strand.
Än mitt öga kan med afund följa
Denna glada, himmelsblåa bölja,
Som mot dina kuster skyndar sig:
Lycklig hon, som snart får kyssa dig!

Dock — mitt hjerta icke klaga får;
Med fri vilja jag i landsflykt går.
Det är Rom, som ligger mig i hågen:
För att hinna Rom jag plöjer vågen,
Trotsar afgrundsdjup och alpers höjd,
Följd af sakna'ns sorg och längtans fröjd.

Frågas hör jag: «Hvad skall du i Rom?
Vill du sälja bort din Lutherdom?
Vill du se, hur helgonljusen glimma,
Eller lära dig Sonetter rimma?» —
Frågorna jag gömmer, och på dem
Vill jag svara, då jag kommer hem.

Målet skimrar dunkelt för min syn,
Såsom morgonstjernan, dold i skyn.
Om jag Söderns blomsterländer hinner,
Om jag någonsin det sökta finner,
Är för mig ännu en hemlighet;
Det vet Han allen, som allting vet.

Höga Svea! hör min afskedsröst:
Vårda troget, vid ditt hulda bröst,
Allt hvad kärt och vördnadsvärdt jag känner,
Dyra anförvandter, trogna vänner,
Allt, hvarför mitt hjerta ljufvast brann,
Som jag älskar, men ej nämna kan.

När på Romar-verldens grus jag står,
Och en Nordisk sång på harpan slår:
Då i lagerskuggan glad jag leker,
Och en evig vår min panna smeker,
Och mitt hjerta klappar högst för dig,
Hulda moderland! förgät ej mig!

När omsider vandringen tar slut,
Och till kusten, der min båt lopp ut,
Jag från söderns Eden återvänder,
Rik på minnen, men med tomma händer,
Och min kärleks offer helgar dig —
Hulda moderland! förskjut ej mig!

Köpenhamn.

«Se, detta är dock en stad!» utropar den Skandinaviske resande, som första gången, efter färden öfver Sundet, landar utanför Fredrikshamns citadell, och glad öfver besökarens medgörlighet, med sin ur tullboden återvunna kappsäck, vandrar den stora, sköna *Amalie-gatan* framåt, öfver *Amalienborg*, som, jemte flera lika byggda palatser, präktigt omsluter hela torget, hvars medelpunkt prydes af *Fredrik V:s* stod till häst, och fortsätter sin väg förbi *S:t Annæ* kyrka fram till *Konungens nya Torg*, der *Christian IV*, stolt lyftad på sin ystra springare, har ännu större svängrum än *Fredrik* på det förra. Nu stannar han troligen vid *Hôtel du Nord* eller *Hôtel d'Angleterre*, båda belägna vid *Nya Torget* och båda ståtliga, om äfven litet dyra, herbergen för ankommande främlingar: han anser sig nu i besittning af en kunglig bostad; ty han kommer från Skandinaviens städer, der så litet är sörjdt för resandes beqvämlighet. Men han dröjer ej länge på sitt rum: han skyndar åter ut i det fria, för att klarare uppfatta bilden af det hela. Han begynner t. ex. sin vandring öfver *Nya Torget* igen, der *Theatern* äfven befinner sig, ser utåt *Norges* eller *Bredgaden* och *Store Kongens Gade*, går *Gotters-Gaden* rakt fram, från hvilken de breda och glada *Borger-Gaden*, *Adel-Gaden* och *Kron-Prindsesse-Gaden* utlöpa i räta vinklar, och anländer till *Rosenborgs* lustgård, öfver hvars lummiga trädkronor det gamla, vördnadsvärda slottets torn på en gång sirligt och högtidligt lyfta sig. Nu, invid *Norra Porten*, vänder han om, blickar som hastigast på *Universitetet* och *Fruekirken*, och kommer *Store Kiöbmager-Gaden* utföre till *S. Trinitatis-kyrkan* eller det så kallade *Runde Taarn*, kanske äfven uppstiger deri på den beqväma spiraltrappan, så bred och så småningom sluttande, att man kan

åka uppföre och utföre den i vagn, för att njuta en skön utsigt öfver staden och sundet: derefter till *Amager-Torv:* njuter en hastig anblick af *Christianborgs* massiva, men ännu ofulländade slott, och den besynnerliga *Börs*-byggnaden med sitt korkskruflika torn, som det säges, fordom ämnadt att pryda kyrkan i *Christianstad*, och vänder om till *Amager-Torv*, för att sedan långsamt och uppmärksamt genomtåga *Östergaden*, der man tror sig förflyttad till alla moders och grannlåters fädernestad, *Paris*. I skiftande prakt blanda sig der alla öfverflödets konstlade behof med lifvets enklare förnödenheter, alltid prydligt ordnade och uppställde. Blomsterkrukor dofta på gatan: kanariefåglar spela ur gröna burar i de öppna, med rosengardiner prydda fönstren, blänkande skyltar och gyllene namn förkunna hvad som säljes och hvem som säljer, under det Amager-flickor i sin pittoreska drägt trippa förbi, och månglaren med gälla, ensliga rop utbjuder sina smånipper, eller bär, frukter och fiskar. Rörelsens liflighet, de höga och prydliga, ofta smakfulla husen, invånarnes raska gång och vänliga utseende, ljudet af ett på en gång främmande och begripligt språk, hvilket förekommer nordmannen såsom endast en vekare brytning af hans eget, — allt detta skänker honom på en gång njutningen af nya föremål och det välbehag, som hvarje ställe ingifver, der man känner sig hemmastadd.

Användes sedan eftermiddagen till en vandring på promenaden vid Fredrikshamns citadell eller öfver *Knippels-Bron*, på *Lille* och *Store Torve-Gaden* mot *Amager-Port*, der nya föremål erbjuda sig, så är den första dagen angenämt förfluten, och man har sett Köpenhamn nog, för att längta att se det nogare.

Mig var det en särskild tillfredsställelse att på morgonen af den andra dagen med det behagliga allmänna intryck, jag erfarit vid mitt första inträde i Danas hufvudstad, få förena behaget af mer än en interessant, personlig bekantskap. Hos kansliredet *Thomsen*, lika utmärkt för sin konstkärlek och grundliga bildning, som för sitt älskvärda och förekommande

umgängessätt, fann jag bref från Sverige, och emottogs som en landsman och en vän. Der fann jag ock den åttatioårige, vördnadsvärde prosten *Blickert* från Seeland. Med ålderns silfverhår på sin hjessa, men ungdomens liflighet i blickar och rörelser, kom han emot mig, då han hörde att jag var Svensk, tryckte min hand och sade: «*Da ere vi ogsaa Brödre. Det synes mig unaturligt, umueligt att Svenske og Danske nogensind havt Kiv med hinanden. Vi have ju samme Sprog og samme Opspring.*» Detta vore en passande öfverskrift till skildringen af min vistelse i Köpenhamn; det var ett värdigt och betydelsefullt ingångsspråk till mina samtal med Danmarks snillen och lärde, hvilka jag här flyktigt, men troget, tecknade liksom i ett galleri, vill låta vandra förbi mina läsares ögon.

Hos den redan åldrige, men oföråldrade biskopen af Seeland, *Fredrik Münter*, gjorde jag ett hastigt besök. Men jag erinrar mig ännu lifligt det ljusa, på en gång fromt och kraftigt tecknade anletet och de vältaliga ögonen. Hans bottenlösa lärdom och outtröttliga forskningar på sanningens djup hafva upphöjt och vidgat hans tankeverld, utan att inkräkta någon linie af hjertats område. Hans lefnad såsom lärd och såsom menniska skildras enklast och bäst af det valspråk, jag nyligen i en minnesbok läst tecknadt med hans rena och sköna handskrift: *Incorrupta fides, nudaque veritas* (Obestucken tro och ren sanning).

Under samma tak och genom skyldskapsband med honom förenad, lefver och blomstrar ett annat snille, i diktens land detsamma som *Münter* i forskningens. Hvem i Norden känner och älskar icke namnet *Oehlenschläger*? Den store skalden synes, vid första anblicken, mer tillhöra Södern än Norden. Det kolsvarta håret, de mörkbruna, uttrycksfulla ögonen, det skyndande talet, den klangfulla rösten och de hastiga åtbörderna tyckas vara en snillrik Romare egna; men den trofasta, glada öppenheten i hans väsende och det fosterländska i hans umgängeston och hans hjerta säga oss: «Han är Nordens son,»

liksom hans diktade verk förkunna, att »han är Nordens ära.» Om jag äfven gerna tänker mig honom såsom pilgrim, vandrande bland gruset af Horatii och Ciceros villor, eller sittande i *Grotta ferratas* lunder, med blicken riktad än på det eviga Rom, än på det ramlade, af murgrönan omslingrade Tusculum, med hjertat fullt af den sköna konstens martyr, *Correggio*, och på det framför honom liggande bladet rikt och yppigt skildrande denne sin älskling, så slår han dock högre toner och målar sannare, när han står på *Roeskildes* högar och prisar *Hroar* och *Helge*, eller inför oss i *Trondhiems* domkyrka till *Axels* och *Walborgs* förmälning i döden, eller i *Blekinge's* lunder sjunger om *Habor* och *Signild*. I detta tretal af sköna diktningar tillhör han Nordens trenne riken för alltid. Han är lifvets och handlingens skald, icke naturens. Derföre är hans dikt mer episk och dramatisk än lyrisk, och mer episk än dramatisk; ty ofta sysselsätter honom handlingen sjelf och det pittoreska deri mer, än dess inre bevekelsegrunder. Han kunde ej tjusas af Söderns natur; ty han föraktade dess folk: och naturen betraktade han blott som en nödig bakgrund för menniskolifvets vexlande bilder och taflor. För hans sångmö är naturen, då den ej lifvas af en frisk menskliget, död, såsom en målad theaterfond, hvilken bleknar bort och endast visar orediga, suddiga konturer, då de handlande afträdt från skådeplatsen och lamporna slocknat. Han kan icke, såsom *Byron*, rörande och stort måla den ensliga, vilda klippan, och den rasande strömforsen; eller i dikten återspegla aftonrodnadens glödande färgprakt, hvilande öfver ett elysiskt landskap, och det ensamma, oändliga hafvet stilla eller stormigt; men sätt en kämpe på ättestupan: ett älskande par vid den sorlande källan — och han skall skildra dig kämpen och de älskande två, och klippan och källan på köpet: lägg en flotta af gyllene drakar på fjärden, och se! han målar dig så lefvande och skönt *Olof Tryggvason* och *Einar* och *Erik Jarl* med deras mod, deras styrka, seger eller död — och himlen och stranden och hafvet dertill. Skalden var

nu sysselsatt med ett Nordiskt epos, kalladt *Rolf Krake*, på Niflunga-qvädets versmått, och hvars fullbordan man med längtan afbidade.

Men till sin hela natur lyrisk är *Rahbek*. Denna riktning förråder sig i alla hans arbeten. Visan är hans element: och deri är han lyckligast. Äfven hos oss sjungas och älskas flera af dessa anspråkslösa, men innerliga smådikter, utan att bära *Rahbeks* namn, ja utan att ens vara kände som öfversättningar. De äro så enkla, ofta synbart obetydliga: de innehålla inga blixtrande eller förvånande tankar: man talar ej om dem, prisar dem icke; men de bo på folkets läppar, de sjungas och kunna icke dö. Och en sång, som icke kan dö, förtjenar alltid att lefva. *Rahbek*, redan ålderstigen, men liflig och munter, med ett jovialiskt ansigte under grå hår, höll under mitt vistande i Köpenhamn föreläsningar öfver Danska poesien i en af bibliothekets salar i runda tornet. Det var sommar och hans åhörare voro *sex*. Jag blef den sjunde. Likväl kostade honom dessa väl utarbetade föreläsningar ofta nattens sömn och större delen af dagen. Nu var han tillika sysselsatt med författandet af sin lefnadsbeskrifning, hvars första del redan hade lemnat pressen. Han bebodde ett täckt landtställe nära *Fredriksberg*; men ehuru vänligt af skalden inbjuden, kom jag aldrig dit: fastän jag stundom såg det på afstånd under mina aftonvandringar i den stolta lind-allén mellan lustslottet och staden.

Professor *Rahbek* var ej den ende, som i Köpenhamn läste öfver det sköna. Den lärde *Rasmus Nyerup*, hvilken i visst afseende kunde kallas *Danmarks Gjörwell*, omvexlade med honom så, att de läste hvarannan dag. Dock såg jag Nyerup första gången på hans egentliga fält, på Minervas öfningsläger, universitets-bibliotheket, hvarest han vandrade som en gammal och erfaren fältherre mellan de uppställda lederna af vishetsgudinnans hundratusen man starka här, hvars veteraner buro en enkel rustning af skinn; men de yngre prunkade med granna och guldsmidda uniformer. En allvarsam-

het, som såg nästan kärf ut, hvilade öfver de stora, grå ögonbrynen, och vår första ömsesidiga helsning var temligen kall och främmande; men det dröjde icke länge, förrän det fåordiga, likgiltiga samtalet öfvergick till ett mera lifligt och öppenhjertigt. Nyerup förde mig till en hylla, och visade mig en rad af prydligt inbundna och uppställda *Svenska* vitterhetsarbeten, under det han med en skalkaktig min frågade, om jag icke bland dem igenkände några närmare bekanta. Nu bestormades jag med en mängd af vänliga frågor om Sverige, om Stockholm, om Upsala och i synnerhet om nyheter från den vittra verlden. Jag redde mig så godt jag kunde, ehuru jag i den vägen, ty värr, hade föga att förkunna. Snart slöt sig till oss den namnkunnige språkforskaren, professor *R. Rask*, som med den finaste skarpsinnighet och vidsträcktaste beläsenhet förenar den anspråkslösa oskuld i sitt väsende, som man oftare träffar hos de verklige lärde, än hos dem, som tro sig vara det. Hans blonda hår och späda gestalt gifva honom nästan ett utseende af barnslighet; men att han är en man, och en ganska utmärkt man, intyga så väl hans långvariga och långväga resor, ofta ej mindre mödosamma än för lärdomen vigtiga, som hans sinnrika och djupa forskningar i Österländska och Nordiska språken. Väl höres någon säga, att *Rask* mera fäster sig vid bokstafven än andan; men är då icke för Linguisten andan ofta fördold i bokstafven, och der alla i språkens mysterier oinvigde endast se ett dödt ord, utvecklar sig ej ofta för hans genomträngande blick en kedja af lefvande tankar och föreställningar? I professor Rask's ypperliga skrifter finnes klarhetens anda jemte djupsinnighetens, och detta åter är något, som vår unga tid ej så alldeles tycker om; men som den likväl en gång, innan dess uppfostran kan anses slutad, måste lära att värdera. Fordrar man af språkforskaren en poetisk anda, så har man äfven orätt. Skalden måste *tro*, eller snarare: han kan tro allt hvad han vill. Idéernas, språkets, naturens och handlingens verldar äro åt honom upplåtne till skapelse eller skörd. Allt hvad skönt är, är för

honom sannt. Språkforskaren måste *misstro*, pröfva, och i egentlig bemärkelse *våga orden*. Inbillningskraften är för honom en farlig gåfva och måste tuktas. Lemnar han fritt lopp åt sin förmåga eller sitt begär att bilda och skapa, så kan han blifva en snillrik tolkare af dessa urgamla, heliga, men dunkla idéer, som slumra i Ellore's underjordiska tempelhvalf eller i stenmassorna på Cairos sandöknar: han blir hvad vår genialiske *Palin* är, hvilken jag ofta med förtjusning i det gamla Rom hört, af en poetisk och profetisk siare-anda hänförd, tyda inskrifterna på Solens obelisk; men språkforskare i egentlig mening blir han icke: han är för orolig att hårklyfva: för otålig att långsamt begrunda: för uppglödgad af idéens eld att med det kalla förståndets lugn bygga stående ord-systemer.

Med sådana ledsagare som *Rask* och *Nyerup* måste en öfversigt af biblintheket blifva lärorikare, än de flyktiga besöken i stora boksalar vanligen blifva. Mest fästade vår uppmärksamhet det lilla rummet, der de dyrbaraste handskrifterna förvaras, och bland dessa äfven de, som professor *Rask* samlat under sina Österländska resor. Särdeles skön var en ordbok, författad af kejsar *Akber Sana II* i *Dehli*, och prydd framtill med hans bild, fint och med lysande färger målad. I den präktiga turbanen af rödt sammet, omgifven af ett juveldiadem, och en hvit fjäderbuske, såg den Indiske monarken ut som en sagoprins ur Tusen och en natt. Jag erinrar mig äfven bland dyrbarheterna i detta rum tvenne stenskifvor med kilskrift, funna i Babylons ruiner.

Professor *Molbech*, hos oss känd genom sin Resa i Sverige, såg jag på *kongliga biblioteket*, som består af 400,000 band, sedan *Suhmska* och *Hielmstjernska* samlingarne blifvit dermed förenade, och intager flere rum i tvenne våningar af slottet *Christiansborg*. Salarne äro rymliga och ljusa, försedda ofvantill med kringgående läktare och prydda af pelare med förgylda kapiteler. Naturligtvis frågade jag efter rara handskrifter, och för mig uppslogos några stora folianter

från 1400-talet med gammal, sirlig Fransysk skrift på pergament, bundna i rödt sammet och med silfver rikt beslagna. De sades hafva tillhört hertig Philip den Gode af Burgund. Utom dessa praktverk såg jag många sällsynta och artiga skrifter, men hvilka ej lönar mödan att nämna, då man ej haft tid att läsa dem. Sjelfva slottet, hvaraf biblioteket upptager en utbyggnad eller flygel, ännu ej fullt återställdt efter branden, är mera tungt än skönt, men saknar ej ett visst majestät, egnande en konungaborg. Det fäster blicken genom sin gedigna massa; men det fängslar icke själens öga, såsom Stockholms slott. *Christiansborg* är en duktig och bastant prosa i byggnadskonsten, då vår konungaborg, den fria, lätta och glänsande skapelsen af *Tessins* snille, är ett herrligt architektoniskt poem.

Innan jag slutar skildringen af de vittre och lärde män, hvilkas bekantskap gjorde mina dagar i Danmarks hufvudstad så angenäma och lärorika, tillhör det mig att nämna, att jag den 19 Juli om aftonen bevistade en sammankomst af det *Nordiske Old-Skrifts Selskab*, dit inbjuden, jemte mina följeslagare. Sammankomsten hölls på frimuraresalen, hvars väggar pryddes af äldre och nyare med brokiga band och stjernor smyckade män. Då ledamöterne samlat sig, bland hvilka jag fann prof. *Rafn* och flere andre förtjente lärde, satte vi oss alla omkring ett rödt, aflångt bord, för att afhöra årsberättelsen. Den nyligen utkomna, och på sällskapets bekostnad väl och noggrannt tryckta, första delen af *Olof Tryggvasons Saga* förevistes, och valda ställen derur upplästes af professor *Rafn*. Der förekom åtskilligt om *Thorkels* resa till *Håkan Jarl* och om en fåraherde, benämnd *Halbjörn*, som nödvändigt ville vara skald och göra en visa. Flere dagar låg han i markene och arbetade förgäfves: med visan kom han aldrig längre än till andra raden: «*Här ligger skalden*» — och mera kunde han icke qväda. Sällskapet gör mycken nytta, men dess sammanträden gå för sig utan minsta bråk eller så kallad högtidlighet. Här, liksom i nästan alla vittra eller ve-

tenskapliga föreningar i Köpenhamn, lefver man för saken och verkar för den. Man förspiller ingen tid med blotta ceremonier: man bereder sig icke så länge, att man aldrig hinner begynna: man strör ej omkring sig fraser och ordblommor, som falla lösa ned och aldrig slå rötter, utan man utsår träget och tidigt forskningens korn, och skördar rika och mognade resultater. *Athenæum*, dit jag infördes af professor *Rosenvinge*, är ett slags läsesällskap i stor stil. Dess bibliothek, fördeladt i flera vackra och trefliga rum, består af de nyaste och bästa Engelska, Tyska, Fransyska, Danska och Svenska vitterhetsarbeten, tidskrifter och dagblad. Inrättningen förtjenar allt loford; men dess tysthetslagar äro så stränga, att man tror sig inträda i ett passionist-kloster, och derföre kallas den af somliga på skämt: *De döfstummas sällskap*.

Samma nitiska verksamhet, samma sinne för grundlighet och ordning, som utmärka de Danska lärda sällskaperna, röja sig äfven i valet, uppställningen, förvaringen och förevisningen af alla offentliga samlingar. Det så kallade *Museum* är väl ordnadt, rikt och fördeladt i flera rum efter tidehvarfven. Från Egyptiska mumier, hieroglyfiska bilder och afgudar öfvergår man till Grekiska och Romerska konststycken samt Etrusciska vaser. Bland de Egyptiska papyrusbladen finnes ett särdeles märkvärdigt, hvarpå såning och skörd, med de dertill nödiga verktyg, i grofva, men tydliga streck voro föreställda. Vid en granskning af de forn-nordiska konstverken, armbanden och ringarna af guld, förefaller Waulunders, i sagorna så högt prisade, underbara konstfärdighet trolig. Nu följa mångfaldiga andra dyrbara smycken och prof af menniskofliten från äldre och yngre tider: kameer, gemmer, praktfulla katholska monstranser, en präktigt arbetad sköld, som det påstås, af Benvenuto Cellini: kejsar Leopold I till häst, uthuggen af ett enda fyrkantigt stycke stål: fina svarfsaker i elfenben af *Magnus Stenbock*, samt en basrelief i elfenben, förfärdigad af *Georg Betel* från Bayern och föreställande nedtagningen af korset efter Rubens's tafla.

En annan, ej mindre utmärkt samling är *Museum for Nordiske Oldsager.* Det är uppställdt i ett af de inre bibliotheksrummen i det runda tornet, och innehåller i systematisk ordning Nordiska fornlemningar från de äldsta tider, till större delen väl bibehållna: först från hedniska tidehvarfven vapen, symboler och redskap af sten, urnor af ler och af sten, i början sirade med enkla cirklar, sedan med konstiga ormslingor. Derefter följa urnor af koppar, jern och guld. Det är lärorikt, att i den så väl ordnade samlingen följa konstens framsteg och gifva akt uppå metallernas olika värde i särskilda åldrar. Kopparen arbetades i Norden förr än jernet, och var mindre dyrbar. Sedan användes äfven jernet, men mera sparsamt, t. ex. på skaftet af en pil eller ett spjut, då udden var af koppar, emedan den merendels gick förlorad, men skaftet kunde återfås. Nu följa *guldbracteater,* ringar och smycken, till en del af verkligt konstvärde: prydnader af glas och glas-mosaiker, bland hvilka en var af särdeles skönhet. Verktyg och prydnader, hörande till den hedniska offertjensten, saknas icke heller. Slutligen förekomma minnesmärken rörande katholska gudstjensten och riddarväsendet.

Förevisadt och på ett lefvande sätt förklaradt af kanslirådet *Thomsen,* vinner detta museum för hvarje kännare eller älskare af den Nordiska fornåldern ett ökadt intresse.

Alla dessa föremål kunna dock snarare kallas *konstiga saker* än *konstverk.* De måste, för att få betydelse och värde, beskrifvas, jemföras och förklaras, och den, som betraktar dem, frågar: «hvartill duger detta? hvartill är det nyttigt? hur har det sutit? hvem har burit detta?» och deras större grad af prydlighet är endast frukten af en större flit eller ett större tålamod. De egentliga *konstverken* äro sin egen lefvande betydelse och tala för sig sjelfva; ty konstnären har i dem nedlaggt en del af sin egen själ och ej blott ett gifvet mått af kroppsligt arbete. Det är denna konstnärens inneboende ande, som gör taflan eller stoden talande och vältalig

i samma mån, som skaparens ande varit mäktig och rik. Köpenhamn äger äfven *konstverk.*

Målningsgalleriet upptager fjorton ljusa och glada rum på Christiansborg. Taflorna äro ordnade först efter skolorna och sedan efter åldern. Den Skandinaviske vandraren, som från sin barndom beundrat *Raphaels* och *Correggios* af konstens gloria omstrålade *namn,* gläder sig nu, då han får i handen den historierade förteckningen öfver galleriet, åt hoppet att göra bekantskap med mästarne sjelfva i deras *verk.* Men är hans tid knapp och dyrbar, så gör han väl, att icke här se på *Raphael* eller *Correggio* eller *Guido Reni* eller *Domenichino* eller *Salvator Rosa* eller *Paolo Veronese:* han gör väl, om han är lycklig nog att hafva Italien i perspectiv, att spara sig njutningen af desse mästares herrliga verk, till dess han sunnan om Alperna får skåda den Söderländska konsten ansigte mot ansigte och se henne sådan hon är. De alster, som de Italienska skolorna lemnat till denna samling, äro antingen ofullkomliga eller misstänkta, ehuru visserligen *Carlo Dolci,* med sin sliskiga sötma i uttrycket och sin sköna emaljglans i färgerna, drager till sig och besticker månget ovandt öga, och öfverallt, der han visar sig, förtjusar fruntimmer och engelsmän. Här vände man sig till *Flamandska skolan* och skåde *Rubens's* präktiga bild af abboten *van der Sterren,* målad då konstnären, på sin återresa från Italien, några dagar uppehöll sig i hans kloster, och *Anton van Dycks* ännu skönare tafla, som föreställer den olycklige konung *Carl I* af England, hvilken äfven *Paul van Somer* målat som prins. Här betrakte man, af den *Holländska skolan, J. Dubbels's* sjöstycke, eller det inre af domkyrkan i Delft, måladt af *Hoekgeest, Gerard Dow's* läkare, *Bochhuysens* storm, *Peter van Slingelands's* husliga tafla, der en blond, leende gosse inträder, bärande i en korg några hundvalpar, som nyss fått ögon, och dröje ett ögonblick vid *E. G. Ellerbrocks* allegoriska målning, der Sanningen, på sin väg till Ärans tempel, anfalles med långa, spjutlika skrifpennor af de skribenters här. En

Svensk kastar väl också gerna en blick på *Slaget vid Lützen*, af *E. van der Velde*, och bland *Tyska skolans* verk förbiser han icke, för dess historiska märkvärdighet, konung *Christian II:s* porträtt, måladt af *Albrecht Dürer*, och för hvilket konungen sjelf sutit. (Se Leben Albrecht Dürers, von Roth, Leipzig 1791.) Dessa och jemngoda mästares arbeten skola belöna den tid, man egnar åt deras åskådning: och den, som af de hopade konstsynerna känner sig trött, träde emellanåt fram till de höga fönstren och låte sitt öga hvila på den prydliga, naturliga taflan af Köpenhamn!

Köpenhamn äger icke blott *konstverk*, utan äfven *konstnärer*. De fria konsternas akademi på *Charlottenburg* har sju professorer. Porträttmålningen synes här, liksom annorstädes, vara den mest utbildade grenen af konsten, troligen derföre att den är nästan den enda lönande. Större historiska taflor höra till sällsyntheter. Det var min lust att, i den älskvärde *Thomsens* sällskap, besöka konstnärerne i deras studier. Hos historiemålaren *Eckersberg* såg jag en vacker tafla öfver Christian I:s väljande till konung: och en annan, der hertig *Adolf*, inför hvilken en biskop, en riddare och en borgare framträda, för att erbjuda honom kronan, afslår deras anbud, och pekar på *Christian*. Det är *Eckersberg*, som målat den herrliga bilden af *Thorvaldsen*, hvilken jemte *Bonnets* porträtt, af *Juel*, pryder konstakademiens sessionsrum. Om denna bild torde jag påminna läsaren, då jag framdeles kommer att tala om Thorvaldsen sjelf. Skönt var ett med yttersta natursanning måladt porträtt af professor *Lorentsen*. Den liflige och rödbrusige hedersgubben föreställes sittande framför en tafla i en, med hvitt och blått tyg öfverdragen ländstol. Han håller penslarna i handen, och vänder sig om, för att se, hvem som kommer in. De röda, skinnfodrade kängorna äro trogna kopior af originalen. Då vi, en stund derefter, inträdde till den gamle *Lorentsen*, funno vi honom i samma drägt som på taflan, och i de vederbörliga kängorna. Han emottog oss fryntligt och begynte genast förtälja histo-

rier. Han berättade bland annat, huru han en gång i Paris målat en Savoyard-gosse efter naturen. Taflan, på hvilken han sjelf satte föga värde, såldes emellertid för allt högre summor, till dess en förnäm och rik Polack blef henne varse, och, sedan han länge betraktat den, utropade: «*Den, som målat denna bild, är värd att måla en Polsk grefve.*» *Lorentsen* fick ock genast sig uppdraget att måla den store mannens bild, och det första utkastet dertill, som konstnären ännu äger, tillkännager, att sjelfva taflan måste vara ett kostligt stycke. Den majestätiskt framträdande gestalten, i sin Polska, svarta och röda riddaredrägt, tager sig förträffligt ut, men den lilla, genialiska Savoyard-gossen, som i konstnärens studium fått sin plats bredvid den stolta magnaten, synes satiriskt le åt hans prunkande fåfänga.

Hos *Lund*, en medelålders man, men som förer en lågande pensel, fann jag den utmärkta andeliga talaren *Mynsters* porträtt. Han var föreställd, såsom jag såg och hörde honom i Trefaldighets-kyrkan, talande till folket. I det herrliga anletet, hvars ögon blicka uppåt, blandas Johannis mildhet med Pauli manliga allvar. Hvem ser icke äfven med nöje den berömde skådespelaren, doktor *Ryge*, målad såsom *Michel Angelo* i Oehlenschlägers Correggio?

Två bilder, båda af träffande likhet, väckte hos *Jensen* min uppmärksamhet: prins *Christian*, klädd i en rik sobelpels med juvel-kraschan, och den vördnadsvärde statsministern *Malling*, med ett fromt uttryck i det af silfverlockar, såsom af en gloria, omgifna anletet. *Malling* är en man, som från intet bragt sig upp, på förtjenstens väg, till statens högsta värdighet, och anses såsom kanske den ypperste af Danmarks prosaiska skriftställare.

Af de yngre konstnärerna finnas tvenne slag: sådane som, trogne eller slafviske efterföljare af sina lärares åsigter och manér, anse hvarje afvikelse från dem såsom ett brott mot konstens heliga ande, och desse berömmas och upprätthållas vederbörligen af sina herrar och mästare: eller ock så-

dane som, lyftade af egna vingar, gerna vilja försöka att flyga med dem på egen hand, och skåda naturen och konsten med egna ögon. De äro *rebeller* eller anses så. Den förra klassens arbeten kunde jag redan ansett mig hafva sett, när jag kände deras mästares. Jag beslöt derföre att besöka en eller annan af rebellerna.

Det finnes i Köpenhamn — eller fanns åtminstone då — en ung målare af lyckliga anlag och älskvärdt väsende, hvars namn jag icke nämner; ty jag hoppas, att han snart skall sjelf göra det bekant. Sin artistiska bana begynte han i en guldsmeds verkstad, den han snart lemnade, för att friare få öfverlemna sig åt den inre drift, som drog honom till målarekonsten. Ehuru han redan synes hafva tagit en allmännare rigtning, utmärker han sig dock hittills mest genom sina djurstycken, åt hvilka han förstår gifva lifligheten och behaget af en historisk komposition. Då jag besökte honom, var han sysselsatt med fulländningen af en sådan tafla, hvilken jag, då jag nu snart är färdig att taga afsked af Danska konsten, ej kan neka mig nöjet att beskrifva.

I bakgrunden af taflan synes en blå bergskedja. Närmare ögat, i skogsbrynet, ligger en liten stuga, och på något afstånd från den uppstiger den blåa röken af en nyss upptänd eld. Till höger, nära förgrunden, är en lummig skogspark. Solen baddar så varmt och godt på gräset och trädtopparna; men i lundens dunkla djup gå eller hvila flera hästar. Till venster, ej långt från sjön, som upptager förgrunden, ligger en jägare på lur, med bössan i handen. Hans hund springer i vattnet ned emot en vassrugge, för att uppskrämma några simmande änder, men han skrämmer icke blott dem, utan äfven fem eller sex sköna hästar af åtskillig färg och ålder, som gått ned till stranden, för att dricka. En reser sig upp, med frambenen och bringan i luften: en annan slår bakut, och hvilar, i den svåraste och lyckligaste förkortning, på framfötterna. Ett sto står bredvid stranden; hennes vackra föl dir, och ingendera låter af hunden förfära sig. Taflan är så lyckligt

tänkt och grupperad, så sannt tecknad och så friskt målad, att jag med möda kunde slita mig derifrån.

Den Danska *skulpturen* bor icke i Köpenhamn. Hon har gjort sig Europeisk: hon är utspridd öfver hela den bildade verlden; men hennes hufvudstad är Rom, och der skola vi träffa henne.

Af den *dramatiska* konsten njöt jag så mycket jag kunde, men mycket mindre än jag önskade. *Melpomenes* tempel är om sommaren nästan öfvergifvet, och knappt underhåller man så mycket den heliga lågan på gudinnans altare, att hon ej alldeles utslocknar. De till hennes tjenst invigde utbyta ofta kothurnen, den komiska masken och den tragiska dolken mot pilgrimsstafven, och sväfva främmande länder omkring, för att förlusta sig. Så är äfven seden i Tyskland och Frankrike, och seden är god; ty genom sina gäströler, dem de utmärktare skådespelarne under sin utvandringstid gifva på åtskilliga theatrar, utbilda de sig sjelfva, lifva det dramatiska intresset på de orter, dit de ankomma, och förekomma den sömnaktiga och sömngifvande stiltje, hvari konsten förr eller senare nedsjunker, när dess idkare oupphörligen måste användas till det eviga samma, och på samma vis, efter en gifven skråförordning, liksom arbetarne — för att icke säga machinerna — på en fabrik. Mamsell *Mars* har ju ofta lemnat Paris, och, liksom för att hvila sig, på theatrarna i Lyon, Marseille eller Genève förvånat och förtjust. Den store *Esslair* gör nästan årliga utflygter från München till Tysklands öfriga hufvudstäder, liksom *Devrient* från Berlin, eller fru *Schröder* från Wien: och hvarhelst de uppträda, lemna de efter sig sköna och varaktiga minnen. Så hade äfven nu skådespelaren *Nielsen* gjort en resa från Köpenhamn till Wien; men han var den ende af de utmärktare skådespelarne, som saknades.

Vaudeviller och smärre lustspel utgjorde sommarens theaternöje. Inkomsten tillföll ej kassan, utan de spelande sjelfva, hvilka derföre under denna tid icke få gifva större stycken.

Första aftonen gick mycket af ordens mening för mig förloradt. Den lösa tonvigten, ljudens brytning och den veka läspningen falla sig i början främmande för ett Svenskt öra och försvåra uppfattningen. Doktor *Ryge,* den mest omfattande af Köpenhamns dramatiska konstnärer — ty han spelar *Palnatoke, Wilhelm* i Axel och Walborg, och *Michel Angelo* med lika framgång som Holbergs första komiska rôler — talade klarast och tydligast. Ypperlig var fru *Wexschall* såsom sömngångerska i «*Kiærligheds Drömme.*» Den outsägliga känsla, hvarmed hon på scenen talar och handlar, behaget i åtbörder, röst och anletsdrag, det ljusa, nordiska håret och den höga gestalten göra henne till en utmärkt skådespelerska, och hon måste vara en makalös *Walborg.* I *Heibergs* vaudeville: *De Uadskillelige,* i *Den Forsigtige* och *Die Wiener in Berlin* måste man hjertligen le åt *Frydendahl* och *Rosenkilde;* den förre, mer originell, är lustig af naturen: den senare *gör sig* lustig och lyckas ofta. Intagande var Mamsell *Wulff* såsom *Alexis,* i stycket af samma namn. Hon saknade endast vingar för att vara en kärleksgud.

Theatern, byggd af Fredrik V, ligger vid Konungens Nya Torg, såsom ett utbygge. Den skämmer bort platsen och skämmer ut sig sjelf. Ett Melpomenes tempel borde ej vara trasigt innan eller utan. Dock är salongen, som har tre logerader, till sitt inre treflig, och nästan af samma vidd, som förra dramatiska theatern i Stockholm. Målade bröstbilder af Sophocles, Plautus, Holberg och Evald pryda den.

Af byggnader i Köpenhamn intager, för sin historiska märkvärdighet och sin göthiska gestalt, slottet *Rosenborg* främsta rummet. Det ligger i skötet af en löfrik trädgård, öfver hvars toppar det lyfter sina tornspiror, och omgifves af tre gator, den sköna och breda *Kron-Prindsesse-Gaden, Gotters-Gaden* och *Sölv-Gaden.* Det glädde mig, då jag inträdde inom slottets murar, att nu hafva ett för minnet och inbillningen åskådligt rum, der jag kan försätta konung *Christian IV,* då jag tänker på honom. Denne, vår store Gustaf

Adolfs samtida och underlägsna medtäflare, har jag först i Köpenhamn rätt fattat. Han var en stor konung för sitt land: det kan man vara, och likväl vara mycket mindre än Gustaf Adolf. Konung Christians krokiga näsa, hans kraftiga drag i pannan och öfver munnen, tillkännagifva herrskaren. Han har byggt och älskat Rosenborg. Der dog han ock i en hängmatta, uti ett litet, aflägset rum. Hans gemål bodde på en annan sida: ett ännu befintligt språkrör ledde de kärliga ljuden emellan dem, på sextio alnars afstånd. Förvaltaren förevisade många kostliga ting, af hvilkas åskådning jag snart blef trött. Men lifligt erinrar jag mig ännu den stora *riddarsalen,* der konungen årligen, sittande på en silfverthron, öppnar högsta domstolens sammankomster. Salens väggar prydas af tolf stora gobelins-taflor, som föreställa märkliga händelser ur Christian V:s historia: och taket prunkar med ståtliga gips-arbeten. I ett annat rum ser man de throner, på hvilka konung och drottning sitta, då de krönas. Konungens är af elfenben och förgyldt silfver, och har ofvantill en stor ametist. Ytterligare visas den ännu blodiga spetskrage, hvarmed Christian IV torkat sitt utskjutna öga, samt dennes och Fredrik IV:s brudgumsdrägter af guld- och silfverstickadt sammet: och åter i ett annat rum föreställes hela *Flora Danica,* målad i naturliga färger — på postlinstalrikar. Liksom i de flesta gamla slott finnes äfven på Rosenborg ett *klenod-skåp.* Bland mängden af ögonkittlande juveler och färgade ädelstenar bemärktes en drufklase af en enda stor smaragd: Christian IV:s kommunionkalk: en svan af en stor, äkta perla: Christian VII:s mäster- och borgarebref, dem han erhöll af Londons guldsmeder och borgare: stora, tunga och massiva kannor och bägare af guld, samt slutligen ett porträtt, i medaljon, af konung Gustaf Adolf, och af honom skänkt till Christian IV. Det är gjordt att bäras på bröstet: liknar mycket de bästa bilder, jag sett af den store mannen, och är i mina ögon den dyrbaraste af alla Rosenborgs klenoder.

Men — det är tid att lemna stadens vallar och träda ut i det gröna. Sommaren står i sin middagshöjd, och fastän skördemannens lia nedergjort många af dess skönaste blommor, så har likväl mången ny ros utspruckit sedan dess, och de Seeländska bokarna och ekarna yfvas ännu med den friskaste grönska i sina kronor. Himlen är ren och blå. Jag bjuder alla dem, som kanske tröttnat vid vandringen genom konstens salar, att göra mig sällskap på en eller annan utflygt i den fria naturen.

Den 15 Juli var en Söndag, och så skön, som Nordens sommar kan gifva den. På morgonen hvimlade gatorna af helgdagsklädda andäktige, hvilka, med sina psalmböcker i händerna, vandrade antingen till slottskapellet för att höra *Liebenberg*, eller till Trefaldighetskyrkan för att höra *Mynster*. En folkfest kan också aldrig vackrare och värdigare begynnas än med gudstjenst. Men ännu lifligare blef rörelsen på eftermiddagen. Vi följde strömmen åt: tågade långsamt i den nästan söderländska hettan ut genom Österport, der en lång rad af allehanda åkdon med förespända hästar å ömse sidor om vägen väntade sin vederbörliga laddning af folk, för att afgå till *Dyrehaven* (Djurgården). Efter att hafva mönstrat och valt och frågat och prutat, satte vi oss upp i en lång Holsteinare med tre säten, efter öfverenskommelse med kusken att till honom betala två mark personen, och rullade fram, på den dammande vägen, än fort som Jehu, och än långsamt som i ett liktåg, allt efter som mängden af de förutfarande vagnarna tillät. Skogar, bördiga fält och täcka landtställen passerade vi öfver, igenom eller förbi. Till höger ligger det vackra *Charlottenlund*, der prins *Fredrik* af Hessen om sommaren bor med sin familj. På samma sida, men på något afstånd, ser man äfven en vik af hafvet, med gröna uddar och holmar. Öfverhöljda med dam, anlände vi till den lummiga lustparken, hvarest genast, så snart vi hoppat ur vagnen, en svärm af pojkar, med borsten i ena handen och i den andra en liten bricka till tecken af sitt privilegium, rusade fram, och, i det den ena

sökte skuffa den andra ur vägen, begynte skrapa och putsa oss från hufvud till fötter, emot ett tvåskillingsstycke för besväret. Redan hade den landtliga högtiden tagit sin början. Talrika, skiftande grupper sutto i skuggan under träden och i sirliga tält, eller ströfvade matta omkring i solskenet, sökande en beqväm hviloplats. Gycklare och ormtjusare, lindansare, konstridare, karlar, som visade markattor och kameler, källarmästare, marketentare, alla med sina särskilda, ofta vidunderligt formade hus eller skjul och brokiga skyltar, delade med sångare och musikanter den muntra och nyfikna allmänhetens uppmärksamhet. På en kulle, på andra sidan om dalen, satt prins *Christian* i sin vagn, bredvid sin syster. Han var klädd i den vanliga röda uniformen med gröna uppslag och elefanterordens kraschan. Sjelf satt han med blottadt hufvud: en mängd folk stod omkring och gapade än på prinsen, än på den granna vagnen och hästarna, än på den ännu grannare kusken. Ett par gubbar, den ena med åldrens snödrifva på sitt blottade hufvud, spelade och sjöngo platt-tyska visor helt nära furstens vagn. Nu ankom äfven prins *Wilhelm* med sin gemål och sina täcka barn, samt kort derefter *konungen*. Alla sågo glada ut, och trängdes att få noga betrakta det kongliga huset; men ganska få lyfte af hatten för sin envåldsherre, förrän det gjordes oundvikligt derigenom, att han först helsade sjelf. De kongliga lemnade sina vagnar och gingo arm i arm, åtföljda af de uppvaktande, genom dalen upp till sjelfva lustbarheternas medelpunkt, inträdde i Foureaux's circus, der de en stund beságo ryttarnes och lindansarnes öfningar, och gjorde slutligen en rund kring parken, hvars fägring ökades, ju längre solen sjönk ned i vester. Hettan öfvergick till en mild svalka: dagrar och skuggor bröto sig så läckert på de af bokar och ekar höljda kullarna, och de öppna fälten befolkades af menniskoskaror, hvilka nu vågade sig fram ur skogarnas skugga, i aftonsolens sken, och begynte sina lekar och dansar. Holländska qvinnor med sina blå vingmössor, Seeländska pigor, mera nätta och gladlynta

än vackra, med gyllene, spetsbeprydda hufvudbonader, fästade med röda band, svängde sig vid gigors musik muntert i pålskorna med raska drängar från landsbygden eller unga, grannt utstyrda gesäller från staden: eller ock vandrade de, hängande vid hvarandras armar, uti långa rader, under skratt och glam, genom lunden. Längre fram på aftonen, sedan folkmassan minskats, syntes väl här och der på en trädbänk någon välplägad Daneman stilla luta sig emot bordet, der den halftömda ölbägaren stod och väntade; men bland åtminstone tiotusen personer till största delen af lägre och lägsta klasserna, och med frihet och tillfälle till all slags förplägning, sågs ingen enda så drucken, att han bar sig oskickligt åt eller förde gräl.

Vi vandrade till fots tillbaka åt staden. Hela vägen öfversvämmades af åkande, ridande och gående: ju längre det led in på natten och ju närmare vi nalkades staden, ju pittoreskare framställde sig de spatserande eller vid kanten af vägen hvilande grupperna. Skott förkunnade konungens ankomst på ångskeppet till staden, och från Fredriksbergssidan syntes de fallande raketerna som stjernor och midnattssolar. Solen var nära att begynna en ny dag, innan vi, efter en angenäm natur-fest, mycket kringströfvande och en svensk mils återvandring, glada och trötta insomnade på det nordiska värdshuset.

För att njuta en annan tystare och stillare fest, tågade jag en afton ut genom Norre Port till den så kallade *Assistence-kyrkogården*. Den är säkert en af de skönaste griftegårdar i Europa. Lummiga träd, dunkla gångar, öppna och ljusa blomsterfält, tempel, som beskuggas af popplar, marmor-sarkofager, af tårpilar öfverhängda, och urnor eller kors, omslingrade af rosenrankor, doft och fågelsång göra dödens rum till ett litet paradis. Någon torde säga, att stället är mera en lustgård än en kyrkogård: att den uppfinningsrika menniskokonsten här gjort sig för mycket besvär att öfversockra den högtidliga bitterheten af tanken på förgängelsen: att denna tanke är helsosam för hjertat: att den är renande, stärkande och upplyftande, och får icke bortjollras eller inbäddas i bara

blommor: och att dödens gårdar derföre böra sakna all annan prydnad, än de dödas ben och den enkelt grönskande torfvan; men jag svarar: den, som af dessa oskyldiga prydnader, hvarmed allmän eller enskild tacksamhet och saknad hedrat de hädangångnas aska och minne, kan låta sig förledas till lättsinniga känslor eller till glömska af rummets betydelse, den var aldrig värd att känna det stora och upplyftande i Dödens tanke. Firas väl en dyr bortgångens minne ljufvare och mera innerligt än i skötet af en vacker natur? De gamle, som äfven visste hvad döden var, hade ju sina aflednas vårdar uppresta på de ställen, der de helst lustvandrade, och hvarföre, om ej för att på en gång förlänga och förljufva saknaden af hvad de förlorat, och i minnets heligaste stunder njuta en förebild af det väntade Elysium, der all saknad skulle upphöra, och det obefläckade minnet till en oupplöslig förening omfamna det fullbordade hoppet? Frestas någon vid åsynen af den blomsterslöja, som naturen och konsten i förening här dragit öfver förgängelsen, att glömma hvar han går, så lyfte han endast sin blick upp till den ensamma pelaren, som står hög och allvarlig bland korsen, vårdarna och blommorna, pekande mot himlen, och med den enkla, men betydelsefulla inskriften: META: det heter: *Vandrare! här är målet.*

Ej alla af minnesvårdarna utmärka sig genom ny uppfinning eller betydligt konstvärde; men många förena på ett öfverraskande sätt det enkla, rörande och smakfulla. Jag minnes den tjugutreåriga *Charlotte Bull's* grafsten af hvit marmor, hvilande mot jorden och höljd af yppiga rosor: *Sören Gyldendals* hvita urna, bekransad af mossa och höljd af en stenhop: stiftsamtmannen öfver Island, *Lauritz Andreas Thodal's* vård, med en vacker basrelief, föreställande Abrahams offer: *Scholdborgska griften,* samt i en dunkel löfsal ett stenhvalf, hvaröfver murgrönsrankor slingra sig. Öfverst sitter *en* hvit dufva, och på den hvita urnan under hvalfvet står att läsa: *Ikke tabt, men gaaet förud.* 1812.

Det var en lugn och skön afton. Ensliga, tysta vandrare gingo långsamt i löfgångarna och mellan grafvarna. Jag såg en blek, svartklädd qvinna, som med tårfulla ögon läste inskriften på en minnessten, under det tvenne blomstrande barn lekte omkring henne i gräset. Det ena af barnen böjde sig en gång ned för att afbryta en blomma; men modren förbjöd det, i det hon upplyfte fingret och skakade på hufvudet. Då satte sig barnet ned vid ett kors och begynte gråta; men det andra hoppade lustigt omkring och log åt brodrens tårar. Länge följde jag dem med ögonen, till dess de slutligen försvunno i en aflägsen del af lunden. Jag var främmande här, både för de lefvande och de döda; men stället var mig kärt och heligt: och på trappan af Dödens tempel diktade jag en sång till minne af den högtidliga stunden:

Hvilken paradisisk stad af grifter!
Hvilket yppigt lif i dödens bygd!
Hoppet läser minnets gyllne skrifter
Uppå vårdarna, i lindars skygd.
Här bor Döden. Kring hans thron de unga
Fåglarna i poppelkronor sjunga,
Såsom spelur i en folkrik stad.
Murgrönsrankor hvita marmorn smeka:
Aftonsolens strålar glädtigt leka
Mellan tempel, mellan blad.

Stilla Död! Se, dina lagrar blomma!
Präktigt i din hufvudstad du bor.
Dina undersåter äro fromma,
Och din makt är faderlig, men stor.
Dina barn, med lugnadt, sorgfritt hjerta,
Utan möda, utan skymt af smärta,
Hvila tryggt i blomsterprydda rum.
Ensam du dig nya skatter letar;

Du den ende är, som här arbetar,
Stark, vidtfamnande och stum.

Intet uppror i ditt rike röjes,
Intet rop om fri konstitution.
Ingen tvedrägtsfackla blodig höjes
Kring din vördnadsvärda herrskarthron.
Du en Ultras är. Du vill allena
Under dig och kring dig allt förena:
Stolt du tror, att du allsvåldig är;
Men Allfader dig ett ***Meta*** ställde,
Och för dig och för din spiras välde
Non plus ultra! skref han här.

Vandringsman! när tankfull du beskådar
Pelar'n, som bland grafvarna står opp,
Vet du, hvad dess korta inskrift bådar? —
«***Meta*** står det — målet för mitt lopp.» —
Nej! ***ditt*** lopp är såsom evigheten,
Och ditt enda mål: fullkomligheten;
Lifvets stjerna slocknar aldrig ut.
Blott för Döden skrefs orakelskriften;
Det är Döden blott, som dör i griften:
Menska! du tar aldrig slut.

Aldrig slut! — Gudomlig och förfärlig
Är den tanken, jag odödlig är.
För den ädla såsom solen härlig,
Han det usla som en brand förtär.
Ingen hvila ges för menskoanden;
Evigt uppåt genom stjernelanden
Skall han flyga till sitt stora mål:
Och ur hvarje plågas heta sköte
Flamma upp till nya segrars möte,
Såsom Phoenix från sitt bål.

Lång och svår och skön är pilgrimsfärden;
Strider vänta mig: jag väntar dem:
Och den obekanta, vida verlden
Är mitt hem, till dess jag kommer hem.
Trygg jag vandra vill, och aldrig bäfva:
Må min ande, såsom örnen, sväfva
Evigt uppåt på sin fria ban!
Må mitt stoft, när det är trött att följa,
Stilla sänkt uppå en lugnad bölja,
Dö i välljud, som en svan!

Dö i fosterjordens dyra länder,
För hvars väl sin sista suck det gaf,
Eller vaggadt fram mot hemmets stränder
Finna der åtminstone sin graf!
Eller ock — om det ej dit kan hinna,
Må det *här* den sista hvilan finna,
Lika ljuf som nejden är mig kär:
Obesmittade af ryktets tunga,
Vid en psalm, som himlens fåglar sjunga,
Stoft och namn begrafvas här!

Salig då skall anden se tillbaka,
Blicka ned på denna kyrkogård,
Och min bästa sång skall kanske vaka
Som en genius på min minnesvård.
Du, min älskling ibland blomstergårdar,
Som så många brustna hjertan vårdar,
Skall jag gömmas i ditt sköte? Nej!
Söderns park vid gränsorna af Norden,
Bifrost mellan himmelen och jorden,
Göm dock min Förgät-mig-ej!

Vandringen på Seeland.

Väl låg utanför Köpenhamn den Ryska flottan i en majestätisk halfcirkel på sundets vågor, och utgjorde ett sällsynt föremål för min och alla nyfiknas uppmärksamhet: väl hvimlade staden af Ryska officerare och soldater, hvilka senare icke sågo obenägna ut att plundra till sig för intet all den boskap och öfriga förnödenheter, som det bördiga Seeland nu lemnade för pengar; — men detta var ej nog att längre fjettra mig inom murarna. Väl företog jag ofta en och annan aftonvandring genom den ståtliga alléen till lustslottet *Fredriksberg*, i hvars park den sköna, Danska verlden, såsom mer eller mindre lysande planeter, församlade sig kring den stora fixstjernan, hofvet, och dit en munter krigsmusik, som skallade från blomsterterrassen utanför slottets fönster, lockade stora flockar äfven af den lägre, obemärktare klassen; — men dessa utflygter voro för inskränkta, och allt, hvad jag ännu sett af det täcka Seeland, smakade för mycket af staden, hvars tyngre luftkrets och tvungna natur alltid sträcka sig en eller annan mil utom vallen.

Derföre den 23 Juli om morgonen stod jag upp med solen, stoppade några riksbanksdaler, liknande höstliga, gulnade löf, lika tunna och sköra som dessa, och litet smått silfvermynt i fickan, och begaf mig ut genom norra porten. En stund strök jag rakt fram, som en diameter, igenom en lång allé; men nådde snart det egentliga landet, som nu var öfverhöljdt af de rikaste sädesdungar, vaggande för sommarvinden, på hvars varma vågor lärkorna lyftes högt emot solen, glädtigt spelande sina visor. Jag var lätt och fri: jag kände hvarken till mitt eller jordens stoft. Sjelfva den enformiga bördigheten behagade ögat, ehuru ännu intet särskildt föremål fängslade dess blickar. Hvita hus mellan gröna träd: gröna träd mellan guldgula åkrar och blomsterprydda ängar. Jag

var lycklig som *Siebenkäs* på sin vandring till Baireuth; ty under de båda sista dagarna hade Köpenhamn, hvarifrån jag eljest medfört så angenäma minnen, varit mig ett *Kuhschnappel.*

Omkring en mil från staden står bredvid vägen till höger en obelisk och på dess fotgrund läses följande inskrift:

Æreminde efter Döden
För
JOHAN HARTWIG ERNST
Greve af Bernstorff,
Som gav
Udskiftede Hovning, Frie Arvelige
Gaarde,
Med dem Stræbsomhed Velstand Allt
Till Mönster för Efterslægten
MDCCLXVII.
Oprettet
Af Godsets Taarefulde Boboere
MDCCLXXXIII.

På andra sidan om en liten vacker sjö, i en lund af bokar, ligger den Bernstorffska egendomen *Gentofta,* på hvars ägor denna minnesvård är upprest.

Klockan tolf anlände jag till *Kongens Lyngbye,* vederqvickte mig der ur min vinflaska, och betraktade kyrkans besynnerliga yttre. Som barn hade jag sett den aftecknad i Linnerhjelms Resa och då tagit den för ett slags lustslott. Byn är vacker och treflig. Några stenkast derifrån trädde jag in under den svalkande, ljufliga skuggan vid prins Christians täcka lustställe, *Sorgenfri.* Sorgfri hvilade jag ock en stund i parkens sköte, vandrade derpå framåt det nätta slottet, enkelt och anspråkslöst som *Haga,* ehuru dess omgifningar förhålla sig till Hagas natur, som en tillställd rundmålning för-

håller sig till ett skönt naturligt landskap. Jag framträdde på terrassen och stannade der, nära ett öppet fönster, hvarifrån klingade toner af ett fortepiano. I melodiska löpningar eller fylligare accorder flögo tonerna ut genom fönstret och spelade ännu som lärkor öfver den lilla, täcka dalen nedanför terrassen. Jag stal en blick in i rummet. Det var prinsessan Carolina, som framtrollade de idylliska ljuden. Allt var så lugnt och tyst. Ingen fågel spelade: de tycktes alla lyssna, beundrande den musik, som de icke kunde uppnå. Men jag stod ej länge der; ty jag fruktade, att något främmande ljud skulle störa den rena, musikaliska stundens frid, som hvilade öfver nejden och mig. En reslig karl, den jag träffade vid porten, sade mig, att jag ännu hade tre mil till *Fredriksborg*. En hoftjenare, i röd, galonerad skrud satt och slumrade på en bänk i lindarnas skugga. Farväl, ljufliga Sorgenfri!

Nejden blir nu allt vackrare. En rik bokskog omslöt mig snart, lik en Briareus, med hundrade armar, och ehuru ej trött, måste jag litet rasta i dess famn. Seeländska bönder med stora, starka hästar och långa, grofhuggna vagnar körde mig förbi. En af dessa grep jag an, och öfvertalte honom lätt att för en snaps föra mig ett stycke väg på sitt obeqväma åkdon. Under det jag vid hans sida skakades framåt landsvägen, betraktades *Fredriksdal*, som blickade fram prydligt och täckt ur sin gröna trädhylsa, lik en hvit törnros i sprickningsstunden. Sedan jag på ett värdshus druckit dyrt och dåligt kaffe, besteg jag en annan bondvagn, hvars ägare mot en mark skjutsade mig en half mil. Det var ej trötthet, som förmådde mig att åka, utan begäret att tala med folket. Också fann jag i denna min skjutsbonde en språksam sälle, hvilken berättade mig mycket om landets rikedom på säd, och om bondflickornas och drängarnas tilltagande praktlust. Då vi slutligen skulle åtskiljas, ville han nödvändigt föra mig till ett litet «lyststæd,» för att der med honom slå kägglor. «Man maa more sej lidt,» var hans argument. Då jag nekade, blef han ledsen och frågade, om man i Sverige icke kände det

kostliga käggelspelets nöjen. Men han *åkte* sin väg och jag *gick* min väg förbi *Birkeröd*, omgifven af glada naturtaflor, och öfver leende fält, likväl här och der afskalade för att tjena till bränntorf, som i stora pyramider vanprydde jorden. Mot aftonen inträdde jag i *Fredriksborgs Have*, stor och ypperlig, en fortsatt kedja af Fahlcrantz'ska trädgrupper, dunkla och saftiga, med ljusa solskensmattor emellan sig. Praktfull var första anblicken af det stolta *Fredriksborg*, Danmarks Gripsholm, och jag påskyndade mina steg genom den höga trädportiken, för att vid dagens ljus kunna betrakta slottet innan och utan. Tvenne timmar före solens nedgång inträdde jag genom slottsporten.

Slottet *Fredriksborg*, liksom nästan allt annat hvad Danmark äger i stor stil, är fullbordadt af Christian IV, ehuru redan grundadt af Fredrik II, hvars namn det bär. Det är en stor och hög, tresidig byggnad, grundmurad i vattnet och prydd af göthiska torn, olika till storlek, men af samma form. Slottet är ej hvitmenadt utanpå, utan står der i sin äkta, gamla hy, som en kraftfull och solbränd kämpe. Innan man hinner till borggården, går man under tvenne porthvalf. Framsidan är vördnadsbjudande: murarna prydas af basreliefer i sten och träd. Fjerde sidan utgöres af en lägre byggnad, som sammanbinder slottets flygelsidor, utan att skymma façaden. I denna del af huset bor förvaltarens fullmäktig, hvilken, enligt ordspråket: *min dräng hade ock en dräng*, visar slottet för alla, som hafva lust och råd att beskåda dess herrligheter.

Då jag steg in i ett litet rum af nedersta våningen, och på en art Svensk-Danska sporde en piga, om slottsförvaltaren här vore att finna, blef hon blek af förskräckelse, och lopp in till frun, för att berätta att i yttre rummet stod en främmande karl, som talade så konstigt, att hon ej begrep ett ord. Ut kom den unga frun, som icke heller syntes tro mig särdeles väl, och svarade, på min temligen tydligt yttrade önskan, att bese slottet, med en min, som skulle innebära ett slags förakt, och med en förnäm tvekan om min förmåga att betala:

«Det vill koste dem tre Rigsbanksdaler.» Men då jag, utan minsta förlägenhet eller invändning, erlade den äskade summan, blef frun vänlig och mild som en vårsol, bjöd mig sitta i soffan, och skickade genast icke efter förvaltaren och ej heller efter hans fullmäktig, ty ingendera var tillstädes, utan efter vice-fullmäktigen. Denne, en gammal man med ett bottenärligt ansigte, anlände snart med en nyckelknippa i handen, gick före mig upp till slottet och upplät dess portar.

Kyrkan, der alla Danmarks konungar krönas, är klädd med marmor och sandsten invändigt. Altaret är gammalt, predikstolen likaså, och arbetad af ebenholtz, samt prydd med de fyra evangelisternas bilder i silfver. Midt emot choret under en badalkin af rödt, guldstickadt sammet, stå vid kröningen de kongliga thronerna, hvilka nu förvaras på Rosenborg. Ofvantill står skrifvet i guldbokstäfver: *Makten kommer fra Gud*. Rundt omkring kyrkan går en läktare, smyckad med gamla taflor, såsom Moses, upphöjande ormen i öknen, af Rottenhammer, och flera i samma anda. Ett vackert stycke framställer den gamle Jakobs förtviflan vid åsynen af Josefs blodiga mantel. Närmast choret är på denna läktare den kongliga stolen, med elfenbensfigurer i taket, som föreställa frukter och blommor, och äro svarfvade af konung Christian IV. Der befinnes ock ett mosaikbord, med ett rundt och djupt hål vid ena ändan. Detta hål är utskuret med knif af Ryska czaren Peter I, då han betviflade, att bordet var verklig sten. Väggarna i den kongliga stolen äro beklädda med rätt vackra, Bibliska målningar af Neulandt. Nära thronställningen är läktaren behängd med ännu lefvande elefanter-ordensriddarnas vapensköldar. Helst hvilade mitt öga på Svea konungs ridderliga sköld, buren af honom såsom prins af Ponte Corvo. Jag såg ock Capod'Istrias och furst Metternichs vapen. Den senares valspråk är: *Kraft im Rechte*. Visserligen har han mycken *kraft;* men delar deri möjligtvis flera andra utmärkta statsmäns öde, att icke alltid ha *rätt*.

Från kyrkan kom jag in i *drabantsalen* och derifrån till *rådssalen*. Der hänga bilder af alla Danska konungar af Oldenburgska ätten. Christian I har sin plats ofvan spiseln: derpå Christian II med sitt lömska, Fredrik II med sitt milda och ädla anlete, Christian IV i harnesk med hermelinsmantel, mörka mustascher och hvitt pipskägg samt glest och hvasst, nedfallande hår, svart som natten, öfver den ljusa, men allvarsamma pannan. Jag satte mig ned i konung Christians stol och betraktade de stora slagtningar, som han vinner — på väggarna der, under det ledsagaren snackade om Helsingborg, om Landskrona m. m. Jag erinrar mig ej, att han nämnde *Lutter am Barenberge*.

På andra sidan om drabantsalen begynner en ny följd af rum. I *konungens sofrum* står Christian IV:s simpla skrifbord. I *drottningens rum* läste jag på en fönsterruta några ord, hvilka den olyckliga drottningen Carolina Amalia egenhändigt ristat deri:

O keep me innocent, make other great.

Den nuvarande drottningen har i den så kallade *drottningens sängkammare*, som är rikt inredd med sammet och silfver, på sin kröningsdag på en ruta, under konungens och hennes eget namnchiffer, skrifvit med en diamant:

Den 31 *Julii* 1815.
Gud vor Herre Velsigne Dannemark.

Då man i *matsalen* kastat en blick på den af en Holländsk officer, C. H. Seydewitz, målade tafla, som föreställer konung Waldemar II, stridande mot hedningarna, dem han, efter tidens sed, med eld och svärd vill omvända till christendomen, öfvergår man till det i flera rum fördelade

Målningsgalleriet. Liksom på Gripsholm består det nästan uteslutande af porträtter. Här såg jag *Axel Oxenstjerna* och *Carl Gustaf Wrangel,* hvarken särdeles lika eller väl målade. Jag vände mig till höger och fann konung

Carl IX, den store *Gustaf Adolf* och *Christina*. Den senare är afbildad på tre taflor: först såsom mycket ung, sedan såsom drottning i sina kraftigaste år, och sist såsom katholik. Då hade hon blifvit fet och pussig. Öfver hela gestalten, klädd i svart skrud med hvit slöja, hvilar något klosterligt, hemskt och dystert, hvilket snart öfvergår till åskådaren, isynnerhet om han är Svensk. Jag tänkte på fadrens friska hjeltetro och fria hjeltesjäl: jag tänkte på dottrens afsteg, förnedring och ånger. Just nu slog klockan sju i slottstornet, först fyra qvarter, stilla och klart; sedan fulla sju slag högre och klarare, och sist upprepades dessa sju slag så starkt, praktfullt och majestätiskt klingande, att hela slottet sjöng dervid, och flera minuter derefter vandrade genom dess tysta hvalf ett herrligt, bäfvande echo, som småningom aftynade och dog. Det tycktes mig, som tidens stora klocka kallade alla dessa från väggarna nedblickande gestalter till historiens yttersta dom. Men de rörde sig ej. De äro redan dömde.

Jag lemnade *Christinas* sorgliga bild och vände mig till konung *Carl X*. «*Det var en dygtig Konge,*» sade min ledsagare: och då jag smålog dervid, tillade han efter ett ögonblicks besinning: «*For Sverrig, men ikke for Danmark.*» Jag satte mig ned vid ett fönster och såg utåt den lilla spegelklara sjön nedanföre, kring hvars vik byn *Hilleröd* låg i halfcirkel, som en krans af hvita blommor med gröna blad, under det den gamle vaktmästaren oupphörligt språkade om slottet och dess invånare. Nu följde att betrakta den etthundradetjugusex år gamle *Drachenberg, Klopstock, Wessel,* den fromt genialiske *Evald* med hängande hår, den lärde *Suhm,* bildhuggaren *Wedewelt,* den store *Bernstorf, Pontoppidan* med ett presterligt skönt hufvud, *Holberg* med peruk på ett lifligt och vackert hufvud, *Tordenskiöld* med manliga drag, general *Lövenörn,* amiral *Nils Juel* — alla märkliga män, men de flesta icke bättre målade än bilderna på Gripsholm. Här afbröts kedjan af det Danska Pantheon, och ögat fästade sig vid en stor tafla öfver Köpenhamn, målad

1666 af Wolfgang Heimbach. Den föreställer hurledes Fredrik III krönes såsom envåldskonung på platsen utanför börsen. Dernäst följde en lång rad af de främmande sändebud, som kommo för att lyckönska konungen (bland dem äfven en Svensk, men utan namn), väl målade af Carl von Mandern. Denna samling, ehuru mindre, kan anses såsom ett motstycke till det galleri, som finnes på Gripsholm, af de vid Westphaliska fredsslutet biträdande ministrar. Nu begynner åter en följd af märkliga eller åtminstone besynnerliga män: såsom *Ebbe Ulfeld* i svart, lång jacka, med en tät rad af förgyllda knappar och guldsnöre om hatten, väl målad: amiral *Tromp*, prydd af elefanter-orden, och med grått, hängande hår. Det berättas, att den käcke sjöhjelten sagt till konungen i Danmark, då han emottog elefanten af hans egen hand: «*Ihro Majestät! Womit werd, ich das ungeheure Thier ernähren können?*» och att konungen svarat: «*Sey ruhig! Es wird' sechs tausend Thaler zu fressen haben.*» Derefter följa trenne bilder af *Christian IV* såsom *prins*, klädd i rosig gyllenduk, såsom *konung* och såsom *död*, svept i guldtyg, med hopknäppta händer, med fallet anlete, men ännu stora drag: hans systrar, *Augusta* och *Hedvig*, såsom barn, i mössor, med dubbla guldkedjor och ett hvitt, veckadt kläde, framtill nedfallande till fötterna; *Ellen Marsvin*, en Dansk hedersgumma: fyra *Rantzowska* hjeltegestalter, i sin tids rustning: den sköna *Dyvege Sigbritsdotter*, Christian II:s älskarinna: biskop *Thorlacius* från Island med sin fromma maka *Gudridur Gisladotter:* konung *Carl XII* såsom prins, målad af *Ehrenstral:* — och slutligen, i ett särskildt rum, alla Danska konungar från djupaste hedenhös.

Riddarsalen, sjuttiosju fot lång och tolf fot hög, är ett präktigt rum, med förträffligt arbetadt bildhuggeri i taket, af en Italiensk mästare. Fåglar och djur, målade med lifliga färger, bilda en grann bård deromkring. Mellan de öfriga takprydnaderna synas uppfinningarna, allegoriskt föreställda och konung Christian IV:s vapen med inskrift: *Regna firmat*

pietas. Längst fram i salen är en stor spisel af svart marmor. På väggarna äro åtskilliga taflor att beskåda, bland hvilka *Judith* med Holofernis hufvud, ett stycke af hisklig natursanning, och betäckt med ett förhänge, att ej de nerfsvaga må öfverrumplas af dess åsyn: fyra taflor, stickade af Christian IV:s mor, och en bild af den med horn födda *Margaretha Meiners,* kallad *Femina cornuta.*

Nu hade jag gått rundtomkring slottet och besåg till slut: *De döda riddarnes rum.* Det är dystert och mörkt: endast sparsamma strålar af dagen falla på de upphängda vapensköldarna. Jag nalkades en af dem, som syntes klarare belyst än de öfriga. Kring skölden läste jag: *Napoleon, Imperator Galliarum, Rex Italiæ.*

Jag skildes nu från min ledsagare, sedan jag med en drickspenning tackat honom för sin möda och begaf mig till gästgifvaregården, der jag hos herr *Abel,* en beskedlig man med ett Cains-ansigte, sof, efter en mödosam dag, dåligt och oroligt under en het dunbolster.

Om morgonen, den 24 Juli, uppstod jag munter ur min Procrustes-säng, begaf mig ut i det fria och vandrade genom en skönt grönskande och skuggrik naturens trädgård framåt *Fredensborg.* Min resas längd var blott en Dansk mil. Mest njöt jag på en liten kulle till venster, der jag stod länge i den sköna morgonstunden, omgifven af brummande humlor och surrande bin, hvilka med friskaste aptit frukosterade i de doftande timjams-blommorna, som höljde den lilla kullen. Lärkorna spelade glädtigt, icke i skyn (ty på hela det blåa hvalfvet fanns ingen sådan), men i vällustiga våglinier höjande och sänkande sig mellan himmelen och jorden, medan jag stod stilla och betraktade den blåa *Esrums-sjön* med sina täcka stränder, och slottet *Fredensborg,* som ur bokarnas rika grönska lyfte sin kupol och sina beflaggade spiror. En idyllisk stillhet rådde i grannskapet af Fredens borg. Snart var jag vid målet, helsades med dålig musik från ett litet värdshus, och tog in på den så kallade *Stora Slottskrogen.* Nu kring-

vandrade jag slottet, hvilket med sin dôm och sina fyra smala torn eller minarets har ett nästan orientaliskt utseende, men synes öfvergifvet och vanvårdadt, och fördjupade mig i parken, som prunkar med de ståtligaste träd och vanprydes af vördvärdiga bilder. På eftermiddagen satt jag i den lilla blomstergården vid slottskrogen och såg ut öfver Esrums sjö, som blef allt klarare och lugnare, ju längre solen sjönk ned. Midt på taflan glänste den stilla, mildt krusade sjön, till hvars blåa yta de smaragdgröna stränderna på motsatta sidan i fina konturer slöto sig. I gröna och gula rutor fördelta lågo de bördiga råg- och kornåkrarna, rikt af solen förgyllda: en skogig, mörk udde till venster kilade ut i sjön, liksom för att svalka sig. I bakgrunden lågo idel täta boklunder med sina gulbruna kronor. Midt för ögat stod en skön grupp af unga, smala träd som välväxta jungfrur: till venster om dem framskymtade taket af en landtlig boning, men till höger utbredde sig den dunkla slottsparken ända ned till sjön, på hvars yta en liten båt långsamt framgled. Då den småningom försvann, lyste dess upplyftade åror mot solen, och den lilla båten liknade en stor trollslända, som med blänkande vingar sväfvade fram öfver vattenytan.

Seelands natur är icke romantisk; hon är idyllisk, en täck och angenäm herdenatur, som ger rika skördar och alstrar milda seder. Växtligheten fann jag nästan vara densamma, som i det sydligaste Sverige, endast mera full och frodig. Bokarna vinna först här sin rätta prakt och utbildade styrka, liksom kastanjerna vid Neckar. Naturen begynner redan här att lösgöra sig ur sina hårdaste bojor, och menniskan likaså. Högst i Norden måste hon mycket arbeta, för att lefva: derpå mycket arbeta, för att litet njuta. Här, på Seeland, synes redan naturen af menniskan taga arbetets tyngsta börda och lemna henne en större lott af njutning, till dess, slutligen, längst i Söderns paradis naturen ensam arbetar och menniskan njuter.

Då jag, på aftonen af den njutningsrika dagen, trött och dammig återkom till Fredriksborg, stod slottet alldeles förkla-radt i den nedgående solens sken. Jag tillbragte ännu en infernalisk natt under herr Abels dunbolster, och for följande dagen på en stor vagn, tillhörig Jens Jensen i Hilleröd, i sällskap med en stum och fetlagd doktor, en ännu fetare matrona med svarta mustascher och en ung madonna med ett dels sofvande, dels skrikande barn på armen, tillbaka till Köpenhamn.

Jag kan ej bättre och lämpligare taga afsked af Seeland och Köpenhamn än med dessa ur en väns bref lånade ord:

«Huru hafva någonsin Svenskar och Danskar kunnat vara fiender?» frågade jag mig sjelf. — «Att se hvarandras strand och boningar, utan att se hvarandra, borde underhålla en ständig trängtan inbördes efter broderlig förening. Inga länder kunna vara bättre belägna till ett par brödrariken. Seeland och Skåne äro ju samsyskon; om ock Ran förbjuder dem att sammanblanda sina namn. De ligga ej så långt åtskilda, att liknöjdhet och glömska ömsesidigt böra kunna söndra dem: de äro ej heller genom så tvetydiga gränser blandade, att anledningar till daglig tvedrägt och gnabb böra uppstå. Inga fjellar skymma dem undan för hvarann: inga sjelfgjorda råmärken locka till fredens störande: endast natten hindrar dem att se hvarannan klart i ansigtet, och hvarje ny morgon utbreda stränderna sina armar till en omfamning, som aldrig fullbordas, men också aldrig upphör. — Skåne är det sydligaste Norden. Danmark är hvarken Söder eller Norr: det är endast det kylslagna Norden, som blandar sig med den frostbitna Södern.» «Så var min tanke.»

ANDRA BOKEN.

ELBEN OCH RHEN.

Elben fredlig återspeglar
Nya, granna köpmansslott:
På dess blåa yta seglar
Rika krämar'ns fartyg blott.
Rhen, med sina hjeltegrifter,
Sina drufvokullars prakt,
Tyder minnets gyllne skrifter,
Hviskar högt om ärans makt.
Örnen kring dess borgar svingar,
Vapen rosta i dess famn:
Från dess klippor återklingar
Segrar'n Gustaf Adolfs namn.

Travemünde och Lübeck.

Först om morgonen den 27 Juli, då jag stod ombord på ångskeppet *Prinsessan Wilhelmina* och såg tornen i Köpenhamn, snart hela Danska kusten och den aflägsnare Svenska stranden småningom försvinna, tycktes mig att jag lemnade fäderneslandet. Det svallar intet haf mellan Sverige och Danmark. Endast sundet löper emellan dem som en vänlig flod. Dess inbyggare tala ju samma språk, ehuru i olika brytningar. Nu först var jag på hafvet: nu först gick jag ett aflägset land och ett främmande språk till mötes.

Möns besynnerliga kritberg voro nästan de enda anmärkningsvärda föremål, som erbjödo sig under den långsamma och likväl stormiga sjöresan. Ett praktfullt åskväder spred sitt mera förvillande än ledande sken genom nattens mörker. Vågorna tumlade om hvarandra på hafvet: sjösjukan rasade om bord. Bland nära femtio resande var jag nästan den ende, som ej var i stånd att bli sjuk, ehuru jag mången gång var färdig att önska det. Liksom i en landskyrka, bland en skrålande folkmassa, enda medlet att rädda sin örhinna, är att skrika med, så är ock på svallande haf och gungande skepp endast en utväg möjlig att frälsa sig från åsynen af så mycken jämmer och elände, nemligen den, att blifva sjuk med och göra som de andra. Först när vinden lade sig den följande dagen, återkommo småningom lugnet och trefnaden bland det seglande sällskapet, i det den ene efter den andra, blek som ett lik och med vacklande steg, smög sig fram ur sin

gömma, eller reste sig upp från sitt hårda läger på däck. Det var redan långt lidet på aftonen, innan vårt fartyg, som en trött flodhäst utfrustande sina varma ångor, lade sig till hvila vid bryggan i *Travemünde*, der jag vid skenet af fyrbåkens flamma och lyktor och bloss mottogs af tre väntande vänner och resebröder.

Här badar man antingen i öppna hafvet, nedanför en brant sandås, prydd af ett tempel, med en vidsträckt utsigt öfver den lilla staden *Travemünde* och det stora hafvet, eller ock emot tolf skillingar kourant, i ett af de många badhusen, som gå på hjul, för att kunna flyttas efter hafvets fallande och stigande. Man äter hos värden på *Stadt Lübeck* och bor hos lots-åldermannen *Harmsen:* dricker *Bier-Wollust,* en smörja af öl, citron, socker och surt bröd, om man har mod dertill, eller *Hoppel-poppel,* ett slags äggtoddi. Man sitter utanför husen på gatan, i lindarnas skugga, sjunger, äter och dricker och språkar med ankommande eller farande studenter: man spatserar på vallarna rundtomkring staden, på en knapp halftimma, och insuper både qvällar och mornar helsosam saltsjöluft på bryggan, der skepp af alla flaggor ligga för ankar. Om natten höres den vresiga brandvaktens rop: «*Der Wind ist still*» eller «*Der Wind ist Nordost*» blanda sig med vindens tjut och böljornas brusning. Någon gång, för att afbryta det enformiga lefnadssättet, spisar man i stora salongen vid ett stort, prydligt bord, och under taffelmusik, och till ersättning för utgifterna ser man sitt namn prydligt tryckt i *Travemünder Bade-Liste.*

Genast vid min ankomst på Tysk jord erhöll jag en fullständig bekräftelse på det i Sverige gångbara ordspråket: *hvad gör icke Tysken för pengar?* På den klara söndagsaftonen visade en equilibrist, åtföljd af en liten sex års gosse såsom bajazzo, sin förvånande färdighet. Efter en mängd af mer eller mindre besynnerliga upptåg, fattade han i handen ett svärd, lade en tenntallrik på svärdsknappen, och medan den surrade omkring, satte han spetsen af svärdet mot kanten af en silfver-

penning, denna åter mot randen af ett glas och glaset på munnen, balancerande dermed, under det tallriken oupphörligt for omkring på svärdsknappen, till alla åskådarnes förtjusning. Orgeldrejare gingo af och an, åtföljda af gycklare med brokiga fanor, medan en liten luftballong, utsirad med ett *Vivat Travemünde!* sakta lyfte sig i höjden och slutligen som en liten prick försvann långt ut öfver hafvet: en arm satan till gycklare, klädd i en röd, trasig tröja och smutsiga underkläder, som kanske en gång varit hvita, bredde ut ett täcke på jorden och slog sin kullerbytta derpå, och en så kallad snällöpare (Schnell-Läufer) sprang, tungt flåsande, staden och trädgården omkring, tid efter annan med klatschar af en ofantlig piska uppmuntrande sig sjelf till ytterligare ansträngning: allt för pengar.

Men icke nog dermed. En karl och en gumma vandrade från hus till hus och visade en ung tumlare, som nyss blifvit fångad i Trave. Gumman framräckte en sparbössa, hvari man naturligtvis lade sin skärf, för att med godt samvete kunna betrakta den rara fisken. Han var verkligen vacker. Den svarta rygghuden, glänsande och slät som det finaste blankläder, öfvergick småningom till grått på sidorna och slutligen till en snöhvit, bländande färg. — Och när vi, senare på aftonen, suto under träden vid värdshuset *Stadt Lübeck,* förtroligt språkande med prorektor *Loeber* och hans fru, från Mecklenburg-Schwerin, och den välmenande värden stod i sin blå fotsida rock i dörren och vred händerna af idel förnöjelse, ropande sitt *Schön! Schön!* till allt hvad som sades, se! då kom en lång qvinnogestalt, omböljd af en urblekt shavl och med en stor, slokig halmhatt på hufvudet, företrädd af en flicka, som bar en harpa. De stannade hos oss. Flickan spelade en liten inledning: derefter tog frun sjelf den ostämda harpan i sin hand och sjöng till dess klanglösa toner, med en ej obehaglig röst, en klagovisa. Penningar försmådde hon naturligtvis icke. Jag blef beklämd vid den musiken.

Det obehagliga intryck, som alla dessa uppträden hos mig väckte, tillskrifver jag ej handlingen sjelf; ty jag har sedan längre i söder med lifligaste nöje åskådat vida galnare scener. Men dessa gycklerier äro icke här, såsom i det egentliga Södern, naturliga och frivilliga uttryck af en yrande inre glädtighet och brinnande lefnadslust, utan man läser tydligen i de arma varelsernas anleten, att ett tryckande behof piskar dem att göra sig lustiga, och de tokigaste saker utföras med den mest melankoliska min i verlden. Och deri ligger det hemska.

Då vi, efter några dagars vistande i Travemünde, i sakta mak rullade af på vägen till *Lübeck*, genom bördiga gärden, der folket inkörde sin säd, hvaraf likväl en stor del måste förspillas genom den ovårdighet, hvarmed de berga den, kom en rödbrusig bonddräng springande till vår vagn, höll upp emot oss en hopflätad sädeskrans och följde hästarnes lopp under ideligt tiggande. Strax derpå kom en ung, vacker flicka löpande från åkern, hoppade öfver diket, och hjerligt leende, med en krans i handen, begynte springa bredvid vagnen i kapp med drängen. Skjutsbonden tillkännagaf, efter hvad jag kunde fatta af hans orediga tal, att de för den första *Ærndtekranz* alltid fordra drickspengar af den första, som de möta. Då de ändtligen fått sina slantar, kastade flickan kransen till oss i vagnen, neg och lopp hurtigt sin väg. Jag tänkte åter: *hvad gör icke Tysken för pengar?*

Vid ett värdshus, ungefär på halfva vägen emellan Travemünde och Lübeck, passeras *Trave.* Nu leder en lång och skuggrik allé ända fram till staden. Vackra landtställen synas till höger och venster, och i fonden spira de ärevördiga tornen upp öfver träden mot det blå. Vi tågade in genom *Burg-Thor*, en hög, betornad lemning från den tid, då staden ännu hade sina murar i behåll. Öfver *die Grosse Burg-Strasse* gick vår väg fram till *Drey Kronen*, der man bor billigt och väl. *Jacobs*-kyrkan ligger till höger om torget och den besynnerligare kyrkan *Im heiligen Geist* i perspektiv.

Jag var således i den *fria hansestaden Lübeck*, i en liten republik, styrd af borgmästare och råd. Allt är vördigt och gammalmodigt. Man tror sig nästan förflyttad tillbaka i medeltiden. Gatorna äro krokiga: husen höga, men liksom vridna härs och tvärs, än med långsidan, än med den i zigzag afspetsade gafveln utåt gatan: många mycket gamla. Staden är omgifven af *Trave* i en halfcirkel. Floden kommer från sydvest, omfattar i kroklinie stadens hela vestra sida och kröker åter omkring i nordostlig riktning. Östliga sidan omfattas af *Wakenitz;* sydöstligt ligger *der Krähen-Teich* (Kråkdammen) och i söder *der Mühlen-Teich* (Qvarndammen); så att staden är nästan alldeles omgifven af vatten, ett par eller tre landremsor undantagna. Folket synes sköta sin beqvämlighet: man röker på gatorna och sitter mycket utanför husen; men fotgångaren löper ofta fara att öfverköras af de stora, obäkliga, fyrspända vagnarna, som upptaga halfva gatan och förorsaka ett förfärligt buller.

I Lübeck finnas många förträffliga inrättningar. Jag besåg en *fattigvårdsanstalt* i kyrkan *Im heiligen Geist.* Hvar och en af de der intagna fattiga — och deras antal är icke litet — har sin egen lilla öfverbyggda kammare, med namn och nummer. Det gemensamma husgerådet, blankt och prydligt, förvaras och begagnas i det rymliga köket. Den största snygghet och ordning råda i de minsta delar. I ett angränsande kapell hålles gudstjenst; ty hela den fordna, ganska betydliga kyrkan är till boningsrum för de fattiga upplåten och inredd. Men ännu behåller inrättningen namnet *Im heiligen Geist*, och förtjenar det; ty den är uppfattad och utförd i en helig anda.

Doktor *Leithoff*, en berömd läkare, gift med den bekanta målaren *Overbecks* syster, har för egen räkning och på egen bekostnad anlaggt ett förträffligt institut, der han botar sneda och lytta barn, utan att dertill begagna några sträckbänkar. Hans plan är stödd på rent gymnastiska grunder och på ett flitigt och systematiskt användande af varma bad. Lokalen är

präktig och i stor stil. En skön, förträffligt underhållen trädgård, rik på blommor och skugga, är dermed förenad. Då vi genomvandrade den, suto flere af de små patienterna under träden på sina bänkar, sysselsatta med läsning och handarbeten, under det andra, med eller utan tillhjelp af kryckor, stilla vandrade i de löfrika gångarna, och stundom stannade för att åskåda de redan tillfrisknade kamraternas muntra lekar. Den ädle och outtröttlige läkaren, som sjelf visade oss sin anstalt, der han då hade mer än femtio barn, har skördat mycken tillfredsställelse af sina mödor; ty de flesta af dem, som intogos lama eller vanställda, gå friska och färdiga derut. Aldrig såg jag ännu en sjukhusanstalt, som är så värdig namnet af Helsans boning. Den är ett skönt Æsculapii tempel. Det synes mig, som borde man bli frisk, så snart man träder derin, då deremot de flesta inrättningar af detta slag, åtminstone till lokalen, se ut som de vore enkom anlaggda för att göra menniskor sjuka.

Att se alla Lübecks kyrkor tilläto mig hvarken tid eller böjelse. Jag inskränkte mig till tre.

Domkyrkan är byggd år 1170 af hertig *Henrik Lejonet.* Legenden berättar, att han tagit kostnaden dertill af det dyrbara halsband, som han funnit på en af honom skjuten hjort. Det kors, som hjorten bar i pannan, lät han insätta i stiftets vapen. Djupt i choret ligger högaltaret. Man kommer dit genom ett annat långt chor med tvenne dörrar, hvari ännu synas domherrarnes och vikariernas stolar. Bredvid altaret sitter ett ur, hvars tafla synes föreställa ett gigantiskt anlete, och i hvars medelpunkt tvenne stora ögon, vid pendelns svängningar, hvälfva sig åt ömse sidor. Tiden slår timmarna. Predikstolen af sten, med alabaster-prydnader, hvilar på en kraftfull Mosis-bild. Men kyrkans förnämsta smycke är en år 1812 upptäckt och restaurerad målning som bär årtalet 1491; hvars mästare likväl endast gissningsvis är känd. Vare dess namn förgätet! det kostliga verket är oförgätligt, då man en gång njutit dess åsyn. Det föreställer *Christi lidande* i

sammanhängande taflor. De öfversta figurerna, med yttersta finhet utarbetade, böra, för att rätt fattas, ses med förstoringsglas. De nedre blifva i tilltagande förhållande större. Ofta igenkänner man på de särskilda taflorna samma personer, ehuru anletsdragen, efter ämnets fordringar, hafva olika uttryck. Nederst på högra taflan (ty det hela är i form af ett skåp med utslagna dörrar) synes Christus, bärande sitt kors. De tvenne röfrarne gå förut, den ena med nedsänkt, ångerfull blick; den andra, en förhärdad gråhåring, ser spotsk och trotsande ut. Den högsta försakelse är målad i Christi anlete. Kroppen dignar under det tunga korset; men själen, som med himmelsk klarhet strålar ur hans öga, är lyftad mot höjden. Väl ser man, att konstnären med förkärlek fästat sig vid figurernas hufvuden, i hvilkas mångfaldigt skiftande, alltid uttrycksfulla drag han nedlaggt hela rikedomen af sin uppfinning och styrkan af sin pensel. De öfriga nakna delarna, äfvensom draperierna, äro långt ifrån att äga samma fullkomlighet. Det är ett utmärkande drag, ej blott för den gamla Tyska skolan, utan för hela den äldre *romantiska* konsten, att den begynner med *hufvudet*. Länge målade den sköna hufvuden, innan den kunde teckna en arm eller ett ben, eller gifva hela figuren en plastisk hållning. Den sökte att uttrycka det själfulla, och höll sig derföre troget vid menniskans anlete, själens spegel. Den ville måla *lidelser* och känslor, då deremot den antika eller klassiska konsten sökte lugn och harmoni, och utan att uttömma sin styrka i hufvudet allena, lät själen och andan genomströmma det hela.

Mariæ-kyrkan grundlades 1163, men fulländades först år 1276. Dess tvenne, med spelklockor försedda, torn, öfver 200 alnar höga, uppfördes 1304 och 1310. Hon har invändigt trenne hvalf. Högaltaret är af svart marmor, med hvita och förgyllda prydnader. Predikstolen står midt i kyrkan; men den skönt arbetade, stora orgeln, sitter högt i vestra hvalfvet, upptager föga rum oaktadt sin storlek, och anses vara den yppersta i Tyskland. Märkvärdigt är ett *astrono-*

miskt urverk, af enkel, sinnrik mekanism, med en kalender från 1753 till 1875, samt angifning af alla sol- och månförmörkelser, synliga i Lübeck, för samma tid. Då klockan slår, framkomma ur en port alla apostlarne, den ene efter den andra, i stilla tåg, bugande sig för Frälsaren, då de i en halfcirkel skrida honom förbi och begifva sig in genom en öppen dörr på andra sidan. Sist kommer Judas med pungen, ser sig rädd omkring, gör en liten kort knyck på hufvudet, då han nalkas sin svikne Mästare, skyndar derpå fort in och slår dörren häftigt igen efter sig.

Sedan främlingen skänkt några ögonblicks uppmärksamhet åt den ryktbara *Döddansen,* målad 1463, men troligen utan grund tillskrifven *Holbein,* och hvarunder läsas några af *Nathanael Schlott* år 1701 författade högtyska verser, går han temligen liknöjd förbi en med rika utskärningar i träd prydd stol, som bär denna prunkande inskrift:

Magnifici Locus Hic Patrum Sedesque Senatus;

men stannar med rörelse vid en stor, blank koppartafla, uppfästad på en af kyrkans pelare, som en Tabula Votiva. Den är helgad åt minnet af trettiosju unga hjeltar, hörande till Lübeckska kontingenten af *hanseatiska legionen,* och fallne i 1813 års krig för frihet och fosterland. Deras namn äro ristade i taflan. Jag afskref dem, men blott för mig: icke för att med dem besvära mina läsare.

Liksom domkyrkan har sin förnämsta prydnad i en gammal målning, så räknar ock Mariæ-kyrkan bland sina skatter ett konstverk, som, ehuru vida yngre till åren, likväl gör anspråk på att vara i den gamla andan. Det är en tafla af *Johan Fredrik Overbeck,* född den 4 Juli 1789, son af den år 1821 afledne borgmästaren i Lübeck, *Christian Adolf Overbeck.* Taflan, föreställande *Christi intåg i Jerusalem,* begyntes redan 1809 under konstnärens vistelse i Wien. År 1810 tog han henne med sig till Italien, och då hon af ingen var beställd, och endast efter tid och lägenhet småningom

utarbetades, blef hon först färdig år 1824, derpå af herr von Rumohr och några allmänna kassor inköpt, till Lübeck öfverförd, försedd med ram och dörrar af ek, och pryder nu södra väggen af biktkapellet i Mariæ-kyrkan. Hon är det första och ännu det enda *stora* verk, som Overbeck i olja utfört. Då en tid af femton år förflutit mellan dess början och fulländning, är det naturligt, att i det tekniska utförandet af enskilda delar en märkbar olikhet måste äga rum, utan att derföre en viss harmonisk enhet saknas i det hela, hvaröfver en from, fastän något torr anda hvilar. Målarens fädernestad besitter derföre i den nära tvåhundrade större och mindre figugurer innehållande bilden tillika ett historiskt minne af hans egen fortgående utbildning.

Midt på taflan visar sig såsom hufvudfigur *Frälsaren*, ridande på en ung åsna och omgifven af sina lärjungar. Till höger går *Johannes*, ledande sin mästares åsna; jemte honom hans broder *Jakob*, och emellan båda deras moder. *Petrus*, i en hvit mantel, synes till venster, och de andra lärjungarne följa efter; men i hörnet af taflan, bortvänd från de öfriga, står *Judas Ischarioth*, klädd i gul drägt, grundande på försåt. Nu följer en grupp af män, föreställande målarens samtida och vänner. Han har icke heller glömt sig sjelf. Hans träffande bild synes midt i gruppen, klädd i violett, ej saknande ett visst Rafaëliskt tycke i drägt och anletsdrag. Bakom detta tåg nedströmmar folket från ett berg. Qvinnor och oskyldiga barn förkunna Frälsarens lof.

Afsöndrade från mängden vandra systrarna *Maria* och *Martha*, med deras broder, den uppväckta *Lazarus* och den helade *Simon*. Framför tåget gå män med palmqvistar, ropande Hosianna.

Maria, den älskande och älskade Modren, utbreder sina armar mot den kommande Sonen. Vid hennes fötter sitter *Maria Magdalena*, och *Maria Salome* utbreder en klädnad på jorden. Bredvid dem synes Overbecks maka med ett barn vid sin hand.

Åskådare af olika stånd och vilkor församla sig i vackra grupper. Bland dem ser man målarens föräldrar, omgifna af yngre qvinnor. Fadren är föreställd såsom en rådsherre från Joppe. En moder lägger handen på sin sons hufvud, varnande honom för den nya profetens läror: fariséer vända sig bort med uttryck af harm och förtrytelse: andra gifva luft åt sin förtjusning i stormande jubel, och en ung moder, en af de skönaste figurerna på taflan, blickar ned på sitt framför henne stående barn, under det hon trycker det yngre, som hon bär på armen, ömt och innerligt till sitt bröst.

I bakgrunden synes Jerusalems port, hvaröfver sväfvar ett dystert moln. En folkskara tränges vid ingången, en annan pryder tinnarna af ett nära beläget torn. Vid porthvalfvet knäfaller en besatt: vid tullboden språka besökarne om den ankommande Messias: en gubbe med grått skägg fattar tvenne framrusande ynglingar i manteln, liksom för att hålla dem tillbaka, och skriftlärde forska betänkligt i urkunderna, om den anländande profeten kan vara den utlofvade, medan en sjuk, hvilande på sitt läger, full af tro och tillförsigt, afbidar Förlossarens ankomst.

Kompositionen i taflan synes mig ädel och rik: teckningen stel: koloriten hård. Länge blir hon i konsthistorien märkvärdig såsom ett fulländadt profstycke af den *nya Tyska målarskolans* theoretiska syftning och praktiska förmåga. Om läsaren icke tröttnar på vägen, utan följer mig till Rom, konsternas hufvudstad, så finne vi der den närmaste anledning att granska den nya målarskolans åsigter och produkter. Skolan är liten: dess betydligare alster äro få, och ännu färre blifva troligen deras efterföljare.

Sedan en Svensk resande betraktat dessa Lübecks märkvärdigheter; åtminstone en gång inträdt inom det gamla *rådhusets* murar och i *börssalens* höga tak sett en stor cirkelrund tafla, hvars visare förkunnar, icke hvad timme, utan hvad vind det är, besöker han gerna *stadsbibliotheket* i Catharinækyrkan, om ej för böckernas skull, likväl för att beskåda den

klädning, som Gustaf Wasa bar, då han talade inför Rådet i Lübeck. Derefter, om hans mål är fjerran beläget, kan han ingenting bättre göra, än beställa sig plats i en Lohnkutscher-vagn och ofördröjligen resa vidare.

Så gjorde äfven vi. Om vår enformiga färd öfver det stora sandhafvet emellan Lübeck och Hamburg, är föga annat att berätta, än att det var en månljus natt, som framställde den öde heden i ett ännu hemskare ljus, och att vi reste i sällskap med den utmärkte skådespelaren *Edward Stein* från Leipzig. En liten, tyst, blek och hopkrumpen kandidat var fjerde mannen i vagnen, hvars ojemna, vaggande gång i den djupa sanden ofta hotade oss med omstjelpning och endast omvexlade med de förfärligaste skakningar, då vagnen stundom passerade öfver en hårdare grund, som bättre förtjenade namnet af stenröse än af stenläggning. Då det led emot midnatten, försökte man att sofva; men förgäfves. Det lyckades ingen, utom för den lilla kandidaten, för hvilken, liksom för annat småfolk, vaggning syntes vara ett nödvändigt vilkor, då det är fråga om sömn. Vaggvisan saknades ej heller; ty Stein gnolade sakta på en gammal ballad, med hvars sömnaktiga melodi han åkallade Morpheus, under det han, med slutna ögon, lutade sitt hufvud emot vagnshörnet; men knappt var han inslumrad, förrän hans hufvud rycktes ur sitt läge och slungades emot mitt, som lutadt i det andra hörnet, med öppna ögon, såg ut öfver den sorgliga, månbeglänsta heden. Då utbrast han med verklig tragisk styrka i röst och åtbörder: «*Ach, Gott! Dieser Weg und diese Pferde und dieser Wagen — Es ist ein vollendetes Ganzes.*»

Edward Stein, en snarare liten än stor figur, med blondt hår, uttrycksfulla anletsdrag och blixtrande ögon, var den första af mina Tyska bekantskaper, som ingifvit mig något æstetiskt intresse. Få ögonblick förflöto emellan den första, likgiltiga helsningen och ett lifligare samtal. Vi talade om Shakespeare, den han kallade *ein wahrer Riesen-Genius*, om Hamlet och Othello, i hvars rôl han flera gånger uppträdt,

men ej i Mohrisk, utan i Spansk drägt, enligt Goethes och Tiecks råd. Goethes namn nämnde han aldrig utan att omgifva det med en gloria af vördnad och beundran. «Ej längesedan,» sade han, «gaf jag *Egmont* i Weimar och några dagar derefter *Torquato Tasso*. Jag skördade mycket bifall, säkert mer än jag förtjente. Min gestalt är för liten för större tragiska rôler, och det kostar ofta en oerhörd ansträngning, att endast genom själens inre styrka imponera. Men dagen efter min sista tragiska föreställning i Weimar, erhöll jag från Goethe ett pergamentsblad med en målad lagerkrans, och inom kransen hade den store skalden egenhändigt skrifvit några versar, lika poetiska i sig sjelfva, som smickrande för mig. Mängdens stormande bifall berusar för ögonblicket, på sin höjd för aftonen. Man sofver natten öfver, vaknar om morgonen med hufvudvärk, och tänker icke mera derpå; men ett sådant bifall och en sådan gåfva äro mer värda än allt annat i verlden.» Stein lofvade mig en afskrift af dessa verser, den jag likväl aldrig erhöll.

Vid soluppgången uppläste han förträffligt tvenne otryckta poemer af baron *von Zedlitz:* det ena öfver *Napoleon,* det andra öfver *Beethoven*. Han uppmanade mig på det kraftigaste att komma till Leipzig på min återfärd och att besöka honom i hans hus. Vi skulle sedan, sade han, gemensamt resa till Weimar, der han ville införa mig hos Goethe, till hvilken han syntes stå i ett nära förhållande: och så var den besvärliga natten angenämt förfluten. Nejden var nu mera icke så sandig och ödslig. Det vackra, trefliga *Wandsbeck* låg doftande och badadt af daggen och morgonsolens friska strålar. Mellan täcka landthus, trädgårdar och speglande vatten, fortsatte vi vår väg till *Hamburg,* och slutade våra mödor på det ståtliga värdshuset: *König von England.* Det var den 5 Augusti.

Tvenne år efter denna färd gick jag en dag på Kohlmarkt i *Wien* och betraktade de kopparstick, som voro uthängda i fönsterna af de prydliga konstbodarna. Det första, som mötte

mitt öga, var *Edward Stein's* porträtt. Utan betänkande trädde jag in i boden och köpte det. Under det den beställsamme säljaren icke allenast framlade det efterfrågade stycket, utan utbredde framför mig en mängd andra nya och dyra konstalster, frågade jag, om han visste, hvar *Stein* för närvarande vistades. «I grafven,» svarade mannen: «han dog i Leipzig för trenne veckor sedan i sina bästa år, saknad af alla konstens vänner.» Jag betalade porträttet och skyndade mig ut, för att dölja min rörelse vid den plötsliga dödstidningen. Den lilla bilden var mig nu dubbelt kärare än förut.

Hamburg.

Knappt hade vi varit en timme i Hamburg, förrän jag erhöll den underrättelse, att professor *August Wilhelm Schlegel* från Bonn befann sig der, och att theaterdirektionen till hans ära låtit uppföra *Romeo och Julia* på den splitternya theatern. Jag prisade i mitt hjerta styrelsen, som valt detta, det innerligaste och kanske skönaste af alla Shakespeares sorgspel. Tillika fägnades jag af hoppet, att under min vistelse i staden få se, om icke *Romeo och Julia*, åtminstone något annat Shakespeariskt stycke, då man dessutom allmänt ansåg den förra representationen såsom misslyckad. Begärligt fattade jag theateraffichen för dagen, och fann *Edward in Schottland, Dram in 3 Acten von Kotzebue.* Min längtan efter något dramatiskt, förenad med nyfikenheten att se den nya Hamburgertheatern, förmådde mig att gå dit.

Theaterhusets yttre kunde väl liknas vid en bränvinspanna, försedd med sin vederbörliga hatt, eller vid en thédosa med sitt lock; men det inre är väl byggdt och smakfullt anordnadt, ehuru med en viss hushållning och handelsberäkning.

De fyra logeraderna voro tunnt befolkade; men detta bör snarare tillskrifvas den vackra sommaraftonen än Kotzebue, hvilken eljest här, såsom annorstädes, lik en animalisk magnet, drager menniskoskaror till sig. Stycket är bland Kotzebues klenare; men i öfrigt af samma natur som sina syskon. Det matta eller vidriga hela uppfriskas eller försötmas af vissa goda situationer och ett lättsmält språk. Det är ett äckligt piller, som man intager i oblat.

Hufvudaktören, herr *Jacobi*, som föreställde prins *Edward*, spelade sämre än alla de andra. På sin höjd hade han dugat till *Johannes Parricida* i Wilhelm Tell. Han syntes född att bära lumpor, och var i åtbörder och i uppsyn ej den unge, ridderlige, olycklige pretendenten, utan en feg och afsigkommen missdådare, som i hvarje ögonblick fruktar kedjorna och dödsdomen. I ett litet lustspel: *Die Missverständnisse*, rörde sig skådespelarne mera ledigt. *Lenz* och *Lebrun* förtjente bifall och vunno det.

Den 8 Augusti hörde jag Rossinis opera: *Othello*. Den har glänsande musikaliska ställen; men orden äro ett ömkligt fuskeri efter Shakespeare: och Tyska öfversättningen, ännu magrare än Italienska texten, slutar, efter katastrofen, med ett «*Ach!*» på det allraplattaste. Huru vedervärdigt Tyskarnas *ch* är i sång, och huru omusikaliskt deras eljest kraftiga och böjliga språk är, inses dock tydligast, när man kommer från Italien.

Orchestern spelade säkert och rent; men kapellmästaren slog och knackade alldeles förfärligt med både hufvud och hand och fot. Det lät äfven som hade alla instrumenterna varit nya liksom theatern: så skarpa och mässingsaktiga kommo tonerna fram. Väl hade man dagen förut med en viss förnämhet talat om *den stora artisten från Pesth*, som skulle gifva Othello såsom sin första gäst-rôl; men man erfor med förundran, att herr *Babnigg* gjorde sin sak väl. Hans klara, manliga stämma, kraftiga, men ej öfverlastade spel framkallade täta bifallstecken och bravorop. Han var klädd i rik

Mohrisk drägt; och hans hy nästan fullkomligt svart: hvarföre ock mycket af det mimiska för åskådaren gick förloradt. Efter representationens slut blef herr *Babnigg* under starka bifallsrop framkallad. Han kom i ögonblicket, trädde utanför täckelset, som ej drogs upp, och, stående på en liten cirkelrund platform bredvid sufflörsluckan, höll han ett känslosamt och tacksamt tal till folket. Handklappningen efter talets slut var ej så stark som den föregående, antingen publiken fann talet för magert eller hans framträdande för skyndsamt. En skådespelare måste, då han framropas, låta länge truga sig; ty då är han modest, och publicum, förut förtjust af hans konst, och nu ytterligare af hans älskvärda blygsamhet, får tillfälle att grundligen göra sin liqvid.

Dekorationerna voro nya och vackra: Desdemonas sängkammare var smakfull, och alkoven, der hon inslumrar, stod i fonden, hvilket är bättre än på sidan, då en del af åskådarne vanligen ser för mycket af katastrofen och de öfriga alldeles intet.

Då allt var slut, och jag vandrade hem öfver den månbeglänsta *Jungfru-stigen,* tänkte jag: «En opera kan väl vara allvarsam; men tragisk bör den icke vara; ty den stora, djupa tragiska verkan går förlorad, då den skall utspinnas i toner: och slutet af en tragisk opera är i musikaliskt afseende alltid det mattaste, emedan musiken träder utom sin sfer. I dessa sista högtidligt förfärliga ögonblick, då menniskan sällan söker och oftast föraktar att uttrycka sig i ett ord eller en suck, huru skulle hon kunna sjunga, eller tåligt höra på hvad andra sjunga?» Och nu tänker jag att Rossini gjort rätt, då han i senare tider tillåtit *Othello* och *Desdemona* försonade sjunga en skön duett, i stället för att dö med munnen full af musik. Svanen, sade de gamle, dör sjungande bland säfven på sin lugna bölja. Den stilla döden har sin melodi; men då ödets jernhand riktar lidelsens mordiska dolk mot det bestämda offret och stöter till, hvar finnes den musik, som kan blifva annat än en matt variation till *handlingens* stora thema,

eller icke försvaga dess intryck? — Vare härmed huru som helst; men man vakte sig, att göra en opera af en Shakespearisk tragedi! och framför allt ville jag säga: man göre ingen opera af Othello! i fall den icke redan vore gjord, och i fall den icke vore omtyckt, och i fall den konstälskande verlden icke i dess hufvudrôler fått se, höra och beundra *Rubini*, *la Pasta* och *la Boccabadati*.

Ändtligen den 11 Augusti kom något *äkta* Shakespeariskt fram på scenen. Man gaf efter Schlegels öfversättning, *Köpmannen i Venedig:* den rikaste och mest doftande blomman i den Brittiska skaldens stora lustgård. Sublimare äro nästan alla hans tragiska verk; men något mer romantiskt förtrollande än detta har hvarken han sjelf eller någon annan skrifvit. Det är ett helt lif, skildradt i yppiga taflor, med sina dunklaste skuggor och ljusaste dagrar. Hvarje läsning deraf är att likna vid en morgonvandring i ett af Italiens herrligaste landskap; men jag hade tänkt mig alla bilderna i denna tafla så idealiskt, att hvarje föreställning i verkligheten måste blifva mattare än den, som fantasien ger på sin egen theater. Ehuru utförandet af det hela ej höjde sig högt öfver medelmåttan, hade jag dock en njutningsrik afton; ty jag såg, att stycket *kan* gifvas med en god verkan, och att man *vill* gifva det, är en seger för konsten. Nästan alla skådespelarne tycktes göra *sitt* bästa; men ingen tillfredsställde, utom *Herzfeld* såsom *Lanzelot* och den intagande m:ell *Peche* såsom *Porzia*. Den förre var i synnerhet förträfflig i sin monolog. Man såg nästan samvetet och förståndet, mellan hvilka han slites, stå lifslefvande på ömse sidor om honom. Den sköna scenen, hvari *Bassanio* väljer mellan de trenne skrinen, lyckades mycket väl och var af en praktfull verkan; men af den ännu präktigare taflan i rådssalen hade jag väntat mig mer. *Shylock* i sitt gråa pelsverk, sin gråa ludna mössa och sitt gråa skägg var åtminstone ingen Garrick, och då han slipade den blanka knifven mot skosulan, var han mer otäck än grym. Allt det sceniska lemnade föga öfrigt att önska, och med alla små

brister i utförandet försonades man lätt, då förhänget uppgick till sista akten och man infördes i rosengården framför Porzias palats vid Belmonte, och der, under klaraste månsken, äfventyrens invecklade knut upplöstes, och förvandlad i kärlekens blomsterband flätade sig kring den lyckliga kretsen, i skötet af en paradisisk natur.

«Vandrande främling eller landsman! När du anländer till den fria riksstaden *Hamburg* och satt din pilgrimsstaf i en vrå af ditt rum på *König von England* eller dylikt, samt spisat middag vid table-d'hôte, så bör du på eftermiddagen göra en promenad på *Jungfern-Stieg*, dricka kaffet i Schweizer-paviljongen och se glad ut. Är det en Söndag, vandra då mellan köpmanspalatserna ut till *Altona-Thor*, förnöj dig af det ofantliga folkhvimlet, begapa *Perspectivische Rund-Gemälde*, *Napoleon auf seinem Sterbe-Bette in S:t Helena*, drakar, kameler och kaleidoskopiska inrättningar, hvilka vanka i öfverflöd på slätten emellan Hamburg och Altona; men laga dig in genom porten igen, förrän den oblidkeliga *Thorsperre-Glocke* ringer half nio. Är det i Augusti månad, som nu, och månen skiner klart på en lugn, blå himmel, så tag af till höger uppåt *Stintfang* till *Elbe-paviljongen*, som från skymningens början är illuminerad. Beskåda från terrassen den sköna, stilla Elben i sina milda bugter, staden med sina torn och röda tak, och hamnen med sina oräkneliga skepp, sin stora kålmård af skyhöga master. Gå sedan tillbaka till Elbe-paviljongen, vandra genom den stora salongen, lyssna till musiken, betrakta den skiftande mängd af herrar, fruar och flickor, som hvimla om hvarannan bland tobaksrök, punschångor och klöfver och hjerter och trumf och betprotokoller. Du längtar snart ut igen, sedan du gjort din rund, och hvilar ett ögonblick på en bänk i fria luften. Mellan observatorium och Elbe-paviljongen, mellan *Altona-* och *Millen-Thor* flyter i brokiga vågor en solid ström af folk, hästar

och vagnar. Det sorlar och morlar liksom i en stor kräftkorg. Derefter blir tid att gå hem och sofva. Gör följande dagen en lustfärd i en halftäckt hyrvagn för några mark kourant, om icke till *Belle Marianne*, likväl till *Blankenæs*, se Bauerska trädgården, genomvandra på hemvägen *Flotbecks* sköna, idylliska park och omfamna der den största pil i Europa, om du har tre goda kamrater med dig. Sätt dig åter upp, sedan du förtärt ett glas vin eller sockervatten, och kusken plägat sig på din räkning: följ Elbens leende stränder framåt en god och jemn väg, mellan vackra villor och lunder, besök här och der någon vän eller gynnare, till hvilken du medfört kredit- eller rekommendationsbref: och fortsätt färden till *Rheinville*, och njut der, på terrassen, den glada utsigten öfver floden med sina holmar, mildt förgyllda af den sjunkande solen: dundra genom Altonas gator in genom Altona-Thor igen till din boning, och upprepa, innan du insomnar, följande lilla epigram öfver Hamburg, som jag någorstädes läst eller hört, och nu öfversätter:

Man äter och dricker och smörjer sig väl:
Här glömmer man lätt att man har en själ.
De stinnaste penningepåsar man ser,
Och kostelig grannlåt och stolta maner.

Ytterligare måste du, någon af de följande dagarne, bese stadens mer eller mindre märkliga inrättningar, bland hvilka först och främst *Das Armen- Wais- und Zucht-Haus*, besöka börsen klockan fyra eftermiddagen, och då du för tionde gången gått vilse på samma gator, tåligt och tacksamt afhöra alla dem, hvilka visa dig vägen, lika tydligt och klart, som Lanzelot Gobbo visade sin far. Spatsera till botaniska trädgården och till kyrkogårdarna; tag en *Rutsch* i kärran på *Hamburger-Tivoli*, supera hvar du vill och träng dig hem öfver *Jungfern-Stieg* mellan skarorna af oförskämda glädjenymfer.

Bestormas du icke under dessa nöjen, denna rörelse, detta hvimmel af en hemsk trängtan, en häftig trånad efter *menniskor* och *natur*, så bryt sönder din vandringsstaf, sätt dig ned här: begynn att handla med cigarrer eller svafvelstickor, och sluta med att från fönsterna af en praktfull villa se dina femton eller tjugu, rikt lastade och grannt bevimplade skepp stolt gunga på Elbens böljor. Blif Hamburgare till lif och kropp! (jag hade så när sagt: lif och själ!) Blif millionär, dö i en gyllene säng och blif odödlig i *Liste der Börsen-Halle!*

Så sannt jag lefver — jag ville hellre i natt barfotad begynna min pilgrimsfärd till Rom, och komma hem i mitt land igen med tvetydiga förhoppningar om tak och bröd, än ett ögonblick afundas din och dina likars lycka!»

Så tänkte jag, då jag den 12 Augusti lemnade Hamburg.

Resan till Cassel.

Efter en kort ångbåtsfärd, under hällregn, till *Harburg*, der vår betingade forman mötte oss, begyntes den enformiga resan öfver *Lüneburgerheden*, som dock i början prydes af täcka trädgrupper och några odlade oaser. Den enda förströelse, som erbjöds, var att se huru folket skördade sitt bohvete, och de enda resande, vi mötte, voro talrika plutoner af sluskiga gesäller, hvilka, med tunga renslar på ryggen och svetten i pannan, mödosamt vadade fram i sanden. Deras vanliga helsning var att sticka sina slokiga hattar in i vagnen och oförskämdt tigga. Några fingo något, andra intet. Sällan tackade de förra och alltid brummade de senare. Men långt fram på en ödslig slätt, då vi redan voro uttråkade af deras pockande böner och nästan utblottade på småmynt, framträdde

till vagnen tvenne storväxta, mörka karlar och kräfde sitt vanliga tiggar-arfvode. Förtretad grep jag till en mängd af de halmstrån, hvilka i vagnen passerade för matta, och lade dem i den ena vandringsmannens framräckta hatt. Men då upplöstes de vilda trotsiga dragen i hans anlete till en mild rörelse, och han sade: «*Ach! lieber Herr! davon kann man ja nicht leben.*» Då ångrade jag innerligt mitt tanklösa gäckeri med den magra halmen. Det var i sjelfva verket en grym handling, den jag sedan sökte godtgöra genom offret af mina sista småpenningar, hvilka mannen med blottadt hufvud och under yttringen af tusen välsignelser tacksamt upplockade.

Soltau är en liten *fläck*, som ligger lågt, men ej otrefligt. Der hvilades öfver natten. Nu blir heden allt vildare och ödsligare. Den pinande blåsten och den djupa sanden kunna bringa en till förtviflan. Än åker man på den så kallade vägen, än bredvid, öfver tufvor och brända ljungfält eller mellan dverglika marbuskar. Derefter kommer en bit *chaussée*, vid hvars begynnelse kusken alltid måste erlägga sitt *Chaussé-Geld*, ehuru den är så knagglig och gemen, att den resande snarare borde erhålla betalning för det han åker derpå. Sanden är på somliga ställen alldeles grå. Man tror sig färdas i askan af förbrända städer eller skogar; ty vanligen ser man intet träd, om ej längst i horisonten, och inga andra hus än posthusen, der folk och fä bo under samma tak, stundom i samma rum, men der formannen vanligen några ögonblick betar de trälande hästarna.

Ändtligen sågs slottet i *Celle*. Det ligger, omgifvet af pyramidal-popplar, på en höjd, och är fyrkantigt, af en gammal, besynnerlig architektur, med ett slags torn på sidorna. Här bodde Danska drottningen *Carolina Amalia*, nästan som fånge, under sina sista, sorgliga år. Nu bor här en gammal general. Staden, som genomskäres af en å, är rätt täck. De röda, gula, blå och hvita husen ligga infattade i små gröna trädgårdar. Medan våra dragare rastade vid *Hôtel d'Hanno-*

ver, gjorde jag en kort vandring kring gatorna och läste inskriften på ett gammalt hus:

Non tentatus non Christianus Anno 1701.

Från *Celle* fortsattes vårt långsamma, men säkra tåg genom ett mera grönt och behagligt landskap till

HANNOVER. Om staden har jag föga annat att säga, än att vi der bodde på *Stadt Celle,* liksom vi förut i Celle togo in på *Hôtel d'Hannover:* att vid middagsbordet en lång herre berättade för oss och alla närvarande, att på morgonen en kurir ankommit med underrättelse om *Cannings* död: att *die Alt-Stadt* är ful, ruskig och mörk, men *die Neu-Stadt* vackrare byggd och af ett gladare utseende: och att folket i staden har ett fördelaktigt yttre, liksom i Hannoverska landet i allmänhet. Slottet, der generalguvernören, hertigen af Cambridge, bor, är gammalt, oansenligt och hopgyttradt med andra hus; men utanföre i en skön lund står ett öppet tempel åt *Leibnitz.* Hans kolossala, uttrycksfulla hufvud af hvit marmor hvilar under hvalfvet på en upphöjd fotställning. Inskriften är: *Genio Leibnitii.* Derifrån promenerar man utåt den trädbeskuggade vallen genom stadsporten, i en ypperlig allé, förbi det täcka *Montbrillant* och genom general Wallmodens trädgård, der den inträdande måste läsa hvad som är skrifvet öfver porten: *Man bittet, die Nachtigall weder zu fangen, noch zu stören.* Ingen näktergal sjöng der nu; men blotta aningen af den lilla storsångarens närvaro gör, att man går tyst och lyssnande genom parken. De varnande orden voro mig på en gång en väckelse af min lifliga längtan till Södern och en påminnelse, att jag, ehuru redan något sydligt begynner gro i naturen, ännu på visst sätt befann mig i Norden, der näktergalen snarare anses som ett rart och välkommet främmande, hvilket man genom alla möjliga förekommande artigheter och beqvämligheter söker fängsla qvar i det längsta, än såsom en gammal bekant och husvarm vän, med hvilken inga ceremonier iakttagas, men som gerna blir qvar och trifves ändå.

Vid ändan af den långa allén upptäcker man lustslottet *Herrenhausen*, dit jag äfven genom vattnet och leran slutligen kämpade mig fram, och stod i regnet, för att afteckna den besynnerliga paviljongen, som har tvenne låga, hvitmenade flyglar och öfverst en alldeles förgyld kupol. Då jag redan var på återvägen, upphörde regnet, men ett mörkblått moln stod midt öfver slottet och midt i molnet glänste ett återsken, en fullkomlig hägring af den gyllene kupolen.

Ensam och tyst vandrade jag tillbaka mot staden, förbi pyramidalpopplarna och tårpilarna vid floden. En tårpil bör alltid stå vid ett klart vatten och spegla sig deri. Eljest vet man ej, hvarföre den så lutar sig ned.

Den 15 Augusti stodo vi, fyra Svenskar, resfärdiga i porthvalfvet vid *Stadt Celle*. Tre af oss hoppade upp i en beqväm och prydlig Berlinervagn, sedan vi förut till ett hjertligt afsked tryckt handen på den fjerde landsmannen, som stod med renseln på ryggen, beredd att till fots vandra öfver *Harz* genom Sachsen och Preussen hem i sitt land igen. Vår körsven besteg sitt högsäte: en klatsch af hans piska satte hästarna, och hästarna vagnen i rörelse. Ännu vände vi oss ofta om, vinkande med handen åt den i porten qvarstående och våra helsningar besvarande vandringsmannen. Snart lade sig ett tvärt och hvasst gathörn mellan våra blickar och hans. All utsigt tillbaka var stängd; vi måste derföre skåda framåt. En lång och rak gata, med ett grönt landskap i fonden, låg öppen framför oss.

Det var en skön morgon. Solen värmde och belyste så mildt den af gårdagens ymniga regn afkylda och uppfriskade naturen. Men vi sutto tysta, och med en viss nedslagenhet, som ingendera ville hvarken erkänna eller förneka, funno vi, hvar och en inom sitt eget bröst, att en länk var bruten i den förtroliga kedjan, och att flere förr eller senare skulle brytas. Först vid *Thiedenwieser*, der kusken gaf sina hästar vatten och bröd, började munterheten återkomma. Den trefliga värden framsatte vår smakliga frukost i blomstergården,

deltog sjelf deri och visade oss emellanåt sina raraste och skönaste blommor, som lyste och doftade i det klara solskenet på det herrligaste, under det han, ej utan en viss botanisk lärdom, beskref sina blommors historia och med största vördnad talade om *Linné*. Då han erfor, att vi voro Svenskar, ökades hans förtjusning och språksamhet, och vi måste i en flaska af hans bästa vin dricka *Sveriges* och den stora *blomsterkonungens* skål.

Omkring *Poppenburg* utbreder sig ett stort, vågigt landskap, besådt med byar och landthus, och säkert en af de växt- och sädesrikaste trakter i Tyskland. Den lilla staden *Elze* ligger i dalen och solar sig, fryntlig och glad, oaktadt sina många missöden. År 1745 antändes den sju gånger af *Joachim Holscher*, hvilken genom dessa upprepade nidingsverk förvärfvat sig en Herostratisk odödlighet. Mannen brändes lefvande på en höjd utanför staden, der ännu en upprest sten förvarar minnet af brottet och straffet. År 1823 sattes *Elze* ånyo i brand af en ung flicka, hvilken halshöggs på samma höjd: och staden har ännu ej rätt repat sig efter denna sista olycka. Från kullen öppnar sig en vidsträckt utsigt öfver den bördiga nejden, och båda missdådarne hade i dödsstunden för ögonen den brända stadens ruiner.

Middagstiden stod jag på en hög terrass vid *Brüggen*, der man i ett rum, på en i glas och ram infattad tafla läser, att kronprinssessan af Sverige, *Josefina*, här tillbragt en natt, på resan till sitt nya fädernesland. Jag såg från terrassen det så kallade *Sieben-Gebirge*, en kedja af sju berglika kullar, höljd af yppiga bokar, i de fullaste och lenaste konturer vågigt höja sig i fonden af taflan. I sluttningen nedanföre lågo mångfärgade åkrar utbredda såsom illuminerade landkartor i solskenet: längre bort till venster framskimrade slottet *Brüggen* mellan popplar, och till höger på längre afstånd syntes fläcken *Alfeld* med sin tvåtornade kyrka. Det var den första rika, *landtliga* tafla, som jag såg i Tyskland.

Mot aftonen genomtågades *Ammensen*, en smutsig by, med en så jemmerlig kyrka, att jag i Sverige ej sett något ohyggligare fängelse: och natten tillbragtes i *Einbeck*, hufvudstaden i det lilla furstendömet *Grubenhagen*, liksom *Elze* nyligen härjad af eldsvåda, och bekant för sina saltverk.

Följande dagen skänkte mig anblicken af den första Tyska riddarborg. Det var ruinen af slottet *Hardenberg*, som har ett högt läge och en majestätisk gestalt, ännu i sitt förfall beherrskande en stor del af trakten mellan *Nordheim* och *Göttingen*. Ehuru brant och besvärlig uppgången var, måste dock borgen besökas, och besöket lönade mödan. Utsigten är stor och skön, och vandringen i de vördnadsvärda lemningarna en fest för hvarje sinne, som älskar minnet och forntiden. Den var liksom ett inledningskapitel till de ridderliga äfventyrens stora krönika, som i Rhenflodens herrliga borgar hviskas i vandrarens öra. Ett torn är nästan i behåll: halfva vindeltrappor slingra sig mellan ramlade murar, och vildsvinshufvudet, stamherrens vapen, står inhugget i mosslupna stenar.

Den resande, som kommer från Hannover, upptäcker längre bort till venster, på en väldig höjd ett annat slott, lika ståtligt och säkert lika gammalt som Hardenberg, om icke äldre. Det är *Plesse*. Hela sommaren igenom firas der hvarje Söndag en folkfest, med dans och strängaspel, till hvilken studenterna från Göttingen göra täta utvandringar. Tiden tillät ingen afväg dit. På den jemna landstråten ilade vi framåt genom det öppna, rikt odlade landskapet, och voro tidigt på eftermiddagen i

GÖTTINGEN. Der är ett bekant, berömdt och besynnerligt universitet. Man ser ingen offentlig lärosal, och hör nästan aldrig offentliga föreläsningar. Kollegierna gifvas af professorerna enskildt, och hvar och en, som vill höra dem, betalar två eller tre eller flera louisd'orer i terminen. Alla så kallade *Burschenschaften* äro strängt förbjudna; dock herrskar en viss korporationsanda i löndom, och sådana student-

samfund, som frivilligt förenat sig, hafva egna lagar eller konstitutioner. Den äldste presiderar vid sammankomsterna. Stor oenighet råder emellan studenter och borgare. Täta dueller förefalla emellan studenterna sjelfva. Denna plägsed, som, ur vissa synpunkter betraktad, kan kallas både ömklig och löjlig, har *en god* verkan, bland de mångfaldiga onda: man märker aldrig offentliga slagsmål eller gräl mellan studiosi. Ovänskap eller förolämpning släckes eller hämnas enskildt med svärd i hand, och så snart den första blodsdroppan flutit, har striden slut. Sällan såras någon till döds. Talrikt ser man de fria studenterna, hvilkas närvarande antal uppgår till omkring 1400, vandra gatorna uppföre och utföre, men sällan arm i arm, såsom hos oss, utan så att den ene lägger armen öfver den andras skullror. De bära alla mössor, hvar och en af sin egen nationalfärg. Alla ha mustascher och många pipskägg. I händerna föra de sina långa pipor med stora breda munstycken af bernsten och målade postlinshufvuden, på hvilka bilden af någon historisk favoritperson eller något ungt och skönt idealt hufvud glänser i de hjertaste färger. En stor luxus drifves med dessa pipor, hvilka äro lika bräckliga som dyra, och ofta kosta flera louisd'orer, i förhållande till målningens finhet och glans.

Här finnes ingen studentexamen, utan fria studier och fritt lefverne. Men till ordningens upprätthållande ligger i staden en garnison af 200 man. Vid minsta oljud bjuder vakten frid i prorektorns namn, eller innesluter de på bar gerning ertappade i *Carcer,* hvilken sällan är tom. Hertigen af Cambridge är *Rector Magnificentissimus.*

Långt in på natten hörde jag sång och skrål af de från *Bier-Keller* hemvandrande studiosi. Nyårsnatten lära de i synnerhet vara orolige. När klockan slagit tolf begifva sig de upplysta studenterne ut i staden och begynna ett oblidkeligt krig emot upplysningen, i det de grymmeligen sönderslå alla brinnande lyktor och lampor, som träffas på deras väg. Den förfärliga, nattliga student-lösen: *lampan ut!* som fordom

äfven i våra universitetsstäder klingade så hemskt i mången arbetsam borgersmans öron, men nu sällan höres och lyckligtvis ännu mera sällan verkställes, utöfvas således i Göttingen ännu i all sin stränghet, åtminstone en gång om året.

Sedan vi pligtskyldigast besett *museum*, det af Jerome Napoleon uppbyggda *observatorium* och, blandade med några vettgiriga studenter, i den *botaniska trädgården* hört en föreläsning: sedan vi genomvandrat det 240,000 band starka *bibliotheket*, hvars byggnad fordom varit ett kloster, och der den fordna kyrkan nu är förvandlad till en stor, skön sal, som innefattar de historiska verken, och prydes af *Hallers*, *Lichtenbergs*, *Kästners* och andra berömda mäns byster, återstod oss ännu det dyrbaraste nöje, som Göttingen kunde erbjuda: besöket hos professor *Heeren*. Den skarpsinnige historieforskaren, hvilken med lika klarhet utreder och tolkar den Egyptiska och Indiska fornverldens hieroglyfiska häfder, som den nya Europeiska statskonstens beniga gåtor, är en mild och vänlig man med blå, själfulla ögon och pudradt hår. Då de trenne Nordiske främlingarne anmälda inträdde, reste han sig upp från sitt arbetsbord, som pryddes af böcker och handskrifter, kom oss förtroligt till möte, och sedan vi intagit hedersplatsen i soffan, började ett lifligt och underhållande samtal. Helst hade vi endast varit åhörare; men hans talrika frågor om Sverige och dess nyaste *litteratur*-historia (icke den *politiska;* ty den kände han troligen bättre än vi), gåfvo oss anledning att lika mycket tala som höra. Det är anmärkt, att store eller berömde män sällan, vid sådana besök, yttra sig öfver *sin* älsklingssak, utan vanligen språka om något helt annat. Så t. ex. talade *Rousseau* icke om uppfostran eller om Clarence och la Nouvelle Eloïse, utan om *musiken: Klopstock* aldrig om poesi, utan alltid om *skridsko-åkning*, och *Diderot* ej om Encyclopedismen, utan om *Bibeln*. Nu tänkte jag: «Att få höra något historiskt af Heeren lärer väl blifva lika omöjligt.» Men då jag vid ett passande tillfälle vidrörde *Cannings* död, antog hans ansigte uttrycket af en innerlig

rörelse, och med ögonen fuktade af tårar uppdrog han lika vältaligt som sannt en bild af den bortgångne, utmärkte statsmannen. Till slut sade han: «En sådan förlust är djupast smärtande för *oss*. Hvad Europa och menskligheten förlorat i Canning, torde, som jag fruktar, visa sig snart. Men J Skandinaver» (ty till Norden ville han gerna återkomma), «ären ett lyckligt folk. Trygge vid eder författning, edert sjelfständiga läge, en ärorik konung och ett älskadt konungahus, kunnen J le åt den Europeiska politikens hvälfningar. J ären eder sjelfva nog» — «*Mir*, *armen Nordländer*,» för att nyttja Goethes ord, «*kam dabei etwas tränenartiges in die Augen:*» och jag upprepade tyst för mig sjelf *Heeren's* sköna uttryck i sina *Ideen: Ein Volk kann nie ganz vom Schicksal verlassen werden*, *so lange es sich selbst nicht verlässt.*

Första hälften af vägen mellan *Göttingen* och *Cassel* erbjuder intet ovanligt. Rika, fruktbara fält och rundade, skogbeväxta berg eller kullar i fonden fortfara att på en gång omvexla och vara sig lika. Men icke långt från *Münden* begynner en dal, hvilken den resande har till venster, och som omgifves af de herrligaste, bokhöljda kullar, på hvilka här och der en gran är satt till prydnad, antingen af menniskan eller af naturen. Ty här, emot Södern, begynna granen och tallen skattas af invånarne så högt, som jernet skattas af Amerikas eller Australiens urfolk. Naturen slösar så med det präktiga, att det ringa blir ansedt som skönhet. Den sköna dalen fortgår utföre, och allt brantare blifva bergen på sidorna; men intet är stelt eller naket. En liten bäck rinner smal, men blå, mellan blomstren och grönskan. Snart har man dalen till höger: snart ser man en bredare flod och en yppigare växtlighet. Man följer floden, prydd vid stränderna af landtliga hus och kyrkor. Det är *Weser*, som flyter af emot *Bremen* och här vid *Münden* bildas af de tvenne sammanflytande elfverna *Werre* och *Fulda*. Åsynen af dalen, staden, vattnet och skeppen, den lilla delta-formiga holme, som floderna bilda

framför *Münden*, de höga, prunkande bergen, som kunna kallas i luften hängande trädgårdar — åsynen af allt detta på en skön, klar sommarafton är en oskattbar fröjd för öga och hjerta. Så snart jag kom in i staden, var väl förtrollningen försvunnen: ty dess gator äro smala och krokiga, och de utanpå hyggliga husen dystra och snuskiga innantill. Men på andra sidan om staden begynner åter det sköna. Uppför den långa, sandiga backen *Lutterberger-Höhe* gingo vi till fots mellan parkens täta och yppiga träd, som stodo i den saftigaste, dunkla grönska, men hvilkas kronor, så långt blicken kunde intränga i lundens djup, genomglödgades af den sjunkande solens brandgula sken. Våra öron smektes mildt af de harmoniska ljuden från boskapshjordarnas klockor, men för att ändå icke njuta för mycket eller oblandadt, pinades de på samma gång af tvenne tiggande birfilare.

Det var redan mörkt, då vi ankommo till tullhuset vid *Cassel*. En besökare, klädd i blå kolt, steg fram till vagnen och lyste på oss med en lykta, frågande, om vi medförde några *steuerbare Gegenstände*. Kusken svarade: *O nein, beware! Sie sind Studenten:* och så fingo vi fara, det vill säga: ända till sjelfva stadsporten, der vi på nytt anhöllos af den väpnade vakten. Denne ville ej släppa oss igenom, emedan vi ej från tullhuset medfört någon frisedel; men allt afgjordes i godo, sedan vi uppvist passen, och soldaten åtnöjde sig med våra namn, hvilka vi klart och tydligt för honom måste upprepa, och som helt säkert gingo in genom hans ena öra och ut genom det andra. Utan vidare uppehåll eller äfventyr passerade vi öfver de mer eller mindre upplysta gatorna och hamnade lyckligt vid det palatslika hôtelet *Zum Römischen Kaiser*, der portvakten ringde i sin klocka, då vi genom det höga, genljudande hvalfvet intågade på gården. Tvenne elegant klädda uppassare skyndade till vagnen: en öppnade vagnsdörren och nedfällde fotsteget: den andra räckte oss handen för att hjelpa oss stiga ur: och *Ober-Kellner* nedkom utför den klart upplysta, breda trappan, med sin nyc-

kelknippa i handen, och bugade sig. En annan betjent ankom med tvenne i silfverstakar brinnande vaxljus och företrädde oss trappan uppföre, hvarefter *Ober-Kellner* anviste oss rum, öppnade dem och under de artigaste bugningar bad oss inträda. Knappt voro vi lemnade allena ett ögonblick, förrän någon sakta knackade på dörren: och på vårt *Herein!* insteg en gladlynt, men halt man, som sade sig vara en i stadens märkvärdigheter underkunnig och i resandes betjenande outtröttlig *Lohn-Bedienter,* och frågade, huru dags i morgon vi ämnade företaga vår utvandring, hvad vi helst och först önskade se, samt om vi befallte vagn till Wilhelmshöhe och Gud vet allt hvad. Efter erhållen upplysning, att vi på hans frågor ville lemna bestämdare svar om en timmes förlopp, afträdde han åter. Så förnämt hade vi ännu ej på vår resa blifvit emottagna, och började derföre genast vid ankomsten med en lätt rysning tänka på den räkning, som hotade oss vid afresan.

Cassel och Wilhelmshöhe.

Cassel, den af Fulda genomströmmade hufvudstaden i kurfurstendömet *Hessen* och kurfurstens residens, gör mera genom sitt herrliga läge, än genom sin storlek, anspråk på den resandes uppmärksamhet. Staden är indelad i tre hufvuddelar: *Alt-Stadt,* på venstra stranden af Fulda: *Unter-Neu-Stadt,* till höger om Fulda, och *Ober-Neu-Stadt,* den betydligaste och skönaste delen, som är belägen på höjden. Den har åtta portar, omkring 23,000 invånare, och är till största delen omgifven af murar. Endast den sydöstliga sidan af *Ober-Neu-Stadt* är lemnad fri och öppen för den sköna utsigten, och endast af ett lågt och prydligt jerngaller skild från

den nedanföre liggande dalen. När jag stod på den präktiga *Fredriks-platsen* i morgonsolens sken, nära landtgrefven *Fredrik II:s* kolossala marmorstod, och hade till venster den nu regerande kurfurstens palats, hvars omskapning och fulländning äro anförtrodda åt den förtjenta architekten *Bromeis,* och hvars frontispice prydes af fyra corinthiska pilastrar; bredvid denna grandiosa byggnad längre ned det präktiga, men ej derföre felfria, *Museum Fredericianum,* med sin 290 fot breda façad, och till höger det vidlöftiga, med landgrefven Fredriks palats, fordna Hessensteinska slottet och målarakademien förenade palatset *Bellevue,* med sina rikt utsmyckade salar: när jag såg ned i blomstergården, der den granna orangeribyggnaden, med sina tvenne tillhörande paviljonger, omgifves af trehundrade grönskande eller fruktbärande lagrar och orangeträd — i krukor, och det praktfulla *marmorbadet*, en af sällsynta marmorarter och jaspis invändigt beklädd och af åtta corinthiska marmorpelare omsluten rotunda, lyfter sin kupol icke till himlen, men högt öfver orangeträden: ja, när jag lät ögat till höger i dalen förvilla sig bland *Au-gartens* skuggrika irrgångar, eller hvila på den tempelprydda ön i dess stora bassin och på den med konst uppförda sjufaldiga klippan i fonden: eller då jag till venster blickade ut öfver det fruktbara, rikt grönskande *Hessen*, som i sirliga bugter genombröts af den silfverglittrande *Fulda:* — då tänkte jag på min förhoppnings förlofvade land,

— das Land, wo die Citronen blühn,
Im dunkeln Laub die Gold-Orangen glühn;

men icke i krukor, utan rotfasta i den rika, moderliga jorden mot en evigt blå himmel lyfta sina af doftande blommor smyckade och af gyllene frukter dignande kronor. Jag njöt en försmak af Italien.

Plötsligt skallade bakom mig en krigisk praktmusik. Sköna trupper upptågade på Fredriks-platsen och ordnade sig framför kurfurstens palats till en festlig parad, som likväl icke

hade många åskådare. Efter paradens slut ankom en präktig vagn, behängd med vederbörligen utsmyckade lakejer, framför slottets portal, och H. K. H. kurfursten kom efter några ögonblick ned, klädd i en enkel uniform, satte sig i vagnen och for af till Wilhelmshöhe.

Då begaf jag mig genom den prydliga Fredriksporten ned utför trapporna till det på långt afstånd doftande orangeriet, vandrade en stund under de söderländska träden, hvilka här voro mera aflägsna från sitt fädernesland, än jag från mitt: och jag inträdde i det svala *marmorbadet*, genom hvars öppna kupol himlens ljus nedfaller öfver sirliga basreliefer, blänkande väggar och *Monnots* mer eller mindre maniererade mythologiska marmorbilder. Bland mängden af gudar och gudinnor, halfgudar och nymfer behagade mig ingen mer än en skön *Narcissus*, som med halfslutna ögon blickar ned i källan. I *Museum* fröjdade mig åsynen af de antika bilderna och mångfaldiga andra kuriosa, dock hade detta nöje säkert blifvit både lifligare och lärorikare, om ej trängseln af åskådare varit så stor, och om icke den förevisande professoren och riddaren varit så vresig. Samma byggnad innesluter *bibliotheket*. Genom ett med *Piranesiska* kopparstick siradt förmak, inträder man i det allmänna *läsrummet*, derpå i en sal, som är fullhängd af illuminerade kopior efter *Raphaels* loger i Vaticanen. Båda dessa rum innehålla *handskrifterna*, bland hvilka äro märkvärdigast en hebreisk Codex af gamla Testamentet, som lär vara äldre än *Codex Junianus* i Rom, en sexhundrade år gammal *Thucydides* på silkespapper och en krönika på vers af mästersångaren *Ulrich von Turlin* från trettonde seklet. I sjelfva boksalen, som syntes mig rikast på historiska verk, står i östra sidans medlersta fönsterfördjupning den afledne landgrefven *Fredriks* marmorbyst, utförd i Rom af bildhuggaren — *Sergell*.

Det stora *bildergalleriet* i palatset *Bellevue* innehåller nära tretusen målningar, och består af en 150 fot lång sal, hvilken fordom hade 50 fots höjd, men nu, då man funnit

att de öfversta taflorna knappt kunde betraktas, mycket mindre njutas, blifvit genomskuren, så att den utgör tvenne salar öfver hvarandra. Då i senare tider taflornas antal betydligen tillväxt, är en ny flygel inredd för samma ändamål. Med välbehåg vandrar man här bland *Gerard Dows* fryntliga gubbar och gummor, *Teniers* bönder, *Wouvermans* hästar och ryttare, *Ruisdaels* vattenfall, *Potters* boskapshjordar, som icke förfäras af grannskapet med *Sneyders* ulfvar och räfvar, och man kastar emellanåt gerna en blick på *Mignons* frukt-stycken eller in i *Peter Neefs* göthiska kyrkor. Här lärde jag först inse på en gång värdet och den olika karakteren af *Rembrandts* och *Van Dycks* kostliga bilder. Båda äro stora porträttmålare. Den förre, som med en saftig och bländande kolorit, men liksom sorglöst kastade penseldrag, frambringar en stor verkan, omgifver nästan alltid sina bilder med en viss magisk, halfdunkel glans, som gör dem till intagande månskensstycken. Men *Van Dyck* ställer sina taflor i det rena solskenet. Der synes ingen glans, och likväl hvilar öfver bilderna en så klar och naturlig dager, och deras anletsdrag äga ett så stort, det vill säga: så sannt uttryck, att man nästan tror dem lefvande. Sexton taflor af *Rembrandt* och hälften så många af *Van Dyck* gåfvo mig anledning till denna jemförelse och mycken njutning.

Den *Italienska salen* i nya flygeln innehåller många taflor af underordnadt värde. Man är ännu nordan om Alperna. Men *Tiziano's* och *Guido Reni's* döende Cleopatra, *Spagnoletto's* Mater dolorosa och *Guercino's* Judith äro perlorna i denna samling.

Theatern, som ligger i vestra hörnet af Fredriksplatsen, och 1769 fulländades af *Du Ry,* var från början bestämd endast för större operor; men då 1787 den dramatiska theatern nedbrann, måste, liksom hos oss i Stockholm, efter en lika olycka, samma lokal begagnas för lyriska och dramatiska scenen. Amfitheatern är temligen rymlig, ehuru för hög emot bredden, eller snarare för smal emot höjden, har fyra logera-

der öfver hvarandra, och är smyckad af rik förgyllning och en präktig ljuskrona. Kurfurstliga logen, prydd med sammet och guld, liknar, då den är upplyst, en liten skimrande fée-sal.

Spohr, den berömde komponisten och violinspelaren, är i Cassel anställd såsom hofkapellmästare, och anförde sjelf, då jag första gången besökte theatern, i Boieldieu's opera: *Die weisse Frau*, sin femtio man starka orchester. Allt gick ypperligt. Kapellmästaren stod stilla med partituret framför sig, och beskref, som en Romersk Augur, med stafven sina templa i luften, afmätande takten energiskt, säkert och tyst. *Franz Wild*, allmänt erkänd såsom Tysklands nuvarande ypperste dramatiske sångare, hade *Georgs* rôl; m:ll *Schweizer*, en grekiskt vacker gestalt, och med en klar, ren stämma, utförde *Annas*. Läggas nu dertill de väl utförda chorerna, de sköna af *Primavesi* och *Beuter* målade dekorationerna och orchesterns förträffliga spel, så må man erkänna, att *Hvita Frun* denna afton visade sig från en så fördelaktig sida som möjligt; ja! hon nästan öfverträffade sig sjelf.

Den dramatiska scenen syntes mig i fulländning vilja täfla med den lyriska. Väl gafs den följande aftonen en medelmåttig dram: *Johann von Calais*, af *Castelli*; men den utfördes med så mycken känsla, och allt var med så mycket förstånd beräknadt, att ingen åskådare kunde säga något ondt om stycket, utan endast godt om styrelsen och de spelande. Det var en fröjd att se, hvilken skön verkan de pittoreska grupperna gjorde emot fonden, som alltid var hållen i en ren och sann ton; huru klart de målade sig derpå och huru tydligt de framträdde. För en fullständig scenisk njutning är detta fondens harmoniska förhållande till kostym och gruppering lika nödvändigt som på en målning, och likväl gör man så sällan afseende derpå. En suddig, oren eller falsk fond kan förstöra eller åtminstone försvaga intrycket af den skönaste dramatiska tafla.

Den hetaste sommarmånaden undantagen, blifva hela året igenom på denna hof-theater skådespel, operor och baletter

uppförda, fyra gånger i veckan; men under messorna dagligen. De flesta logerna äro af hufvudstadens invånare abonnerade; dock äro några lemnade öppna för främlingar, hvilka likväl här, såsom annorstädes i Tyskland, göra bäst att begagna *Parquet*-platserna eller de så kallade *Sperr-Sitze;* ty man är, i trots af deras namn, mycket mindre inspärrad der än i logerna och njuter mer det pittoreska af den sceniska taflan.

Åskådarne iakttogo mycken stillhet. Deras bifallsyttringar voro sparsamma, men väl motiverade: jag försporde inga tecken till missnöje eller otålighet. Äfven mellan akterna märktes intet sorl. Hvar och en var stilla på sin plats och afbidade fortsättningen. Man skulle hafva trott, att kurfursten sjelf i osynlig skepnad varit närvarande (ty hans loge var väl rikt upplyst, men tom), och att den allmänna tystnaden var en negativ vördnadsgärd åt den stora husfadren (Δεςπότης). Men denna tystnad, detta *Stilleben,* ej endast på theatern, utan på alla offentliga ställen, lär dock i grunden vara mindre folkets förtjenst eller fel, än polisens. Då vi, efter skådespelets slut, första aftonen vandrade hem öfver gatorna, åtföljde af vår trogna *Lohn-Bedienter*, och en af sällskapet, för att gifva luft åt sin förtjusning, framgnolade några uppsnappade melodier ur *Hvita Frun,* och i synnerhet ej kunde låta bli den Skottska romansen, tog ciceronen honom sakta på axeln och sade: «*St! St! Det är icke tillåtet att sjunga på gatorna:*» — och den sjungande blef tyst. Men när vi, utan äfventyr, voro lyckligen anlända på våra rum hos *Romerska Kejsaren,* och således ansågo oss temligen fria och trygga, och *Hvita Frun* ännu spökade i hufvudet, begynte sånglusten åter vakna, och, om jag ej bedrager mig, sjöngo vi alla tre. Hvad hände? En svartklädd, putsad man, som hörde till den stora uppassarelegionen, inträdde och sade ganska höfligt: «*Verzeihen Sie, meine Herr'n! Sie können hier nicht singen. Die Polizei wird hinauf kommen. Das wäre schlimm*» o. s. v. Som ingen af oss hade någon särdeles lust att göra den kurfurstliga Hessiska polisens bekantskap eller

öka dess besvär, förklarade vi oss genast villiga att *icke* sjunga: och sedan vi på våra frågor, om det var tillåtet *primo* att *tala, secundo* att *skratta,* undfått ett nöjaktigt svar, afträdde mannen leende, och vi tillbragte den återstående delen af aftonen med samtal och löje, till dess vi roligt inslumrade. Jag drömde hvarken om den musikaliska Hvita Frun eller om de omusikaliska polisbetjenterna i Cassel, utan om morgondagens hopp — det efterlängtade *Wilhelmshöhe.*

Morgonen kom. Det var en skön, stilla Söndagsmorgon, och hette *den 19 Augusti.* Jag vaknade nästan med solen. Små, lätta, svanhvita moln med förgyllda bräm, af hvilka några ännu behöllo en mild rosenglans efter den flyende morgonrodnaden, prydde österns blåa himmel. Vid bönklockornas klang och medan i den ännu tysta staden enskilda söndagsklädda grupper stodo i porthvalfven eller vandrade till kyrkan, satte vi oss i vagnen, ledsagade af vår nitiske ciceron, som blygsamt tog sin plats bredvid kusken, och foro ut genom *Wilhelms-höher-porten,* för att fira vår gudstjenst i naturens sköte. En snörät allé, mellan hvars höga stammar blomstergårdar och landthus framskymta, förde oss på en half timmes tid till det kurfurstliga lustslottet. Det hette en liten tid *Napoleonshöhe*, då *Jerome* var konung af Westphalen och residerade i Cassel. Nu bär det åter sitt första namn *Wilhelmshöhe,* och att man ej må förgäta det, står det öfver hufvudbyggnadens portik att läsa, i stora, förgyllda bokstäfver. När vi stodo på borggården emellan de präktiga flyglarna och midtför det egentliga slottets stolta framsida, sade vår ledsagare: «Här stod, för fyrtio år sedan, ett gammalt slott, som «hette *Weissenstein.* Vår nu regerande herres högstsalige herr «fader, kurfursten Wilhelm I, lät nedrifva det och på samma «ställe af *Du Ry* uppbygga denna praktbyggnad, som nu utgör slottets vestliga flygel. De tvenne stoder, som pryda den, «föreställa *Luna* och *Hesperus.* Snart tillkom äfven den öst-

«liga flygeln, i prakt lika med den förra, och på den kunnen «J betrakta *Aurora* och *Apollo*. Sist uppfördes hufvudbygg-«naden efter *Jussows* ritning, och fulländades, efter sju års «arbete, år 1798. Den salige herrn älskade att bygga; men «han har ock här byggt sig ett monument, som duger och «som varar.» Det är i sanning en präktig anblick att se de fasta, väldiga stenmassorna med sina joniska pelare, sina sirliga trappor, Italienska tak, stoder och blomstervaser resa sig upp från den grönskande bergshöjden. Jag prisade byggmästaren, som ej hvitmenat dessa murar, utan hållit dem i en varm, mörkare ton, som emot den omgifvande klara, yppiga grönskan låter dem framträda så majestätiska och så stora. En rik, solbeglänst och skimrande blomstergård, begränsad af dunkla, skuggrika lindgrupper, lemnar på ena sidan om slottet en skön utsigt öfver Cassel; men på andra sidan lyfter sig ögat, förbi den lilla sjön med sitt tempel, öfver den omätliga parkens toppar till den på *Karls-bergets* spets hvilande, gigantiska *Octogonen:* och man förbiser ej den i en smakfull stil på nordliga sidan om hufvudpalatset uppförda *theatern*, ett verk af den praktälskande *Jerome Napoleon*.

Men solen har redan tågat högt på himlen, och finner oss ännu blott i förgården till Wilhelmshöhes underverld. Vi vandra öfver det i solskenet glänsande fältet, återkasta ännu en blick på de furstliga palatsen och dölja oss till höger i parkens svala och doftande labyrint. På slingrande stigar, som omärkligt föra vandraren uppåt, öfver leende dalar, under stupande klippor, genomgå vi nu ett stort och kostligt naturens galleri, rikt på omvexlande och betydelsefulla taflor, från en tartarisk dunkel vildhet ända till en ljus och elysiskt utbildad skönhet. Här står *Apollos* pelartempel och belyses af solens strålar: der *Dianas* i en tyst skugga. Här framskymtar *Homeri* pyramidaliska minnesvård; der, på sluttningen af en kulle, en enkel, af murgrön bekransad rotunda och kallas *Virgilii* graf. En dyster furuskog reser sig upp på det småningom uppåt sluttande bergets nordliga sida; men till venster,

åt södern till, grönska ekar och kastanjer på kullarna, framsorla bäckar mellan blomsterflockarna och förlora sig i däldern. Här förvillar man sig så gerna: och likväl stodo vi snart — jag vet ej huru, eller hur fort; ty man räknar ingen tid i skötet af en rik natur — vid *Neptuni grotta*, midt för de stora kaskadernas murade väg, och följde den uppåt på åttahundrade trappsteg till *Jätte-källan*, der *Enceladus* makligt hvilar, under det han uppbär en väldig klippa. I en sval grotta, vid hvars ingång man emottages af en Centaur och en Faun, helsades vi af jätten *Polyphem*, som spelade på sin sjustämmiga flöjt, och medan tonerna klingade i hvalfvet, framtittade ur jorden små hoppande vattendroppar, kröpo åter ned igen, till dess de på nytt ilade i höjden, omgåfvo oss såsom fina och lysande kristallpelare och hvälfde sig öfver oss i sirliga bågar. Men då den enögde resen spelat till punkt, försvann hela det lilla vatten-templet i ett lätt duggregn, och vi trädde ut ur grottan, för att stiga ännu högre, och stodo snart på toppen af *Karlsberget* vid *Octogonen*.

Detta herkuliska, hela nejden beherrskande, lustkastell består af många trefallt öfver hvarandra stående arkader, i hvilkas midt den stora vattenreservoiren ligger som en stilla, svart Averner-sjö. Den tredje våningen består af 192 massiva pelare af Toscanska ordningen. Dessa äro 48 fot höga och uppbära platformen, som sträcker sig öfver hela byggnaden och är omgifven af en massiv balustrad. På platformen reser sig en 96 fot hög pyramid af qvadersten, med fem öfver hvarannan bildade korshvalf. Den herrliga utsigt, som här öppnar sig öfver den stora lustgården med alla dess kostliga anläggningar, öfver staden och Fulda-dalen, fängslar mina blickar; men retar mig att stiga ännu högre. Ty pyramidens spets bär en kolossal stod af den Farnesiska Herkules, som är trettioett fot hög och drifven af koppar. Jag uppstiger på en stege ända in i klubban, hvars tjockare nedre ända håller nio fot i diameter, kan rymma åtta till nio personer och är försedd med ett fönster. I klart väder och med goda ögon ser

man Brocken på Harz genom denna öppning. Hela det undransvärda konststycket är i början af adertonde århundradet uppbyggdt af Italienaren *Guernieri*, som landgrefven *Karl* hemförde från Italien. *Frascati's* och *Tivoli's* praktfulla villor hafva lemnat första idéen till detta titaniska verk, hvars stenmassor man skulle tro vara uppstaplade af jätten Herkules sjelf, och på hvars trappor han slutligen sjelf uppstigit, för att bestorma himlen. Der står han ännu, och ser väl stundom skyarna under sina fötter; men himlens stjernor hvälfva sig, lika högt som förut, öfver hans hjessa.

Nu, sedan vi från Herkules-klubban öfverskådat det rika, på en gång naturliga och konstfulla landskapet, nedstiga vi från Olympen och dölja oss åter i den lummiga parkens dunkla Tartarus, men på en annan sida. Här höjer sig på en kulle den vördiga *Lejonborgen*, ett i slutet af adertonde seklet uppbyggdt, göthiskt riddarslott, men som synes dittrolladt från det fjortonde, och som i storhet, om ej i storlek, täflar med Octogonen. Vi träda in på den tysta borggården, der gräset grönskar mellan stenarna, och blicka upp mot det resliga, betinnade tornet, kring hvars murkrona den unga och ostyriga murgrönsrankan slingrar sig och smeker de ärr, som icke tiden gjort, utan menniskohanden ditkonstlat, liksom denna vaccination skulle kunna rädda kolossen från tidens härjande koppsmitta, för hvilken likväl allt menskligt och af menniskohänder skapadt, förr eller senare, dukar under.

Allt, så inom som utom denna borg, är i göthisk stil. Genom målade fönster infaller en mystisk dager på gamla, sirliga tapeter, målningar, möbler och husgeråd. Den stora riddarsalen erbjuder en herrlig utsigt: rustkammaren förvarar talrika vapen och rustningar från förgångna tider, och det ensliga, men sköna kapellet innesluter en gammal riddares grafvård. Den gamle riddaren är ingen annan än den senast afledne kurfursten sjelf, hvars jordiska lemningar gömmas inom vården i en sarkofag af Carrarisk marmor, som bär denna inskrift:

Marmore hoc inclusus quiescit villæ hujusce conditor, Guilielmus I. S. J. Elector, Hassiæ Landgravius, P. P. vixit a. LXXVI. m. VII. d. XXVIII, hvilken öfversatt lyder så: *I denna marmor innesluten hvilar grundläggaren af denna villa, kurfursten Wilhelm I, landgrefve af Hessen. Han hade lefvat 76 år, 7 månader och 28 dagar.*

I *Lejonborgens* grannskap ligga eremithyddor och de gamla filosofernas boningar på skuggrika sluttningar eller i ljusa, af bäckar genomslingrade dalar, och innan vandraren hinner rätt göra sig reda för allt hvad han ser och njuter, befinner han sig vid den lilla brokiga, Chinesiska byn *Mu-Lang*, med sin pagod och sitt lusthus, eller i *djurgården* bland påfåglar, fasaner och dufvor, eller vid *orangeriet*, der tusental af sköna blommor och växter dofta honom till möte.

Har nu vandraren på en lång och rik förmiddag beskådat alla dessa herrligheter, så begifver han sig gerna från lust- och drifhusen till det täcka värdshuset, och intager der, liksom vi, omgifven af glada, men obekanta gäster, sin middagsmåltid, som kryddas af angenäma minnen, vänliga samtal och en flaska gyllene Rhenvin.

Men knappt hade vi, under det stora, allt tätare regndroppar ur ett mörkt moln nedföllo öfver ringblommorna och krusbärsbuskarna i trädgården, gjort oss färdiga att uppstiga från bordet, då vår trogne Achates inträdde och sade: «*Mine herrar! klockan är strax fyra. Då springa kaskaderna.*» Större delen af gästerna hade redan begifvit sig ut i parken igen; andra skyndade nu jemte oss, dels med, dels utan regnskärmar, öfver de våta sandgångarna fram till den stora kaskadens fot. Regnet nedsorlade öfver parkens lummiga kronor; men ingen vind skakade deras löf. Då hördes plötsligen en stilla, afbruten, aflägsen musik, stundom liknande ljudet af stora eolsharpor, stundom högt i luften sväfvande flöjt-toner. Snart bortsmälte musiken i en sakta brusning, som ökades mer och mer. Högt uppe i Jättekällan uppkastade Enceladus sin 55 fot höga vattenpelare, och utför de långa, sluttande

stentrapporna nedvällde en hvit, sorlande trefaldig flod, hvars hastighet och buller tilltog med dess massa; till dess den slutligen störtade sig vildt öfver Neptuni grotta i den nedanföre liggande bassinen. Med vattenfallens brusning och regnets sorl blandade sig den stående eller vandrande folkskarans glädjerop öfver den sköna synen eller de mera tunnt besålade qvinnornas anskri, då de märkte, att den fina klädningen var våt, eller när de klefvo ned i en liten vattenpuss. Ty liksom för att trotsa eller ännu mer förhöja de konstiga kaskaderna, nedgöt nu äfven himlen ur sina stora molnbassiner de stridaste vattenfall öfver blommor och trädkronor och strödde ymniga perlor öfver kaskaderna sjelfva: ja! hela Wilhelmshöhe liknade nu en enda stor och praktfull vattenkonst.

Vi fördjupade oss i parken. Öfverallt klingade eller brusade bäckar och floder och springkällor. Emellanåt framglänste solen, liksom en stor och klar stråle ur himlens afslöjade blåa öga: och glansen bröt sig prismatiskt i millioner vågor och droppar. Åter höljdes det milda ögat af skyarnas dok: ett herrligt och friskt doft utandades från den svalkade och vederqvickta naturens barm. Under *Djefvulsbryggan*, som springer öfver en bergsklyfta, flödade en glänsande ström, och från en vild klippas spets mellan bekransade ruiner nedkastade sig det så kallade *Steinhöferska vattenfallet* och bröt sig i djupet till fradga och skum, och då solen blickade fram, låg en klar regnbåge öfver dalen. Sist anlände vi till sjön framför slottet. Allvarsam och grå lyfte sig lejonborgen från sin grönskande kulle. En frisk vind genomilade parken. Solen, nyfiken som vi, drog slöjan från sin klarhet och — se, ur en liten klippa i sjön uppsprang nu, med en susning liksom af en aflägsen storm, den stora, 200 fot höga vattenpelaren, svajade i luften, lik en hvit, ofantlig fjäderbuske, hvarmed vindarne lekte och i hvars kringsväfvande dun aftonens strålar afspeglade sig och inbrände sina skiftande Irisbågar. Glada åskådare omgåfvo stränderna som en blomsterkrans och vågorna dansade, lustigt upprörda af fontänens perlor. Ett varmt,

rödgult sken låg öfver slottets kupol: skuggorna i lundens djup voro saftigare och mörkare. Fåglarna sjöngo sina aftonvisor, ledsagade af vattenkonstens spelur — till dess ändtligen den stora springkällan, liksom till en ytterligare ansträngning, uppkastade ännu högre några fylliga snöbollar, och derpå alldeles nedsjönk, för att icke mer synas. Det fina stoftet duggade några ögonblick ned öfver de lugnade böljorna, och den lilla konstsjön stod alldeles stilla och blå. Åskådarne skingrade sig och vandrade gruppvis i qvällens solsken öfver det perlbeströdda fältet emot slottet, och derifrån småningom till staden.

Så var festen slutad i ditt sköte, herrliga *Wilhelmshöhe!* du, som mången ville kalla Tysklands *Escurial,* Tysklands *Versailles* eller Tysklands *Caserta,* men som jag helsar för verklighetens *Lilar!* *) När vi följande dagen i det klaraste solsken ånyo genomtågade dina sköna nejder, och stilla firade en afskedsfest i dina lunder: — då var allt tyst. Utanför palatset satt kurfursten sjelf i lindarnas skugga och hans tvenne barn lekte omkring honom i gräset, under det han tid efter annan steg upp för att personligen kungöra sina befallningar till arbetarne, som voro sysselsatte med anläggningen af en ny väg. Rundt omkring honom suto vid små runda bord strödda skaror af invånare från staden, hvilka ostörda drucko sitt glas i den furstliga skuggan. Inga vattenkonster sprungo nu; men en af vårt lilla sällskap lät i förtjusningen korken springa ur en champagne-flaska, och då vi sågo på hvarandra, tvekande om vi i furstens grannskap kunde tillåta oss denna frihet, yttrade en fryntlig man vid ett af de små borden: «*Det gör ingenting. Kurfursten tycker om, att man är glad här och njuter sin frihet.*» Och så drucko vi en skål för minnet af det kostliga Wilhelmshöhe och en för hoppet att se det åter; ty denna i menniskohjertat sjelfskrifna förhoppning att

*) *Lilar* heter det romantiska lustslottet i Jean Pauls *Titan*. Den, som läst Titan och sett Wilhelmshöhe, skall finna rika anledningar till jemförelse.

en gång återfinna det kära, man lemnar, är i synnerhet en rikedom för den, som far jordens länder omkring och köper hvarje ny njutning dyrt med smärtande förluster. «Farväl, Wilhelmshöhe! blomstra i frid! Under Italiens himmel vill jag ännu tacksamt minnas dig!» Så tänkte jag, då vi redan sutto i den länge väntande vagnen, som skyndsamt med oss försvann bakom lummiga kullar.

Resan till Coblenz.

«Kur-Hessen,» skall landskapsmålaren säga, «är i allmänhet vackert, men sällan pittoreskt. De bokhöljda bergen och kullarna, nejdernas mjella våglinier och de små odlade dalarna äro sig öfverallt temligen lika.» «Folket i Kur-Hessen,» utropar statshushållaren, «är fattigt och förtryckt. Karlarne äro storväxte, starke, trasige och orenlige. Husen äro jemmerliga: lika mörka och osnygga innantill, som bräckliga utanpå. Åkerbruket är endast en skymt af hvad det kunde och borde vara; ty en stor del af landet är ännu ouppodladt och bönderna äro sällan eller aldrig ägare af den jord, de sköta, utan dess ärftliga förpaktare.»

Vi läto oss makligt framgungas mellan vackra landskap och genom eländiga byar, under det vår *Lohn-Kutscher* långt in på aftonen berättade anekdoter om den gamle, afledne kurfursten och konung *Hieronymus*, hvilken senare han prisade för sin frikostighet. Nära *Fritzlar* syntes kors och krusifixer vid vägen; ty denna stad, som förut tillhört Mainz, men nu är förenad med det reformerta Kur-Hessen, bibehåller sin katholska trosöfning.

Redan följande dagen märkte jag, att vi nalkades *Rhen;* ty jag såg *vinrankor* och *ruiner*. De förra slingra sig här

och der uppåt väggarna i städer och byar, liksom för att sluta sig, så nära som möjligt, till menniskan, hvars sorgfälliga vård de ännu behöfva: de senare växa vilda på bergen, ett jättesäde från forntiden. Emot aftonen syntes staden *Marburg*, som bekläder sidorna af en klippa, på hvars spets hvilar ett befästadt slott. Den gamla domkyrkan är vacker, men ligger längst ned i staden, så att dess höga torn, med sina yttersta spiror ej synas räcka längre än till foten af bergfästet. Halfva kyrkan är inrymd åt katholikerna: den andra hälften begagnas af de reformerta. I choret äro skönt målade glasfönster, och *St. Elisabeths* med ädla stenar besatta helgonskrin utgör, jemte några så kallade *Dürer'ska* målningar, templets förnämsta skatt.

Nejden omkring *Giessen* fann jag märkvärdig. Staden ligger lågt, men är treflig och har ett visst grandiost utseende. Vid universitetsbyggnaden läste jag på den svarta taflan ett par latinska relegations-plakater; men inga studenter och få invånare syntes till. Tre präktiga borgruiner, *Gleiberg*, *Fetzberg* och *Schieferberg*, omgifva på afstånd staden och hela den fruktbara slätten, som *Lahn*-floden genomflyter.

I *Wetzlar* var marknad. Hela staden, och isynnerhet torget utanför värdshuset *Der Kron-Prinz*, uppfylldes af folkskaror från det kringliggande landet i olika drägter, och mellan bodar och stånd, köpare och säljare kunde man knappt tränga sig fram. Genom en öppen port kom jag in på kyrkogården, och der, sittande i kyrkans skugga på en låg mur, betraktade jag ömsom det gamla, af stenbilder prydda templet med ett helt och ett nästan förstördt torn, ömsom den på torget hvimlande menniskohopens hufvuden, och blickade emellanåt ned öfver den leende dalen. En frisk, blomstrande yngling med hängande hår, en stor hatt på hufvudet, en läderväska på ryggen och en staf i handen stod på något afstånd, lutad emot muren. Han såg ned och ritade med stafven i sanden. Plötsligen nalkades han mig närmare, stötte på hatten liksom för att helsa och framräckte åt mig några tryckta pappersblad,

som innehöllo fyra sånger, med titel: ***Lieder der armen Pilger.*** Jag emottog bladen och gaf honom derföre några groschen; hvarefter han gick förnöjd bort till sitt förra ställe vid muren, begynte sjunga den tredje af pilgrimsvisorna, och blåste vid slutet af hvarje vers en liten eftersats på sin flöjt. Melodien var vacker och rörande. Då han genomsjungit de fyra verserna, stoppade han flöjten i fickan, stötte åter på hatten och gick sin väg. Jag återsåg honom icke mer. Men jag läste mer än en gång igenom den lilla sången, hvars öfverskrift var: ***Friedrichs Abschied, Mel. Schöne Minka, ich muss scheiden,*** och innan jag återvände från mitt ensliga hviloställe, öfversatte jag den så här:

Vallfararens Afsked.

Sköna Elsa, gråt ej mera;
Det är lustigt att spatsera.
Före mig så gjorde flera,
Och Guds jord är grön.
Som jag trycker dina händer,
Lika visst jag återvänder
Från min pröfnings fromma länder
Till min kärleks lön.

Hoppet som en fackla brinner,
Vägen som en dröm försvinner:
Snart jag till kapellet hinner
I Maria Zell.
Ungdoms nöd gör mandoms helsa;
Torka dina tårar, Elsa!
Far och mor från sonen helsa,
Blif hos dem i qväll!

När till sömn sig solen sänker,
Vet jag, att på mig du tänker,

Och när nattens stjerna blänker,
Dröm så sött om mig!
Hvart mig tidens bölja kastar,
Om jag hvilar eller hastar,
Om jag trälar eller rastar,
Lefver jag för dig.

Snart jag kommer hem tillbaka.
O! hvad då din kyss skall smaka,
När vid ljuden: «Make! maka!»
Vännen sluts till vän.
Smärtans stunder du förlåter,
Och jag sjelf af glädje gråter,
Och jag far, se'n jag kom åter,
Aldrig bort igen.

Denna dag, som var den 22 Augusti, såg jag äfven och genomtågade *Braunfels,* en verklig klippstad; ty den betäcker ett helt berg, på hvars branta och väldiga topp det gigantiska slottet hvilar som ett örnbo: och när vi på den sköna aftonen, efter en angenäm dagsresa, och efter att hafva blickat in i den Nassauska hertigens stora djurgård, som skall innesluta tvåhundrade vildsvin och annat vildbråd, ankommo till *Weilburg*, Nassau-Weilburgs fordna hufvudstad, hade vi på en dag befunnit oss i fyra särskilda riken, nemligen Kur-Hessen, Hessen-Darmstadt, Preussiska området och Nassau. Ofta hade vi mött på vägen karlar, klädda i hvita eller blåa, tunna rockar med svart eller blå ståndkrage. De sköto makligt framför sig ett slags skottkärror, men hvilkas tyngsta last vanligen drogs af stora, förespända hundar. Qvinnorna trippade lätt och sirligt på gräskanten af landsvägen, bärande knyten eller påsar på hufvudet, och klädda i röda lif, hvita ärmar och vidt utstående styfkjortlar.

På andra sidan om Weilburg omvexla behagligt bok- och granskogar, brombärsbuskar och åkerfält, och ej sällan blickar en gammal borg ned från en bergspets. I *Limburg* finner den resande i St. Georgii kyrka ett lika åldrigt, som vördnadsvärdt tempel. Kyrkan har fem torn. De tvenne östra öfver choret äro alldeles lika: det medlersta är högst och mycket spetsigt; men de båda vestra äro minst. Öfver stora porten läser man, att kyrkan byggdes 909 af Eginhard, hvars bror, kejsar Conrad I, der ligger begrafven, och att hon renoverades 1766. Innantill är hon dyster och skräpig, men anses för sin ålder och sitt byggnadssätt såsom en af de märkvärdigaste i Tyskland.

Mera behagade mig det väldiga slottet *Montabauer*, liksom uppväxt ur klippan, hvarpå det hvilar, och liknande en ofantlig kristallisation, bruten i många och olika façetter. Vi fingo det i sigte emot middagen, rastade en timme i staden, för att spisa middag och närmare beskåda borgen, i hvars innandöme vi likväl ej nyfiket inträngde. Men vi måste på värdshuset smaka på mineralvattnet, då vi just här befunno oss i helsokällornas medelpunkt: Ems, Schwalbach, Selters, Fachingen och Wiesbaden äro i grannskapet, alla mycket berömda och besökta brunnsorter.

Nu togo vi afsked af *Lahn*-floden, hvilken liksom blyggsamt drog sig undan, för att ej lida vid jemförelsen med den stoltare flod, vi snart skulle skåda. Aftonrodnaden öfverdrogs redan af skymningens flor, då vi under murarna af *Ehrenbreitstein* — intet fäste i Europa har ett längre och ståtligare namn — intågade i vårt nattläger *Im Thal Ehrenbreitstein*, och från fönstren sågo *Rhen* skimrande upplyst af strandens lyktor, och den långa bron och *Coblenz* på andra sidan med sina skimrande hus och mot den mörka himlen uppspirande kyrktorn. Det bildas en epok i menniskans lefnad, hvarje gång hon ögonskenligen ser för sig i verkligheten en gestalt eller en naturbild, hvarmed hon länge lefvat tillsammans i inbillningen. Huru många gånger hade jag icke föreställt mig

den kongliga Rhenfloden med sina borgar, sina berg, vinrankor och städer! huru egna hade jag icke utmålat mig dess stränder, ja! sjelfva dess vågor, alltsedan den tid, då jag först lärde känna och vörda vårt största historiska namn: *Gustaf II Adolf!* Nu såg jag Rhen i skymningen under mina fötter — och den såg ut alldeles som en annan flod. Men jag anade så mycken skönhet fördold under aftonens slöja, och de glindrande böljornas sorl, som höllo mig fången i vakna drömmar långt in på natten, hviskade underbara romanser om den fordna friska hjeltetiden och om den stundande morgondagens herrlighet.

Rhen-farten.

«Der, inom dessa fästens höga vallar,
Har makten bott med sina små begär.
Hvar röfvarhöfding gick, ur dunkla hallar,
Ej mindre stolt framför sin lilla här,
Än mången hjelte, som en krona bär.
Hvad saknar han för att odödlig vara?
Blott häfdens köpta pris, en smickrarskara,
Ett större rum, en präktig marmorgraf.
Hans hopp var lika varmt, hans själ var fullt så braf.

Uti hans drabbningar och envigsstrider
Hvad mandom dog ej der, af ryktet glömd!
Och kärleken, hvars flamma djerft sig sprider
Igenom pansarskrudens stål, låg gömd
Uti hans jernbröst, skön, fast oberömd.
Men stolthet var likväl hans största låga:
Sitt namn han skref med eld och mord och plåga:
Och mången borg, eröfrad med ett brott,
Snart speglade i Rhen sin brustna lemning blott.

Men du, o Rhen! mildt gungande och klara,
Välsignande och vördnadsvärda flod!
Hvars stränder skulle evigt sköna vara,
Om icke menskan i sitt öfvermod
Befläckat dem med aska och med blod.
Sig himlen sjelf till jorden stilla sänker
Och på din rena spegel vaggad blänker —
En himmelsk flod du vore ock för mig,
Om du ej längre Rhen, men Lethe nämnde dig.

Väl tusen strider dina kuster härjat,
Och deras halfva rykte slocknat re'n:
Och dessa hjeltar, hvilka sagan bergat,
Hvad äro de? hvar hvila deras ben?
Din våg från blod har tvättat stranden ren:
Nu blomma dina berg: bland vindrufskransar
Solstrålen glad på blanka böljan dansar:
Du renar allt, der du din gördel drar;
Men Minnets dystra dröm — den sköljer du ej klar.

Här Ehrenbreitstein, med de bräckta murar,
Än svart af minans rök, på klippan tryggt
Förkunnar hvad det var, då kulors skurar
Kringsvärmade dess torn, som äran byggt —
Ett segrens torn, som såg sin oväns flykt
Kring fältets vida rymd, och log åt striden!
Hvad kriget skonat har, förstörde friden,
Och sommar'ns regn slår in i detta hvalf,
Som aldrig än för svärd, för bomb och kula skalf.»

Dessa lord Byrons tankar, här omklädda med mina ord, stodo lifligt för min själ, då jag, den 24 Augusti, från höjden af *die Karthause,* såg ut öfver den underbara Rhen-taflan. Under mig låg staden *Coblenz* i en triangel på den udde, som bildas af *Rhen* och den här i honom fallande *Mosel:*

till höger och på högra Rhenstranden det klippiga fästet *Ehrenbreitstein,* och vid dess fot den lilla förstaden *Thal Ehrenbreitstein,* genom en lång bro med Coblenz förenad: och bakom denna den lilla förskansningen *Pfaffendorferhöhe.* Framför mig hvälfde sig den majestätiska Rhen, med öarna *Graswerth* och *Niederwerth* i sin famn: på stränderna syntes vinfält, städer och byar mellan bergen, och ruiner på bergen. Öfver Mosel gick äfven en bro från *Coblenz* till den unge general *Marceau's* minnesvård och fästningsverket *Petersberg,* nu kalladt *Kejsar Franz's Werk,* liksom Ehrenbreitstein heter *Fredrik Wilhelms Fäste* och die Karthause *Kejsar Alexanders Werk,* till ett minne af den heliga alliansens stora trefaldighet. På Mosels venstra strand låg det täcka *Metternich* i en lund af löfträd, och kustens grönska bröt sig så bjert emot Mosels sandgula och gyttjiga färg vid dess mynning. Ännu sedan han utgjutit sig i Rhen och med dess klara flod blandat sitt dunkla vatten, kan man på den gulaktiga, grumliga färgen en stund urskilja dess fåra, till dess den slutligen alldeles öfvergår till klarhet, och, helt och hållet upptagen i den renande Rhenflodens sköte, förlorar på en gång sitt orena lif och sitt namn. Bakom mig hade allt en dystrare ton. Rhen flöt svartblå mellan höga, skuggande klippor; *Stolzenfels* låg på ett skrofligt berg som en stor, maskäten jättetand, och på högra Rhenstranden, vid *Lahns* mynning, staden och slottet *Nieder-Lahnstein,* ruinen *Lahneck* och det ensliga kapell, der kejsar *Wenzel* förlorade sin krona. Någon gång kom ett fartyg med slappa segel fram mellan bergen i skuggan, och flöt utåt floden, och ofta ilade en båt, framförd af flodens egen fart, emot Coblenz, eller derifrån med tillhjelp af glänsande åror. Här sluta naturens taflor och häfdernas minnen en magisk ring omkring den tjusta åskådaren: han finner, hvad lifvet så sällan erbjuder, inbillningens verld sammansmält med verklighetens, och han nedstiger från det herrliga berget gladare, rikare och tystare än han uppsteg.

Jag skildrar ej min första färd med ångskeppet emellan Coblenz och Cöln. Kunde jag äfven med ord beskrifva den brusande farten, befordrad af Rhenflodens eget skyndande lopp, och de i hvarje minut omvexlande rika taflor, som stränderna framtedde, den hastighet, hvarmed under flodens krökningar den ena praktbilden undansköt den andra; kunde jag måla, huru borgar och städer och berg och dalar dansade förbi mig, der jag stod liksom fjettrad i stäfven med mitt Rhen-panorama i handen, för att der finna namnen på de underbara föremålen, och knappt hade hunnit med en enda girig blick uppfatta taflan, skåda ned på kartan, som fladdrade för vinden, och åter uppslå ögat, förrän taflan var försvunnen och en annan skönare intagit dess ställe: kunde jag klart och hastigt liksom med eldsdrag och i optiska färgbrytningar återgifva allt detta, så kunde dock icke läsaren dervid se och känna, hvad jag såg och njöt. Jag sparar min målning till dess jag återvänder *emot* strömmen, och återser samma sköna föremål under stillare fart, med ökad fröjd och mera besinning. Jag antager derföre, att vi redan befinna oss i Cöln.

Den 25 Augusti stod jag vid domkyrkan i *Cöln,* denna herrliga, majestätiska ruin af ett tempel, som aldrig varit, denna kristendomens colossé, med sina mot himlen uppilande, med blad- och blomsterprydda kronor smyckade pelarskogar, i hvilka himlens rena, af jordens dunster obesmittade vindar susande hviska om gudamajestät och menniskofrid. Jag uppsteg på kranen, ännu lutande öfver det ofulländade jätteverket, liksom färdig att när som helst göra tjenst till byggnadens fullbordan, och en präktig tafla var der utbredd för mitt öga. Landskapet, prydt och vattnadt af Rhen, log i saftiga färger, och Cöln med sina tjugu tempeltorn, sitt åldriga rådhus, alla sina otaliga, skifferklädda tak låg, lik en enda vågig och fjellig drakrygg, solande sig i middagsljuset. Vid nedstigandet gick jag förbi den stora klockan, som nu hänger tyst i det halffärdiga tornet, och synes gjuten för att kalla hela Europas kristenhet till en stor, gemensam högtid.

När jag kom in i choret, den enda färdiga delen af templet, men sjelf ett stort tempel, då jag vandrade genom en rad de lättaste pelare, på hvilkas kapiteler de med yttersta konst och finhet utarbetade blommor och löf alla äro hvarannan olika, men lika sköna, då nedglänste såsom öfverjordiska syner helgonens bilder från de höga, målade fönstren och ljuset bröt sig genom dem så magiskt och mildt, att en midt emellan skymning och dagning sväfvande morgonrodnad uppfyllde hela templet.

Inom gallret, som innesluter det egentliga choret, hänga midt emot det moderniserade altaret gobelinstapeter i en halfcirkel; men, ehuru de äro väfda efter Ruben's teckningar, önskar man dem borta, ty de skymma en del af den präktiga pelar-raden, som bör vara fri. Fyra stora kandelabrer stå nedanför altarbordet, som är af svart, glänsande marmor.

De heliga tre konungars graf är utom gallret, längst i öster. I dess djup brinner beständigt en lampa, och skrinet, der helgonens ben förvaras, är ännu dyrbart, ehuru många ädelstenar blifvit bortplundrade. Den vänlige och förståndige mannen, som har kyrkans inre under sin uppsigt och som förevisade dess märkvärdigheter, ehuru med mig inbegripen i ett lifligt samtal, blef plötsligen tyst, då vi nalkades de heliga konungarnas grift, gjorde en djup bugning och slog tre korstecken för sitt bröst med ansigtet vändt emot grafvens ingång. Det var första gången jag såg en katholik i sin andakt.

Från de Österländska konungarnas hvilorum fördes vi till den lika gamla, som märkliga tafla, hvilken föreställer deras knäfall och vördnadsbetygelse inför den nyfödda Frälsaren och hans moder. Här röja sig icke blott spåren till en konstfullare anordning och gruppering, utan äfven en större urskillning i färgernas behandling, än de äldre Nederrhenska eller Nederländska, i den Byzantinska trädskolan fostrade, målarnes arbeten förete. Den med en sirlig krona prydda madonnan, omstrålad af en stor gloria, hvilken ser ut som en guldtallrik bakom hufvudet, sitter på en thron och håller det in-

tagande Christus-barnet på sitt knä. Två af konungarna knäfalla inför thronen med sina skänker. Den tredje lärer icke ännu vara framkommen; ty han synes icke till, och konstnären har troligen för att vara symmetrisk hållit honom undan. Ty i sträfvandet efter en viss tillstyrd ordentlighet och symmetri visar han sig ännu Byzantiskt sinnad. Hvardera af de tvenne monarkerna hafva jemt sex hofmän i sitt följe. Detta allt framställes på sjelfva hufvudbilden, hvilken omslutes liksom ett skåp af tvenne dörrar, på hvilkas inre sidor den från Britannien ankommande prinsessan *Ursula* med sina jungfrur och den från Afrika, likaledes till Cöln, anländande fursten *Gereon*, med sina kämpar, äro föreställde. Båda funno de, enligt legenden, martyrdöden i Cöln, och äro nu stadens skyddshelgon, hvarföre äfven hela taflan kallas *stads-patronernas målning*. Hon bär årtalet 1410; men de konstförståndige strida, om hon är målad af *Kalf* eller af *Kay*. Så mycket är visst, att hon uppstått just under den tidpunkt, då *Johan van Eyck* lemnade sina yppersta arbeten, ehuru den anbragta guldgrunden, den icke målade, utan med stämpel ditpressade tapeten bakom Maria, samt bristen på perspektiv förråda en annan mästare, hvilken, ehuru utmärkt på sin tid, förhåller sig till *van Eyck* nästan som *Giotto* till *Leonardo da Vinci*.

Planen till hela den herrliga domkyrkan, hvars fulländade östra del vi beundra lika mycket som vi sakna hvad som fattas, det vill säga nästan hela kyrkan, utkastades först af *Engelbert den Helige* af Berg. År 1248 begyntes byggnaden af *Conrad von Hochsteden* och ännu 1499 arbetades derpå. Ifrån 1480 till 1515 utfördes de målade fönstren; men sedan denna tid har verket hvilat. Konungen af Preussen har, vid en beräkning, som han låtit af sakkunnige anställas, funnit, att fullbordandet af denna tempelbyggnad efter den gamla ritning, som man ännu äger i behåll, skulle kosta omkring 30 millioner thaler. För *ett* rike vore väl en sådan uppoffring alltför kännbar; men detta tempel synes mig tillhöra hela kristenheten, och om den heliga alliansen hade gemensamt åtagit

sig dess fullbordan, och här för det befriade, upplysta Europa upprest ett så herrligt minne af sin förening och sin seger, då hade den likväl gjort *ett* stort och heligt verk, och efterkommande skulle till senaste åldrar hafva gjort vallfarter hit för att beundra konsten och prisa Gud. Blotta underhållet af den ofulländade byggnadens ruin kostar årligen stora summor, och ändå skall den småningom mer och mer förfalla. Om alla Europas länder tillsammans på tvenne år lemnade så stort bidrag, som Preussen på ett år, så kunde måhända det herrliga templet blifva hvad det skulle blifva, men aldrig blef.

Då jag hade sett dômen i Cöln, for jag bort igen. Endast för att se och njuta den, besökte jag staden; jag såg icke något annat der, ej en gång fabriken för det verldsbekanta *Eau de Cologne.* Bilden af dômen står alldeles ren och ogrumlad i mitt minne.

Resan mellan Cöln och Bonn, den må ske till land eller vatten, företer inga särdeles utmärkta taflor. Rhen har liksom tröttnat att vara skön, och, mätt af lifvet och äran, skyndar han sig att försvinna i hafvet. Men med glädje återsåg jag

BONN, en bland Tysklands täckaste och behagligaste städer: ett *Dresden* i smått. Nejden är fryntlig och mild, full af växtlighet och solsken: menniskorna likaså hafva trefnadens solsken i sin uppsyn, och främlingen skall snart finna sig hemmastadd. Den präktiga akademibyggnaden ligger vid en skön plats, omgifven af lummiga träd: rika landskap synas rundt omkring och i fonden höjer sig det majestätiska, dunkla *Sieben-Gebirge.* Går jag vidare, så nalkas jag snart en allé, som leder till slottet *Poppelsdorf,* der botaniska trädgården är anlaggd, och längre bort glänser på ett vinberg det pittoreska vallfartskapellet *Kreutzberg.*

Hvilken Svensk skulle väl besöka Bonn, och icke vandra litet längre utom staden förbi Poppelsdorf, för att se och lära känna den älskvärde *Ernst Moritz Arndt?* Han är till själ och sinne vår landsman. Hans landtliga boning vid Rhen, bland träd, vinrankor och blommor, är lika skön, som hans

umgänge är hjertligt och vederqvickande. Då vi, på den klara morgonen, för öppna fönster och dörrar, med den glittrande Rhen utanför och kostliga utsigter åt alla sidor, språkade om Norden, derifrån jag kom, och om Södern, dit jag for, sprungo hans vackra barn med hängande, gyllene lockar omkring i trädgården, inkommo tid efter annan för att rikta sina stora, blå ögon på främlingarna och lyssna till samtalet och smögo sig slutligen fram för att upplyftas på fadrens knä.

Patriarkaliskt lycklig lefver här *Arndt* i skötet af en leende natur, omgifven af de sina. Han lefver för Tyskland och litteraturen mer genom sina enskilda studier, idéer och skrifter, än genom sin offentliga befattning som akademisk lärare, hvars utöfning i senare tider blifvit honom förbittrad, till följd af förhållanden, i hvilkas tvång hans fria själ icke kunnat finna sig. Till ett minne af mina besök i hans boning tecknade han i min minnesbok en tanke, den jag ej kan afhålla mig ifrån att här meddela, då den är så kort och så kraftig, och liksom framställer en bild af hans eget ridderliga hjerta:

Die Freiheit ist der Seelen Stahl
Und ritterliche Wehr der Braven:
Die Freien trägt der Sternensaal;
Der Teufel herrschet über Sklaven.

Redan voro vi färdiga att lemna Bonn, då man underrättade oss, att den i nyare Europeiska bildningens historia så utmärkte professor *A. W. von Schlegel* nyligen återkommit från sin resa till Norra Tyskland. Vi läto derföre anmäla oss till ett besök, och erhöllo utan svårighet tillträde. Han emottog oss i ett rum, der mad. *Staël von Holsteins* porträtt innehade hedersplatsen, och omgafs af en mängd Indiska taflor. Hans sirligt krusade hår, angenäma och lediga umgängessätt och vårdade klädsel tillkännagifva verldsmannen; men de lifliga ögonen förkunna snillet. Han är en man, som för-

står att skicka sig efter tiden, eller tror sig förstå det; men *Arndt*, som högre aktar idéer och grundsatser än tiden, har, åtminstone vid universitetet, vida större popularitet.

Den 26 Augusti stego vi åter om bord på ångskeppet. Det var en varm, dof dag, som än log i det hjertaste solsken, än klädde sig i djupblåa åskmoln. Knappt hade vi lemnat bryggan i Bonn, förrän vi slöto oss tillsamman i stäfven, och veftade med hattarna åt Arndts boning, under hvars öppna fönster, kring hvilka vinrankorna gungade för vinden, vi plöjde Rhens böljor. Stolt och romersk höjde sig *Godesberg* med sitt runda torn öfver det täcka fältet på venstra Rhenstranden, men till höger för oss, som nu seglade mot Coblenz. Ruinen skall vara ett minne af kejsar *Julianus Apostata*, som här haft sitt läger, och sagor förtäljas om den hedniska herrskaren, som här rest ett offertempel på berget åt sina afgudar, och hvaraf borgen troligen fått sitt namn *Godesberg* eller gudarnas berg. Längre fram, på motsatta Rhenstranden, hvilar det majestätiska *Sieben-Gebirge* med sina sju bergtorn. Högst och ståtligast framträder närmast floden *Drachenfels* med sin ruin och sin håla, i hvars djup, enligt sagan, *Siegfried* kämpade med draken: och staden *Königswinter* vid dess fot omgifves af vinberg. Midt emot, på venstra stranden, ligger *Rolandseck*, genom hvars rysligt sköna hvalf den blåa himmelen skiner, och hvars stenar omslingras af murgrönsrankor. Mellan dessa borgar, på Rhenflodens spegel, som här liknar en liten sjö med de djerfvaste och rikaste stränder, ligga tvenne öar, *Nonnenwerth* och *Grafenwerth*. Störst och skönast af dem är *Nonnenwerth*, der det pittoreska klostret ur en rik lund upplyfte sin tornspira i solskenet. På udden af ön stodo grupper af ynglingar och barn, då vi foro förbi, och helsade skeppet med viftande hattar och lifliga hurrarop. Hvart och ett af de sju bergen har sin borg på spetsen, och deras dystra massa utgjorde skuggbilden i den herrliga solskenstaflan. Då jag första gången ilade de sju klipporna förbi, flammade ljungeldar kring *Wolkenburg*, *Löwenburg*, *Hemmerich* och *Dra-*

chenfels; men *Stromberg, Nonnenstromberg* och *Oelberg* höljdes af moln och dimmor. Nu var allt lugn och klarhet. Lätta båtar foro mellan *Honnef* och *Melhem* eller från *Rhöndorf* till *Nonnenwerth;* på stränderna gingo vingårdsmän, ansande sina fruktbetyngda rankor, och tvenne resande vandrade med stafvar i hand uppför berget till *Rolandseck.* Denna borg byggdes af riddaren *Roland,* säger sagan, och der bodde han för att vara nära sin älskade *Hildegunda,* som i klostret på ön tagit slöjan:

«Och en hydda här han byggde,
Nära till den trakt,
Hvarest lindar öfverskyggde
Klostrets dystra prakt,
Väntande från morgonstunden
Intill qvällens sken,
Af en stilla längtan bunden,
Satt han der allen:

Blickade emellan gröna
Rankor, hvarje qväll,
Emot fönstret af den sköna,
Fromma nunnans cell,
Tills dess åsyn honom glädde,
Tills dess dyra bild
Stilla fram till fönstret trädde,
Som en engel mild.»

Då Schiller skref sin *Riddar Toggenburg,* sväfvade väl för hans inbillning denna romantiska naturtafla och sagan om *Roland,* ehuru efter hans skildring riddaren bodde i dalen och klostret låg på berget. Hela denna nejd, i sin sköna belysning och yppiga växtlighet, med sina borgar och städer, syntes mig som riddarsångernas fädernesland.

Vid en ny flodens krökning framträder det sköna, vänliga *Unkel* på sin udde, och snedt emot *Remagen* med det pittoreska *St. Apollinarisberg* på klippan. Dit göras årliga vallfarter till den heliga *Apollinarii* ära; ty hans ben skola här förvaras. Dock lär det ej vara afgjordt, om *Remagen* eller *Düsseldorf* besitter de äkta helgonbenen; på båda dessa ställen bäras de och tillbedjas i högtidliga processioner. Nu följa *Okkenfels,* städerna *Linz* och *Sinzig* midt emot hvarannan, den förre namnkunnig för sin 700 fot höga basaltklippa, kallad *Erpeler Lei:* den senare för sitt kapell med en naturlig mumie, kallad: *den hoptorkade borgmästaren:* slottet *Argenfels* på en bergsluttning, gent deremot staden *Nieder-Breisig* med sina mineralogiska märkvärdigheter, och ruinen *Rheineck,* från hvars väldiga torn öppnar sig herrlig utsigt öfver den romantiska dal, som *Vinxt*-bäcken genomflyter, och som prydes af jagtslottet *Falkenlust* och ett gammalt tempelherrligt kapell. På långt afstånd upptäckes redan den gigantiska borgen *Hammerstein,* som länge följer och förvånar seglaren, ända bortom *Andernach,* hvars prydliga kyrkor och hus synas inbäddade i trädgårdar, och i hvars sköte och grannskap den heliga *Genofeva* genomlefde sina legender, dog och begrofs. Med eller utan rysning nalkas man det hemska, långbyggda *Friedrichsstein,* som ligger alldeles på stranden och kallas *Djefvulens hus.* Tvenne små floder, *Nette* och *Wied,* mötas nu, sedan de, hvar på sin sida, i oräkneliga bugter slingrat sig igenom de täckaste dalar och störta sig, nästan midt emot hvarannan, i Rhen. Vid mynningen af *Wied* begynner den långa poppel-allé, som leder till *Neuwied.* Stilla framflöt vårt fartyg i popplarnas skugga och lade sig vid den af folk hvimlande bryggan några ögonblick till hvila, för att upptaga andra resande för den återstående färden. *Neuwied* är en vacker stad, endast något för regelbunden att vara pittoresk. Inom *Neuwieds* vallar bo menniskor af *sju* särskilda religionsbekännelser, hvarföre *Heinse,* i ett bref till *Gleim,* kallar staden *des lieben Gottes Thiergarten.* Jorden är klas-

sisk. Här gick *Cæsar* öfver Rhen, från *Weissenthurn* till *Neuwied:* i grannskapet ligger *Nieder-Biber,* byggd på gruset af veteranstaden *Victoria,* och vid *Romersdorf* (Villa Romana) ser man antika pelare.

Och nu började seglingen åter. Med stilla fart flöt fartyget förbi och emellan de små holmar, som Rhen omfamnar i den präktiga Neuwiedsbugten. Jag satt i aftonskenet på däck. Bakom mig lågo redan det lilla kapellet *der gute Mann* och *Urmitzer-ön,* men till venster framför mig uppträdde det vackra slottet *Kuno Engers* med sin Engelska park, och längre bort visade sig öarne *Grasswerth* och *Niederwerth.* Den sköna, fruktbara dalen, ur hvars lunder och vingårdar tornspetsar, landthus och städer högt lyfte sig eller förstulet framblickade, utvecklade sig allt rikare. *Sainbach* och *Pretschbach* kommo ilande i kapp genom dalen och blandade sig med Rhen nära *Mühlhofen:* men ruinen *Sain,* som kröner en klippa och har en stad vid sina fötter, öfverdrogs af en mild aftonrodnad. Slottet *Schönbornlust* framglänste bortom *Kesselheim* och i fonden höjde sig allt mera fästet *Ehrenbreitstein,* såsom Rhens beherrskare, öfver den glada nejden. Det föll sig så, att jag diktade en sång, och att den blef på Tyska. Det tycktes mig, som borde jag första gången sjunga om Rhen på dess eget modersmål. Sången meddelas här utan anspråk, och alldeles så som den föddes:

Dampf-Schiffart auf dem Rhein.

Es geht so geschwinde,
So sanft und gelinde
Auf spiegelndem Rhein.
Wir lächeln und trinken:
Die Trauben uns winken
Mit glühendem Wein.
Uns führet des Lebens
Gewaltiger Fluss,

Und alle die andern,
Die pilgern und wandern
Zu Ross und zu Fuss,
Uns folgen vergebens.

Die köstlichen Reben,
Sie hangen und schweben
Vom Felsen herab.
Die Buchen, sie stehen
Am Ufer und sehen
Ins gähnende Grab:
Und stolzer und trüber
Hier tanzen im Blau,
Mit neblichten Mienen,
Die alten Ruinen,
So moosig und grau,
Wie Geister vorüber.

Die Sonne so prächtig,
Erhaben und mächtig,
Vergoldet die Bahn.
Die Tiefe ist unten:
Sie schaukelt den bunten,
Bevölkerten Kahn.
Ach! zwischen der Wonne
Goldstrahlen, die fliehn,
Und dunklen Gefahren
Der Tiefe, — so fahren
Wir Menschen dahin —
Schon sink'st du, o Sonne!

Sie kommt aus der Ferne,
Die Mutter der Sterne,
Die liebliche Nacht.
Vom himmlischen Bogen,

Auf Rheinischen Wogen
Sie streut ihre Pracht.
Die Sternbilder schwimmen
Wie Lilien im Blau,
Und hoch auf dem Thurme,
Dem Alten im Sturme,
Wie Kronen von Thau
Sie zittern und glimmen.

Der Tag ist geschlossen,
Das Leben genossen,
Die Reise vollbracht.
So schön, mit dem Morgen
Im Schoosse verborgen,
Umhüllt uns die Nacht.
Wir eilen im Schaume,
Sieh, Ehrenbretstein!
Wir landen im Hafen:
Schon gehen wir schlafen.
Und noch auf dem Rhein
Wir segeln im Traume.

Men med morgondagens sol stodo vi upp igen, betalte vår räkning im Thal Ehrenbreitstein och skyndade till ångskeppet, som väntade vid bryggan i Coblenz, och hvarifrån redan den klingande metallklockan förkunnade, att det var tid förfoga sig om bord. Snart sågo vi Coblenz för sista gången, och då vi nalkades den präktiga ruinen *Stolzenfelz,* försvann *Ehrenbreitstein* ur sigte. Mellan staden *Nieder-Lahnstein* och ruinen *Lahneck* infaller *Lahn*-floden i Rhen, men från en annan sida än *Mosel.* Alla tre floderna bilda ett Z, hvars öfversta tvärstreck är *Mosel,* det medlersta och bredaste är *Rhen* och det nedre *Lahn.* Hela trakten är majestätiskt vild, klipporna tränga sig tillsammans i täta, mörka massor, men alltid skoghöljda eller prydda af ruiner. Pyramidaliska berg,

hvilkas nedersta hälft bär grönskande vinstockar, omgifva *Marksburg*, ett gammalt slott på ett käggelformigt, högt och enstaka klippstycke. Den åldriga borgen, sjelf en invalid, och den enda underhållna af Rhens många fästen, bebos af invalider, hvilkas sista jordiska möda bestått i att arbeta sig uppför klippans nästan lodräta höjd. Staden *Braubach* ligger under den vid Rhen, och vingårdar deromkring. Dessa vingårdar, sedda från floden, hafva likväl icke något behagligt utseende. De likna hummelgårdar; ty rankorna slingra sig omkring i raka linier nedsatta störar. Man måste vara dem nära eller genomvandra dem, för att njuta deras behag, om nemligen drufvorna äro mogna. Snedt emot staden *Boppart*, det gamla Bodabriga, ligga borgarna *Sternberg* och *Liebenstein*, kallade *Bröderna*. Rhen är här smal och djup, med branta stränder, och kröker starkt, sökande sin väg mellan bergen. Ännu trotsigt i sitt förfall hvilar *Rheinfels* på sitt vinberg och nedanför vidtager *St. Goars* romantiska nejd. På den klippa, der *Rheinfels* nu ligger och förfaller, stod fordom ett munkkloster, som hette *Marterburg*. Grefve *Diether den rike* af Katzenelnbogen omskapade klostret till en fast borg, och tvang förbifarande skepp att betala tull. Då uppreste sig sextio Rhenstäder, drogo med en här emot slottet, och belägrade det i femton månader förgäfves. Så bildades det *första Rhenförbundet*, hvilket ock förstörde de flesta röfvarborgarna vid Rhen. *Rheinfels* intogs under revolutionskriget af Fransmännen, och sprängdes. Midt emot synes den sköna ruinen *die Katz* (liksom fästet *Thurnberg* ej långt derifrån kallas *die Maus)*, och *St. Goarshausen*, en Nassauisk by, ligger täckt på stranden. Men här utsträcker sig, vid flodens högra kust, en lång sandbank, som gör stället farligt för seglaren. Knappt har man lyckligt kommit den förbi, förrän ögat upptäcker en underlig, framskjutande och vild klippa, kallad *Lurley*, bekant för sitt mångfaldiga echo och genom sagan om den sköna Rhen-Nixen *Lureley*. Allt var hemskt och stilla. Då vi voro midt för klippan,

upprepades klart och tydligt flera stafvelser tio till tolf gånger, om man från däck utropade dem, vänd emot berget. Ljuden återkommo från olika håll; men många uteblefvo alldeles, och de, som hördes, voro stundom alldeles omsatta, så att en helt annan mening bildades deraf. När vi hunnit förbi klippan blefvo genljuden svagare och återgåfvo högst tre eller fyra stafvelser. Styrkan af detta underbara echo beror likväl mycket af väderleken och vinden. Äfven jag tilltalade den i hällen fördolda nymfen, den Rhenska Pythia, och erhöll orakelsvar. *Cæsars, Gustaf Adolfs* och *Napoleons* namn klingade stolt i den hemlighetsfulla nejden.

Lurleys Echo.

Jag frågar, om du Cæsar såg,
Och Gustaf Adolfs segertåg,
Och ödets son,
Med åskans dån,
Napoleon.
ECHO. — *Jag hjelten Cæsars seger såg,*
Och Gustaf Adolf, — åskans son
Jag såg, Napoleon.

Jag frågar dig, du klyftans vän,
Om hjeltarna du minnes än;
De stora tre,
Hvart foro de?
Hvad voro de?
Och säg mig se'n: hvad äro de?
ECHO. — *Hvad? Hvad de voro, äro de.*
Tre stora äro de.

Men hvem var renast af de tre?
Var det Napoleon kanske?

Månn' Cæsar? säj!

ECHO. — *Napoleon ej,*

Ej Cæsar, nej!

Du klyftans vän, gif än ett svar:

Säg, om det Gustaf Adolf var?

ECHO. — *Det Gustaf Adolf var.*

Redan försvinna de sista ljuden och af Lurleys klippa synes föga mer; vi befinna oss redan vid de små förrädiska klipporna i Rhen, som kallas *Sju Jungfrur,* då ruinen *Schönburg* framstår med sina mosslupna, betinnade torn, och den herrligt belägna staden *Ober-Wesel* (Vesalia) med sin Vårfrukyrka och St. Werners kapell utbreder sig i solskenet. Vi nalkas *Gutenfels,* en skön ruin, hvarest man ännu visar ett fönster, der konung Gustaf II Adolf stod och utdelade till hären sina befallningar emot de på motsatta stranden förlaggda Spaniorerna. Vid bergets fot ligger staden *Caub* och i floden ett torn, kalladt *die Pfalz.* Det berättas, att fordom Pfalz-grefvinnorna i detta torn afbidade sin nedkomst.

Jag svindlar för den mängd af präktiga borgar, vilda klippor, prydliga städer och täcka byar, som här hopa sig tillsamman; men som de ljusaste punkterna visa sig ruinen *Stahleck,* vid dess fot staden *Bacharach* med Wernerskyrkans sköna ruin och den midt i Rhen belägna så kallade Bacchusstenen, eller *Ara Bacchi,* hvaraf staden genom råbråkning fått sitt namn, och ruinen *Falkenburg,* som terrassvis uppstiger, stor och stolt, från sitt vinbekransade berg. Nästan på samma gång som seglaren först blir varse Falkenburg, har han till venster, men på högra Rhenstranden, byn *Lorch* och blickar in i en tyst och stilla dal, omgifven af rundade berg och kullar och genomfluten af en liten bäck, som vid Lorch har sitt utlopp i Rhen. Det är *Wisperdalen.* Dess ensliga läge, den djupa tystnad, som der råder, endast afbruten af bäckens sorl eller fåglarnas qvitter, tillkännagifva, att sagan här måste vara hemmastadd, och hafva om dalen underliga ting att be-

rätta. Det säges, bland annat, att stundom höres ett stilla sus, liknande en hviskning, och derefter ljudet af en häftig storm, som genomstryker dalen; men det händer dervid, att intet träd i dalen röres och ingen våg på floden. Stundom rasa i Wisperdalen förtviflade stormar, medan allt är lugnt och stilla i dess grannskap: eller ock är tyst och fredligt kring Wisperbäck, då den närliggande trakten hemsökes af oväder. Se här en saga om

Wisperdalen.

Det hviskar i den stilla dalen;
Hvem hviskar der?
Det är ett slag af näktergalen:
Det bäcken är —
Nej, bäcken stannat;
Tyst fågeln är.
Det är väl annat,
Som hviskar der.

En jungfru satt, med krans i håren,
Vid Wisperbäck,
Som engeln mild, som ros om våren
Så frisk och täck.
Hon hviskar trogen:
»Min natt var lång,
Så hemsk är skogen;
Kom hem en gång!»

Det suckar i den stilla dalen;
Hvem suckar der?
Det är väl dufvans suck i alen:
Det floden är.
Nej, dufvan lilla

Ej suckar så,
Och Rhen är stilla —
Hvem suckar då?

En yngling inom fängselmuren
I mörker satt.
Han suckade, och kring naturen
Ljöd sucken matt.
«Jag kommer, Clara!
Men *när*, vet Gud.
Låt kedjan svara;
Hon är min brud.»

Den fångna yngling dog i bojan
På Falkenborg,
Och Wisper-mön i dunkla kojan,
Hon dog af sorg.
När svanen landar
På blommigt skär,
De trognas andar
Än mötas här.

Då solens första strålar glimma
På klippans rand,
Och tysta silfverfiskar stimma
Vid stenig strand,
En hvar, som fiskar,
Än höra kan,
Att när hon hviskar,
Så suckar han.

Bredvid Falkenburg krökte vi af till höger och fingo i sigte *Asmannshausen*, berömdt för sitt ypperliga röda vin, hvilande i skygd af ett präktigt skogsberg, hvars topp krönes af ett torn, kalladt *die Rossel*, och strax derefter *Bingen*, en Rhen-

Hessisk stad, som ligger på en udde emellan *Rhen* och *Nahe*, på samma sätt som Coblenz emellan Rhen och Mosel. Midt i Rhenfloden och nära Nahes mynning höjer sig *Hattos Torn* (der Mäusethurm), hemskt och naket. Till detta torn förföljdes, enligt sagan, den grymme erkebiskop *Hatto* af sina fiender, råttorna, och förtärdes af dem. Men hvarken tanken på denna ryslighet eller flodens brusande hvirfvel i det ryktbara *Bingerloch* kunde störa intrycket af den sköna tafla, som *Bingen* med alla sina omgifningar framställde. Här lemnade vi ångskeppet, som fortsatte sin resa till *Mainz*. En båt upptog och förde oss till bryggan i *Bingen*, der vi på *Hvita Svanen* funno i herr *Soherr* en lika vänlig och förekommande värd, som med nejdens märkvärdiga föremål bekant man.

Vid Bingen samla sig alla Rhens skönheter liksom radier i en medelpunkt.

Den 27 Augusti på eftermiddagen satte vi oss öfver floden till *Asmannshausen*. Då vi landade, infann sig folk vid stranden och utbjöd åsnor för en gulden stycket att begagna på färden uppför berget och derifrån ned till *Rüdesheim*. Men vi företogo vandringen till fot. Vägen gick genom en präktig bokskog, ofta brant och besvärlig, men alltid angenäm, ända till yttersta spetsen af berget, der man, från *Rosseltornet*, njuter den mest öfverraskande anblick. Utsigten är så stor och omfattande, att man i början ej finner den så skön, som den verkligen är. Landskapet förvandlas till en charta: man står så högt, att alla höjder och fördjupningar försvinna, och så långt synkretsen sträcker sig, synes allt ligga i samma plan. Djupt under oss flöt Rhen med det sjudande *Bingerloch* och i en klyfta hängde ruinen *Ehrenfels*. Framför oss lågo *Bingen* med sitt *Drusus-kastell*, *Kempten*, *Gaulsheim*, och ett omätligt fält, öfversådt af byar, kyrkor och kapeller, och *Nahe* slingrade sig i sirliga bugter öfver fältet. Längst bort drogo sig blåa berg kring den rika taflan.

Litet längre ned ligger ett tempel, hvarifrån utsigten förekom mig skönare, ty den är mer begränsad, landskapet

grupperar sig bättre, och yppiga bokar omsluta det som en grönskande ram. Man ser *Bingen, Rüdesheim, Geisenheim* och *Johannisberg.*

Genom nästan oändliga vingårdar, som pryda sydvestliga sidan af *Niederwald*, gingo vi ned till *Rüdesheim.* På ett trefligt värdshus mötte oss värden med en vinlista i handen, och på listan stodo uppräknade Rüdesheimer-viner för alla år ända från 1790-talet, till olika priser, efter godheten af årets skörd. Vi valde 1819, en bland de dyrare arterna, och företrädda af en gosse, som bar den kostliga flaskan, uppstego vi på altanen af den gamla Romarborgen, af grefve *von Bassenheim* nu inredd till en på en gång prydlig och pittoresk boning. Här, medan månen uppträdde och göt ett mildt sken öfver nejden, medan en gammal Kastellanska med nyckelknippan i hand språkade om den grefliga ätten, om borgen och dess öden, prisade vi Rüdesheimer-drufvans nektar och fröjdade oss åt åsynen af den leende natur, i hvars sköte hon födes och mognar; ja, månens återsken darrade redan på Rhens vågor, innan vi hoppade i båten och foro öfver mot andra stranden och till Bingen tillbaka.

Ännu en dag egnades åt Bingen och dess nejder: morgonstunden åt det närbelägna *St. Rochus-kapellet.* Det ligger söder om staden på yttersta ändan af en framskjutande, hög bergsrygg. Hela det af Bacchus och Ceres så rikt välsignade *Rheingau* synes från denna höjd såsom en enda stor tafla. *Rüdesheim, Geisenheim, Eibingen,* ett afdankadt kloster, nu begagnadt till tyghus, *Johannisberg, Ellfeld* — allt låg utbredt för mitt öga, ja, parken vid *Biberich* och tornen af *Mainz* upptäcktes längst i fjerran, och på venstra Rhenstranden *Nieder-Ingelheim,* Karl den Stores lust-ort, det resliga *Donnersberg,* städer och byar i mängd. Den kungliga Rhen hvälfver sig som en stor blå orm genom det blomstrande landet och femton små öar glänsa med smaragdfärg på dess rygg. I det enkla, men vackra kapellet står vid altaret en stor trädbild af den helige Rochus med en thyrsus

i handen. Han är anstucken af pesten i sitt ena knä. Bredvid honom synes en hund med ett bröd i munnen, och på ömse sidor tvenne liljor. Fyra hvita helgon omgifva hans bild och framföre står ett vaxljus. Till höger om altaret synes den heliga *Maria* med en vindrufsqvist och en gyllene gloria. Hon trampar med högra foten på en drake, och på en halfmåne hvilar hon den venstra. Den helige *Rupert*, målad på venstra sidan, bortlägger furstehatten och manteln, och synes gå ut med pilgrimsstafven i hand. Längre bort på taflan tvår han de fattigas fötter och passar upp vid ett bord, der de förplägas.

Ungefär midt på kapellets södra vägg hänger *Louise Seidlers* vackra tafla öfver *St. Rochus* som yngling, då han går ut ur sina fäders hus i Montpellier, åtföljd af en hund, och uttömmer sin börs i händerna på ett litet tiggande barn. Taflan sades vara skänkt till kapellet af *Goethe*, såsom ett minne af hans besök vid kapellet den 16 Augusti 1814. Öfver porten, utanför kapellet stå följande inskrifter:

Im Jahr 1666
zur Pestzeit wur-
de diese Kirche zur
Ehre des heil. Rochus
erbaut.

Im Jahr 1795.
Ist dieselbe durch den
Krieg zerstört
worden.

Im Jahr 1814.
wurde dieselbe wieder
erbaut.

Att på de stora vallfartsdagarna, Annandag Pingst, som är *St. Ruperts* högtidsdag, och den 16 Augusti, som är *St.*

Rochus helgad, se hela berget beklädt af tio till tolftusen andäktige, som bedja i kyrkan, derefter under öppen himmel höra predikan, och sist vederqvicka sig med drufvans must till helgonets ära, måste vara en egen, underbar syn. *Goethe* har skådat och med mästarhand skildrat en sådan fest.

Vägen tillbaka togs öfver den höjd, som beherrskar Bingen och krönes af det gamla *Drusus-kastellet*, nu kalladt *Klopp*. Det ligger skönt bland acacieträd och vinrankor. Härifrån synes Hildegards kloster på Rupertsberget, norr om Nahe, och åt alla håll öppna sig rika utsigter.

Den sköna, antika bro, som går öfver Nahe, kallas *Drusus-bron*, och förtjenar sitt namn. Emot aftonen vandrade vi deröfver, under Rupertsberget, och följde Rhens venstra, klippiga strand till *Vautsberg*, en gammal ihålig ruin, bestego röfvarborgen *Rheinstein*, som ligger lik en murkrona på en hvass bergspets och blir af Preussiska kronprinsen inredd till ett jagtslott. Man uppstiger på små vindeltrappor, anbragta i den lodräta klippan, och finner i de halffärdiga rummen bräder, murbruk och hyfvelspånar. Åtminstone då ännu spelade vädren genom de öppna fönstergluggarna. I en af dem satt den skäggige kastellanen, fördjupad i läsning. Då vi nalkades, stod han upp, lade boken på en bänk, glasögonen på boken, och afträdde för att hemta några nycklar. Under hans frånvaro var jag nyfiken nog att se efter, hvad kastellanen på Rheinstein i sin enslighet roade sig med att läsa. Boken innehöll *Washington Irvings Tales of a Traveler*, öfversatta på Tyska.

Under nedgåendet från detta hemska näste, hvilket det synes som menniskan borde lemna åt örnar eller ufvar att bebo, men som en gång färdigt kan blifva lika beqvämt och angenämt innanföre, som det är vildt till sitt yttre, skilde jag mig från mitt sällskap. Nära det förfallna, pittoreska *Clemenskapellet* gick jag upp igen genom en vingård rakt emot det ståtliga *Falkenburg;* men som ingen väg fanns, och höjden blef allt brantare, kostade det mycken möda att komma

dit. Men mödan blef rikt belönad. Ruinens inre är alldeles herrligt. Jag vandrade af och an mellan murarna och genom de brustna hvalfportarna. Jag satte mig ned i gräset emot en vägg, på det sirligaste tapetserad af murgrönsrankor. Fåglar spelade i träden, som nu växa i de fordna riddarsalarna, aftonsolens rosensken höljde de brustna tinnarna, mellan träden växte vin, och då jag lyssnade, hördes det djupa sorlet af en osynlig bäck, kommande från bergen.

Solens sista blick i vestern log:
Dagens varma vind, som långsamt dog,
Smekte än den slumrande naturen.
Trasten tystnade. En ödla kom,
Tog en domnad fjäril, såg sig om
Och försvann i mossbeklädda muren.

Blommans kalk sin sista vällukt göt,
Gäspade och så till sömn sig slöt;
Humlan kom för sent, och fann den sluten.
Slumra, blomma! nästa dag, som föds,
Bränner solen kanske dig till döds,
Eller blir din stjelk af stormen bruten.

Murgrön, du som yfves, tror du då,
Att du stöder borgen, när du så
Kring dess hvalf din späda ranka breder?
Ack! det muren är, som stöder dig;
Än i sekler skall han berga sig,
Stöda än din ätt i tusen leder.

Fåfängt biter tidens tand sig slö;
Hvad som dödfödt är, kan aldrig dö,
Saknar dock odödlighetens lycka.
Blott det friska, lefvande förgår,
Tills det åter skönare uppstår,
För att jorden eller himlen smycka.

Nära Clemenskapellet återfann jag, efter nedstigandet från borgen, mina väntande följeslagare, som under tiden varit i byn *Trechtlingshausen*, hvars namn, såsom det ofta händer vid Rhen, är en förvriden öfversättning af *Trajani Castrum*, som det kallades i gamla dagar. Nu återvände vi gemensamt på den lugna, halfdunkla aftonen, till Bingen.

Innan vi somnade, hade vi redan beslutat att göra den återstående Rhenfärden genom *Rheingau* till fots. Sakerna inpackades och anförtroddes åt värden, som för ett billigt arfvode med en båt afsände dem till *Mainz*. Sjefva uppstodo vi, efter en kort, men ljuflig sömn, tidigt på morgonen, uppgjorde vår billiga räkning med herr Soherr, som följde oss till bryggan, och efter meddelandet af några nyttiga upplysningar tillönskade oss lycklig resa, hvaremot vi lofvade, att hos alla vänner och bekanta, som besöka dessa nejder, anmäla honom och hans hus till det bästa: och så gingo vi öfver Rhen, icke så stolta som Cæsar, men kanske gladare än han. Ej långt från Rüdesheim stego vi i land och började vandringen.

Kort före inträdet i Rüdesheim upptäcktes på floden, som vi nu beständigt hade till höger, en besynnerlig massa, liknande en simmande by, med små, nybyggda hus och mellan dem mycket folk i rörelse. Den kom oss allt närmare, flytande utför floden, och var en så kallad *floss* eller timmerflotta, ärnande sig till Holland. Hela fartyget bestod af stora, sammanslagna timmerstockar: de för den temligen manstarka besättningen uppförda husen voro af mindre stockar och bräder. Ankommet till sin bestämda ort, sönderslås fartyget och försäljes, och kan således i egentlig mening sägas frakta sig sjelf. Det fortskaffas af flodens egen fart och af besättningens åror; men resan, som efter vindens och väderlekens beskaffenhet, fordrar längre eller kortare tid, är ej sällan åtföljd af besvärligheter och faror. Om natten måste fartyget hvila, hvarför äfven en mängd ankaren i skymningen på båtar bringas i land, af hvilka den beständigt framflytande massan släpar flera med sig, till dess de återstående få säkert tag och fjettra den.

På afstånd liknar en sådan timmerflotta en af dessa långsträckta, stundom bebyggda öar, som emellan Bingen och Mainz uppfylla Rhen. Om bord finnes nästan allt hvad man träffar i en väl inrättad by: oxar, som slagtas och förtäras under resan, kor, som förse besättningen med mjölk, höns, grönsaker och frukter, samt nödiga husgerådssaker. De största af dessa flottor gå likväl endast emellan *Andernach* och Holland; ty den nordliga delen af floden är ej så genomskuren af holmar och skär, och kröker ej så tvärt emellan farliga klippor, som den södra.

Vi genomtågade *Geisenheim*. Såsom en drottning öfver Rheingau ligger slottet *Johannisberg* till venster, på sitt terrassvis uppstigande berg, hvars sidor höljas af vinrankor och rankorna af drufvor. Dessa drufvor gifva ett af de tre ädlaste Rhenvinerna. De öfriga slagen kunna täfla om företrädet; men liksom emellan stora magnater, säger Goethe, så är emellan *Hochheimer, Johannisberger* och *Rüdesheimer* ingen rangstrid.

Solen baddade varmt: sköna taflor omgåfvo oss på alla sidor; men föga skugga var att finna. Nästan oändlig föreföll oss den långa orten *Langewinkel* (Vini cella). Vandringen genom den, i solhettan, på de hårda gatstenarne, är tröttande för själ och kropp. Knappt har man lyckligt hunnit förbi de sista husen i *Mittelheim*, som med Langewinkel hänger tillsamman, och kastat en blick tillbaka på det förfallande slottet *Vollrath* eller utöfver floden, som här visar sig bred och herrlig, förrän man kan stöta näsan emot en annan ort, *Oestrich*, hvars längd likväl sträcker sig från öster till vester, och som man således genomtågar på bredden. Oestrich har ett skönt läge. Der växer äfven ett godt vin, hvilket vi, några ögonblick hvilande i ett svalt gästrum, läto oss väl smaka; men skyndade till slottet *Reichartshausen*, för att der i acaciernas skugga rasta litet längre. Mellan *Hattenheim* och *Erbach* svalkar sig gerna vandringsmannen med *Markbrunnens* friska, klara vatten; men af den stolta Rhen synes nu ej hälften; ty

dess fåra delas af en lång ö, kallad *Lengenwarther-Aue,* som alldeles bortskymmer den öfriga delen af floden. Nära staden *Ellfeld* (alta villa, Eltville) ligger herr *Langers* präktiga landthus, omgifvet af rika lustgårdar: och från *Schierstein* går vägen genom bördiga sädesfält till hertigens af Nassau residens, det sköna slottet *Biberich,* der vi slutade vandringen genom *Rheingau.* Slottets läge är ovanligt vackert. På ena sidan har konsten bildat en intagande, labyrintisk park, och på grundvalen af en gammal riddarborg anlaggt *Amöneburg,* som förvarar dyrbara minnen från forntiden; på den andra sidan hvälfver sig Rhen, med fem de täckaste öar, seglande skepp och båtar i sin famn. Från slottets fönster ser man ut öfver det tempelrika *Mainz* med dess leende nejder.

Hundar af alla slag lupo omkring på borggården och i parken. Hertigen af Nassau är en väldig Nimrod, och han använder på jagtens nöje nästan all den betydliga tid, som icke går åt till styrelsen af hans lilla rike.

Det var lätt att här finna en vagn, som på mindre än en timmes tid förde oss till den gamla, vördiga staden och Tyska Förbundsfästningen

MAINZ. Rhen, ehuru så mycket närmare sin källa, är mycket bredare här än vid Cöln. Det synes som ville han visa sig så stolt för *Main,* som här besöker honom, eller ock har båda flodernas förenade styrka brutit sig en större och friare bana. Staden föreföll mig i början som en gammal skräpig arsenal eller kasern (der ligga ock 6000 man i garnison); men ingifver vördnad genom sina åldriga hus och kyrkor, af hvilka flera äro ganska vackra. Jag uppsteg i domkyrkans torn och njöt der en stor Rhentafla för sista gången. I kyrkan gick klockaren med en stor trekantig hatt på hufvudet, bredt skärp öfver axeln och en lång staf med silfverknapp i handen. Lik en Trappister-munk besvarade han alla våra frågor med en ihärdig tystnad; ty mannen var vred deröfver, att vi ej ville betala penningar för att slippa in i kapellen och grafchoren, dem vi ganska väl kunde betrakta utan-

före. I den så kallade *Kreutzgang*, som sträcker sig rundt omkring dômen, befinner sig, bland andra gamla monumenter, minnessångaren *Frauenlobs* graf. Han dog på 1300-talet. Damerna reste vården.

I *St. Peters* kyrka, som är utmålad på det grannaste, doftade rökverk och sjöngs messa. Det var vackert att se män och qvinnor inkomma från gatan med korgar eller andra bördor, dem de nedsatte på golfvet, för att knäböjande under bön och sång förrätta sin morgonandakt.

Målningsgalleriet äger en stor skatt i *Leonardo da Vinci's madonna*. Hon föreställes sittande, mellan tvenne öppna fönster, på en divan, och är klädd i en blå mantel, hvilken äfven som slöja är uppdragen öfver hufvudet och räcker ned till fötterna. Mantelns gröna foder faller stundom upp och synes på hjessan öfver det släta och ljusa, i lockar nedsvallande håret. Hon håller Christus-barnet om lifvet med högra armen och den sköna venstra handen hvilar på barnets högra i förkortning uppdragna ben. Madonnans röda underklädning är öppen för högra bröstet, hvarpå det lifliga, ljuslockiga, alldeles nakna barnet, som har en mjell och nästan genomskinlig carnation, lägger handen. Marias anlete uttrycker den största fromhet, kärlek och enfald. Öfver henne nedhänger en blomsterranka i festoner, och bredvid, på barnets sida, står en glasurna med friska blommor. Genom de öppna fönsterna ser man ut i en trädgård, och i bakgrunden synas blå berg.

Antiquitets-museum innehåller Romerska lemningar, i nejden uppgräfna, votivtaflor, larer, offeraltaren, och framför allt en samling af Romerska soldaters urnor och grafstenar, ordnade efter legionernas namn och nummer. Man har, tid efter annan, funnit dem i jorden, i rader uppställda omkring högarna, hvarje minnessten med sin tillhörande urna, der den afledne krigarens ben förvaras. Det är herrligt att se dessa hjelteurnor, att läsa inskrifterna och att tänka sig, hvad den enskilde Romerska soldaten var, då anföraren och hären funno

honom värdig ett sådant minne. Jag erinrar mig ännu lifligt inskriften öfver en afdelning:

Legio XIIII. Gemina Martia Victrix,
Castri Magontiaci Fundatrix.

Man ser nästan legionen lefvande framför sig. I blotta namnets ljud ligger något hjeltemodigt, kraftfullt och stort.

Här finnas ock lemningar från medeltiden. Bland dessa anmärkte jag kapitelerna från Karl den Stores palats i Nieder-Ingelheim. Vore de med honom samtida, så vittnade de om mera konst, än man skulle tilltro åttonde seklet; men de tillhöra säkert en äldre, renare tid, och fördes till Ingelheim från Rom och Ravenna.

Skön och glad är vägen mellan *Mainz* och *Wiesbaden*, en vacker stad och berömd bad- och brunnsort, som årligen besökes af flera tusen gäster. Den stora kokande källan besågs, och dess vatten smakade nästan som varm, svag köttsoppa. Här finnas fjorton andra, mindre källor, men alla varma. Präktig är den nybyggda *kursalen* med sina fjorton granitpelare och marmorbilder mellan dem. I rät vinkel mot denna byggnad går ett stort galleri af konst- och grannlåtsbodar, och i parken grönska acacier, valnötsträd och tårpilar. På *theatern* gafs om aftonen Mozarts *Don Juan*. *Urspruch*, en ståtlig Juans-gestalt, spelade i allmänhet medelmåttigt. Dryckes-scenen gaf han förträffligt; men när spöket kom, bar han sig tokigt åt och ända ned i helvetet var han dum. Dekorationerna voro lika vackra och nya, som theatern sjelf, rösterna jemna och orchestern god.

Från *Wiesbaden* afreste vi den 31 Augusti och anlände samma dag till

FRANKFURT AM MAIN, fri riksstad och Tyska förbundsförsamlingens säte. Der var messa och trångt på alla värdshus. Likväl erhöllo vi rum på *Hvita Svanen*, ett af de ståtligaste hôtelen i denna hôtelernas hufvudstad. I en stor pelarsal spisade dagligen tvåhundrade personer vid ett kräsligt

bord, under taffelmusik. Ordning och prydlighet förenades här på det angenämaste sätt: oaktadt gästernas mängd blefvo alla väl betjenade och ingen prejad. Men jag kunde icke länge dväljas inom hus. Det märkvärdigaste i den gamla riksstaden måste beses, innan solen gick ned.

Domkyrkan är gammal och ful; men choret, der Romerska konungarne kröntes, är dock vackert. I sacristian förnöjde mig ett kopparstick öfver kejsar *Joseph II:s* kröning den 3 April 1764, hvilken Goethe, såsom femton års gosse, åskådade, och i sitt verk: *Aus meinem Leben* så lefvande beskrifvit.

Der Römer, en gammal byggnad, ej långt från domkyrkan, har en trappvis spetsad gafvel, och en stor urtafla på hufvudsidan. På nedra botten är ett galleri med klumpiga pelare, der köpmän sälja varor. Derifrån leder en trappa upp till *kejsarsalen*, som är prydd med målade bilder af alla kejsarne från och med *Conrad I* till *Frans II;* men för den senare finnes intet rum öfrigt. I denna sal spisade Romerska konungarne, sedan de i domkyrkan blifvit krönte, och visade sig från en altan för det på torget församlade folket. På detta torg står en stenbild öfver brunnen. Jungfru *Justitia* håller en vågskål högt i vädret, liksom för att visa den för de i Römer församlade rådsherrarna. Under messan, då staden, såsom den nu var, är full af handel och vandel, och torget uppfylldt af marknadsstånd och varor, synes mig jungfrun med vågen vara enkom uppställd, för att hviska i alla små och stora krämares öron: *kom ihåg att du väger och mäter ärligt!*

Den så kallade *val-salen* är ett annat märkligt rum, hvilket likväl nu, liksom kejsarsalen, stod under lagning, och lät sig uppstufvas af en nitisk och kluddig målare. Han förság de vördiga kejsarbilderna samt- och synnerligen med starka skuggor både fram och bak. Det är dock för hårdt. Så mörkt målar ej en gång historien sjelf, ehuru hon icke sparar *bister* i sina taflor.

Stadsarchivet, i samma hus, förvarar den *Gyllene Bullan,* utfärdad af kejsar Karl IV år 1356. Bullan, skrifven på pergament, är innesluten inom glas och ram, och visas åt främlingen för pengar, såsom ett underligt djur.

Hamnen hvimlade nu, under messan, af folk och fä. En anblick från Mainbron af denna lifliga rörelse, af skeppen, båtarna, de handlande och deras varor och de köpandes eller åskådandes och prutandes grupper omkring dem, är lefvande och pittoresk. Husen vid Hamngatan äro vackra och ansenliga. Den Svenske resande erinrar sig samma gata i *Götheborg,* ehuru allt i Frankfurt är i en äldre stil och större skala.

Vi gjorde en vandring kring staden i den sista Augustinattens månsken. Den äldsta och allvarsammaste delen af staden omkring domkyrkan och der Römer stod i skugga: endast öfver tornen och de brutna taken bredde sig månens strålar: här och der upplystes ett hvälfdt fönster eller en hvass gafvelspets; men omkring floden hade månskenet friare spelrum, och de landtligt sköna gatorna omkring *St. Gallen-Thor,* med sina täcka, prydliga hus och trädgårdar, lifvades ännu af tysta vandrar-grupper. Jag befolkade den sköna nejden med bilderna ur den store *Goethes* barndom, och tänkte mig så klart, huru hans gryende skalde-kraft uppblomstrade här, bland vördnadsvärda forntidsminnen, i skötet af en leende natur.

Frankfurt äger, utom andra äldre och nyare konstverk, äfven *Danneckers* bekanta *Ariadne.* Då *Aloys Schreiber,* i sin handbok för resande vid Rhen, kallar denna bild «Danneckers och kanske hela den moderna skulpturens mästerstycke,» synes det mig bevisa, att han af den moderna skulpturens verk sett mycket för litet.

Från *Frankfurt* till *Heidelberg* går vägen nästan i rak linie, som en allé. Vi rastade några timmar i *Darmstadt,* storhertigens af Hessen residens, en stad, som inom trettio års tid förvandlats från en gammal och skräpig till en ny och

prydlig, och som från 8,000 innevånare på samma tid erhållit dubbla antalet. Ännu byggas nya hus och anläggas nya trädgårdar. Det storhertigliga slottet, tilltaget i en mot statens krafter för stor skala, grundlaggdt i början af adertonde seklet af landtgrefven Ernst Ludwig, har aldrig blifvit fulländadt. Endast hufvudfaçaden åt torget till och en del af den ena flygeln äro färdiga. Det öfriga liknar en ruin. Mossa och åtskilliga grönsaker växa på murarna och i deras springor. Anblicken af slottet påminner mer om en viss tung storhet än om skönhet. Men så mycket vackrare är den nya *theatern* i Grekisk stil, med en portik af sex sköna Corintiska pelare. Jag stördes i åskådningen af den smakfulla byggnaden genom en butter soldat, som med fälld bajonett gick mig på lifvet och bjöd mig gå tillbaka, troligen emedan jag, utan min vetskap, kommit inom hans vändkrets. Det vore väl, om väpnade knektar icke behöfdes vid ingången till konstens tempel. Operan, af den konstälskande Storhertigen med särdeles ynnest omfattad, skall vara en bland Tysklands förträffliga. Utmärkta sångare och skådespelare hugnas med rikliga löner, och — hvad som är vida sällsyntare — prydas stundom med en storhertiglig orden. Theatern uppslukar en stor del af statsinkomsterna, och om äfven enskilda, kanske något tungt beskattade landtmän deröfver klaga, syntes man dock i staden anse theatern såsom en nationalsak, och kunde ej nog prisa dess ypperlighet.

Framför prins *Emils* palats ligger en vacker trädgård, den jag genomvandrade, sedan jag besett en ny, tung, rotundformig kyrka, som öfver ingången hade till öfverskrift: DEO. Detta var allt, hvad jag såg och förnam i Darmstadt.

Dagen var herrlig och himlen utan moln: den skönaste första September, som jag kunde erinra mig hafva öfverlefvat. Mot aftonen, kort före vår ankomst till *Auerbach*, der hvilostället var utsedt för natten, visade sig horisontens skogbeväxta berg i en skön violett färgglans och drogo en präktig ram kring den grönskande landskapstaflan.

Förbi eller igenom täcka städer och byar går vägen, den bekanta och prisade *Bergstrasse,* ända fram emot *Heidelberg.* Till venster ligga *Odenwalds* vågiga berg, höljda af täta skogar och prydda af ensliga borgruiner: till höger utbreder sig en oupphörlig trädgård, begränsad af Rhenfloden. Särdeles rik och fruktbar är trakten omkring *Weinheim,* en gammal, i skötet af en klippa amphitheatraliskt uppstaplad stad, med trånga, mörka och krokiga gator. Från slottsruinen *Windeck,* som ligger bakom staden på ett vinberg, och dit man letar sig upp mellan rankorna, njöt jag en stor och skön utsigt. Jag såg *Mannheim,* tornen i *Worms* och *Speier,* och *Rhen* glittrade i horisonten.

Enligt sagan var fordom emellan *Bergstrasse* och *Vogesen* en stor sjö. Den besynnerliga och skarpa omvexlingen af berg och dal, den jemna, flata landsträckan emellan båda dessa klipptrakter och de stora sandfälten vid Darmstadt synas intyga, att sagan så vida har rätt. Men, säger hon vidare, i denna nejd bodde och grasserade en arg trollkarl, som med sina konster gjorde mycken skada. Då lät landets konung gripa honom och sperrade honom in i ett hängande fängelse, så att han ej kunde beröra jorden; ty då upphörde hans trollkraft. Trollkarlen beklagade sig deröfver jemmerligen och lofvade bättring; ja, han svor, att han ville, om konungen släppte honom lös, uttorka hela sjön och förvandla den i ett fruktbart land. På denna ed blef han fri ur sina bojor, och han upplyfte sin staf och besvor vattnet, så att det vid *Bingen* genom en håla nedsjönk i jorden, och denna håla kallas ännu *Bingerloch.*

Vid ändan af den sköna Neckar-dalen och af *die Bergstrasse* (Strata montana) ligger

HEIDELBERG, hopträngd emellan floden och en hög bergsrygg, hvars sidor prydas af präktiga kastanjeskogar. Ofvanför staden, på en sluttning af samma berg, höjer sig Tysklands skönaste ruin, det bekanta *Heidelberger-slottet.* Vid första inträdet gör staden intet behagligt intryck. Den före-

faller mörk och trång. Det stora berget liksom hotar att falla öfver den. Men då jag emot aftonen hade vandrat öfver bron tillbaka, och stod på det lilla gäststället *Die Rose* i trädgården, lutad emot den låga, af vinrankor smekta muren, med tvenne kära bref från fäderneslandet i handen och vid sidan af tvenne landsmän: då jag såg ut öfver den klara Neckar, på hvars yta gungade båtar och hvars närmaste strand lifvades af glada menniskor: då jag såg staden med sina torn hvila trygg vid bergets fot och sakta smyga sig uppför dess branter, samt högt öfver staden den majestätiska slottsruinen omgifven af sin stolta vakt, almar, lindar och kastanjer, och allt detta öfvergjutet af ett förtrollande rosensken, kort före solens nedgång — då tycktes mig, att jag aldrig njutit någon ljufvare afton eller sett en skönare tafla. Få ögonblick varade denna magiska belysning. Solen gick in i ett moln och den rodnande glansen vissnade som en ros.

I ett klart månsken besteg jag slottet och såg dess förfallande prakt. Det inre låg i en djup skugga. Romantiska trädpartier resa sig upp ur slottsgrafven på den vestra sidan. Öster om slottet är en herrlig spatserplats, hvarifrån jag såg ned öfver dalen och staden, som omslötos af en skimrande aftondimma.

Heidelberger-slottet uppbyggdes till en del redan i fjortonde seklet; men först 1533 blef det färdigt, och förstördes af Fransmännen i slutet af 17:de seklet. Herrlig är utsigten från det högsta, bäst bibehållna tornet. Mindre synligt, men högst pittoreskt är det sydöstra tornet, som blifvit sprängdt, och hvars till hälften nedramlade del, omslingrad af murgrön, lutar sig ned öfver grafven. Rummen äro ödsliga, förfallna och tomma, såsom hvalfven. Det *stora fatet,* som förvaras i ett stort, särskildt rum, är timradt af ek, utan alla prydnader; men det har en altan ofvanpå och gångar på sidorna. Fatet rymmer 236 foder. Om det således är fullt af vin, och en krigshär af 236,000 man derur skall förplägas, så erhåller hvarje karl en stor butelj på sin lott.

Universitetet i Heidelberg är ett af de mest ansedda i Tyskland. *Creutzer* och *Schlosser* stråla bland dess stjernor. Till den förre öfverlemnade vi de från biskop *Münter* i Köpenhamn medförda helsningar och böcker, och voro välkomna hos den lärde forskaren, som i egentlig mening kan sägas bo i sitt bibliothek. Han skulle under hösten och vintern gifva collegier i Romerska antiquiteterna; men *Schlosser* i äldre kulturhistorien. Jag fick dock höra lika litet af dem, som af den älskvärde Engländaren *Wiss's* föreläsningar öfver Hamlet. Ett bref från prof. *Arndt* beredde mig dock hans personliga bekantskap.

Studentlifvet, himmelsvidt skildt från det Svenska, synes mig äga syskontycke med det Göttingska. Studenten anser sig sjelf som den friaste och följaktligen den yppersta varelse under solen. Då han uppstår om morgonen, stoppar han på sig sina papper och går ut för att afhöra sina tre eller fyra kollegier. Professoren står i kathedern och improviserar sin föreläsning efter ett litet, skriftligen uppsatt utkast, och studenten hopsamlar troget i sitt hopbundna häfte alla ord, som flöda ur lärarens mun. Dessa häften eller skrifna kollegier utgöra oftast hela hans bibliothek. Den öfriga tiden af dagen tillbringar han på *die Kneipe* (ty hvarje studentförening består sig en sådan); och der dricker han *Bier*, spelar kort eller biljard och röker tobak med lustiga kamrater. Det kallas att föra ett *fidelt* lif. Emellanåt promenerar han till ett eller annat af de oräkneliga *Wein-* och *Bier-Wirthschaften*, som finnas inom och utom staden, eller rider till Schwetzingen, Mannheim, Worms och Speier.

I Heidelberg finnes ingen theater; men studenten saknar dock sällan någon afton sitt skådespel, der han sjelf antingen uppträder som handlande eller åskådare. Dessa spektakel äro *duellerna*. Blir en student af en annan trampad på foten eller knuffad, ofta utan ringaste afsigt, och han derigenom eller på annat sätt tror sig förolämpad, ropar han till sin antagonist med en sur eller spotsk min: «*Sie sind ein dummer*

Junge von mir.» «*Sie sind gefordert,»* svarar den andre kallt. Från detta ögonblick *hänga de tillsamman,* och få ej vidare tala ett ord med hvarandra, förrän de varit på *Mensuren* och duellerat. Den afgörande stunden nalkas. De båda hjeltarna ombinda sig omsorgsfullt, att ingen fara må uppstå, och så snart en af dem erhållit *Anschiess,* en skråma af en eller par tums längd, är striden slutad.

Den akademiska friheten har dock sina gränser. Studenterne hafva tvenne busar, nemligen de båda *pedellerna,* hvilka gå omkring och söka, hvem de uppsluka må. Om någon student glömmer sig qvar på Knipan öfver klockan elfva om aftonen, eller om han är drucken, eller träffas på bar gerning i en duell — så blir han utan skonsamhet af pedellerna gripen (abgefasst) och insatt i Carcer. Men om den oerhörda händelse inträffar, att en student örfilar eller med käpp slår en annan, då kommer den brottslige i *Verschiess,* uteslutes från alla studenters umgänge och gemenskap och måste begifva sig bort. Göres målet anhängigt vid *Amt,* och han öfverbevises om sitt brott, blir han formligen relegerad *).

Det är i sanning en stor och herrlig ljusets triumf, att den flägt af bildning och en ädlare anda, som utströmmar från kathedrarna, kan förmå att motväga och skingra den Babyloniska förbistring, det Schytiska barbari, som råda i massan af den akademiska ungdomen, och ur kretsen af dessa obscurantismens skötebarn framkalla så många rena och klara stjernor på vetenskapernas och konsternas himmel.

Den 4 September begaf jag mig helt allena uppför berget, genom lummiga kastanjeskogar, på en smal och djup väg. Efter ett par timmars långsam och brant vandring nådde jag den höjd, som kallas *Kaiser- und Königs Stuhl* och är

*) Större delen af dessa uppgifter äro hemtade ur bref från en vän, lektoren, mag. *O. Arrhenius,* som, jemte herr *W. Geijer,* utgjorde mitt sällskap till och i Heidelberg, och hvilka båda, efter min afresa, under ett längre vistande der, haft tillfälle att närmare intränga i det akademiska lifvets mysterier.

prydd med ett minnesmärke öfver kejsar Franz's besök. På en kullfallen sten stå orden: *Renovirt den XVIII Oct.*, men årtalet är bortsprängdt. Längre fram vid branten ligger en annan sten, hvarpå står ristadt: *Löwenkopf 1809.* Men mer än alla dessa stenar är den sköna utsigt värd, som från berget öppnar sig öfver Neckardalen. Den stora Rhen hvälfver sig längst bort. Den smalare, men klara Neckar skyndar lustigt till hans möte och omkring båda sluta sig täckt grupperade städer och gårdar, sädesfält och vinplantager. Mannheim och Schwetzingen framträda på afstånd. Heidelberg utbreder sig vid bergets fot. Ögat saknar intet, utom slottet, hvars präktiga murar och torn döljas af träden.

Jag fördjupade mig i den täta skog, som höljer bergets östliga sida, och kom allt längre utföre, utan att finna eller följa någon väg. Knöliga träd och täta snår omslöto mig: taggiga buskar höllo mig i rockskörten, och stundom nödgades jag krypa utåt marken, för att komma fram. Efter mycket arbete befann jag mig på en liten ljus gräsplan och såg derifrån ned i en djup, romantisk dal, der Neckar smög sig mellan klipporna, och strödda, landtliga hus prydde deras sluttningar, på andra sidan om floden. Jag vet ej, huru länge jag der stått och njutit af den ensligt sköna taflan, då en tilltagande törst erinrade mig, att jag borde tänka på återvägen. Ingen mensklig varelse syntes: endast bevingade insekter, dem jag under vandringen strukit af buskarna, surrade omkring mig, och ur den svarta skogen till höger ljödo några afbrutna fågeltoner. Då jag nu, för att arbeta mig uppför branten igen, måste söka de glesaste ställena, blef jag allt mer och mer förvillad, allt mera trött och törstig. Skogen blef tätare och vildare och gaf för min vedermöda ingen annan tröst än en mängd blåbär, som jag flitigt uppsamlade och begärligt förtärde. Plötsligen syntes den ödsliga skogen taga slut; ty mellan de höga, raka trädstammarna framglänste den blå himlen och jag stannade på en stor, öppen plan, der otaliga gångstigar slingrade sig åt alla håll. Men hvilken af

dem eller om någon af dem bar till Heidelberg, visste jag icke. Utan långt betänkande valde jag den, som låg närmast till höger, och glad att hafva funnit en vägvisare, det vill säga: en väg, hvilken förr eller senare skulle föra mig till någon mensklig boning, fortsatte jag min vandring. Gångstigen förvandlade sig snart till en smal hålväg, med djup sand, som omgafs af höga jordväggar, höljda af buskar och mossväxter. Längre utföre tyckte jag mig höra menniskoröster, och blef snart varse tre qvinnor, af hvilka en, som syntes vara den äldsta, satt på en sten och var sysselsatt med att ombinda sin blödande fot. De tvenne andra stodo på vägen, lutande sig emot jordvallen, och hade stora risknippor på ryggen och hvar sin yxa i handen. Jag hade framför mig lefvande bilder af Macbeths tre hexor eller af de trenne Parcerna, i palatset Pitti i Florenz, målade af Michel Angelo. Den gamla hade grått hängande hår: de yngre, magra och bruna, som hon, men med ännu vildare blickar, buro rutiga kläden vårdslöst vefvade omkring sina svarthåriga hufvuden. För att ej komma dem alltför nära, steg jag upp på vallen till venster, men tillsporde dem i förbigående, om jag befann mig på rätta vägen till Heidelberg. I stället för svar upphofvo de tvenne stående ett hemskt och gällt skratt; men den äldre bibehöll sin allvarsamma tystnad, stirrande emot mig med ett par röda, halfslocknade ögon. Knappt hade jag aflägsnat mig ur detta otrefliga grannskap, förrän jag stötte på ett annat par, nemligen en gubbe och en gumma, hvilka sträfvade uppför den sandiga stigen, med risbördor på ryggen, som, med de instuckna yxorna, liknade Romerska Liktorernas fasces. Den gamle mannen, ehuru smutsig och bofällig han var, ägde dock i sitt ansigte några menskliga drag, hvarföre jag äfven till honom upprepade min fråga, om jag på den utföre löpande vägen kunde komma till Heidelberg. «*Omöjligt är det inte,*» svarade han, utan att stanna eller vidare bekymra sig om mig och min kosa. Emellertid lät jag af detta tvetydiga svar alldeles icke störa mig, utan sträfvade framåt i

samma riktning, allt utföre, träffade slutligen en större väg, mot hvilken min fotstig gjorde nästan en rät vinkel, och blef varse genom trädstammarna, djupt under mig och långt till venster, en skymt af Heidelberger-slott. Solskenet låg nu mera endast på trädens kronor och på höjderna. Den öfriga naturen höljdes af en mörkgrön och saftig skugga. Mellan lederna af bokar och kastanjer anlände jag, ehuru på en lång omväg, till det af aftonrodnaden rosenfärgade slottet, hvilade en stund i dess tysta område, steg derefter ned i staden och helsades välkommen af mina tvenne landsmän, som en half dag väntat mig tillbaka och slutligen fruktat, att jag af trollen blifvit bergtagen. *«Men, min Gud! så du ser ut!»* utbrusto de på en gång. Då började jag, i min ordning, att häpna. Jag såg mig i en spegel och fann, att de bär, jag i skogen så ymnigt förtärt, lemnat rikliga spår på läppar och tänder, hvilkas dunkelblå färg tog sig särdeles hemskt ut emot de af en oupphörlig ansträngning bleka kinderna. I samma ögonblick hade jag ock anledningen gifven till de trenne hexornas löje, då jag mötte dem i bergen, utplånade den så fort och så godt jag kunde, och berättade, under det jag intog en vederqvickande måltid, dagens äfventyr för mina lyssnande vänner, samt lade mig derefter att hvila.

När jag sedan uppvaknade, efter en underlig, men som det syntes mig, ganska kort slummer, hvarunder jag drömde, att jag gick uppför berg, som betäcktes af träd med glödande, purpurfärgade kronor, uppfylldes hela rummet af ett klart månsken. En inre oro, som jag ej rätt kunde förklara, jagade mig ut igen genom stadsporten och öfver bron. Länge följde jag högra Neckarstranden, såg månskenet dallra på flodens yta och skuggorna lägra sig kring klippornas fötter. Då jag länge stått och betraktat den romantiska dalöppningen, vek jag af åt venster, vandrade uppför en backe och anlände till ett skönt lustställe, till hälften liknande ett slott, till hälften ett kloster, med en stor, enslig borggård, en i månljuset magiskt skimrande blomstergård och ett litet tempel på en

bergsbrant. En stor port, som ledde till borggården, stod öppen. I ett par fönster syntes ljus, och skuggor af en och annan mensklig gestalt sväfvade förbi de himmelsblå gardinerna. Trädgården var stängd; men jag blickade dit in genom gallret. Poppel-löfven skälfde för den stilla aftonflägten, som mera liknade en vällustig suck från naturens barm än en vind, och månskenet var så klart, att jag på afstånd kunde skilja tusensköner från eterneller och den ena violblomman från den andra. Jag återvände öfver borggården, gick upp på taket af det lilla lusthuset på en spiraltrappa och satt länge deruppe, försänkt i åskådning af den rika Neckar-taflan, men utan njutning. Jag bar någonting på hjertat, som brände mig: nemligen — en biljett till snäll-vagnen för att afgå till Basel, och den var förfallen den 6 September. Således hade jag icke stort mer än en dag att tillbringa i sällskap med de tvenne landsmän, som ända från fäderneslandet och hit varit mina trogna följeslagare. Längtan att hinna till Schweitz och Italien och begäret att icke alltför snart slita det enda *synliga* band, som ännu sammanhöll mig med fosterjorden, kämpade oupphörligt i mitt hjerta, och deras strid bildade min oro. Då månen gömdes i ett moln, öfver berget, som jag om dagen genomvandrat, reste jag mig upp och skyndade med hastiga steg emot staden tillbaka. Med molnet kom en hvass nattvind, som krusade floden och bläddrade i löfven. Några stora, men glesa regndroppar nedföllo och försvunno i vägens sand. Då jag återkommit på mitt rum, var jag mycket trött och mycket lugn.

Den 6 September gjorde jag, med mina landsmän, en utflygt i en hyrvagn till *Schwetzingen*. Vi genomvandrade dess stora, beprisade park, som har ganska vackra ställen, präktiga trädgrupper, många tempel åt Apollo, Minerva, Mercurius, med flera ex-gudar och gudinnor, en Turkisk moské med sina minarets, från hvilkas toppar man ser vidt omkring, mångfaldiga urnor och blomsterkrukor, springbrunnar och raka, oändliga alléer. Mig förtjuste dessa konstigheter icke mycket;

jag hade ju sett Wilhelmshöhe. Men märklig föreföll mig den botaniska anläggningen, med 24,000 olika blommor och växter, och i hvars grannskap står ett tempel, helgadt *Botanicæ Silvestri*, med bröstbilder af *Plinius, Theophrastus, Linné* och *Tournefort*. Trädskolan lärer innehålla 170,000 stammar.

På värdshuset *Der Goldene Ochs* frågade värdens unga dotter, under måltiden, mycket nyfiket efter våra namn, och hvadan vi kommo och hvarthän vi ville. Hon erhöll till svar, att två af oss skulle en längre tid vistas i Heidelberg, men att den tredje skulle denna afton resa till Rom. «*Till Rom?*» utbrast flickan, i det hon såg på mig med en blick, som uttryckte förvåning och medlidande, och hopknäppte sina händer; «*till Rom? — Ack, du evige Gud! Hvilken lång, lång väg!*» Jag vet icke, om hon kanske ansåg mig som bunden af något heligt löfte eller af kyrkans dom, att för mina synders förlåtelse göra en pilgrimsfärd till den heliga fadrens fot; men det vet jag, att hennes ord gjorde på mig ett obehagligt intryck, och det förekom mig i denna stund, som skulle vägen till Rom vara dubbelt längre från Schwetzingen eller Heidelberg, än från Stockholm.

Få timmar voro, efter vår återkomst till Heidelberg, tillräckliga att göra mig resfärdig. Emot aftonen gick jag omkring i staden för att dels fästa ett och annat föremål bättre i minnet, dels upptäcka något nytt, som förut undfallit mig och som kunde sysselsätta mina kringsväfvande tankar. Det tommaste och ängsligaste tillstånd, hvari en resande varelse kan befinna sig, är att vara resfärdig och icke få resa. Han har sjelf beröfvat sig alla sina tillflykter: saker och böcker äro inpackade: rummet är tomt och otrefligt. Har han bott på ett värdshus, och räkningen är betald, så springer Kellner eller uppasserskan eller värden sjelf ut och in, liksom för att se, om man ännu icke packat sig bort, och man fruktar i hvarje ögonblick att få en efterträdare i den boning, som man ännu icke lemnat. Vänner och bekanta stöfva omkring, utan att heller kunna taga sig något till, förrän den affällige bro-

dern riktigt och väl farit sina färde, och ehuru kär han må vara dem, och ehuru pinsam skilsmessan, kunna de dock ej annat än i sitt hjerta önska, liksom han, att uppbrottet måtte ske med det snaraste. Ty allt, hvad de nu tillsammans tänka och tala, blir endast ett förnyadt afsked. Går han ut, för att förjaga tiden och sin oro, så påminner hvarje landskapstafla, eller hvarje gata och hus om ett gladt, förflutet ögonblick eller väcker ovilkorligt den smärtsamma tanken: «Jag kommer här aldrig mer. Jag ser allt detta för sista gången.» Med ett ord: han befinner sig på ett ställe, hvarifrån han redan skiljt sig och dit han icke mera hör. Jag känner intet ledsammare läge. Derföre är det alltid bättre, att begynna en resa om morgonen, än om aftonen. Natten lägger sig då som en mild och stilla medlare mellan det förflutna och det tillkommande. Man uppstår med morgonsolen, fattar sin vandringsstaf eller kastar sig i vagnen, och ilar stärkt och glad sitt nya mål till möte.

Under denna sista gemensamma vandring på Heidelbergs gator, stannade vi framför ett gammalt, grått och smalt hus, som var försedt med många och besynnerliga prydnader, och erforo tillfälligtvis af en förbigående den upplysning, att det var samma hus, hvari den siste Tyske riddaren, *Götz von Berlichingen,* bott under sitt vistande i Heidelberg. Porten var stängd: vi kommo ej derin; men erforo sedan till vår tröst, att i dess inre ingenting var att se.

Klockan half tio på aftonen skulle snällvagnen afgå. I god tid begåfvo vi oss derföre till posthuset, på det att jag ej måtte försumma mina fatalier. Väl stod den stora, gulmålade och massiva vagnen på gården, men inga hästar syntes till, ingen postiljon eller passagerare. Medan vi i matsalen för sista gången åto tillsammans, och till afsked tömde en flaska ypperligt Johannisberger, samlade sig de resande efterhand: klockan var redan tio och mer, då postiljonen blåste i hornet, anmanande alla, som ville och tänkte resa, att skyndsamt betala räkningen och stiga i vagnen. Jag tryckte mina

vänners hand och inträdde inom vagnsdörren i en krets af obekanta varelser. Dörren tillstängdes: postiljonen stötte i hornet, och starka klatschar af hans piska satte det väl bemannade landsfartyget i gång. Det var ett smattrande och dundrande på Heidelbergs gator, der vi foro fram.

Nu var jag således *allena*. Så länge två eller tre landsmän färdas tillsammans i främmande land, föra de med sig ett fädernesland i smått; ty icke torfvan blott förenar landsman med landsman, utan minnena, som gå från hjerta till hjerta, och språket, som går från mun till mun. Då jag uttalat det sista Svenska *farväl!* syntes mig, att det kära Svenska språkets genius på snabba vingar flög bort ifrån mig, och jag fann mig för första gången vara en främling på den främmande jorden. Visserligen var något smärtsamt i denna tanke; men det låg äfven deri något stärkande och upplyftande. Jag återförvistes nu till mig sjelf. Jag måste nu vara mitt eget sällskap, min egen rådgifvare. Jag var mera fri och kunde derföre vara mera verksam.

Natten var skön och månljus. Jag tillbragte den tyst, men vaken, bredvid mina snarkande eller halfslumrande reskamrater. Tidigt på morgonen var jag i *Karlsruhe*, der konduktören bestod oss en half timme för att dricka kaffe.

Knappt uppstigen åter i den heta, fullproppade vagnen fann jag, att mitt sällskap blifvit till större delen ombytt. Bland de nu tillkomna befann sig ett ungt fruntimmer af intagande väsende, och som med lika renhet och färdighet talade Tyska och Franska språken. Bredvid mig satt en ung man, som jag liksom ville känna igen, men länge såg jag honom endast i profil och tilltalade honom ej, af fruktan att blifva öfvertygad om ett misstag. Plötsligen, då vi foro genom *Rastadt*, vände vi oss båda ansigte mot ansigte, och igenkände hvarandra. Hvem jag var, känner läsaren längesedan, och jag behöfver således icke förtälja det. Den landsman, som jag der med så mycket nöje återfann, var baron *Hermelin*, hvars bekantskap jag första gången gjorde i Cassel.

Nu fick jag åter en glad dag. Vi utbytte våra resehistorier från skilsmessan i Cassel ända till närvarande stund och spisade tillsammans vid *Bischofsheim*. Från värdshusets fönster sågo vi ut-öfver Rhen och det fruktbara Elsass. *Strassburger-Münster* höjde sitt ensamma, präktiga torn öfver staden och dalen. Med en kikare kunde jag noga beskåda dess göthiska prakt; men jag kom det icke närmare. Här förlorade jag åter det Svenska språket. Baron *Hermelin* begaf sig till Strassburg; jag fortsatte min väg rakt fram med mitt främmande sällskap. Luften var nästan tryckande varm. Oerhörda moln af damm inträngde och omslöto oss i vagnen.

Nejden omkring *Offenburg* syntes mig vara en af de vackraste i det vackra Bådiska landet. *Kinzig* genomströmmar en grönskande dal. *Schwartzwalds* skogiga berg begränsa den på ena sidan och Rhen på den andra.

Den herrliga domkyrkan i *Freiburg* såg jag om natten i det renaste månsken.

Ehuru jag föregående dagen, genom underhandling med en och annan af mina medresande, några gånger ömsat plats, för att åstadkomma en liten förändring i det enformigaste af alla rese- och lefnadssätt, eller för att åtminstone stundtals befrias från det förfärliga dammet, som anföll ögon och lungor, och hotade att göra oss lika blinda som hesa, och ehuru vår stora ark fortskaffades med all möjlig skyndsamhet, blef dock den andra natten nästan olidlig. Före midnatt stannade vagnen några ögonblick i en liten ort och vi erforo snart, till vår ledsnad, att den okända, men interessanta damen, som med sitt bildade och angenäma umgängessätt hittills förljufvat vårt fängelse, här hunnit målet för sin resa. Man tröstade sig en stund öfver förlusten genom lifligt samspråk om hennes förträfflighet och genom mer och mindre sannolika gissningar om hennes namn och stånd. En påstod, att hon vore en ung, förnäm enka, en annan, att hon säkert var guvernant i ett visst, förnämt hus i grannskapet: den tredje, att hon hade en förvånande likhet med grefvinnan R * *, som han hade sett och

beundrat i Stuttgart; men alla instämde i loford öfver hennes ädla, okonstlade blygsamhet, ovanliga bildning och fina sällskapston. Den tomhet, som uppstått vid hennes bortgång, kunde dock icke länge döljas genom pratet om hennes värde eller ersättas af det större svängrum, som hon lemnat oss vid sin utflygt ur buren, och som, fördeladt på fem personer, ej kunde i någon betydlig mån öka vår beqvämlighet. Medan de tvenne studenter, som innehade kabrioletten, syntes fördjupade i den grundligaste sömn, höllos vi, innanföre, vakna af den qväfvande hettan, det indruckna stoftet och af vårt ömsesidiga knot öfver värk i alla leder. En man i sällskapet, som gjort en resa genom Italien, höll föreläsningar för mig, huru jag der skulle bete mig, och gick så långt i artighet, att han ur plånboken upptog ett skrifvet formulär till kontrakter med Vetturinerna, och nödgade mig att ord för ord, efter hans diktering, afskrifva det, såsom alldeles oumbärligt. Först efter min återkomst från Italien, nemligen i Wien, kom jag att kasta ögonen på denna lapp, som jag händelsevis träffade bland mina papper, och erfor nu, att den var lika full af språkfel och omening, som onödig och välment.

Det var en efterlängtad och skön syn, att den 8 September om morgonen skåda Basels torn höja sig ur dimman.

TREDJE BOKEN.

SCHWEITZ.

Skön är du, ädla mor till fria söner,
Du Sveas sydligare systerland!
Ett diadem af is din panna kröner,
Och vårens blommor bär du i din hand.
På dina vinberg och i dina dalar
Ha hjeltar bott: nu bor der stilla frid;
Men alpens echo än högtidligt talar
Om Wilhelm Tell och Arnold Winkelried.

Basel, Solothurn och Bern.

Den nedgående solen öfvergöt den rika dal, som omgifver Basel, med en varm och glänsande färg, blandad af guld och rosensken. Jag satt i en trädgård utom staden vid ett gammalt, rankigt bord, på en mosslupen bänk, men omgifven af en idyllisk naturtafla. Långt bort, så långt ögat kunde se — och från det lilla värdshusets altan såg man ganska långt — skimrade landtliga boningar utur vingårdar och lunder, eller prydde det öppna fältet, liksom broderade på gräsets grönskande sammetsmatta. De betande boskapshjordarnas klockor klingade harmoniskt i aftonrodnaden, och den vestra horisontens föremål försvunno i den lätta dimman, den till hälften genomskinliga mantel af silfverskir, hvari dagens konung kläder sig vid sin bortgång från Europa till Amerika. Hade jag varit ensam, så torde jag der, på min första Schweitziska afton, hafva skrifvit min första idyll; men jag var lyckligtvis i godt sällskap. Bredvid mig satt den genialiske professor *Kortüm*, bekant för sin historia öfver kejsar Fredrik Barbarossa och andra historiska skrifter: midt emot oss, på en annan bänk, men vid samma bord, sutto den allvarsamme professor *Sartorius* och doktor *Meyer* från Zürich, lärjunge af filosofen *Fries*, och en kraftfull, lågande yngling. Dessa mina nya vänner, lätt och oförmodadt förvärfvade, men oförgätliga, undfägnade mig med det yppersta vin, som det halfförfallna och pittoreska värdshuset kunde bestå. Vi klingade och voro glade. *Kortüm* reste sig upp och föreslog en skål för det gamla

Norden och den herrlige *Gustaf Wasa.* Vi drucko den alla, och jag tackade på Nordens och Wasas vägnar. «Han var en *folkets* hjelte i ordets högsta betydelse,» fortfor Kortüm, «och derföre skall han stå i häfderna såsom ett ideal för alla folk och alla tider. Hvad äro Tyrolens Hofer eller vår Wilhelm Tell, eller Roms förste och siste Brutus eller Greklands Trasybulus, Timoleon, Leonidas och Epaminondas sjelf emot denna väldiga, Nordiska dundergud, som med blixten gömd under flyktingens lumpor, vandrar hädd, förföljd och förklädd i sina fäders land, till dess han uppstår på en ättehög och talar, och med hvarje ord eröfrar ett hjerta af den lyssnande allmogen, och drager ut med sin trogna skara, slår förtryckaren, frälsar fosterjorden och af det räddade folket upplyftes på Sveas thron, der han grånar under sin äras krona?» Och nu begynte han med lifligaste uttryck förtälja de skönaste scenerna ur Gustaf Wasas underbara lefnad, och ehuru de voro mig väl bekanta, hafva de aldrig förr så hänryckt mig som då; ty jag insåg klart, i detta ögonblick, att icke blott den *andre,* utan äfven den *förste* Gustafs storhet är europeisk och ej begränsad af våra fjellar. *Meyer* och *Sartorius* lyssnade med största uppmärksamhet, och den förre yttrade, sedan berättaren tystnat: «*Lieber Schwede!*» — ty så benämde de mig alltid — «skulle du väl trott att i en äkta Schweitzisk medborgare finna en landsman? Professor Kortüm är ju nästan så mycket Svensk som du. Skada blott, att han ej kunnat förtälja alla dessa sköna saker på Svenska, och att ej vi då kunnat förstå dem!» — «Jag är icke mera professor,» inföll Kortüm. «Jag har varit det; men vår Svenske broder bör veta, att jag hellre afsagt mig mitt embete, än talat och handlat mot mina grundsatser, för att behaga *): och jag sjelf vet, att jag i mitt nu-

*) Den ädle *Kortüm* var för några år sedan professor i historien vid Basels universitet; men nedlade, för att bibehålla sin sjelfständighet och undgå förföljelser, frivilligt sitt embete, vistades en tid derefter såsom lärare vid Fellenbergska institutet i Hofwyl, men återvände till Basel, och höll, under mitt vistande der, såsom privat-docent föreläsningar öfver

varande anspråkslösa och afundsfria läge verkar mera än förut. — Lefve allt stort och skönt i verlden, i Norden och i Södern! Lefve alla de, som fritt tänka och handla för det stora och sköna! Lefve våra gamla Svenska och Schweitziska hjelteminnen!»

Nu kom ordningen till *Meyer*. För honom var Edsförbundets historia ett non plus ultra af alla historier i verlden. «Ehuru en lång utvärtes frid,» tog han till ordet, «och någon gång inre split i nyare tider bortstulit mycket af våra fäders redliga mandom, så lefver och älskas likväl ännu i våra dalar och på våra berg de ärofulla tidernas minne. Ej längesedan stiftades i Zürich ett förbund af fosterländskt sinnade ynglingar, som i stiftningens stund högtidligt förpligtade sig, att hvarje år besöka en af de historiskt märkvärdiga orterna i Schweitz och der tillsammans fira en fest till de fallna hjeltarnes ära. Förbundet kallas *Züricher-Verein*, och består redan af mer än trehundrade ynglingar. *Sempach, St. Jakob, Murten, Morgarten, Granson, Näfels, Dorneck* och flera andra heliga ställen äro målen för dessa våra vallfarter. Men förledet år beslöts af flertaliga röster att begå minnet af de hundrade Schweitzare, hvilka stupade vid Versailles till konung Ludvig XVI:s försvar. Redan hade vi församlat oss vid det bestämda stället i en romantisk bergstrakt vid Vierwaldstädtersjön: redan upphof den utsedde talaren sin stämma; men allt var så lamt och fattigt och kallt: ingen ren ingifvelse, ingen förtjusning. Mig förtröt hela den onaturliga festen; ty hvarföre offra rökelse eller sjunga hymner till Schweitzares ära, som kallblodigt uppoffra sig och stupa i främmande sold och på en främmande jord? Det stred emot våra lagar. Med mig förenade sig trettio ädla ynglingar, och medan talaren i svassande ord inbäddade sina nakna och frusna tankar, stego

---

Svenska historien, och dessa hans *enskilda* collegier bevistades af *alla* studenterna. Första delen af hans nyaste arbete: *Geschichte der Freystädtischen Bünde* var nyss utkommen, och jag erhöll den af författarens hand — ett kärt minne af mina tvenne dagar i Basel.

vi ned från berget, satte oss i en båt och foro sakta fram öfver den lugna vattenytan till motsatta stranden. Der, i *Wilhelm Tells* kapell, medan den sjunkande solen förgyllde fjellarnas spetsar, upplästes den Schweitziske befriarens sköna monolog af Schiller, och genljudet af vår gemensamma sång och våra valdhorn återskallade klart kring Vierwaldstädter-sjöns klippiga stränder.»

Då jag, med all rättvisa åt berättarens högsinta grundsatser och ehuru hänförd af hans lifliga framställning, ej kunde undgå att yttra min fruktan, det en sådan söndring möjligen torde blifva farlig för förbundets bestånd, försäkrade *Meyer*, till min tröst, att föreningen ännu blomstrar i full kraft, och att denna tillfälliga olikhet i åsigter icke yttrat något menligt inflytande på det hela. Derpå bestego vi ännu en gång altanen, kastade en blick öfver det rika landskapet, och tågade arm i arm och under förtroliga samtal tillbaka till staden.

Kortüm och *Sartorius* hade så mycket omtalat *Wocher's* panorama öfver staden *Thun* med dess omgifningar, att jag beslöt att besöka konstnären. Hela rundmålningen är uppsatt i en egen dertill inrättad byggnad, har fordrat flera års arbete och är utförd utan allt charlataneri, med mycken konst i luftperspektiven, troget och rent, men kanske något blekt, hållen. Ingen kan se den, utan att prisa dess mästare och i förväg intagas af beundran för alla mästares mästarinna, den stora natur, hvars taflor den återgifver. För mig fick detta panorama en egen vigt; ty dess åsyn stadgade oåterkalleligen mitt hittills sväfvande beslut att göra en särskild vandring i Berner-Oberlands underbara alpverld

«Allt detta är dock blott ett svagt försök att närma sig det oefterhärmliga,» inföll den förtjenstfulle *Wocher*, då jag tackade honom för den njutning, hans rundmålning skänkte mig; «men, kom, jag vill visa en annan bild, som jag äger i mitt förvar, och är anmodad att sälja, men som jag aldrig sålde, om den vore min.» Vi inträdde i konstnärens egen boning. Han undandrog ett grönt förhänge, och blottade för

mitt öga en skön tafla af Raphaël, *madonnan med nejlikan*. Första intrycket var ej häftigt; men det sköna i bilden göt sig stilla och oförmärkt in i själen. Modren, som knappast näns vidröra sitt gudomliga barn, håller löst emot det med armen, att det ej må falla. Hon är intet ideal af skönhet, men så mycket mer af fromhet och oskuld. Ett öfverjordiskt snille strålar ur barnets blick, och dess läppar le, då det betraktar blomman. Taflan utbjudes för 4000 Holländska dukater, och är det enda af den store Raphaëls verk, som kan erhållas för pengar. Intet annat skäl kan förmå mig att betvifla taflans äkta börd, än det, att hon så länge varit osåld i Schweitz, som hvimlar af rika och målningslystna Engelsmän. Hon har varit i Basel ända sedan kongressens tid, då hon kom för sent, att kunna framställas för dervarande monarker och magnater.

Det bekanta slagfältet vid *St. Jacob,* som ligger en svensk fjerdingsväg från staden, besökte jag den 10 September på förmiddagen. Vin växer nu, der de tappra Schweitzarne föllo år 1444. Mellan deras och Frankrikes här låg en dal; men den hetaste striden stod på kyrkogården. En vacker minnesvård är åt de fallna upprest af borgrarne i Basel 1823, på vägen emellan staden och den täcka byn *St. Jacob.* Nejden omslutes af skönt grupperade berg.

Kortüm, hvars boning var belägen vid Rhen, hade inbjudit mig, jemte *Meyer,* till middag. Vi spisade på en altan, med floden under oss, och en skön utsigt öfver kringliggande landet. *Kortüm* sjelf röjde ett outsläckligt begär att lära Svenska språket; ja! han hade redan förskaffat sig en och annan gammal Svensk bok, och jag gick honom tillhanda med alla de upplysningar och råd, som den alltför korta tiden tillät mig att meddela. Vi gingo ut emot aftonen, beságo några af Basels vigtigare punkter, inträdde i den vördiga domkyrkan, byggd af Henrik II och en af de äldsta kyrkor i Schweitz, och följde derefter Rhenstranden långt utom staden. Vi mötte en stor skara af vallfarande qvinnor och män, gub-

bar och barn, hvilka buro renslar på ryggen, långa stafvar och stora slokande hattar. Mången, hvars uppsyn och klädsel vittnade om det yttersta armod, aftog hatten och uppläste en lång tiggarelexa, och hela flocken liknade mer en vandrande Ziguenar-hord än andäktige botöfvande. Ännu, då de länge varit försvunna ur sigte, hördes skränet af deras underliga, missljudande sång.

Vid midnatten skildes jag på mitt rum från de ädla Schweitzarbröderna, hvilkas minne är mig lika kärt och dyrbart som erinringen af den stora Schweitziska naturen, och klockan sex följande morgonen satt jag redan bredvid ett splitternytt sällskap i en kalesch, för att aftåga till *Solothurn.*

Mitt öga hvilade så gerna på Rhenflodens klara spegel, som vänlig och intagande glänste fram mellan träden i dalen. Den herrliga Rhen var mig kär; jag hade så länge följt honom och njutit af hans skönhet. Men nu lade sig en grönskande kulle mellan honom och min blick. Jag återsåg honom icke mer på hela min långa resa.

Vid *Liestall,* en liten stad i kanton Basel, satt öfver den gamla, murade porten en stor urtafla, och derunder stod skrifvet: *Alles vergeht mit der Zeit. (Allt förgår med tiden.)* Längre ned stodo tvenne väldiga Schweitzer-kämpar i harnesk, med hillebårdar och fjäderbuskar, huggna i sten, och hade till underskrift: *Einigkeit erhält Freiheit. (Enighet uppehåller Friheten.)* Jemfördt med det förra, lyder således det senare tänkespråket i öfversättning så här: *Enigheten och Friheten fara ock med tiden åt fanders.*

Omkring *Wallenburg,* med sin ruin af det år 1798 af landtfolket förbrända slottet, stod folket i solhettan och bråkade hampa. Nejden är vild, men skön. Högt på en alp synes den så kallade *Neunbrunn,* der nio källor i en håla framspruta under klippan. Jag hade god tid att betrakta bergens underliga bildning, de klara bäckarna och den rika växtligheten i dalarna och på kullarnas sluttningar; ty vägen gick länge brant uppåt. Närmare *Ballstall,* en fläck i kanton So-

lothurn, kastar den sig åter utföre, förbi öfverhängande och kala klippor, af hvilka en har ruinen *Falkenstein* på sin spets. Det säges, att i fordna tider en stor stad funnits vid *Ballstall*, men att den blifvit uppslukad vid en jordbäfning. Bergen synas i sanning sönderbrutna af en hemlig, förfärlig kraft. Vid *Klus*, sjelfva porten, genom hvilken man träder ut ur Juraberget, äro klipporna alldeles fantastiskt vilda. På branten af *die Klus* ligga högt och pittoreskt ruinerna af slottet *Blauenstein*, lodrätt öfver vägen, som letar sig fram i en trång dal mellan alpryggarna. Nära vägen ligger en masugn, hvarifrån en egen utsigt öppnar sig. Det molniga *Blauenstein* synes till höger, den lilla täcka och trefliga byn nedanföre, och i en lång sträcka, så långt ögat når, de djerfvaste och vildaste bergbrott. Det ser ut, som hade någon jättekraft brutit klipporna i tu, slungat de lösryckta styckena omkring i dalen, och låtit hälften stå qvar. I brotten växer intet. De äro kala och af en brun, besynnerlig färg; men hjessan och foten grönska.

I samma ögonblick, som jag trädde ut ur Jura-klyftan, och kastade en blick utåt det öppna, af qväll-solen förgyllda fältet, njöt jag för första gången åsynen af de snöbeklädda alperna. Intrycket var herrligt och outplånligt. Himlen var ren och blå. Vägen gick öfver en fruktbärande slätt, liknande en trädgård, prydd och förtrefligad af landtliga boningar och lifvad af glada menniskor, som arbetade eller lekte eller i den läckra grönskan betade sin glänsande boskap, hvars harmoniska klockor klingade från alla håll. Aftonskenet förklarade allt, sammansmälte och skiljde på en gång alla dragen i den sköna taflan. Ensliga borgruiner vakade troget öfver byarna i dalen, och kyrkornas tornspiror, med sina glänsande kors eller glober, ilade upp mot det molnfria blåa. Framför mig lågo i skiftande fägring grupper af lunder, kullar och hyddor: längre bort, emot horisonten, blåa bergskedjor, öfver hvilka, vid synkretsens gräns, den präktiga alp-kedjan höjde sig, och stoltast bland alla, omgifven af mindre tärnor, den höga, hvit-

klädda *Jungfrun.* Höjd öfver jordens stoft, står hon der, i obefläckad renhet, i en oföränderlig liljefärg; endast morgon och afton kläder hon sig i den brudliga drägten och rodnar som en ros, när hon kysses af den vaknande eller somnande solen. Mitt öga hängde troget vid de majestätiska alperna. Länge bibehöllo de sin hvita, glänsande färg; men småningom, som solen sjönk, göt sig ett mildt rosensken öfver den himmelska härskaran, och som varade länge, då redan hela landskapet låg i skugga. Slutligen sänkte sig dagens konung bakom Jurabergets resligaste toppar, *Hasenmatte* och *Weissenstein.* Nu for vagnen in i en tät lund, och då vi åter lemnade den och sågo fritt utåt rymden, var den obeskrifliga förtrollningen försvunnen: alla alpernas rosor voro bortvissnade och öfver deras stolta pannor låg en dimmig dödsblekhet. Ännu några minuter — och jag var i *Solothurn.* O Schweitz!

Solothurn, hufvudstaden i kantonen af samma namn, har ett skönt läge, men utan sjö, och för lågt, att erbjuda några vidsträckta utsigter. Fruktbara ängar, skuggrika kullar, vackra trädgårdar och landhus omgifva staden, och öfver alla dess nejder, hvilka visserligen ej äro af den stora Schweitziska arten, hvilar ett idylliskt behag. *Aar*-floden delar staden i tvenne olika delar, och bidrager att försköna den; men husen äro för litet pittoreska, att göra verkan i en tafla, eller höja staden öfver en vanlig Tysk småstad. Den märkvärdigaste byggnaden är *St. Ursuskyrkan,* med ett torn af 190 fots höjd och en prydlig framsida af huggen sten, uppbyggd af *Pisoni* från Locarno, fulländad och invigd 1773. En bred trappa leder upp till hufvudporten, och tvenne sorlande springbrunnar sira den lilla platsen utanföre. Den milda aftonen användes till en spatsergång genom gatorna och omkring staden mellan träden. Grefve *Bassenheim,* som äger stora gods i Rhentrakterna, med sin son, samt ministerial-rådet *Holler* från München, och en ung kadett *Schaller* från Marseille, hvilka tvenne senare från Basel varit mitt resesällskap, ökade med sitt angenäma umgänge behaget af denna vandring.

Kantonen *Solothurn,* som 1481 ingick i Edsförbundet, har alltid varit *Berns* trogna bundsförvandt och funnit sig väl dervid. Handel och näringar blomstra i denna lyckliga nejd, hvars invånare äro lefvande bilder af trefnaden och förnöjsamheten.

Dagen derpå, den 11 September, tog jag en staf i handen; *Holler* och *Schaller* likaså. Vi hade beslutat att bestiga *Weissenstein.* Så länge vägen småningom sluttade uppåt, gick allt väl; men då den allt brantare och djerfvare begynte slänga sig hit och dit bland klipporna, och man slutligen nödgades nästan lodrätt arbeta sig uppför stentrapporna, öfverfölls vår äldre följeslagare af svimning och måste upphöra. I en sval bergsgrotta hvilade han ut, medan *Schaller* och jag fortsatte färden till den öfversta spetsen. På en höjd af 3,866 fot öfver hafsytan står deruppe en sennhydda med flere rum och en sal, hvarest vandraren finner nödiga förfriskningar. Det mest uppfriskande af allt, som *Weissenstein* erbjuder, är dock dess egna och utomordentliga utsigt, ja, sjelfva anblicken från det prisade och, enligt *Wahlenberg,* 5,555 fot höga *Rigt*-berget lärer i skönhet icke öfverträffa den. Jag såg ned i *Bieler-sjön,* hvars stilla *Peters Ö* någon tid skänkte ro och lugn åt den orolige *J. J. Rousseau,* i *Murten* och *Neufchateler-sjön,* öfver slingrande floder, trefliga städer och leende bygder. I bländande skönhet stodo alla Berner-Oberlands alper som en väktarskara kring det grönskande paradiset, och bakom dem upplyfte konungen för alla Europas alper, *Mont-Blanc,* sin snöhvita hjessa. Ju mera morgondimman lade sig, ju mera vann hela den praktfulla taflan i klarhet, och den ena perspektiviska skönheten utvecklade sig efter den andra. Det är påkostande, att efter en sådan himmelsfärd, och efter att hafva i dessa högre rymder, liksom lösryckt från jorden, betraktat dess herrlighet, sänka sig ned igen, för att kräla i stoftet. Men vår vandring påskyndades genom ovissheten om den afsvimmade reskamratens tillstånd och af fruktan för middagssolens hetta. Ännu länge njöto vi, under ett

sakta nedstigande, samma sköna tafla, men fördelad i mindre stycken, ej så sublima som det hela, men mera pittoreska. Vid återkomsten till vår boning i Solothurn funno vi *Holler* väntande i vagnen, och vagnen redan förespänd.

Nu foro vi emot *Bern* genom de täckaste trakter. Helt nära vägen läste jag inskriften på en vård till minne af en Engelsk trupps nederlag på samma ställe. Det är skada, att så få af de i Schweitz vallfarande och villfarande Engelsmän kunna läsa Tyska.

«Lyckligare än jag» — tänkte jag — «kan väl ingen resa i Schweitz. Himlen står så klar och blå som en glasklocka öfver jorden, och det skäraste ljus är utbredt öfver den herrliga naturens taflor.»

Snöbergen voro så sköna, att jag ej kunde vända mina ögon ifrån dem. I ett sådant sken, som jag såg dem om aftonen nära *Bern*, visa de sig sällan: och *Holler* underlät ej att prisa vår lycka. Han var en gammal bekant af den Schweitziska naturen; men man blir aldrig med den så bekant, att man finner den vanlig.

BERN, hufvudorten i kanton Bern, och näst *Basel* och *Genève* den folkrikaste staden i Schweitz, har ett eget och präktigt läge på en hög, men smal bergås, hvilken omslutes på tre sidor af en djup dal, och kringströmmas af floden *Aare*, som, uppsprungen vid foten af alpen *Finster-Aarhorn*, efterhand upptager alla rinnande vatten i *Berner-Oberland.* Öfver floden går en vacker stenbro, och inträdet i staden genom hufvudgatan är ganska brant. Husen äro solida och beqväma, och vittna ännu om stadens fordna rikedom. Gatorna äro breda och till större delen försedda med portiker, så att fotgångaren kan genomvandra nästan hela staden, utan olägenhet af solhetta, regn eller farande vagnar, under det han i all maklighet betraktar de i bodar uthängda varorna, eller de Bernska qvinnornas fylliga, rundade gestalter och de stora svarta tagelvingar, som de bära på sina mössor, eller de olyckliga, jernbesmidda fångarna, som drifvas i skaror till eller ifrån

allmänna arbeten. Då han händelsevis, på en sådan vandring, befinner sig vid Neufchateler-porten, skall han ej underlåta att tillhandla sig ett knyte äpplen eller päron, för att dermed undfägna de Bernska *björnarna,* hvilka der i en egen boning, med en tillhörande djup gård, underhållas af staten. Vana vid denna de resandes frikostighet, framkomma de merendels ur sina rum, då de förnimma att folk går öfver bron, och i sittande ställning, med nosen och framtassarna i vädret, uppfånga de ganska skickligt alla frukter, som nedkastas. Denna egna omsorg för så vresiga och omilda djur torde böra tillskrifvas någon gammal, patriotisk fördom. Bern har björnar i sitt vapen.

Domkyrkan *(das Münster)* är byggd i femtonde seklet i ädel, göthisk stil. Dess framsida har en skön portal med präktigt och fint utfördt bildhuggeri. Man ser der, bland annat, de *kloka* och de *fåvitska jungfrurna* på hvar sin sida om den pelare, som åtskiljer kyrkans båda hufvuddörrar. En engel håller en tafla framför de kloka, och en annan visar sin för de fåvitska jungfrurna, af hvilka den ena också bär en tafla i handen, jemte sin utslocknade lampa, och taflan har denna inskrift:

Ach und We das wir nit öhle hend
gebt uns zu kouffen das wir mit euch ine gehnd.

På Svenska:

Ack och ve! vi ha ingen olja mer:
Gif oss att köpa, att vi må gå in med er.

Men engeln pekar på sin tafla, på hvilken står att läsa:

O ihr torechten komt zu spat
der Brütigam die thür beschlosse hat
er kent euch nit wer ihr sint
dan eure Ampelen verkehrt sint.

I öfversättning:

J kommen för sent, dåraktiga mör!
Brudgummen re'n skjutit rigeln för.

Han känner ju icke, hvilka J ären,
Då J slocknade lampor i handen bären.

Hvad de visa jungfrurna säga och hvad deras engel svarar, har tidens tand gnagit bort. Den har varit skonsammare mot de fåvitska. Det gamla sculptur-arbetet saknar icke sin naiva betydelse; ty att dömma af sedernas tillstånd, synes staden Bern hafva tagit under sitt synnerliga beskydd ej allenast björnarna, utan äfven alla fåvitska jungfrur, hvilka under de stilla, dunkla nätterna, i massa stryka omkring på gator och platser med sina matt skimrande eller slocknade skönhetslampor.

En gång gick jag tidigt, på eftermiddagen, förbi domkyrkan, och då en af dess sidodörrar stod på glänt, trädde jag in. Det såg hemskt och dystert ut derinne. Kyrkan var nästan tom. Här och der tittade ett ensamt hufvud upp ur de höga bänkarna; men en lång prest klef med långa steg upp på predikstolen och gaf mig en bister blick i förbigående. Jag skyndade mig ut igen; men mötte *Holler* på Münsterplatsen, och då nu en skär och skrikande stämma lät förnimma sig ur kyrkan, beslöto vi att gå derin, och höra hvad den nitiske talaren hade att förkunna. En gammal käring kom emot oss, då vi öppnade dörren, och skrek: «*Es kann niemand herein kommen. Es wird eben gepredigt.*» Mig syntes dock, som talaren kunnat tåla vid ett par åhörare till, i fall han icke den dagen enkom föresatt sig att beveka de tomma murarna. Strax derefter trädde klockaren, i svart och röd kappa, men med bart hufvud, ut på platsen och gjorde hotande åtbörder åt en karl, som stod långt bort vid andra hörnet och högg ved. Men en annan, som med gräsliga slag klöf den ena vedknubben efter den andra, tätt invid kyrkodörren, fick drifva sitt arbete i fred. En tredje karl stod med armarna i kors på något afstånd, och då vi yttrade vår förundran deröfver, att den närmaste vedhuggaren icke erhållit någon anmaning att sluta, svarade han småleende och med en ryckning på axlarna: «*Han hugger prestens ved.*»

Om qvällarna var min största fröjd att sitta eller vandra på den af skuggrika, i rader planterade lindar prydda *plat-formen* vid Münster, Berns mest besökta promenad, eller på terrassen vid myntet, och derifrån beskåda alperna. Men svårligen kan med ord eller färger skildras den rikedom af skönhet, som jag en afton njöt under min vandring utåt vägen till Neufchatel. O, hvilken glans! Bern med sitt ståtliga Münstertorn och sina vackra hus låg utsträckt på sitt berg och nedanföre slingrade sig den blåa Aare så lätt och fri i dalen, mellan gräsbolstrarna och blomsterdynorna. Bakom Bern syntes, ofvan de mörkblåa bergen, ljusare fjellar, och öfverst, närmast himlen, den förklarade *Jungfrun, Munken, Gross-Eiger, Schreckhorn* och *Pilatus,* öfvergjutna med det rikaste ljus, hvaraf den Schweitziska qvällsolen är mäktig. Hela nejden syntes liksom förtrollad. I ett flytande solskenshaf flammade höjderna, grönskade träden, doftade blommorna, och förtjustes allt lefvande. Som idyller af Theocrit klingade kloc-korna i dalen och på de sluttande branterna vid floden. Ios systrar gingo, sorgfria och frodiga, betande der, medan på terrassen en grupp af de sötaste barn, i täcka drägter, sorlade i landtliga lekar, och tankfulla vandringsmän sutto vid bran-ten af den romantiska dalen, läsande i menniskors böcker eller i naturens bibel. Violetta blefvo horisontens berg och i de närmare föremålen inbrände solen med glödande guldbokstäfver sin afskedshelsning: och då denna färgbrand varat några ögonblick, lade alperna ned sina gyllene eller rosenfärgade slöjor och, bleknande af sorg öfver den flyende dagen, förblandade de sig småningom med molnen. O, resebeskrifvare! hvad äro edra Mahlerische Ansichten, o, målar *Koenig!* hvad är din Diaphanorama, ditt charlataneri med soleffekter och månskensgycklerier, jemförda med naturens taflor? Ej en gång så mycket som en Chinesisk thékoppsmålning mot Claude-Lorrains yppersta landskap.

Följande morgonen gjorde jag dock en längre utflygt. En stund följde jag samma väg på den sköna promenaden *die*

Enge och betraktade samma tafla, men i ett annat ljus. Snart nedsteg jag i en dalöppning, for öfver den blåa, guldsandiga *Aare* på en färja och stod länge i en romantisk klipptrakt på andra stranden, med ögat fästadt på ett skönt vattenfall, bildadt af en liten å, kallad *Reichenbach*, men som icke bör förblandas med den präktigare floden af samma namn i Haslidalen. På ett sädesfält, ej långt derifrån, gjorde jag mig af några skördemän underrättad om vägen, inträdde i en djup skog, full af korsande gångstigar, valde den rätta och såg snart det efterlängtade *Hofwyl* prydligt utbreda sig på sin höjd, omgifvet af täcka, skogbeväxta kullar.

Hofwyl eller *Weilhof* är ett ansenligt landtgods i kanton Bern, tillhörigt den mångsidigt bildade och för sina filantropiska bemödanden ryktbare *Emanuel von Fellenberg*. Den 2 Mars 1799 begynte han här sina försök i landthushållningen, och förenade med dem förträffliga uppfostringsanstalter, hvilka, efter hand utförda i en större skala och krönta med framgång, ådragit sig hela Europas uppmärksamhet.

Så väl vid *Hofwyl*, som vid *Münchenbuchsee*, en by i dess grannskap och fordom en Johanniter-commende, men nu mera åt *von Fellenberg* till hans företag upplåtet, finnas ej blott tvenne stora ladugårdar, den ena såsom mönster, den andra till försök och förbättringar, utan äfven verkstäder för åkerredskap, ett theoretiskt och praktiskt landthushållningsinstitut, en särdeles märkvärdig fattigskola, under ledning af hr *Wehrli* från Thurgau, och en undervisningsanstalt för byskolmästare. En ny, väl inredd och präktig byggnad i Hofwyl bebos af en mängd ynglingar och gossar, äfven utländska, men till större delen söner af förnäma och ansedda Tyska män, och hvilka här af mer än tjugu skickliga lärare undervisas i gamla och nya språken, musik, teckning, geografi, historia, mathematik, filosofi, fysik och kemi *).

---

*) Den bästa och grundligaste skrift öfver Fellenbergska inrättningen, som hittills utkommit, är utan tvifvel: *Les Instituts de Hofwyl, considérés plus particulièrement sous les rapports, qui doi-*

En son af herr *von Fellenberg*, sjelf bildad och genomträngd af sin faders anda, och hvilken troligen en dag kommer att träda i spetsen för inrättningen, hade den godheten att med mig inlåta sig i utförligare samtal rörande planen för det hela, dess framgång och ändamål. Med fägnad röjde jag hos honom ett brinnande begär att lära Svenska språket, ja till och med en ej otydligt yttrad föresats, att vid Hofwyl göra det till ett af undervisningens föremål. Naturligtvis sökte jag att styrka honom i en så vacker föresats, hvars fullbordan för utbredandet af Nordens litteratur kunde hafva högst vigtiga följder. Det var en själens lust och en ögonfägnad att i sällskap med den ädle, humoristiske och hjertlige *Theodor Müller* och den talangfulle *Georg Osterwald* genomvandra rummen i detta Minervas palats och att betrakta de lärjungar, som här i en pythagorisk anda uppfostras, och af hvilka hvar och en lika mycket utmärktes af en sedlig glädtighet och blomstrande helsa, som de flesta af kroppslig skönhet. Här behöfdes inga vidlyftiga kommentarier. Jag läste tydligt i ynglingarnas blickar, att deras inre lif icke torftigt näres med *glosor*, utan att de i denna skola, på ett fritt, rent, harmoniskt och lefvande sätt, utbildas till menniskor och medborgare.

Dagen förflöt som en timme, och aftonen, den jag tillbragte med flera af institutets lärare, fortskyndades af underhållande samtal och sånger. Då mörkret inbröt, stod ett digert åskmoln öfver alperna, som kastade präktiga blixtar ut genom rymden, medan *la Côte*-flaskan tömdes och mina Tyska och Schweitziska vänner med största förtjusning lyssnade till *Liten Karin*, *Sven i Rosengård*, *Sinclairs* visa och flera af *Bellmans* sånger, utan att förstå ett ord. Müllers öga fuktades af tårar och han bedyrade, att han aldrig hört några så intagande och djupt rörande melodier, som de Svenska folkvisornas. «Tonerna,» sade han, «suga sig fast i mitt innersta och verka en ljuf smärta.» Då han följande dagen,

vent occuper la pensée des hommes d'état, par le Comte Louis de Villevielle, Genève et Paris, 1821.

jemte Osterwald, ledsagade mig genom skogen, på vägen till Bern, måste jag låta honom höra dem för sista gången. Vid färjan tryckte vi hvarandras händer till afsked. Så knyter och bryter den resande oupphörligt nya vänskapsband. Dock nej! de kunna icke brytas, om de varit rätt knutna. Så länge lifvet varar, hänga de qvar i Minnets lustgård såsom friska och doftande blomsterkransar.

Alperna.

En mulen morgon, som kallades den 15 September, inträdde jag, jemte några andra tystlåtna passagerare, i diligensen, för att afgå till *Thun;* ty nu satte jag i verket min länge närda föresats att besöka *Berner-Oberland.* Vädret var så dimmigt och kulet, att jag lofvade mig föga nöje af dagens resa. Tvenne andelige män i blå frackar och en herre med mustascher utgjorde mitt sällskap. De täcka landskapstaflorna lät jag nästan obemärkta flyga mig förbi; ty sedd genom ett diligensfönster, då hästarne trafva friskt, framställer sig naturen så söndersliten och lappig, att jag hellre anar än ser den. Mitt öga riktades oaflåtligt mot himmelens hvalf, angeläget att der upptäcka några blåa fläckar. En och annan framglänste här och der såsom ett klart och skönt öga ur ett dok, men försvann lika hastigt, och himmel och jord inpackades i en enda grå ullsäck. Efter tre timmars färd hade jag hunnit till *Thun;* men uppehöll mig nu icke länge der, utan besteg det afgående postskeppet och gungades snart på Thunersjöns böljor. Väl var himlen mulen: hopar af moln hängde kring den pyramidaliska *Niesen* och den stora alpkedjan var alldeles fördold; men luften var stilla, sjön stod nästan som en källa och afspeglade troget vilda eller milda stränder. På uddarna till

venster syntes *Hilterfingen* och *Oberhofen;* till höger glänste den lilla staden *Spiez* med sitt slott på en sluttande höjd, såsom en kull af hvita svanor. Stränderna äro i allmänhet branta, och vattnet har en dunkel, blågrön gletscher-färg. De gigantiska alperna, mödrar till alla floder och sjöar i Schweitz, hafva visserligen äfven skapat både Thuner- och Brienzer-sjön, dem de underhålla genom floderna *Aare* och *Kander.*

I *Unterseen,* en fläck med ett skönt läge i dalen *Bödeli* och af ett gammalmodigt, sällsamt byggnadssätt, såg jag en Engelsman, med en ofantlig halmhatt på hufvudet, stå på bryggan och meta, och i *Interlaken,* fordom ett kloster, nu ett slott och öfver-amtmannens säte, med några kringliggande byggnader, spisade jag middag, jemte min reskamrat, herr *Burkhardt* från Basel, och några trumpna Britter. Växtligheten är yppig i denna ljufliga dal. Mellan de tvenne sjöarna (Inter lacus) är hela nejdens must och fetma sammanfluten. Klimatet är mildt och präktiga grupper af nötträd erbjuda landskapsmålaren rika studier och vandraren en svalkande skugga. I en liten tvåsitsig vagn foro vi från Interlaken. Den sprittande *Lütschine,* som brusar och fradgas på det vildaste i klippstalpen, och emellanåt smyger sig tyst fram i den gröna dalen, var oss beständigt nära. Vid *Unspunnen,* ett gammalt slott i ruiner, der 1805 och 1808 alpherdarne firade sina fester, blir nejden romantisk, och dalen hopklämmes mer och mer af höga, vilda fjellar. Nära *Zweylütschinen,* der den *svarta* Lütschine, som kommer från Grindelwalds Gletscher, förenar sig med den *hvita,* hvars ursprung är i Lauterbrunnens yttersta ända, lemnade jag herr *Burkhardt* och vagnen, tog min lilla rensel på ryggen, och stöfvade af allena åt *Lauterbrunnen,* i hopp att komma lyckligt till målet utan vägvisare. Men som aftonen nalkades och mörkret kunde hastigt inbryta i dessa mellan skyhöga berg inmurade dalar, önskade jag i mitt hjerta att finna en mensklig varelse, som kunde meddela nyttiga råd, om icke följa mig. Jag hade ej gått långt, då jag blef varse en gosse, sittande på en sten,

med ett stort alp-horn i handen. «God afton, min gosse! hvad heter du?» Jakob. «Hvar bor du?» I Zweylütschinen. «Är det långt till Lauterbrunnen?» Åh nej! «Vill du följa mig dit?» Åh ja. Och qvickare än en stenget sprang han uppföre en brant klippa. Med skarp och klar röst ropade han derifrån, för att lättare höras och icke öfverröstas af den brusande floden, ned i den lilla dalöppningen vid Zweylütschinen, och meningen af hans ord var ungefär denna: *«Mor! jag kan inte vakta längre. Skicka Bäthely hit. Jag följer en herre till Lauterbrunn. Kommer hem sent i qväll. Ingen mössa på Hunnenfluh.»* Derpå lyssnade han: och snart hördes några gälla, svarande ord, hvilka troligen innehöllo bifall; ty nu ilade han utför berget igen, kom glad emot mig och sade sig vara färdig. Han hade ingen ro förrän han fick bära min rensel. Han var en rask och beslutsam gosse, med stora, uttrycksfulla ögon, solbränd och mycket lätt, men snyggt klädd. Sedan vi begynnt vandra, frågade jag, hvad han menat med mössan på Hunnenfluh. «Då ingen molntapp ligger på Hunnenfluh,» svarade han, «kommer intet regn.» Också besannades hans ord; ty, oaktadt molnen nästan hängde oss på hufvudet, var dock den väldiga *Hunnenfluh,* som liknar ett ofantligt naturens fästningsverk med runda torn, alldeles ren och ingen regndroppe föll om aftonen eller om natten.

Vid inträdet i Lauterbrunner-dalen helsades jag först af den lilla *Sausbach* med glädtiga språng och lifligt sorl. Han kommer från *Schilthorn,* och högt uppe i bergen leker han länge, hoppande bland de gröna buskarna som en hvit kanin, innan han kastar sig ned i dalen. Snart fick jag *Staubbach* i perspektiv, och nalkades den mer och mer. Vore dess vattenmassa större, så förtjente den en vallfart. Nu är den ett artigt naturspel, den resebeskrifvare, hvilka oftast öfverdrifva naturen, utan att kunna uppnå henne, utmåla med många färgade ord. Bäcken, hvars egentliga namn är *Pletsch-Bach,* nedstörtar från en 780 fot hög, lodrät klippa. Han väller utför branten, i form af stora snöbollar, men finner ingen fast

fot, utan upplöser sig i ett fint stoft och sprides hit och dit af vinden såsom ett lätt moln. Då klippan längre ned skjuter fram, samla sig åter de spridda perlorna till en liten flod, som stilla och tyst genomflyter dalen.

Skön är *Lauterbrunnen;* men sjelfva lyktan i dess tafla, *Jungfrun,* var ställd under skäppan. De mångfaldiga vattenfallen, af hvilka dalen fått sitt namn, kunde ej på en dyster afton utan solsken göra djupt intryck. Dertill kommo hufvudvärk och ett iskallt rum på det storståtliga värdshuset, som ligger likt ett palats bland torftiga kojor. Klimatet är väl under sommardagarna ganska hett; men så snart solen nedsjunkit bakom de höga alper, som innesluta den smala och trånga dalen, afkyles luften hastigt och kalla Gletschervindar blåsa om nätterna, hvilka under vintern äro mycket långa; ty solen hinner då ej upp öfver alpspetsarna förrän klockan tolf på dagen. Vegetationen synes ej rätt veta hvad den vill. Körsbärs- och plommonträd växa väl; men valnötterna vilja icke rätt frodas. Barnen, som ej hafva äpplen och päron att utbjuda, tigga penningar af den resande emot stenar och kristallbitar, som de hitta i bergskrefvorna. Små vackra flickor komma ofta nigande med blomsterqvastar i handen, och man måste vara särdeles hårdhjertad, om man icke köper dem. Denna blygsel för att rent af tigga är ett vackert drag i Schweitziska folklynnet, ehuru jag hört många gifva den namn af skrymteri, då, som de förmena, de utbjudna varorna merendels äro af intet värde och endast en usel förevändning, för att med godt samvete och oförskämd uppsyn kunna tigga. Låt vara att den lilla säljarens gods är mindre värdt än hvad han får (i fall han får *något*)! Det har dock alltid fordrat möda eller tid för att samla det, och jag köper hellre en liten sak, som jag icke gör med, af den flitiga arbetaren, än jag bortkastar samma penning åt den arbetsföre lättingen.

Det kan med skäl sägas, att man i Schweitz löper fara att antingen äta ihjäl sig eller svälta ihjäl. Armodet och öfverflödet äro grannar i de romantiska dalarna. Liksom främ-

mande nybyggen ligga de stora och prydliga värdshusen i de trakter, der ingen bor utom fattigdomen och den rika naturen. Yppiga tables d'hôte, med många och läckra fat, plåga den resande, som har andra mål för sin vandring än den kroppsliga välplägningen, och icke är utrustad med en Engelsk mage. Undviker man dem och vill spisa på sitt eget rum, så blir man dåligt betjenad, värden och hans betjening antaga en sur och trumpen uppsyn, och man får på köpet betala nästan lika mycket, som hade man förtärt det bästa han har. Bredvid dessa prunkande hôteler stå torftiga kojor, i hvilka knappast finnas bröd, men säkert ofta större huslighet och trefnad.

Af sederna och tungomålen inom värdshusen må ingen sluta till folkets; ty der finnas egentligen hvarken seder eller tungomål. Värden och hans underordnade röja i åtbörder och sätt att vara eller tala en besatt blandning af Italienska, Tyska, Fransyska och Engelska, och den resande får alltid dyrt betala deras beställsamhet och bugningar, samt deras eviga: *Oui, monsieur! Oui, madame!* De så kallade *förarne,* af hvilka en skara finnes att tillgå vid hvarje betydligare gästställe, och som åtaga sig att föra den resande öfverallt, om det ock vore till sjelfva afgrunden, upprepa en mängd franska pappegoj-glosor, fäkta med händerna och bära sig tokroligt åt för att göra sig begripliga. Deras franska ordbok inskränker sig dock inom några få fraser, som de använda i tid och i otid: *Il n'est pas loin, monsieur! — C'est beau, madame!* o. s. v. Så mycken franska kunna mulåsnedrifvarne äfven. Postiljonen, som icke vill vara sämre än de andra, ropar oupphörligt till sina hästar åtminstone på tvenne språk: *Fort! Allez!* ehuru den resande hvarken kan eller vill fara fort i detta herrliga bergland.

Schweitzarne äro i allmänhet ett stilla och beskedligt slägte. Då ingen ting är på färde, synas de sorglösa och nästan tröga, mera lugna än verksamma, och mera nöjda än glada; men står faran för dörren eller behofvet kräfver, så äro de raske, oförskräckte och mäktiga af de största ansträng-

ningar. De äro vänlige på det sätt, att de aldrig äro ovänlige, och deras vana att se främlingar från alla länder har småningom förvandlat deras nyfikenhet i ett mera kallt och beräknande begär att af dem draga den största möjliga fördel. Denna egennytta, som mången tadlar hos Schweitzaren, bor dock, liksom tiggeriet, nästan endast på den stora stråkvägen, och för dess tillvarelse kunna de resande tacka sig sjelfva. Men att i folkets boningar gästfriheten möter främlingen öfverallt och att han, omgifven af redligheten, slumrar lika trygg i den vildaste alphydda, som i sitt eget hem, derföre må han tacka den goda genius, som, oaktadt den ny-Europeiska flärden hotar att småningom äfven intränga i dessa ensliga dalar, ännu troget vakar öfver Walter Fürsts, Wilhelm Tells och Werner Stauffauchers landsmän.

Den treflighet, som råder i Schweitzarens lif och lynne, tillhör äfven hans språk. Utan att vara klangfull eller vacker, uttrycker Schweitzer-dialekten (likväl stundom olika i olika kantoner) hans inre fryntliga förnöjsamhet. Den är snarare vek än manlig, men ren och bestämd, och mer vokalisk än Tyskan. Schweitzaren undviker diftongljuden. Han säger icke *wein* utan *win,* icke *weit* utan *wit,* ej *haus* utan *hus.* Ej blott i Schweitz, men äfven i Skandinavien och andra Europas länder, har jag funnit, att de breda, gapande diftongerna egentligen älskas af slättbon; och att de rena, enkla vokalerna ljuda klarast i de högre bergstrakterna.

Men — jag återvänder till Lauterbrunnen och min historia. Så snart jag på värdshuset försäkrat mig om rum för natten, tågade jag längs utåt dalen i sällskap med min lilla Jakob. En stund satt jag vid Staubbachs fall och lät bestänka mig af dess fina duggregn, fortsatte gången rakt emot *Jungfrun,* som ännu var insvept i sin tjocka slöja. Stundom upplyftes den likväl af en kommande väderil, och Jungfruns snöhvita panna glänste i sin egen fulla klarhet, dock utan belysning af solen. Men snart inbäddades hon och hela landskapet i en fuktig och kall dimma, som anmanade oss att

vända tillbaka. På värdshustrappan gaf jag min lilla förare några batzen för sitt besvär och efter många tacksägelser och önskningar för min lyckliga resa, begaf han sig hoppande och sjungande på hemvägen. Vid inträdet i stora gästsalen, fann jag kring det rikt upplysta och med rätter besatta bordet en talrik samling af resande. Bland dessa voro nio, som förklarade sig sinnade att följande morgonen företaga en vandring öfver *Wengern-Alp* till *Grindelwald,* och innan måltiden var slutad hade de värfvat mig.

Den 16 September såg om morgonen lika luden och ledsam ut som dess föregångare. Sjelf tionde fattade jag min alpstaf och slöt mig till det vandrande sällskapet, hvars anförare och ledsagare var den i dessa nejder högt aktade *Jakob Michel* från Unterseen, hvilken på sina väldiga skullror bar en knippa af renslar och läderpåsar; ty hvar och en hängde på honom sin, jag undantagen, som aftonen förut hade sändt mina saker och min kappa till Grindelwald. En af bolaget red på en stor mulåsna; men alla öfriga gingo. Bland dessa erinrar jag mig *Kauffman* från Berlin, med en berghelsa och ett blomstrande utseende, *Walter* från Berlin, *von Liedlitz* och *Lang* från Riga, *Herlitz* från Pyrmont, samt *Senzius* och *Wiebel,* ungdomsfriska män eller manliga ynglingar. Öfver slingrande vägar och stigar smögo vi oss uppför berget och blefvo efter en god stund varse byn *Wengern* på den höjd, hvars nordvestra halfrund bildar den mäktiga *Hunnenfluh.* Nu sågo vi ned i dalen, och på andra sidan om den syntes *Staubbach* nedhänga från sin klippa, som en lång härfva af hvita trådar. Man kunde med ögonen följa hans tysta, ensliga väg mellan buskarna och gräsen. Växtligheten var ännu frodig omkring oss, och en fet boskap betade på stepperna. Den höga *Jungfrun* räckte blott fram foten ur sin tjocka dimmkappa. Klädd i en lätt rock, med min långa hvita staf i handen, fortsatte jag min väg; de svala bergvindarne lättade bröstet och muntrade till fortgång. Ett ögonblick kände jag mig dock så trött, att jag nästan ville digna;

men då inträdde vi just i en skön och frisk granskog, der bäckarna sprungo i kapp, ifriga att få bryta halsen af sig vid störtningen utföre branten. Här rastades några minuter, för att afbida ett par tröttare kamraters ankomst. Den välluktande granskogen påminte mig om mitt hem bortom bergen och hafvet, och här, en alpvandrare, en främling bland främlingar, lyssnade jag så gerna till flodernas brusning, som i mitt öra liknade vänliga hviskningar hemifrån, och mina steg blefvo kraftigare och säkrare. Men villan räckte icke länge; skogen tog slut: ensliga träd lutade halfvissnade ej ned emot jorden, utan ned emot de nästan jordlösa fjellarna: stepperna gulnade och vi nalkades snölinien. Den höga alpraden med sina pansarskjortor af is och sina snömantlar omslöt oss; en afgrund låg emellan. Det gigantiska i denna tafla uppstämde mig till kraft; man måste i ett sådant grannskap känna sig antingen svag som en mask eller stark som en Gud. Klockan var nära elfva, då vi närmade oss *Jungfrun,* ehuru ett bottenlöst svalg skiljde oss från henne. Endast magra, ensliga alprosor frodades der och vi sträfvade framåt i snöslasket, kringyrda af flygande snöflingor. Och se! då skakade Jungfrun sin mantel, och vecken derpå, de mäktiga lavinerna, nedrullade med thorndönsljud till hennes fot, som hvilar i afgrunden. Med höljdt anlete stod hon der, som den beslöjade bilden i Sais, och ingen dödlig kunde lyfta det dok, som dolde hennes hemska fägring. Ännu nedramlade en lavin — och åter en. Jag såg deras rysliga gång, jag hörde deras fall i djupet. Det är en vällustig fasa att se dem och höra dem.

I middagsstunden befunno vi oss vid den lilla Sennhyddan på *Wengern-Alp*. Några vallgossar vaktade boskap djupt under oss på en grön sluttning af berget och jodlade, med en ihålig, klagande ton de första takterna af Tyrolervisan. I hyttan voro trenne rum. I det första fodrades mulåsnan: i det andra undfägnades vi af den eremitiska herden med bröd, mjölk och kaffe, som kokades i det tredje. En kanon framdrogs ytterst på alpspetsen vid vår ankomst, rigtades mot

Jungfrun och afbrändes. Återskallet af hans dån spred sig vida i alperna och besvarades af de lossnade lavinernas åskor. Mina reskamrater hade emellertid iklädt sig sina varma kappor och lägrat sig dels vid ett bord i yttre rummet, dels vid spiseln i det inre och plägade sig godt. Jag ensam hade ingen kappa. Så glödande varm som jag var, kunde jag ej sätta mig till hvila i denna snöregion midt ibland molnen och i en hydda, genom hvars glesa väggfogningar alla himmelens väder spelade: ej heller ville jag steka mig vid elden, för att sedan stelna af köld. Vandrade derföre af och an i snön med våta, iskalla fötter, men underlät icke att tidt och ofta mana mina bröder i alperna till uppbrott. Dessa, väl insvepta i sina mantlar, ansågo dock min oro såsom ett onödigt fjesk och menade, att det hade ingen brådska. Slutligen lyckades det Kauffman och mig, att få karavanen i gång. Vi hade ännu en timmas väg till högsta punkten af Wengern-Alp.

Det var som en vunnen seger, då vi hunno dit. Deruppe är en stor slätt, något sluttande från vester till öster, som liknar en ryslig naturens afrättsplats. Intet träd, ingen ört synes till, utom alprosen och det så kallade arwe-trädet, med kottar, hvilkas kärnor smaka som nötter. Jungfrun, Gross-Eiger, Munken, Laubhorn, Tschuggen, Sattelspitz (med Schreckhorn bakom sig) bilda en väldig spetsgård deromkring. Vid uppträdet på denna theater mötte oss tolf resenärer till fot, och förklarade, att ännu elfva andra voro i antågande. Enhälligt beslöts att afvakta deras ankomst. Innan kort såg man dem komma klättrande som råbockar, en efter annan, uppföre klippan, och då de hunnit samla sig, stodo vi der, i den stendöda naturen, mellan himmel och jord, sex och trettio lefvande varelser, mulåsnan och förarens hund oräknade. Vi helsade hvarandra som bröder, men utgjorde väl tillsammans en så brokig och underlig grupp, att det nästan var en förlust för solen, som nu hängde blind i en packa af moln och dimmor, att hon ej fick se och belysa den. Schweitz, Ryssland, Liffland, Sverige, Preussen, Frankrike, Mecklenburg, Sachsen,

England lemnade alla en eller flera figurer till taflan. Här syntes bleka eller högröda anleten, med uttryck af trötthet eller fröjd, halfrusighet, sömn, hunger eller törst: en del af skaran i stora runda hattar, svarta, grå eller hvita; andra med ludna mössor, hvita, blå eller skottskt rutiga gångkappor: somliga grufligt skäggiga, andra glatt rakade, men med grymma mustascher, med eller utan tillhörande pipskägg: vissa med stora, ludna kängor, några med stora, jernbeslagna, smutsiga skor — långa hvita stafvar i händerna och knyten, flaskor, renslar eller bössor på ryggen — allt detta och alla dessa eller något desso likt skådar väl icke hvart århundrade på en gång tillsammans, på spetsen af Wengern-Alp, nära sjutusen fot högt öfver hafvets yta.

Lützows Jagd af Körner sjöngs af oss alla på alpen: derpå slöto vi oss tätt tillhopa, förenade våra händer till en stor knut och ett kraftigt hurra, till beslut, återskallade i den höga rymden. Derpå förströddes åter det af slumpen hopförda sällskapet, liksom snöflockar för en alpvind, för att aldrig mer, hvarken här eller på någon annan punkt af den stora verldstheatern, stöta tillsamman. Hvardera karavanen vandrade, i större och smärre grupper, sin bana utföre; ty nu bar det ändtligen utföre. Genom vatten och snö, öfver klippor och öfver forsande bergelfver sökte vi vår väg till *Wergis-dalen*, der Sennhyddorna stodo spridda i vildmarken. I en stor och lång fördjupning syntes de rysvärda spåren efter lavinernas härjningar. Skeletter af djur, krossade eller förtorkade träd, splittrade hällar och nakna stenhopar lågo såsom stumma vittnen af förödelsen och såsom sina egna grafvårdar. Intet gräs fanns, der lavinen gått fram. Lättare var likväl vandringen nedåt, och det dröjde ej länge, förrän vi fingo en besynnerligt skön utsigt öfver *Grindelwald,* en herrlig, grönskande dal, och från djupet till fjellarnas begynnelse fullströdd med smånätta, trefliga hus och hyddor. Ty *Grindelwald* är ingen egentlig by, utan en så kallad *Dorf-Gemeinde,* hvars invånare, ehuru de ha sina ägor och boningar kringspridda i dalen, lik-

väl anse sig höra till ett gemensamt bylag. Vi sågo begärligt ned på den af träd omgifna kyrkan och det gula värdshuset, der vi om aftonen skulle hvila. I bakgrunden syntes höga berg, skogiga ända upp emot snötopparna: till höger *Grindelwalds Gletscher* *), som blef synlig, då vi hunnit längre utföre i dalen. Nu kommo löfträd af den yppigaste växt: bäckarna lupo friskt emellan dem såsom ystra, löddriga fålar ned i den herrliga betesmarken ur sina mörka spiltor i bergen, och himlen, som ljusnade, lofvade för morgondagen klarare väder.

Vid den *nedre* Gletschern gjordes i förbigående ett besök. Den ligger mellan de båda alperna Gross-Eiger och Mettenberg, som en ofantlig kristallstad med höga, glänsande torn och kupoler, eller som ett svallande haf, hvars vågor tillfrusit midt under en rasande storm. Då vindarna spela emellan dessa blanka spetsar, uppstår ett klagande ljud, som liknar klangen af otaliga eolsharpor. Vi inträdde under en majestätisk isport och hörde, i dess kalla skugga, dånet af hemliga vattenfall. Detta hvalf är dock ej alltid tillgängligt; ty det uppfylles ofta af den häftigt svallande Lütschine, hvars ena arm utspringer ur denna Gletscher, medan den andra framstörtar ur den öfre. Ännu omtalas i Grindelwald, huru *Aimé de Mouron* från Vevay, förledd af sin nyfikenhet att intränga i Glacierens hemligheter, nedstörtade i ett svalg den 31 Augusti 1821. Först den 12 September upphämtades ur afgrunden hans vanställda lik.

Sommar och vinter ligga här bredvid hvarandra, ja! sommaren hvilar i vinterns famn. Här har en gång skönheten, omarmad af fasan, framfödt ett foster, som liknar sin mor, men har fadrens blekhet i sitt anlete, och detta foster blef kalladt *Grindelwald.*

---

*) *Gletscher* (Glacier) kallas den ofantliga ismassan i alpernas fördjupningar, hvilken vanligen begynner öfver snögränsen, tränger långt ned i dalarna och genom beständig afsmältning bildar floder, men aldrig helt och hållet förgår. *(Glutz-Blotzheim, sid. 221.)*

På herr Blatters vackra hôtel, der jag fann före mig mina afsända saker, intogs en välsmakande måltid och man beslöt att der tillbringa aftonen och natten. Som det var en Söndag och solen emot sin nedgång slet sig lös ur de efterhängsna molnen och belyste alperna och dalen, så märktes folk i rörelse på alla kanter. Utanför fönstren hade små grupper samlat sig, af begär att betrakta de nykomna resande, som icke heller underläto att låta sig både se och höra. Bland folket befann sig äfven en ung man, som bar en trumma med ett par dithörande kolossala pinnar, och hvilken tidt och ofta blickade uppåt fönstren med ett par smala, dumma ögon. Genast uttänktes en plan, att på Söndagsaftonen få folket församladt, för att sedan åskåda och deltaga i dess förlustelser. Trumslagaren anropades och öfvertalades lätt, genom löftet om en god drickspenning, att vandra omkring på vägar och stigar i dalen, under ideligt bultande på sin trumma. Det var lustigt att se, huru han med en gravitetisk gång spatserade flera hvarf omkring värdshuset och derefter, under friska slag på trumskinnet, tågade vidare. Från alla håll, ur stugor och kojor, från höjder och berg framträdde hufvuden eller samlade sig flockar af menniskor, unga och gamla. Alla följde de, på längre eller närmare afstånd, den nitiska trumslagaren, och mången ville så gerna veta, hvarom frågan var och hvad hans skrammel betydde. Men då han allvarsam och tystlåten fortfor att klifva ut och trumma, så var intet annat råd än att göra honom sällskap, och då han triumferande återkom till hôtelet, var han omgifven af en ganska talrik skara, hvilken skockade sig tillsammans på gården, och med öppna ögon och munnar afbidade utgången. Då visade vi oss alla i de uppslagna fönstren och Kauffman uppläste med ljudande stämma följande under tiden af oss författade manifest:

«Hedervärde invånare i den sköna, vidt beryktade dalen Grindelwald! Underlig är tiden; underligare äro de, som i tiden lefva. Här äre vi nu församlade nio lustiga bröder från många riken och landsändar och af flerehanda tungomål. Vi

inbjude eder härmed, gode och vänlige Grindelwaldsboer! unga och gamla, stora och små, qvinnor och män, att klockan sju i afton, den 16 September 1827, infinna eder i vår hedersamme värds, herr Blatters, stora gästsal, för att der beskåda en liten, förundransvärd Turk eller vildmenniska, som vi denna dag fångat på Wengern-Alp, och hvilken är mycket grym, talar konstiga ord och gör roliga åtbörder. Och vilje vi sedan med spel och sång och däns hålla eder vakna, så länge natten räcker och herr Blatters tunna rinner. Gifvet Grindelwald, som ofvan.»

Och på en vink från fönstret slog nu trumslagaren, till ytterligare bekräftelse, en lång hvirfvel; det församlade folket såg småleende den ena på den andra, medan en del stodo alldeles som förstenade och gapade uppåt. Men att de flesta eller alla ärnade infinna sig på den utsatta tiden syntes deraf, att ingen aflägsnade sig från värdshuset, och att stundligen nya åskådare anlände, äfven från aflägsnare delar af dalen.

I vårt sällskap befann sig en ung, blek men liflig man, liten till växten, men med stora vördnadsbjudande mustascher, och han var redan i förväg bestämd till Turk. Det dröjde dock länge, innan han lät öfvertala sig; till dess slutligen värden sjelf och hans döttrar, hvilka med största fröjd och beredvillighet till Turkens beprydande erbjödo sina shawlar och nipper, blandade sig i spelet. Nu kunde han icke längre stå emot. I hast ordnades allt i stora gästsalen till en theatralisk föreställning: åtskilliga sängtäcken hopflickades till ett förhänge, som fastsattes i taket, ett bord betäcktes med en utsydd matta, och sedan Turken var försedd med vederbörlig turban, kaftan, gördel, perlor och andra smycken, tog han sin plats på bordet med benen i kors och pipan i munnen.

Dörrarna öppnades och en skara af menniskor, som redan länge sorlat på gården och bestormat trapporna, inträngde i salen. Alla skockade sig i ena ändan af rummet, hvarvid alla barn eller småväxta sökte att komma främst, eller, om de undanträngdes af nykomna, togo sin plats på stolar och bord.

Förhänget föll och alla rigtade sina blickar emot Turken. Då denne satte alla ansigtsmuskler i rörelse och använde hela sin mimiska förmåga för att roa sitt publikum, hördes bland folket utrop af glädje, förundran och förskräckelse. En äldre man frågade en ung hustru, som stod honom nära: «Är det folk eller djur?» hvarpå hon endast svarade med ett smålöje. Barnen skreko af förnöjelse och ropade åt Turken, att han skulle grina. Nu blef salen så full af folk, att de sist ankommande trängde Turken alldeles in på lifvet; ja, några gingo i dristighet så långt, att de togo honom på skägget och skrattade honom midt i ansigtet. Då begynte en tillkallad birfilare att på sin ostämda giga spela en munter dans, och Turken, i sin förtjusning och för att rädda sig ur förlägenheten, hoppade med ett högt språng från bordet in i folkhopen. Nytt skratt och ny förvirring! Redan svängde sig i ett hörn af salen några ynglingar och tärnor i lustiga Schweitzer-polskor, och i ett brokigt hvimmel gick snart hela den i mångfärgade drägter skiftande massan omkring, då alla, som ej kunde eller ville dansa, räddade sig genom dörren, så godt de förmådde.

Mellan dansarna gingo vinbägare omkring och trenne unga sångerskor sjöngo Schweitziska folkvisor i stämmor. Från barndomen öfva sig i flera orter af Schweitz allmogens flickor, som af naturen fått klara och starka röster, att sjunga tillsammans i bergen eller på betesmarkerna, och låta sedan ofta höra sig för ankommande främlingar på värdshusen, emot ett glas vin eller en liten drickspenning. Så, och nästan endast på detta sätt, bevaras många af Schweitzarens herrliga folkmelodier; ty eljest hör man folket sällan sjunga. De trenne, som nu sjöngo, *Gretchen*, *Elsbeth* och *Bäty*, hade skarpa, genomträngande röster och i utförandet mera mekanik än verklig konst och behag; men då stämmorna, genom lång öfning, alldeles smälte tillsammans och den enas styrka förtog skärpan i den andra, så blef sången, i synnerhet då melodien var af ädlare art, på en gång gedigen, energisk och rörande. Emellanåt hörde jag en gosse och en flicka, som för hvarannan berättade

sagor, till dess flickan slutligen insomnade och hennes hufvud sjönk ned emot gossens knä. Men dansen och förlustelsen fortsattes tills efter midnatt, och en flik af Auroras purpurmantel flägtade redan kring Gross-Eigers snöhvita hjessa, då våra gäster aftågade och vi sjelfva lade oss ned till några få timmars hvila.

Grindelwald är en skön dal, och A. W. von Schlegel sätter den framför Chamouny-dalen i fägring; men dess största behag blef jag ej varse förr än morgonen den 17 September, då jag, lemnande gårdagens glada sällskap, som skulle bestiga *Faulhorn*, begaf mig, åtföljd af föraren *Christian Maser*, vidare öfver bergen i nordost. Himlen var klar och blå, luften frisk som helsan sjelf, men vinterkall invid Gletscherna och i skuggan. Nu såg jag den *öfra* glacieren, som synes mig djerfvare och präktigare än den nedre, ehuru han ej äger någon hvälfd båge. I pyramider höja sig iskristallerna öfver hvarandra, och som obelisker uppspira de öfversta. Längre in mellan alperna liknar glacieren blott en stelnad flod, hvars ljusblå eller blågröna färg skönt bryter sig mot snömassorna i höjden. Jag gick längs efter den stora alpraden, som låg till höger och glänste herrligt i morgonsolens sken: *Sulhorn* längst i vester, dernäst *Mänlihen, Tshuggen, Leiberhorn,* den ofantliga *Gross-Eiger, Mettenberg* och *Wetterhorn.* Bakom lyfte sig, högst af dem alla, den spetsiga *Schreckhorn,* och till venster låg framför mig *Schwarzhorn* som en klufven biskopsmössa.

Vid glacieren upphann mig fru *Scherer* från Paris med sin dotter och sina söner. De redo, åtföljda af en enda betjent och en förare, på bruna hästar. De båda välväxta qvinnogestalterna, draperade i sina resmantlar, med fina, blomsterprydda fläthattar på hufvudet, sedda till häst bland bergen, målade sig vackert mot den skära, blå himlen. Det är ock i sanning ett eget nöje, att i Schweitz betrakta de många och olika resande, af hvilka landet hvimlar, och de grupper, som alla dessa pilgrimer bilda, än vid ett vattenfall, än på branten

af en klippa eller i djupet af en lund. Antalet af Engelsmän är så betydligt, att man, med all aktning för nationen, nästan blir glad, så ofta man möter en varelse, som icke är Engelsk. Mången skulle tro dem vilja intaga alperna med storm, om man ej genast läste i de flestas uppsyn, att de ej voro med, när krutet fanns upp, och att de ej umgås med andra planer, än att stryka verlden omkring och pläga sig väl under tiden. Träffande var i sanning ett uttryck af en Tysk student, med hvilken jag en afton spisade tillsammans på ett värdshus. En sömnig Engelsman var hans granne vid bordet och förföljde honom utan uppehåll med en hop obegripliga frågor, dels på en dålig Engelska, dels på ännu sämre Franska. «*Pourquoi voyagez vous en Suisse, Monsieur?*» frågade slutligen den envise Britten, och studenten svarade: «*Monsieur! je voyage en Suisse pour apprendre la langue Anglaise.*» Och derefter upphörde frågorna.

Då jag nu, i den klara morgonstunden, sträfvade uppför höjden af *Stora Scheideck,* mötte jag en vandringsman, klädd i en lätt blårandig damrock, och hvilken gick mig förbi, utan att särdeles bemärkas. Kort derefter syntes tvänne andra. Jag helsade, så som man vanligen helsar de obekanta, man möter i en vild bergstrakt, der alltid den ena vandraren sluter sig närmare till den andra, än i en odlad och bebodd nejd: och de besvarade helsningen på samma sätt. Jag betraktade dessa litet nogare, och anade något besynnerligt. Slutligen nedkommer den fjerde, en reslig, manlig gestalt med mustascher och med sin staf i hand. Han ropade till sina kamrater, som redan vunnit långt försprång: «*Kan då hvarken den vackra utsigten eller den vackra flickan hejda er?*» Och med ett utrop: «*Det kallar jag att tala ett språk, som är vackrare än både flickan och utsigten,*» flög jag honom till möte, min hand tryckte hans, och mitt öga fuktades af tårar. Som gemser ilade de tvenne andra uppför klippan tillbaka, och då vi nu stodo der, fyra Svenskar, som kanske aldrig sett hvarandra, högt på ett berg i Schweitz, föll mig ej annat in,

än att vi varit vänner från barndomen. De voro grefve *Axel Bielke* och tvenne baroner *Sparre*. Den fjerde, kapten *Westfelt*, var redan kommen för långt utföre, för att kunna deltaga i den enkla högtiden. Mötet var lika kort, som oförmodadt och angenämt. Vi utbytte berättelsen om våra vandringar och öden. De kommo från Italien: två af dem ärnade sig dit tillbaka, och vi beslöto vid afskedet, under ett kraftigt handslag, att om några dagar träffas i Bern.

I dalen på andra sidan om Stora Scheideck satt jag några ögonblick på en sten i solskenet, midt för den höga, snöglänsande *Wetterhorn*, och njöt den praktfulla anblicken af tvenne störtande laviner. Jag hörde dem begynna sin gång med en sakta brusning, liksom af en annalkande storm: brusningen öfvergick till dån, och dånet till ett återskallande dunder. Som hvita floder runno de oskadliga förhärjarne utföre till sitt mål, djupet, och en tjock rök omhöljde alpens fot.

Scheidecker-dalen har många ensliga grupper af granar. Lönnar växa der äfven; men de hafva för sig utvalt alla fria och öppna ställen, der solen lyser. De Nordiska träden stå i alpernas kyliga skugga. Ur *Schwarzwald* kom ett skönt vattenfall. Samma flod bildar ett ännu vackrare fall vid *Rosenlaui*, der jag i det snygga, rymliga värdshuset betalade tio Batzen för litet uselt kött och en brödknalle, ur hvars innandöme jag utsprängde en petrificerad fluga. Utanföre satt en karl i solskenet och matade ett murmeldjur med äpplen och valnötter. Den sköna glacieren, som här ligger emellan alperna *Wellhorn* och *Engelhorn*, såg jag blott på afstånd. Dess ishvalf skall vara nästan vackrare än Grindelwalds. Från denna ismassa framstörtar *Reichenbach*, hvars skummande lopp jag nu följde, alltid utföre, på den vildaste och skönaste väg. Till venster häfde sig *Seylibach* utför ett ofantligt berg ned i en djup klyfta, der han troligen blandar sig med Reichenbach. I den däld, hvarigenom den senare floden flyter, grönska de ståtligaste ekar. *Grindel-Alp* står dyster och evigt mörk som en molnstod deröfver: *Wellhorn* och *Rosenlauistock* i fonden.

Det ligger i Schweitz en dal, som i en halfmånes form med sin nordliga udde sluter sig till *Brienzersjön* och i söder gränsar till berget *Grimsel.* Stora alper, djerfva, vilda och snöbetäckta, omgifva den. Dalen heter *Hasli* eller *Ober-Hasli.* För vandraren, som kommer utför Scheideck från Grindelwald, när aftonsolen förgyller nejden eller purprar alpspetsarna, visar sig denna dal i en magisk, intagande tafla, i hvars medelpunkt den sköna byn *Meyringen* framträder med sina eget bildade hus och sitt kyrktorn mellan träden. Den präktiga *Reichenbach* gjuter sin outtömliga silfverström i sju fall ned i dalen, och man tröttnar ej att gå upp och ned på den vågiga stigen, för att betrakta de alltid nya taflor, som fallen bilda i det yppiga landskapet. Från ett litet hus på en kulle njutes bäst anblicken af det öfversta och skönaste fallet, och man låter sig så gerna vätas och uppfriskas af det rykande, silfverglittrande dam, som floden utströr i sin störtning. Ofvan bergöppningen, der den utbryter, reser sig *Wellhorn,* i sin snömantel, pyramidaliskt mot skyn och synes hvila så lätt på de ypperliga trädens i mångfaldig grönska skiftande kronor.

Ett skönt vattenfall ger lif äfven åt ett liflöst landskap. En fallande flod är den renaste och sannaste bild af det aldrig nog begrundade och uppfattade perpetuum mobile i lifvet och naturen. Den betecknar tydligast verldarnas stora, mäktiga pulsåder, som utströmmar från skapelsens rot och hjerta: Gud. Ögat ledsnar aldrig att följa detta omvexlande enahanda, denna oupphörliga ankomst och bortgång af lika och likväl ej samma genomskinliga, klara monader, i hvilka solens strålar brytas i mångfärgadt ljus, och som sorla, glänsa och framdansa på sin bana, till dess de slutligen ned i djupet, dit solens blick ej når, tysta och obemärkta sammanflyta i det stora hela.

Nordligare och mindre nedfaller en gren af samma flod, i lägre störtning, från en annan klippa. Båda förena sig sedan med Aare, som genomlöper hela Hasli-dalen, från sin källa i Grimsel-Alp till sitt utfall i Brienzersjön. Midt emot Reichenbach skimra tvenne andra vattenfall utåt bergen, på

östliga sidan om dalen, och en ruin står allvarsam bredvid, en vanmäktig bild af förgängelsen i en så lefvande natur. Icke Lauterbrunnen, ej en gång Grindelwald, den *Wyss*, *Stapfer* och *Schlegel* besjungit på prosa, har på mig gjort ett sådant intryck, som den intagande Hasli-dalen. Här är mildt: här växa flera af Söderns träd och blommor i dälderna, liksom Nordens på bergen, ja! Södern och Norden hafva här tagit hälften hvar, äfven af klipporna. Jag var som i ett fäderneslând, så lycklig och hemmastadd vid mitt första inträde i *Meyringens* område. Folket helsade vänligt, alla syntes förnöjda och glada: ingen tiggde. Jag intog på det så kallade *Landhuset* i ett litet täckt rum, ljust som en lanterna, med rika, fruktbetyngda träd utanför fönstren och med en obeskriflig utsigt åt Reichenbach och snöbergen.

En gammal saga förtäljer, att invånarne i Hasli-dalen härstamma från Sverige. Den är af en sådan art, att historieskrifvarne ej kunnat lemna den obemärkt, ehuru ingen förmått bestämma tiden, då en sådan utvandring skett. Genast vid ankomsten efterfrågade jag hos min värd den gamla sång, som jag redan visste att han ägde och vårdade såsom husets förnämsta skatt. Då hemtade han ur sitt skåp en liten tjock bok, hvari, jemte en mängd andra visor, af olika tryckningsår och innehåll, befann sig den gamla Hasli-sången i 77 verser, och med denna titel: *Ein schönes Lied vom Ursprung und Harkommen der alten Schweitzern, Insonderheit dess Lands Hassle in Weyssland: Aus alten Chronicken gezogen. Gedruckt im Jahr Christi 1703.* Icke blott värden sjelf visade sig angelägen att tillfredsställa min nyfikenhet, då han förnam att jag var Svensk, utan äfven hans hustru, en vänlig och frodig gumma, som var stolt öfver sin nordiska börd, arbetade sig med mycket besvär uppför trapporna och inträdde i mitt rum med en stor foliant under armen, som, efter hvad hon i sin språksamhet förmenade, skulle innehålla många underbara historier och tydligen bevisa, att både hon och hennes man och alla Hasli-boer ledde sitt ursprung från

Svea land. Boken hette: *Annales oder Gründliche Beschreibung der Geschichten und Thaten in Helvetia, von Michael Stettler. Bern 1627;* men var, oaktadt sin ålder och utförlighet, för litet gammal och för mycket upptagen af Schweitziska historien i allmänhet, för att släcka min kunskapstörst.

Då jag nu frågade värden, om ej någon af de gamla krönikor, som legat till grund för den nämnda folkvisan, ännu fanns i behåll, lät han väl förstå, att i byns arkiv flera märkliga handlingar förvarades, men att dessa voro till utlemnande förbjudna. Likväl gick han sjelf till amtsnotarien för att underhandla, och återkom med ett stort pergamentsband, som han på några timmar erhållit till låns, emot sin försäkran, att det ej skulle visas för någon annan, än en vettgirig resande från Sverige, som önskade lära känna historien om sina landsmän i Hasli-dalen. Den digra boken, skrifven med gammal, men vacker stil på pergament, innehöll sex särskilda skrifter och handlingar:

1) En Lag, utfärdad för Hasli af Rådet i Bern, på invånarnes begäran och grundad på deras gamla stadgar och bruk, men utan årtal.

2) Landtdagsform, huru man vid begånget dråp förfara skall, jemte några Förordningar af Rådet i Bern.

3) Hasli Landtbok och Krönika.

4) Om arf i Hasli, af Rådet i Bern, den 20 Juni 1742.

5) Frihetsbref för Hasliboer, att afyttra sin fasta egendom, när dem så godt synes, af Rådet i Bern, den 24 December 1768.

6) En uppsats om Edgång, mycket gammal och svårläst.

Några de vigtigaste punkter ur Hasli-lagen, samt de tvenne första kapitlen af landtboken eller krönikan, af mig ordagrannt afskrifna, finner läsaren bland bilagorna. Af den ordrika berättelsen om Svenskarnes utflyttning, som upptager de första bladen i krönikan, är i korthet meningen denna:

«I den tiden, då konung *Gisbertus* regerade i Sverige och *Christofel* var grefve af Ost-Friesen, uppstodo i dessa länder en så stor dyrhet och brist på lekamlig föda, att mycket folk led af hunger och jemmerligen omkom. Då ingen ända blef på den stora hungersnöden, kallade konung Gisbertus tillhopa de väldigaste och förnämsta i sitt rike, riddare, ädla, borgare och annan menighet och plägade råd: och blef då enhälligt beslutadt, att ett påbud skulle utfärdas i städer, länder, byar, borgar och gårdar, på berg och i dal, att hvarje månad en gång borde en rättskaffens husfader, eho han vara måtte, som lotten träffade, ur konungariket uttåga med allt sitt husfolk, qvinnor, barn och tjenare och allt rörligt gods, såsom vore han utan nåd och barmhertighet ur landet utstött. Hvem som vägrade att godvilligt lyda, skulle förlora sitt hufvud och hans efterlefvande med våld förjagas: och gällde denna lag ej mindre för den mäktiga än för den ringa. Väl syntes den folket öfvermåttan skarp och hård, men blef dock en tid bortåt troligen hållen. När nu, det oaktadt, nöden och dyrheten snarare tilltogo än minskades, skärptes lagen, så att flere måste utvandra; ty bättre var, att de hemmavarande blefvo friska och vid lif, än att de allesammans skulle förgås. Men då denna de tärande menniskornas utvandring hade varat en lång tid, församlade sig alla de fördrifna till ett antal af sextusende, hvartill kommo tusende och två hundrade utur Ost-Friesen, förutan qvinnor och barn; ty i det landet var samma påbud utfärdadt, som dess krönika betygar. Så kommo de tillhopa i sin stora nöd och förtviflan, och höllo råd, huru de skulle vandra ut i verlden, och slöto ett förbund att fara och blifva tillsamman, öfverallt, på åker, på land, på berg och i dal, i alper, i borgar, på vatten, i träsk och i skog, i solsken och oväder, i väl och i ve, ehvad dem Gud tillskynda måtte. Men som de voro i stort armod, begynte de att belägra och plundra städer, borgar och byar utan all förskoning, och emedan de hade framgång, drogo de mycket folk till sig och förökade sig till en stor styrka, så att de tågade vidt

och bredt och ingen förmådde göra dem motstånd. På denna sin vandring kommo de till det vatten, som kallas Rhen, och gingo der fram, såsom den store poeten Plinius skrifver i sin krönika. Vid samma tid voro *Priamus* och herr *Peter af Moss* furstar och hertigar af Frankrike. Dessa ville förhindra de utdrifna folkens vandring och satte emot dem en krigshär. Men Svenskarne och Frieserne utvalde bland sig trenne höfvitsmän, dock så, att en af de tre skulle vara den öfverste höfvitsmannen öfver de andra tvenne, och voro dessa höfvitsmän så kallade: den förste hette *Schwitzerus,* och den andre *Remus,* båda från Sverige: den tredje benämndes *Wadislaws* från staden *Hasius,* hvilken låg emellan Sverige och Ost-Friesen. Då nu desse anförare voro enhälligt utkorade, befallde de sig i Guds hand och gingo med sitt folk emot Fransoserna, hvilka voro väl fyra gånger flera än de, angrepo dem manligen och vunno seger. En del af fienden blef nedergjord, men de andra flydde. Derefter delade segrarne de slagnas byte och drogo vidare, till dess de kommo i det landet, som kallas *Brockengebirg* eller *Freckmund* i hertigdömet Österrike: och som de funno landet behagligt och mycket likt de orter, från hvilka de utgått, så ville de der blifva och bo, och begärde tillstånd af grefven af Habsburg att få skog och berg och dal rödja och bebygga. Emedan den trakten då var vild och öde och af ingen bebodd, så gaf grefven sitt samtycke dertill, och de begynte med all makt rödja och odla, bygga, så och skörda, och gjorde landet så fruktbart, att de kunde sig väl nära. De förnyade och bekräftade alltså sitt gamla förbund, läto all sorg och fruktan fara och fördelade landet som följer:

Schwitzerus, boren från den kongliga staden Sverige, den öfverste höfvitsmannen och hans medbroder *Remus* bekom det land, som kallades *Brockenberg* eller *Freckmund* efter det berget *Freckmund,* hvarpå sjön *Pilatus* ligger, och tog det in, till de Lombardiska bergen och alperna, med de folk, som dem då innehade: och ligger på högra sidan emot Lom-

bardiska bergen det mindre Burgund, som på venstra sidan stöter till hertigdömet Schwaben. Men den tredje höfvitsmannen, vid namn *Wadislaws*, boren från staden *Hasius*, intog den dalen, som är belägen bredvid *Schwartzengebirg*, kallad *Brünig*, vid ursprunget af det vatten, som *Aare* heter, och benämnes denna dal ännu i denna stund *Hassle*, genom någon förvandling af *Hasius*, som var namnet på Wadislaws födelsestad. Då nu folket fann det landet godt och fruktbart, emedan all frukt der gerna växte; så begynte folket der att odla och hafva sin boning.»

Så förtäljer krönikan om Svenskarnas utflyttning och slutliga bosättning i Hasli-dalen. Den yngre folkvisan skiljer sig endast i några små uppgifter från dess mening. Men det förnämsta stödet för min tro på traditionens sanning äger jag i folkets egen tro, dess utseende, seder och lynne. Hasli-dalens invånare äro till kroppsbyggnad mera starka och välbildade, till sin ansigtsbildning vackrare och i sitt lefnadssätt tarfligare och flitigare än de öfriga Schweitzarne. De hafva merendels blå ögon, blonda hår, frisk hy och gladt sinne. Deras språk är lenare och likväl klangfullare än deras grannars. Den nordiska tryggheten, förenad med inre allvar, röjer sig i tal och handling. De tala högt för att öfverrösta Aare, som genombrusar dalen. De äro nöjda med litet; ty naturen är hos dem antingen så vild eller så skön, att hon ej kan vara så nyttig. De lefva af kött, honung och mjölk; ty de äga blommor, boskap och bin, men föga åker och bröd. Bergens sidor gifva bete åt deras boskap, fältens blommor näring åt deras bin; men deras odlade jord frambringar jordpäron, lin och hampa.

Denna sköna och kraftiga folkstam påminte mig på en gång om den Svenska Dalkarlen och Vingåkraren. Qvinnorna älska att pryda sig med höga och granna färger. Deras helgdagsskrud har tycke af Vingåkersdrägten. Gossar och ynglingar synas oftast omgifna af sina hjordar i bergen, klättrande från klippa till klippa, med långa alphorn i handen, och klädda i blåa, lätta tröjor och ljusare underkläder, som ej dölja deras

vackra och kraftfulla former. I kapplekar och brottningar är dem ingen vuxen. Männen äro allvarsamma, fromma och trofasta, men ömtåliga om sina gamla vanor, seder och bruk och knorra lätt eller gripa till vapen, då de känna någon tryckning af regeringens tömmar. Länge betalade Hasli-dalens invånare årligen en skatt af femtio pund till Romerska riket. I fjortonde seklet hade kejsaren förordnat herr *von Weissenburg* att vara deras landsfogde. Då han behandlade dem hårdt, reste de sig upp och anföllo honom i hans borg *Unspunnen*, men blefvo slagna och många af dem togos tillfånga. Detta skedde år 1332. Bernarne kommo de förtryckta till undsättning, belägrade Unspunnen och tvungo Weissenburg att afstå väldet öfver Hasli-dalen, hvilken alltsedan denna tid hört under Berns styrelse, likväl med bibehållande af gamla lagar och bruk. År 1528 gjorde Hasli-dalkarlarne uppror, då regeringen ville förbjuda messan; men de nedlade vapnen efter en förlorad strid, erhöllo tillgift och ny försäkran om sina friheters helgd. Ännu i dag lefver ibland detta folk en egen, sjelfständig anda, och ännu kan på dem lämpas den gamla visans ord om deras invandrande förfäder:

Ihr Kleidung war von grober Zwilch
Und ihre Nahrung Fleisch, Käs und Milch,
Thäten sich damit speisen.
Reuthauen war ihr Geigenbogen,
Damit hand sie die Kind'r erzogen,
Stark Leuth, gleich wie die Riesen.

För att närmare studera folket och naturen i Hasli-dalen, begaf jag mig, med min Christian, på en vandring till *Handeck*. Ju sydligare man intränger i dalen, ju vildare synes den. Höga berg hopklämma den allt mer, och Aare brusar häftigare, ju närmare man nalkas dess ursprung. Nästan beständigt går vägen uppföre, ända från den behagliga slätt, der gårdarne *Grund* och *Hof* ligga strödda mellan fruktträden

i det gröna. Öfverallt der jag tågade fram, lefde hos folket öfvertygelsen om dess Svenska härkomst: öfverallt bemöttes jag vänligt och oftast som en landsman.

Flera gånger gick jag på bryggor eller spänger öfver Aare; ty vägen slingrade sig än på dess högra och än på dess venstra strand, ofta på branten af brådjupa afgrunder. Fru Scherers karavan upphann mig äfven här och vi sågo tillsamman det präktiga vattenfallet vid *Handeck*, der Aare öfvergifver bergstrakterna och störtar i dalen. Det är hennes första utflygt: den är derföre djerf och fantastiskt skön. I tvenne väldiga armar brusar floden utföre. En klippa, som af det häftiga oupphörligt nötande vattnet blifvit slipad i façetter som en ädelsten, ligger midt i fallet och delar floden itu. På samma gång som de skiljda grenarna med stort dån och dammande förena sig åter i svalget, nedkastar sig tvärtöfver dem en annan bäck. När han når deras strömfåra, studsar han för det häftiga svallet tillbaka och springer i höjden, lik en hvit fåle med bågig hals och fladdrande mahn, och störtar i fyrsprång ned öfver dem i djupet. Fallet är det herrligaste i Schweitz. Ser man länge derpå, blir man nästan förtrollad och vill aldrig gå derifrån.

På återvägen hvilade jag öfver natten i byn *Guttannen* på ett värdshus, nära den vackra kyrkan. Der undfägnades jag af ett godt folk med ypperlig mjölk och aromatiskt doftande honung. Om natten drömde jag, att jag besteg Mont-Blanc. Man må väl drömma om denna alp-verld, hvars underbara natur ingen somnambulerande inbillning kan ana eller efterbilda. Medan jag sof, lagade Christian Maser mina skor; ty den beskedlige mannen, som dessa dagar varit min trogne och nyttige följeslagare, på en gång min förare, min betjent, mitt topografiska lexikon och mitt sällskap, var tillika skomakare i Grindelwald.

Innan vi om morgonen lemnade Guttannen, betraktade jag uppmärksamt utsidan af det besynnerliga hus, der jag tillbringat natten. Liksom de flesta allmogens boningshus i kan-

ton Bern, hade det ett ofantligt, vidt utstående tak eller skjul, med loft och gångar på sidorna, hvarunder det egentliga stockverket synes alldeles inkrupet, och var till byggnadssätt ej olikt det gamla huset vid Ornäs, der konung Gustaf I bodde. Hela byggnaden var öfvermålad med en klar gul färg; men alla sidorna, i synnerhet framsidan, voro utstyrda med målade djur och fåglar, blompottor och annan grannlåt i blossande färger, och under eller bredvid hvarje sådan bild stod en längre eller kortare inskrift. Hufvudsidan åt gatan eller vägen prunkade med följande sirater och tänkespråk. Öfverst, under takfoten stod i en stor ruta att läsa:

Die Gottseligkeit mit Vergnüglichkeit ist der grösste Gewinn.

Och längre ned:

Wer Gott vertruwt hat wohl gebuwt.

Längst utåt väggen gick denna inskrift:

Gott der Herr segne und behüte dieses Haus und wende alles uebel daraus. A:o 1825.

Derunder stod helt nära ett af de öfversta fönstren en målad stork, som med foten tager sig om näbben, med inskrift:

Dieser Vogel nimmt sich selber bey dem Schnabel. Das will sagen Du weiss Vogel was.

Mellan de trenne öfre och större fönstren lästes i tvenne lågande hjertan ägarens och ägarinnans namn: *Johannes Rufibach* och *Anna Zwald,* med en bägare eller stort vinglas under det förra och en blomma under det senare. En lång blomsterranka drog sig mellan öfre och nedre fönsterraden, och en annan längre ned, nära syllmuren. Så var värdshuset i Guttannen utstyrdt.

På bergvägen nedanför *Hohe Jägerhorn* mötte jag, till vår ömsesidiga fröjd, mina kamrater på vandringen öfver Wengern-Alp. De ärnade sig till Handeck, och ville ännu på aftonen återvända till Meyringen, der vi således för tredje och sista gången skulle träffas. Jag önskade dem en lycklig gång; men bad dem tillika taga ut stegen och se sig väl före; ty

vägen var vådlig i mörkret och solen stod icke mycket högt öfver alpspetsarna.

Återkommen till Landhuset i Meyringen på mitt trefliga rum, uppgjorde jag min räkning med Christian Maser, hvars tjenst jag nu mera icke behöfde. Han öfverlemnade till mitt behag, hvad jag för hela tiden ville honom bestå, och då han visade sig särdeles nöjd med det af mig bestämda arfvodet, erhöll han en oväntad drickspenning på köpet, hvilken försatte honom i en sådan rörelse af tacksamhet, att han ville kyssa mina händer, och bedyrade att han ville följa en så mild herre genom hela Schweitz: och derpå skiljdes vi som de bästa vänner. Då Christian lemnat mig, satte jag mig ned för att fortsätta granskningen och afskriften af mina gamla Haslihandlingar, men afbröts snart genom ett plötsligt inbrytande mörker, åtföljdt af en susande storm, ett brusande regn och ett häftigt åskdunder. Jag måste tända ljus, som likväl öfverglänstes af de täta, flammande blixtarna. Under detta naturens uppror tänkte jag ofta på vandringsmännen vid Handeck, och anade ej annat, än att de tagit hus vid Guttannen eller på något annat ställe. Men sent på aftonen, då ännu ovädret rasade med ökad kraft, och medan jag öfverlade, om jag skulle gå till sängs eller ej, hör jag ett rop på gården, och ännu ett. Jag skyndar ned. *Kauffman* möter jag vid porten. Han är genomblöt, blek och ser förstörd ut. På min fråga, hvar de öfrige befunno sig, svarar han: «Det vete Gud. Det är ett underverk att jag är här.» Men då anlände äfven *Wiebel* i ett ännu bedröfligare tillstånd, darrande af ansträngningar, hetta och köld och störtade emot värden, hvilken stod med lyktan i handen, liksom en våt uggla rusar emot ett plötsligt eldsken. Med lyktor, uppfästade på våra alpstafvar, begåfvo vi oss ut i den kolsvarta natten och under hällande regn, vi ropade och skreko, och höllo de klent lysande lyktorna i höjden; men intet svar nådde våra öron, utom den vilda och uppsvällda Aares' brusning och intet sågo vi utom fjellarnas väggar vid ljungeldens flyktiga ljus. Det dröjde

dock ej länge, innan tre af de saknade bröderna, en efter annan, besvarade våra rop och stapplade oss till möte. Dessa ledsagade jag hem och fann till min glädje, att tvenne andra voro före oss i hamnen. Och då slutligen, efter en tyst, orolig väntan, sedan Kauffman och Wiebel återkommit med den åttonde, vi alla befunno oss i en förtrolig krets och saknade ingen, tändes i gästsalen en sprakande brasa, och vid dess glada värme, understödd af den muntrande drufvans, lyckönskade sig de förvillade, men återfunna vandrarne inbördes, sedan de, så godt sig göra lät, utbytt sina drypande kläder emot torra, och förtäljde för mig den hemska nattens äfventyr.

På återvägen från Handeck hade de blifvit af ovädret öfverfallna. Men så länge det endast gällde att blifva våta, tänkte de icke på att söka något skydd. Ännu höllo de sig tillsammans och vandrade med raska steg, till dess de redan lemnat Guttannen bakom sig, och aftonens skymning, förstärkt af de tjocka molnen och dimmorna, drog en florshufva för deras ögon. Vägen blef slipprig, stenarna hala: brusande regnbäckar kommo från bergen och öfversvämmade gångstigen. Nu gick hvar och en så fort han förmådde: somliga voro långt förut: andra, som redan voro trötta eller ville vara försigtigare, blefvo efter. Mörkret tilltog, det blef alldeles kolsvart, och de blandade ljuden af åskan, regnet, floden och stormen dränkte de ropandes röster. Så voro de åtskiljda, och endast tillfälligt råkades en eller annan, för att i nästa ögonblick åter förlora sig. En beskref, huru han länge sutit på en klippspets och väntat på en blixt, som skulle upplysa de närmaste föremålen, att han måtte veta, hur nära han var den gapande afgrunden, och när blixten slog till och endast dystert och blekrödt beglänste ett haf, ett chaos af dimmor, tog han i förtviflan ett språng, utan hopp att mera uppstå; men kom ned på vägen vid Aare. En annan hade gått nära en timmes tid i vattenbrynet vid floden och visste icke att han i sin förvirring vandrade tillbaka mot Handeck, förrän skickelsen stötte honom emot den kamrat, som hoppat ned från

klippan och nu trefvade sakta fram, under det att han kände sig före med alpstafven. En tredje hade från en spång halkat ned i strömmen och summit i land, och åter en annan svimmat, men kommit sig före, då den annalkande kamraten öfver honom stupat omkull. Svårligen skulle alla de irrande vandrarne öfverlefvat denna natt, om icke åskvädret tilltagit med tätare och klarare ljungeldar, och om ej några aflägsna, tindrande ljus i Meyringen varit deras ledstjernor.

Det deltagande, hvarmed jag afhörde dessa berättelser, och den ifver, hvarmed de utfördes, öfvergingo småningom till andra ämnen, som dock alla rörde den sköna Hasli-dalen eller dess invånare. Ingen hade lust att sofva, så länge brasan brann och drufvan rann. Midnatten var redan förbi, men åskvädret med sina följeslagare, stormen och regnet, rasade ännu. Den ena folksagan efterträdde den andra, det ena äfventyret det andra, och högt prisades af alla de raska Hasli-döttrarnas fägring. Någon berättade en sägen om det gamla förfallna slottet utanför byn; en annan lät oss höra den egna historien om en ung Engelsman, som dött af kärlek till en skön tärna i Meyringen, som redan gifvit sitt hjerta åt en vacker herde. Lifligast sväfvade följande morgonen för min inbillning sagan om Hildegard och hennes riddare från Sverige, och den utbildades snart till följande romans:

Odens Brud.

«Mitt hjerta åt en Svensk jag ger.
Med honom och med ingen mer
    Jag dansar bröllopsdansen:
    För honom bär jag kransen.
En riddersman från Svea land
Skall få mitt hjerta och min hand.»

Så sjöng, i sina fäders sal,
Skön Hildegard i Hasli-dal.

Med nitton år ej fyllda,
Af glädjens sol förgyllda,
I skönhet hon ej like fann:
I mod hon männer öfvervann.

Hon var så varm och röd om kind,
Men kall liksom en gletschervind
Mot alla dalens söner
Och deras friarböner.
Hon sjöng: «En man från Sveriges land,
Blott han skall få min tro, min hand.»

«Rätt så, min dotter! håll dig rak,
Tills tid och väntan gjort dig spak.
Den, som alltjemt ger korgen,
Blir en gång gift med Sorgen,
Och enka blir hon ej till slut;
Ty Sorgen lefver henne ut.» —

Så mente modren, der hon satt
Och sjöng och spann och strök sin katt;
Men Arnold sjelf, den glade
Och trygge fadren sade:
«När rätta mannen står för dörr,
Då gör jag bröllop, men ej förr.»

Så gick det vår'n och sommar'n om:
Med moln och stormar hösten kom,
Och friare anlände,
I hvilka hjertat brände,
Hvar en, som syntes, fick sin korg,
Och drog sin väg med qval och sorg.

En natt, då regn från himlen flöt,
Och stormen vildt kring Wellhorn tjöt,

Det hörs på porten klappa:
En ryttare i kappa
Står genomblöt från tå till topp,
Och ropar doft: «Låt opp, låt opp!»

Snöhvita springar'n frustar glad,
Han aktar ej sitt kalla bad.
Nu blir der lif i huset,
Och Arnold sjelf med ljuset
Ledsagar in sin nya gäst
Och ropar: «Max! tag riddar'ns häst.»

«Låt Sleipner stå, gif honom blott
En kappe korn, om det är godt!
Hu, storm och skyar rasa —
Herr Arnold, tänd en brasa! —
God afton, sköna jungfru min!»
Så talte ryttar'n, och steg in.

Skön Hildegard, vid lampans sken,
Stod blygsamt djerf i dörren re'n,
Med fyllda vinpokalen
Hon trädde fram i salen,
Och brasan sprakade så smått:
Det lät så trefligt, varmt och godt.

Och gästen lade kappan af:
Stor glans i salen vidt det gaf.
Hvad perlor, ringar, fransar!
Hans spegelblanka pansar
Var prydt med kronor utaf gull,
Som himlen är af stjernor full.

När Hildegard fick se hans skick,
Hans fägring och den hjelteblick,

Befallande och höga,
Som glänste ur hans öga,
Af okänd fröjd dess hjerta slog,
Och kinden brann och munnen log.

När hon gick fram, som rosen röd,
Och välkomstbägar'n gästen böd,
Hon höll sig modigt oppe,
Hon spillde ingen droppe.
Men då dess öga mötte hans,
Stod flickans själ i eld och glans.

Och åter slår hon ögat ner.
Hon då i brynjans spegel ser
Sig sjelf, och då hon finner
Hur glödhet kinden brinner,
Som fjellsken alla rosor dö,
Och hon blir blek som alpens snö.

«Herr Arnold! dig jag dricker till.
Din gästfrihet jag prisa vill.
Din värme bör jag lofva,
Och vinets sköna gåfva;
Men kronan dock din dotter är,
Och henne jag till brud begär.

Jag är en man med gård och grund.
Min boning står i Odens lund.
Mitt husfolk äro många,
Och armar har jag långa.
Svensk är jag: se på mina drag!
Och Sverige har ej två som jag.»

Så gästen. Arnold svarte då:
«Den saken tål att sofva på.

Se, herre! visar'n skrider
På tolf och natten lider.
Nu till din hvilokammar kom;
I morgon språka vi derom.»

«Derom vi tala icke mer;
En gång jag beder, men ej fler.
God natt!» — så riddar'n sade,
Sin hand i Arnolds lade,
Och bytte sist en eldig blick
Med sköna dottren, när han gick.

Snart slöts der port och släcktes ljus,
Det blef så tyst i Arnolds hus.
I kammar'n hvilar gästen;
Men ute frustar hästen.
Ej regnet mer mot rutan slår;
Och månen klar ur molnen går.

I sömnen spritter Arnold opp:
Han drömmer, att han hör galopp,
En stämma hör han ropa:
«Der fly de allihopa!
Se der är hon, och der är han —
Upp, Arnold, tag dem, om du kan!»

Han vaknar; allt är tyst och still.
Han söker; ingen ser han till,
Ej hästen — och, än värre!
Ej heller hästens herre.
Och värst af allt: hans dotter är
Försvunnen; finns ej här, ej der.

Men se! der låg på riddar'ns bord
En korsbild, af juveler gjord

Och guld, så kostligt drifvet:
Och deruppå stod skrifvet:
Till Arnold för en gästfri natt: —
Då märkte han, hur det var fatt.

När sol rann opp, det gick ett tal,
Ett sällsamt tal i Hasli-dal,
Att man sett Oden rida
Med Hildgard vid sin sida,
I eld och rök — och rundtomkring
Af kämpar en förfärlig ring.

Var det väl Oden, eller hvem?
Men Hildegard kom aldrig hem.
Väl far och moder greto;
Men Oden snart förläto.
Då sist en qväll, när skumt det blef,
Den gamle Arnold fick ett bref:

«Skön helsning ifrån Odens brud.
Nu bär jag guld och silkesskrud;
Jag har väl hundra tärnor,
Och mår som sol bland stjernor.
Ty Svea konung är min man,
Och Sverige har ej två, som han.»

Nu hade jag väl måhända bort göra en ny vandring kring Meyringen och dess nejder, för att gissa eller utforska, hvar den gamle Arnold i sina dagar bodde; men andra föremål kallade mig, och alltsammans är ju troligen en saga, en ren dikt?

Med saknad lemnade jag Meyringen, der jag tillbragt så sköna och lärorika dagar. I en *char-à-banc*, en liten droska, dragen af en häst, for jag den 20 September till *Brienz,* och Hasli-dalens fägring följde mig ända dit. De höga, ma-

jestätiska bergen, sirade af höstens mångfaldiga grönska och med kronor af snö, voro herrliga att skåda, och om på deras sluttningar fanns en skrefva eller remna, der intet träd växte eller gräs grodde, strax hängde der ned ett prydligt vattenfall, som skylde det skrofliga och förhöjde prakten af den omgifvande grönskan.

Jag inträffade tidigt på aftonen i *Brienz;* men gjorde utvandringar. Från de täckaste kullar öfverskådade jag *Brienzer*-sjöns lugna yta och hörde den stilla, aflägsna brusningen af *Giessbach.* Senare inträdde jag i gästsalen för att spisa. Jag fann blott en bordskamrat. Det var en reslig, kraftig yngling, som såg allvarsam ut, och bredvid honom på golfvet satt en hund, så stor, att han med beqvämlighet öfverskådade alla rätterna på bordet. Jag tilltalade främlingen på Franska: «Est-ce que vous partez pour Interlaken, monsieur?» — «Oui, monsieur! demain,» var hans svar, och derpå inträffade en djup tystnad, endast afbruten af den kringfjeskande uppassarens slammer med mun och tallrikar. Småningom upptinade isskorpan, samtalet började bestå af flerstafviga ord och öfvergick snart från den höfliga Franskan till den hjertliga Tyskan. Innan vi uppstego från bordet, voro vi förtroliga vänner. Främlingen var dr *Haag* från Esslingen i Würtemberg.

Sångerskorna i Brienz äro berömda i böcker. Till oss inträdde fem, som i hela byn hade stort rykte för sin konst, och vi lyssnade gerna till deras vackra melodier. Sjelfva rösterna hade mera styrka än skönhet, och i föredraget saknades eld och behag. Men två af dem åtföljde oss i båten öfver sjön till Giessbach. I den klara morgonstunden, på den lugna vattenytan, och ledsagade af de långsamt lyftade årornas droppning, klingade tonerna ljufligare. I deras samljud låg något underligt, klagande och rörande. Jag satt i stäfven, och då jag, sakta gungande fram på den blåa sjön, än blickade emot de hvitklädda, sjungande tärnorna, än med halfslutna ögon

lyssnade till deras visor, trodde jag mig segla till diktens land, vid ljudet af svanornas sånger.

Giessbach, hvars sorl kan höras ända till Brienz och längre, och hvars nedersta störtning i sjön äfven synes derifrån som en hög af hvit bomull, är ett af de märkvärdigaste vattenfall i Schweitz. Särdeles vackert var det nu, på den sköna höstdagen, då dess sexfaldiga, brant nedstörtande vattenmassa syntes som ett glänsande silfverband, inflätadt i trädens rika, mångskiftande löfverk. På en smal gångstig kan man besöka alla sex fallen, och under ett af de öfre kan man stå vid klippväggen, liksom under en kristallbåge, utan att vätas af en droppe. I en midtför kaskaderna uppförd landhydda, bebodd af herden *Kehli* och hans täcka barn, undfägnades vi med sång och med anspråkslöst spel på ett gammalt, ostämdt klaver.

Under sjöfarten från Giessbach framställde sig skönt slottet *Ringenberg* på sin höjd, och *Interlaken* gaf från stranden en täck anblick. *Niesen,* nu snöhöljd i toppen, utgjorde fonden.

I *Unterseen* hölls marknad. Dit hade en stor menniskoskara från hela Oberland och andra trakter strömmat tillsamman, och på stora värdshuset var en larmande folkdans. Jag slet mig lös ur hvimlet, för att *ensam* njuta den herrliga aftonen.

En stilla sabbatsfrid syntes nedsväfva från den glänsande blåa himlen till den gröna jorden. Mellan Unterseen och Neuhaus vandrade jag fram och åter, under det jag hade den herrliga alpkedjan än till höger och än till venster. Trefliga hyddor och landtgårdar, omgjordade af valnötslunder, utbredde sig öfver hela *Bödeli-dalen* ända från Brienzersjön till Thunersjön, och boskapens klockor klingade när och fjerran. Solen sänkte sig. Stora, saftiga skuggor inkräktade allt mer af de solbeglänsta dälderna, och snart var allt mörkgrönt, utom de resligare trädens kronor, dem ännu strålarna förgyllde. Nu började bergskedjan att skifta i mörkblått och violett, och

några minuter derefter, då intet solsken mera fanns i jordens grannskap, öfverdrogos de snöbetäckta alperna af den skönaste, mildaste rosenfärg, som, allt högre rodnande, förvandlades i ren purpur. Omättligt var mitt öga i njutningen af detta praktfulla skådespel, och jag följde troget alla fina öfvergångar från den ena läckra färgtonen till den andra. Men allt detta rosensken och all denna purpurglans samlade sig omärkligt på alpernas yttersta toppar, och när den sista glanspunkten slocknade, stod hela alpen der i dödens kalla, blåaktiga askfärg. Så bortbleknade de alla, den ena efter den andra; men ännu länge hvilade blomsterkronan på den obeskrifligt herrliga Jungfruns hjessa, som lyftades lik en jättevålnad i sin svanhvita svepning, högt öfver en tjusande natur. Dock äfven Jungfruns krona såg jag vissna och falla. Allt blef så stilla, hemskt och högtidligt. En sval nattvind kom från bergen och hviskade i träden, då han lopp genom dalen. Den poetiska frukten af min vandring var en

Sång till Jungfrun.

Herrliga Jungfru,
Alpernas drottning!
Dig jag besjunger.
Lyft mina tankar,
Höj mina toner
Upp utur dalen
Ända till dig.
Dig vill jag sjunga,
Hvitklädda mö,
Alpernas drottning!
Lyssna till sången!

Långt i det gamla,
Isgråa fordom

Herrskade jättarnes
Slägte på jorden,
Afladt af ***Fjell***,
(Fjell var dess fader),
Framfödt af ***Is***,
(Is var dess moder).
Väldig var ätten,
Hård som sin fader,
Kall som sin mor:
Hade all jorden
Under sin spira.
Skönast af alla
Jättarnes döttrar
Växte du upp,
Lyfte så trotsig
Snöhvita pannan,
Stod som en drottning,
Stolt i de tjenande
Tärnornas krets.
Alla de unga
Jättarnes furstar
Brunno för dig;
Men du försmådde
Ynglingens böner,
Offer och tårar.
När dina systrar
Slöto sig gerna
Till sina kärliga
Brudgummars bröst,
Drog du af ömkan
Molniga slöjan
Öfver ditt anlet,
Att icke skåda
Deras förnedring:
Tålde ej brudgum,

Led ingen make;
Lefva du ville,
Blomstra och herrska
Fri och allen.

Derför af hela
Jättarnes slägte
Jungfrun du nämdes.
Stolthet och oskuld
Voro din prydnad:
Egen och ensam
Bar du din rena,
Fläckfria skrud.

Så i århundraden
(Kanske årtusen)
Herrskade jättarnes
Slägte på jorden:
Trängde sig neder
Djupt i dess sköte,
Reste de stolta,
Trotsande hjessor
Högt emot skyn,
Växte och växte,
Ville väl storma
Himmelen sjelf.

Men när Allfader
Skapte den lifvande,
Heliga *Elden*,
Tände dess rena,
Flämtande låga
I skapelsens hjerta:
Se, då blef krig
Mellan Elden och Fjellen,

Elden och Isen.
Himmelen hörde,
Afgrunden hörde
Dånet af alla
Ramlande klippor.
Blixten dem klöf,
Vulcaniska flammor
Smälte dem sönder:
Klippornas söner
Sjönko i grus,
Och deras djerfva
Pannor af is
Tärdes af solens
Lågande blickar.
Solen blef drottning
I skapelsens rike.
Lifvet, som smäktat
I Jättarnes bojor,
Löstes af Eldens
Himmelska värme:
Elden sig spred
I skapelsens ådror,
Värmde dess matta,
Frysande hjerta,
Prydde med träd,
Örter och blommor
Skapelsens drägt.
Ute det var
Med Jättarnes välde,
Ute med alla
Oformliga massor.
Menniskan skaptes,
Skönheten föddes,
Bildningen tändes.
Allt det gigantiska

Bäfvande böjde sig
För den gigantiska
Menniskosjälen.

Slagen var striden,
Jättarne föllo:
Värmen och Ljuset
Firade seger.
När utur österns
Purpurbehängda,
Skimrande salar
Solen stod upp,
Att hålla sitt första
Triumftåg kring verlden,
Se, då låg jorden
Höljd af de slagnas
Hopade ben.
Men såsom blifvande
Minnen af segern,
Stodo der qvar
Många af Jättarnes
Störtade stam:
Stodo så lugna,
Kalla och stumma,
Höga som förr,
Kalla som fordom,
Buro ännu
Sina snöiga mantlar
Och isiga kronor:
Sågo som örnen
Rakt emot solen
Utan att bländas,
Slogos af blixten
Utan att splittras.
Solen ej mäktade

Smälta dem bort.
Och ibland dessa
Alla de ädlaste,
Skonade Jättar,
Jungfru! var du:
Glänste som skönsta
Juvelen i smycket.
Ännu som fordom
Bar du din krona,
Njöt du din dyrkan,
Herrliga mö!

Säg nu, o sångmö!
Hvarför skonades,
Bland de mångtusen,
Desse allena?

Vis är Allfader,
Visste att solen,
Om hon så ensam
Rådande blef,
Skulle förhäfva sig
Öfver sin seger,
Och med de glödande
Pilarna mörda
Menniskans ätt
Och hela naturen.
Derföre lät Han
Blomman af Jättarnes
Väldiga slägte
Icke förgås:
Drog deras höga,
Kyliga kedja
Tvärt öfver jorden,
Ställde dem upp

Som vaktande hjeltar:
Gaf dem de glänsande
Hjelmar af is,
Pansar af jernmalm,
Mantlar af snö:
Bjöd dem att skilja
Norden och Södern,
Visligt fördela
Värme och köld,
Hålla de starka,
Skinande sköldar
Upp emot stormen,
Andas sin svalka
Öfver de land,
Dem solen förbränner.
Vis är Allfader:
Så var hans visa,
Heliga vilja.

Ofta jag skådat
Alpernas Jättar
Skaka sitt gamla,
Frostiga hår.
Ofta jag sett dig,
Alpernas drottning,
Herrliga Jungfru!
Krönt utaf morgonens
Gyllene blommor,
Smyckad med aftonens
Rodnande rosor.
Liksom de menskliga
Jungfrur och brudar,
Glänser du fagrast
Morgon och afton.
Ingen af jordens

Blommor dock vågar
Nalkas din fot,
Mindre din hjessa.
Himmelens rosor
Pryda din panna,
Solen allena
Får kröna ditt hår.

Ofta när vreden
Bränner ditt hjerta,
Eller när minnet
Af det förflutna
Friare lifvet
Sliter ditt bröst,
Sveper du in
Ditt hufvud i molnen:
Och när, om qvällen,
Solen försvinner,
Och det blir mörkt
Kring vattnen och bergen,
Lyfter du stilla
Hufvudet högre,
Ville väl hinna
Himmelens fäste,
Och med din panna
Bräcka dess hvalf:
Samlar en mängd
Af isiga lansar:
Lyfter dem upp,
Att stjernorna storma;
Men när i öster
Solen ånyo
Öppnar sitt öga,
Och då hon gjuter
Middagens strålar

Öfver ditt hufvud —
Ack! då försmälter
Allt hvad du smidt,
Rustat och samlat
Om natten.
Skölden af is
Och de gnistrande lansar
Falla i djupet
Ur dina händer,
Och i sitt fall
Dåna som åskan,
Krossa som blixten.
Träden och klipporna,
Hyddorna, menskorna
Falla som gräs
Och försvinna till intet,
För dina vapen,
Dem himlen föraktar.

Herrlig är ***Kraften***,
Himmelens dotter,
Herrligt är ***Modet***,
Himmelens son:
Kärnan de äro
I skapelsens frukt.
Men om ej himlens
Heliga Värme
Mildrar det isiga,
Trotsiga Modet,
Om icke himlens
Heliga Ljus
Tämjer, förädlar
Den stenhårda Kraften,
Blifva de rysliga,

Tärande maskar
I skapelsens frukt.

Menniska! Jätte!
Hvem du må vara!
Storma och dundra,
Rasa på bragdernas
Flammande vagn.
Verlden och tiden
Äro din valplats:
Verlden och tiden
Kan du förvandla.
Herrska du kan,
Bloda och bränna,
Skapa, förinta —
Flyg dock ej högre
Än vingarna bära!
Stöt ej mot stjernorna
Fåvitskt din hjessa!
Solen du rycker
Ej ur sin höga
Dagliga bana,
Hämmar ej stjernornas
Nattliga gång.
Himmelens vägar
Äro ej dina:
Himmelens härar
Större än dina:
Himmelens fäste
Stormar du ej.

Lika skön som aftonen blef den kommande dagen. Thuner-sjön återspeglade den renaste himmel. I *Thun* besåg jag med Haag, för pengar, ett utskriket panorama öfver Rigi-berget och dess omgifningar; men denna utgift var den enda, som

jag ångrat i Schweitz. Vi skyndade oss ut, att för intet betrakta naturens skönare taflor, bestego *Jakobs-kullen* och sågo der under oss den leende staden *Thun* med sitt slott och sin kyrka, den blåa Aare mellan blomstrande stränder och på andra sidan om den lugna sjön Oberlands alpkedja, blixtrande i det rena solskenet. Den pyramidaliska *Niesen* gjorde sig så stor, bredde ut sig som en ond kalkon, och såg i sin ringhet ofantlig ut; men de aflägsnare alperna, den jättelika *Jungfrun* med sitt hof, drogo sig tillbaka, i blygsamt medvetande af sin storhet. Jungfrun, Jungfrun är dock allas begär: allas blickar riktas mot henne. Liksom fordom Penelopes friare till Itaka, så strömma härar af främlingar till Schweitz, att bringa Jungfrun sina offer. Är hon klar, och visar hela sin brudliga glans utan slöja, så blifva ock friarne glada; är hon mulen och höljer sig i dok, så äro ock friarne mulna och söka att i drufvans must dränka sitt onda lynne.

Det led emot aftonen. *Haag*, som skulle återvända, för att till fots, åtföljd af sin trogna hund, vandra öfver St. Gotthard till Italien, blef snart varse den båt, hvilken skulle föra honom tillbaka. Efter en kraftig omfamning och ett: *Zum Wiedersehn im Mailand!* sprang han utför kullen. Snart satt han i den lilla båten, sväfvade fram på Aare, försvann bakom träden, men syntes åter på sjön. Han vinkade med en fladdrande duk sin sista helsning, den jag besvarade med en afbruten vinqvist. Nu var han borta.

Från terrassen vid kyrkan såg jag solen gå ned. Då jag inträdde i diligensen, för att återvända till Bern, lågo inga purpurmantlar på bergen mer. Men ju längre jag for, ju högre reste sig Jungfrun i horisonten, och då redan en djup skymning hvilade öfver hela naturen, blänkte ännu alperna fjerran som ljuskronor.

Om jag bodde i Thun — och hvem ville icke bo der? — så skulle jag räkna tiden och indela dagens verk, icke efter urets timmar, utan efter alpernas skuggor och skiftande glans.

Genfer-sjön.

Tvenne dagar förflöto åter i Bern. Under vandringar i arkaderna, på die Enge, platformen och mynt-terrassen beskådade jag folkets lif och lefverne. Allt i denna solida stad vittnar om välmåga, trefnad och verksamhet. Mina tvenne sista timmar i Bern, hvilka jag skulle velat förvandla till de första, förde mig ändtligen tillsamman med *Baggesen*, ung prest och den Danska skaldens son, hvars bekantskap professor *de Wette* i Basel mig beredt. Knappt hann jag ana hans värde och erfara behaget af hans umgänge, förrän vi måste skiljas. Min ersättning för denna förlust blef hoppet om en ny interessant bekantskap, då han vid min afresa lemnade mig ett bref till professor *Ch. Monnard* i Lausanne.

Vi voro tre i diligensen. Der sutto jemte mig herr *Warburg* från Altona och mr *Louis Henry* från Verdun, muntra, vänliga ynglingar, men hvilka reste i helt andra afsigter, än jag.

En liten försmak af Genfersjön njöt jag vid sjön *Murten*, som ligger i kantonerna Freiburg och Waat, och af floden *Broye* sammanbindes med Neufchateler-sjön. Murtens nordliga och sydliga stränder äro höga och erbjuda intagande utsigter. Med rörelse nalkades jag det rum, som förevigar minnet af de edsförbundnas seger öfver hertig Karl af Burgund 1476. Der stod, ända till 1798, ett litet hus, der de fallna kämparnas ben förvarades; men då förstördes det af druckna Fransoser. Nu står der en skön obelisk på den högra stranden och pekar uppåt till segrarnas Fader, och visar vandraren denna enkla inskrift:

Victoriam
XXII. Jun. MCCCCLXXVI.
Patrum concordia partam
Novo signat lapide
Respublica Friburgensis
MDCCCXXII.

I en skön, leende natur, vid en lugn, högblå sjö, mildt krusad liksom af englavingars flägt, och på en fri höjd — så skall historiens poesi kännas djupast.

Genom *Payerne* kom jag till *Moudon* och somnade der vid midnatten i en liten kammare, som nästan hel och hållen upptogs af en stor säng; men uppstod åter, efter tvenne timmar, för att i en tvåsittsig diligens fortskaffas till *Vevay*. Jag satt under dimman och mörkret bredvid en liten gäspande herre i gul kapprock. Vårt samtal under hela resan var, som följer:

Jag. Pardonnez, monsieur! Dites-moi, où on est bien logé à Vevay!

Han. A la Croix blanche, près de la Poste, monsieur!

(Paus.)

Jag. Est-ce que Vous voulez loger à la Croix aussi?

Han. Non, monsieur! Je travaille au bureau de la Poste.

(Paus, lång paus.)

Jag. Il y a beaucoup de brouilard, ce matin.

Han. Beaucoup — Oui, monsieur!

Jag gjorde intet vidare försök att fortsätta en så tråkig långkateches af frågor och svar; ty en präktig soluppgång eröfrade hela min uppmärksamhet. Den blekgula randen i öster vidgade sig och blef snart en stor gyllene solmantel, hvars kant var belaggd med den kostligaste purpur. Det var en herrlighet att se alla de sköna rosor, hvilka, en efter annan, utsprucko på himlen, och att se de första klara strålarna genomglödga molnen, till dess hela östern blef ett enda eldhaf, som återspeglades i den lilla sjön *Brai*. Framför mig lågo de violetta bergen och rundtomkring mig en blomstrande natur, som vällustigt mornade sig, och med hvarje andedrag blef mera ljus och förklarad. Nu framblänkte den förtrollande Genfer-sjön, med sina prismatiskt skiftande morgonböljor: jag såg det glada *Vevay* och dess St. Martins kyrka glimma på stranden, och rullade af dit ned mellan vingårdar, der de

svällande drufvorna dolde sin eldiga must under ett kallt och skirt flor af morgonens dimma. Snart var jag i *Vevay* och intog, efter den lilla, gula mannens råd, på värdshuset *Hvita Korset.*

Hela den 26 September förflöt som en timme på herr *Aussets* sköna landtgård *La Fare.* Jag vandrade genom trädgårdar och kastanjeskogar och öfver vinberg till slotten *Hauteville* och *Blonay,* och beskådade om aftonen från en höjd i Aussets vingård ett oförlikneligt naturens panorama. Aderton städer, byar eller landtställen, bland hvilka sju slott, synas derifrån och sluta sig i en krans omkring Genfer-sjöns spegel. Senare på qvällen, då den lille månen, som nyss fått horn, blänkte öfver vattenytan, uppkom sunnan ifrån en stark vind, men så varm, som hade den kommit ur Vesuvii glödande krater. Alla funno den ryslig och drogo sig in i rummen; men jag stod länge qvar på höjden ännu. Dagens minnen lågo så varma och friska i mitt hjerta, och det hemska intrycket af en sådan varm storm, på den halfdunkla aftonen, försvann vid åsynen af den präktiga taflan, som framställde de underbaraste brytningar af ljus och skugga.

Ännu rikare frossade jag följande dagen i naturens sköte. Jag gick till *Chillon.*

Chillon, ett starkt, göthiskt slott i kanton Waat (Pays de Vaud), mellan Clarens och Villeneuve, är uppfördt i Genfersjön på en från bergen nedstörtad klippa, och förenas med fasta landet af en bro. Dess fasta murar och torn synas rundt omkring sjön på långt afstånd. Åtföljd af kustoden besökte jag först det djupa hvalf, under sjöns yta, der den ädle *Bonnivard,* ett offer för den Savoyske hertigens hämd och en martyr för sin frihetskärlek, satt fången från 1530 till 1536, då han af Bernarne befriades. Den ring, hvari hans kedja var fästad, sitter ännu qvar i en af de sju pelare, som stödja hvalfvet, och man tror sig på det kalla, fuktiga golfvet ännu se spåren af hans steg. På en annan pelare, bredvid den,

hvari ringen är, hänger en tafla, som i skrift innehåller en kort historia om Chillon och i slutet har denna vers:

J'ai vu Clarens, j'ai vu Chillon:
J'ai pleuré Julie et chanté Byron.

På samma pelare, bland flera hundrade obscura namn, läses i stora ord namnet *BYRON*, ristadt af skaldens egen hand. Kustoden lemnade mig en hvass stenskärfva, att äfven jag måtte i pelaren göra mig odödlig; men af en naturlig vedervilja för sådana namnteckningar i träd, på urnor eller vårdar, skref jag ingen bokstaf. Då likväl mannen var envis, ristade jag ett stort kors bredvid Byrons namn. När arbetet var färdigt, sade kustoden: *C'est une belle Croix. Quand je regarde cette croix, je penserai toujours à Vous.* Detta var visserligen smickrande; ja, den tanken rörde mig, att det bor en varelse vid Chillon, som tänker på mig, hvarje gång han för främlingar visar Byrons namn; men ännu kärare blifver det mig, om en Svensk, den ödet fört till Genfer-sjöns sköna stränder och i Bonnivards dystra hvalf, vid åsynen af detta kors, erinrar sig en landsman.

Derefter visade mig kustoden flera fängelsehålor, den ena ohyggligare än den andra, och ett djupt hål, hvarigenom fångar nedstörtades i sjön. Men då jag åter uppkom ur dessa mörka, rysliga nästen, öppnade sig från galleriet den gladaste anblick af Lemans yta och stränder. Under mig lekte böljorna mildt sorlande kring slottets väldiga murar. Det var här, midt emot *Meillerie*, som den älskvärda *Julie*, Rousseaus Julie, kämpade med vågorna, räddade sitt barn från döden och på samma gång invigde sig sjelf till dess offer.

När jag vandrade tillbaka, vek jag af från stora vägen, gick till höger genom byn *Veitau* beständigt uppföre. Allt präktigare blef utsigten. Högt på en bergsluttning satte jag mig ned, omgifven af valnötträd, kastanjer och ekar, och sög, som ett bi, honung ur naturens fulla blomkalk. Nedanför glänste Genfer-sjön i den klaraste blåa färg vid stränderna,

men midt på dess spegel lekte middagssolens strålar i tusen skiftningar. Till venster skimrade mellan vågorna och löfven *Chillon* och *Villeneuve:* midt öfver sjön, på Savoyens strand, *Meillerie* och *St. Gingo* under präktiga klippor, och långt bortom Lemans östliga vik upplyfte *Dent du Midi* och *Dent du Morcle* sina snökronor, omgifna af dimmiga grannar. Närmast under mig syntes idel terrasser af fikonträd, kastanjer och vingårdar, och längre bort till höger om *Veitau* utbredde sig i rika grupper *Blonay, Chatelard, Montreux, Vernay, Clarens, Hauteville* och *Vevay.* I ljufva drömmar tågade jag allt längre uppåt och hade väl ej före natten hunnit till *Vevay,* om ej en qvinna visat mig en gångstig utföre åt Montreux. Förgäfves! Jag förlorade snart min väg, klängde mig upp och ned öfver klippor, alldeles höljda af sammanväfda murgrönsrankor, till dess jag åter träffade en qvinna med en korg, bland drufvorna i sin vingård. Hon utpekade min kosa, och förärade mig några kostliga drufklasar, dem hon utvalde och afskar friska från vinqvistarna. Folket är godt och vänligt, och huru skulle det annat vara, i en så vänlig natur? Dess språk är en bruten Franska (ty ända från *Payerne* hade jag tappat Tyskan): i seder och lefnadssätt röja sig den Italienska naturliga enkelheten, den Franska artigheten och den Tyska fliten.

Efter några ögonblick såg jag ned på tornspiran i *Montreux,* gick genom byn till *Vernay,* derifrån till *Clarens* med det präktigt belägna slottet *Chatelard* och anlände genom den lilla staden *La Tour de Peilz* till *Vevay* ännu långt före solens nedgång. O magiska natur! jag har njutit dina taflor begärligare än dina drufvor.

Då morgonsolen blickade upp öfver Dent du Midi och dess första stråle kysste Lemans böljor, var jag på *St. Martins* kyrkogård. Der sökte jag bland grifterna en minnesvård, som jag dock icke fann. Men jag läste med rörelse denna inskrift på en sten, omgifven af tårpilar:

Ici repose en Dieu
Loin des Siens
Nadine Ancillon, née Molière,
Décédée à Vevay le 8 Oct 1826.
Dans sa 27me année.

Elle y étoit venue chercher la santé!
Elle y à trouvé cette tombe.

Elle a aimé, elle a souffert, elle a prié:
«Que l'amour, que j'ai pour l'époux chéri,
que tu m'as donné, épuré par ton amour,
O mon Sauveur! soit le chemin, qui me
mène au bonheur éternel de tes élus.»
Ce sont ses propres paroles.
Dieu a exaucée sa priére.
L'Amour est plus fort que la Mort.
Cant. d. Cant.

Och jag tänkte:

«Ancillons maka hvile i fred! *Loins des siens* . . . . Måste man dö och jordas på en främmande kust, långt från de sina, o då kan väl icke stoftet inneslutas i en ljufligare graf, eller anden skåda ned öfver en fredligare, skönare nejd än Genfer-sjön och dess stränder!»

Ångskeppet *Wilhelm Tell* förde mig fort och behagligt öfver Leman till *Lausanne,* förbi *St. Saphorin,* berömdt för sina ädla drufvor, *Rivat* och *Cully.* Skönt framträdde *Lausanne* med sina tornspiror på de tre höjderna, som ett litet Rom, omslutet af lunder, lustställen och vinberg. Vi landade vid *Ouchy* och gingo derifrån på våra fötter till staden. Om jag ock i nästa ögonblick skulle, som Loths hustru, förvandlats i en saltstod eller som Orpheus nedsjunka i Tartaren, knappt hade jag väl kunnat afhålla mig från att se tillbaka under vägen; så skön var Genfer-sjön och så omvexlande rik i sina taflor, då jag småningom uppsteg emot stadsporten.

Jag hade då ännu ej sett Italiens praktfulla himmel, ej Medelhafvets glans och dess orangedoftande och palmbeskuggade stränder. Jag var försänkt i det närvarandes njutning. Jag drömde en allegori om

De tre Systrarna.

Om aftonen, när Skapar'n slutat hade
Sitt verk, och jorden stod liksom en brud,
I första vårens drägt och log så blygsam,
Och hennes skiljda länder, blomsterkrönta
Re'n rodnade af glädje, när de funno,
Att alla himlarnas och underverldens
Härskaror fästade sin blick på dem,
Och solen, deras brudgum, brann af fröjd
Att ha ett föremål för sina lågor:
Då sade Skapar'n: «Sköna ären J,
Och sjelf jag eder klädt i bröllopsskruden.
Sen sjelfva, hvilken fägring er beskärdes:
Jag alla dessa speglar skänker eder!»
Då bröt Han sjelf från himlens höga, blåa
Och ljusa spegelhvalf mångtusen stycken
Af genomskinlig, glänsande kristall.
Han andades på dem, och de försmälte,
Och flöto ned och fyllde jordens dalar
Och blefvo haf och sjöar eller floder.
Men öfver hvarje vatten sänkte sig
En engel ned att röra och välsigna.
Som engeln var, så blef ock vattnets art;
Om han var ond och om han ej var skön,
Blef böljan grumlig, stormig eller bitter;
Men var han skön och ren, han vattnet gaf
Ett återsken utaf sin glans och fägring —
Och Raphaël sig öfver *Leman* sänkte:

Han andades sin milda luft derpå,
Han målade med färgen af sin mantel
Dess stilla yta, och dess böljors krusning
Föll sig så skönt som svallet af hans lockar.

Men när den ena nu af Jordens döttrar,
Som heter *Söder*, såg sin egen skönhet
Uti de klara speglar, som hon fått,
Fördubblad i en magisk färgprakt skimra,
Hon dårligt blef förälskad i sig sjelf:
Hon prydde sig, hon såg sig blott i spegeln,
Och offrade ej mer vid Skaparns thron.
Den andra systern, som blef kallad *Nord,*
Stod dyster och såg ned i dunkla vatten:
Och då hon icke fann sig vacker nog,
Hon vredgades, blef trotsig mot sin fader,
Hof hädande sin panna upp mot himlen
Och skakade sitt hår, som hängde vildt
Och tofvigt ned kring hennes bleka anlet.
Men se! den tredje systern, som sin bild
I Lemans böljor såg, hon stod så stilla
I oskuldsfull förtjusning, ädelt blyg,
Och såg ej blott sig sjelf, men lifvets *hela*
Och evighetens *allt* i djupets glans.
Ju mer hon såg deri, ju mer försvann
Ur hennes själ all tro på egen fägring,
Ju mer naturligt, mera stort och rent
Blef hennes hjerta, och i anletsdragen
Ett uttryck målades af hjertats tankar.
Hon stod der skön, och visste ej deraf,
I mildhet gränslös, men likväl ej veklig;
I kraft omätlig, men dock ej för vild.

Naturens Herre såg dem, och han sade
Till henne, som förgudade sig sjelf:

«Du blef för skön att ock oskyldig vara.
Jag dömmer dig att hvarje år en gång
Din fägring och din blomsterprakt förlora.
Den granna skrud, hvari dig våren klädde,
Skall brännas upp af sommarsolens lågor.
En lång och herrlig vår du lefva skall,
Men dö försmäktande i sommarns armar.»

Till andra systern, Norden, Skaparn sade:
«Du, som förgäfves stolt mig trotsat har,
Och i din vanmakt hof dig upp mot himlen,
Att storma den, se! du skall döden dö,
Och stelna bort och under is begrafvas.
När våren nalkas, skall du långsamt vakna,
Och kläda dig i dagens skrud igen;
Men knappast kronan smyckar dina lockar,
Och blommorna uppå din mantel fästas,
Förr'n polens vind dem alla härja skall,
Och all din herrlighet till is förvandlas.»

Men till den tredje systern mild han sade:
«Det fröjdar mig, att du förvarat än
Din oskuld. Oskuld är all skönhets moder,
Dess enda lif, liksom dess enda värn.
När Södern dör i sina egna lågor,
Då Norden under is och snö begrafves,
Du blomma skall i frid, i stilla fägring,
Och spegla dig i Lemans lugna himmel.
Din höst skall vara skön som Söderns vår,
Och skönare än Nordens skönsta sommar.»

«Så varde!» sade Gud — och så det vardt.
Ännu är Leman lika skön som fordom,
Och hon, som i dess himmel speglar sig,
Har än sin första oskulds glans bevarat,

Och hennes höst — (det har jag sett i dag)
Är ännu tjusande som Söderns vår,
Och mera skön än Nordens skönsta sommar.

LAUSANNE, hufvudstaden i kanton Waat, framställer en präktig tafla, då den ses från sjön, men förlorar en stor del af sin fägring, då man inträdt genom porten. Gatorna äro branta, krokiga och trånga. Likväl råder inom dess murar en sådan trefnad, ett så fritt, förtroligt och bildadt samhällslif, att man för hvarje dag blir med starkare band qvarhållen, i synnerhet om man, som jag, äger den lyckan att blifva bekant med en så älskvärd och förekommande man, som *Charles Monnard,* professor i Franska litteraturen vid universitetet i Lausanne och medarbetare i Parisiska tidningen *Le Globe.* Genom honom förvärfvade jag en annan interessant bekantskap i *Chavannes,* professor i naturalhistorien.

Bland allmänna inrättningar i kantonen och kanske i hela Schweitz, är märkvärdigast det nya *tukthuset* (Maison de Force), en ståtlig byggnad öster om staden på en höjd. Ordningen och fördelningen synas mig förträffliga. Fångarne hållas till strängt arbete, men få tillräcklig föda, och äro aldrig tillsammans, utom den stund på dagen, då de på gården njuta frisk luft, men äfven då så noga bevakade, att de ej få tala med hvarandra. Om aftonen, klockan nio, inneslutes hvar och en i sitt eget rum, der han har en snygg säng, en stol, ett litet bord och ett par andaktsböcker. Fångarne få särskild betalning för allt öfverarbete: dessa penningar förvaras åt dem; ty sjelfve få de ingenting köpa eller sälja. Så snart en fånge blifvit dömd till döden, föres han derifrån till ett annat, ensligare ställe. Blifver han frikänd eller äro hans år förflutna, utfår han vid sin befrielse de af honom förtjenta och hopsparade penningar. Om natten går en vakt beständigt i gångarna, der lampor brinna. Det inre af byggnaden liknar mycket ett kloster, med korridorer och celler. Fångarnas antal var

85: men rum finnas för 112. Inrättningen handhafves af föreståndarne med äkta filantropiskt nit.

Professor *Chavannes*, en af dessa föreståndare, hade den godheten att sjelf ledsaga mig genom hela huset och förevisa allt, som förtjente uppmärksamhet.

Någon kunde, vid åsynen af denna byggnad, fråga: «Hvarför så hög och så präktig? Bör fängelset öfverglänsa kyrkorna eller rådhuset? Är det icke en sjuk stat, der man använder så mycken kostnad och omsorg, att försköna bofvarnas hemvist, der man liksom tar brottet i försvar och hyllar missgerningsmän?» Det *yttre* må anses huru som helst, men jag tror, att ingen skall betrakta det *inre*, eller taga kännedom af andan i det helas styrelse, utan att finna inrättningen lika mild som sträng, lika afskräckande som förbättrande, och skulle någon bestraffningsanstalt anses hafva till föremål att med tiden göra sig sjelf öfverflödig, så vore det visserligen tukthuset i Lausanne.

Från det med alldeles eldröd murgrön omslingrade tornet i *Perdonnets* sköna trädgård njöt jag om aftonen en rik utsigt. Sjön var lugn. Aftonsolens strålar bröto sig genom molnen. I trädgården voro för öfrigt många *schene Raritæten*, dem jag hastigt lopp förbi, såsom öppna lusthus med urnor, ett prydligt stall, hvari ännu inga hästar varit, en mycket stor, flätad fågelbur utan fåglar och ett vidlyftigt och smakfullt corps de logis, tills vidare utan invånare. Mest fröjdade mig de mångfaldiga blommorna och träden.

Den gamla domkyrkan i Lausanne, af äkta göthisk börd, grundlades år 1000 och invigdes fulländad år 1275 af påfven Gregorius X, i Rudolfs af Habsburg och andra märkliga mäns närvaro. Ej längesedan blef kyrkan illa skadad af ett åskslag och stod nu under lagning: hvarföre äfven anblicken af det hela gick förlorad, och kunde ej kallas ersatt genom granskningen af de enskilda delarna. Bland de många grafvar och minnesvårdar öfver furstliga personer, biskopar eller ansedda

lekmän, af hvilka kyrkan öfverflödar, fästade en min uppmärksamhet för sin enkla och vackra inskrift:

Piis Manibus
CAROLINÆ,
Cyriæ et Semigalliæ
Ducissæ,
Principis Valdeccensis
Sororis.

Boni Omnes
Viventem amabant, venerabantur:
Mortuam lugent...... desiderant.

Nat. d. XIV Aug. MDCCXLVIII.
Denat. d. XVIII Aug. MDCCLXXII.

Då jag väl hunnit inse, huru angenäm en längre vistelse i Lausanne skulle varit, måste jag begifva mig derifrån.

Under farten på Genfer-sjön, med ångskeppet *Leman Vaudois,* var det min fröjd att betrakta de vågiga Savoyska bergen, ehuru Mont-Blanc var insvept i dimmor, och att derpå vända mig om mot den ännu skönare, vestliga stranden, eller att stå stilla, med blicken sänkt mot den lugna, innerligt blåa vattenytan, krusad af det silfverskum, som skeppet i sin fart stänkte deröfver. Det var liksom en Najad summit framför kölen och på båda sidor om fartyget öfver vattnets violblåa, glänsande spegel utstrött de hvitaste liljor och tusenskönor.

Outsägligt vacker var färden förbi *Morges,* hvaröfver slottet *Wuflens* ståtligt höjde sig på afstånd, *Aubonne* med ett förtjusande läge, *Rolle,* i hvars slott, *Prangins,* Josef Bonaparte bott, *Nyon* och *Coppet* med sitt stora, märkliga slott, der Bayle, Necker och fru Staël von Holstein lefvat. Nu, då jag nalkades Genfer-sjöns sydliga, mildt afrundade gräns, framställde sig staden *Genève* (Genf) på sin kulle, omgifven af

slott, lusthus och vingårdar, som ett herrligt panorama. Vid middagstiden den 30 September landsteg jag i

GENÈVE. Så länge hade jag nu lefvat bland sköna och förvånande naturscener, att jag längtade efter en konstnjutning, och derföre använde min första afton på theatern. Den spelande truppen, under styrelse af *Lintant* och *Lonce,* ägde verklig förtjenst. Af trenne små vaudeviller, hvarmed söndagspubliken undfägnades, erinrar jag mig *Les Compagnes du devoir ou Le Tour de France,* af Lafontaine, Vanderbuck och Etienne, och bland skådespelarne syntes mig *Prudhomme* och *Allan* vara de utmärktaste. Den förre, i den nämda vaudevillen en olycklig, förskjuten älskare, röjde en stor mimisk förmåga. Med bleka kinder och oroliga blickar åskådade han en munter, landtlig dans, der äfven föremålet för hans låga svängde sig vid sidan af den lyckliga rivalen, och man läste i hans anletsdrag, hur gerna han ville vara med. Hastigt och lustigt kastar han sin käpp och sitt knyte ifrån sig, och rusar fram, för att, medan beslutet ännu är varmt och modigt, komma in i ringen; men då han ej finner någon ingång, hejdar han sig, vänder tröstlös tillbaka, fattar käppen och flägtar med den, liksom för att svalka sitt af en inre vånda uppglödande ansigte. *Allan,* den lycklige älskaren, var den öppna, redliga och kraftfulla enfalden sjelf, och rörde sig på scenen med den största ledighet och natur.

Skådespelet varade från klockan sex till half tio. Mellan akterna inkommo gossar med mandelmjölk, oranger och sockerbröd och utskreko med full hals sina läckerheter, under det de armbågade sig fram i den tätt skockade folkmassan: och hela salongen liknade en hållstuga i Sverige, full af druckna bönder. Endast kortleken fattades. Der var ett äkta republikanskt lif, odräglig trängsel och hetta, grufligt stoj, ätande och drickande, allt med hattarna på, så länge täckelset var nere, och under skådespelet hvisslades och klappades i tid och otid.

Följande aftonen förflöt något lugnare. Då gafs Picards's och Mazère's komedi: *Les Trois Quartiers* och en obetydlig operett, kallad *Le Rossignol.* Åter en annan afton såg jag operan *Joconde,* hvars täcka musik utfördes medelmåttigt; men hade tillfälle att i det lilla stycket *Une heure de Mariage* beundra *Lonce,* som i säkerhet och takt nästan syntes mig värd att kallas Genèves *Hjortsberg.*

Efter den regniga *andra* October kom den *tredje* med klar luft och solsken. Derföre vandrade vi (nu kan jag åter tala i pluralis, då jag återfunnit de landsmän, dem jag träffade i alperna) genom ett vackert, bördigt landskap, men på en oren väg, till det bekanta *Ferney,* den ännu bekantare *Voltaire's* boning. Det hus, som han bebodde, ligger vid ändan af byn Ferney, intagande vackert, beskuggadt af en lummig park. Här kunde den åldrige verldsbegrinaren sitta på terrassen och se ut öfver den sköna nejden ända till *Montblanc,* som i horisonten höjer sig majestätiskt, lyser, men med ett kallt ljus, har isiga lockar och speglar sig i Genfer-sjön, på tio Svenska mils afstånd. Voltaire sjelf var ju ett Montblanc i litteraturens verld; gigantisk och lysande, men kall. Hela verldens blickar voro rigtade på honom, och mest då han belystes af aftonens rodnad: alla ville se huru han gnistrade och skimrade, denne åldrige, men oföråldrade herrskare på sin tids Parnass. Värmas vid hans bröst kunde ingen; ty kom man den glänsande gestalten nära, så var han is. Dock, han var praktfull och stor i sitt slag. Hvarför skulle man ej gerna se det ställe, der han lefde och sjöng?

Huset äges nu och bebos stundom af en grefve *Budet* i Genève. Tvenne rum äro ännu oförändrade, sådana som de voro i Voltaires tid. I det ena står hans byst i marmor, och väggarna prydas af åtskilliga taflor, af hvilka tvenne: Venus's toilett och Cupidos sömn, äro sköna originaler af Albano. I det andra står en urna, innesluten i en pyramid af träd, hvari fordom Voltaires *hjerta* förvarades. På ett löst, sönderslaget bräde läses: *Son esprit est partout et son coeur est ici.*

Konung Fredrik den Andres porträtt, måladt i olja, kejsarinnan Catharina den Andras bild, omgifven af en blomsterkrans, sydd af henne sjelf och skänkt till den smickrande skalden, smärre bilder, i kopparstick, af Franklin, Washington, Diderot, D'Alembert, Newton, Milton, Racine, P. Corneille, pryda detta inre rum, hvars största märkvärdighet likväl är den säng, som Voltaire begagnade, då han vistades på Ferney. Öfver sängen är uppsatt skådespelaren Le Kain's porträtt. Klåfingriga resenärer hafva så medtagit gardinen, att blott tvenne flikar hänga qvar, och de hafva redan, såsom hungriga råttor, begynt gnaga på täcket. Ganska lätt hade jag kunnat förskaffa mig en bit af dessa reliker; men ett sådant snatteri anser jag föga bättre än kyrkotjufnad. Det är ett rån, som utplundrar en helgedom, utan att göra den rikare, som begår det: således sämre än kyrkostöld.

I samma inre rum ligger en bok, der främlingar inskrifva sina namn. Af ett på väggen uppklistradt plakat underrättas man, att den reformerta församlingen haft sin kyrka i Voltaires rum; men att nu, då detta befinnes vara för trångt, en egen kyrka måste uppföras. Meningen är att tigga penningar till denna byggnad af de protestantiska resande, som besöka Ferney.

Från den afledne *Voltaire* vänder jag mig till den lefvande *Simonde de Sismondi*, i Europa känd och aktad som historieskrifvare. Han bor vackert, på andra sidan om Genève, uti byn *Chesne*, midt emot dess reformerta kyrka. Från baron *De Geers* egendom *Vernas*, bredvid *Chateau Blanc*, dit vi samma dag voro bjudna till middag, företog jag mot aftonen en vandring till Chesne. Jag fann i Sismondi en älskvärd umgängesman, som, ehuru han vid min ankomst ännu befann sig vid bordet bland bjudna gäster, steg upp för att emottaga mig och ledsagade mig till sitt bibliothek, der jag med honom tillbragte en angenäm stund, under samtal ömsom på Franska, ömsom på Tyska, hvilka båda språk de flesta Schweitziska lärde anse som sina modersmål. Då jag likväl förkortade mitt besök, för att ej länge skilja värden från måltiden och sina

gäster, och snart tog afsked, inbjöds jag vänligt till följande aftonen, af hvilken artighet en opasslighet likväl hindrade mig att draga fördel.

Sismondi, hvars yttre fylliga gestalt, vittnande om helsa och trefnad, icke synes hafva lidit af studier och vakor, är en ädel republikan, med mörka ögon och kraftfulla anletsdrag. På historiens fält är han visserligen mera utmärkt i stilistiskt än i kritiskt afseende, mera målare än forskare; ehuru hans taflor oftast äro i miniatur och sakna storhet i anläggningen.

Någon annan litterär njutning kunde Genève icke skänka mig; ty den gamle, vördnadsvärde *von Bonstetten,* senior för de vittra och lärda i Schweitz, till hvilken jag medförde bref från *Monnard,* hade tillbragt sommaren hos några anförvandter i en annan del af landet, och var ännu icke återkommen. Jag måste derföre egna min öfriga tid åt *staden* i allmänhet.

Genève är den folkrikaste och lifligaste stad i Schweitz. Grannskapet af den herrliga Genfer-sjön, af Rhône, som vid sitt utfall ur samma sjö skär staden i tvenne olika delar, genomlöper dess sköna omgifningar och slutligen försvinner: stadens angenäma sällskapslif och de många tillfällen, den erbjuder till bildning och lefnadsnjutning, locka många främlingar, särdeles Engelsmän, att i Genève sätta sig ned, ehuru klimatet är ostadigare och mindre helsosamt än i Lausanne. I många hus äro derföre inrättade så kallade *pensioner,* der utländningar, emot en viss afgift i månaden (t. ex. af 10 Napoleonsd'ors i de bästa), vinna inträde, der lefva i en bildad, ofta talrik sällskapskrets och anses såsom hörande till familjen.

Äfven såsom fabriksstad är Genève den första i Schweitz. Dess guldarbeten och ur äro berömda. Årligen tillverkas här omkring 70,000 ur och en egen fabrik är anlaggd, der man ingenting annat gör än *visare.* Vi besökte en af de förnämsta fabrikörernas verkstad och bod, der de kostligaste klenoder och grannlåter skimrade. Prydliga guldur af skönaste arbete och till bestämda priser, kedjor och armband med eller utan infattningar, omvexlade med speldosor och snusdosor. En

liten, skönt arbetad dosa roade oss mycket. Då man tryckte på en hemlig fjäder, sprang locket upp: en liten grann kolibri ilade upp ur dosan, öppnade näbben, flaxade med vingarna och spelade sin lilla aria gladt och lifligt. När han sjungit ut, for han som en blixt ned i dosan igen och locket slöts. Skall man göra tokerier, så göre man dem så täcka och artiga som detta!

Då jag snart sett nog af stadens kommers och lefverne, började jag åter längta till Italien, om hvars grannskap de sköna naturtaflorna och det glänsande månskenet erinrade. Hvarje afton, då jag efter mer eller mindre belönande kringvandringar i staden, satt i mina fönster på *Ecu de France* och såg ut öfver hamnen och sjön, på hvars yta Lunas strålar darrade, suckade jag öfver det missöde, som åtminstone ännu en natt och en dag fjettrade mig qvar i Genève. Det sköna är aldrig nog skönt, då inbillningen har något skönare i perspektiv.

Först den 5 October om aftonen insomnade jag utan denna oro. Vi hade då, efter träget och dagligt studerande af de åkare-plakater, som i alla gathörn äro uppslagna, och efter många fruktlösa ordvexlingar med anropande Vetturiner, ändtligen uppgjort öfverenskommelse med en sådan man, hvilken, emot ett arvode af 60 francs personen, åtagit sig att i sin vagn på sex dagar och en half föra oss till Milano, och tillika under hela resan bestrida alla omkostnader för våra måltider och nattläger. Underligt var, att jag den följande dagen, som blef min sista i Genève, såg staden och dess nejder med helt andra ögon än förut, och fann allt behagligare och bättre. Oaktadt min inre förnöjelse öfver den förestående resan, stal sig dock ofta i mitt hjerta denna tanke: «Här är ju godt att vara. Här ler ju emot dig, i solsken och månljus, en himmelsblå sjö, hvars stränder vaktas af majestätiska alper och smyckas af en blomstrande natur! Här bor ju i gästfria boningar, mellan yppiga vinrankor, ett mildt, vänligt och bildadt folk! Hvad vill du mer? hvad söker du mer?

Kan Italien, dit du så längtar och trånar, vara skönare än Schweitz?»

Simplon.

Med den sjunde Octoberdagens klara morgonsol vaknade åter lusten att resa. Vetturin-vagnen, tillhörig *Vincenzo Mocali* i Milano, och förespänd med tvenne mulåsnor och en häst, intogs af grefve *Bielke*, kapiten *Westfelt*, kammarjunkaren *Krüger* från Köpenhamn och resebeskrifvaren. I stället för stenhusen i Genève, blefvo nu kastanjerna, valnötträden, alpekarna och vinrankorna vårt sällskap. Vår Vetturin, en ordentlig, men tvär och tystlåten man, klädd i en jacka af brun bomullssammet, en yfvig hatt och stora stöflor, hvilkas styfva kragar stodo högt öfver hans knän, ombytte åtminstone hvar fjerdedels timme sin plats. Ömsom red han på venstra mulan, ömsom satt han framför kabrioleten och ofta gick han bredvid sina dragare, träget erinrande dem om sin närvaro med slängar af sin långa piska, med hvilken de dock voro alltför väl bekanta, för att synnerligen akta den. Så framskred tåget långsamt, men säkert, mellan de vackra bergen och den vackrare Genfer-sjön.

Efter fyra timmars färd rastades i *Thonon*, en liten stad i Savoyen med en ljuflig belägenhet. Terrassen nära kyrkan, och närmare värdshuset, erbjuder en tjusande utsigt öfver sjön, som här synes bredast och skönast. Det var en tafla, som *då* i mitt minnes bildergalleri ej fann någon like —

Och om aftonen vid *Meillerie*, Rousseau's Meillerie, hur herrligt! När solen gick ned, brunno bergen ofvan *Vevay* och *Montreux*, på motsatta stranden, i ett skiftande färgspel. *Chillon* låg en stund alldeles snöhvitt och blänkte mellan

löfven; men plötsligen lade himlens Apelles, solen, ett glödande penseldrag deröfver, och det romantiska slottet rodnade högt som en purpurblomma. Hela sjön låg öppen och ljus som en Skaparens spegel, och stränderna i sin omvexlande fägring slöto sig, lik en enda flammande regnbåge, till ram deromkring. Södra stranden, som vi alltid följde, och der vägen kröker sig under de stupande, rikt beväxta bergen, prunkade med drufbetyngda vinrankor, hvilka i de täckaste festoner hängde mellan träden, kring murar och gallerverk eller boningshus: — allt bildade en skön förgård till Europas paradis, *Italien.*

I *St. Gingo* sofs grundligen.

Före dagningen, den 8 October, trafvades vidare. Nu hade vi lemnat Savoyen och voro i kanton *Wallis,* en enda skön, fruktbar dal, i hvilken det säges att naturforskare funnit exemplar af alla i Europa växande träd och örter. I vanlig Vetturinisk tågordning och utan äfventyr anlände vi till *St. Maurice,* som har pittoreskt läge i en smal däld mellan de jättehöga snötopparna *Dent du Midi* och *Dent du Morcle.* Under en skön och lätt stenbro, med en enda båge, flyter *Rhône,* med en sammanträngd vattenmassa i djupet, och vi stodo så länge der, försänkta i åskådning af floden och den omgifvande naturen, att den hundraåriga eremiten i sitt bergkapell blef obesökt. *St. Maurice* är till byggnadssätt mycket olik alla öfriga städer, som jag sett i Schweitz. Husen äro här af samma form och nästan lika höga, då deremot i en Schweitzisk stad byggnaderna vanligen hafva tusende gestalter och färger, och tillsamman mera bilda ett brokigt än smakfullt helt. Det ställe, der staden ligger, kallades i de gamla Romarnes tid *Tarnaja* eller *Agaunum* och begagnades, som troligt synes, för sitt inneslutna och afskilda läge till begrafningsplats. Sitt namn har den nuvarande staden erhållit efter *Mauricius,* anföraren för den Thebeiska Legion, som här led martyrdöden för sin christna tro, då den vid *Octodurum* (nu Martigny) vägrat att offra åt afgudarna. Den ståndaktiga Legionens dödsplats utmärkes ännu af ett litet kapell.

På något afstånd från St. Maurice nedstörtar från en klippa af 300 fots höjd, helt nära vägen, strömmen *Salenche* eller *Eau noire*, och bildar det berömda vattenfallet *Pissevache*. Solen sken nu derpå och en skön regnbåge hvälfde sig öfver oss, då vi öfver stenar och rännilar hunnit fallet närmare; ja! så brinnande och starka voro denna regnbåges färger, att vi stodo midt i den och sågo den ändå. Detta nöje, liksom de flesta lifvets nöjen, njutes dock icke utan en motsvarande olägenhet. Inom några ögonblick, man vet knappt huru, har man genomblötta kläder.

Vid *Martigny* (Martinach) veko vi af åt öster, följande *Rhône*, hvilken här, före sin rening i Genfer-sjön, syntes grågul och smutsig, men måste vara mycket fet, att dömma efter stränderna yppiga fruktbarhet. Målet för dagens resa var *Sion*, hufvudstaden i Nedra Wallis, som med sina tre slott, af hvilka tvenne, *Tourbillon* och *Valeria*, ligga på höga klippor, sin gamla göthiska domkyrka, sitt herrligt belägna kapucinerkloster, och omsluten af ängar, sädesfält, fruktgårdar och vinberg i den rikaste vexling, visar sig intagande i tafla. Saffransbuskar, rankor, som gifva ypperligt vin, stora mulbärsträd, fikon- och mandelträd prunka här på *Rhône's* och *Sionne's* leende stränder. Men en djup graf, vallar och höga murar instänga och fördystra staden: gatorna äro trånga och orena, och få äro väl de fönster, der en solstråle kan intränga: ja, det ser ut, som invånarne byggt så med flit, för att kunna bo i en evig skugga.

Den del af Walliser-landet, som vi följande dagen genomforo, är vildare. Furuskogar intogo fruktträdens ställe. Den kala, hemska alpen *Gemmi*, skådeplatsen för Werners omenskligt tragiska *Tjugufjerde Februari*, lemnades till venster. Vi följde beständigt Rhône-floden, ehuru i motsatt rigtning, och funno nejderna vackra, fastän omgifna af vilda, ödsliga berg och icke så rika som i Nedra Wallis. Mot aftonen syntes den behagliga fläcken *Brieg* med sina glimmande skiffertak, vid ändan af en lång, gräsrik dal. Der tillbragtes natten;

men så länge en stråle af dagen hvilade öfver landskapet, stod mitt öga vändt emot *Simplons* jätteklippor, hvilka sydöstligt från Brieg höjde sina snöiga hjessor mot himlen.

Den för mig så märkvärdiga 10 October inbröt. Vi uppstodo före lysningen. På det djupblåa hvalfvet gnistrade stjernorna skarpt mellan spridda, ljusa skyar. Fem hästar spändes för vår vagn. Vetturinen red på en af sina mulåsnor, hvilka gingo lösa bredvid, och vi resenärer vandrade förut, fröjdande oss åt den friska, klara morgonen och den omgifvande stilla, högtidliga naturen. I början går vägen från Brieg i sakta sluttning, men blir snart brantare. Än tågade vi öfver bergshöjder mellan resliga furuskogar, än på djerfva, sköna broar, som kasta sig öfver svindlande afgrunder, än i våglinier längst utåt lodräta klippväggar. Öfverallt är vägen så bred, att tvenne vagnar beqvämt kunna färdas i bredd. Vi sågo floden *Saltine* framflyta i en trång dal till höger, och bjert grönskande granar på bergens terrasser blanda sig med alldeles gulnade silkesfurur. I jemt, men omärkligt stigande, på en väg, så fast och slät som ett golf och omgifven af en låg mur, blickade jag ofta ned på den bana, vi tillryggalaggt, och hvilken drog sig, likt ett hvitt band, omkring fjellarna ända ned till *Brieg*, som glänste, förgyldt af morgonsolen, djupt i dalen. Då stodo vi redan vid det *första galleriet*. Med detta namn betecknas de undransvärda hvalf, som äro utsprängda i hårda klippan, då man ej på annat sätt kunnat anbringa vägen. Vid det *andra* af dessa hvalf, kalladt *Galerie de Glacier*, efter *Gugginen-Gletscher*, som är i dess grannskap, upplöses den resande i häpnad och beundran. Hvalfvet är skönt genom sitt läge öfver afgrunden och sin längd, och dånet af hjulen, då man åker derigenom, genljuder såsom åskor. Stund efter annan foro vi förbi ensliga, små stenhus, utantill snygga, men ofta ruskiga innanföre, hvilka äro uppförda till resandes skydd mot störtande laviner. Hvar och en sådan *Refuge* är försedd med sin nummer och bebos af tillsatta, men uselt lönta väktare. Efter den store grundläggarens bort-

gång äro likväl flera af dessa tillflyktshus öfvergifna och tomma; ja, hela Simplonsvägen, hvars skapelse, började 1801 och slutad 1806, ett foster af *Napoleons* djerfva snille, kostade honom ett *Varde!* och aderton millioner francs, hotar nu att förfalla, då anslagen för det herrliga verkets underhåll blifvit ställda på förknappning.

Under det jag sväfvade mellan beundran för den stora gudanaturen och den stora menniskokonsten, rullade ofantliga massor af moln från alpspetsarna ned i djupen, kastades åter af vädren ur afgrunderna upp emot höjderna, och vi omslötos af fuktiga, kalla molnstoder, hvilka upplöstes i snöblandadt regn vid vår ankomst till Simplonsvägens högsta punkt, 6,390 fot öfver hafvet, der ett stort, ensligt kors är upprest till ett tecken. Här visar sig naturen ödsligt vild. I sin rysliga nakenhet liknar hon en mager, afklädd jätte, med bara ben och skinn, nästan utan blod och lifskraft. Här ligger en Refuge, hvari jag inträdde, och erhöll af en smutsig, svarthårig qvinna, som med tvenne små barn var ensam hemma, en flaska godt vin emot god betalning. Under tiden frånspändes de lejda hästarna och Vetturinens dragar-triumvirat inträdde åter i tygen. Längre ned, till höger om vägen, ligger det ensliga *hospitalet*, der munkar förpläga och herbergera sjuka eller skadade resande och trötta, hungriga pilgrimer för intet, utan att likväl försmå en erbjuden hederlig vedergällning af dem, som det förmå. Ännu närmare vägen, men på venstra sidan, synas ruinerna af den präktiga *Hospiz* för resande, som Napoleon grundade och fortsatte, men aldrig hann fullända. Och hvem skulle fullända den *nu?* Hvem tänker ditåt? I långa sekler skall man hafva arbete nog att *förstöra* hvad han i tvenne årtionden tänkte och utförde. Då en gång himlens vindar icke mera leka mellan blomsterspirorna på *dômen* i Milano eller smeka dess fyratusen skimrande marmorstoder, utan hvina genom dess brustna hvalf och tomma fönstergluggar; när på Milano's Marsfält den präktiga *Arena,* som rymmer fyratiotusen åskådare, sjunkit i grus och bebos af ormar

och ödlor; när *Simplonsvägen,* med sina 264 mellan himmel och afgrund hängande broar och sina sex genombrutna berghvalf nedstörtat i svalgen eller begrafvits af laviner å nyo; när alla Napoleons synliga verk blifvit grundligen gjorda till intet — då skall ännu det bästa, ädlaste, skönaste återstå, det, hvaröfver, Gudi lof! icke tiden och menniskorna råda: hans *ära.*

En half timmes väg nedanför byn *Simplon* (Sempione) foro vi öfver floden *Krumbach,* som der, vid *Algaby-Galleriet* (Al Gabio) upptager *Quirna* eller *China.* Båda strömmarne förenade bilda *Vedro.* Nu går vägen småningom nedåt, ofvanför dalen *Gondo,* stundom utsprängd i flera hundrade fots tjocka granitklippor. Snart lemnade vi djupt under oss till höger *Ponte alto,* en lätt och skön, men snart förfallen bro öfver Vedro, der gamla vägen gått fram, endast tillgänglig för gående och ridande, och sällan utan fara. Vi anlände till *Gondo-Galleriet.* Detta galleri, det största och undransvärdaste af dem alla, är 683 fot långt, och hvälfver sig midt igenom en titanisk, öfver djupet hängande klippmassa. I femton månader arbetade tusen man dagligen derpå, under ledning af den Italienska genie-officer, som sedan erhöll det ärofulla tillnamnet: *il Terrore delle Alpi,* alpernas fasa. Här nedrusar floden *Frissinone* hundrade fot djupt i ett klippsvalg och förmäler sig med *Vedro,* som sjelf gör en präktig störtning. Dånet af deras förenade fall är förskräckande skönt. Hela denna nejd är det öfvernaturligaste, jag sett i naturen. Hon har här stegrat sig till en så sublim storhet, att menniskoanden skulle känna sig alldeles nedtryckt och öfverväldigad, om ej hvarje steg på den skönaste väg påminte om menniskans seger öfver de obändigaste naturkrafter. Men konsten liksom drager sig anspråkslös tillbaka: den skryter ej, och är derföre så mycket större. Allt förenade sig denna dag att göra intrycket af Simplon mäktigt och outplånligt. Himlen var idel moln, som än i dystra draperier hvilade öfver alpernas snötoppar, än af vinden bortvräktes i osedda afgrunder, än nedgöto

sig i det stridaste regn. Stormen flög mellan de våta, mörka och likväl glänsande klipporna och tycktes skaka dem med sina väldiga vingslag: och åter blef allt stilla som i ett grafchor, der flodernas och alla de otaliga bäckarnas brusning liknade ljudet af en ofantlig orgel.

Det fordras att vara *Napoleon,* för att fatta och utföra den idé, som gjort denna fruktansvärda alpverld, förut endast tillgänglig för örnarna och stormen, till en lustbana för tusental af gående, ridande och åkande främlingar. Man tror sig fara ned i afgrundens sköte, och man kommer dock till Italien. Det är en förverkligad vandring genom *Dante's* poetiska verld. Det är en högtidlig triumfväg genom Tartaren till Elysén.

Då jag nu stod vid Gondo-Galleriet och blickade ned i det djup, der floderna dånande försvunno, eller längre bort emot *Ponte alto* och den smala, halfförstörda, nu obesökta väg, som på andra sidan om Gondodalen letar sig fram under en lodrät, snöbeprydd klippa, inställde sig så lifligt i mitt minne hvad som här, i förra århundradet, hände friherre *Adolf Wrangel af Lindesberg,* på sin resa till Italien. Under en af dessa långa, mörka Nordiska vinterqvällar, då sinnet, afskildt från den yttre verlden, så gerna öppnar sig för det hemlighetsfulla och underbara, hörde jag den enkla berättelsen, som inom ätten gått i arf, af en den resandes efterkommande, som nu sjelf hvilar i sina fäders graf, men hvars minne, så länge jag lefver, skall vara mig vördnadsvärdt och heligt. Måtte äfventyret, här omklädt med diktens skrud, ej hafva förlorat alltför mycket af sin enkla skönhet!

Rösten i alperna.

En Nordisk riddersman,
En Svensk, och ung, om sagan sanning säger,
På alpens höjd en midnatt sig befann,
Förr'n solen vaknat på sitt purpurläger.

Från Simplons hospital,
Der fromma munkar vandrarn herbergera,
Han red så sakta nedåt Gondos dal,
Och bakom red hans ciceron; ej flera.

Ej någon själ han mött.
Blott stormen talar här och floder sjunga,
Och molnen gå. Allt lefvande är dödt,
Och blott det döda lefver och har tunga.

I trotsigt majestät
Snösfinxer uppå bergen throner hafva.
De lyssna efter vandrarns tysta fjät:
De störta ned och vandraren begrafva.

Den örn ej fanns ännu,
Som med sin vinge verlden öfverskyggde,
Med Jofurs blixt slog alperna i tu,
Och väg för menskan ofvan molnen byggde.

Tyst red vår pilgrim fram
Till bryggan, hvälfd utöfver Vedros vågor.
Han gnistra såg, i deras hvirfveldam,
Liksom juveler, månens kalla lågor.

Då vände han sig om
Och ciceronens tyglar hastigt rörde:
«Håll stilla, tyst! en röst från bergen kom:
En menskoröst mitt namn jag ropa hörde.»

Och stilla höllo de.
De lyssnade och hörde furan susa.
De hörde alpens vindar suckar ge
Och Vedros sönderslitna böljor brusa.

Och intet sågo de:
Blott hvita fjellar, himmelshöga alla.
De sågo månen mellan skyar le,
Och svarta skuggor ned i djupen falla.

«Håll stilla! dröjom än.
Jag kände stämman ej, men hörde orden.
Det ropar mig kanske ännu en gång —
Måhända en bekant från fosterjorden.» —

Då brast högt uppifrån
En snölavin. Han dammade, han blänkte.
Han föll — föll fort. Med tusen åskors dån
Han höljde vägen, som de fara tänkte.

I djupet ned han sköt.
Då kändes jordens innandöme skaka.
Och djupet blef ett berg — och berget röt,
Och klippans dotter, Echo, röt tillbaka.

Ett moln mot höjden steg,
Och snölavinen låg der stum och rökte:
Och Vedro rasade ej mer: han teg
Och rädd sin väg i fyllda svalget sökte.

Snart månen log så klar,
Och friska vindar molnen undanröjde.
Vår pilgrim stod vid bryggan räddad qvar,
Och tacksamt rörd sin blick mot himlen höjde.

Hvad var då denna röst,
Som ropade till främlingen från Norden? —
Så innanför som utom menskans bröst
Det händer mycket underligt på jorden.

Men tror du ej på den,
Till alpens verldar sjelf du måste fara.
Der hör du, om ej samma röst igen,
Dock säkert många, lika underbara.

Nedanför Gondo begynner den vilda naturen att lemna rum för en mildare. Furuträden blifva sällsynta. Kastanjer och Lotos-träd (Cestis australis) pryda bergens sidor. Vid *Isella* är det femte galleriet och en Piemontesisk *Dogana*, der passen få sin första Italienska påskrift. Vedrodalen utbreder sig skönt i fonden, och för sista gången inneslutes man af stela klippor nära *Crevola*, vid det sjette och sista galleriet, *Galeria di Ponto Nuovo*, så kalladt efter den nya, präktiga bro, som här är anlaggd öfver Vedro.

Ej långt från denna bro ligger en kolossal, men krossad granitpelare, af Napoleon ämnad att med flera likar pryda den präktiga Simplonsporten i Milano.

Så mycket aftonens töcken tillät, njöt jag af den kostliga utsigten. Framför oss syntes den djerfva bron, stödd på sin väldiga pelare, springa öfver afgrunden, och emellan bergväggarna sågo vi ned i den paradisiska dalen, der präktiga trädgrupper och vinrankor omgåfvo hvita, skimrande hus, kyrkor och torn. På rikt grönskande kullar ligga *Montecrastese*, *Bisogno*, *Crevola*, *Cresto*, *Enzo*, *Cressia* och *Silva*, omslingrade af floderna *Vedro* och *Toccia*, som sammanflyta nedanför *Crevola*, hvilken sjelf på sluttningen har ett tjusande läge. *Toccia* löper ända till *Palanzeno* från norr till söder, men *Vedro* kommer i sydöstlig rigtning och inlöper i dess strömfåra.

Efter en stark krökning vid *Crevola*, går vägen i snörrät linie genom en grönskande äng eller trädgård förbi *Prella*, *Caddo* och *San Rocco*. Det var redan mörkt, då vi under ymnigt regn inträffade vid Simplonsvägens sydliga gräns och målet för vår dagsresa, staden *Domo d'Ossola*, som ligger vid *Toccia* i den sköna dalen *Bugnanco*.

FJERDE BOKEN.

INTRÅDET I ITALIEN.

Igenom alpens port jag stilla träder
I paradisets öppna helgedom.
Jag ser hur yppigt sig naturen kläder;
Men fattar ej ännu dess rikedom.
Hvar skönhet uti dalar, lunder, städer
Och borgar är mig blott ett steg till *Rom.*
När jag ser solen på Sanct Peter stråla —
Då kan jag först Italiens fägring måla.

Lago Maggiore.

Hvar och en den sköna naturens vän, som första gången insomnar på Italiens jord, gläder sig väl redan i hoppet åt morgondagens blåa himmel och rika landskapstaflor, och vaknande före solen afbidar med otålighet dess uppgång, för att skynda ut i det fria och njuta hela prakten och doftet af en Hesperisk morgon.

Jag smickrades af detta hopp förgäfves. Den 11 October började under ledsamma förebud. Från den tunga, molnhöljda himlen nedstörtade det ymnigaste regn. Då vi på det palatslika värdshuset *Engeln*, som hyst oss öfver natten, tidigt samlades i stora salen och vandrade af och an på dess kalla stengolf, förstämda af det ruskiga regnet, som dränkte våra förhoppningar för dagen, mötte oss camerieren med den underrättelse, att vår vetturin insjuknat och kunde icke fortsätta resan. Dock erforo vi snart, att vetturinen, som under natten troligen uppgjort för sig en annan resplan och med andra ankommande resande träffat öfverenskommelse, helt enkelt *sålt* oss åt en af sina medbröder. Nya hästar voro redan spända för vagnen. Då vi ej med mannen i detta fall gjort några förbehåll, och den forman, som nu skulle öfvertaga oss, såg hygglig och pålitlig ut, då han bedyrade, att han ville ordentligt och redligt föra oss till Milano på samma vilkor, och ingen rubbning skedde i kontraktet, så läto vi oss dermed nöja och stego i vagnen. Vi hade ej heller, under den återstående delen af resan, något skäl att ångra vårt byte.

Fruktlöst var, i ett sådant väder, att tänka på någon stor utsigt. Alla aflägsnare föremål voro inbäddade i moln och dimmor. Den närmast omgifvande naturen njöt man dock, så godt man kunde, genom vagnsfönsterna. De vackra byarna på sina kullar, mulbärslunderna, de mogna, blåa vindrufsklasarna på sina stenglar, hvilka slingrade sig i festoner emellan trädens frukthöljda grenar, de oräkneliga vattenfallen, som kastade sig utför bergen, täflande i skyndsamhet och skönhet — allt detta betraktades. Fälten stodo på flera ställen under vatten. Många träd buro redan gulnade löf, medan andra stodo i den friskaste grönska.

Förbi byn *Tappia,* med Toccia-floden till venster, foro vi, på den alldeles raka vägen, till *Villa,* som har ett paradisiskt läge. Vi passerade en bro öfver *Antrona,* som ej långt derifrån infaller i Toccia, och foro sedan snörrätt fram till *Palanzeno,* der den senare floden böjer sig åt öster. Vid *Masone* är en bro slagen öfver Toccia, och ifrån *Vogogna* till *Migiandone* går vägen i rak östlig rigtning. Mellan dessa byar höllo vi ett ögonblick stilla, för att betrakta ett präktigt vattenfall. Rikt och yppigt dansade Najaderna utför klippan i sin snöhvita skrud, och deras sorl uppfyllde hela den tysta, sköna nejden. Genom *Ornavasco* kommo vi söder ut till staden *Gravellona,* och derifrån, då vi öfverfarit den från *Orta*-sjön rinnande floden *Strona,* till *Feriolo,* der den resande först kastar en blick på *Lago Maggiore. Isola Madre* låg på dess spegelyta som en blomsterkorg.

I *Baveno,* vid stranden af Italiens vackraste insjö, togo vi in på posthuset, och beslöto att icke resa vidare den dagen, ehuru det ännu var långt till aftonen. Regnet tilltog och fortsattes hela dagen med korta uppehåll. Mellan skurarna trädde jag ut på altanen och blickade öfver sjön emot *Isola superiore,* bakom hvilken höjde sig Borromeiska palatset på *Isola bella* och kanterna af dess tio terrasser. I de ljusare stunderna syntes äfven *Arolo* på östra stranden, men *Palanzas* udde var skymd.

Senare på aftonen uppkom ett häftigt åskväder med storm, och ett tjockt mörker omhöljde nejden. Blixt på blixt flammade öfver himlen, dundret återskallade i bergen och blandade sig med vågornas brusning. Det var ett oförlikneligt skådespel att gå fram och tillbaka på stranden och se utåt sjön. Den mörkaste natt och den ljusaste dag omvexlade med hvarje sekund. Vid kusten stod en grupp af folk, sysselsatta att föra i land en båt, som varit nära att förolyckas. De förde lyktor och bloss, ropade och sorlade. Emellanåt var så mörkt, att jag ej såg min hand; men då ljungelden flammade till, framglänste, omgifven af en rosenröd gloria, Isola bella med sitt hvita palats så tydligt och klart, att jag kunde räkna fönsterna, och de fraggiga vågornas spetsar glänste som guld och silfver. Mig tycktes, att jag såg åskans gud, Jupiter tonans, sitta på sin thron af moln. Han andades hårdt och hvarje andedrag var eld, var ljungeld, som genombröt det svarta mörkret och framställde i en skön, men dyster glans den stormande sjön, med bergspetsarna, kyrktornen och de hvita husen på stränderna. Jag var uppe öfver midnatt. Då rasade åskan och stormen ännu.

Men efter den upproriska natten med sitt egyptiska mörker, sitt dunder och sina floder af regn följde dock en ljus, förklarad morgon. Då jag trädde ut på altanen, hade jag öfver mig en blå himmel. *Lago Maggiore* stod lugn, och i öster nedsjönk redan det förjagade, urvattnade molnet. Ännu var solen dold; men snart uppsände hon några guldgula strålar såsom härolder ofvan molnets rand, och just som hon genomglödgade hela dess massa till ett präktigt draperi af purpur, som rörligt återspeglades af den bländande vattenytan, steg jag med *Krüger* i en båt, för att göra en morgonfärd till de lyckliga öarna.

I samma stund, som solen lyfte sig upp i sin prakt, och satt såsom Dagens konung på sin thron, trampande på den besegrade Nattens mantel, landstego vi på den sköna *Isola Madre* — Modren — ty hon bebyggdes och bepryddes först

af *Federigo Borromeo*, och blef sedan för de öfriga ett efterdöme, som likväl *Isola bella* följt till öfverdrift och den lilla *Isola superiore* icke uppnått. Från terrassernas galler glödde och helsade mig gyllene oranger och på klipporna nedanför det förfallande slottet växte aloe vildt och vidt och bredt. Jag gick omkring ön: jag inträngde i dess tystaste, skönaste helgedom. Här var allt liksom i en ny vår efter det friska, ymniga regnet. Lagrar, myrtnar, jernekar, acacier, mulbärs- och valnötträd, granater, cypresser, Hibiscus, Yucca gloriosa, fikonträd, citronträd, hyacinter och liljor blommade, grönskade, doftade eller buro svällande frukter, påfåglar, guld- och silfverfasaner glänste i solskenet och trampade vårdslöst på de rika daggperlor, dem stormen lösryckt från nattens mantel och utstrött öfver öarnas blommor, medan snöhvita dufvor flögo från träd till träd eller suto förtroligt tillsamman på grenarna i parkens tysta djup. När jag såg allt detta, eller när jag stod på stranden och vände mig omkring, betraktande den stora naturens amfitheater, som hvälfde sig kring Lago Maggiore i mångfaldiga brytningar af ljus och skugga, och det präktiga snöberget *Monte Leone* högst, förgyldt af solens allt rikare och varmare strålar, då uppgick som en vårmorgon den tanken i min själ: «Du har hunnit ett mål för dina käraste önskningar: du är i Italien.» En sådan stund får jag icke mer: kanske mången skönare, men icke skön *så*.

Intet störde min stilla lyckliga förtjusning, utom de papperslappar, som voro uppklistade på stammen af hvarje träd, eller uppsatta på små spjelor vid hvarje blomma, och innehöllo deras botaniska namn. De förvandlade den lilla paradisiska ön till ett drifhus, och det förundrade mig, att man ej äfven i zoologiskt afseende varit lika samvetsgrann, och fästat sådana upplysande skyltar kring påfåglarnas, fasanernas och de mångahanda dufvornas halsar.

Vi foro nu öfver sjön till

Isola bella.

Jag vet i Söderns varma land
En klar och stilla sjö,
Med drufvokullar på sin strand
Och i sin famn en ö.

Ej blott en ö, men två dertill
Den hyser i sin famn.
Dock blott om den jag sjunga vill,
Som har det skönsta namn.

Jag på dess namn ger föga akt;
(Ett namn så tidt bedrog).
Jag målar ej dess blomsterprakt;
Jag har ej färger nog.

Det stora slottet ensligt är.
Väl var der varmt och fromt,
Den tid, *San Carlo* *) bodde der;
Nu är det kallt och tomt.

Men intill slottet sluter sig
En yppig lagerlund:
Och i dess djup jag döljer mig,
Att drömma bort en stund.

I vinter, sommar, höst och vår
Den bär sin gröna skrud.
I lunden helig tystnad rår:
I lunden bor en Gud —

---

*) ***San Carlo Borromeo,*** kardinal och erkebiskop i Milano, död 1584 och kanoniserad.

Den Gud, som Gud allena är
För seger och för sång,
Som stridens gyllne båge bär
Och lyran på en gång.

Der satt *Napoleon* en dag,
Hans öga brann så klart:
Han tänkte på det stora slag,
Som skulle stridas snart.

Den tanke, i hans inre bor,
Så brinnande, så stark,
Åt ingen dödlig han förtror,
Men blott åt lagerns bark.

Djupt i den största lagerns stam
BATTAGLIA skref hans hand: —
Och se! en örn så stilla samm
I middagssolens brand.

Han örnen såg: han följde den.
Snart stridens flamma brann,
Och vid *Marengo* skref han se'n:
Jag kom, jag såg, jag vann.

Och segrar vann han många fler,
Så länge bågen höll.
Den store segrarn är ej mer;
Hans rike sönderföll.

Hans välde blåste bort som doft,
Hans graf? långt bort är den.
Men Äran vakar på hans stoft,
Hans Lager grönskar än.

Jag satt der fordom hjelten satt,
Jag läste hvad han skref,
Och alla mina tankars natt
En morgonrodnad blef.

Mot himlen lyfte jag min blick,
Och himlen log så klar.
En flägt igenom lunden gick,
Ett heligt andesvar.

Då sjönk jag ned till lagerns fot:
Jag kände mig så glad.
En genius kom och tog emot
Den tysta bön, jag bad:

«Du starke och du milde Gud!
Dig tackar sångens son,
Att han blef född till lyrans ljud
Och ej till stridens dån.

När segrarn re'n i hög är laggd,
Och när hans båge sprang,
Hvar lefver minnet af hans bragd,
Om ej i lyrans klang?

Du Gud, som gyllne bågen bär
Och lyran på en gång:
Som segrarn sångens lön beskär,
Gif seger åt min sång!»

Borromeiska palatset på *Isola bella,* der grefve *Ghiberto Borromeo* stundom ännu bor, är präktigt inredt. I flera rum finnas taflor, till större delen af underordnadt värde, ehuru de prunka med granna namn. En undervåning, kallad *Sale ter-*

rene, en samling af små, hvälfda rum, är tapetserad med stenar och försedd med springbrunnar, och bör under heta sommardagar vara angenäm att bebo.

Från de tio terrasserna, som pyramidaliskt höja sig öfver hvarandra och af hvilka den högsta, 120 fot öfver sjöns yta, bär en kolossal bevingad enhörning, Borromeiska slägtvapnet, är utsigten förtjusande. Den nedersta terrassen var icke nu synlig; ty vattnet hade under den föregående regniga natten stigit sju fot. Stormen hade härjat blomstersängarna och nedbrutit flera träd. Likväl doftade hela ön som en enda stor rosenbuske, och ångan af dess blommor och aromatiska växter följde oss länge, då vi rodde mot fasta landet tillbaka.

Nära *Stresa* träffade vi en vingårdsman, som aftog sina drufvor. Vi höllo stilla och frågade, om vi kunde få smaka dem. Strax kommo mannen och hans hustru till vagnen med stora friska, präktiga klasar. På vår fråga, hvad de kostade, svarade han bestämdt: *Niente, oh Niente* — och kunde med möda förmås att emottaga en liten vedergällning.

Genom den obeskrifligt vackra och trefliga byn *Belgirate* anländer man, följande kusten af Lago Maggiore, till staden *Arona*, den vördnadsvärde *S. Carlo Borromeos* födelseort. Den kringliggande nejdens tacksamma invånare och efterlefvande, frikostiga Borroméer hafva, på en höjd ofvan staden, år 1697 upprest åt detta sitt skyddshelgon en jättelik stod af hamrad koppar. Den är, jemte fotställningen, femtiosex alnar hög och föreställer *S. Carlo* i kardinålskrud, med en bibel under venstra armen och högra handen lyftad i höjden, liksom för att utdela välsignelse åt sin af naturen så rikt välsignade födelsebygd, hvars välgörare han var under sin långa och verksamma lefnad. Vi uppkommo på den branta höjden genom rika vingårdar, och sågo der under oss hela den intagande Lago Maggiore med sina prydliga öar och sina stränder, omgifna af snöhöljda alper, rikt beväxta berg, blomstrande kullar, yppiga vingårdar och städer, byar eller fästen. Midt emot oss, på den motsatta stranden, glänste *Angera* med sitt klipp-

slott, och vid foten af den bergshöjd, på hvilken vi stodo, utbredde sig *Arona.*

Bredvid San Carlos stod ligger en stege på marken. Den, som har lust, kan låta uppresa stegen och på dess pinnar klättra till piedestalens öfra kant och derifrån genom helgonets lekamen ända upp i dess näsa, der man betyder så mycket som en pris snus.

Till *Sesto Calende,* der *Ticino* faller ut ur Lago Maggiore, foro vi på färja. Under hela öfverfarten spelade en trasig musikant på violin och sjöng utan konst, men med en vacker röst, sina sorgliga visor. Vid landningen i *Sesto* smakade jag först på det Italienska pass- och visitationsväsendet, som *Neigebaur* med rätta kallar «ein Unwesen.»

Här är gränsen emellan Piemont och Lombardiet. De kejserliga Österrikiska besökarne läto oss, efter deras förmåga, umgälla vår obenägenhet att genast erlägga fem francs, dem man oförsynt affordrade oss såsom ett nödvändigt vilkor, för att slippa visitation. Alla saker upprefvos ur koffertar och kappsäckar, men lyckligtvis fanns ingenting der, som kunde annammas. En stor, tung kista, som Vetturinen åtagit sig att föra till Milano, och den han sorgfälligt fastsnört bakpå vagnen, blef aflöst, för att undersökas; men då Vetturinen försäkrade, att *han* icke hade nyckeln dertill, blef kistan utan barmhertighet inflyttad i tullhuset, att der förvaras, till dess ägaren infann sig med nyckeln. Vetturinen knotade väl, men förgäfves, och vi, befriade både från besökarne och den tunga kistan, tågade med lättadt åkdon ur *Sesto Calende.*

Nu begynner den stora Lombardiska trädgården. Intet berg, nästan ingen kulle synes: allt är ett enda fält af gräs, blommor, frukter och säd, i hvilkas rikedom skimra hvita hus och vandrar ett folk med glada ansigten och milda seder. Jag såg flickor och gossar af verklig skönhet. Landet är ett idealt Blekinge, täckt, idylliskt och rikt, likväl utan att ännu vara det *pittoreska* Italien. Husen med sina platta tak, om än aldrig så simpla, bära dock en viss stämpel af konst och

af smak. Kyrkorna äro alla försedda med höga, jemnsmala och aldrig spetsiga torn, hvilka på långt afstånd spira upp ur löfverket emot det blå. Jorden är så lös, att den plöjes utan möda, och så bördig, att den bär flera skördar om året. Turkiskt hvete odlas mycket och vin växer i ymnighet. På vägen var rörelsen liflig, och aftonen var skön som en klar Juniqväll i Norden. Jag såg stora karlar, med fötterna nästan släpande på marken, rida på borickor, så små, att efter utseende ryttarne bort bära dem, och likväl trippade de beskedliga djuren så lätt utåt vägen, som om de ingenting burit. Inga ledsamma gärdesgårdar störa anblicken af de glada landskapen. Allt synes öppet, fritt och gemensamt. Fruktträd växa på sädesfälten och vinrankor slingra sig i träden. Skall något vara afstängdt, så sker det med en mur, öfverhöljd af murgrön, eller med en lefvande häck. Tonen i det hela är visserligen enformig; men denna enformighet tröttar icke. Det är en fortsatt välmåga och rikedom i naturen, som stämmer själen till lugn och förnöjsamhet, och i de särskilda delarna upptäcker ögat ofta en ny skönhet.

Den följande dagen erbjöd samma taflor, likväl med den skillnad, att allt började se förnämare ut och förrådde grannskapet af en stor stad. Vid *Rho,* en by och sista postombytet på vägen till *Milano,* ligger en herrlig kyrka, kallad *Madonna de' Miracoli.* Dess smakfulla architektur och präktiga inredning gjorde på mig ett djupt intryck. Det var den första Italienska kyrka, hvaraf jag skådat mer än de yttre murarna. Sju tiggare vandrade i solskenet utanför porten. Flera knäföllo, vid vår ankomst, och begynte andäktigt bedja vid nicherna, förmodligen för att beveka madonnan att beveka våra hjertan till gifmildhet. Men deras utseende vittnade emot dem, och en af dem stal ur vagnen min resebok öfver Italien, medan jag betraktade kyrkan.

Ecco Milano, la grande! ropade Vetturinen, innan vi ännu förmodade oss vara den stora staden så nära. Kyrkan *Madonna delle Grazie* syntes redan, och högst skimrade *dô-*

mens praktfulla spiror. Vi lemnade till venster vapenplatsen, arenån, kasernen och den af Napoleon började, men ännu ofulländade triumfport, som här skulle kröna Simplons-vägens gigantiska arbete, och hvartill pelarne höggos vid Crevola. Vi intågade genom *Porta Vercellina*, togo vägen öfver *Piazza del Duomo*, der jag njöt en hastig, men skön anblick af det beundransvärda templet, och stannade vid Locanda di San Paola på gatan Corsia de' Servi, efter sex och en half dagars resa från Genève. Det var den 13 Oktober.

Milano.

Min vana på resor är att *icke* gömma det bästa till sist. Först sedan jag njutit det yppersta, har jag lugn och tålamod att betrakta det öfriga och förnöja mig deraf. Derföre rusade jag nu genast till *domkyrkan*.

Detta tempel, i storlek det fjerde i christenheten, grundlades 1386. Hertig *Giovanni Galeazzo Visconti* skänkte till staden Milano, för att underlätta kostnaden, ett rikt marmorbrott vid *Candoja*, och byggmästaren anses hafva varit en Tysk, vid namn *Henrik Zamodia*, ehuru några tillskrifva ritningen *Marco da Campione*. Alla delar af kyrkan, taket ej undantaget, äro af hvit marmor, hvilken genom tiden antagit en mörkare och mjellare färg, i det förhållande att grundvalen och de lägre delarna äro mörkast och de öfversta ljusast. I tvenne århundraden fortsattes byggnaden efter den första, göthiska planen; men då framsidan åt platsen skulle utföras, fattade architekterne det olyckliga beslut, att der inblanda den grekiska stilen med den göthiska, och ritningen anförtroddes åt den berömde *Pellegrini*. Efter denna ritning fortgick arbetet, under kardinalen *Federigo Borromeo;* men det var

Napoleon förbehållet att med en förvånande drift och på en kort tid bringa det till slut. Med undantag af några grekiska fönster och portar på framsidan, som visserligen misspryda, står nu hela templet der i sitt göthiska, sublima och praktfulla majestät, af Milanesarne, hvilkas förfäder uppfört det på egen bekostnad, med stolthet kalladt det åttonde af verldens underverk.

Det är i sanning ett underbart och herrligt tempel. Det nästan strålar af en öfverjordisk glans. Den hvita marmor, hvaraf det är bildadt, med sina schatteringar af skuggor och dagrar, ger de sublima formerna en läckerhet och ett behag, som äro obeskrifliga. Den gigantiska massan står der så lätt och naturlig, att den synes lyfta sig sjelf. De sköna spirorna ila uppåt och synas växta och utspruckna ur sina baser, såsom blommor ur knopparna. Hela templet synes uppväxt af sig sjelft: det är som en kostlig naturprodukt, men tillhörande en högre verld. Under det man betraktar det hela såsom ett förvånande konstverk, tröttnar man ej att emellanåt fästa sig vid de förträffliga, med yttersta finhet och smak utförda delarna. Hvar och en af de 4,400 marmorstoderna, hvar och en af de 100 spirorna, hvart olika löfverk är för sig ett belönande studium. Hvilken ädel och skön tanke af konstnären, att högst på hufvudspiran sätta bilden af *madonnan*, till hvars ära templet byggdes; på de spiror, som omgifva den högsta: *englar*, och på de lägre spirorna *helgon!* Men kyrkan är, ty värr! på tre sidor omgifven af trånga gator, och platsen, hvaråt hon vänder hufvudsidan, är ej heller tillräckligt stor och fri. Skönt visar sig den glänsande byggnaden från promenaden eller *Corso della Porta orientale*, der den lyfter sina spiror öfver grönskande trädkronor, och liknar en stor, himmelsk lilja mellan blad.

Templet är så ljust utanpå, att jag fann det mörkt, då jag först inträdde under dess hvalf, mellan de tvenne jättestora, präktiga pelarna af röd granit, som pryda ingången. Den mystiska, halfdunkla dager, som inströmmar genom de höga, må-

lade fönstren och det guldgula sken, som upplyser choret, om de ej äro alldeles gynnande för åskådningen af templets inre särskilda delar och konstverk, sprida dock öfver det hela ett eget högtidligt behag och stämma själen till andakt. De femtiotvå sköna och lätta, fristående pelarne, som stöda hvalfvet, de rika pilastrarne: det med mångfärgad marmor i arabesker inlaggda golfvet; de rika, skimrande kapellen, bland hvilka utmärker sig det *Mediceiska,* med ett präktigt monument efter *Buonaroti's* ritning och med sex kolonner af fina, orientaliska marmorarter: högaltaret med sitt af knäfallande englar uppburna tabernakel — hvem kan beskrifva allt detta eller hvem vill läsa det beskrifvet, utan att se det sjelf? men hvilken, som sett och njutit dessa ädla föremål, skyndar ej att vända sig bort från *S. Bartolomeo's* stod? Med en vidrig, anatomisk skicklighet har konstnären utfört alla den skälfvande kroppens muskler och ådror och slutligen draperat den helige mannen med hans eget skinn. För att inse det ogrekiska i tanken och utförandet af detta konstverk, om det så bör kallas, behöfver åskådaren icke läsa underskriften:

Non me Praxiteles, sed Marcus finxit Agrates.

Märkvärdiga äro de tvenne underjordiska kapellen, till hvilka man nedstiger ur kyrkan. Det ena, kalladt *Scurolo,* är utmärkt för sitt, efter Pellegrinis teckning, i blomstrande sirater och sköna figurer utarbetade hvalf. Det andra, som befinner sig under choret, kallas *San Carlos kapell* och innesluter detta helgons balsamerade kropp. Då jag genom en mörk trappa kom ned till gallerporten, var den stängd; men jag kunde blicka in i kapellet, som var rikt upplyst af brinnande vaxljus. En ung prest stod der med en fackla i ena handen och flera personer lågo på knä framför det öppnade helgonskrinet. Det syntes som de emottogo sakramentet. Då ceremonien var slutad och de tillbedjande i tysthet bortgått, följde presten mig ned i kapellet och visade och förklarade San Carlos historia, hvilken är föreställd rundt omkring hvalf-

vet i rikt förgyllda basreliefer af silfver. Hela det lilla templet, som hvilar på kostliga pelare, är beklädt med dyrbara tapeter af rödt damast med inväfda guldblommor, men hvilka, utom på helgonets högtidsdag eller då de ej visas för främlingar, betäckas af ett simplare förhänge. Skrinet är af rent silfver och guld, och prydt med ädla stenar.

Då man besett alla märkvärdiga föremål i det inre af dômen, och om himlen är så klar, som den var Söndagen den 14 October 1827, så bör man betala fem Milanesiska soldi för att få stiga upp till öfversta kransen af tornspiran. Under brinnande messa, vid orgornas ljud och rökelsens doft begaf jag mig dit upp, med hvarje steg njutande mer af den praktfulla konst, som äfven der utbreder sig för ögat. En sådan vandring är en verklig himmelsfärd. Öfver fria, sköna och glänsande trappor kom jag upp på taket och omgafs der, i himlens ljusa dag, af hela den skimrande helgonskaran och vandrade i en skog af blomsterprydda spiror, liksom på golfvet i en ofantlig marmorsal, eller snarare liksom på gatorna i en marmorstad. Snart höjde jag mig till englarnas rymd. Trappan slingrar sig inuti den genombrutna hufvudspiran. Och när jag i förtrollande cirklar så vandrat på en gång uppåt och omkring, och stod på den höga altanen, under den af madonnans bild prydda pyramiden — då såg jag under mig alla stadens palatser och kyrkor och hela Lombardiet som en gränslös lustgård, der vägarne till Bologna, Venedig, Genua och Simplon löpa framåt som radier från medelpunkten och försvinna i horisonten, och *Monte Rosa* med andra alper, glimmande af snö, hvilande vid paradisets gräns. Ovilkorligt lyfte jag mig upp, vände mig mot söder och skärpte mitt öga, för att kunna se rätt långt bort. Det tycktes mig, att jag borde upptäcka kupolen af Sanct Peter i Rom.

Milano, i gamla tider Insubrernas hufvudstad, sedan en Romersk municipal-stad och bebodd af flera Romerska kejsare, har undergått många och stora olyckor. I femte århundradet eröfrades den af Attila, återtogs af Belisarius, men föll i Bar-

barernas händer tillbaka och var en händelsernas kastboll ända till Karl den Stores dagar. Dess argaste förhärjare voro likväl *Fredrik Barbarossa* och *pesten* *). Så ofta förstörd och af inre och yttre oroligheter hemsökt, har staden ej kunnat bibehålla många af sina antika byggnader; men den har efter hvarje härjning uppstått i en ny skrud, såsom Phoenix ur sin aska. Framför kyrkan *S. Lorenzo*, som fordom troligen varit ett badhus, höja sig sexton antika marmorpelare af ett tempel, de skönaste och nästan de enda lemningar, som i Milano återstå af den Romerska byggnadskonsten. Men från medeltiden finnas många dyrbara architektoniska minnen, och af stadens 80 kyrkor anses åtminstone hälften för sin prakt eller sina konstverk värda den resandes uppmärksamhet. Stora hus, ofta präktiga palatser, vackra torg och ypperligt stenlaggda gator pryda för öfrigt denna den mest *moderna* af alla Italiens städer. Milano, som gynnades och förskönades af Napoleon, är ännu, under Österrikes välde, en blomstrande handelsstad. Den högre adeln har här, liksom i det öfriga Italien, med få undantag sjunkit från sin välmakt i armod, och dess storsinta nitälskan för vetenskaper och konster har lemnat rum åt den borgerliga penningkärleken. Man äflas att skinna och vinna. Det är lif och rörelse på gator och platser; men det är ännu icke det rätta sydliga naturlifvet, utan den vinningslystna rikedomens och den flärdfulla luxens lif. Corson hvimlar af granna skönheter i granna vagnar och af eleganta ungherrar på ståtliga Engelska och Mecklenburgska gångare. Det ringare folket håller sig tyst och stilla och synes icke ha särdeles roligt. Milano har i sitt utseende, liksom i sitt yttre och inre lif, på en gång någonting gladt och kallt.

---

*) Kejsar Fredrik I intog staden Milano efter en lång belägring och jemnade den med jorden. Pesten, som flere gånger rasat inom dess murar, bortryckte år 1630, inom en kort tid, mer än tvåtredjedelar af invånarne. En liflig målning af tillståndet i Milano under denna smittas rysliga framfart har ***Manzoni*** lemnat i sin roman: ***I Promessi Sposi.***

Dock röjer sig redan det Milanesiska folkets sydliga natur i dess sinne för offentliga nöjen. Nästan hvarje dag såg jag på dôm-platsen en konstmakare med lifliga ögon och talande anletsdrag, som emot ett litet arfvode af några centimer roade den samlade folkskaran med sitt gyckel. Framför magen bar han en säck, deri han förvarade sina undergörande leksaker, och hvarpå stod att läsa i stora ord: *Tutto è prestigio* (allt är bländverk). Det var roligt att se de uttrycksfulla miner och åtbörder, hvarmed han utförde sina konster och den fröjd, som strålade i allas blickar, då han gjorde sin sak väl. I gathörnen stanna ofta musikanter och sångare, som för pengar eller för intet låta höra sina rörande eller lustiga romanser, och sälja afskrifter eller tryckta exemplar af dem åt folket, som står i grupper omkring, andäktigt lyssnande eller läsande. Mången sådan grupp är värd en målares pensel. En gång såg jag nära Simplons-bågen några ynglingar församlade till kroppsöfningar under de sköna tulpanträden, som här i ståtliga rader beskugga vägen; men deras antal var litet, och de syntes ej heller rätt lifvade af sitt nöje.

Napoleon, som tydligen ville upphöja Milano till Italiens hufvudstad, har prydt den med flera minnen af sin frikostighet och kärlek till konsterna, och har, med allt sitt allvarsamma herrskarlynne, ej underlåtit att smickra Italienarens smak för offentliga förlustelser. Ej långt från grundvalen till Simplonsbågen (Arco di Sempioni) uppbyggde han i de gamlas stil en stor *arena* eller öppen täflingsplats, som inom sin oval på de terrassvis uppstigande gräsbänkarna rymmer nära 40,000 åskådare. Den är bestämd för festliga kappränningar till häst och i vagn, men kan äfven sättas under vatten och förvandlas till en Navmachie. Vid högtidliga tillfällen gifvas der ännu sådana föreställningar, dem äfven vice-konungen bevistar. Den har sitt *pulvinare*, sin *porta principale* och sina *carceri*, ur hvilka de täflande utfara. I det med arenan sammanhängande palatset är en stor och präktig sal, från hvars fönster man ser ut öfver vapenplatsen, der ett stort antal trupper kan

med ledighet röra sig. Omkring denna sal går en fris af målningar i basreliefstil, af *Monticelli* med mycken skicklighet utförda. I tvenne medaljonger har konstnären målat *Napoleon* och *Josephine;* men efter kejsarväldets fall har man nu försett den förra bilden med ett vördigt skägg, för att göra den oigenkännelig, och medelst påsättande af en hjelm upphöjt den senare till Minervas namn, heder och värdighet.

Det så kallade *Palazzo del Vice-Re,* ehuru den nuvarande vice-konungen, erkehertig Rainer, icke bebor det, är bygdt af Piermarini, har praktfulla rum och innehåller många minnen af kejsartiden. I thronsalen och andra tillgränsande smärre rum har *Appiani* målat lysande plafonder, föreställande scener ur Napoleons lefnad. Men i ett par skräpkammare, på nedra botten, förvaras, ehuru i en förtviflad oordning, ett helt galleri af målningar, byster och kopparstick öfver Napoleon och Napoleoniderna. Napoleon i kröningsdrägt såsom konung af Italien, skönt målad af *Appiani,* står i en vrå. *Davids* berömda tafla, som föreställer hjelten ridande öfver S. Bernhard, med denna underskrift: *Buonaparte: Hannibal: Carolus Magnus,* hänger dammig på en vägg. Här står äfven den kongliga thronen; men jernkronan förvaras vid *Monza,* ett lustslott på något afstånd från staden. Här synas, vårdslöst kastade om hvarandra, Appianis basrelief-ritningar, krönta lejon, stycken af tapeter, marmorbyster och vapen. Utan att beklaga sig öfver oordningen i detta lilla, men dyrbara historiska museum för en märkvärdig tid, eller öfver den oansenliga lokalen, bör den resande snarare tacksamt prisa landets och stadens styrelse, som icke låtit uppbränna eller sönderslå alla dessa förtretliga minnen.

Ett bedröfligt bevis på tidens och menniskans makt och benägenhet att förstöra, hade jag för ögonen vid kyrkan *Madonna delle Grazie,* i klostrets fordna refectorium. Jag såg på muren några matta, nästan färglösa skuggbilder, som skulle vara *Leonardo da Vinci's nattvard.* Mästarens herrliga skapelse fanns der också en gång; men långa år och dumma mun-

kar hafva nästan alldeles utplånat den; ja! de figurer, som ännu återstå, äro icke en gång ruiner af Leonardos verk, utan lemningar af en eller flera klåpares öfvermålning. Dock äro dessa lemningar vördnadsvärda; ty de förkunna mästarens tanke, och äro hans andas barn, fastän klädda i en främmande skrud. Christus-figuren är bäst bibehållen; alla de öfriga mer eller mindre skadade. Den ädle prins *Eugène*, Italiens vicekonung, har, såsom en inskrift öfver dörren gifver tillkänna, tagit en närmare vård om återstoden af den herrliga taflan. Nu sysselsatte sig en skicklig målare med att kopiera den på träd, i lika storlek, för Sardinske konungens räkning. Det är ett svårt arbete att efterbilda en tafla, som nästan icke mera finnes till; men konstnären studerar allvarligt alla artistiska och skriftliga källor, och är i tillfälle att jemföra föregående kopior och mångfaldiga kopparstick. Hvad han då redan utfört, tycktes tala för den lyckliga framgången af hans företag.

Milano har sju theatrar. Störst och skönast är *Teatro della Scala*, som bland alla Italiens skådeplatser endast i *Teatro di San Carlo* i Neapel finner en öfverträffande medtäflare. Den är byggd af Piermarini på 1770-talet, och hela dess inrättning förträfflig. Salongen har sex logerader, hvardera bestående af 38 loger och en stor parket, men med onumererade platser. Endast stora operor och balletter uppföras på denna theater, och blott på vissa tider af året. Jag var lycklig nog att inträffa i Milano på en tid, då föreställningarna voro i full fart, gåfvos med fullaste glans, och förherrligades af flera bland den Italienska sångscenens yppersta konstnärer.

Den 13 October uppfördes Rossini's stora opera: *Mosè in Egitto*, ett stycke som Italienarne högt värdera och anse för ett af den Pesaresiska Orphei mästerverk. *Faraone* föreställdes af *Tamburini*, som med sin djupa, klangfulla basröst, sitt beräknade spel och sin resliga gestalt väckte och förtjente ett allmänt bifall. *Osiride*'s rôl gaf *Rubini*, en tenorsångare, som redan då med sin konstfulla sång var ett föremål för Milanesarnes beundran, och sedan inom loppet af ett år nästan

fördunklade *David*, och upphöjde sig till Italiens första och berömdaste tenorist. Hans maka, *Adelaïde Rubini*, född *Comelli*, uppträdde som *Elcia*. Som klocktoner klingade hennes sköna altstämma och i den rika, österländska drägten, med turbanen öfver sin alabasterhvita panna, liknade hon en Sibylla, målad af Domenichino. Som artist har hon väl icke något stort rykte inom Italien; ty ett rent, naturligt föredrag och en klingande röst äro der alltför vanliga egenskaper, för att eröfra namnkunnighet. Dock förgäter jag icke, att det egentligen var hon, som skänkte mig min första musikaliska njutning i sångens land. Det var något genialiskt, något himmelskt i rösten, som förtjuste mitt Nordiska öra.

Musiken har glänsande ställen. Skön är choren i början af första akten: *Osirides* och *Elcias* stora duett är af en ypperlig dramatisk verkan och utfördes makalöst. Belysningens rikedom, drägternas och dekorationernas prakt och orchesterns storlek öfverträffade allt hvad jag dittills sett; men på det att illusionen icke måtte vara fullkomlig, höjde sig sufflörens hvita hufvud och hälften af hans kropp upp ur luckan, som saknade betäckning. Skådespelet började klockan half åtta och slutade nära midnatt; ty emellan operans akter gafs *Zaira*, en så kallad *Ballo grande serio* eller tragisk pantomim-ballett, anlaggd efter Voltaires bekanta sorgspel. Dansen var full af behag; men de tragiska scenerna lyckades mindre.

Följande aftonen gafs med ännu större prakt en opera af Pacini, *L'Ultimo giorno di Pompei*. Skådeplatsen är den gamla staden Pompeji: i första akten ett präktigt rum i prætoren *Sallustios* hus och derefter Jupiters tempel utanför stadens port: i andra akten en Basilica och sist ett underjordiskt grifthvalf, der *Ottavia*, Sallustios maka, skall lefvande begrafvas. Tribunen *Appio Diomede*, lågande af kärlek till Ottavia, men utan förhoppning att förmå henne till förgätenhet af sin pligt, beslutar efter många fruktlösa böner och hotelser, att anklaga Ottavia, och genom en väfnad af listiga ränker

lyckas det honom att öfvertyga hennes domare och hennes make att hon förfört ynglingen *Clodio.*

Den oskyldigas tårar och böner äro förgäfves: hon måste dö, och Jupiters öfverste prest är oblidkelig. Redan föres hon ned för att inneslutas lefvande i den kalla grafven, då hon, efter det sista afskedet till sin make, anropar gudarna om ett tecken, som åtminstone efter döden måtte uppdaga hennes oskuld. Och se! då darrar jorden: ur Vesuvii krater uppflamma lågor: dunder och blixt rasa kring nejden och glödande aska nedregnar öfver staden. Tak instörta, tempel skakas och pelare ramla. Ottavias oskuld uppdagas af den förfärade Appio sjelf, och Sallustio sluter med förtjusning makan till sitt bröst, bestiger med henne en af frustande hästar förespänd vagn, och flyr bort ur den olyckliga staden. Allt är i yttersta förvirring: och ännu, då invånarne räddat sig, så fort de förmått, och en hemsk tystnad efterträdt de flyendes sorl och klagorop, synas eldströmmarnas utbrott ur bergets mynning, och liksom i en glödande ugn ser man in i den öfverhöljda staden.

Tamburini var Sallustio, *Meric-Lalande* Ottavia och *Rubini* var Appio: en trio af röster, sådan som man sällan får höra den. Skönt utfördes den sköna duetten mellan Ottavia och Sallustio, och med obeskrifligt uttryck i spel och sång rigtade Ottavia till den missledde, men ännu älskande maken sin afskedshelsning i den rörande arian:

Sai, che nell' ore estreme
Ogni rancor si tace.
Un segno almen di pace . . . .
Paga morrò così.

Henriette Clementine Meric-Lalande, född i Dunquerque, ingick tidigt vid theatern i Nantes, och sjöng sedan i tvenne år på scenen i Lyon, hvarefter hon begaf sig till Paris och blef den berömde *Garzias* elev. Begäret att uppnå en ännu

högre fullkomlighet i sin konst kallade henne sunnan om alperna, och hon gjorde i Milano, under ledning af Bonfichi och Banderani, förvånande framsteg. Men födelseorten för hennes rykte var Venedig, der hon under karnevalen 1824 uppträdde som prima donna soprana på *Teatro della Fenice* och i Pavesis *Egilda,* Morlacchis *Ilda d'Avenel* och Meyerbeers *Crociato in Egitto* väckte en lika stor, som oväntad förtjusning. Sedan den tiden steg hennes rykte beständigt och Europas förnämsta hufvudstäder, dem hon besökte, genljödo snart af den ljufva sångarinnans lof. Hennes röst är klar och spänstig: ett lefvande uttryck och innerligt behag utmärka hennes sång och rörelser på scenen. Hon saknar icke kraft, men är störst i sin mildhet. Hon har, utan att vara skön, något mäktigt talande och hänförande i sina anletsdrag och i hela sin gestalt. Hon är hvad Petrarca säger om Laura:

Si dolce in vista e si soave in voce.

Så länge hon sjöng, eller när *Rubini* och *Tamburini* utförde någon favorit-aria, iakttogo åhörarne den djupaste tystnad; men under recitativer och chorer språkades och sorlades nästan för mycket. Detta förefaller mindre underligt, om man besinnar, att en och samma opera här gifves kanske femton gånger på en termin: att de flesta åhörarne, som känna stycket förut i dess minsta delar, besöka theatern endast för att njuta af den sköna sången, och att Italienarne i allmänhet mera fråga efter *hur* det sjunges, än *hvad* som sjunges.

På *Teatro Re,* der dramatiska skådespel uppfördes af en trupp från Modena, var publiken mera tyst och uppmärksam. En afton gäspade jag der vid en dram af Wertz, kallad *Il Ministro d'Onore,* som skulle vara rörande, och vid en fars, som skulle vara lustig, men var nästan ännu tråkigare. Den utmärkte komikern *Luigi Romagnoli* hade i det förra stycket en lipig och ledsam roll, och intet tillfälle att utveckla sin humoristiska styrka. Men jag skrattade hjertligt en annan gång vid Goldoni's lustspel: *La donna vendicativa,* som från

början till slut och af alla skådespelarne, utan undantag, utfördes mästerligt. *Rosa Romagnoli* var förträfflig såsom den hämdgiriga husjungfrun, och *Daniele Alberti,* hennes surmulne, men lösaktige patron, skördade ett stormande bifall. Dialogen var liflig och underhållande, och språket talades så väl och så tydligt, att nästan intet ord gick för mig förloradt. Hvad de Goldoniska lustspelen äro, hvilka qvicka och naturliga skildringar af Italienarnes husliga lif eller af provinciella egenheter de merendels innehålla, kan ingen veta, som känner dem blott genom läsning och icke sett dem på scenen uppförda af Italienska skådespelare. Mycket, som läsaren finner torrt eller obetydligt, förvandlar sig för åskådaren till ett fint, betydelsefullt drag, och den prosaiska dialogen upphöjes ofta på skådeplatsen till en glad lefnadspoesi. Men dessa stycken fordra, genom handlingens raska, ilande gång och de korta replikerna, både utmärkta och öfvade spelare. Att öfversätta dem vore att förstöra dem. De äro nationella för Italien såsom Holbergs för Danmark: och emedan de alltför sällan uppföras, är det konstälskaren en stor fröjd, då det för någon gång lyckas honom att uppfiska en eller annan, såsom en kostlig perla, ur den stora syndaflod af *Nota's* och *Federicis'* dramer och komedier, som hotar att öfversvämma Italien.

Signor *Giuseppi Benedetti,* en af lärarne i Hofwyl, hade förärat mig ett inträdesbref till en köpman i Milano, S:r *Carlo Galbiati di Baldassare.* Jag begaf mig derföre en dag, kort efter min ankomst, åstad, för att öfverlemna brefvet till sin ägare, och blef emottagen på hans kontor. Då Signor Galbiati genomögnat skrifvelsen, frågade han temligen häftigt, hvarmed han kunde vara mig till tjenst? Jag svarade, att jag, såsom en okänd främling, visserligen ej kunde göra anspråk på någon slags tjenst; men att jag ansett min skyldighet fordra att aflemna det bref, jag emottagit, och att framföra muntliga

helsningar så väl från Signor *Benedetti,* som från den unge *Galbiati,* en af eleverna vid Fellenbergska institutet. Denne var nemligen ingen annan än köpmannens egen son. Signor Galbiati sade då: «Jag tackar rätt mycket. Jag hoppas att min son mår väl. Innan kort har jag tänkt att förflytta honom på något annat ställe. Jag fruktar att han i Hofwyl icke gör särdeles stora framsteg. Man har sagt mig, att ungdomen der vanvårdas.» Just då jag ärnade i detta ämne yttra en motsatt tanke, öfverlemnades till Signor Galbiati dagens post, en packa, bestående af ett dussin tjockare eller tunnare bref, dem han genast beredde sig att angripa. Med en viss artighet bjöd han mig sitta, satte sig sjelf och började bryta och läsa sina bref. Nu förmodade jag, att han skulle inskränka sig till en kort öfversigt af dagens nyhetsskörd och sedan gifva mig tillfälle att fortsätta samtalet eller åtminstone att taga afsked. Men jag hade bedragit mig. Det ena brefvet efter det andra bröts, genomlästes och begrundades, medan den djupaste tystnad iakttogs af alla närvarande. Tåligt betraktade jag detta sömngifvande, enformiga skådespel en lång stund: ja! jag uthärdade ända till sjunde brefvet; men då äfven detta öppnades och befanns vara af en betydlig längd samt försedt med flera sifferfyllda bilagor, intogs jag af en plötslig fasa, stod upp, och, under det jag gjorde min afskedsbugning, mumlade åtskilligt om min dyrbara tid, som ej tillät mig att längre dröja, och bad om ursägt för allt besvär, jag förorsakat. Då uppstod äfven Signor Galbiati och syntes sinnad att begynna något för tillfället passande tal; men innan han dermed kom i gång, var jag redan utom dörren. I porten upphanns jag likväl af en ung man med ett ädelt och öppet ansigte, som sade sig vara Signor Galbiatis son och förklarade sin ledsnad öfver det mindre förekommande sätt, hvarmed jag blifvit emottagen, då hans far var öfverhopad af göromål — och så vidare. — Tillika förklarade han sig med största nöje beredd att bevisa mig alla de tjenster, han förmådde, och att han skulle anse sig smickrad, om han genast

kunde bereda mig något nöje eller åtfölja mig till något ställe, som jag önskade se. Efter fruktlösa försök att undanbedja mig så mycken oförtjent artighet, yttrade jag, att, då jag nödvändigt skulle besvära, det vore mig kärast, om han kunde förskaffa mig tillträde till *Brera* eller akademien för vetenskap och konst, hvars dyrbara målningsgalleri och boksamling särdeles skulle glädja mig att få se. Den unge Galbiati var strax färdig dertill. Vi genomlupo flera gator och anlände slutligen till Brera, ett stort och präktigt palats, med en tillgränsande botanisk trädgård. Nu genomvandrade vi den dubbla pelargången på inre gården, stego uppför trapporna, klappade på dörrar och ringde i klocksträngar, men allt förgäfves. Ingen menniska ville öppna och ingen syntes till. Ändtligen träffades i porten en man, som tillkännagaf, att den professor, som har inseende öfver galleriet, var bortrest, och att salarna icke öppnades förrän den 18 November. Jag tackade då Signor Galbiati på det förbindligaste för sin möda, och ville begifva mig hem; men han släppte mig icke, utan följde mig ända till min port vid Locanda di San Paola, hvarest vi sedan tillbragte en lång stund med att säga hvarandra de artigaste saker. Derpå åtskiljdes vi, och jag återsåg icke mer hvarken fadren eller sonen.

Lyckligare var jag den 18 October, vid ett annat besök, som ej föranleddes af några medförda bref, utan af ett infall, och som jag blott i ett afseende har skäl att ångra, nemligen derföre, att det verkställdes så sent. Fåfängt hade jag hos flere bokhandlare efterfrågat ett verk, kalladt *Le famiglie celebri Italiane*, utgifvet af grefve *Litta*. Jag beslöt derföre att besöka författaren sjelf, för att kunna få se hans berömda arbete, och fann honom i sitt sköna palats vid Piazza Sant' Angelo nära Porta nuova. Hos grefve *Litta* behöfdes, för att blifva hjertligt emottagen, inga andra titlar, än den af en konstälskare från Norden. Han kom emot mig, förde mig vid handen genom en rad af stora, präktiga rum, till större delen prydda med gamla, dyrbara Italienska ättebilder. Han

förevisade mig alla utkomna häften af sitt stora biografiska verk, och bland dem det särdeles märkvärdiga öfver Veronesiska slägten *Scaligero,* samt slutligen sina handskrifter och ritningar till de ännu outgifna delarna. Det var skönt att betrakta de gamla bilderna från Italiens rika medeltid och höra grefve Littas lifliga förklaringar öfver dem. Han är sjelf en man af hög gestalt och ädla anletsdrag, och har som öfverste tjenat och kämpat under Napoleons fana till år 1814: «*Alors,*» sade han, «*je tombais avec l'Italie.*»

Då jag besett allt det märkvärdigaste inom palatset, och redan var färdig att under yttrande af min varmaste tacksamhet taga afsked, förbehöll han sig att jag måtte återkomma alla dagar under min vistelse i Milano; «ty,» sade han, «jag vill vara er ciceron. Vi skola gemensamt beskåda allt hvad Milano har skönt och märkligt: och jag tror mig känna våra gamla minnen bättre än de flesta.» Det gjorde mig då innerligen ondt att nödgas förklara, det jag följande morgonen måste afresa till Bologna. Jag förebrådde mig bittert, att jag uppskjutit ett sådant besök till sista stunden. Grefve *Litta* syntes uppriktigt dela min ledsnad, tryckte min hand, och tog af mig det löfte, att icke gå hans boning förbi, om ödet någon gång återförde mig till Milano. Hittills har det icke händt och lärer väl svårligen ske hädanefter. Grefve *Litta* har måhända redan glömt detta besök — och hvarföre skulle han lägga det på minnet? men den Nordiske pilgrimen förgäter icke så lätt den förste ädle och högsinte Italienare, som han träffade i dess eget land, och som med en brinnande hängifvelse till den sköna konsten och vördnad för heliga minnen, syntes förena sina förfäders kraft att handla och deras stolta kärlek till sjelfständigheten och äran.

Resan till Bologna.

Solen på strålande vagn for ut ur morgonens portar,
Skänkte madonnan på Mailands dôm en brinnande slängkyss,
Skingrade nattens kyliga moln och med leende anlet
Bredde sitt gyllene sken kring Longobardiska fälten:
Då med ett *Eccomi qua!* stod Vetturinen i dörren,
Tungbestöflad och stark och brun i synen och vänlig,
Väckte de slumrande opp, och släpade kappor och kappsäck,
Koffert och renslar och böcker och pipor ur rummet i vagnen,
Medan vi skiljde oss trögt från de varma, elastiska sängar
Och, af vår dagliga skrud till slut omhöljda, förtärde
Rykande kaffet, så svart som sot och så tjockt som en olja.
Färdiga tåga vi trappan utför till väntande vagnen.
Värden i porten står, förnöjd af det klingande silfver,
Som ur de resandes fickor i hans re'n vandrat förtrytsamt:
Önskar en lycklig färd och spår ett kosteligt väder.
Men i den öppnade vagnen hvad syn? der sitter en *Lady*,
Blek som ett lik och så tyst som en fisk, allvarlig och trumpen
(Hade väl sett sina fyrtiofem): der sitter tillika
Yngre till åren, med mildare blick, uppvaktande tärnan,
Båda bepelsade väl, beprydda med hattar och fjädrar
(Ladyn med blommor på hatten och tärnan med rosor på kinden),
Omkringhvärfda med askar och skrin, luktflaskor och knyten;
Men uppå Ladyns knä, som är mjukt af den stoppade pelsen,
Morrar en mops, svartmuskig i synen, med rinnande ögon,
Darrande som ett gelé, men grymt sjelfsvåldig och ilsken.

En af oss tre inpackas i vagnen hos Ladyn och jungfrun
(Pris vare ödet, det blef icke jag!). Vi öfriga tvenne
Finna vår plats framför i den skakande kabrioletten,
Mindre beqväm, men treflig dess mer och med friare utsigt:
Och Vetturinen sjelf, den vidtomfarne, med piskan

Sätter sig främst, mellan oss och de dragande hästarnas trio.
Klatsch! och åter en klatsch! och friskt öfver gator och gränder
Ilar vår vagn, så lätt som ett rullande ägg öfver golfvet;
Gatorna äro af huggen sten och släta som tiljor.
Mellan den ståtliga portens kolonner vi hålla. Besökarn
Granskar de mångbestämplade passen och låter oss fara.
Makligt tåga vi fram i det rika, bördiga landet:
Redan Milanos resliga torn och granna palatser
Sjunka i fjerran och synas ej mer, och dômen allena
Lyfter ännu mot det blå sin flock af skimrande spiror.
Spirorna sjunka också, på trädens grönskande toppar
Sväfvar nu blott, med lyftade armar, den hvita madonnan,
Mildt, som en himmelsk mor, välsignande barnen i stoftet. —
Blomstrande stad, farväl! farväl, du stolta Milano!

Snart öfver ***San Donato*** till ***Melegnano*** vi lände
(***Marignano*** benämnes det ock), der Frankernas konung,
Frans den Förste vid namn, år femtonhundrade femton,
Slog de förenade Schweitzarnes här, och sedan på fältet
Slogs till en riddare sjelf af Bayard, riddarnes blomma.
Lodi vi hunno dernäst, en stad med präktiga kyrkor,
Stora palatser och breda gator, belägen vid ***Adda,***
Adda, en flod, som, född i de Rhetiska alpernas sköte,
Går genom Como-sjön och vattnar Lombardiska fälten,
Tills den nära Cremona med Po tyst blandar sitt vatten.
Addan var långsam nu och med ringa vatten i fåran.
Här öfver floden sig sträcker en bro, på sidan om staden,
Märklig för slaget ***den tionde Maj*** i krigets annaler.
Bron blef stormad och togs. Napoleon köpte sin seger
Med tolftusende Fransmäns blod. De föllo så glade,
Dogo i ärans famn; men Österrikarne flydde.
Nu är det stilla och lugnt i den fromt idylliska nejden:
Trettiotusende kor, bland leende ängarnas blommor,
Betande vaktas i frid af glada herdinnor och herdar,
Gifva sin mustiga mjölk till lön för betet och vården.

Lodi för rökta tungor och ost är vida beryktadt.
Men när nu qvällen kom, och den klart nedsjunkande solen
Strödde sitt rodnande guld på trädens kronor och fälten,
Och på de gungande rankornas blad och de mognade drufvor,
Se, då mötte vi vingårdsmän på vägen och landtmän,
Ridande eller till fots, med krokiga liar och korgar,
Sökande hemmets frid och bäddens nattliga hvila,
Kärlekens ljufliga lön för dagens lindriga mödor,
Medan i dörren re'n af det hvita, trefliga huset
Står, en madonna lik, så fryntlig den väntande makan,
Ser öfver fältet och vägen utåt, med tindrande blickar:
Och som en ros, nyss sprucken, en kyss på de friskaste läppar
Längtar att plockas snart af den kommande, lycklige maken.
Sländan i handen hon bär och barnet bär hon på armen.
«Lyckliga folk i det lyckliga land! dig skänkte naturen
Allt hvad hon nekade oss i Nordens snöiga nejder.
Bytte dock icke med dig sitt öde den Nordiska landtman,
Skapad för mödornas härdande värf och med friare sinne:
Ville ej äga din sköna natur och din lättja tillika;
Träla han vill, och det får han också: han vill, ty han måste
Tungt i sitt anletes svett tillkämpa sig njutningens frukter.
Mödan är Nordens tyrann. Hon är sträng, men ädel och rättvis,
Delar åt hvar sin förvärfvade del — och den late får intet.
Södern är ***hvilans*** slaf; men den, som hvilar, är lycklig.
Skönhet är Söderns väsen och lif; men ***nyttan*** är Nordens,
Nyttan är bildningens medel: hon är blott stammen af lifvet;
Skönhet är bildningens mål: hon är blomman och frukten af lifvet.»
Så, medan solen sjönk, jag tänkte i rullande vagnen.
Skuggor, den tidiga skymningens barn, fördunklade nejden:
Klockorna klingade klart sitt heliga Ave Maria.
I ***Casal Pusterlengo*** vi funno den önskade hvilan.
Hästarne spändes ifrån. Nu blef der ett spring i locandan:
Kamerierernas rop: ***Eccellenza! che cosa comanda?***
Blandade sig med dörrarnas knarr och med slamret af mortlar
Och med de sprakande lågornas dån i köket, der unga

Tupparne, slagtade nyss, på spettet smordes och vändes.
Måltiden dukades upp, god nog för hungriga gäster:
Soppan, så rykande varm, med simmande fina macroner,
Vermicelli benämnd, blef först serverad och spisad;
Derpå en *fritto*, beredd af champignoner och källfrön:
Kommo så tupparne två, med *insalata* derjemte.
Vinet blef icke förglömdt; sist snaskades drufvor och mandlar.
Ladyn var kinkig och svår. Hon prisade London och Bristol,
Trätte på Vetturinen och klandrade maten och vinet,
Tills hon försvann i sin kyliga cell, och jungfrun med henne.
Så mellan morgon och natt var den första dagen förfluten.

Redan, o Sol! du tidens och vår Magnifice Rector,
Kom du i purpurtalar, ur den orientaliska porten,
Tågande stolt och bringande ljus och lofvande värme,
Då vi med nyväckt mod och med muntrare krafter begynte
Färden igen och förtrodde oss lugnt åt de kommande öden;
Men när en tredjedel du fyllt af din bana för dagen,
Stod jag på stranden af *Po*, de Hesperiska flodernas konung,
Gåfvobringarn benämnd af de gamle, förståndige Greker.
Svälld som en Boas-orm han låg på det blomstrande fältet,
Hvälfvande mäktigt och tyst mångskiftande, glittrande vågor:
Låg som en skyddande drake, beredd att sluka den djerfve
Som med en mördande glaf vill nalkas Italiens hjerta.
Ack! men ett fåfängt värn. Ej haf, ej alper och floder
Hämma det blodiga krigets örn, då på susande vingar
Jorden han flyger omkring, och förtår, förvandlar och krossar.
Konsternas heliga land, *Italia!* din himmelska fägring
Tändt i olympiska gudarnas barm en brinnande kärlek.
Lycklig var *Leda;* ty Jupiter sjelf, allrådande fadren,
Kom som en glänsande svan och sjönk i dess bäfvande sköte,
Smekte så ljuft och smektes igen i förtjusande lekar.
Lycklig var *Danaë* ock; den gudomlige älskarens kärlek
Göts i dess famn som ett gyllene regn, så ljufligt och stilla.
Dig blef en hårdare lott beskärd, du sköna *Italia!*

Dig till en brud utkorade ***Mars*** — han älskar det skönsta —
Kom som en stormande örn, omslöt dig med klappande vingar,
Sänkte de giriga klor i din barm och släckte sin heta
Törst i ditt hjertas blod. Se'n släppte den vilde sitt offer,
Tills han blef törstig igen, kom åter med ljungande ögon,
Grep dig och sög och sög. Så grym är de mäktigas kärlek.
Skön är du än: dina blödande sår af åldrarna läktes,
Men din oskyldiga lycka, din kraft och din lugna förtröstan,
Dem har han röfvat ifrån dig, och säg, när får du dem åter?

Skönt, på den högra stranden af Po, ***Piacenza,*** den ädla
Staden sig breder i furstelig prakt, men dyster tillika,
Stolt af sin Romerska börd: ***Placentia*** hette den fordom,
Fast af den kraftiga tid hvart minnesmärke försvunnit.
Ödslig är staden och tyst och brynt af den sydliga solen,
Rik på palatser och fattig på folk och åldrad i förtid;
Dock den behagar mig mer än många, der larmet är större.
Som vi nu vandrade fram på torget i stilla beskådning,
Slogs der omkring oss en ring af trasiga, bleka gestalter,
Ropande: «***Ecco, Signor! Signori, volete vedere?***
Ecco! de stoder till häst, som J sen här framför palatset,
Äro ***Farneser*** till börd, ***Alessandro*** med sonen ***Rainuccio,***
Duktiga ryttare — ***ecco Signor!*** och ståtliga hästar.
Se ***Alessandro*** der med den yfviga, flygande manteln,
Corpo di Bacco! och se på hans hår, hvad det reser sig präktigt!»
Mocchio har gjort dem, Signor! af koppar — Slyngel! gå undan!
Packa dig bort — det är jag, som förstår: det är jag, som vill visa.
Date mi qualche cosa, Signor, Signor! (det är uttydt:
«Gif mig en styfver!») — «Välan! låt oss gå. Der har du en styfver.»
Nu vi förfoga oss bort derifrån; o ve! det är fåfängt;
Tiggareskaran i hamn och i häl oss följer och ropar:
«Dômen är der, den herrliga kyrkan ***Santa Giustina*** —
Kommen, Signori! jag visar er allt.» — Här hjelper ej pruta.
Kyrkan är öppen: vi träda derin. Nu pelare, grafvar,
Fresker och oljetaflor, reliker, martyrer och helgon

Skådas och granskas i fläng. Plafonden i templet är kostlig,
Målad af Cento's ära, ***Guercino*** med kraftiga penseln.
Tåligt jag böjde min nacke och såg mot det målade hvalfvet,
Njöt hvad jag kunde deraf; men vore jag skapt som en fluga,
Skulle jag njutit det mer. Så var allt i kyrkan betraktadt.
Men som vi kommit derut, begyntes ånyo musiken:
«***Ecco Signor! Oh guardi, Signor! Eccellenza, vedete!***
Det är palatset ***Costa***, Signor! en ståtelig byggnad.
Skyndom oss dit! till ***Casa Mandelli*** jag följer er sedan.» —
«***Basta Cosi***» — jag svarade då — «stor tack för besväret!
Ecco! en vedergällning — farväl!» Nu lyckan oss förde
Just till locandan: der svängde vi in genom porten, och åter
Smögo oss hemligen ut ur en annan. Så sluppo vi följet,
Vandrade staden omkring med friare, lättare hjertan,
Tills det var tid att åter försöka de rullande hjulen.

Borgo di San Donino var målet för dagen. Vid solens
Nedgång hunno vi dit. Vetturinen oss hvila beredde,
Ladyn var kinkig och svår. Hon prisade London och Bristol,
Trätte på Vetturinen och klandrade maten och vinet,
Tills hon försvann i sin kyliga cell, och jungfrun med henne.
Så mellan morgon och natt var den andra dagen förliden.

Parma vi sågo den följande dag. Napoleons enka
Herrskar nu der i en lysande prakt, fast riket är litet.
Fordom hon satt på en kejsarethron, vid den väldiges sida,
Och till sin fotapall Europa hon hade, den stolta.
Men när den mäktige föll och i landsflykt for öfver hafvet,
Sjönk som en sol i dess famn, hvi följde hon icke sin herre?
Ensam han varit i storhet och kraft: så var han i öde;
Ensam han trånande dog i den fängslande Helenas armar.
Ensam är enkan också, med minnet af lysande tider,
Kallar sig än ***Majestät***. Den titeln fick hon af honom.
Sucka den väldiges namn, du maka vid stranden af Parma,

Mäng det med vindarnas sus i ***Colornos****) höga cypresser!
Sucka hans vördade namn, du son på Donaus stränder!

Himlen var sluten i dunklaste moln. Han gret öfver Parma.
Allt var så dystert och hemskt: det var kulet och tyst som i grafven:
Och när jag lemnade konstens sal, der ***Allegris*** madonna
Glänste bland bildernas mängd, då trädde jag in i ett tempel.
Kyrkan är herrlig: dess namn är ***Maria della Steccata;***
Men hon var sorgklädd nu: hennes pelare, bilder, altaren
Höljdes i svartaste skrud, och de mörka, heliga hvalfven
Matt upplystes af ljusens och lampornas flämtande lågor.
Suckar och hviskade böners ljud kringsväfvade templet.
Se, vid en gallerport, i skenet af altarets flammor,
Låg der en vördig gestalt, knäfallen i brinnande andakt.
Skägget, som hvitaste snö, och den tunga kåpan och repet,
Allt betydde en broder af Capucinernas orden.
Åldren hans anletes kraftiga drag ej mäktat att härja,
Hade förmildrat dem blott: i det lyftade, glänsande ögat
Målade hoppet och tron regnbågar i tårarnas perlor.
Länge han låg i sin bön. Han bad och kysste sitt bildkors;
Men då han reste sig upp och långsamt stapplade framåt,
Gick jag den fromme till mötes och sade: «Förtälj mig, o fader!
Säg mig, hvad fest här firas i dag i det sörjande templet!»
Munken med djup och bäfvande röst mig svarade: «Främling!
Det är ***de dödas dag.*** Oss lefvande egnar att bedja,
Att vi må räknas en gång, ja snart, bland de saliga döda:»
Och då han detta sagt, han höjde välsignande handen,
Helsade mildt och försvann i skuggan af innersta templet.
Stilla jag vandrade ut. Stridt flödade himmelens tårar:
Solen var höljd i dok: det var tomt på torg och på gator:
Klockorna klingade djupt, som de klingat till verldens begrafning.
Ödslig och dystert skön var de dödas högtid i Parma.

---

*) Ett präktigt lustslott, hertiginnans af Parma residens.

Dagen förflöt i ett hällande regn. Förgråten han sänktes
Ned på de vestliga skyarnas bädd; men i yttersta timman
Ögat han torkade, log och födde den skönaste afton.
Solen, den stora topasen på himmelens barm, och naturens,
Skapelsens krona, belyste så ren det yppiga landets
Tafla, som gladare, rikare blef, ju längre vi foro:
Speglade sig i millioner af daggiga blad eller blommor,
Sådde sitt himmelska guld på den friska och svällande grönskan:
Blickade skälmsk mellan rankorna fram, som i täckaste kransar
Hängde från träd och till träd: hon var glad åt de mognande drufvor,
Hvilka hon fostrade sjelf och fyllde med eldiga safter.
Medan hon blickade nu på naturen med moderligt öga,
Ja, med en döende moders blick, som lemnar de sina,
Rörd och med saknad i hjertat, men ock med en stilla förtröstan,
Viss att hon lemnar de älskade barn åt den lefvande fadren,
Fadren, som styr och är mäktig och mild och beskyddar de svaga:
Medan hon fällde den molniga drägt, som hon burit om dagen,
Och iklädde sig aftonens mantel af glödande purpur,
Slog hon i höjden en flik deraf, som färgade molnen,
Sänkte den andra mot jorden: den föll, den sväfvade neder,
Lade sig präktigt omkring Apenninernas glänsande kedja,
Som från det klaraste blå försmälte i skönsta violfärg.
Skimrande strålarna darrade lätt på speglande fönster,
Lekte med korsen på kyrkornas torn i den vänliga staden,
Som på ett leende fält kringhvärfdes af lunder och rankor.
Reggio är stadens namn, och en täckare såg ej mitt öga.
«Här *Ariosto* blef född, som sjöng den Rasande Roland,
Sjöng Bradamantes romantiska lif och Angelikas fägring,
Sjöng Cloridanos död och Medoros lyckliga kärlek.
Helsad du vare, o stad! den förtjusande sångarens vagga,
Hell dig, du ljufliga nejd, der som gosse han lekte med sångmön,
Stal hennes skönaste färger och bilder i brinnande kyssar.»
Medan jag helsade så den gladt inbjudande staden,
Målade sig på det östliga moln sjufärgade bågen,
Bandet emellan himmel och jord af englarna flätadt,

Hvälfde sig högt öfver landet och staden i bländande klarhet,
Och från de yttersta ändarnas glans mångskiftande perlor
Droppade fjerran ned öfver ängarnas törstiga blommor.
Så var din dikt, odödlige skald! en glänsande blomkrans
Hängd mellan undrens magiska verld och det verkliga lifvet.
Nu jag förglömde de dödas dag för den herrliga, klara,
Rosenskimrande aftonens prakt: och jag glömde, att skalden
Höljes af seklernas stoft, vid en blick på hans lefvande dikter.
Döden är mild; då han söker sitt rof, han skonar det bästa.
O! hvem vill icke dö med lugn, då det sköna är evigt?

Stjernorna blänkte på himmelens hvalf, då ***Massiglia*** vi nådde,
Der i ett tarfligt bo vetturinen oss hvila beskärde.
Ladyn var värre än förr. Hon prisade London och Bristol,
Trätte på vetturinen och klandrade maten och vinet,
Tills hon försvann i sin kyliga cell och jungfrun med henne.
Så mellan morgon och natt var den tredje dagen förgången.

Nu jag förtäljer till slut hvad som hände den följande dagen:
Modena for jag igenom i hast. Den staden är prydlig,
Renlig och glad och i böcker berömd för sitt kostliga vatten;
Litet jag såg af dess inre likväl, och mindre jag minnes:
Kom så till ***Castel Franco,*** en stad med ett fäste tillika.
Påfliga kronan och nycklarna re'n vid porten förkunna
Att det gebiet, vi beträda, är Helige Fadrens och kyrkans:
Ruskigt och djerft besökare-tross, gråmantlade krigsmän,
Skriande tiggaregrupper i mängd bekräfta det sedan.
Nu i Doganans portik besnokades kläder och böcker,
Ropades: «***Passaporti, Signori!***» Vi lemnade passen
Att brännmärkas igen. Det var fjerde gången på dagen.
Som jag nu stod i portiken och väntade tåligt och stilla,
Nalkas en man med mitt pass i handen och frågar betänkligt:
«Detta är edert, Signor?» — «Det är mitt» — jag svarte figuren.
«Följ mig, Signor!» — jag följde min man, steg trappan uppföre,
Kom i en sal, som doftade starkt, men icke af blommor.

Der kring ett bord bland bläck och linjaler och stämplar och papper
Sutto, med pennor i hand, funderliga fyra gestalter:
Och med en dundrande stämma den tjockaste började tala:
«Herre! ni måste besöka Milano.» — Jag svarade genast:
«Nej! från Milano jag kommer och ärnar mig nu till Bologna.» —
«*Non, Signor!* det är slut. Till Milano ni vänder tillbaka,
Skaffar en påskrift der på ert pass af den påfliga nuntien.
Ingen beträde vår kyrkas gräns, som ej visar en sådan!»
Väl var det tungt att höra och häpen jag blef i mitt sinne;
Men jag fördolde min häpnad och harm för de forskande ögon.
Dock att förskräcka mig mer, den tjocke och myndige mannen
Delade höfligt ut till de andra de stämplade passen,
Dem han, i kråkfotadrag, med sitt *Visto buono* beseglat.
Jag den förtappade var. Till mig han sade högtidligt:
«*Ecco Signor!* Ni far till Milano — *ho detto-e basta.*»
Då med en högre röst och med allvar i orden jag sade:
«Nej! till Milano jag vänder ej åter; men *här* vill jag blifva.
Låna mig penna och bläck: jag skrifver ett bref till Bologna:
Till kardinal *Albani,* den höge legaten, jag skrifver.
Han är dock mer än en nuntius, jag tror. Han löser mig hädan:
Medan jag väntar på svar, i Castel Franco jag gästar.
Öppnar sig ej någon vänlig dörr för den ensliga främling —
Snart kommer svar från Bologna — till dess jag bor väl på gatan.
Så är mitt fasta beslut. Signor! gör nu, hvad er lyster!» —
Nu var det lustigt att se, hur figurerna vexlade blickar.
Tyst begrundande sutto de der. Se'n började hviskas,
Plägades råd i det beniga mål; jag bidade stilla,
Lugn och förnöjd i min själ; ty jag märkte, hvad klockan var slagen.
Slutligen ordade så den tjockaste mannen vid bordet:
«Nog jag känner min pligt, och jag vet, hvad lagarna bjuda:
Lagar och rätt gå för allt. Nu borde jag följa dem äfven.
Men att nu rycka er grymt från de resande vännernas sida
Har jag ej hjerta — och blott för ett namn. Nej, res till Bologna!
Sjelf jag ert pass påtecknar, och sjelf jag svarar derföre.» —
Sade och fattade raskt långhåriga, bläckiga pennan,

Ristade väldiga drag på det trasiga, klistrade passet,
Tryckte en stämpel derpå, så att bordet och stolarna skälfde,
Sandade, vek det och räckte mig det. Då talte han åter:
«Lycka på resan, Signor! men mins min vänliga varning!
Glöm ej att skaffa er se'n i Bologna den vigtiga påskrift:
Ty hvad jag gjort er här, det sker eder icke i Roma.» —
Sagdt; och han bugade sig; jag tackade, bugande höfligt:
Vandrade trappan utför och andades åter derute
Renare luft, och gömde mitt pass och log i mitt sinne.
Äfventyret var slut. Vi frestade hjulen ånyo:
Gungade fram i en yppig natur, bland leende ängar,
Parker och blomstergårdar och hus. Snart fjerran i söder
Sågs ***Asinellis*** spensliga torn sig lyfta mot höjden,
Och ***Garisendis*** torn bredvid, som lutar betänkligt:
Syntes till höger madonnans kapell, en herrlig rotunda,
Hvilande högt på sitt berg, beherrskande dalen och staden.
Sångmö! hvila dig nu; re'n tåga vi in i ***Bologna***.

BILAGOR.

I.

De två första kapitlen

af

Hasli-Krönikan.

In dem Namenn der hohenn hellgenn unnd unzertheyltenn dryualltikeit Gott des Vatters, Gott dess Suns unnd Gott dess h. Geists Amen.

Von Den Gesatzenn So
do zemal wass Inn den
Schwedyenn unnd Fryessenn.

Man vindett also geschribenn dass in den zytenn do Kung ***Gissbertus*** uss Schwedyenn unnd ***Cristophell*** der Graff von Ost-Friesenn regiertennd in denen stetten unnd landenn, Do stund uff ein Sämliche thüre unnd mangell an lyplicher Spyss damitt die menschenn solten spysenn unnd ernerenn In denen landenn Schwedyenn unnd Fryessenn, dass vil lütenn von grossem Hunger sinnloss wurdenn von Hunger, unnd zu letzst nider vilennd unnd sturbennd, durch sämlich gross not, unnd Schwärer sachenn wyllen, die ouch allso lanng wärtennd, wass der obgenannt kunig Gissbertus beruffenn und beschickenn die gwalltigostenn unnd die mächtigostenn Synes kungrichs, unnd mit namen, es wären Ritter Edell Burger oder annder Gemeyndenn, unnd hatt in disenn dingenn iren ratt, unnd wurdenn ennhelligklicht zu Ratt durch dz ganntz kungrich, Es wär inn Stetten ländrenn, dörffrenn, Bürgenn, Höffenn, Inn Berg unnd Thal, man sollte ein gebott machenn, unnd dz gebott allso verkunndenn, Dass alle monatt Ein mal, wän dz loss ankäme so sy gemachett hatten an Eynen viele, Ein iettlicker Man, wär der wäre der söllte mitt allem hussgesinnd

so er denn hätte es wäre frowenn oder kinnder, ouch alle farennde hab, Ess väre uech oder anders nützit uss genommen von dem kungrich ziehen Alls ob man Inn hätte ussgeschlagenn on alle gnad, unnd keyn Miltikeyt hie inn se suchenn, unnd wo dz nit beschäch so solte er sin houpt verlorenn han, unnd die synen nüt dester minnder vom lannd getribenn wärdenn Und dz gebott unnd gesatz ward von dem minnsten byss uff den gröstenn unnd höchstenn allso gemeinlich gesetzt, dz dar wyder nieman thun noch hanndlenn sollt sunnder dass war unnd styff halltenn, by kunglicher pen unnd gebott alss vor statt, Dise gebott unnd gsatz wz mengem man unnd menschenn gar unkommlich scharpff unnd hert, unnd war doch vil zytenn gehalltenn, Dennocht mocht der gross mangel unnd thüre ouch hunger unnd elennd nitt ussgerütelt noch vertribenn wärdenn, Darum mitt allen denen so vormalz an dem Ratt warenn mitt dem obgenannten kung die sälbenn gesatz unnd Statutenn sterckerenn unnd merenn zu glicher wyss als vor, unnd dz man nun all wuchenn sollt den zächendenn menschen alss vor, an wän dass loss viele als vor ward gesetzt der sollt usstribenn unnd verschickt wärdenn, unnd warend die ding allso wägenn unnd schätsenn, dass es besser wär dass die übringenn so da belibenn gesunnd blibenn dann dass sy all gemeinglich soltenn sinnloss wärdenn unnd zuletzst stärbenn. Die wyl aber unnder zweyen bösenn dingenn allwägenn dass besser sol usserwellt unnd fur genommen wärdenn vermeyntenn sy dass sölich ir furnämmen unnd usstrybenn mitt dem loss besser unnd nützlicher sey denn die verderbung der gantzen gmeynd Unnd do nun sölich usstribung der lütten dess zächenden menschenn lannge zyt gewärt hatt, do wurdenn sich die sälben ussgeschlagnen unnd vertribnen lütt uss dem lannd Schwedyenn unnd Ostfryesenn unnd allerley Volcks by Sächs tusigenn unnd vil mer versämmlett, unnd zu disem ussgeschlagnen volck Schlugend ouch uss Tusind unnd zweyhundert one frowenn unnd kind uss Fryessen lanndt, alss dann dass wysett die Croneck Allfansy uss Fryesenn lannd gesetzt unnd gemacht ist davon sy hatten ouch inn dem sälbenn lannd Fryesenn sämlich Statuten unnd gesatzt gmacht dess obgeschribenn volck kammen allso zusammen in irem grossenn unfal, allss sy dann do zemal hattenn unnd warennd all in irem gemütt verzwiffelt unnd hattennd unnder ein andrenn Ratt wie sy in irem Elennd also welltind wanndlenn, unnd machtenn einen Punndt, unnd verhiessenn sich by ein andrenn ze blybenn an allen ennd Ess wär uff dem meer, uff dem lannd, inn Bärg unnd Tall, inn Allpenn, inn Wasser, inn Birgenn, inn flu, inn holtz unnd inn Wald inn gewitter unnd ungewytter, inn gluck unnd inn unfal, inn lieb unnd inn leyd, unnd wie inen dz Gott wurdy zu fügenn Alls sy sich nun also zu Samenn verbundenn verpflicht unnd vereinbart hattenn, unnd all ellend verschmächt, unnd aller wällt unwärt warenn, unnd inn grosser armut do fiengennt sy an unnd beroubtenn die nächstenn

Stett Burg unnd dörffer on alle erbärmd, unnd begunden allso in dem sälbenn Ellennd vil lütten an sich ziehenn die starck warenn, unnd sich allso in grosser stercke meretenn, dass sy zugenn wyt unnd breyt, unnd inen niemant wyder stannd thun mocht, unnd zum letztenn kehrtenn sy sich an den Ryn dess wassers, unnd zugennd denn har uff als dz Plinius Ein grosser Poett unnd dichter schript in syner Kroneck, da wz Priamus, unnd her Petter von Moss allbeyd furstenn unnd hertzogenn uss Franckrich, die selbenn die woltenn inen den wäg fur gan mitt einem grossenn zug unnd an vallenn unnd bestritten dass vertribenn volck, die Schwedyer unnd Fryesenn erwalltenn unnder inen dry gmein Houptmann, doch dz allso dz Einer unnder denen dryenn der Oberst Houptmann sol sin über die anndrenn zwey, unnd warennd diss dry Houptmann also genempt, der Ersts hiess Schwitzerus mitt synem gesellenn Remus genampt, all beyd uss Schwedyenn, unnd diser Schwitzerus mitt synem gesellenn warennd die oberstenn Houptmann, Der drytt Houptmann wz gheissenn Wadisslaus von einer statt mitt namenn Hasius, die sälb statt lyt zwyschenn dem lannd Schwedyenn unnd dem lannd Ost-Fryesenn, unnd allss diss vorgemellt Houptlütt usserwellt wurdenn von irem Volck do wurdennd sy all einhällig unnd sich damitt Gott empfälenn, Dann wyder sy warenn die Frantzosenn, deren wol zu vier malenn meer wz dann Ir, unnd griffend die selbenn an frölich unnd unerschrocken in schneller yl on alle forcht, einss gmüts unnd guttem willens mannlich unverzagt, Inn dem sälben Sachenn sy dz gluck von Gott dz Inen gelanng unnd oberhannd gewunnend, unnd ein theyl dess Volcks erschlugennd unnd Ein theyl die fluchennd unnd enntrunnend, Darnach theylend sy dz gutt dess erschlagnen volcks, unnder sy gemeinlich unnd truwlich unnd zugenn darnach den Rin uff unnd kamenn nach dem in ein lannd genannt brochenn gebirg oder Freckmund Inn dem hertzogthum Österrich, unnd warennd da inn berg inn thal in Allpenn in flun in wasser unnd in allen enndenn dess lanndts; unnd suchtennd da wonung unnd stett da sy möchtenn belibenn, unnd beducht sy, die Gegne unnd wonung dess sälbenn lanndts wäre irem lannd glich da sy vormalss warenn ussgesclagenn, unnd sy ouch vormalss Ir wonung hattennd gehept, Inn den Birgenn Unnd allss sy nun Inensälbs hatten usserwellt an dem selbigenn Ennd wollt sin Wonung han, Do wurbenn unnd begertenn sy an den Graffenn von Hapspurg Inn dess sälbenn lannd sy zu den sälbenn zytenn warennd dz er Inen erloubenn unnd vergunnenn wellte, die walld stett berg unnd thal zu rutenn unnd husenn dz sy ir wonung da möchteand han Wann es vormallss wyld unnd wüst wz, unnd niemant da wonhafft wz gwesn, Sämlicher Ir bytt unnd begerenn wz sy der Graff gewärenn, Darnach viengennt sy an zu rutten unnd rumen stein, unnd dörn, unnd dz ungeüpt ertrich zu buwenn unnd darnach zwyen sayenn unnd schnidenn unnd mayen unnd arbeitten Und

mitt dem grossenn Flyss den sy zu dem lannd hatten dz sy dess wol mochtennd geniessen, unnd auch dz lannd allennthalbenn fruchtbar ward, dz sy sich wol mochtenn ernerenn Darnach wurdenn sy sich bestetten an irem verheissenn unnd gelüptenn so sy vormalss ein anndrenn hatten gethan, unnd schlugennd alle forcht Irs härtzenns von Inen Ouch wurden sy die lanndtschafft da sy inn warennd unnder ein andrenn zertheylenn, alss dz hienach luter geschribenn statt.

Die zertheilung unnd wie sy von ein andrenn schiedenn in ir wonungenn um dett man hie nach inn eigentlichen lutrung geschribenn.

Schwitzerus geborn von der kungklichenn statt Schwedyenn also genampt, Ir oberster Houptman unnd sin mitt gesell Remus, ward dz lanndt dess gebrochnenn birgs oder Freckmunnd zu den selbenn zytenn also genampt von dess bergs wägenn der da geheissen ist Freckmunnd da Pilatus See uff ist alss man gemeinlich spricht unnd namen dz In unntz an die lampartischenn gebirg unnd allpenn mitt irem Volck so sy denn uff die selbenn zyt hattenn uff die rächtenn sytenn gegen dem lampartischenn gebirg dass minder Burgunnd, stosst zu der linggenn sytenn an dz sälb lannd dz minder Burgund an Schwabenn an dz Hertzogthum, Aber der drytt Houptman mitt Namen Wadisslaus geborn von der Statt Hasius alls obstat, der nam Inn dz Thal, ennet dem Schwartzenn gebirg dz man uff die zyt nämpt der Brünig an dem Schwartzenn gebirg dz man nempt uff die zyt Bruning an dem ursprung dess wassers genampt die Aar, welches Thal man noch uff diese zyt nämmet Hassle von ettlicher verwandlung wägenn der vorgenannten Statt Hasius von der selbenn statt der Houptman Wadisslaus geborenn war, Unnd da nun dz Volck bedücht dz sälb lannd wär gut unnd fruchtbar, wann alle frucht da gern wuchss, do vieng dz volck an ze buwenn unnd Ir wonung da selbs ze habenn.

II.

Stycken ur Hasli-Lagen.

Welicher ouch den andrenn zu tod sticht oder Schlacht inn einer trostung unnd sich dass redlich findenn mag, mitt biderbenn lüttenn, dass er den todten vor getröstett hat, ob dem sol man richtenn alss ob einem mörder Ess sye dann Sach dass der Todtschleger mercklich ursachenn mög an tag bringenn die Inn dar zu bewegt habenn, unnd die dann ein herrschaft oder Ein lanndtgricht gnugsamm bedücken, dess sol der getätter gemessen so vil unnd dz rächt wirt erlidenn.

Welicher den andrenn ze todschlacht unnd flicht, über den wirdt gricht gehalltenn in dry tagenn mitt der gmeind, unnd mit offenenn wortzeichenn dess Todschlags unnd uff jedenn Tag dry offenn Strassen, durch den Ring dess gerichts, mit Urteill unnd zu thun, zum dritten mal machenn unnd sol ein weybell ruffenn alls dz von allterhar gewonlich ist gewäsenn, Unnd wenn die dry tag allso gehalltenn wärdenn, unnd der getätter nit kumpt sich zu verantwurtenn, So sol man veruffenn den getätter, uss den fridenn inn unfridenn, unnd dem sälbenn im lannd Hassle niemandt husenn, noch hoffenn Im weder essenn noch trinckenn gebenn, Dann wär dass darüber wurde thun, der sol inn dess getätters schulden stan, ussgenommen dz er die gethat mitt fräffner Hannd nitt gethan hatt, Unnd ist damethin den fründenn so dem umgebrachtenn zum dritten glid oder nächer gefründt sind erloupt den selbenn umgebrachtenn zu rächenn, alss dass von allterhar ist kommenn.

Welicher einen fridenn bricht mitt verdachtens mutt unnd mitt gefärdenn mitt fräffener Hannd unnd mitt geuarlichenn Wortenn unnd on alle furwort, der sol der Oberherschafft geuallenn sin umb funfftzig pfund oder um die Rächtenn Hannd, unnd sin fez verwürckt habenn, unnd für den tag hin mitt siner einen hannd niemandt gut nach schad sin, unnd ouch da fur hin fridenn zu Gott schwerenn, Welcher aber mer dann ein mal fridbruchig wurd, der ist der Herschafft veruallen umb lib unnd gutt.

Weliche person ein falschenn Eyd thutt wüssennd unnd mitt geuärdenn, dz sy dess mag mitt gloubsammer kundtschafft unnderricht wärdenn gnugsamm, dess lib unnd gutt sol der herschaff veruallenn sin uff ir gnad.

Welicher ouch einen marchstein usswirfft mitt verdachtem mutt unnd mitt gefärdenn oder ab statt setzt on sinss gägentheils wüssen unnd willen unnd on Rächt, der ist der herschafft veruallenn umb lib unnd gutt.

Wer dem andrenn stellt uff sin Schannd unnd laster an siner eelichenn frouwenn; unnd einer den uindett inn sinem huss, by nacht unnd by näbell oder sunst an gewarenn schulldenn unnd der Eeman einen zu todt sticht oder schlacht, unnd mag er dann dess todtenn schuld an siner frouwenns beschächenn kundtlich machenn unnd an tag bringenn, so sol einer damitt ursächt sin unnd geantwurt habenn, unnd dz gericht unnd landträcht, Ouch sin eigenn gutt nitt verlorn habenn, wäder klein noch gross, man sol im ouch fridenn unnd trostung schaffenn von dess Todten fründenn, Doch so sol einer abwichenn byss uff den offenen Lanndtag, So von dess Todtenn wägenn gehalltenn wirdt, denn sol unnd mag er sich verantwurtenn nach billikeit Sins rächtenn.

Welche frouw schlächtlich einen fräuenn verschullt in zornigenn gmütt, mitt Schlachenn Roupffenn oder ungeuarlichenn bösenn wortenn, die sol dz ableggen mitt Emliff Schilling unnd witter ungestrafft blibenn.

Welcher dem andrenn Eine kinnd zu der Ee gibt oder Hulffe gebenn on vatter unnd mutter, unnd der nächstenn frünndenn gunst wüssen unnd willen, der ist verfallenn den frünndenn so darum zu klagen habenn, funfftzig pfunnd unnd der Herschafft ouch so vil.

Es gaund alle Eerb glich der lingen nach von Vatter unnd Mutter.

Es mag ouch ein jede Frouw Ir kinnd gebenn mitt dem Eyd, wellchem man sy wyl die rächter Vernufft ist, unnd ouch vor keynenn falschenn Eyd nitt than hatt, dess sol Sy gewallt habenn unnd man ir geloubenn.

III.

Brienzer-Flickornas Sånger.

1.

Der Jüngling und das Mädchen.

Als ich an einem Sommertag,
Falleri dum da,
Im grünen Wald am Schatten lag,
Falleri dum da,
Sah ich von fern ein Mädchen stehn,
Die war so ganz bezaubernd schön,
Falleri, fallera,
Falleri dum da,
Juh, falleri dum da.

Und als das Mädchen mich erblickt,
Falleri dum da,
Da will es fliehn und sehr erschrickt,
Falleri dum da;
Ich aber eilte auf sie zu
Und sprach: Mein Kind, was fliehest du?
Falleri, fallera,
Falleri dum da,
Juh, falleri dum da.

Sie sprach: Mein Herr, ick kenn' euch nicht,
Falleri dum da,
Ich fürcht' der Männer Angesicht,
Falleri dum da,

Und oft sagt meine Mutter mir:
Kind, Männer sind gefärlich dir.
Falleri, fallera,
Falleri dum da,
Juh, falleri dum da.

Mein Kind, glaub das der Mutter nicht,
Falleri dum da,
Lieb du ein schön fein Angesicht,
Falleri dum da,
Die Mutter ist aus alter Zeit,
Drum hasst sie Lust und Fröhlichkeit,
Falleri, fallera,
Falleri dum da,
Juh, falleri dum da.

2.

Das freie Mädchen.

Im stillen Wasser da schwimmen die Fisch,
Wie wohl ist dem Meitschi wenn's ledig ist,
Di ra la la la la la, Di ra la la la la la,
Wenn's ledig ist.

O ledig sy ist ein gar frei Ding,
Zu Nacht in dem Bettli da schreit kei King.
Di ra la la la la la, Di ra la la la la la,
Da schreit kei King.

Hät i numme Fecken wie d' Vögeli all
So flög i wit weg über Berg und Thal.
Di ra la la la la la, Di ra la la la la la,
Ueber Berg und Thal.

Ueber Berg und Thal bis an Bodensee
Dort gits keini falsche Knabe meh.
Di ra la la la la la, Di ra la la la la la,
Falsche Knabe me.

Si fahre im Schiffli wohl übere Rhi
Und wei lieber Manne als ledig sy.
Di ra la la la la la, Di ra la la la la la,
Als ledig sy.

3.

Giessbach-Lied.

Von jenem Berge herüber
Was blitzet so silbern, so hell?
Die Tannen die hangen kühn drüber,
Was rauschet und stürzet so schnell?

Besteigt drum froh und behende,
Ihr Mädchen, den gleitenden Kahn.
Es führen ihn rüstige Hände
Zu jenem Felswunder hinan.

Das Schifflein lustig hinwallet,
Kühn über den wogenden See.
Manch fröhliches Liedlein erschallet
Durch's Thal hin und über die Höh.

So werfet nun von euch die Sorgen,
Des Herzens heimliches Weh,
Den Gram vom gestrigen Morgen
Hinab in den flutenden See.

Was rauschet vom Waldberg hinunter?
Was blitzet so silbern, so hell?
Was kämpfet durch Felsen so munter?
Was rauschet und stürzet so schnell?

Es stürzet mit donnernder Stimme,
Es brauset der Giessbach herab,
Er kämpfet dass Ruhm er erringe
Zu Ruhstatt im See und im Grab.

4.

Der Jäger.

Es reit der Jäger durch den Wald,
Begegnet ihm sein Mädchen bald.
Juh ha hopsasa, fall dum liedere da,
Begegnet ihm sein Mädchen bald.

Er fasst sie rasch, er war nicht faul,
Und schwang sie hinten auf den Gaul.
Juh ha hopsasa, fall dum liedere da,
Und schwang sie hinten auf dem Gaul.

Gut Tag, gut Tag, mein Ännelein,
Willst du mein liebes Schätzchen sein?
Juh ha hopsasa, fall dum liedere da,
Willst du mein liebes Schätzchen sein?

Und als er kam, wohl für sein Haus,
Die Mutter schaut zum Fenster aus.
Juh ha hopsasa, fall dum liedere da,
Die Mutter schaut zum Fenster aus.

Ach Junger, lieber Junge mein,
Was bringest du da für Vögelein?
Juh ha hopsasa, fall dum liedere da,
Was bringest du da für Vögelein?

Ach Mutter, liebe Mutter mein,
Das sind gar keine Vögelein.
Juh ha hopsasa, fall dum liedere da,
Es ist mein liebes Schätzchen mein.

Anmärkningar.

Ehuru herr professoren och riddaren ***E. G. Geijer*** i sin lärorika akademiska afhandling om ***Svenskarnas utvandring till Schweitz*** (De Colonia Svecorum in Helvetiam deducta Dissertatio, Upsaliæ 1828) meddelat de tvenne första kapitlen af Hasli-Krönikan, har förf. dock icke dragit i betänkande att här bifoga dem, efter sin egen noggranna afskrift på stället, helst han redan citerat dem i texten, innan han ännu haft tillfälle att se ofvannämnde, under hans utrikes vistelse utgifna afhandling. De under bilagan № II införda ***Stycken ur Hasli-Lagen*** hafva troligen icke förr i Sverige varit kända. Om tiden tillåtit, hade det visserligen lönat mödan att afskrifva hela Lagen, för att sedan öfverlemna till sakkunniges afgörande, huruvida den äger någon likhet med våra gamla Lagar.

Planchen, som åtföljer denna del, är utförd i stentryck, dels med ledning af trogna teckningar, dels efter förf:s muntliga beskrifning, och föreställer tvenne unga invånare i Hasli-dalen, klädda i sin nationaldrägt. Landskapet, upptaget efter naturen, ej långt från byn ***Meyringen,*** visar vattenfallet ***Reichenbach*** och i fonden den sköna alpen ***Wellhorn,*** ur hvars glacier den störtande floden leder sitt ursprung.

DANS PÅ VILLA MALTA i ROM.

MINNEN FRÅN SÖDERN.

EFTER EN RESA

I

DANMARK, TYSKLAND, SCHWEITZ OCH ITALIEN.

AF

KARL AUGUST NICANDER.

A prosperous life, passed at home, has little incident for narrative; it is only poor devils, that are tossed about the world, that are the true heroes of story.

WASHINGTON IRVING.

SENARE DELEN.

NY UPPLAGA.

ÖREBRO,
N. M. LINDH, 1863.

Förord

(till första upplagan).

Nicander lemnade andra delen af sina «*Minnen från Södern*» ofulländad. Ungefär hälften var tryckt, då han tycktes hafva förlorat all lust och håg att fortsätta den. Efter hans död har det varit en pligt, så väl emot förläggaren som allmänheten, att samla de anteckningar, oftast flygtiga och ofulländade som för detta arbete funnos bland den aflidnes papper. Det hade varit orätt att tillägga något. Således framställa sig nu «Minnena från Södern» visserligen brutna, och ofta saknande lif och färg, såsom blommorna i ett herbarium, men utan alla främmande tillsatser. Mången skulle kanhända önskat, att långt flere af dessa, stundom högst obetydliga uppgifter blifvit uteslutna: men då de bära stämpeln af Nicanders egen, naiva, nästan barnsliga personlighet, hafva de åtminstone för hans vänner, i synnerhet efter hans död, ett värde, som gjort det svårt att icke lemna dem plats. Om de icke uppfylla den läsares väntan, som fordrar en fullständig bild af Italien, dess natur och folk, dess klassiska forntid och dess närvarande konstbildning, så skall likväl ingen kunna neka, att i dem återspeglas ett poetiskt sinne samt ett varmt och ädelt hjerta

Stockholm den 8 Maj 1839.

G. H. Mellin.

FEMTE BOKEN.

BOLOGNA OCH FLORENS.

BOLOGNA.

Dess allmänna platser och palatser. Piazza del Gigante. Tornen Asinelli och Garisendi. Bolognas kyrkor . . . . sidd. 1—8.

Akademiens för de sköna konsterna bildergalleri (Pinacoteca) . . . . „ 8—12.

Jos. Mezzofanti och universitets-bibliotheket . . . „ 12—15.

Konstskatter i enskildes ego . . . . „ 15—16.

Theatrarne . . . . „ 16—21.

En musikalisk soirée . . . . „ 21—22.

Utflygter i stadens nejder . . . . „ 23—25.

RESAN TILL FLORENS . . . . „ 26—29.

FLORENS.

Palazzo Vecchio: utsigt från dess torn . . . . . „ 29—31.

Florentinska galleriet . . . . „ 32—37.

Fest för de trogna döda i kyrkan Santa Croce. Santa Maria del fiore. San Lorenzo (med Mediceiska kapellet). Frescomålningen i kyrkan del Carmine . . . . „ 37—40.

Theatrarne . . . . „ 40—41.

Fysiska och Naturalhistoriska museum . . . „ 41—42.

Besök i Fiesole . . . . „ 42.

En bal hos furst *Demidoff* och en soirée hos prins *Camillo Borghese* . . . . „ 43—47.

EN LITEN UTFLYGT: Pisa. Livorno . . . . . . „ 47—50.

RESAN TILL ROM.

Siena. Buon Convento. Acquapendente. Originellt ressällskap. Montefiascone. Est-vinet. Viterbo. Ronciglione . . . . „ 50—57

VI

SJETTE BOKEN.

ROM.

MINA FÖRSTA DAGAR I ROM.
Sammanträffande med *Byström*. Petersplatsen och Peterskyrkan. Colosseum . . . . sidd. 61—69.
JULHELGEN . . . . „ 70—74.
DEN 22 JANUARI 1828 (Vandringar genom Roms omgifningar) . . . . „ 74—76.
ROSA TADDEI . . . . „ 76—89.
LE VIVE SEPOLTE . . . . „ 90—93.
CARNEVALEN . . . . „ 93—110.
HELIGA VECKAN . . . . „ 111—124.
FÄRDEN KRING NEMI-SJÖN . . . . „ 124—136.
[SKELETT.]
Utflygt till Albano, Aricia, Genzano . . . . „ 137—140.
RESAN GENOM EDEN.
Frascati. Närbelägna Villor: Villa Conti, Palazzo Marconi, Villa Belvedere, Villa Ruffinella (l. Luciano). Tusculum. Grotta Ferrata. Taflorna i Sanct Nili kapell. Marino: Emissarien. Albano, o. s. v. åter till Rom. Nemi, Genzano . . . . „ 140—149.
FÖRSTA BESÖKET I VATICANEN . . . . „ 149—151.
EN PROCESSION. (Christendom och hedendom. Sonett) „ 151—152.
FÄRDEN TILL TIVOLI . . . . „ 153—156.
Engelsmannen i Vaticanen . . . . „ 156.
RESAN TILL NEAPEL.
En predikan i Velletri. Färd öfver Pontinska Träsken. Utsigten vid Terracina. Mellan Fondi och Mola di Gaëta. Ciceros graf. Gaëta „ 157—163.

SJUNDE BOKEN.

NEAPEL.

Månskensvandring till Villa Reale. S. Gennaros kyrka. Folkfesten Madonna del' Arco. Teatro del Fonda. Båtfärd på Golfen. Frescomålningar från Pompeji och Herculanum i museet, Gli Studj. Strada Toledo. Kyrkan S. Francesco da Paula. En afton på Teatro di Sanct Carlo . . . . „ 165—180.

ISCHIA . . . . sidd. 181—186.
BAJA, CUMA, POZZUOLI . . . . „ 186—192.
Solfatara (Forum Vulcani). Grotta del Cane. Posilipo-Grottan Virgilii graf . . . . „ 193—194.
Festen Corpus Domini. Besök i Gli Studj. Scener på Molon . . . . „ 195—197.
Gli Studj . . . . „ 197—198.
Theaterbesök. Vandringar i Gli Studj . . . . . „ 199—202.
VESUVIUS OCH HERCULANUM . . . . „ 203—207.
POMPEJI . . . . „ 207—212.
SORRENTO.
Tassos hus. Vandringar i nejden. Besök på Theatrarne „ 212—218.
CAPRI . . . . „ 218—224.
AMALFI.
Belägenhet. Pappersqvarnarna och Makaronifabrikerna. Kathedralen. Frukosten i Capucinerklostret. Nattlig sjöfärd. Pæstum: Cereris tempel, Neptunitemplet, Basilican, Amfitheatern . . „ 224—230.
SALERNO. Kathedralen. Resa till Neapel. Bibliotheket i klostret S. Trinità di Cava . . . . „ 230—234.
EN ROMERSK PATRICIERS HUS . . . . „ 234—238.
Lustslottet Capo di Monte. Färd till ön Procida. Resa till Caserta och Capua antica . . . . . . „ 238—242.
Vandring till Camaldulenserklostret. Besök i Albergo de' Poveri. Kyrkan S. Chiara. S. Gennaro de' Poveri. Katakomberna. En representation på Teatro S. Carlina och en på S. Carlo „ 242—250.
RESAN FRÅN NEAPEL . . . . „ 251—253.

ÅTTONDE BOKEN.

STRÖDDA DRAG FRÅN ROM.

Cecilia Metellas graf. Canovas Studium. Kyrkan Maria degli Angeli. Salvator Rosas minnesvård „ 257—259.
EN NÄKTERGAL I ROM . . . . „ 259—261.
Kyrkorna S. Agnesi Fuori le mura och S. Constanza. Villa Paolina. Villa Borghese. Villa Spada. Lusteldar i Augusti Mausolé. Djurfäktning dersammastädes. Dito Tombola. En Beatificationsfest i St. Peter. Utvandring till S. Lorenzo fuori le mura. Fest till minne af S. Fransisco d'Assisi . . . . „ 262—273.

UTFLYGT TILL ALBANO . . . . sidd. 273—278.
UTFLYGT TILL TIVOLI . . . . „ 278—281.
LATERANKYRKAN . . . . „ 281—283.
TASSOS GRAF . . . . „ 283.
L'immaculata Concezione della Beatissima Vergine Maria. Sammankomst i Academia Tiberiana. Afsked från *Longfellow* . . . . „ 284—287.
BLICK FRÅN MONTE TESTACCIO . . . . „ 287—288.
NUNNORNAS SÅNG . . . . „ 288—289.
ROMERSK BEGRAFNING . . . . „ 289—290.
LUSTVANDRING . . . . „ 290—292.
ROMERSKA CENSUREN . . . . „ 292.
PETRI OCH PAULI FÄNGELSE . . . . „ 292—293.
LA GIUSTITIA . . . . „ 293—296.
PÅFVEVALET . . . . „ 296—312.
RESAN TILL VENEDIG . . . . „ 312—315.
Till Armenianska fäderna på ön S. Lazaro. Sonett „ 315.

NIONDE BOKEN.

TYSKLAND.

WIEN.

Promenader och utfärder. Prinsen af Wasa. Offentliga nöjen. Kejserliga Tyghuset. Skattkammaren. Zum Rosenberg. Ambrasersamlingen i Belvedere. Lifvet på offentliga ställen. Bidrag till Wienerboarnes karakteristik. Siegerts diorama. Die schöne Wienerinn och Grekerna på Wasser-Glacis'n „ 319—344.

Laxenburg . . . . „ 344—349.
Mödling . . . . „ 349—352.
Resan från Wien till Prag . . . . „ 352—355.

PRAG.

Kyrkor. Gallerier. Målningar. Resa till Teplitz. Slottet Dux . . . . „ 355—363.

DRESDEN . . . . „ 364—370.
BERLIN . . . . „ 370—374.

TIONDE BOKEN.

HEMRESAN . . . . . „ 377—382.

ROMFARARENS ÅTERKOMST . . . . „ 383—385.

FEMTE BOKEN.

BOLOGNA OCH FLORENS.

Stolta städer voro fordom båda,
Lika mäktiga af ljusets makt:
Lärdom såg man i *Bologna* råda,
Och i *Florens* konstens fulla prakt.
Än i dag af fädrens forskarsinne
Är *Bologna* en allvarlig bild:
Florens än, i glansen af sitt minne,
Rik och präktig, blomstrande och mild.

Bologna.

Den resande, som, kommande från Norden, genom *Porta di San Felice,* första gången inträder i Bologna, anar i början icke, att han befinner sig i en stad af 70,000 invånare. Men det visar sig snart, att staden är lika vidlyftig som gedigen. Stora allmänna byggnader, präktiga palatser och ståtliga kyrkor ligga liksom tätt inväfda i hvarandra, och som de nästan alla äro af en mörk färg, gifva de det inre af staden ett dystert och högtidligt utseende. Här, liksom i *Bern,* omgifvas de förnämsta gatorna på båda sidor af betäckta pelargångar, hvilka angenämt skydda vandraren för regn och solbrand, och ofta framställa sköna perspektiver, men tillika göra gatorna trängre och lätt förvilla främlingen, då han vill finna vägen till något ställe, emedan vid flyktigt påseende den ena gatan ser ut som den andra. Här, liksom i *Milano,* finner man ofta artiga perspektiv-målningar anbragta framför porthvalfven. Jag stannar vid den öppna porten, ser in i en vacker trädgård eller en lång, grönskande allé, men om jag i hastigheten rusar in, att förlusta mig i skuggan, så stöter jag emot en målad vägg. På de gator, som äro utan arkader, njuter man mest af stadens architektoniska egenheter. Moderna hus i en gladare, men trivialare stil omvexla med stora, mörka och massiva palatser från den Italienska byggnadskonstens gyllene ålder, och någon gång fängslas ögat af en skön, göthisk lemning från medeltiden, som med sina rika prydnader pittoreskt och romantiskt bryter af emot sina classiska grannar.

Flera af de gamla, ståtliga palatserna stå nästan tomma och förfallna: andra innehålla ännu dyrbara konstsamlingar och besökas af främlingar; men de flesta bebos icke mer af sina ägare. Många förnäma, fordom mäktiga och ansedda slägter hafva, efter senare politiska hvälfningar, fallit i armod, eller af missnöje flyttat bort, eller lefva indraget och obemärkt. Såsom det sista offret för makten och kabalen omtalades grefve *Sampieri*, hvilken i sitt präktiga palats, under Caracciernas plafonder, och omgifven af en furstlig prakt, länge varit alla konstälskande främlingars patron i Bologna, men efter äfventyret med sin fallna opera: *Pompeo in Egitto*, och, till följd af ovänskap med kardinal-legaten, blifvit landsförvist *). Ännu prunkar väl Bologna med flera af sina gamla, lysande namn: det äger ännu sina *Ercolani*, *Baciocchi*, *Marescalchi*, *Pepoli*, *Bevilacqua;* men icke betyda de nu mera detsamma som fordom, om de äfven någon gång omstrålas af rikedomens glans. Den fordna Bolognesiska samhällsandan, som ända till Franska revolutionens tider på visst sätt fortlefde i en egen författning, har småningom fördunstat: de fordom sammanverkande enskilda krafterna hafva isolerat sig, och det skulle i sanning blifva svårt att bland den nu lefvande Bolognesiska högre adeln finna några motbilder till de stolta och hårdnackade rådsherrar, hvilka, i trettonde seklet, blott af patriotiskt hat till utländskt herravälde och förtryck, dömde kejsar Fredrik II:s son, den unge och ridderlige konung *Enzio*, till evigt fängelse.

Med tanken full af konung Enzios bragder och olyckor, stannar jag på Bolognas stora torg, det så kallade *Jättetorget* (Piazza del Gigante), som på alla sidor är omgifvet af gamla präktiga byggnader. Midt emot den mörka, ofulländade, men högtidliga framsidan af *St. Petronios* kyrka ligger det

---

*) Enligt senare underrättelser har likväl, under Pius VIII:s regering, då kardinal *Bernetti* utnämndes till legat i Bologna, grefve *Sampieri* blifvit återkallad.

så kallade *Palazzo del Podestà* eller *Palazzo del Re Enzio.* Palatset är ännu bibehållet sedan början af trettonde århundradet, då det byggdes; men façaden och portikerna äro mycket yngre. I detta slott, säges det, satt konung Enzio fången. En stor sal visas ännu, der han fick gå omkring och der troligen dessa lysande fester höllos, med hvilka Bologna på en gång mildrade och hånade hans fångenskap. Förut satt han på *Castel Franco,* efter Saviolas uppgift. Förgäfves letade jag i archivet, der många gamla handlingar funnos, äfven från 1200-talet, efter något dokument om Enzio. *Bulla Aurea,* undertecknad 1439 af påfven Eugenius IV och kejsar Johannes Paleologus, sitter inläst i väggen, inom glas och ram.

I det stora och vördnadsvärda *Palazzo Publico,* som intager en annan sida af Jättetorget, finnas gamla freskomålningar öfver konung Ludvig den Helige, och en tafla, föreställande kejsar Karl V:s kröning, som skedde i Bologna. Den är mycket förfallen, men af god hand. Ornamenterna i samma sal äro antikt vackra; men de äro äldre än *Michel Angelo Buonaroti,* hvilken dock anses såsom återuppväckaren af den klassiska skulpturen.

Mellan dessa båda seniorer för alla Bolognas palatser står en hög och rikt utsirad springbrunn, som väl icke alltid är rik på vatten, men prydes af Neptuns sköna marmorstod, ett verk af den berömde konstnären *Giovanni di Bologna.* Hela Jättetorget, särdeles i grannskapet af denna brunn, är medelpunkten för all Bolognas tillförsel från landet, och hvimlar hvarje morgon af menniskor, som köpa och sälja med sådan ifver, att tiggarskarorna, antingen af blygsel eller undanträngda, måste söka sig andra platser och gator, för att i beqvämlighet drifva sitt yrke. Der uppehålla de sig vanligen *en famille* och anlita i synnerhet främlingar om en almosa, under det fadren, draperad i sin mantel och med en paraply i handen, om det regnar, visar sina trasigt klädda, men ofta englasköna barn, hvilkas blotta åsyn kan beveka det hårdaste hjerta till medlidande och gifmildhet. Ej underligt, att antalet af

tiggare i Kyrkostaten vid denna tid var så betydligt; ty de voro under Leo XII:s regering att anse som ett privilegieradt skrå. Den helige fadren, som genom ett edikt tillåtit alla behöfvande eller dem, som trodde sig vara det, att offentligt och enskildt begära almosor, ansåg hvarje förbud eller hinder deremot såsom ett band på den christna välgörenheten.

Vi tränga oss fram mellan fruktkorgar, bord, fulla med blommor och ätliga vegetabilier, rykande kastanje-kettlar, trädgårdsmästare, kockar, hushållerskor, vetturiner och tiggare, och stanna ett ögonblick på det mindre torg, der det smala, 380 fot höga tornet *Asinelli* uppreser sig vid sidan af det lutande, men knappast mer än en tredjedel så höga tornet *Garisendi*. Båda tornen benämnas ännu efter sina byggmästare. Det sneda tornet, som af somliga kallas *Carisenda* eller *Garisenda*, men i Bologna vanligast heter *la Torre mozza*, emedan det ser ut, som spetsen vore afhuggen, stod der redan och lutade i *Dantes* tid, och sedan dess äro femhundrade år förflutna. Blotta åsynen inger oro och ängslan; men om någon står under lutningen, med ryggen vänd åt tornet, och ett moln går deröfver i mötande rigtning, så skall han med fasa tycka, att tornet verkligen faller. Denna pinsamma synvilla liknar Dante vid den, som han, under sin vandring genom afgrunden, erfor, då jätten *Anteus* böjde sig emot honom *). Ännu i senare tider hafva lärde och olärde tvistat om detta torn. *Venturi* delar den allmänna öfvertygelsen, att tornet blifvit af mästaren byggdt i sin sneda ställning: och om *Bianconis* mening, att grunden gifvit vika och tornet sjunkit, vore antag-

---

*) Qual pare a riguardar la Carisenda
Sotto 'l chinato, quand' un nuvol vada
Sovr' essa sì, ch' ella in contrario penda;
Tal parve Anteo a me, che stava a bada
Di vederlo chinare, e fu tal ora
Ch'io avrei voluto ir per altra strada.

Dante, Inferno, Canto XXXI. 136.

lig eller sannolik, hur skulle i denna dag någon våga att lefva och bo i den fruktansvärda stenmassans grannskap?

I Bologna lärde jag först att Italien är den sköna konstens förlofvade land. Nästan hvarje kyrka är ett målningsgalleri, och man ingår i hvarje målningsgalleri nästan med samma andakt, som i en kyrka.

Af Bolognas sjuttio kyrkor besökte jag tio:

Kathedralen, hvars chor syntes mig fult, ehuru det öfriga är vackert. Der finnes en freskomålning af *Ludovico Carracci,* föreställande Marias bebådelse, redan urblekt, men som betraktas med vördnad; ty den var mästarens sista verk. Man berättar, att han dog af bedröfvelse deröfver, att han misstecknat engelns ena fot.

S. Petronio, byggd på 1300-talet, men aldrig rätt fulländad, har i sina yttre prydnader mycket, som är märkligt. I denna kyrka är Cassinis berömda meridian. Genom ett hål i taket infaller solstrålen och löper utåt meridianen, när klockan är tolf.

S. Maria de' Servi är rik på förgyllning och taflor: bland dessa märkes en af Raphaëls elev, *Innocenzo da Imola,* och S. Andreas's korsfästelse af *Albani.* I en niche sitter en madonna inom glas och ram, kringhvärfd af ringar, ur, perlband och andra gåfvor, som andakten åt henne offrat. Framför bilden brunno ljus: flera qvinnor lågo på knä och gjorde bön. Men en skön donna gick madonnan förbi, knäföll framför den helige Andreas, bad kraftigt och kort, och gick utur kyrkan. De trasiga tiggarfigurerna, vackrare än någon af de målade martyrerna, syntes mera benägna att anropa oss om en *piccola monetina,* än helgonen om välsignelse.

S. Domenico, med en liten, hvit kupol, har tvenne märkvärdigheter: den första är *altaret* i Domenici kapell, med basreliefer af *Alfonso Lombardi.* På sidorna stå tvenne englar, af hvilka den ena, arbetad af *Michel Angelo,* är särdeles skön. Samme konstnär har äfven utfört S. Petronios figur ofvanför altaret. Det säges, att han för engeln fått tolf dukater

och aderton för det stora helgonet. Kyrkans andra märkvärdighet är en minnesvård öfver konung Enzio, som här begrofs. Monumentet består af en stor marmortafla med en lång och tråkig inskrift. Enzios hufvud i basrelief af hvit marmor sitter öfverst på taflan, men är fult och illa utfördt. Det är så en gång af ödet beslutadt, att liksom staden Bologna förföljde Enzio, medan han lefde, så skall den, efter döden, äfven i sina hedersbevisningar såra hans minne.

S. Salvatore har en ypperlig tafla af *Garofolo*: den gamle Isak på sin sotsäng, välsignande Jakob. De stora figurerna äro förträffliga, särdeles gumman, som undangömmer Esau, och ler öfver sin fintlighet.

S. Stefano påstås vara byggd i likhet med en kyrka i Jerusalem, och på ruinerna af ett Isistempel. Hon består af flera mindre kyrkor och kapeller, hvilka bilda en konstig labyrinth.

S. Giovanni in Monte har fordom inneslutit en stor skatt: *Raphaëls Cecilia.* Nu har originalet lemnat rum åt en dålig kopia.

S. Paolo prydes af *Guercinos* herrliga tafla, som föreställer englarne, frälsande själarne ur skärselden. Treenigheten strålar i skyn: allt är utfördt i Guercinos kända stil, kraftigt och grandiost.

S. Giacomo har ett af *Tibaldi* uppbyggdt och måladt kapell. Der finnes ock slägten *Bentivoglio's* (Enzios förmenta efterkommandes) präktiga grafchor.

I *S. Maria della Carità* hörde jag en underlig musik och i *S. Esaia* en obegriplig predikan.

Det är likväl icke i kyrkorna, som Bolognas yppersta konstverk nu mera förvaras. De äro nu samlade i den så kallade *Pinacoteca,* eller akademiens för de sköna konsterna stora bildgalleri, som inrättades, då, efter klostrens och flera kyrkors indragning, en mängd af dem tillhöriga taflor tillföllo akademien och förenades med de konstsaker, som prydde Bolognesiska senatens residens, och med åtskilliga äldre, som

vårdades i vetenskapsinstitutet. En dyrbar tillökning vann detta galleri, då nästan alla de taflor, som Fransmännen år 1796 bortfört till Paris och Milano, år 1815 återkommo till sitt fädernesland, och med de öfriga uppsattes i sin nuvarande lokal, i fem präktiga, för detta ändamål anordnade salar, hvilka med sin från höjden infallande, rika dager skänka hvarje bild sin fördelaktigaste belysning och erbjuda konstens idkare och älskare den lärorikaste njutning.

Det är icke blott värdet, skönheten och den förträffliga uppställningen af dessa taflor, som i detta galleri, mer än i de flesta, ingifva åskådaren en behaglig känsla af trefnad och tillfredsställelse; utan äfven vissheten, att han ej löper fara att svindla för bildernas oerhörda antal. Han börjar sin rund genom salarna med full tillförsigt, att kunna se allt hvad der finnes, njuta af hvarje bild och sedan gå bort derifrån med ett lefvande och klart minne af alla de sköna synerna. Han har blifvit upplyftad af deras skönhet, utan att nedtryckas af deras mängd. Genast vid inträdet i den första salen af denna konstens helgedom ser han sig omgifven af de äldsta Bolognesiska mästarnes fromma och ädla skapelser, hvilka vänligt och förtroligt nedblicka från väggarna. Här sitter *Vitalis* madonna, målad före medlet af fjortonde århundradet och synes ännu så frisk och klar, som vore hon endast några dagar gammal. Här ser man ock, bland andra åldriga, men för konsthistorien vigtiga bilder, *Jacopo Avanzi's* korsfäste frälsare, *Giotto's* erkeenglar och apostlar och *Catharina Vigris* heliga Orsola. I den andra salen bemäktigar sig den herrlige biskopen Andrea Corsini, målad af *Guido Reni*, nästan uteslutande betraktarens blickar. Biskopen står i full pontificalskrud, med mitran på hufvudet, stafven i högra handen, en bok i den venstra och med de af brinnande andakt strålande ögonen lyftade mot höjden. Bilden är en af dessa, som af ett dagligt åskådande ingen ting förlora, och som man aldrig förgäter, då man sett dem en enda gång. Det är en gestalt, som ingifver vördnad. Han står här såsom en värdig öfversteprest i det

skönas tempel, vid ingången till det allrahelgaste, och man lemnar honom ogerna, för att ändtligen närma sig bilder, som äro ännu skönare än han.

Vi inträda i ett följande rum och omgifvas der af de tre väldiga *Carracci's* mästerverk, fromma, herrliga bilder af *Fr. Francia*, grundläggaren af Bolognesiska målarskolan, och *Albanis* stora och sköna tafla, föreställande Johannes, som döper Jesus: ett talande bevis emot dem, som påstå, att denne älskvärde konstnär endast kunde lyckas i smärre kabinettstycken. Så nalkas vi småningom det allrahelgaste, der vi, liksom af en underbar trollcirkel, på en gång omstrålas af *Guido Renis, Domenichinos* och *Raphaëls* oförgätliga konstverk.

Raphaëls verldsberömda *Cecilia* kallas och är kronan i denna samling. Ingen, med minsta begrepp om eller känsla för konstens högre betydelse, kan se denna tafla, utan att genomträngas af en obeskriflig lycksalighet, en flägt af den förtjusning, som genombäfvat alla målares mästare, då han tänkte och utförde den. Det enkla är der så stort, det himmelska är så förmenskligadt, det jordiska är så himmelskt, att jag ville anse taflan målad af en förklarad, som, med minnet af det skönaste han sett och genomlefvat på jorden, förenar den högre, renare och lugnare njutningen af himlarnas fröjd. Men en sådan tafla borde ej, ehuru sköna och förträffliga grannar hon här har, förvaras i ett galleri. Hon borde hafva ett eget marmortempel. Hon är ensam i sitt slag. Hon bör njutas ensam. Då man öfverlemnar sig åt hennes åskådning och allt mer försänker sig deri, vill man hafva frid, tystnad och andakt omkring sig; man vill blott se den gudomligt uttrycksfulla *Cecilia* och de fyra helgon, som omgifva henne: man vill med dem lyssna till den i skyn sväfvande englachorens sånger.

Men i detta galleri och i Cecilias grannskap finnas ännu trenne andra taflor, värda att nämnas på samma gång som hon, och hvar i sitt slag af en öfverträffande förtjenst. Främst af dessa ville jag sätta *Sanct Agneses martyrdöd* af *Dome-*

nichino. Den heliga jungfrun nedfaller på ett knä öfver ett bål och emottager med öppnade armar, bleka kinder, men med ett himmelskt mod i de uppåt kastade ögonen, af bödeln, som med ena handen fattar hennes hår, det mordiska dolkstynget i sitt bröst. Tre qvinnor, mästerligt grupperade, synas på en sida: den ena på knä emottager ett barn, som kommer emot henne, skrikande af fasa: den andra, ung och skön, som ej har hjerta att åskåda det blodiga uppträdet, vänder sig emot den tredje, åldriga qvinnan, liksom för att i hennes ansigte finna uttrycket af det grymma skådespelet återspegladt. På andra sidan om det döende helgonet sitter Romerske prætoren Astasius, insvept i sin mantel och omgifven af sin vakt. Nära bålet ligga, dödade af en osynlig hand, tvenne män, med slocknande facklor i sina händer, med hvilka de ämnat antända bålet, der helgonet, enligt domen, skulle lefvande brännas. I skyn glänser Treenigheten och Christus räcker åt en af englarnas chor den åt Agnese beskärda helgonkronan och palmen. — Bland alla de otaliga, målade martyrhistorier, som mitt öga skådat, ville jag väl åt denna herrliga tafla bestämma kronan och palmen!

Ännu ett stort mästerverk af *Domenichino* strålar i detta rum: hans *Madonna del Rosario.* Den är af en stor verkan och en yppig komposition. De tvenne flickorna, som arm i arm blicka upp mot madonnan, den ena förfärad och blek, men skön som en engel, den andra rodnande af en martyrisk förtjusning, äro målade med en magisk pensel. — Och slutligen vänder sig åskådarens blick med häpnad och njutning mot *Guido Reni's Bethlehemitiska barnamord.* Denna tafla är ryslig, utan att vara vidrig. Det är ren, stor tragisk poesi. Mödrarnas skönhet och förtviflan, bödlarnas dystra vildhet, barnens oskyldiga förvåning eller sista inslumring i dödens och modrens famn — allt är med kraftfull, men tillika öm hand utfördt i den enklaste, naturligaste och skönaste gruppering.

Pinakotheket innehåller omkring 280 taflor, och är således ett af de mindre, offentliga målningsgallerier i Italien;

men, i förhållande till sin storlek, äger väl intet annat så många förträffliga konstverk och så få medelmåttiga. Nästan hvarje bild har sitt eget betydliga intresse; och då omfånget ej är öfverdrifvet stort, så har man både tid och lust att göra sig förtrogen med alla.

Det år 1712 af grefve Marsigli stiftade och med universitetet förenade vetenskaps-institutet äger ett dyrbart bibliothek af omkring 100,000 band, och den största märkvärdigheten i detta bibliothek är utan tvifvel bibliothekarien sjelf, professoren *Jos. Mezzofanti.* Denne utmärkte och namnkunnige linguist är en man af omkring femtio år, blek och af ett anspråkslöst yttre, men med en oerhörd lärdom och 40 språk i hufvudet. Då vi inträdde i bibliotheket, var han inbegripen i samtal med Spaniorer och Pohlackar, med hvilka han ledigt talade deras modersmål, och vände sig sedan vänligt till oss, som för honom presenterades af kammarjunkaren *L. von Röök,* och började, till vår förundran, att tilltala oss på Svenska, ja! han fortsatte samtalet under hela tiden på samma språk utan minsta förlägenhet. Man behöfde ej länge höra honom, för att öfvertygas, att hans Svenska icke bestod af blott inlärda glosor och fraser, för att dermed förvåna resande, utan var en lefvande och ren kunskap. Snarare var han någon gång villrådig om valet af ord, än om sättet att till en äkta Svensk mening ordna och förbinda dem. Mig föreföll det icke, som jag samtalade med en utländning, som lärt Svenska, utan med en infödd Svensk, som, under ett mångårigt vistande utrikes, hunnit förgäta vissa glosor, men icke förlorat språkets genius. Liksom det berättas om *Tieck,* att han, under sin vistelse i London, der till allas förundran talade verklig *Shakespearska,* eller samma slags engelska, som talades på drottning Elisabeths och konung Jakob I:s tid, ty ur Shakespeare hade han hemtat hela sin Engelska språkkunskap, så förtäljer ock lady Morgan, att hon funnit *Mezzofantis* Engelska likna det språk, som man läser i Addisons Spectator; men hans *Svenska* skulle jag ej kunna hänföra till någon viss ålder, eller snarare till ingen

annan än den närvarande, hvars uttal och konstruktionssätt han syntes hafva fullkomligt tillegnat sig.

Första anledningen till prof. Mezzofantis Svenska språkstudier saknar ej ett eget, rörande intresse. Det berättas nemligen, att för flere år sedan en resande från Sverige, åtföljd endast af en liten dotter, anländt till Bologna. Kort efter sin ankomst till det värdshus, der han bodde, insjuknar fadren och dör. Den sjuåriga dottren, ensam och öfvergifven i ett främmande land, öfverlemnade sig åt den bittraste sorg och klagan. Hon gret natt och dag, hon anropade alla menniskor i huset om tröst och hjelp; men ingen kunde trösta, ja icke ens förstå hennes tal. Värden, intagen af medlidande med det olyckliga barnet, och angelägen att få upplysningar om den aflednes fädernesland och anhöriga, beslöt att rådfråga den mångkunnige professor Mezzofanti, i förhoppning att den lilla flickans tungomål kunde vara honom bekant. Mezzofanti kommer, bemöter vänligt och deltagande den lilla faderlösa främlingen, sätter henne på sitt knä och lyssnar troget till hennes uttryck af smärta och hennes frågor och böner. Men förgäfves lyssnar den språkkunnige till dessa främmande ljud. Bland de mångfaldiga idiomer, som lågo klart i hans hufvud, fanns icke det, som flickan talade: och värden blef förskräckt, då han förnam, att icke en gång den lärdaste man i Italien förstod hennes språk. Men Mezzofanti låter frambära den dödas efterlemnade böcker, och finner bland dessa ett Franskt och Svenskt lexikon, samt en grammatika, stoppar dem hos sig, anbefaller den lilla gästen i värdens sorgfälliga vård, lofvar att snart komma tillbaka, och går hem. Och efter ett par dagar återkommer han verkligen, kallar flickan till sig, och, till värdens och hans folks yttersta häpnad, tolkar han nu för dem hvad hon säger, och tilltalar henne äfven på Svenska några tröstande ord, som mycket bidrogo att stilla hennes tårar och smärta. Han fortsatte sedan oftare sina besök och det lyckades honom slutligen att bereda den faderlösa främlingen ett tillfälle, att under säker vård återvända till fäderneslandet.

Emellertid hade Mezzofanti inhämtat nog af Svenska språket, för att dervid fästa ett närmare intresse, och fortsatte sedan sitt studium, dels på egen hand, dels i afseende på språkets talande under von Rööks ledning, efter hans ankomst till Bologna.

Då vi nu genomvandrade bibliotheket, visade sig professor Mezzofanti angelägen att göra mig bekant med allt hvad som rörde konung Enzios fångenskap i Bologna. Här läste jag först hans testamente, och genomgick en gammal, aldrig tryckt, handskrift om Bologna; men föga fick jag der veta, som jag ej kände förut. Ur en stor foliant-upplaga af Tasso och Ariosto reciterade Mezzofanti med uttryck några sköna stanzer och kommenterade dem förträffligt på Svenska.

Under mitt vistande i Bologna hade jag sedan flera gånger tillfälle att njuta Mezzofantis lärorika och vänskapsfulla umgänge. En sådan cosmopolit i språkens verld måste på visst sätt anse sig som alla menniskors landsman. En gång frågade jag honom, hvar han funnit nyckeln till alla verldens språk? Han svarade: «Den har jag funnit i Bolognesiska språket.» Detta besynnerliga språk, som är helt olikt Italienskan, och hvarpå Ariosto och Tasso äro öfversatte, utgör ock en så märkvärdig blandning af mångahanda tungomål, att man nära nog kunde vara frestad att gifva honom rätt; men hans svar var dock mera anspråkslöst och roligt, än sannt. I sitt eget hufvud, sitt ofantliga minne och sin klara blick har han den nyckel, som för honom upplöser språkens allrahelgaste. I hans hjerna är ingen Babylonisk förbistring och i hans hjerta intet charlataneri. Till honom komma Perser och Turkar för att lära Europeiska språk; Greker, Spaniorer och Engelsmän för att lära de österländska, och Svensken finner i den lärde Italienaren en landsman, som likväl, då jag var i Italien, ännu icke varit en Svensk mil utom Bolognas portar. Det var en något senare och oroligare tid förbehållet, att låta Mezzofanti företaga en resa till Rom, dit han, efter det förflugna upprorets slut, åtföljde en beskickning, för att uppvakta påfven Gre-

gorius XVI, som med särdeles nåd skall hafva omfattat den i språkens alla zoner så vidt omfarne, men på jorden så föga bereste Bolognesaren.

Utom de offentliga anstalter och samlingar för vetenskap och konst, af hvilka Bologna med skäl kan vara stolt, inneslutа många enskilda förnämas palatser konstskatter af ett högt värde. Det präktiga palatset *Ercolani* har ett förträffligt målningsgalleri, der jag förtjustes af en madonna med Jesus-barnet, målad af *Francesco Francia,* och säkert en af denne mästares skönaste taflor. Madonnan läser i en öppen bok. S. Lorenzo och S. Girolamo, den senare i purpurmantel, omgifva henne. Tvenne englar nedanföre spela på violin och guitarr: den ena blickar upp med stora, klara ögon; den andra sitter med nedslagna ögon och synes fördjupad i tonernas verld. De äro syskon i oskuld och skönhet, och näst Raphaëls tvenne undersköna på hans stora tafla, Madonna di San Sisto, har jag aldrig sett englar, målade så con amore som dessa. I palatset *Marescalchi,* der grefven sjelf med mycken artighet visade oss sitt på praktverk rika bibliothek och sitt galleri, som innehåller öfver 400 taflor, och således mycket flera än Pinakotheket, såg jag sköna taflor af *Correggio, Domenichino, Murillo* och *Le Sueur.* Palatset *Baciocchi,* tillhörigt prins Baciocchi, som var gift med den afledna storhertiginnan af Toscana, kejsar Napoleons syster, *Elisa,* är märkvärdigt för sin lysande inredning och för sitt galleri af bilder och porträtter öfver slägten *Buonaparte.* Främsta rummet bland dessa intager en kolossal marmorstod, föreställande kejsar *Napoleon* i imperatorisk skrud och med lagerkrona på hufvudet. Den är mästerligt utförd af *Bosio* och gör ett stort, majestätiskt intryck. Derefter betraktar man gerna porträttet af *Elisa,* med sin dotter, af Gérard, och alla bilderna af madame Lætitia, unga prinsessan Baciocchi, Jerôme, Josef och Lucien Napoleon, prins Camillo Borghese, prinsessan Paolina och prins Felice Aldobrandini, och stannar slutligen vid *Benvenutis* stora tafla, der han framställt *Elisa* på en thron, omgifven af

sitt hof. *Benvenuti* tecknar henne, *Fabris* målar henne och *Canova* hugger hennes byst i marmor. Prins Baciocchi, åtföljd af sin svit, framkommer från en sida och nalkas hennes stol. Ett kapell i samma palats förvarar *Elisas* hjerta. Jag såg ock galleriet i palatset *Zambeccari*, som dock är mera stort än utvaldt. Det har visserligen några goda *Caracci;* men tillika en mängd medelmåttiga stycken, med lysande namn. Ej så mycket utmärkt för sina konstverk, som för sin egna architektur, är palatset *Bevilacqua*, en elegant, quadratisk byggnad, med tvenne rader af portiker på inre sidan, så anbragta, att hvarje rum kan hafva sin egen utgång. Hela palatsets yttre beklädnad består af stenar, som äro slipade i façetter, hvaraf det fått sitt glänsande namn: *Diamanten.* Men först och sist såg jag det grandiosa och vidlyftiga palatset *Caprara*, inom hvars väldiga murar jag bodde under min vistelse i Bologna. Det är beläget ej långt från Jätte-torget, har fordom tillhört vice-konungen af Italien, prins Eugène, men äges nu af Hans Kongl. Höghet, Sveriges och Norriges Kronprins. Palatset innesluter fem gårdar, nio särskilda trappor och tvåhundrade större och mindre rum. Det är på en gång mystiskt och högtidligt att genomvandra de stora, präktiga, men nu obebodda salarna och förmaken, prydda af damasttapeter och gamla målningar. I ett rum står ett så kalladt *Napoleons skrifbord;* men de bästa konstverken, som funnits i rummen, äro till större delen förflyttade till Stockholm. Utsigten från de höga fönstren är i synnerhet intagande åt sydliga sidan, der den sträcker sig öfver de täckaste, af villor och cypresser bekransade kullar. Men gräs växer på de stora borggårdarna, och en högtidlig tystnad råder inom det nästan öde slottet, der man, liksom i de flesta stora och obebodda Italienska palatser, ofta om nätterna, vid lampskenet, i trapporna och hvalfven icke möter andra lefvande varelser än skorpioner.

Theatrarna i Bologna besökte jag ofta. På *Theatro del Corso* var jag första aftonen. Denna, enkom bestämd för dramatiska föreställningar, är stor och vacker, samt inger genast

vid första inträdet ett högtidligt intryck. Att den är helgad förnämligast åt tragediens gudinna, visar så väl förhänget, som framställer Œdipus och Antigone, som den på en gång rörande och skakande öfverskriften:

Il suolo è sacro alle tremende Dive,
Dell' Erebo figliuole e della terra *).

Så redan i förväg stämd för en högre tragisk njutning, tvangs jag dock af mitt öde den aftonen att åskåda en lång och ömklig dram, kallad *Chiara di Rosembergh*, som på den tiden i Italien gjorde mycken furore. Men min lycka lagade dock så, att jag på samma gång fick se den utmärkta skådespelerskan *Internari*, som, ehuru icke mera i sin blomstrande ålder, dock har en ungdomlig styrka i sitt spel, och en hög, tragiskt värdig gestalt. Hos det öfriga sällskapet rådde ett visst raseri att skrika och vrida sig konvulsiviskt. Italienaren är häftig, ofta vild i sin mimik. Hans muskelspel och åtbörder äro nästan alltid starkt uttrycksfulla i det allmänna lifvet, och blifva derföre lätt öfverdrifna på scenen, der upphöjdare känslor och starkare lidelser skola uttryckas. Sällan har jag sett honom lyckas i framställningen af den tysta, djupa passionen, och denna konst, den svåraste af alla theatraliska, tillhör väl i alla länder blott den störste och mest fulländade konstnären.

Jag såg den 27 Oktober på samma theater *Medea*, en tragedi af en ännu lefvande, temligen produktif författare, *Cesare della Valle*, Duca di Ventignano. I detta sorgspel förekomma personerna: *Medea, Giasone, Glauca, Creonte, Licisca, Eumelo*. Redan på dessa namn kan man höra att författaren varit på galen väg. Ogrekisk är gången i stycket, och man underhålles med långa beskrifningar, i stället för handling. *Paladini*, såsom Jason, gjorde på mig blott en obehaglig verkan; men publiken tycktes han temligen hafva i sina

*) Åt hämdgudinnorna är rummet helgadt,
Tartarns och jordens fruktansvärda döttrar.

händer. Hans figur var mycket för klen och otillräcklig för den väldige Argonauter-hjelten, och i hans tal hvilket skrik, och i hans ansigte hvad grin och spärrande med ögonen! Ingen förmådde ingifva deltagande utom Medea sjelf. ***Internari*** var präktig. Hon var en verklig modell för Medea, och hvarje hennes ställning värd att huggas i marmor. Hennes ädla, rena, men muskelfulla ansigte antog ofta de förfärligaste uttryck af själens häftiga lidelser och det ögonblickliga lugn eller den lugnade storm, som i korta minuter hvilade på hennes panna, betraktade man så gerna under det hon stod stilla, majestätisk, olympisk som en stod af Praxiteles, med sin sköna Grekiska profil vänd emot åskådarne. Hon var klädd i mörkbrun drägt, uppfästadt hår och diadêm. En mantel med enkelt guldbroderi slingrade sig lätt öfver hennes skuldra och flöt omkring hennes lif. Slutscenen i stycket var af stor verkan. När Medea emot allt förnuft fått barnen i sitt våld, med hvilka Jason på några ögonblick lemnar henne allena, rusar hon med barnen vid sina händer in i ett annat rum. Creon och Jason komma med dragna svärd och ropa efter Medea, men för sent. Medea utkommer vild och blek, går fram på scenen, men, i stället för att hålla långa tal, vänder hon tillbaka, slår upp dörrarna och visar sina barn, som i en stilla, oskyldig och rörande grupp ligga liflösa med blod på sina hvita kläder. Medea, blixtrande af fröjd och stolthet, vandrar utför trappstegen, och när hon kommit till det sista, genomborrar hon sig med dolken och störtar till golfvet, hvarefter täckelset faller. Och så kommer dock till slutet en handling, ryslig, men energisk, och af så mycket större verkan, som den är blott och bart handling, utan att uppblandas eller försvagas af några tomma deklamationer. Men nu utbröt åskådarnes bifall på ett stormande sätt, och Internari framropades. Då hon visade sig utom förhänget, ännu i sin drägt som Medea, med långt, svart, utslaget hår, och sitt vilda, marmorbleka ansigte och ödmjukade sig, tackande för de skallande handklappningarna och bravo-ropen, och under detta slog upp sina

händer, se! då voro de ännu fulla med blod, och hon ryste dervid då hon såg det, och alla åskådarne förstummades och ryste, och nästan vanmäktig och stapplande försvann hon långsamt bakom förhänget.

En annan afton gafs på samma theater en dram i fem akter, kallad: *Tassos fångenskap.* Den uppfördes då första gången, och, som jag hoppas, den sista. Hade icke Signora Internari såsom Leonora hållit mig qvar, så hade jag ej uthärdat första akten. Tasso, föreställd af Paladini, i sin bruna kolt med svart sammetsbälte och stort stålspänne, var så vidrig, skrek, spände ut hvitögonen, sköt fram nedra käken, och såg så stråtröfvaraktig ut, att man måtte bli förtviflad. Dock applåderades han mycket af åskådarne. Nästan alla kostymerne voro förfelade. *Gonzaga* med sin röda peruk och sin mask i pannan, som tycktes vara tagen af ett lik, var vedervärdig. De pjåkiga hofmännen gingo med trekantiga hattar och endast hertig Alfonso sjelf var någorlunda utstyrd. Men Internari, ehuru mycket för gammal för Leonoras roll, interesserade på det högsta, och det fordrades stor konst hos henne, att ensam nästan kunna försona åskådaren med hela det långa, äckliga stycket, hvars anda är så låg och opoetisk, att om den förklarade Tasso kunde se det, så skulle han rysa i paradiset.

Teatro della Commune, som begagnas endast till lyriska föreställningar, är stor och prydlig med fem logerader och tvenne förhängen, af hvilka det ena föreställer ingenting mindre än Alexander den Store på sin thron, och mycken herrlighet rundtomkring. På hela vintern gåfvos ej här flera än tvenne operor, och den nu ingående terminen öppnades med *Caritéa, Regina di Spagna,* med musik af *Saverio Mercadante,* som, ehuru till det hela i Rossinis anda, likväl icke saknar originalitet i enskilda delar; men recitativerna, som, väl satta och på scenen utförda, egentligen göra operan till en dramatisk produkt, voro här både af författarne och sångarne vanvårdade. Dessutom inträffade med denna opera, hvad som är händelsen med de flesta nyare, att den på en gång saknar

rimligt sammanhang och poetisk lyftning. En stor opera måste antingen vara ett rikt, luftigt och féiskt fantasi-spel, der det underbara bryter sig i prismatiska färger, eller ock i skildringen af starka, sanna och djupa passioner, samt i en viss högtidlig värdighet och stolthet närma sig tragedien, utan att likväl inträda på dess område. Men derföre att så få göra sig rätt reda för hvad en opera är, och det så sällan inses, att hon måste vara poesiens och musikens högsta och skönaste förening, så hänger vanligen kompositören sin musik som en grann skimrande klädnad kring ett torrt poetiskt benrangel, som, i stället för att med en skön gestalt och herrliga former upphöja skrudens fägring, endast bidrager att göra den tom och betydelselös. Det är i synnerhet i Italien, som denna anmärkning sjelfmant framställer sig, der språkets fullhet och melodiska klang, och de sceniska artisternas rena, klara och uttrycksfulla deklamation, som för åhöraren både under sång och tal sällan låter något enda ord gå förloradt, så mäktigt förena sig, att till ett skönt helt sammansmälta dikten och musiken, och låta operan framträda i sin fullaste glans.

Prima Donna var Signora *Passerini,* en ful, illa växt, liten och obehaglig figur, med strupe som en bofink, en stor färdighet, liten röst och intet behag. Primo Tenore var *Peruzzi,* en ung man af behagligt utseende. Hans röst skulle varit ganska god på andra sidan om alperna; här förslog den ej. Hans sång, som visserligen föreföll något kärf, behagade ej första aftonen. Missnöjd med sitt emottagande, lät han genast efterskicka en annan tenorsångare, afsade sig allt arvode, men sjöng ännu flere aftnar tills den andra hunnit ankomma, och nu applauderades han kraftigt och enhälligt, om icke just för sången, åtminstone för sin *generosità.* Blygsamt och med nedslagna ögon mottog han dessa tvetydiga bifallstecken.

Contralto eller Primo Musico var Signora *Teresa Cecconi.* Hon spelade Don Diegos rôl, var klädd i en fjellig pansarskrud, röd guldbroderad sammetsmantel, gyllene hjelm och

en rik hjelmbuske af hvita fjädrar. Hennes gestalt var på en gång stolt och behagfull, blicken skön och mäktig och rösten var — jag vet icke hvad — något öfverjordiskt, klangen af en klar klocka, som kallar alla själar till andakt och njutning, som äga någon känsla för tonernas tjusning.

Jag kunde ej höra hennes stämma utan en hög, uppfriskande glädje; jag blef upplöst i njutning af de strålande tonernas fullhet och klang. Skådespelerska var hon väl egentligen icke, hennes aktion var anspråkslös, nästan kall; men det låg så mycken värma i tonerna, att hon behöfde icke mer än sjunga. En stor, äkta Italiensk altröst förenar allt hvad den manliga och qvinliga stämman kan äga skönt och hänförande, ty den har mandomens styrka och djup och den qvinliga röstens hela skärhet i klangen. Den nästan tillhör båda könen och är upphöjd öfver beggedera, och skulle jag med ett namn beteckna hvad jag anser serafernas stämmor vara, så skulle jag kalla dem alt-röster. Ja, jag säger med Alfieri, att aldrig än var jag så uppstämd till full inre lefnadslust och till ett oemotståndligt begär att dikta och skapa, som medan ännu minnet och återklangen af dessa sköna englatoner lefde friskast och lifligast inom mig.

En musikalisk afton tillbragte vi äfven hos ett af Bolognas skönaste och älskvärdaste fruntimmer, Signora *degli Antoni*, hos hvilken vi infördes af en vän. Sällskapet samlades i hennes rum, der man ungefär en half timma satt fördjupad i temligen tystlåtna samtal. Derpå vandrade man öfver på andra sidan till de rum, som beboddes af Signorans svärfar, hvilken var en ansedd advokat, 80 år gammal, och af gikt så förlamad, att han icke kunde röra sig utan hjelp. Den vördnadsvärde gubben satt i en stor ländstol, hans högra hand hvilade vid ett från taket nedhängande silkessnöre. De tjocka fötterna stödde sig mot ett hyende på golfvet. Han sades vara en ganska älskvärd man, ännu i sin höga ålderdom, men stum var han hela aftonen och jag hörde honom icke tala ett ord. På hans högra sida satt Bolognas vice legat, Marchese

della Grua; ty legaten sjelf, kardinal *Albani,* som eljest plägade intaga denna hedersplats, var nu icke i staden, och några rikt klädda, svartögda fruntimmer sutto på den venstra. Den unge Marchesen, alldeles svartklädd, såg mörk och allvarsam ut. Framme i rummet stod ett flygelfortepiano, och det talrika sällskapet nedsatte sig småningom på de stolar, som voro anbragte i rader utåt väggarna. Jag fick min plats bredvid en ung och vacker grefve *Pepoli,* lycklig sonettförfattare, och, som det förljöds, en ännu lyckligare beundrare af den intagande värdinnans behag.

Nu framträdde Signora degli Antoni, åtföljd af tvenne unga fruntimmer, till instrumentet, och musiken började. Fem arier sjöngos ur Othello och andra, dels Rossiniska, dels Rossiniserande operor, bland hvilka en aria af Morlacchi. Med en herrlig röst och ett obeskrifligt intryck sjöng Signoran sjelf tvenne arier, och hvarje gång hon slutat en sådan, skallade salen af handklappningar och bifallsrop. Grefve Pepoli utgöt sig för mig i lof och förtjusning öfver sången, och han uppfångade begärligt icke blott tonerna, utan äfven alla de betydelsefulla, hänryckande blickar, som strålade ur den sköna sångerskans ögon. Men det var rörande att se, huru hon, som på det artigaste och förbindligaste sätt talade med alla, och särdeles med oss främlingar, likväl förnämligast sysselsatte sig med den gamle svärfadren, och tycktes vara vida angelägnare att roa honom, än att förvärfva alla de öfriges bifall och smicker. Hon tycktes liksom ana, att hon snart skulle förlora honom, som ock ej långt derefter skedde. En viss, stilla dysterhet tycktes hvila på hennes rena panna, och en viss dunkel högtidlighet herrskade i rummens inredning och belysning, som äfven tycktes inverka på det närvarande sällskapets sinnesstämning. Vi åtskiljdes kl. 11 på aftonen utan souper, som i Stockholm skulle ansetts förfärligt, men hvaröfver ingen beklagar sig i Italien, der man vanligen spisar i stillhet för sig sjelf, och förenar sig om qvällarna i sällskaper för helt andra ändamål, än att äta och dricka.

Staden *Bologna*, som i början förefaller dyster, antager, ju längre man der vistas, en behagligare karakter. Dess omgifningar äro leende och intagande. Floden *Reno* i grannskapet, kommande söder ifrån ur Apenninernas sköte, ger lif åt den rika, ända till frosseri välmående naturen. Hela nejden är ett enda haf af fruktbarhet, hvari *Bologna la Grassa* flyter som ett stort skepp, med tornet Asinelli till stormast. På den sköna aftonen den 24 Oktober gjorde vi vår första vandring utom staden genom Porta di Strada San Mamolo till det under byggnad varande klostret, på en höjd, hvarifrån man med ögat omfattar hela Lombardiska slätten på ena sidan, och har på den andra Apenninerna, som nu i aftonskenet öfvergötos af de skönaste färger. Bergen vid Verona lågo blåa på afstånd, staden med sina olika torn, kupoler och palatser nedanföre, den präktiga kyrkan *Madonna di San Luca* på sitt berg till venster, och till höger på en kulle det pittoreska klostret *San Michele in Bosco*, omgifvet af höga cypresser. Vägen ned togs öfver den täcka *Villa Marescalchi*, i hvars park Virgilii marmorbyst framblänker mellan dunkelt löfverk.

Som aftonen varit, blef den följande dagen. Luften var som på den skönaste sommardag i Norden. Vi uttågade på morgonen genom *Porta di Saragozza*, och gingo under hela den en fjerdingsväg långa, präktiga portiken, beständigt uppföre till Madonna di San Luca. Men liksom katholiken måste vandra genom skärselden till paradiset, så vandrade vi genom de oräkneliga tiggar-stationerna till den höjd, der Madonnan residerar i en skön rotunda. Vid hvarje sådan post antastades vi af gnällande uslingar, hvilkas musik följde oss ända till kyrkan, der den slutligen bortdog i de brusande orgeltonerna. Templet är skönt och har ett rikt chor. Der hölls kommunion, och i biktstolarna lågo qvinnor på knä, hviskande andäktiga, mer eller mindre tillförlitliga bekännelser i presternas öron. En ung flicka, som biktade både länge och väl för en ung andelig af verldsligt utseende, retade vår nyfi-

kenhet. Vi beslöto att afvakta biktens slut, för att se den unga synderskan i ansigtet, och det lyckades slutligen efter lång väntan. Hon stod upp, slog den hvita slöjan tillbaka och blottade ett skönt anlete, som syntes upplöst i rörelse, och hade ögonen glänsande af tårar, hvarefter hon stilla och majestätiskt framgick till altaret, för att mottaga sakramentet. Men då blickade presten med af glädje gnistrande ögon ut ur biktstolen, der den bortgångnas plats intogs af en annan qvinna, som nyss förut pratat och skrattat af hjertans grund med sina grannar.

Ur kyrkan, der snart allt blef tyst och man ingen ting annat hörde än de biktandes suckar och hviskningar, begåfvo vi oss snart ut i det fria, och njöto från bergshöjden en ännu vidsträcktare utsigt öfver den rika nejden, än den föregående aftonen. De snöhvita Tyroleralperna glänste i fonden. Jag besökte på hemvägen *Certosa* eller Bolognas allmänna kyrkogård, som ligger i en skön dal nedanför berget, på litet afstånd från staden. En fyrkantig mur med en vacker gallerport innesluter begrafningsplatsen. Inom denna mur begrafvas de fattiga i Guds gröna jord utan vårdar. Men de afledne, som af naturen eller lyckan varit rikare begåfvade, hafva monumenter i den sköna portiken på inre sidan af muren. Några af dessa minnesvårdar äro antingen sköna eller dyrbara, andra äro beggedera. Märkvärdigast förekommo mig: det stora monumentet öfver *San Zama,* Bolognas förste biskop, *Bentivogliernas* graf, minnesvården öfver den lärda *Clotilda Tambroni,* som varit professor i Grekiska litteraturen vid universitetet i Bologna, och tvenne *Capraras* monument, der en beslöjad marmorbild, som är skönt arbetad, af solen med sådan glans bestrålades, att man nästan blef förblindad.

I den till Certosa hörande kyrkan, som till år 1797 varit bebodd af Cistersienser-munkar, betraktade jag heldre *Cesis* och *Elisabeth Siranis* målningar, än helgonens bilder och ben, hvaraf de många kapellen öfverflöda. I synnerhet intog mig i ett af dessa kapell den sköna taflan af Cesi, som före-

ställer den korsfäste Christus. De fyra figurerna framträda så klart, att de synas gå ut ur taflan. Stor enkelhet i kompositionen och mästerskap i utförandet! I ett annat kapell hänga på muren kedjor, dem christna slafvar burit i Barbaresk-staterna. Uppmärksamhet förtjenar ock ett altare, skönt inlagdt med hvit marmor i svart, af *Seissel*, 1660. Arbetet är läckert utfördt, efter en smakfull och säker teckning.

Denna märkvärdiga kyrkogård blef invigd i Juli 1802. Man ämnar nu genom en stor portik förena Certosa med den präktiga betäckta pelargången, som leder upp till Madonna di San Luca. Professor *Ercole Gasparini* är hufvudman för detta arbete.

Bolognas läge gör, att dess klimat icke kan anses såsom ett bland Italiens milda, ehuru det visserligen för den friske icke kan vara annat än helsosamt. Staden ligger öppen för hela inflytelsen af de nordliga vindarna, som komma svepande från alperna öfver de Lombardiska fälten, men stöder sig på andra sidan mot Apenninerna, som hindra de varma, sydliga vindarna att dit framtränga. Luften är derföre, i synnerhet om vintern, ofta hvass och skarp, och Bologna är väl bland alla Italiens större städer den för lungsigtiga minst tjenliga vistelseort. Man är ännu der icke i det rätta Italien; ty *det* ligger söder om Apenninerna, och den Nordbo, som, för att återställa en försvagad helsa, flyktar under Italiens himmel, gör väl, om han snart öfverstiger denna skiljemur och söker Florens, Rom och Neapel, för att der, om möjligt, tillbringa en längre tid. Mäktig är Italiens sol; men så mäktig är hon likväl icke, att hon på några få dagar eller veckor kan till helsa och lif återställa en af krämpor och sjukdomar ruinerad menniskokropp. Man måste ej genomlöpa Italien som en resande nordanvind; man bör lefva och bo der, för att till kropp och själ rätt känna den välgörande inverkan af dess sol och luft, konst och natur.

Resan till Florens.

Den 31 Oktober bjödo vi det kära Bologna farväl. På morgonstunden stego vi i vetturinens vagn och tågade dädan. Med oss åkte en Turkisk jude från Tunis, men som nu bodde i Livorno, och hette *Vita Guetta,* en pittoresk gubbe, med kraftigt ansigte, sluga ögon, långt grått skägg, klädd i en blå turban, en hvit mantel öfver den blå kolten, och dessutom draperad af en röd shawl, hvilken han stundom drog i åtskilliga fasoner öfver hufvudet. Hvarje hans ställning, i synnerhet då han, helt tankfull, satt och rökte sin cigarr, var värd att tecknas. Han såg ut som en gammal Magus från Orienten. Ehuru en god del af dagen förflöt, innan vi hörde honom yttra ett ord, började vi likväl emot aftonen att något samtala på Italienska, på hvilket språk han temligen begripligt uttryckte sig. Under det vi tågade uppför Apenninerna i en allt ödsligare natur, och på den nästan hemska aftonen, de hvita dimmorna lägrade sig som alper i horisonten, och försilfrades af det klaraste månsken, tittade gubben ofta oroligt ut genom vagnsfönstret nedåt afgrunderna eller uppåt himlen, och när han belystes af månen, och strök sig med en knotig och senfull hand om det isgråa skägget, skulle han utgjort ett skönt ämne för Rembrandt's eller Laurei pensel. Då vi ofta, när det bar brant uppföre, stego ur, och den gamle Tunesaren blef ensam i vagnen, sågo vi honom nedkasta sig på knä, framtaga sin bönbok, och i största skyndsamhet, men som det tycktes med brinnande andakt, förrätta sin bön; och för att icke då störa honom, inträdde vi aldrig i vagnen, förrän allt var förbi. Mellanåt doldes månen af moln: allt blef dystert och mörkt, våta dimmor omhöljde oss; men i nästa ögonblick bortsopades moln och dimmor af en stormvind, och bildade sig i fjerran öfver afgrunderna till de underligaste ge-

stalter. Det var hela aftonen något Ossianiskt i atmospheren och naturen.

Öfver natten blefvo vi i *Cava di Pietra Mala,* ett eländigt näste på gränsen mellan Kyrkostaten och Toscana. Den gamle Guetta, som hade med sig en genomfrusen betjent, hvilken åkte i kabrioletten, satte sig genast vid eldbrasan, som i den så kallade salen upptändes af torra vinqvistar. Han värmde med begärlighet sina kalla händer öfver den frasande lågan. Han åt för sig sjelf i sitt rum, och vi drogo oss snart tillbaka i våra; ty den lilla gästsalen togs snart af nya ankommande resande i besittning. Dystra, trumpna och tvära voro värden och hans folk, och syntes icke särdeles obenägna att under natten befordra oss till andra verlden. Följande morgonen sågo vi på något afstånd från Pietra Mala, till venster ned i en dal, vid *Monte di Fo,* den besynnerliga vulkaniska lågan, som uppflammade ur jorden. Den synes som en liten vakteld, men är sällan på längre håll synlig om dagen. Hela nejden liknar här en chaotisk öken, danad af fruktansvärda vulkaniska härjningar. Kala, besynnerligt formade berg omvexla med djupa dalar, fulla af moln och dimmor. Klimatet, liksom naturen, var alldeles oitalienskt. Emellanåt spände vetturinen oxar framför hästarna, för att draga vagnen uppför backarna. Förfärliga stormar rasa ofta här uppe på spetsen af Apenninerna, och det har flera gånger händt, att resande blifvit af häftiga vindstötar med hästar och vagn nedsopade i afgrunderna. Derföre, till förekommande af vidare olyckor, har den nu regerande storhertigen af Toscana, Leopold II, deruppe låtit anlägga en mur, till skydd emot stormarna.

Närmare middagen, när vi redan länge farit utföre, och lemnat bakom oss de kala, sterila bergen, hvilken förtrollande tafla öppnade sig då för ögat! O, sköna Toscana! I rik omvexling blandade sig kullar och dälder. Inom murar af solförgylda ekar och kastanjer prunkade olivelunderna i frisk, blåaktig grönska på sluttande höjder, och vinqvistarna, här ännu gröna, svajade och slingrade sig i de skönaste rankor

kring murar och väggar. Cypresserna, höga, nästan oförgängliga som Egyptens pyramider, stodo täta och dunkla såsom vakter kring de täckaste villor och byar. I vågor, som färgades af skiftande ljus, drogo sig bergskedjorna, såsom på en gång milda och majestätiska gränser kring den yppiga trädgården, och då vi anlände, förbi en pittoresk villa, genom en lång cypress-allé till poststället *Alle Maschere,* var luften så mild och varm, som på en Nordisk Juni-dag, och solen log från en blå himmel, mera prydd än skymd af lätta, hvitglänsande skyar. Förtjust af den rika taflan, vände jag mig till den gamle Tunesaren, som satt helt allvarsam och utsände genom vagnsfönstret sina digra rökhvirflar, och frågade honom, om han icke fann landskapet skönt? Utan minsta förändring i ställning eller anletsdrag svarade han med en djup basröst: *«Skönt? Skönt? För mig är intet land skönt, der jag ingen ting kan förtjena eller vinna.»* Och derefter talade vi icke mer om naturens skönhet.

Snart var man på värdshuset färdig med en enkel middagsmåltid. Derpå skyndade vi uti den fria naturen. Vi tillsade vetturinen att inhemta oss på vägen, och vandrade förut. En tyst och skön cypresslund emottog oss vid den vackra, men, som det syntes, öfvergifna *Villa Gerini,* som står der med sin rena architektoniska skönhet och förfaller. Vi gingo genom hvalf, uppför trappor, mellan bildstoder, från den ena terrassen till den andra, inträdde genom porten, tågade genom huset, och ingen lefvande varelse mötte vi; och det föreföll mig, som vi, utan minsta hinder, skulle kunnat taga hela den ljufliga boningen i besittning, och i all tysthet bo der i ett eller annat år, utan att någon skulle brytt sig derom. Från en höjd njöto vi här en tjusande utsigt öfver nejden, gingo så stilla ned utför den gräsbeväxta trappan till vägen igen, stannade en stund i solskenet på en bro, och sågo ned i den sorlande bäcken, och lade oss sedan i det höga, friska gräset, på en äng, omgifna af naturens blomstrande behag, i denna

årstid för mig lika nya som förtrollande. Det var en *första November!*

Lombardiet med sin ymniga enformighet är som ett rutigt schackbräde emot Toscanas skiftande, leende natur.

Då vi farit förbi ett gammalt, hvitmenadt slott med tinnar, och hvilket, ehuru det tillhör storhertigen, syntes nästan lika ödsligt som Villa Gerini, blef trakten åter bergig och vildare. Oxar måste åter tillitas i backarna. Men när solen gått ned, och månen efterträdt henne på fästet, och vi befunno oss på den sista branten vid *Vaglia,* då skimrade nedanföre i silfverglans den präktiga *Arnodalen,* och Florens, det kostliga Florens, med sin dôme-cupol, sina torn och palatser, låg der så mystiskt skönt, höljdt af månskenets slöja. Lunder och landtgårdar dansade förbi oss, och i mången rosengård blickade vi förstulet in genom höga, ståtliga gallerportar, och intågade slutligen i Florens, under blankaste månsken, genom den höga, rikt utsirade *Porta San Gallo.*

Florens.

Benvenuto Cellini påstår, att hans stamfader i Julius Cæsars tid anlagt Florens och gifvit staden sitt namn för den mängd af blommor, som växte i dalen. Sanningen af denna uppgift lemnar jag derhän; men jag vet, att staden ännu förtjenar sitt namn, *Fiorenze, Firenze, Florens;* ty det är en blomstrande stad. Konsten blommar inom dess murar, och den blommande naturen har laggt omkring den sina yppigaste kransar. För att på en gång öfverskåda dess herrlighet, uppsteg jag den 2 November i det höga tornet af *Palazzo Vecchio,* en vördnadsbjudande stenmassa, och fordom residenset för Toscanas beherrskare. Det var emot aftonen, och så klart,

att ingen skymt af moln eller dimma fanns. Egen och förtjusande är utsigten från tornets höjd. Åt norden följer ögat, från den majestätiska dômen, gatan *San Gallo* förbi *San Lorenzo,* till porten San Gallo och hela den ljufliga väg, vi föregående dagen öfverfarit: mera i öster synes det gamla *Fiesole* på sin klippa, dit man kommer genom *Porta Pinti.* Rakt nedanföre såg jag under mig *Piazza del Granduca,* ett torg, som är Atheniskt rikt på konstverk. Der ser man Cosmus den Store till häst, Ammanatis Neptunus och hans präktiga springbrunn, Michel Angelos tunga och klumpiga David bredvid Bandinellis Hercules och Cacus, och i den så kallade *Loggia de' Lanzi*; Cellinis sköna och lätta Perseus af bronz, Giovannis di Bologna grupp i ett enda marmorblock öfver Sabinska qvinnornas bortröfvande, som är värdig antiken, och flera, under samma portik uppställda, gamla stoder — allt detta, omgifvet af stora osh märkvärdiga palatser. I söder prunkar den rikaste tafla: klostret *San Miniato,* den stora och präktiga trädgården *Boboli* med sina tempel och vattenkonster, det mörka, majestätiska palatset *Pitti,* der storhertigen bor, och långt bort den ljusa façaden af lustslottet *Poggio Imperiale:* och på kullarna rundt omkring pittoreska villor och kloster, omgifna af oliver, cypresser, ekar och pinjer. Floden *Arno* flyter midt igenom staden, hvars tvenne hälfter förenas af fyra präktiga broar. Arnos klara vatten förgylldes nu skönt af qvällsolen, som på samma gång målade horisontens berg allt mer violetta. Otaliga kyrkor och palatser skimrade i den renaste glans. Aldrig kunde mitt öga mättas af denna syn. Utsigten är ej så gränslös som från dôm-spiran i Milano, men vida skönare. Från denna höjd helsade jag först Florens och dess tjusande nejder med Ariostos toner:

Du sköna stad, som vid en lycklig stjerna
  Från berget, som på dig så trotsigt ser,
  I dalens famn dig flyttade så gerna!
Så sannt som du Toscanas drottning kallas,

O! att du vore Latiens, och än mer —
Ej många rikens drottning blott, men allas!
Hvad sångkonst kan nog rik och mäktig vara
Att af din äras och din fägrings prakt
Den vida rymden prisa och förklara?
I din Mugnone, då den grundast rinner,
Jag förr kan räkna sanden, än den makt
Beskrifva, hvarmed du min kärlek vinner:
Ja! mycket förr än jag att skildra vågar
Din ljufva dal, som, full af yppighet,
Bland gröna kullar mot Livorno tågar:
Och hur i dalen Arno glad sig drager
Bland floders mängd, de klaraste jag vet,
Och dem han huldt i fadersfamnen tager!
Af villor alla kullar öfverflöda:
Det tycks som jorden födt dem ur sin famn,
Som telningar den plär ock blommor föda.
Om alla dina slott mig ödet unde
Att samla hop, och ge dem samma namn,
Ej *tvenne* Rom med dig förliknas kunde *).

När man vindat sig utföre trappan igen, och vid hvarje steg njutit en ny anblick af staden och dess nejder, besågs det gamla palatsets inre. Här ha de gamla Medicéerna bott. De stora salarna prydas af märkvärdiga porträtter af *Cosimo, Lorenzo il Magnifico* och *Bianca Capello,* med nästan hela Mediceiska ätten, och bland alla dessa bilder fäster sig ögat gerna vid den sköna, olyckliga *Giuliano de' Medici,* som i sina drag har tycke af Napoleon. Här finnas ock flera stora taflor af *Vasari* öfver ämnen ur Medicéernas historia. I den största salen äro rundt omkring väggarna samma mästares bataljtaflor, och några dyrbara stoder. Af dem är *Dygden,* som förkrossar Lasten, af *Giovanni di Bologna,* så skön, att hon berättas hafva hos en resande konstälskare väckt odygdiga begär.

*) Rime e Satire di Lodovico Ariosto, Capitolo XIV.

I grannskapet af detta åldriga palats står den präktiga byggnad, som innesluter en af verldens skönaste konstsamlingar: det berömda *Florentinska galleriet.* Det anlades och utfördes under Cosimo I af *Giorgio Vasari* i medlet af sextonde århundradet, och de följande regenterna hafva alla omfattat det med ett särdeles beskydd, och den nu regerande storhertigen, vän af konsten och vetenskapen, vanslägtas ej från sina föregångare. Med en furstlig liberalitet hålles denna konsternas helgedom öppen flera dagar i veckan, och hvar och en äger fritt tillträde utan ringaste afgift; ja! man underrättas af uppslagna kungörelser, att galleriets betjening är, vid tjenstens förlust, förbjuden att emottaga drickspenningar.

I första *vestibulen* mottages man af de Toscanska regenter, som grundat eller riktat den dyrbara konstsamlingen: deras byster äro utförda i marmor, bronz eller porfyr. *Korridorerna,* som på tre sidor kringgå byggnaden, innehålla plafonder, märkvärdiga mäns bilder, sarkofager och basreliefer, byster, statyer och äfven taflor: och oaktadt den mängd af föremål, som här erbjuder sig, tröttnar man ej lätt att betrakta dessa mästerverk af antikens skulptur och att i de Romerska imperatorernas anleten igenfinna de drag, med hvilka Suetonius tecknat dem. Då man genomvandrat dessa långa och rika korridorer, inträder man i de salar, der särskilda konstskolor äro ordnade eller utmärktare mästerstycken uppställda. I *kabinettet för moderna bronzer,* ett af de vackraste i verlden, beundrade jag den sköna, lätt sväfvande Mercurius af *Giovanni di Bologna,* Cosimo I:s byst af *Benvenuto Cellini* och Abrahams offer, utfördt af *Ghiberti* vid tjugu års ålder. *Niobes sal* framställer hufvudsakligen den verldskunniga, antika gruppen af Tantali dotter, omgifven af sina till döds sårade barn. Den olyckliga modren, som i sin djupa sorg bibehåller värdighet och majestät, upplyfter med venstra handen sin mantel öfver skuldran och omfattar med den högra den yngsta dottren, som flyr i hennes famn och nedfaller på knä. Niobe sjelf är utan tvifvel den skönaste figuren, liksom hon är

hufvudpersonen i den tragiska mythen. Barnen, som uttrycka fasa, förtviflan eller redan duka under för dödens smärtor, ingifva visserligen ett djupt deltagande; men det är egentligen hos modren, som den stora tragiska själslidelsen högst och sannast uppenbarar sig. I allmänhet synes mig den antika skulpturen minst lycklig, då den framställer barn, särdeles när dessa bilda grupper med äldre personer. I deras former röjer sig vanligen samma utbildning, som hos menniskor vid mognare år, då de likväl genom sin litenhet komma de äldre att synas såsom jättar. De likna ej barn, utan snarare fullvuxna ynglingar af en mindre menniskostam. Denna anmärkning gäller icke blott om Niobes grupp, utan, efter min tanke, äfven om Laocoons i Rom, den Farnesiska tjurens i Neapel och flera. Antingen måste man således anklaga de gamla för brist på natursanning i detta afseende — och en sådan förebråelse kan man väl sällan med skäl göra dem — eller ock antaga, att Greklands och Italiens herrliga klimat tidigt utbildade de menskliga gestalterna, medan de ännu voro i sin lifligaste växt, till samma förhållande i former, som de i ett annat luftstreck först skulle erhållit vid mognare år.

Baroccios sal, som fått sitt namn af denna mästares stora tafla, föreställande madonnan, som beder Frälsaren gifva sin välsignelse åt de rika, hvilka visa välgörenhet emot enkor och fattiga, innesluter många andra utmärkta taflor. I tvenne rum förvaras en märkvärdig samling af *målares porträtter*, utförda af dem sjelfva: troligen den enda i sitt slag i verlden. En af mästarne har föreställt sig, med ryggen vänd åt åskådaren. Han är sysselsatt att måla sig sjelf, och i spegeln midt emot ser man hans anletsdrag, hvilka äfven redan äro anlagda på duken. Detta historierade porträtt är bland de interessantaste i hela samlingen. Flera salar upptaga arbeten af målarkonstens särskilda skolar. Från hvimlet af alla dessa dyrbara konstskatter nalkas jag slutligen *tribunen*, ett oktogonformigt rum med kupol och marmorgolf — det allrahelgaste af Florentinska galleriet. Här hvilade jag mig så ofta

lycksaligt efter mina vandringar i de rika salarna, och njöt i åskådningen af de få, men ovärderliga klenoder, här förvaras, den högsta och renaste fröjd.

Det *himmelskt oskyldiga* kan ej innerligare uttryckas än i Raphaëls båda madonnabilder. På den ena af dessa taflor har modren det skönaste uttrycket; på den andra barnet, som lutar sig till modrens bröst: ett ideal af barnaoskuld och liflighet, men ändå stillhet. Det *jordiskt* fulla, lifsfriska *skönhetsidealet* lefver i *la Fornarina* *). Raphaël har föreställt den älskade klädd i ett ljusblått sammetslif, med hvit öfverkastad krage, som sammanhålles af en liten bandros. Öfver venstra skullran ligger en präktig sobelkrage, den hon håller med högra handen, hvars fingerändar begrafvas i det mjuka brämet. På lillfingret bär hon en fin guldring med en infattad rubin, och det mörka, uppfästade håret prydes af en lätt myrtenkrans. En mäktig eld flammar ur de mörkbruna ögonen, kinderna blomma mildt som en vår, utan att glöda, och på de friska läpparna, tvenne slutna rosenblad, fira behagen en fest, som heter leende, men icke löje. Retande behag, som blomstra under majestätets spira, äro grunddragen i detta obeskrifliga konstverk. Utförandets finhet och fulländning har ej förspillt en gnista af den eldiga ingifvelse, hvarmed konstnären bildat, och med större skäl, än om de flesta mästerstycken, kan man säga om denna tafla, att hon är målad *con amore*.

Och sedan — Mediceiska Venus, Apollino, Sliparen, De båda brottande, hvilka bilder! Jag önskade att vara en Grek från Periclis tid, för att rätt kunna uppfatta och njuta deras skönhet.

En värdig motbild till detta galleri utgör den konstsamling, som finnes i storhertigens slott, det så kallade *Palazzo Pitti*, hvilket äfven hålles öppet för allmänheten. Byggnaden är belägen på venstra sidan om Arno, och uppförd i femtonde

*) I palatset Barberini i Rom finnes af Raphaël en annan tafla, som också bär namnet *Fornarina;* men den föreställer en annan person, som i ädel skönhet ej kan jemföras med den Florentinska.

seklet af *Brunelleseo Lapi* i en solid och majestätisk stil. Rummen äro praktfullt inredda och från den sköna, angränsande trädgården *Boboli,* som prydes af lagrar, cypresser, grottor, vattenkonster, tempel och stoder, öppna sig herrliga utsigter af den blomstrande staden.

Palatsets galleri utgör egentligen en följd af fem stora, präktiga rum, som benämnas efter de fem planeterna, och prydas af allegoriska plafondmålningar. Väggarna höljas af de yppersta taflor, bland hvilkas mängd det torde blifva svårt att uppsöka en, som ej i sin art är ett mästerstycke. Att uppräkna allt förträffligt, blef således hvarken mer eller mindre än att lemna en fullständig katalog öfver hela galleriet. Jag vill blott nämna de stycken, som på mig gjorde det största intryck:

En *Pietas,* af den Florentinske skolans Heros, *Andrea del Sarto.*

Madonna, af *Murillo.*

S. Filippo framför den heliga jungfrun: stor tafla af *Carlo Maratta.*

Den lilla *Johannes,* sofvande på ett hyende af rödt sammet, af *Carlo Dolce.*

Kardinal *Bentivoglio,* af *Van Dyck.*

Leo X med tvenne kardinaler, af *Raphaël.*

Rubens med *Hugo Grotius* och *Justus Lipsius,* målad af den förstnämnde.

Judith med Holofernis hufvud: en herrlig tafla af *Crist. Allori.*

Madonna dell' impannata, af *Raphaël.* Maria föreställes i blå mantel. Magdalena, med ett skönt, friskt ansigte, lutar sig fram öfver den gamla Elisabeth, som andaktsfullt tillbeder Frälsaren. Johannes liknar mycket den bild, som finnes i tribunen, af samma mästarhand. Det manér, som Raphaël här användt, synes vara det, som *Giulio Romano* sökt tillegna sig.

Pietro Aretino, af *Tiziano.*

Annunziation, af *Andrea del Sarto.*

En nunna, af *Leonardo da Vinci;* i utförandet ytterst fulländad.

Andrea del Sarto, med sin maka, af honom sjelf.

Bacchanal, af *Rubens.*

Cleopatra, af *Guido Reni.*

Maria Magdalena, af *Domenichino.*

Julius II, af *Raphaël.*

En Pietas, af *P. Perugino.*

Madonna del Baldachino, af *Raphaël.*

Disputa, af *A. del Sarto.*

Hezechiels syn, af *Raphaël.* Stycket är litet, men kompositionen stor.

Ippolito de Medici, af *Tiziano.*

Madonna, af *Fra Bartolomeo.*

De tre Parcerna, af *Michel Angelo.* De kunna gälla som exempel på det *fula* och vederstyggliga inom den bildande konstens område. När Michel Angelo tog penseln i hand, då öfvergaf honom skönhetens genius.

Madonna della Seggiola, af *Raphaël*, såg jag först och sist. Modren håller sitt gudomliga barn på knä och trycker det till sitt bröst. Hon njuter den högsta lycksalighet, och den meddelar sig åt åskådaren. Hvilken blick i Frälsarens ögon, som ej vända sig till modren, men stråla ut öfver verlden, under det han låter sig omfamnas, och tillika smeker den moderliga barmen. I Johannis ansigte måla sig den renaste kärlek och den högsta dyrkan. Hvar finner granskaren här en fläck? Allt är ett gudomligt helt, som kunde beskådas i sekler och med hvarje ögonblick mer beundras och älskas. Taflan förvaras inom glas. Färgerna hafva visserligen något bleknat; men det ovärderliga stycket synes eljest föga lidit af tiden.

I ett rundt kabinett är *Canovas Venus* uppställd. Då den Mediceiska Venus vistades i Paris, hade denna sin plats i tribunen; men sedan den antika gudinnan åter intagit högsätet, flyttades den moderna till palatset Pitti. Tillsammans

med den förra kunde hon icke trifvas. Hon är ej mer den rena, oskyldiga gudinnan. Hon är skön, men hon vet det för väl. Hon insveper sig i ett långt draperi, och har i hela sin gestalt något på en gång fräckt och förläget. Bäst synes hon mig, då man låter dagern falla från fönstret vid hennes venstra sida på ansigtet, just då det öfvergår ifrån profil. Då ser man draperiet renast, och ställningen blir sann och ädel. Stoden är för öfrigt af skön marmor och förträffligt arbetad.

Den 2 Nov. besökte jag kyrkan *Santa Croce*. Der firades en fest för de *trogna döda*. Prester i chorkåpor, med messböcker och vaxfacklor i händerna, vandrade omkring i templet och sjöngo, åtföljda af en lyssnande folkskara. Kring en stor, svart sarkofag i choret brunno, i en präktig krans, långa, hvita vaxljus. Långsamt och gnolande sina latinska böner och psalmer tågade processionen förbi den grafvård, der astronomiens, geometriens och filosofiens store reformator *Galilei* hvilar, gick förbi dörren till det midt emot Galileis graf uppresta monumentet öfver *Michel Angelo Buonaroti,* skulptör och architekt af första rangen, ehuru jag ej sett af honom någon tafla, som kan berättiga honom till en plats bland de största målare. Vidare framskred tåget till den sköna grafvård, der Canovas *Thalia* gråter vid *Vittorio Alfieris* urna, till den store statsmannen och författaren *Machiavellis* och skalden *Filicaias* vårdar, och stannade i choret vid den stora sarkofagen. *Santa Croce* är det Florentinska Pantheon. Jag fann i det stolta templet allt högtidligt, utom sången, och saknade intet, utom *Dantes* graf.

Den majestätiska dômen, kallad *Santa Maria del fiore,* hvars byggnad började i slutet af trettonde seklet af *Arnolfo di Cambio,* men först 176 år derefter fullbordades, har en präktig kupol, 380 fot hög, hvilken Michel Angelo sjelf ansåg som oöfverträfflig; men den yttre beklädnaden af svart och hvit marmor ger hela kyrkan ett spräckligt utseende, som icke behagar ögat. Det ser ut, som hon vore öfverdragen med ett ofantligt ormskinn. Inom dess murar förvaras många konst-

verk, af mer eller mindre värde: och bland dem en gammal, på träd målad tafla, som man tillskrifver *Orcagna,* och som föreställer *Dante Alighieri* i Florentinsk borgardrägt, med en lagerkrans på hufvudet. Bredvid honom ser man en bild af hans *Divina Commedia* och i bakgrunden en utsigt af staden Florens. Detta stycke, med all sin barnsliga enfald, gjorde på mig ett djupt intryck, och det förtjenar visserligen att uppmärksamt betraktas, då det är det enda monument, som Florens äger att uppvisa öfver sin ypperste skald. — — —

Ingrata Patria! Ne ossa quidem habes!

Landsflyktig dog han i *Ravenna,* der han efter alla sina stormiga öden funnit en fristad. Der är han ock begrafven, och hvilar under en präktig minnesvård. Ståndaktigt har staden Ravenna afslagit alla anbud från Florens, som, sedan partihatet slocknat, flera gånger velat återköpa den store sångarens ben.

Utanför det nära dômen belägna dop-kapellet *(il Battisterio),* som uppgifves vara bygdt i slutet af sjunde århundradet, då Longobarderne innehade Toscana, finnes ett annat minne af Dante, nemligen en marmorbänk, på hvilken han ofta suttit, och som ännu benämnes *il sasso di Dante.* Till detta tempel har *Ghiberti* gjutit tvenne herrliga kopparportar, som i hautrelief föreställa historiska scener ur gamla och nya Testamentet, omgifna af de skönaste sirater och blomverk. Michel Angelo sade om dem, att de borde vara paradisets portar: och visst är, att om man länge betraktar dem, så glömmer man att gå in i kyrkan, hvilken ej heller i konstväg äger någonting, som kan jemföras med dessa portar. Märkvärdig är äfven den till dômen hörande klockstapeln *(Campanilen),* uppförd af Giotto år 1334. Den är 258 fot hög och betäckt med olika marmorarter, samt så lätt och elegant, att den kunde liknas vid ett nålhus, inlagdt med ebenholz och elfenben.

Den gamla kyrkan *San Lorenzo,* hvars yttre har ett allvarligt och dystert utseende, innesluter det ryktbara grafka-

pell, der Michel Angelo huggit minnesvårdar öfver *Giuliano* och *Lorenzo de Medici.* De båda hufvudfigurerna, särdeles Lorenzos, äro mästerliga; men de fyra allegoriska gestalterna: dagen och natten, som omgifva Giuliano, och morgon- och aftonrodnaden, hvilka omgifva Lorenzo, förefollo mig vidriga. Lyckligtvis får man af kustoden veta, hvad dessa figurer föreställa; ty fåfängt vore det väl, att af deras utseende gissa till den symboliska betydelsen. Stark var han visserligen, denne prisade konstnär, och djerf: ja, han var väl också stor, det tror jag; men ädel kan jag icke finna honom, och att af alla de många konstverk, jag af honom sett, nästan intet enda förekommit mig *skönt,* det vet jag.

Inom denna kyrka finnes ock det präktiga *Mediceiska kapellet,* med sina prunkande mausoléer öfver de sex första storhertigarna af Toscana. Skimrande och mångfärgade arter af granit, marmor och jaspis omvexla med förgyllningar och bronzstoder. Men jag såg med nästan större beundran på den vackra, lätta och smakfulla trädställning, som nu var upprest i kapellet, och hvarpå arbetare voro sysselsatte med dess fulländning. Äfven konstens mekaniska hjelpmedel få ofta i Italien ett artistiskt värde.

I stället för att uppräkna och beskrifva flera af de 170 kyrkor, som Florens äger, och af hvilka säkert största delen förtjena att ses, vill jag blott ett ögonblick uppehålla mig vid en, som lånar sin märkvärdighet af en gammal freskomålning, omsorgsfullt bevarad i ett till kyrkan hörande kapell, som vid det gamla templets brand liksom genom ett underverk räddades undan lågorna. Kyrkan heter *del Carmine,* och taflan föreställer scener ur S. Petri lefverne. Den började s, i början af 1400-talet, af *Masolino da Panicale,* som dog 1415, vid samma ålder som Raphaël, men öfver hundrade år före honom. Masolinos elev, *Masaccio,* fortsatte hvad läraren begynt; men då äfven detta skaparsnille tidigt af döden bortrycktes, slutades arbetet af *Lippi.* Det är utan tvifvel om denna målning, som vår *Ehrensvärd* yttrar sig under artikeln *Florens:* «Han

blef förundrad att se taflor med *Raphaëls* stil målade innan *Raphaël.*» Visserligen tändes hos dessa konstnärer första gnistan till den eld, som sedan med full klarhet och värme upplågade hos Raphaël. *Panicale* och *Masaccio* äro de öfvergångslänkar, som förena medeltidens konst med Raphaëls, och som göra hans uppträdande förklarligt. Man beundrar i denna målning ej blott den rena och sanna teckningen: icke blott kompositionens enkelhet och skönhet och färgernas harmoniska användning, utan allt detta på en gång, och derjemte den friskhet, ledighet och det behag, som tillkännagifva, att konsten trampat ut sina barnskor och börjat röra sig i ett fritt och blomstrande ungdomslif. Vigtigt och fruktbärande har detta mästerverk varit för konstens utbildning i senare åldrar. Till det gamla kapellet vandrade *Fra Bartolomeo*, *Leonardo da Vinci*, *Michel Angelo*, *Andrea del Sarto*, *Pietro Perugino* och *Raphaël* sjelf, för att med andakt beundra och studera sina ädla föregångares skapelser, och hvar och en behöll för sig hvad honom godt syntes, och fortplantade, utbildade och förädlade det till allt högre fullkomlighet. En beständig vegetation går igenom konstens rike, liksom genom naturens. Af ett friskt frö och en ädel kärna uppväxer, under gynnande klimatiska förhållanden, en skön blomma med ljufligt doft, eller ett majestätiskt träd med yppiga blad och svällande frukter. Men tidehvarfvets anda är den jordmån, hvari konstens frön utsås. Är hon slapp och förderfvad, så får hon skylla sig sjelf, om den uppskjutande plantan — i fall hon kommer upp — blifver mager, färglös eller missbildad.

Theatrarne i Florens företedde, under mitt vistande der, inga stora fenomener. *La Pergola* kallas den förnämsta, som har betydligt omfång, men är ej så vacker som de stora theatrarne i Milano och Bologna. En afton såg jag der operan *La Pastorella Feudataria* och hälften af en ballett; men hade snart förgätit hvad jag såg och hörde. Prima donnan, Signora *Brambilla*, utmärkte sig mer genom sin fägring och sin smakfulla drägt, än genom rösten och sin konst. Hon

var söt som en Hebe. De fina, vackra händerna emot den röda, landtliga drägten, törnrosen i det mörka håret och det svarta lifvet fulländade den sköna herdinnan. I den andra drägten af mörkt sammet med silfver var hon ännu vackrare. Men hon var kall i sitt spel: behaglig, men matt i sin sång. Det fullkomliga finnes på jorden blott i fragmenter. Inbillningen måste sammansmälta dem till ett helt.

På theatern *Cocomero* gafs Cimarosas vackra opera: *Gli Orazii ed i Curiazii.* Deri sjöngo tvenne artister, hvilka sedan den tiden tilltagit i ryktbarhet, och redan då gjorde uppseende: Signor *Gentili* och Signora *Grisi.* Och på *Teatro d' Ognissanti,* en liten, men ej otreflig förlustelseort, som var full af åskådare, sågs en annan afton en ballett, ej illa utförd, åtminstone med lif och kraft, om icke med behag. En häst, på hvilken en förgylld herre red öfver en bro, hade den olyckan att ramla ned från ställningen. Publiken skrattade. Efteråt undfägnades man med andra akten af Rossinis *Semiramide;* men både prima donnan och alten voro svaga. Choren var sämre än en bondchor i en Svensk landskyrka.

Ett bättre skådespel, som ej en gång kostade 6 Crass, njöt jag i månskenet, då jag vandrade hem längs efter Arno, och flera hvarf omkring Piazza del Granduca. De gamla, originella palatserna och de hvita marmorbilderna äga i månljuset ett magiskt behag. En skön anblick njuter man äfven nära Arno, då man ser framåt *Palazzo Vecchio,* genom galleriets präktiga portik. Tornet af Mediceernas slott synes luta sig fram som en jätteskugga öfver det månbeglänsta torget.

Det *fysiska* och *naturalhistoriska museum,* grundlagdt af Mediceiska storhertigar, men utvidgadt och fulländadt under storhertigen Leopolds regering, är i många afseenden märkvärdigt, och särdeles ryktbart för den dyrbara samlingen af anatomiska efterbildningar i vax af alla menniskokroppens delar. *Felice Montana* fattade först denna idé, och lyckades att få den utförd genom den namnkunnige *Clemente Susini,* som i sin framställning af hela menniskans organism, från de gröfsta

till de aldrafinaste delar, nästan gjort underverk. Den ordnade följden af dessa vaxfigurer är uppställd i en rad af femton rum, och under glas, så att åskådaren beqvämt kan betrakta alla föremål, men icke vidröra dem. Öfver hvarje afdelning hänger på väggen en kolorerad gravyr, jemte en beskrifning, som innehåller alla delars vetenskapliga namn, med hänvisning till figuren. Denna anstalt, interessant för alla, måste vara af ovärderlig nytta för dem, som här studera läkarekonsten och anatomien. Också hållas här föreläsningar af den professor, åt hvars närmaste vård museum är anförtrodt. Mineralkabinettet är dyrbart. Fågel- och insekt-samlingen syntes mig mindre fullständig. Till slut infördes vi i ett litet rum, der, jemte andra arbeten i vax af *Michel Zummo*, förvaras tvenne taflor, äfven utförda i vax, öfver *pesten*, som Boccaccio skildrat. På halfdöda, ruttnande menniskokroppar gnaga råttor och maskar i ett grafhvalf. Sjelfva murarna synas förtärda af den ohyggliga, infernaliska dödsmittan. Allt är framställdt med en så förfärlig sanning, att åskådaren ryser och vänder sig bort.

Bland Florens' mångfaldiga sköna omgifningar tillät mig ej tiden att besöka flera än den gamla staden *Fiesole*, som ligger högt på en bergshöjd, och dominerar hela nejden. Vägen dit upp, genom *Porta Pinti*, mellan vingårdar och landthus, synes förtjusande, när man hunnit målet. Under vandringen bortskymmes det skönaste; ty stenmurar omgifva vägen. Min skörd i Fiesole bestod af ett Romerskt koppparmynt, med kejsar *Hadriani* bild, och af *Catilinas* minne. Det förra behåller jag; det senare bortdunstade snart, när jag, åtföljd af en vän, återvände från den nära nog förmultnade staden, med sin osynliga s. k. amfitheater.

Utsigten var herrlig. Aftonhimlen prunkade med alla regnbågens färger. Den sköna blomsterstaden, med all sin

prakt och sin slingrande silfverflod, förklarades af den sjunkande solens rosenglans. Vi gingo tysta utföre. Med de upplyftande känslor, som åsynen af en skön natur alltid inger mig, blandade sig då och då en modstulen tanke på det konstiga glitter, som vi för aftonen hade i perspektiv.

Genom den af alla Svenskar, som under de sista trettio åren besökt Florens, högt aktade Svenske ministern derstädes, herr kommendören *J. C. Lagersvärd*, hvilken, jemte sin fru, bevisat oss den största gästfrihet och välvilja, hade redan förut inträde blifvit oss beredt i den Ryske magnaten *Demidoffs* hus. Vi hade der en afton åskådat och åhört ett spektakel på Fransyska, bestående af tvenne vaudeviller: *Le Confident* och *M:r Jovial ou le Huissier Chansonnier*, ganska medelmåttiga till ord och musik, samt derjemte lika medelmåttigt utförda. Men om man besinnar, att Demidoff på egen bekostnad håller en egen theatertrupp, som årligen kostar honom några hundratusen francs — troligen endast derföre, att han på något briljant vis *måste* ge ut pengar — så gäspar man med glädje åt hans tråkiga vaudeviller, och tänker med fasa på hans rikedom.

Denna afton voro vi bjudne på bal. En bal — ja! se det kan något vara, särdeles när man icke dansar. Vi ankommo i god tid till det stora palatset, nära Arnos strand; vagnar och fotgångare hvimlade omkring portalen. Genom en svärm af kammartjenare, lakejer, dörrvaktare och andra granna drängar kommo vi ändtligen in i en vestibul, och derifrån in i en rikt upplyst tambour, der beställsamma uppassare mottogo våra öfverrockar; ty galoscher får man icke bruka i Florens. Vi trädde in. En lång rad af rum gapade emot oss, och här och der hördes en stilla hviskning, eller sågs ett tjusande smålöje från en Florentinsk rosenmun. Ännu voro de stora, praktfulla rummen glest bebodda. Jag tyckte, vi kommit för tidigt. Men man gick hvar man tyckte, och såg sig omkring, i de till den grad upplysta salarne, att man först var blind en lång stund, innan man såg någon ting, och satte sig, om

de förgyllda stolarne sågo allt för retande ut. Jag trippade omkring i nya silkesstrumpor och nya skor på de rosenrasande gobelins-mattorna, der jag höll på att gå vilse i en Brasiliansk skog och att på köpet, vid brädden af en flod, blifva uppäten af en grönögd krokodil. Gerna och lätt böjde jag mitt hufvud, då en af dagens eller stadens skönheter sväfvade förbi mig, och alltid besvarades denna oväntade uppmärksamhet med en vänlig, ofta alldeles hänförande återhelsning. Ty det vanliga bruket här, liksom öfverallt i stora Italienska sällskaper, är att helsa på ingen annan än dem, man personligen känner. Ännu en lång stund strök jag ur det ena rummet i det andra: hörde de ankommande vagnarnas dån och fräsningen af de inträdande damernas sidendrägter, och såg allting och litet dertill. Emellanåt sökte jag fönstren, och blickade ut åt den i månskenets glans hvilande staden. Hvad jag tänkte, mins jag ej. Men plötsligen fylles mitt öra af en dånande musik, en musik, som bjöd upp till dans. Minut efter annan försvunno de flämtande, trånande flickorna, en här och en der . . . . och att de hade haft roligt, derom vittnade troligen, fram emot morgonen, deras hosta och deras bleka kinder.

En dubbeldörr öppnas. Stödd på sin förste kammartjenare, och uppvaktad af tvenne guldsmidda negergossar, inträder den långe, magre, af gikt och andra krämpor förtärde, hopkrumpne, men med tillförsigt omkring sig blickande *värden*. Högst få steg kunde han gå. Han satte sig ned i en förgylld, med sammet beklädd ländstol, hvilken var försedd med hjul, alldeles som en barnvagn. De två beskedliga negergossarne drogo sedan hela herrligheten genom alla rummen, och hvarest den präktiga vagnen framgick, der bugade sig alla. Äfvenledes är att märka, det i hela våningen ingen tröskel fanns: och der värden åker i sina rum, böra icke heller några trösklar finnas. Men han åkte och åkte både länge och väl, innan han träffade någon betydande person, som ville helsa på honom. Jag, i min obetydlighet, bestämdes af slumpen att helsa först. Och bekänna bör jag, att den rike *Demidoff*,

Rysk magnat, rik öfvermåttan och sjuklig i samma grad, räckte mig den skrumpna, långa och magra handen, innan ännu någon af de öfriga gästerna sett honom. Jag lade min hand deri, han tryckte den lamt, och då hos mig ingen benägenhet förspordes att kyssa besagde hand, så nickade han och for vidare. Men han såg vördnadsvärd ut i all sin rika uselhet, och hans profil hade, i förbifarten, ett visst tycke af *Goethes.*

Jag stod der ensam, ensam, grufligt ensam i den Ryska herrligheten. Jag hörde den vällustiga dansmusiken dåna i mina öron. Den stegrades till den starkaste storm; men icke rörde stormen mitt hjerta. Och jag såg all den glans, som utströmmade ur de många, många präktiga, brinnande kristallkronor; men all den elden fröjdade mig icke. Och då hörde jag liksom ett sväfvande, ett stilla väder, och jag såg upp — och si! jag var omringad af en krans, en krans, sådan, som sällan här i dödligheten ses, nemligen af den blomstrande stadens mest blomstrande skönhetsblommor.

Hvad var jag för dem? Och hvad voro de för mig?

Icke var jag den medelpunkt, kring hvilken dessa blommor församlade sig. Men midt i rummet stod ett rikt, förgyldt bord, betäckt af ett kupigt glaslock och öfverst en guldvas. Under det glaslocket hvilade, i ostörd ro, stora skatter, till ett värde af 3 millioner floriner, glimmande som stjernor och kittlande de af den sista dansen ännu glödande och flämtande tärnornas ögon. Det var en verklig tjusning att betrakta dessa stora, lågande ögon, när de uppslogos, och då förskönadt återspeglade all den glans, som gnistrade från diamanter och perlor, opaler, smaragder, rubiner, gemmer och kaméer. Ja! den lätta dimma, som andedrägten från de fulla rosenläpparne spred öfver glasets yta, var mig mera värd än allt det, som skimrade derunder. Och så, efter tre, fyra timmars förlopp, begåfvo vi oss hem igen. Nu hade vi sett nog af den Italienska herrligheten, öfversatt på Ryska. Jag tänkte, på hemvägen, det samma som *Castelli* säger om karnevalen i Wien:

«Gott sey gelobt, dass alles vorüber ist; ich habe viel Plaisir ausgestanden.»

Men jag hade ännu ett annat nöje mig förvaradt i Florens. Det begaf sig så, att den vördnadsvärde Svenske ministern, personligen, behagade afhämta oss för att deltaga i en stor soirée, som prins *Camillo Borghese*, Napoleons svåger, en afton gaf i sitt palats. Sådana voro ej sällsynta; men för fremlingar från Norden var en sådan fest åtminstone minnesvärd.

Vi inträdde i ett kabinett, der prinsen sjelf, enkelt klädd, i svart drägt, och utan alla dekorationer, reste sig upp från en ländstol för att emottaga oss. Vi presenterades och han bad oss artigt om ursäkt, att han icke kunde följa oss vidare; ty i hvarje ögonblick anströmmade nya gäster. Sjelf är han så olyckligt fet, att han med svårighet andas, och sällan kan sofva i annan ställning än till hälften sittande, till hälften liggande i en gungande vagn. Men han är en utmärkt man till hjerta och egenskaper. Oerhördt rik, så väl genom arf efter nepotiska påfvar af sin slägt, som genom den nyare slägtskapen med Napoleon, använder han sina grufliga räntor till underhållande af de präktiga palatser, han besitter, ej blott i Toscana, utan äfven i Kyrkostaten, hvarifrån han både härstammar och dragit sig bort, för att lefva i ro under en tryggare regering. Och utomdess inköper han årligen dyrbara taflor, om hvilka mera framdeles. Hans gemål, den sköna *Paolina Buonaparte*, är död. Han äger med henne inga barn, och hans ofantliga förmögenhet tillfaller en gång hans i Paris lefvande, förut rike broder, prins *Aldobrandini Borghese*.

Emellertid fortsatte vi vandringen genom de ytterst smakfulla och präktiga rummen, der allt var som det skulle, och intet öfverlastadt. Något glasbord, med inneslutna millioner, syntes icke till. Men deremot spreds en ambrosisk vällukt från yppiga, lefvande blommor, prunkande i stora vaser af bergkristall, och innerst i ett mörkt rum stod en kolossal alabaster-urna, i hvars belysta inre hängde en frisk törnroskrans,

som med sina sköna, rena, oskyldiga blomblad och löf för åskådarens ögon afmålades på den mjella, genomskinliga ytan. Man gick under herrliga plafonder och på präktiga mattor, och sällskapet var lika talrikt som interessant. Tvenne f. d. konungar, *Josef Napoléon* och *Jerome Napoléon*, och en f. d. drottning, nu mera madame *Parryson*, blandade sig i kretsen af sköna Florentinskor, eller talade förtroligt med *Niccolini*, Italiens nu lefvande ypperste skald eller med *De Lamartine*, en af Frankrikes första i detta tidehvarf, medan kapiten *Medwin*, författare till *Conversations of Lord Byron*, för lady *Codrington*, amiralens fru, berättade några drag ur den store Britens enskilda lif. Jag slöt mig, jemte den unge sir *Dallas*, till lady *Blakeshouse* och hennes intagande tre döttrar eller grazier, och de smålogo hjertligen åt mitt engelska uttal, men påstodo att det lät bra och ganska begripligt, ehuru det icke bar den rätta engelska pregeln. Aftonen förflöt högst behagligt, och ehuru en stor bal tilldrog sig i stora salongen, kunde man knappt ana det i de inre samtalsrummen. Emot midnatten foro vi hem. Jag hade nu för första gången sett en äkta, Italiensk soiré i stor stil.

En liten utflygt.

Genom en herrlig Toscansk dal foro vi en dag, med vetturin, som vanligt, till

PISA, der vi hastigt och lustigt beságo det märkvärdigaste, som i många, många böcker förut är beskrifvet. Den gamla, präktiga domkyrkan, i ett slags byzantinsk stil, byggd af Greken *Bruskettus* år 1063, *Campo Santo*, eller kyrkogården, dit jord blifvit förd från Jerusalem, det *lutande tornet*, m. m., betraktades så noga, som tiden tillät. Af allt

detta fröjdade mig mest de gamla präktiga monumenterna i Campo Santo och freskomålningarne af *Cimabue, Giotto* och *Ghirlandajo;* men hvaraf, ty värr! inom ett par decennier icke mycket kan återstå.

Om aftonen inträffade man i

LIVORNO, Italiens vigtigaste handelsstad, men af alla dess större städer, i mitt tycke, den minst interessanta.

Allt gick nu i galopp. Knappast hade vi ankommit till hotellet, förrän vi lupo till theatern, som var öfverst full af menniskor, hvilka som bäst höllo på att klappa händer åt en viss Signor *Bonini,* den der föreställde och var en ganska medelmåttig *Othello* i Rossinis bekanta opera. Han förstod att captivera sin publik med ett visst charlataneri i miner, sång och spel, men var ganska svag till sin inre natur och till sin stämma. Signora *Bonini,* som föreställde Desdemona, är väl en utmärkt sångerska, men gjorde dock i sin roll för aftonen föga intryck. Dekorationerna voro hvarken särdeles vackra eller sanna; men den handklappande publiken syntes öfvermåttan belåten med alltsammans.

Följande morgonen besöktes fästningen, dit vi öfverfördes på färja af en galerslaf i kedjor. Från tornet omfattade min blick begärligt det ståtliga Medelhafvet. Ön *Gorgone* syntes klart; men *Corsica, Meloria, Elba* och *Capraja* höljdes af en tunn dimma. Vi läto ro oss ut i hamnen, och gungade omkring bland de hvilande handelsskeppen. Det dröjde ej länge, förrän vi upptäckte den Svenska flaggan och lade till vid skeppet *Enigheten.* Besättningen, som hört vårt Svenska anrop, täflade att på det skyndsammaste bringa oss om bord. Vänligt emottogos vi af kapiten *Westermark* från Westervik, och medan vi tömde några glas Cypervin, afhörde vi hans berättelse om en i Livornos hamn nyss inlupen Svensk sjökapiten *Berg* från Uddevalla, hvilken blifvit af Grekiska korsarer alldeles utplundrad.

Derefter besökte vi *Judarnas synagoga,* som är en af de största i Europa. Kyrkan har tvenne kringgående läktare,

som likna logerader i en theatersalong. Väggarna äro fulla af Hebreiska inskrifter.

Den återstående delen af dagen användes till vandringar omkring staden, för att åtminstone få en öfversigt af det hela, då tiden icke tillät att taga kännedom om detaljerna. Stora torget (la Piazza grande) hvimlade hela dagen af handlande och vandlande i skiftande drägter. På Greker och Turkar var ingen brist. Största och skönaste gatan är *Strada Ferdinanda,* som leder till hamnen, der storhertigen Ferdinand I:s marmorstod är upprest, med fyra slafvar af bronz vid sina fötter. Denna stod, utförd af *Giovanni dell' Opera*, var det enda konstverk, jag såg i Livorno, och många lära ej heller finnas der. Allt går ut på köpenskap och fabriksrörelse, och Livorno är ännu i dag Italiens förnämsta handelsplats. På gator och torg omgifves man af menniskor, som prisa och utbjuda sina varor, och blanda sitt skrik med vetturinernas: *Buona carozza per Roma, per Firenze, Genova &c.* Dock rådde bland dessa senare mera anständighet i Livorno än i Pisa, der en hel skara följde oss, under ideligt ropande, från bron ända till värdshuset; ja, somliga hoppade upp på vagnen, trädde in hufvudet och skreko med full hals sitt eviga *Buona carozza!* Det bästa sätt att komma ifrån dem, är att icke låtsa se dem och icke svara ett ord. Inlåter man sig i det ringaste samtal, så är man lika blottställd för deras odrägliga enträgenhet, som för tiggarnes, hvilka också blott genom tystnad och en viss förnekande vinkning med handen afskräckas från vidare försök.

Det är visserligen angenämt att hafva sett Livorno, och att minnas det; men bland alla Italiens större städer skulle jag minst gerna välja Livorno till bostad. Sjelfva åsynen af det majestätiska Medelhafvet, så sublim den är, inger en viss känsla af ödslighet, när den icke är förenad med njutningen af en rik natur. Trakten omkring Livorno är en af de minst pittoreska i Italien. Landet är flackt och platt, samt mycket sparsamt försedt med träd. Staden har sina promenader och

lustställen som andra städer, är väl byggd och vacker; men den saknar karakter, är trivial och för ny.

Vid återkomsten till Florens föreföll mig denna utflygt som en dröm. De föremål, man sett på en så hastig resa och under ett så kort vistande på hvarje ställe, kan minnet också ej framställa annorlunda än som drömbilder. Man tycker sig minnas allt; men öfver hela taflan drager sig ett mystiskt flor, som väl icke alldeles bortskymmer det hela, men låter det synas som en dunklare massa, der de särskilda delarna försvinna. Ännu en dag förflöt — och sedan stod äfven *Florens* bland mina minnen, men klart och rent såsom ett herrligt närvarande, och så står det ännu för min själs öga. «Farväl,» sade jag, «sköna Florens! med dina tempel och konstverk, din glänsande himmel, din milda styrelse, ditt glada folk och din elysiska natur! Jag säger dig ett långt farväl! Lemna dig kan jag aldrig.»

Resan till Rom.

Under regnväder aftågade vi den 15 November från Florens med en vetturino. Snön låg på marken i bergstrakterna alldeles hvit och färsk, såsom flockar af liljor i den bjerta grönskan. Det var en underlig blandning af Söder och Nord.

Följande dagen såg jag den gamla, vördiga staden

SIENA, som ännu luktar medeltid, men inom hvars murar det Italienska språket klingar renast och klarast. Stora torget har form af en snäcka eller en skål. Deromkring ligga åldriga byggnader, mörknade af tiden. Bland dem anmärkte jag *Palazzo Pubblico*, med ett långt, jemnsmalt torn, och palatsen *Sansedoni* och *Chigi*.

Kathedralen i Siena hörer till Italiens märkvärdigare kyrkor. Byggnaden är majestätisk, ja skön, oaktadt sin blandade stil, som förenar något antikt med de Byzantinska och Göthiska formerna. Det musiviska marmorgolfvet är, i synnerhet i choret, ett mästerverk. Muren och pelarne i kyrkans inre äro af svart och hvit marmor, randiga på tvären. Det ser ut som hela templet vore tapetseradt med bolstervar. Hvalfvet är blått med gyllene stjernor. Flera altaren hafva präktiga marmorfriser.

I en sakristia förvaras en märkvärdig cyclus af taflor öfver *Æneas Sylvius*, sedermera påfven *Pius II.* De tio taflorna äro efter Raphaëls teckningar målade af *Pinturicchio*, och vigtiga för sina porträtter och drägter. Den första säges vara helt och hållet utförd af Raphaël.

Staden Siena ligger högt, har godt klimat och framställer sig pittoreskt från sidan åt Rom.

Vi hunno om aftonen till *Buon Convento*, en by eller liten stad, der kejsar Henrik VII blef förgifven. Vi togo in på *Albergo delle Quattro Nazioni*, och händelsen gjorde, att denna gång resande af fyra olika nationer tillbringade natten på detta ställe.

Den 17 November spatserade jag till fots genom *San Quirico*. Vädret var skönt såsom om våren. Fåglarna spelade under blå himmel. Behagliga kullar med byar i toppen eller gamla borgar. Vägen krokig och backig. Vid *Radicofani*, som ligger sluttande på en höjd, är Toscanska doganan. Der påskrefvos våra pass, och man gjorde oss icke något för när. Men dagen derpå, den 18, när vi anlände till den påfliga doganan vid *Ponte Centino*, blef dess mera besvär. Kappsäckar och koffertar genomsöktes ganska noga. Man gjorde sig mycken möda att finna hvad som icke fanns: och derefter plomberades onödigtvis hela packningen.

Acquapendente, en dyster stad, med gamla hus och trånga gator, ligger högt på amfitheatraliskt bildade basaltklippor, och har fått sitt namn af ett vattenfall, som lärer hafva

funnits der. Jag hade dock mycken lust att benämna staden *Acquaniente*; ty vattenfallet hvarken syntes eller hördes. Läget och utsigterna äro särdeles sköna. I dômen finnes en stor tafla af *Carlo Cerri*, föreställande Lazari uppväckelse. Målaren har skänkt den till kyrkan.

Om aftonen, kort före solens nedgång, ökades landskapens skönhet. För att njuta den friare, lemnade jag min plats i det inre af vagnen och intog kabrioletten, der en liten tyst och dyster resande förut befunnit sig ensam, och med hvilken jag under hela resan ej talt ett ord. Hans mörka, solbrända ansigte, som bar stämpeln af en flerårig kamp med mödor och faror, ljusnade till en glad vänlighet, då jag utbad mig tillåtelse att med honom dela hans plats. Snart begynte han på fransyska i en ström af ord utgjuta sig öfver Italienska naturens skönhet och öfver det Italienska folkets lömska och blodgiriga karakter. Vid hvarje paus utgick ur hans mun och från en brinnande cigarr en diger pelare af rök, liksom ett kolossalt tankstreck. — Jag medgaf den *förra* delen af hans älsklingstanke, men bestred den *senare* af alla krafter. I början blef han ond, till slutet så vred, att han, i en backe, nära *San Lorenzo*, hoppade ur vagnen. Jag hoppade efter, och när han fick se mig, utbrast han i ett skratt, som hade kunnat komma en menniska att gråta. Han fattade min hand, räckte mig en cigarr, förfärdigad i *Havannah*, och i samma ögonblick slocknade hans egen. Genast framtog han en annan och antände den; men cigarren ville icke brinna. Han kramade honom hårdeligen mellan sina magra och knotiga fingrar — förgäfves. Då nedkastade han den oefterrättliga cigarren på vägen, spottade derpå och gjorde de förfärligaste och ilsknaste krumsprång öfver den arma, nedtrampade syndaren, som icke velat brinna upp på befallning. Då började *jag* att skratta. Den ursinnige, lille mannen såg på mig med en fast blick, fattade en ny cigarr, gick rakt på mig och bad att få tända den.

«Mitt uppförande förefaller er besynnerligt,» sade han. «Jag undrar icke derpå; ty jag är häftig i otid, särdeles när frågan är om förargliga småsaker. Då händelsen gjort oss till reskamrater, böra vi icke blifva obekanta för hvarandra. Mitt namn är *Juan Roano*» (så tyckte jag det lät). «Jag är prest från ön *Cuba,* och född der. Mitt Spanska blod har icke svalnat der, under ett brännande luftstreck. Mina många och vidlyftiga resor hafva mer än en gång blottställt mig för röfvares och mördares anfall. Jag har lärt mig att misstro så väl Italienaren som Spanioren. I *Cadiz,* hvarifrån mina förfäder härstamma, var jag nära att uppoffras af en usling, som under tiggeriets larv nalkades mig, på mitt eget rum; ja, det grufliga sår, han gaf mig med sin dolk, har qvarlemnat ett synligt minne för hela min återstående lifstid. Jag såg i spegeln hans lyftade vapen, böjde mig ned kring hans knän, och det styng, nidingen ämnat åt mitt hjerta, träffade min sida. Men jag släpade honom med mig till en vrå, fattade min stilett, hvarmed jag, skummande af raseri, genomborrade honom. Bofven uppger ett högt rop, störtar ut, och på trappan, dit jag ännu förföljde honom, nedstörtar jag i mitt blod. Sju veckor låg jag till sängs. Om skurken blifvit vid lif eller icke, är mig obekant. Men jag hoppas, att han fick sin bane. Sådane, min herre! äro Spaniorerne.

I *Livorno,* som är uppfylldt af tjufvar och skälmar, öfverfölls jag en natt, på öppen gata, af ett odjur i meniskohamn, som slog mig till marken och röfvade mitt ur och min börs. Jag gjorde allarm; men polisen sof. Sådane äro Italienarne.

Har ni varit i Livorno? Reser ni dit, så var försigtig. Och likadant är det i Rom och öfverallt. Neapel är en tjufhåla — *sono ladri tutti, tutti.* Akta er noga för det samvetslösa slägtet!»

«Jag har varit i Livorno,» invände jag, «liksom i Milano, Bologna, Florens och Pisa, utan att något obehagligt händt mig.»

«Nå nå! Alla menniskor kunna de bofvarne ej hinna med att plundra eller mörda. Dessutom ärnar ni väl en längre tid uppehålla er i Rom och Neapel: och jag anser som min skyldighet att varna er.»

Då vi, efter utfarten ur *San Lorenzo,* från en höjd fingo i ögonsigte *Bolsena,* med sin tjusande sjö och yppiga nejder, intogs min *Juan* åter af ett innerligt medlidande med den sköna naturen, som blifvit af Skaparen dömd att bebos af så äreförgätna menniskor. Han beklagade solen, som var tvungen att lysa och värma dem: och då hon just gick ned under en bädd af violetta och gyllene moln, tillkännagaf hans ansigte den lifliga önskan, att hon aldrig mera måtte gå upp öfver Italiens jord — nemligen sedan hon lyckligt och väl fått lysa *Don Juan* hem till sitt land igen.

Mannens lynne förbättrades icke vid *Montefiascone.* Det var redan mörkt, när vi der inträffade på en locanda, för att tillbringa natten. Men förut skulle vår beskedlige vetturin, *Battistini,* bestå oss mat. Vi samlades snart i den stora salen, och hade knappt satt oss till bords, förrän *Don Juan Roano* befallte fram en flaska af det berömda vin, som tog lifvet af *Fugger:* hvilken ock i stadens kyrka fick ett värdigt epitaphium, upprest af en trogen dräng:

Est, est, est.
Propter nimium Est,
Dominus meus mortuus est.

Tjenaren hade genom hela Italien rest före sin herre och smakat på alla viner, enligt befallning. Öfver porten till hvarje värdshus, der godt fluidum vankades, skulle han skrifva «*Est:*» det är, när man det uttyder: «*Här finns.*» På många ställen skref drängen, så klart och tydligt han förmådde, sitt magiska «*Est,*» och hans herre och mästare hörsammade, tog in dersammastädes, drack och mådde väl. Emellertid begaf sig, att när bemälte förebud anlände till *Montefiascone* (som har 3000 invånare, och borde hafva 6000), föll honom dess

vin så grufligt på läppen, att han, *på* eller *öfver* porten, skref icke «*Est,*» utan

Est, est, est!

Det vill säga: två *Est* för mycket.

Följden häraf blef den, att hans herre drack två *Est* för mycket — och dog. Och den välmenande trotjenaren, som ärfde honom, kunde icke bevisa den afsomnade större ära, än att på hans liksten inrista äfven de tvenne dödande stafvelserna.

För oss deremot blef ingen fråga om lifvet. En trupp af påfliga soldater hade dagen förut tömt alla stadens *flaskor*. Staden ligger på ett *berg;* och när inga fulla flaskor finnas i staden, så gör den skäl endast för hälften af sitt namn.

Don Juan upplyfte sin blick från den redan tomma talriken, när han hörde, att ingen flaska stod att erhålla. I kaminen brann en hög af torra vinqvistar, och vid den knappa lågan stodo tvenne kapucinermunkar och värmde sig. Då Juan fick se dem, hviskade han mig i örat: «De der herrarne se mig ut, som de vore hungriga. Om jag fick sofva roligt i natt, så ville jag gerna skänka dem min andel i denna magra måltid.» Han betraktade länge de stackars munkarna med misstänksamma ögon; men om Don Juan icke sof godt den natten, så var det säkert hans egen skuld. Bekymren lindrades i förväg betydligt af en välluktande *Orvieto*-flaska.

Men den 19 November uppgick snart, och vi måste lemna våra goda nattläger. En vulkanisk natur mötte oss. Vägen, ehuru bred och beqväm, liknade en hålväg, och stora, mörka grottor gapade emot oss. Nu begynte Don Juan att med gnistrande ögon se sig omkring, fruktande eller önskande (ty *rädd* var han icke) att några banditer skulle rusa ut ur dessa hålor, hvilkas ursprung är helt oskyldigt, och lika naturligt som våra sandgropars. Han kallade dem *Coupe-gorges,* när vi talade Franska, och *gli Occhj del diavolo* (djefvulens ögon) då vi talade Italienska. Slutligen kände jag inom mig en hemlig längtan, att något underbart eller vådligt

måtte oss vederfaras; men den ödsliga nejden, med sin hemska svafvellukt, var fredlig, stilla och mild. Vi sågo den gamla, vördnadsvärda staden *Viterbo,* der påfven *Gregorius X* valdes, sedan kardinalerna hållit en konklav, som varade, till en början, 17 månader. Efter den tidens förlopp beslöto stadens invånare, uppmanade af *S. Bonaventura,* att instänga kardinalerna, och icke förr släppa dem ut, än de gifvit kyrkan ett öfverhufvud och staten en furste. Men med så lindriga medel kunde icke det heliga kardinal-kollegium bringas till enighet och sämja. Stadens kommendant *(il Capitano della città),* hvilken tillika var konklavens kustod, lät då, på eget bevåg, rifva taket af biskopliga palatset, hvarest de gräliga kardinalerne voro inneslutna. Och under bar himmel utvaldes då Gregorius X år 1269. Han stiftade sedan en lag för påfvevalet, hvilken ännu i det närmaste följes.

I den vackra och trefliga staden *Ronciglione* omgåfvos vi af nyfikna fattiga; men ingen enda tiggde. På vägen öfver träsken *(Le Maremme)* sökte jag genom detta argument öfvertyga min reskamrat, att Italiens folk var bättre än sitt öde. Han skakade, misstrogen, sitt hufvud, och jag ville icke öfverhopa honom med ord.

Sista dagen af vår sammanvaro stod jag på en kulle, ej långt från *la Storta,* och blickade öfver den nästan gränslösa *Campagna Romana.* Utsigten var skön, ville jag säga. Att den är sublim, torde ingen neka. Mitt kortsynta öga upptäckte vid horisonten något rundt, som hvälfde sig mot himlen. Och jag gissade, att det var *Sanct Peters kupol.* Då framträdde plötsligen den lille mannen, fattade min hand och sade: «Se icke ditåt; se hellre tillbaka!»

Men jag såg emot Sanct Peter dristeligen. Mitt öga fuktades; ty min tanke flög tillbaka — hemåt.

Och några timmar derefter foro vi öfver *Ponte Molle* och intågade sedan, genom *Porta del Popolo,* i *Rom.*

Ett kort uppehåll inträffade vid porten. Vi måste gå in i ett hus till venster, för att visa våra pass och få dem ve-

derbörligen tillkluddade. Det är samma hus, hvari *Luther* bodde under sin vistelse i Rom. När vi utkommo, och jag blickade öfver det präktiga torget, med sina derifrån, i form af en solfjäder, utlöpande trenne gator, sade jag till *Don Juan:*

«Här tycker jag mig varit en gång förr, och här ser ju icke farligt ut.»

Då förstummades den lille Don Juan; men han tryckte min hand. Det var hans sista varning. Jag lät föra mig till doganan, hvilken fordom varit ett Romerskt tempel — och tackade Gud att jag var i Rom.

SJETTE BOKEN.

ROM.

När först jag såg dig, gamla Rom! jag tänkte:
«Är hjeltars stad ej skönare än så?» —
Men högre, med hvart steg, din skönhet blänkte:
Allt mer din luft blef ljuf, din himmel blå.
Du tusental af njutningar mig skänkte;
Jag borta var, men i mitt hem ändå.
Och då jag, ur ditt Eden, drog mot Norden,
Det var mig, som jag lemnat fosterjorden.

Mina första dagar i Rom.

I en stum beundran öfver mitt lyckliga öde tillbragte jag mina två första dagar i Rom. Under hela resan hade hemligen, i djupet af min själ, bott en dyster, men med undergifvenhet och försakelse förenad, aning, att mitt öga aldrig skulle skåda den gamla, stora, herrliga verldsbeherrskande staden. Ögonblick funnos, då jag önskade mig en plötslig död, eller en långsammare, men stilla: och då jag nästan fruktade att med min fot beträda den Romerska jorden. Från min barndom, från de i öfrigt tråkiga och tunga dagarne, då jag först läste *Cornelius Nepos* och *Cicero de Officiis* och *De Amicitia,* stod *Alma Roma* i all sin herrlighet för mina inre blickar såsom en helgedom. Jag ville besöka den staden lika gerna som pilgrimen fordom besökte Christi graf; jag ville — nej! jag *ville* icke — jag brann af begär att trampa den jord, som alstrat så många odödliga hjeltar och historieskrifvare. På den tiden tänkte jag icke på annat än på min latin och mitt Rom. Grekiskan hade i *Dahls Chrestomathie* föga retande att bjuda mig, och ännu mindre hade *Djurbergs Geografi.* Hela mitt lilla väsende koncentrerades omkring *Rom.* Och samma förtjusning följde mig sedan genom mina långa läroår, utan hopp att mina fantastiska önskningar skulle förvandlas i verklighet.

Nu var jag i Rom, och hade intågat genom Porta del Popolo, den 20 November 1827. Och den porten har till öf-

verskrift: *Felici Faustoque Ingressui.* Men jag var ännu icke rätt säker på, att min förflutna lefnads skönaste dröm gått i fullbordan. Jag vandrade upp öfver *Piazza di Spagna* till *Trinità del Monte,* stannade på den vidlyftiga, präktiga trappans öfversta rand, och njöt den första, stora anblicken af en *liten* del af det efterlängtade Rom. Aftonsolens återkastade sken målade de aflägsna bergen, en hög, majestätisk kupol, som man sade mig skulle vara *Sanct Peters,* och många, många torn med glödande färger. Deras magiska brytning gjorde, att den lägsta horisonten i sydvest såg ut som ett lugnt, blått haf, och de öfre, dunklare molnen liknade en aflägsen, lummig strand, der ögat mellan trädens kronor upptäckte tornspiror och kupoler af en stor stad. Denna syn var skön och förtrollande. Men icke var jag i Rom för det. Hvarföre skulle jag vara i Rom? Jag hade icke förtjent en sådan lycka. Och för det andra såg jag ännu ingen ting, som motsvarade det höga begrepp, jag i min inbillning gjort mig om den fordna verldens hufvudstad.

Jag gick hem igen till det hus på *Via Borgognona,* der vi tills vidare hyrt oss in. Senare på aftonen träffade jag *Byström.* Hans ädla, manliga och likväl vänliga umgängessätt förförde mig nära nog att tro mig försatt i Sverige tillbaka. Om natten låg jag och läste: *Signor Formica* af *Hoffman.* I denna novell beskrifves huru *Salvator Rosa,* medan han vistades i Rom, bodde i ett hus på *Via Borgognona,* till utseendet temligen likt min närvarande bostad. Men icke var jag i Rom för det.

Småningom begynte jag föresätta mig att vara i Rom. Men jag hade länge en skräck för att råka på något *antikt,* och orsaken dertill bör jag äfven förklara. Jag tänkte: «När du nu rönt ett så svagt intryck af *staden* Rom — hvad skall då din själs behållning blifva af de halfgrusade lemningar, hvilka fordom varit små prydnader för Rom, medan den ännu var alla städers stad?» Jag köpte en stor och utförlig «Pianta

Topografica di Roma,» och studerade den. Jag beslöt att först besöka *Sanct Peters* kyrka.

Efter en vandring genom smala och krokiga gator ankom jag till *Ponte di Piazza di Sant' Angelo*, tågade öfver bron mellan en haye af Berninis marmorenglar, hvilka, med sina fladdrande draperier, se ut som de vore skurne i gammal ost.

Petersplatsen är stor, skön och sublim. Men på hela torget söker man förgäfves en enda punkt, der Peterskyrkans façad är i harmoni med den allt för långt bortflyttade kupolen. Och så snart man hunnit förbi torgets medelpunkt, och närmar sig christenhetens största tempel, försvinner kupolen alldeles, och man tror sig inträda i ett gigantiskt kejsare- eller konungaslott. Inom ett ögonblick har man glömt bort hvad man gick ut att söka. De ofta betydelselösa prydnader, som blifvit slösade på façaden, mellan kolonner och mellan pilastrar, och tillika öfver och under dem, väckte hos mig ett intryck, som jag ej kan beskrifva; men det var plågsamt. Hela den präktiga, öfverväldigande façaden är sargad, sönderbruten och förstörd af småsaker.

Hörom *Milizia*, den utmärkte architekten, och på sin tid högt aktade konstdomaren! Han säger om *Sanct Peters kyrka*, sedan han förut lika träffande som humoristiskt beskrifvit henne:

«Således är *S. Paul* *) mer architektoniskt skön än *S. Peter*. Och således förstod man mer i kejsar Constantins tid, när architekturen var förbi, än i det så utbasunade, allt det skönas och godas uppståndelse-sekel, under Guilier och Leoner, hvilka skapade det, med tillhjelp af den trefallt gudomlige Michel Angelo» **).

---

*) Basilican *S. Paolo*, belägen utanför Rom, förstördes af vådeld under påfven *Pius VII:s* sista sjukdom. Han fick aldrig, här i tiden, veta, att denna hans mest älskade kyrka nedbrunnit. Ruinen är ännu skön. *Leo X* ämnade åter uppbygga kyrkan.

**) Dunque S. Paolo è più architettonico di S. Pietro. Dunque a tempo di Constantino, allora quando l'architettura era spenta, se ne sape-

Men träd in i kyrkan! — Om du då långt framför dig blir varse en liten engel, bildad af marmor, så tycker du säkert om honom och vill betrakta honom på närmare håll. Gå framåt — och framåt en lång stund! Han växer, under det du går, och när du hunnit till honom, är han tre gånger så stor som du!

Det är ett stort, ett mycket stort tempel, fastän architekterne gjort det litet. Det synes mindre än det är, och, efter mitt begrepp, är det både synd och skam att bygga någonting stort, som skall se litet ut.

På marmorgolfvet är inristad en skala på storleken, d. v. s. längden af verldens sex förnämsta kyrkor. Den är, som följer:

Templum Vaticanum.
(S. Peters kyrka.)
Palm. Rom. 837.
(313 7/8 Svenska alnar.)

———

Additis Parietibus:
P. R. 862. 8. 3.
(Med murarna)
(323 1/2 Sv. alnar.)

———

Londinense S. Pauli Fanum.
(S. Pauls kyrka i London.)
P. R. 710.
(266 1/4 Sv. alnar.)

———

va di più che nel secolo della tanto trombeggiata risurrezione di tutto il bello e di tutto il buono sotto i Giulj e i Leoni per mezzo di quel Michelangelo triplicemente divino.

(*Dell' Arte di Vedere. Venezia 1798, p. 130.*)

Florentina Metropolitana.
(Kathedralen i Florens.)
Pal. Rom. 669.
(250 7/8 Sv. alnar.)

Primarium Templum Mediolanense.
(Domkyrkan i Milano.)
P. R. 606.
(227 1/4 Sv. alnar.)

Basilica S. Pauli. Via Ostiensi.
(S. Pauls kyrka, vid Rom.)
P. R. 572.
(214 1/2 Sv. alnar.)

Constantinopolitana
Divæ Sophiæ Ecclesia.
(Sophiæ-kyrkan i Constantinopel.)
P. R. 492.
(184 1/2 Sv. alnar.)

Och härtill lägger jag, på eget bevåg och för jemförelsen:

Metropolitana Ecclesia Upsalensis.
(Upsala domkyrka.)
P. R. 480.
(180 Sv. alnar.)

Första inträdet i Peterskyrkan gjorde på mig ett både obetydligt och oförklarligt intryck. Jag behöfde genomvandra henne ett par gånger, för att blifva förvånad. Beräkning och eftertanke, ett noga begrundande och åter igen beräkning äro nödvändiga, om man skall komma under fund med den stenmas-

sans oerhörda storlek. Till en början är det nyttigt att gå in i ett af de sex kapell, hvilka se ut som grafchoren i Upsala domkyrka. De flesta af dem äro betydliga kyrkor, och den, som varit der och åter träder ut i templet, skall öfverväldigas af beundran. Kommer han sedan under kupolen, blickar upp och läser i dess yttre kant de gyllene orden:

Tu es Petrus, et super hanc petram edificabo ecclesiam meam:

och *vet* förut, att hvar och en af dessa små bokstäfver är nära tre alnar hög, så förundrar det honom icke så mycket, när han får höra, att en af de fyra pelarne, hvilka omgifva högaltaret och stödja kupolen, är i diameter lika stor som den vackra kyrkan *S. Carlo di Quattro Fontane,* belägen i samma stad, och helt nära Quirinal-palatset.

En egenskap äger Peterskyrkan, som, under mina mångfaldiga besök, under loppet af nära ett och ett halft år, alltid gjorde mig nöje. Är den yttre luften kall och skarp, så är det godt och varmt i Peterskyrkan. Om den yttre luften är het och tryckande, så njuter man i Peterskyrkan den angenämaste svalka.

Då jag nu lemnade det Vaticanska templet (dit jag troligen snart återkommer) och efter att vederbörligen hafva undanskjutit det massiva läderförhänget vid en af de fyra sidodörrarne, befann mig på den präktiga trappan och kastade en blick utåt Petersplatsen, der de tvenne kolossala fontainerna, på ömse sidor om den Egyptiska pyramiden, sedan tvenne århundraden oupphörligt utströ sitt friska silfvervatten — då kunde icke en gång *snön,* den gamla bekanta vännen från Norden, hvilken, under det jag promenerat i Sanct Peters kyrka, tyst och stilla nedsväfvat och i glesa, men rena och glänsande skyar laggt sig till hvila på taken, betaga mig den fasta öfvertygelsen, att jag verkligen, lifslefvande var i Rom.

De stackars snöflingorna (de enda, jag sett i Italien) hade här ingen varaktig stad. De smälte bort, innan jag hunnit hem.

Och dagen derefter företog jag vandringen till

COLOSSEUM, hvarom så mycket är skrifvet, att intet återstår. Mina tankar och känslor vid åsynen af denna majestätiska byggnad har troligen en eller annan af mina läsare lärt känna förut, och jag vill nu blott citera:

Vespasianus byggde detta mästerverk, om vi böre tro *Cajus Suetonius Tranquillus* *). Enligt sägen **) uppfördes det af fångna judar, efter Jerusalems jemmerliga förstöring. *Titus* fulländade byggnaden. Den rymde mer än 100,000 åskådare, hvilka der, från sina säten, i all beqvämlighet betraktade huru gladiatorer mördade hvarandra, huru lejon och tigrar söndersleto christna menniskor, som ej velat afsvärja sin tro. Götherne försökte sedan att grusa den präktiga amfitheatern; men emot medlet af 1500-talet var den ännu, nära nog, i behåll. Då föll det påfven *Paul II* in att, till uppförande af hamnen vid Ripetta, derifrån hämta stenar: och flere stora och ypperliga Romerska palatser hafva sedermera uppväxt ur *Colosseum*. *Michel Angelo Buonaroti*, kallad *den gudomlige*, lät från detta byggnadskonstens mästerstycke bortföra så många stenar, att han af dem kunde förfärdiga det stora palatset *Farnese*, hvilket ännu är att bese i Rom. Men den resande kan också än i dag betrakta *Colosseum*, som mera lidit af tidens gnagande tand, än af Michel Angelos konstsinne. Den är i alla fall verldens herrligaste ruin, och åskådaren kan icke föreställa sig, att tre eller fyra Romerska palatser blifvit byggda af dess grus. I senare tider vårdas den bättre än förr. En ful, men nyttig, snedskuren mur är upprättad, för att hindra den stora massans ena sida att ramla.

---

*) Fecit et nova opera, templum Pacis foro proximum: — — — — — — Item *Amphitheatrum*, urbe media, ut destinasse compererat Augustum.

C. Suetonius Tranqu.
(Lugduni, Sumpt. Phil. Borde, Laur. Arnaud et P. Borde, 1669, p. 284.)

**) *Neigebaur*, Handbuch für Reisende in Italien. Leipzig; Brockhaus, 1826, s. 460.

Jag beder läsaren om ursäkt, att jag här låter aftrycka den Romerskt-påfliga inskrift, som står att läsa på en af Colosséens väggar:

Amphitheatrum Flavium
Triumphis Spectaculisque Insigne
Diis Gentium Impio Cultu Dicatum
Martyrum Cruore ab Impura Superstitione
Expiatum
Ne Fortitudinis Eorum Excideret Memoria
Monumentum
A Clemente X. P. M.
An. Jub. MDCLXXV.
Parietinis Dealbatis Depictum
Temporum Injuria Deletum
Benedictus XIV. P. M.
Marmore Reddi Curavit
An. Jub. MDCCL. Pont. x.

Jag köpte mig af kustoden, en kapucinermunk, för 4 bajocchi rättigheten att klättra omkring, hvar och huru jag behagade, i den magiska ovalen. Mellan gräs, blommor och lagerbuskar, hvilka frodas i det jordbemängda gruset, vandrade jag genom och i den förvånande byggnaden, der snålhet, förstöringsbegär och *konstsinne* plundrat allt hvad de kunnat behöfva, åtkomma och bortföra, och hvilken likväl ännu, efter att hafva lemnat materialier till flera af Roms största palatser, står qvar i full, majestätisk herrlighet, och troligen skönare såsom ruin, än den var under Vespasiani och efterföljande imperatorers tid. Höjden består af fyra afsatser eller ordningar, och utgör 232 Romerska Palmer eller 87 Svenska alnar.

«Kolonnerna förefalla obetydliga, emedan de icke hafva mycket att göra: och ännu mindre betyda de magra pilastrarne,

hvilka upprepa samma dekoration, som de hafva närmast under sig. En stor, imponerande massa! Hon skulle vara det mer, om hon blott hade tre afsatser, och ännu mer, om hon hade två» *).

Planen till det hela är högst enkel. Formen är äggrund. Peripherien utgör 2500 Romerska Palmer **): d. v. s. 937 1/2 Svenska alnar.

Gladiatorer hafva mördat hvarandra på denna arena. Christna martyrers blod har der flutit under lejons och tigrars tänder. Till försoning för alla dessa ohyggligheter är Colosseum förvandladt i en slags kyrka, der alla 12 *stationerne* af Christi lidande äro på taflor afbildade och beskrefne, och der hvarje Söndagseftermiddag en kapucinermunk, under bar himmel, predikar för ett större eller mindre antal åhörare. Jag hörde flere sådane, och vill återkomma till detta ämne.

Att dömma efter de mångfaldiga och olika uppgifter, jag sett, om antalet af de åskådare, som Colosseum kunde rymma, skulle jag känna mig frestad att anse det uppgå till nära 100,000. De förträffligt tänkta och utförda *Vomitoria* afledde folkmassan så lätt och så fort, att, efter skådespelets slut, alla, inom få minuter, utan att trängas, befunno sig på stadens gator.

Mitt första besök i Colosseum var det längsta. Jag tillbringade der en half dag, med *Tacitus*.

Icke dess storlek, men dess storhet och tystnad ***) behagade mig.

---

*) Le colonne non vi fanno tutto lo spicco, perchè vi fanno poca funzione, e assai meno ve ne fanno que' magri pilastri che ripetono la stessa decorazione ch'è loro immediatamente di sotto. Gran massa imponente! Più lo sarebbe, se non fosse che a tre ordini; e più ancora se a due.

(*Milizia, Dell' Arte di Vedere, Venezia, 1798, p. 128.*)

**) *Heinse, Ardinghello (Lemgo 1794, s. 259.)*

***) Sa grandeur et son silence . . . .

(*Chateaubriand, Oeuvres compl. Bruxelles, 1828, Tome VII, p. 212.*)

Julhelgen.

Min första och bästa julafton i Rom förflöt sålunda:

(kl. 9 om aftonen.)

Jag återkommer nyss från en lång promenad till *Monte Mario,* och fick, med yttersta möda, en kotlett och en flaska vin på *Trattoria del Lepre,* det största spisqvarter i Europa. Ty den helige fadren for förbi mig i sin vagn, omgifven af sitt Noble-garde och brinnande facklor. Och hvar de facklorna farit förbi, der utsläckas alla ljus, eller åtminstone stängas alla portar på spisqvarter och vinkällare. Påfven reste till basilican *S. Maria Maggiore,* under det jag och ett par vänner förtärde våra kotletter och dertill hörande vinflaskor. Sötgröt och lutfisk var icke att tänka på.

(kl. 1/2 till 12.)

I den präktiga kyrkan *Santa Maria Maggiore* har jag varit, och sitter nu i min lilla, men sköna kammare, vid en eld, som högst illa handterar några torra vinqvistar i kaminen: och jag *tänker* öfver hvad jag sett och njutit.

Det är en sägen, att *Jesu Christi vagga* förvaras i ett kapell af nyssnämnda kyrka.

Vaggan låg i en kristallkista, prydd af en gyllene engel. Engeln sades vara af guld, och det *tror* jag, lika säkert som jag tror att vår Frälsare legat i denna vagga.

Men jag *vet,* att det präktiga taket i kyrkan består af rent guld, och att detta guld var det första som *Columbus* skickade från sin nya verld till den gamla. *Ferdinand Catholicus* i Spanien öfversände det såsom ett katholskt offer till påfven *Julius II.* Och den gamle påfven trodde sig ej bättre kunna använda guldet, än att låta det pryda taket i en af hans skönaste kyrkor.

Jag såg påfven *Leo XII,* blek som döden, och klädd i en hvit, med gyllene blommor öfverhöljd skrud, sitta på sin thron i choret af den med strålande kristallkronor och röda damastdraperier, emellan de herrliga, antika kolonnerna, smyckade basilican. Då påfven intagit sin stol, begynte processionen med den heliga vaggan, hvilken högtidligt till högstdensamme frambars, som jag förmodar, för att välsignas. Den skiftande massan af folk, som under denna tid strömmar till Rom ifrån de flesta Italiens landsändar, och hvilken nu, i anseende till ceremoniens längd, grupperade sig, än sittande, än liggande emellan och omkring kyrkans pelare, utgjorde förnämsta föremålet för min uppmärksamhet. När julaftonens högtidlighet var förbi, begaf sig påfven till fots uppföre en trappa, som leder till det med kyrkan förenade palatset. Ty denna natt måste påfven hvila under samma tak, som den heliga vaggan. Många af folket gingo ut: bland dem var äfven jag; men landtmän, med hustrur och barn, hvilka i den varma kyrkan tyckte sig hafva bättre qvarter än på öppen gata, stannade qvar och inlästes tills vidare. De sofvo troligen sött på marmorgolfvet, under samma tak som påfven och den heliga vaggan.

Det finnes en kyrka i Rom, som kallas *San Luigi de' Francesi.* Dess marmorväggar och golf glänste ståtligt i skenet af lampor och ljuskronor. En lång messa föreföll mig kort; ty helt nära mig nedföll på knä den undersköna prinsessan *Jacinta Lanti,* med sin mor. Ett slags predikan skulle just löpa af stapeln, då jag gick till dörren och för två bajocchi (hvardera värd ungefär 2 sk. rgs) lånade tvenne stolar, och frambar dem till vederbörande. Tacksamma blickar voro min belöning. De satte sig, och jag stod, försänkt i åskådning. *Då* ännu visste jag icke, hvilka mina grannar voro. Jag erfor det sedan, på ett för mig lika oförmodadt, som smickrande sätt. Predikan minnes jag icke; ty hon bestod af alltför blandade elementer; men aftonens milda, klara stjernljus, och påfven och vaggan och Jacinta Lanti kommer jag ihåg, så länge jag lefver.

(Juldagen, kl. 11 f. m.)

Åter har jag varit i *S. Maria Maggiore,* och är nyss hemkommen. Klockan nära 5 på morgonen gick jag dit igen. Stora grupper af folk stodo, gingo, sutto och lågo på och omkring så väl den östra som vestra trappan, och vissa förrädiska gestalter smögo sig fram i skumrasket, utbjudande sitt upplifvande och undergörande *Acquavite.* Klockan vid pass 6 öppnades portarne, och de frusna och nyfikna skarorna rusade in.

Kort derefter framträdde påfven ur baptistèren, lyfte sin sköna, marmorhvita hand, prydd af fiskarens ring, och välsignade folket. Han åtföljdes af flere kardinaler och begaf sig till *Sixtinska* kapellet, för att der höra en messa och göra bön. Jag bemäktigade mig en plats, som för tillfället var högst fördelaktig. Genom kapellets rikt prydda och öppna hvalf såg jag påfven ligga på knä, under *Sixtus* V:s marmormonument, och i samma ögonblick, som han föll ned, spredo sig den uppgående solens första strålar genom fönstren öfver hans hufvud, och blandade sig på ett eget, underbart sätt med glansen af de mångfaldiga, brinnande vaxljusen, och med kapellets herrliga ornamenter. Då påfven försvann, intog den ridderligt sköne kardinalen *Tommaso Riario Sforza* hans ställe.

Sedan vandrade jag omkring, betraktande kyrkans rikedom. Kapellet *Borghese,* der *Clemens VIII:s* och *Paul V:s* marmorbilder sitta midt emot hvarandra, är af guld och ädla stenarter alldeles öfverhöljdt. Allt är med största flit och noggrannhet utfördt, ända till portens jerngaller, som prydes af vinrankor. Hela kyrkan, hvars präktiga cefolit-pelare äro antika, var emellan kolonnerna draperad med hvitt och rödt siden, och choret, som nu upplystes af stora, målade vaxljus, smyckadt med rödt damast.

Snart inträdde vakt i kyrkan. Schweitzer-gardet slog sin rund i choret; men jag kom, genom en lycklig händelse, att stanna innanföre, jemte några få andra. Ingen oroade mig

eller ville drifva mig från min plats. Slutligen ankom äfven en liten trupp af Nobel-gardet *(Guardia Nobile)*, och på en läktare, i mitt grannskap, sutto de främmande gesandterne, klädda i uniformer och prydde med stjernor och band. Den enda af dessa notabiliteter, som hos mig kunde väcka något interesse, var Franske ambassadören, vicomte *de Chateaubriand*.

Processionen begynte klockan tio. Påfven, i sin hvita mantel, med fibula, bars på en förgylld thron, beklädd med rödt sammet. Han var nu lika blek och likfärgad, som aftonen förut. Hufvudet betäcktes af en gyllene biskopsmössa.

Den helige fadren upplyfte, stund efter annan, sin hand och välsignade det knäfallande folket. En kort bön gjordes i Sixtinska kapellet, och kardinal *Naro*, en liten, mager, dverglik gubbe kom, i egenskap af basilicans förste prest, ifrån choret, för att emottaga påfven, som majestätiskt och långsamt framgick för att der intaga en annan thron. Kardinaler och erkebiskopar, patriarker och biskopar satte sig nedanför och omkring thronen. Nu började messan. Än aflyftades påfvens mössa och än påsattes den åter. Emellanåt frambars af en knäböjande officiant en stor, gyllene bok, hvari påfven läste. Bredvid tabernaklet lågo så väl den tredubbla kronan, som andra höga insignier, hvilka i processionen burits framför hans helighet. Efter en skön musik, steg påfven ned af thronen, framträdde till tabernaklet, messade med darrande röst, spred rökelse omkring i templet och visade sakramenterna, brödet först och sedan kalken. Efter slutad messa begaf han sig åter till sin stol. Kapellet sjöng en choral, och högtiden var slut vid pass klockan tolf. Först då kände jag huru trött jag var efter så mycket stående och gående och en sömnlös natt.

Julaftonen, så kär för alla barn i Norden, firas i Rom icke med julklappar. Den religiösa högtidligheten håller de flesta af stadens innevånare utom hus nästan hela natten. Den barnsliga festen sparas till *Trettondagen*.

Då gick jag, i sällskap med en Romersk familj, omkring i staden, sedan dagens stjerna lemnat rum för de oräkneliga

ljus och lampor, som snart bestrålade de rikt utsirade bodarne och stånden. Prydligast förekommo mig de, som voro uppslagna på torgen *S. Eustachio* och *Navona*, hvilka ock egentligen utgöra medelpunkten för folkets och i synnerhet barnens nöjen på denna glada afton. I hvar och en af dessa handelsbodar, liknande våra marknadsstånd, presiderar alltid en fantastiskt utstyrd och rikt upplyst bild, som kallas *la Befana*. Denna undergörande gestalt är roten och upphofvet till alla de vackra gåfvor, hvilka denna qväll tillfalla barnen. Deras ögon blixtrade af glädje, när pappa eller mamma stannade vid någon rätt grann bod, och de betraktade med häpnad och vördnad *la Befana*, som stod i sitt lilla skåp, såg dum ut och visste om ingen ting.

Den 22 Januari 1828.

Det var en dag, hvars like i skönhet en Nordisk sommar näppeligen kan uppvisa. Och jag vandrade ut, åtföljd af en vän från fosterlandet, genom *Porta S. Pancrazio* förbi *Villa Spada*, till den herrliga *Villa Doria-Pamfili*. Jag intogs af fröjd, af förtjusning, då jag inträdde i detta Elysium, som med sina skogar af pinier och grönekar, sina lunder af yppigt grönskande lagrar och sin tystnad, *nu*, i Januari månad, såg ut såsom vårens förlofvade land. Hänryckt kastade jag mig ned på marken, i det gröna, friska gräset: låg der och betraktade den höga och klara himlen, de sköna trädgrupperna och den varma dimma, som, lik ett magiskt flor, smög sig kring Albanos blåa bergskedja, hvilken här och der frambröt mellan piniernas jättelånga stammar. Jag stod upp igen, plockade mångfärgade blommor, glänsande aurikler och oskyldiga anemoner på gräsmattan, och bortskrämde ofta ett bi eller en fjäril, som förut tagit blomman i beslag, och vid min ankomst flydde, brummande eller tyst, i skötet af en annan blomkalk.

Och när jag åter en stund legat i solskenet, blef det mig för varmt. Jag måste söka svalka i lagrarnas skugga.

Villans omkrets utgör 7 Italienska mil. Vi genomvandrade den herrliga parken, förbi den lilla, klara sjön, hvarifrån vattenkonsterna visa sig ganska prydliga, och ankommo till en kulle, der påfåglar, guldfasaner och perlhöns solade sig, under synbara tecken till lefnadsglädje. Utanför det präktigt byggda palatset ligger djupt en rosengård, der *Dorias* och *Pamfilis* vapen, flerfaldigt upprepade, i form af örnar, liljor och dufvor, föreställas genom blommor. I slottet, eller *il Cascino,* finnas en hop taflor, ehuru till största delen utan synnerligt värde; men ovärderlig är utsigten från altanen. Der uppenbarar sig Rom i full prakt och herrlighet ända från *S. Paolos* ruin till *S. Pietros* basilica, hvilken just från denna ståndpunkt framställer sig som stoltast. Dômen lyfter sig majestätiskt; den har ingen ting, som skymmer sig.

En så varm Italiensk dag hade jag aldrig firat. Lägg dertill, att jag såg och njöt allt detta *midt i vintern!* Jag ville här nämna dagen vid namn, på det att det aldrig må utplånas ur min själ, utan vara mig dyrt och heligt för alla kommande år och dagar — de må blifva flere eller färre!

På hemvägen besökte vi *Aqua Paulina,* en högt belägen präktig fontana, anlaggd af påfven *Paul V* (Borghese), och outtömlig på det friskaste vatten, liknande bergkristall. Öfverst på façaden står denna inskrift:

Paulus V. Pont. Max.
Aquam in Agro Braccianensi
Saluberrimis Fontibus Collectam
Veteribus Aquæ Alsietinæ Ductibus Restitutis
Novisque Additis
XXXV. ab milliario duxit.

Anno Dom. MDCXII. Pontificatus sui VII.

I bergets sluttning äro qvarnar anlaggda, som drifvas af den präktiga fontanans vatten.

Rosa Taddei.

Est Deus in nobis: agitante calescimus illo.

I södra Europa, der himmel och jord se helt annorlunda ut än här, lefver och blommar en konst, för hvilken vi på Svenska icke ens äga något namn. «*Improvisazione*» heter den på Italienska, d. v. s. konsten att skaka vers ur armen. Visserligen sker sådant äfven i Norden; men gemenligen förmedelst penna, bläck och papper. I det på så många underverk rika Italien ser man män och qvinnor uppträda offentligen inför så många åhörare, som vilja betala sin biljett, och på rim af hvad art som helst och öfver hvilka ämnen, som skickelsen låter utdragas ur en urna, improvisera eller extemporera mycket vackra verser. Naturen af detta skaldeslag måste tämja äfven betalande åhörares öfverspända anspråk. Mina, måhända oriktiga, æsthetiska tankar öfver denna bländande konst vill jag vid ett annat tillfälle underställa allmänheten.

I Rom hörde jag tvenne *improvisatorer*. Den ene hette *Michele Clappiè*. Den 6 Mars 1828 stod en liten gubbe, med hvitt eller snarare intet hår och klädd i svart drägt, med silkesstrumpor och skor, under en kylig afton, på ett kallt marmorgolf, utanför *Sala Armonica di Argentina* och sålde biljetter. Den Tyske skalden *von Platen* och jag följdes åt till denna poetiska «assemblée.» Gubben stod, som sagdt är, och frös i vestibulen, och vi ansågo honom begge för en gammal afdankad vaktmästare, den der fått sig uppdraget att inkassera det inflytande silfret. Vi kommo in. Den temligen

rikt upplysta och betydligt stora salen var alldeles tom, och likväl var tiden redan inne, då affischen hade lofvat oss poesi.

Under stum och stilla förbidan sutto vi omkring en fjerdedels timme. En eller annan gång öppnades dörren och en eller två enstaka personer spatserade fram och satte sig på de rymliga bänkarne, den ene här, den andra der. Slutligen och sist, när ungefär tjugu åhörare voro församlade, inkommer den samma gubbe, som stått och frusit ett par timmar i förstugan, der han förut af hvarje inträdande begärt ämnen, bugar sig för sin allmänhet, och öfverlemnar till de för tillfället utsedde *konstdomare* de lappar, han vid dörren emottagit, dricker ett glas vatten och då ett ämne blifvit af ödet eller slumpen, d. v. s. handen, bestämdt, begynner han uppresa sin lilla, magra gestalt och med hög röst — naturligtvis sedan han af oss undfått vederbörliga rim — afsjunga en dikt öfver *la Malinconia* (Melancholien) och han lyckades förträffligt. Ämnet var ock för tillfället och hela tillställningen så passande, att en gammal, fattig poet nödvändigt måste slå sig väl ut. Derefter besjöng han *Herculis monolog på bålet*, hvilken sång jag skulle önskat äga på papper. Det sista stycket, jag hörde, kallades *Constellationerna*. Början var sublim, men när poeten företog sig att beskrifva alla himlahvalfvets stjernbilder eller åtminstone så många, han kom ihåg, då gick jag min väg.

Ett par dagar derefter satt en affisch uppsmetad i alla större gathörn, af följande innehåll:

«*För de få, men ädle och bildade åhörare, hvilka förra gången hedrade Michele Clappiè, Allobrogisk Improvisator, med sin närvaro, får han äran tillkännagifva att han, Söndagen den 9 innevarande Mars, ämnar ånyo försöka sin lycka, i Harmoniska Salen på Theatern Argentina.*

De tecken till bifall eller deltagande, han tyckte sig förnimma af sina förra åhörares ringa, men valda

antal, smickra honom med hoppet, att äfven kunna tillfredsställa ett större.»

Denna afton värfvade jag åt gubben fem kunder; men alla tillsammans utgjorde icke öfver tjugu. Och resultatet af hela hans konst blef, åtminstone i *mitt* hjerta, *Melancholie.*

Den andra af dessa konstnärer heter *Rosa Taddei.*

Hon är dotter af en ambulatorisk theaterdirektör, vid namn *Francesco Taddei,* som sjelf är en utmärkt skådespelare. Ibland fadrens trupp såg jag Rosa ofta uppträda i komedien, men som aktris föreföll hon mig både tafatt och obetydlig. Emellertid var hon på den tiden i mycket anseende som «improvisatrice» och ledamot af *Accademia Tiberina,* som en afton förärade henne en guldmedalj, sedan hon förut vederbörligen qvädit.

Man berättade i Rom, att Rosas fader, en sträng gubbe, nästan med våld tvungit henne att för folket uppträda såsom improviserande poet. Huru dermed må vara, så märkes stundom, och kanske ofta, något artificiellt och nödtvunget i hennes kompositioner, äfven i de fall, då hon icke borde finna sig besvärad af rimmen. Från sin första barndom har hon vinnlaggt sig om utbildandet af sina medfödda anlag: hon läser latin och flere lefvande språk. Då författaren vistades i Rom hade hon redan hunnit öfver trettio års ålder.

Vid *tre* särskilda tillfällen hade jag det nöjet att höra Rosa Taddei improvisera. Jag beder de läsare, som ej äro tillgifne det Italienska språket, eller derom icke äga någon kännedom, att gå förbi de få blad, dem jag här vill egna åt en kanhända ändock för lång skildring af denna märkvärdiga qvinnas poetiska aftonstunder.

Första gången.

Hon framträdde inom en nedfälld rideau, klädd i hvit drägt, med en krans af törnrosor kring håret. Hon uppläste de ämnen, som blifvit henne lemnade, och bland andra mins

jag: *Le duodeci imprese di Ercole, la Morte di Annibale, la Morte di Virginia, L' Addio di Achille da Deodamia, Antigone, che cerca il corpo di Poliñice, Contra li persecutori d' Amore,* med refrein: *Spira nelle selve ircane, Che non conosce Amor:* En fråga: *Hvilken var större: Cato Uticus eller Attilius Regulus? Numas uppstigande på thronen* &c. &c. Ämnena lades i en urna, och ett i sönder utdrogs af theaterdirektören, prins *Santa Croce,* som satt i sin loge.

Först behandlade hon, sjungande och med accompagnement af en harpa, som spelades af en äldre man: *L'Addio di Achille,* i ottave rime. Deraf förstod jag ej mycket. Rummet är för stort, och min ovana att höra språket deklameras i sång, bidrog väl dertill nästan så mycket som Rosas i början hesa stämma. Hon skördade dock mycket bifall, och hennes ansigte, den ljusa, höga pannan, de lifliga ögonen, den bleka färgen på kinderna gåfvo henne, som dessutom är ingen ting mindre än vacker, ett interessant och genialiskt uttryck, förhöjdt i mån af en stigande ingifvelse under sången. Hon drack af ett glas vatten, innan hon begynte: och nyss förut syntes hennes ögon fuktas af tårar.

Det andra ämnet var: *Le 12 Imprese di Ercole* — hvilket vidunderligt ämne för en improvisatrice! För hvar och en af de 12 verserna lät hon gifva sig ett rim. Äfven af detta stycke förstod jag endast strödda rader.

Men *Antigone* fattade jag bättre: jag följde med nästan öfverallt i sången om *Cato och Regulus,* den hon utförde med en styrka och lifighet, som satte mig i förvåning. — Ganska vacker var äfven sången om *Numa,* isynnerhet slutet, en epilog af verkligt lyriskt värde. Hon hade låtit gifva sig rim, hvilka uppropades af åhörarne, och af henne uppskrefvos. En dummer jöns skrek: *Cefolo,* men han besvarades med ett högljudt mummel af publiken, och rimmet blef ej upptaget. Likså pojkaktig var den, som till sista stycket: *Contra li persecutori d' Amore,* der hon begärde rim till *vicane,* som

förekommer i refreinen, uppropade: *pane*. Detta antog hon likväl, och i de nätta, behagliga verserna, sedan de andra rimmen blifvit använda i den ordning, hon fått dem, förekom slutligen det prosaiska *pane* på ett sätt, som tillfredsställde alla.

Hela denna tid, hvarunder hon säkert mycket ansträngde sig, förflög för mig som några minuter och det var nära midnatt, innan jag visste ordet af. — Bland rimmen till *natura* fick hon äfven *impura*, och hela detta stycke (Cato och Regulus) led ej det minsta af rimtvånget. Hon var till hela sitt väsen hänförande, ett slags *Pythia* i Apollos tempel. Värdighet, blygsamhet och oskuld är den poetiska ingifvelsens skönaste skrud, och den bar Rosa Taddei.

Allt annat må vara. De svåraste versarter må väljas af den, som improviserar; men dessa *intercalate rime*, riktiga augelli di mal augurio, som flyga in kacklande i diktens rosengård, och kunna inkastas af hvilken plumphuggare som helst, ville jag bannlysa. På sin höjd blir deras användande en öfvervunnen svårighet, och sällan uppstår af dem en skön tanke. Ej ofta kan Rosa vara så lycklig, som den gång, då hon sjöng öfver *Coriolanus* och hade dessa slutrader till hvarje vers gifna:

Chi non di Roma è figlio
Non può esser figlio di me.

Bland rimmen till *figlio* hade hon fått *coniglio* (kanin) och alla fruktade att hon skulle stranda på denna klippa. Men Rosa fortsatte dikten, utan tecken till förlägenhet: och hon sjöng:

Come d' un fier leone
Può nascere un coniglio?

Chi non di Roma è figlio,
Non può esser figlio di me;

och åhörarnes stormande bifall belönade sångerskan.

Andra gången.

Då uppträdde Rosa icke på theatern, utan i Argentinas Harmoniska sal. Inträdet kostade 5 Paoli för numererade och 3 Paoli för onumererade platser. Derföre var trängseln icke stor: skall Romaren betala, så är han icke så nyfiken. Jag kostade på mig en af de främsta platserna, för att höra väl och se väl, samt lättare kunna komma i tillfälle att framgifva de ämnen jag tagit med mig, i full öfvertygelse att *Rosa* behöfde, om icke *dessa* ämnen, åtminstone lika poetiska; ty de ämnen, hon vanligen får, äro dumma för tillfället och för ett fruntimmer vanligtvis otjenliga och svåra. Så hände äfven nu. Men de inlemnade ämnena, som genomsågos af 4 vise män vid bordet, räckte ej till; hvarpå *Rosa* framträdde till mig och begärde flera ämnen, samt derpå till några andra af sällskapet. Jag hade hemma uppskrifvit i hast tvenne: *Romeo e Giulia* samt *La Morte di Cleopatra.* Alla inkomna ämnen lades i en liten silfverurna, ur hvilken vi sedan uttogo in alles fem: och ett af mina: *La Morte di Cleopatra* befanns bland dem.

I enkel hvit klädning med ett rödt skärp, litet blek men interessant, uppträdde hon på balustraden i fonden af salen, till ett med rödt guldbroderadt sammet öfverhängdt bord, hvarpå stod en silfverstake med tvenne brinnande ljus. På sidan satt harpspelaren för att ledsaga hennes sång med ackorder.

Först sjöng hon i *Ottaver: L'Addio di Ettore alla sua famiglia.* Jag kan knappt säga, om det var bra eller matt: hon syntes ej vara förlägen, men sången innehöll många loci communes, vissa stående fraser, som kunna passa öfverallt.

Det *andra* stycket i *Ottaver* med *Rime obbligate,* som uppgåfvos af åtskilliga åhörare (dock ej af mig; ty jag älskar

ej dessa den poetiska inspirationens snörlif eller sträckbänkar, då de användas så) ett för hvarje vers — var *Il Convito di Baldasarre.* Ämnet var trögt; men hon drog sig rätt bra ur spelet.

Hon begärde en *Intercalare anacreontico* till någon af de återstående ämnena, och hon fick till *Morte di Cleopatra:*

Il Campidoglio altero
Me vinta non vedrà:

samt sedan till *altero* en mängd rim, såsom *cimiero, mensogniero, severo, straniero, sincero, vero, impero, nero, sincero:* och oaktadt dessa band hade jag det nöjet att erfara, både att hon tycktes uppeldas genast af ämnet sjelf, och att hon lyckades förträffligt i behandlingen. Genast första versen blef vacker och klangfull. Jag minnes den ännu:

Cesare! invan tu speri
Trarmi dal Tebro all' onda;
Dal Nilo sulla spunda
La Regina morrà.
Della mia spoglia non speri
Ornare il tuo cimiero;
Il Campidoglio altero
Me vinta non vedrà.

Och sedan följde många vackra verser, och med det sista uppgifna rimmet var sången fulländad.

Fjerde ämnet var: *Il pianto di Evandro sul corpo estinto del suo figlio Pallante:* och hon gjorde deraf en täck och rörande idyll.

Ett benigt ämne: *Il giudizio di Salomone* (Salomos dom) behandlade hon sedan enkelt och rent, samt slutade med

Dantes och Virgilii möte i Tartaren. Rosa frågade den, som uppgifvit ämnet, om Dante skulle framställas såsom

lefvande eller *död* (en fråga, som kanske skulle sårat den gamle Florentinske skalden, om han hört den). Det svarades: «*vivo*» — och sedan sångerskan fått en mängd af rim, mer och mindre lämpliga, bland hvilka jag erinrar mig *cacciatore* (jägare), som slapp ut ur en bred mun, kort efter det från annat håll utskickade rimmet *amore*. Hvad vill man begära för poesi, då man beter sig så? Liksom den menskliga anden icke hade fjettrar nog ändå att bära. Här var ämnet i sig sjelf ett tillräckligt band.

Dikten blef också den svagaste af alla dem jag hört Rosa Taddei improvisera.

Tredje gången.

Rosa Taddei gaf på *Teatro Valle* en *Accademia di Poesia Estemporanea.* Efter en kort ouverture af orchestern, uppgick förhänget och scenen visade tvenne med rödt damast höljda bord, på hvilka brunno tvenne silfverkandelabrer. Den vanliga harpspelaren satt till venster i rummet med sin harpa, och genom dörren i fonden, som höljdes af ett rosenrödt täckelse, framkom *Rosa,* hvitklädd, med en törnroskrans kring det mörka håret, blek men med strålande ögon. Hon helsades af den ej särdeles talrika publiken med applaudissementer: uppläste de ingifna ämnena. Jag hade lemnat fyra, nemligen *La Morte di Torquato Tasso, La bellezza della primavera, La lode della Speranza,* samt *Romeo e Giulietta.* Åtta Svenska åhörare voro närvarande och sutto i spänd väntan. Ämnena lades alla i en silfverurna och utdrogos af en herre i Barcaccian, i tre afdelningar, tre hvarje gång. Af mina ämnen blef draget: *La Morte di Torquato Tasso.*

Första sången sjöng hon öfver *I funesti effetti della gelosia, provati dal fato di Ercole e Dejanira.*

Andra sången: *Saffo, che piange alla perdita di Faone,* con intercalare:

«Crudel, perchè mai
«Mi lasci così?» — Denna täcka sång uppskref jag under improvisationen hel och hållen, och så lyder den:

Saffo, che piange alla perdita di Faone.

Qual colpa commisi,
Spietato Faone?
Mi rendi ragione
Del crudo abbandon,
Deh! volgi a me ancora
Quei tenere rai!
Crudel, perchè mai
Mi lasci così?

Beltade *svanisce*
Ma l' alma è fedele.
Non merto, crudele!
Si trista mercè.
Se tu m' abbandoni,
Eterni i mici *guai!*
Crudel! perchè mai
Mi lasci così?

Se tu sei geloso
Di qualche mia gloria,
Ancor la memoria
Scacciarne saprò.
Per sempre infelice
Oh ingrato mi *fai:*
Crudel, perchè mai
Mi lasci così?

L' affanno nel seno
Di Saffo non muore:

Il pianto del cuore
Ti piange, o crudel!
Oggetto tu sei
De' gemiti miei:
Crudel! perchè mai
Mi lasci così?

Uccider mi vuoi:
M'uccide la sorte,
E bramo la morte
Ma sol di tua man.
Ma crudo e indolente
Al pianto ti *sai:*
Crudel! perchè mai
Mi lasci così?

Oh! finchè son Saffo,
Di Te non mi scordo.
A tutto son sordo,
Non sento che Te.
Per Te lo pensiero,
Gli affetti *cangiai:*
Crudel! perchè mai
Mi lasci così?

Ma è vero, la tomba
M'apriva il destino
Quel dì, che vicino
Ti vidi, o Faon!
Quel dì, che d'appresso
Al perfido *andai* —
Crudel! perchè mai
Mi lasci così?

Rammenta quel dono,
Quel nastro, quei fiori,

Quei teneri amori,
Quel primo sospir.
Scordarli non posso,
E tu te ne *vai*: —
Crudel! perchè mai
Mi lasci così?

Alla dessa rim, svarande emot *mai*, blefvo henne uppgifna af åhörarne.

Tredje sången var *L'Incontro di Cicerone e di Catilina.* Den lyckades rätt bra, ehuru ämnet mer passat för en manlig än en qvinlig improvisator.

Fjerde sången: *L'Amore di Laura e di Petrarca* blef svagare. Hon har så många gånger besjungit detta ämne, att det nästan är uttömdt.

Femte sången sjöng hon öfver mitt ämne: *La Morte di Torquato Tasso,* och behandlade det så enkelt men poetiskt och rörande, att under det jag med spändaste uppmärksamhet följde sången, och hörde de milda ljuden melodiskt sväfva från hennes läppar, mina ögon fylldes af tårar, så att jag knappast såg hvad jag sjelf skref. Likväl är jag innerligen glad, att jag uppfattade och fästade i min plånbok hela den sköna dikten, utom en enda vers, hvilken gick mig förlorad, genom tvenne odrägliga fransosers prat, hvilka sutto bakom mig och en gång tillsades af gensdarmerna, att de måtte hålla sig tysta. «*Elle a vraiment du genie*» utlät sig en af dessa herrar, och i samma ögonblick hade jag tappat första raden af den vers, som *Rosa Taddei* då begynte. Orden strömmade från hennes läppar. Denna sång öfver Tassos död var den vackraste af alla: så här sjöng hon:

La Morte di Torquato Tasso.

Fugge la notte,
E il dì riede,

Che avrà mercede
Tanta virtù,
Già può sperare
Dolci respiri:
De' suoi sospiri
Il premio avrà.

Ha volti assai
I suoi volumi,
E sparsi i fiumi
Del suo sudor.
Ma deh! che giova?
Misero Tasso!
Manca un sol passo —
Vacilla il piè.

A Te d' appresso
Sorge l' alloro,
Che ornar decoro
Tuo crin dovrà.
Ma lascia, o Tasso!
Si degno orgoglio;
Nel Campidoglio
Potrai salir?

Morte ti chiama
A un altro serto.
Questa ì del merto
Dunque mercè!
Ma il dir non vale,
Ma il dir non giova:
L' ultima prova
Faccia il destin.

Sente quel grande
Mancar la lena:

Si volge appena:
Cade al terren.
Languisce e muore,
Lasso dagli anni,
Più dagli affanni
Tasso il divin.

Sotto l' alloro
A passo lento
Si posa a stento:
Dice: «Perchè,
Perchè piangete?»
E se raccolse;
Quindi rivolse
Lo sguardo al ciel.

«Addio! oh vita!
Di Te rinserbo
Solo l' acerbo
Danno e dolor,
Vita novella,
Più pura e bella
Trovo lassù.»

Disse agli amici:
«Il sol s' avanza.
La mia Speranza
Somiglia al sol.» —
Disse a Gonzaga
L' estremo Addio!
E va con Dio,
Divo Cantor.

Ah! torna in cielo,
Donde partisti,
L' aure celesti

A respirar.
Sopra la tomba
Il serto giace:
L' invidia tace,
E tacerà.

Under hela sången hejdade hon ingen enda gång det inspirerade loppet af tonerna och orden. Allt blef helgjutet, fullt och i all sin enkelhet sublimt. Men det sublima låg här icke i tankarnas djup och ovanlighet, eller i sjelfva uppfinningen, utan i tonen och verkan af det hela.

Sjette sången: *Niobe,* con intercalare:

«Così impara ogni mortale
I numi a rispettar»

blef, liksom den *sjunde: La Morte di Epaminonda,* till sitt innehåll mindre betydande. Ja! hon begick i den senare det historiska fel, att göra *Epaminondas* till *Spartanare.* Denna sång utdrogs äfven alltför länge, och i den sista

Åttonde sången: *Curzio,* som nedstörtar sig i svalget, felades äfven den kraftiga ingifvelse, som kan upphöja en improvisation till ett poem. Hon belönades likväl till slut af bravorop och applaudissementer, samt blef framkallad en gång, för att ånyo emottaga dem *).

*) Den, som läser detta, och förstår Italienska, skall troligen inse, att en improvisation på detta språk icke bör falla sig svår, särdeles när en smula *inspiration* kommer med i spelet. Men att improvisera för betalning, måste vara ganska svårt, och jag beklagar *Rosa Taddei.*

Le vive sepolte.

Under detta namn kunna medlemmarna af alla strängare nunneordnar i Rom innefattas. Företrädesvis torde den orden, som här nedanföre beskrifves, förtjena det.

Helt nära det påfliga Quirinal-palatset på *Monte Cavallo* och midt emot en af dess långa sidobyggnader, ligger, vid *Quattro Fontane,* ett kloster, med en liten, skön kyrka. Klostret bebos naturligtvis först och främst af en priorinna och sedermera desslikes af dithörande nunnor. De kallas «*Beständiga tillbedjerskor af det heliga sakramentet*» — (Perpetue adoratrici del Santissimo Sagramento). Deras drägt är röd. På bröstet bära de en utsydd, hvit monstrans. En svart och hvit, genomskinlig slöja döljer till hälften för dagens ljus eller nattens månsken deras anletsdrag, dem menniskors ögon aldrig få betrakta. En gång om året är det för deras anhöriga tillåtet att besöka dem; men den beslöjade nunnan skiljes från sina slägtingar af ett jerngaller, och närmare henne kunna hennes närmaste icke komma. Ett fruntimmer, som inträdt i detta kloster, — och vanligen äro dessa både unga och sköna — försvinner för verlden; hon är — — *lefvande begrafven.*

Den 22 December 1827 kom jag händelsevis att lyfta på *förskinnet* *) och inträda i denna klosterkyrka. Det var kort efter solens nedgång. Jag såg några få menniskor ligga på knä i det tysta, stilla templet; andra stodo i väntansfull andakt. Tre prester stodo för altaret: den medlersta såg ut som kärleken sjelf, i christlig mening. Han var en gammal munk, klädd i en hvit, glänsande mess-skrud och med ett

*) Vid alla kyrkor i Rom, hvilka stå öppna hela dagen, hänger framför ingången en tjock gardin af läder, den man blott behöfver skjuta undan med handen, för att slippa in.

långt snöhvitt skägg. Hans anlete bar stämpeln af den renaste och mest oskrymtade fromhet. Just som jag kom in, vände sig den gamle munken mot församlingen, upplyfte högt det heliga sakramentet, och alla de, som förut stodo på sina fötter — jag inberäknad — nedföllo på sina knän. Och i samma ögonblick nedströmmade ofvanifrån ett det skönaste samljud af qvinnoröster, som mitt öra ännu hört. Rökelsen doftade och de målade vaxljusens lågor flämtade högtidligt. Jag hörde med djup rörelse de herrliga harmonier, som brusade ned öfver mig, liksom ett himmelskt manna-regn.

Sången var af det gamla, äkta Palestrinska slaget. Den var skön och kort; men jag visste nu i alla fall, hvar jag i Rom skulle hålla min Gudstjenst.

Den 3 Februari var jag i kyrkan *Bambino di Gesù* vittne till en nunne-invigning, som förrättades af kardinalen *de' Gregorio.* Den unga adepten hette *Carlotta Gutti,* och antog namnet *Maria Placida.* Hon inträdde i kyrkan, hvilken var med blommor och grönsaker utstyrd, som man någon gång ser en landskyrka i Sverige på pingst- eller midsommarsdagen. Rikt och blossande var hon sjelf klädd, och bar en krona på hufvudet: den jemnåriga vän, som åtföljde henne, var nästan lika grann. De liknade i detta ögonblick våra svenska bondbrudar; men de nedföllo tillsammans på en bönpall framför ett af kyrkans sidoaltaren, och efter en kort andakt trädde de fram inför kardinalen, som redan, i sin fulla skrud, satt inom högaltaret i en ländstol, och var omgifven af officierande munkar och prester. Sedan de vördnadsfullt helsat den ålderstegne prelaten, emottogs den unga, blifvande nunnan af sin priorinna och sina, så väl äldre som yngre, blifvande medsystrar. I en cell afklädde de henne den prålande drägt, hon hittills burit, och hon syntes åter i en svart skrud, med långt, hängande, svart hår vid randen af altaret. Der tryckte hon — kanske för sista gången — sin verldsliga systers hand, och, förd af abbedissan, trädde hon inom altarringen och nedföll på knä framför kardinalen, som, till en början, med en

stor sax afklippte hennes sköna hår. Sedan föregick visserligen åtskilligt, som jag icke kunde se; men nunnan aflade sin ed med hög, fast och klar stämma. Kardinalen beklädde henne med slöjan och ordens öfriga insignier, lade sin hand på hennes plundrade hufvud och välsignade henne. Sist undfägnades så väl nunnan som öfriga åhörare med ett tal eller predikan af den tjenstförrättande patern, en lång och mager Augustinermunk. Deraf minnes jag så mycket, att han föreställde sig hafva sett engelen Gabriel stå på ena sidan om den unga nunnan och Satan på den andra. De tvistade och stredo om rofvet; men lyckligt och naturligtvis segrade engeln. Troligen hade samme andlige fader haft besvär med hennes beredelse.

Till yttermera visso utdelades åt alla närvarande en af meranämnde abbot författad sonett, hvilken här må erhålla ett rum, såsom prof på den i våra tider florerande andliga poesien i Rom:

Vestendo l' Abito Religioso di S. Agostino
nel Ven. Monastero
Del Bambino Gesu di Roma
L' Egregia Donzella
Signora Carlotta Gutti,
Assumendo il Nome
di Suor Maria Placida.

Sonetto.

Questa chi fia, ch' ai mostri tracotanti
Del Mondo, e di uman fasto il capo pesta?
Sclamò attonita Lei, che in pochi istanti
All' Assiro crudel troncò la testa.
Chi è mai Costei, che osa emular miei vanti?

Tosto riprese dal sepolcro desta,
La forte Donna che ai colpi pesanti
Di Sisara forò l' altera cresta.
PLACIDA Ell' è, di voi novella imago,
Risponde lor l' alto Dottor d'Ippona,
Che, frante l' armi dell' antico drago,
Anelando dal Ciel palma, e corona,
Gode de' suoi trionfi nel cuor pago,
E all' ombra del mio manto a Dio li dona.

In segno di giubilo
L' Ab. Ignazio Vellucci.

Att på Svenska öfversätta denna sonett, skulle vara ett vanskligt företag. Den nya nunnan liknas deri vid Judith, som afhögg Holofernis hufvud och vid ännu en annan lika tapper qvinna. Ja! hon öfverträffar dem båda; ty hon har nedergjort ormen, den gamle draken, den der heter djefvul och satanas. Sonetten var således att anse såsom ett ingångsspråk eller ock som en Usus till den nitiske munkens vältaliga predikan.

Carnevalen.

Af denna verldsbekanta folkfest har *Goethe* lemnat en verldsbekant skildring. Flere så väl före som efter honom hafva beskrifvit den med olika framgång. Likväl vågar jag ett försök att här teckna den Romerska carneval, jag såg och bevistade år 1828.

Redan mot slutet af Januari uppfylldes alla galanteribodar af skiftande drägter och karaktersmasker, ofta nya för hvar dag. Hvar och en ägde tillfälle att utse de för sig bäst passande och att i tid köpa eller hyra dem. Också hvimlade

alla de gator, som närmast omgifva *Corso*, större delen af dagen utaf spekulerande åskådare. Grupper samlade sig vanligen utanför den butik, der någon särdeles komisk eller elegant mask väntade på afnämare. Hvar man kom, hörde man om intet annat talas, än den förestående carnevalens nöjen och förlustelser. Ystra gossar sprungo på gatorna och erbjödo sig åt hvarje bättre klädd person, som stannade vid en klädesbod, att bära hem det byte, han der ämnade göra. Ja! carnevalen spökade så i deras hufvuden, att då en dag en resande, klädd i en rutig, Skottsk kappa, vandrade ut åt Corso, ropade de, fulla af förtjusning: «*Ecco la prima maschera!*»

Ju närmare tiden nalkades, dess lifligare blef sinnesstämningen, och dess tätare ombyte af kostymer märktes i bodarna. På *Piazza del Popolo* arbetades och upptimrades förvaringsrum för de kapplöpande hästarne och läktare för nyfikna åskådare. Ändtligen inbröt den efterlängtade dagen, då det Romerska folket skulle begynna att egna *köttet* och vällefnaden en grundlig afskedshelsning. *Carnevale* betyder: «Farväl, all mustig mat!» eller: «Låtom oss lustige vara; ty fastan och försakelsen äro hardt nära.»

Det var den 9 Februari. Förmiddagen utmärktes af ingen ting. Snarare mindre än mer folk syntes på gatorna. Omkring middagstiden började man vid Corso uthänga granna och brokiga tapeter öfver balkongerna. Palatset *Doria* var rikt smyckadt; men de stora gobelinsmålningarne öfver sjöhjelten Dorias bedrifter kunde jag icke upptäcka. För en scudo köpte jag en inträdesbiljett till den höga stentrappan utanför palatset *Ruspoli*, sjelfva centralpunkten för carnevalens lustbarheter. Den gällde för hela tiden och var icke för dyrt betald. På denna plats är en blott åskådare i ostörd frid och njuter anblicken af det hela bättre än på något annat ställe; ja, med vida större nöje än från en balkong, der han på sin höjd kan betrakta den hvimlande menniskomassans hufvuden.

Vädret var mulet, men luften mild, och ingen tänkte på väder eller vind. Med Byström, hvilken erbjöd mig jemte ett

par andra vänner en plats i sin vagn, gjorde jag en färd utåt Corso, som nu fylldes af hästar och vagnar. Ännu syntes få masker. Men fönster och altaner sirades af de skönaste grupper, hvilka tid efter annan nedöste öfver de förbifarande stora högar af *Confetti*, ett slags konfekt — af krita, temligen liknande den läckerhet, som af Svenska allmogen kallas *sockerärter*, men af åtskillig färg, skapnad och storlek. Vi mötte *grefvinnan af St. Leu, Hortense*, f. d. drottning af Holland, som var åtföljd af sin yngste son: vi mötte *Hobhouse*, lord Byrons vän: vi mötte don *Emanuel Godoy*, den fordom så lysande och lycklige fursten *de la Paz*, ännu skön i sin ålderdom: vi mötte den både unga och sköna prinsessan *Ercolani: Joachim Murats* stolta och intagande dotter och många andra märkvärdiga eller vackra gestalter. Under ljud af trumpeter kom ridande en skara, som för folket upphöjde stora fladdrande dukar af guld- och silfvertyg, sammet och atlas. Dessa voro priserne för den vid kapplöpningen segrande hästen, och sist mötte vi Roms *senator*, prins *Altieri*, klädd i en gyllene skrud, åkande i en röd och rikt förgylld vagn. Han följdes af *conservatorerne*, och de grannt utstofferade pagerne åkte i den sista vagnen. Detta lysande tåg fortsattes till *Capitolium*, under det vår vagn vek af i ett gathörn och dess invånare skingrades åt olika håll. Jag skyndade, så fort som folkmängden på de närmast Corso belägna, smärre gatorna tillät, till Capitolium.

Öfverst på trappan stod den guldklädde senatoren, hvars mantelsläp uppbars af de unga pagerne, och till honom framträdde tre långskäggiga, judiska rabbiner, anhållande i de ödmjukaste ordalag om tillstånd för de i Rom boende judar att få der qvarstanna. Som vanligt lär vara, gaf han dem, i Romerska folkets namn, tillåtelse att under loppet af *ett år* i Rom bo och vistas. Derefter vände han dem ryggen och gick in i palatset. Judarne betala detta erhållna ynnestbevis med de premier, som tillfalla ägarne af de snabbaste hästarne vid carnevalens kapplöpningar.

Nu var tid att återvända; ty mörsarne aflossades första gången på Piazza del Popolo och Piazza di Venezia. Detta är ett tecken för alla kuskar, att småningom afvika från Corso till andra gator och för alla fotgångare att i tid försäkra sig om platser på trottoirerne. Så fullpackad af åkdon, som den långa och icke i förhållande breda gatan var, behöfde i sanning denna signal gifvas i tid. En half timme derefter sköts för andra gången och då skulle Corso vara ren. Rosengårdar af sköna ansigten och drägter logo från de öppna fönstren och balkongerna: såsom blomsterhäckar stod den brokiga folkmassan utmed väggarna på ömse sidor om gatan, och en trupp gensdarmer kom ridande i fullt traf från Popolo-torget till Venezia, för att försäkra sig om frånvaron af all fara eller oordning och anmana de möjligen ännu på banan kringirrande att skyndsamt begifva sig dädan. Jag kom genom *Strada del Babuino* till Piazza del Popolo, köpte mig för en paolo plats på en af läktarne, för att derifrån åskåda

La mossa de' Cavalli. De täflande hästarne voro tio. Utstyrda med tofsar i hufvudet, bjellror eller klockor, mångfärgade bandremsor och taggiga blyklumpar fästade vid snören, fördes de förut på alla möjliga sätt uppmuntrade och hetsade hästarne fram till ändan af skranket, som der tillstängdes af en lina. Bland andra medel att förmå dem till skyndsamhet i loppet på den afgörande dagen, användes äfven ett slags svältkur under de föregående. De föras nemligen en gång om dagen Corso uppföre till Venetianska torget, der de undfå sin förplägning. Nu nedfälldes linan, och den otåligt väntande folkmängden, som nyss hurrat åt ett par arma hundar, hvilka till sin egen förvåning befunno sig på täflingsbanan och, äggade af ropen och skrattsalfvorna, med all makt lade i väg gatan uppföre, vände nu hela sin uppmärksamhet på de med blixtens hastighet framrusande hästarne. Bladguldet och bandstumparne fladdrade omkring och efter dem såsom lysande fjärilar och de taggiga blymtamparne sporrade dem till oerhörd ansträngning. Inom få sekunder voro de försvunna ur vår

åsyn, och kort derefter hördes ett skott från Piazza di Venezia till ett tecken att den segrande hästen ankommit till målet: Hvem den lycklige tillhörde, minnes jag icke, ej heller hvad den lycklige hette. Folket skingrades snart åt olika håll, för att vandra hem och bereda sig till aftonens nöjen.

Sju theatrar voro öppna under carnevalen. Att länge grubbla öfver valet för qvällen, lönade icke mödan. Jag gick till *Tordinone* och tjustes der af *Teresa Cecconis* himmelska stämma. En hel romantisk dikt låg för mig i hvar och en af hennes toner. Vid minnet af hennes sång, ehuru af många i konstväg öfverträffad, erinrar jag mig alltid (jag säger det ännu en gång) och känner djupt sanningen af *Alfieris* underbara sinnesstämning, sedan han hört en skön alt-röst *).

---

*) Il brio e la varietà di quella divina musica mi fece una profondissima impressione, lasciandomi, per così dire, un solco di armonia negli orecchi e nella immaginativa, ed agitandomi ogni più interna fibra, a tal segno che per più settimane io rimasi immerso in una malinconia straordinaria, ma non dispiacevole; dalla quale mi ridondava una totale svogliatezza e nausea per quei miei soliti studj, ma nel tempo stesso un singolarissimo bollore d' idee fantastiche, dietro alle quali avrei potuto far dei versi, se avessi saputo farli, ed esprimere dei vivissimi affetti...... Andandomi poi ricordando dei miei carnevali e di quelle poche recite dell' opera seria ch' io aveva sentite, e paragonandone gli effetti a quelli che ancora provo tuttavia, quando divezzatomi dal teatro ci ritorno dopo un certo intervallo, ritrovo sempre non vi essere il più potente e indomabile agitatore dell' animo, cuore ed intelletto mio, di quel che lo siano i suoni tutti, e specialmente le voci di contralto e di donna. Nessuna cosa mi desta più affetti, e più vari e terribili. E quasi tutte le mie tragedie sono state ideate da me o nell' atto del sentir musica o poche ore dopo.

(Vita di Vittorio Alfieri da Asti, scritta da Esso. Firenze 1822. Vol. I. p. 61.)

(Glansen och mångfalden af denna herrliga musik gjorde på mig det djupaste intryck; den lemnade, för att så tala, en ström af välljud qvar i mina öron och min inbillning, och skakade så mina innersta fibrer, att jag flere veckor derefter var nedsänkt i en utomordentlig, men ljuf melankoli. Härigenom uppstod en fullkomlig vedervilja och vämjelse för mina vanliga sysselsättningar, men på samma gång ett häftigt svall af fantastiska ideer, som säkert, i fall jag varit i stånd dertill, tvingat mig att

Andra dagen.

Det klara och vackra vädret bidrog mycket att öka lifligheten. Corso var en stund alldeles öfverfull af masker: confetti regnade ner från alla högre platser, och dylik välfägnad återsändes från alla angripna fotgångare till dem, som ofvanifrån utmanat dem. Trängseln var en stund så stor, att jag nödgades draga mig undan till *Strada di Ripetta* för att hämta andan och undgå olägenheten att bortföras i den sanslösa hvirfveln. På denna gata mötte mig ett för tillfället vida lustigare skådespel. Der samlar sig nemligen folk af den lägre klassen, hvilka under carnevalen icke hafva minst roligt och i uppfinningen af komiska masker och uppträden säkerligen äro sinnrikast. De hafva valt sig denna plats så väl för grannskapet med det stormande lifvet på Corso, som för den frihet, de här njuta att roa sig för sig sjelfva och utan fara att öfverköras eller störas af de rikas och förnämas präktiga equipager. Just som jag, vid slutet af *Via dell' Arancio*, fick en öfverblick af denna glada skara, klingade de första accorderna från en guitarr och en skön karlröst, som framträngde ur ett stort åsnehufvud, sjöng en smäktande serenad utanför ett litet fönster i nedre våningen af ett hus. Snart visade sig en gammal, ohygglig käring i fönstret, öppnade det, neg i mångahanda krumbugter och utsträckte sina magra armar mot den förföriska tillbedjaren. Men det dröjde icke länge, förrän ur en annan närgränsande fönsterglugg framstack ett rysligt gubbhufvud, försedt med tvenne vördnadsvärda bockhorn, och

---

i versform uttrycka mina lågande känslor...... Då jag sedermera erinrat mig mina carnevalsnöjen och de få operer, jag den tiden hörde, och jemfört deras intryck med det, som jag ännu erfar, då jag, efter ett längre uppehåll, besöker theatern, så finner jag, att intet så mäktigt och oemotståndligt verkar på själ, hjerta och förstånd, som en skön, qvinlig alt-röst. Intet uppväcker hos mig så starka och förfärligt genomgripande känslor. Och nästan alla mina tragedier hafva blifvit uttänkta under det jag afhört en sådan musik eller få timmar derefter.)

begynte med en mäktig stämma och under hotande åtbörder sjunga basen till älskarens kärlekssång. Så fortsattes skådespelet några minuter till alla åskådares och åhörares största lust och glädje, till dess gumman utbrast i ett klagande, hvasst och gällt accompagnement, hvaraf gubben så djupt rördes, att han hoppade ut genom fönstret, sprang fram till sin älskade, fast otrogna käring, drog henne ut på gatan, omfamnade henne, släppte henne ned igen, rusade åter i hennes armar och begynte med henne en dans, värdig Hogarths pensel, vid klangen af guitarrens strängar. Inom några ögonblick svängde sig oräkneliga par af det befängdaste utseende i dansens hvirfvel och fortsatte till dess någon ropade: «*Signori miei, dopo il ballo si mangia bene* (efter dansen behöfver man äta).» Figuren vände sig om: hans rygg framställde façaden af ett spisqvarter, försedd med en transparent, hvarpå lästes *Gnocchj famosi:* och längre ned stod skrifvet: *Ingresso alla Trattoria.* De dansande begynte förfölja gyckelmakaren; men han undkom snart ibland samlingen på Corso.

Jag inträffade i lagom tid vid *Scalino Ruspoli,* hvarifrån jag beqvämligen kunde betrakta denna dagens kapplöpning, som var alldeles lik den föregåendes, likväl med den skillnad, att en af de stora, uddiga blykläpparne gjorde sig lös från hästen, och kom liksom ur mynningen af en kanon surrande emot terrassen vid Ruspoli och hade så när slagit ihjäl ett ungt och skönt fruntimmer. Hon behöll den objudna gästen som ett byte, ehuru han förut cirkulerade emellan oss alla, som stodo henne närmast. Underligt är, att olyckor icke oftare förorsakas af dessa tunga och merendels vårdslöst fästade klumpar, vedervärdiga äfven derigenom, att de under det öfriga loppet söndersarga djuret, som bär dem. Brister snöret sönder, som fjettrar dem vid den arma hästen, så är det nästan att räkna bland underverken, om icke af de många hufvuden, som, vid dylika tillfällen, på denna gata luta sig tillhopa, något blifver träffadt.

Helt nära Ruspoli ligger palatset *Fiano,* der en marionett-theater är inrättad, hvars föreställningar innerligen roa det Romerska folket af alla stånd och vilkor. Under carnevalstiden är denna lilla både originella och nationella scen isynnerhet rik på nya produkter, hvilka snart sagdt improviseras för dagen af direktören. Den dåvarande chefen för *Teatrino Fiano* var i hela Rom ansedd för ett qvickhufvud och att dömma efter de prof af förmåga han på denna tid aflade inför sitt publicum, kan jag icke annat än underskrifva detta omdöme. Fantasi kunde åtminstone icke frånkännas honom. Eld och omvexling i föredrag och situationer, djerf satir öfver det nuvarande, så högre som lägre, Romerska lifvet var man nästan alltid säker att träffa här, om äfven någon enda gång de två fot höga, vresiga träfigurerna icke gjorde sin skyldighet, utan nödgade en kolossal menniskohand att som en Deus ex machina gripa ned ur skyn och ställa de intrasslade trådarne till rätta. Utom de vanliga Italienska folkmasquerna: *Pulcinella, Pirrò* och *Arlechino* uppträdde på denna theater en ny, enkom för Romerska folket af föreståndaren uppfunnen mask med namnet *Casandrino,* och alltid såsom hjelten eller driffjedern i stycket: alltid såsom representant för någon gammal eller ny, äkta fosterländsk egenhet, mer och mindre beslöjad eller travesterad. Hans drägt består af en blågrå rock med stora fickor, en röd vest, korta, mörka underkläder, strumpor och skor med stora spännen. På hufvudet, som betäckes af grått, yfvigt hår, bär han en vidlyftig hatt och under armen eller öfver hufvudet en ofantlig paraply. Alla hans rörelser utmärka förlägenhet och bryderi, ehuru skryt ofta ligger på hans tunga. Men han är i det hela en god tok och hjertans naiv och är jemt ute för kärleksäfventyr, hvilka likväl vanligen misslyckas. Hans bekantskap gjorde jag en dag i Januari, då ett fantastiskt stycke gafs på Fiano, under titel: *Casandrinos Dröm.* Det bestod egentligen af en monolog; ty ingen talande figur uppträdde utom den drömmande. Se här i korthet innehållet:

Casandrino står på Piazza Colonna, under hällande regn, och håller öfver hufvudet sin stora paraply, som tyckes vara ganska otät. Han darrar af köld, väta och hjertängslan: han uttrycker sin förtviflan öfver den älskades trolöshet: beskrifver huru hon denna afton mottagit en annan tillbedjare och helt enkelt kört Signor Casandrino på porten. Nu är han alldeles rådlös, ingen portnyckel har han med sig och knappt hittar han hem för nattens mörker och själens bedröfvelse. Han knäpper ihop sina händer kring paraplyn och beder så innerligen till alla helgon, att de måtte i en uppenbarelse visa honom den älskarinna, som skulle blifva honom trogen. Han lutar sig emot foten af Colonna Antonina och insomnar. Scenen förändras till en präktig sängkammare, der många gamla, besynnerliga skåp, kistor och andra möbler äro tillfinnandes. En stor, kostligt uppbäddad paulun med sidentäcke står i rummet: många vaxljus brinna i silfverkandelabrer — och Casandrino, nu en rik och förnäm man, inträder med stolta steg. Han vandrar fram och åter, ser sig omkring, och hans blickar tyckas med en innerlig trånad fästa sig vid den mjuka sängen. Slutligen kan han icke längre motstå dess inbjudande behag: han lägger sig, för att få drömma ljuft om sitt hjertas utkorade. Han har dock icke legat många sekunder, förrän ett knaprande, liksom af råttor, låter höra sig från flere håll i rummet. Han lyssnar. Locket öppnas på den ena kistan och en dödskalle tittar fram derutur, en lång smal hals följer derefter — och slutligen hoppar ett helt benrangel, under lustiga språng, ända fram till sängen, der den bäfvande Casandrino ligger och svettas, med hufvudet under täcket. Skåpdörren slås upp med en hast, och ett annat benrangel klifver ut, fattar det förra i händerna och begynner en dans. Innan kort komma de rysligaste skeletter, hvart och ett ur sin vrå, för att deltaga i den nattliga glädjen. Plötsligen knackar någon på dörren, och alla de magerlagda dansmästarne stanna, liksom för ett trollslag. Och det knackar för andra gången; de släppa hvarandras händer och synas högeligen förfärade. Men

när det knackat tredje resan, fara de, snabba som ödlor, i sina hål igen: locken tillslutas, och allt är tyst; till dess den fatala dörren springer upp och en ytterst sipp och delikat gås spatserar in i sängkammaren, vaggar fram till den slumrande Casandrino och niger för honom. Då han icke besvarar hennes artiga helsning, blir hon ond, biter i täcket och drager det till sig. Casandrino hämtar det åter, men i ett tillstånd af den grufligaste fasa. Gåsen fattar bättre tag, lyckas att rycka af honom täcket och gör min att hoppa upp till honom i sängen, då Casandrino gifver till ett rop, vaknar, gnuggar sina ögon och befinner sig åter, med sin ofantliga paraply, under hällande regn, på Piazza Colonna.

Till slut gafs en ballett, som benämndes *Sjöslaget vid Navarino,* och parodierade qvickt och roligt de stora pantomim-balletterna. Dekorationer och drägter voro vackra och väl beräknade: alla förvandlingar utfördes med en nästan otrolig hastighet och precision. Emellan akterna gingo gossar omkring och utbjödo nyss gräddade tunnrån, hvilka merendels hade en strykande afsättning och förtärdes genast.

Minnet af detta första besök på *Teatrino Fiano,* jemte förmodan, att under carnevalen der finna skämtet och nöjet på sin kulminationspunkt, lockade mig denna afton dit. Bedragen blef jag väl icke, men ej heller rätt tillfredsställd. En temligen torftig comedia: *En timmas arrest,* begynte representationen, och såsom desert bekom man en ny fars, kallad *Den anklagade Carnevalen, försvarad af Casandrino.* Carnevalen är nemligen personifierad, och nära att inför rätta dömmas till döden, såsom upphofvet till många oordningar och förvillelser; men försvaras så modigt och vältaligt af Casandrino, att hans dom mildras till elfva månaders landsflykt. Ämnet var väl uttänkt, men behandlingen hade bort vara mera underhållande. En maskerad, hvarunder afsjöngs en chorus till carnevalens ära, slutade skådespelet.

Tredje dagen.

På Scalino Ruspoli möter mig en elegant fruntimmersmask, draperad i en skön, grekisk antik drägt, helsar på fransyska, men med en alldeles obekant röst, och börjar tala om Stockholm. Flere personer, hvilka alla voro maskerade och tycktes höra till hennes sällskap, stodo på något afstånd. Jag försökte att utforska hvem eller hvarifrån hon var, men förgäfves. Hennes rena, klangfulla stämma jemte några italienska idiotismer, som här och der insmögo sig i hennes för öfrigt lediga och vackra fransyska, förrådde hennes ursprung; men om hon var hemma i Rom, Neapel, Venedig eller Florens, Tarento eller San Marino &c. var icke lätt att bestämma. Då jag ändtligen begärde veta hennes namn, svarade hon: «Kalla mig *Arianna!*» Och så snart det sista skottet hördes från Piazza di Venezia, tog hon min arm och, med en nästan befallande ton, yttrade sin önskan, att jag måtte genom trängseln föra henne till sin vagn, hvilken väntade på Piazza Colonna. Jag lydde, och vi funno på torget en präktig landau, förespänd af svarta hästar. På kusksätet satt en hvit, mjölig Pirrò, med tömmarne i ena handen och ett stort fat maccaroni i den andra. En liten den aldratäckaste Arlechino öppnade vagnsdörren, och herrskapet, bestående af fyra personer, stego derin. Innan vagnen rullade af, sade den hemlighetsfulla grekinnan: «Ni är i afton välkommen i logen N:o 10, andra raden, på theatern Tordinone,» och försvann, utan att afvakta mitt svar på denna oväntade inbjudning.

Under carnevalen äro alla de större och beqväma logerna på Roms förnämsta theatrar abonnerade. Hvar och en inreder och möblerar sin loge efter tycke och smak: en täflan visar sig här ofta emellan de rika att öfverträffa hvarandra i elegans och prakt. Granna sidengardiner och skimrande ljuskronor höra icke till sällsyntheterna, och hela salongen liknar vanligen en festivitetssal. Man aflägger och emottager besök mellan akterna, och ett ansigte, som fästat ens uppmärksamhet i

någon viss loge, befinner sig om en stund på en motsatt sida eller på en annan rad och omgifvet af helt olika sällskap. Figurer och grupper omvexla på det lifligaste: också sorlar det liksom i en bikupa, till och med under musiken, för hvars skull folket icke tyckes hafva samlat sig der. Stundom likväl, och isynnerhet när någon favoritsångare hunnit till en favoritaria, förvandlar sig sorlet i tystnad och folksamlingen till ett enda öra. Skådespelarne sjelfva veta ock att begagna sig af carnevalens oinskränkta frihet och sköta sin beqvämlighet så väl i sång som aktion.

Klockan half till 3 om natten, det vill säga, efter vårt sätt att räkna timmarne, klockan 8½ på aftonen, inträdde jag i den anvista logen på Tordinone, eller, som den också kallas, *Teatro di Apollo*. Fem maskerade personer sutto der förut. En Turk betraktade mig med allvarsamma blickar och en ung, omaskerad flicka i karlkläder med mustacher och pipskägg helsade mig mycket artigt, sade sig vara född i Stockholm, och lemnade mig ett bref från Sverige. Utan att låta märka någon förundran eller nyfikenhet, tackade jag förbindligast och stoppade det så kallade Svenska brefvet hos mig. Ingen af de masker, som nu sutto i logen, hade jag sett förut; men *Arianna*, nu klädd som en Schweitzerflicka från Haslidalen, igenkände jag på rösten. Hon vinkade, och jag satte mig emellan henne och den unge Stockholmske kavaljeren. Från scenen lät Signor *Piermarini*, såsom *Kung Carl af Sverige*, höra sin medelmåttiga sång; men vi märkte icke derpå. *Arianna* talade om operan för dagen: *Edoardo e Christinà* af *Rossini*, som jag hört flera gånger förut, men utan att kunna afvinna den något interesse. Arianna förklarade sig vara så van vid den Rossiniska musiken, att hon icke mera kunde dömma, om det, hon hörde, var fult eller vackert. Sanningen att säga, hörde hon deraf ingen ting; ty logens invånare sörjde derför att operan blef en bisak, blott ett slags folium under deras blixtrande samtal. Fransyskan var för af-

tonen alldeles bortglömd; mina öron fröjdades af jordens skönaste språk: *la lingua Toscana in una bocca Romana.*

Arianna bläddrade i sin libretto, och gjorde i anledning af pjesen den unge sig så kallande Svensken åtskilliga qvistiga frågor i Svenska historien. Då han vid deras besvarande antingen redde sig ganska slätt eller alldeles icke gaf något besked, vände hon sig till mig och ett par stora, sköna, mörkbruna ögon blänkte emot mig ur masken. Hon ville veta, hvilken konung regerat i Sverige, som hetat *Carl* och haft en dotter med namnet *Christina*, den der hemligen varit gift med en Svensk fältherre, kallad *Eduard.* Då det omsider lyckades mig att öfvertyga henne, det en sådan konung Carl aldrig suttit på Svenska thronen och att hela stycket var en usel ohistorisk och opoetisk hopsmörjelse, kastade hon med ovilja bort sin libretto, och talade aldrig ett ord mer om Sverige eller våra Svenska Carlar. *Teresa Cecconi,* såsom *Edoardo,* uppträder i första aktens fjerde scen, och när hon i recitativet hunnit till dessa orden:

Si possente è nel mio petto
Un devoto e puro affetto,

blef det sorlande publicum tyst. Och när hon herrligt sjungit och fulländat arian:

Giorno felici,
Di pace in seno,
Il ciel sereno
Ci fa sperar: &c. &c.

genljöd hela salongen af högljudda handklappningar och bifallsrop. Arianna tycktes dela det intryck, alla erforo, åtminstone af röstens hänförande styrka och djupa klang. «*Bella, bella voce* - -» sade hon och återtog sin libretto, liksom för att genom ett flitigt återläsande af orden fästa de sköna to-

nerna i minnet. Prinsessan *Christina,* föreställd af *Marianna Cecconi,* Teresas syster, väckte ej den ringaste uppmärksamhet, och de tvenne långa akterna genomtråkades temligen själlöst, om jag undantager ett par körer, som gingo bra, men sjöngos för döfva öron. Vi höllo oss skadeslösa medelst en omvexlande dialog. Arianna ville, att jag skulle beskrifva alla Svenska konungar ända från hedenhös. Jag begynte med *Oden* och slutade med *Ingiald Illråda;* ty af hans historia blef hon så förskräckt, att hon bad mig afbryta föreläsningen. Vid spektaklets slut följde jag sällskapet till vagnen. *Arianna* sade, det hon hoppades, vid vårt nästa möte, få höra, att jag erhållit glada tidningar från Sverige.

Knappt hade jag hunnit hem, förrän jag öppnade mitt bref. Det innehöll ett mångfärgadt sidenband och följande rader:

«Jag önskar, att ni behagade infinna er, maskerad i svart domino, vid den stora festino, som i öfvermorgon afton gifves på theatern Aliberti. Jag har något att der meddela er, och på det jag må vara i tillfälle att känna igen er, beder jag, att ni ville bära detta band om venstra armen.

d. 12 Februari 1828.

G. P.»

De undertecknade bokstäfvernas betydelse var mig icke svårt att gissa; men stilen föreföll mig alldeles obekant. Också beslöt jag, att ej nämna ett ord om saken för det fruntimmer, som påtagligen menades under de båda initialerna, brefvet måtte vara från henne eller icke, utan blott infinna mig på den stora maskeradbalen i den nämnde kostymen, och der afbida utvecklingen af mitt äfventyr.

Fjerde dagen.

Vädret var ganska ruskigt, men det oaktadt kämpade man ganska häftigt med confetti. Hela *Scalino Ruspoli* låg slutligen alldeles nedsnögad. Från och öfver vagnarna strömmade

starka skurar. En Mohr gick omkring, och stannade endast der han upptäckte någon vacker flicka, vare sig i fönster, på balkonger eller på gatan. Då öppnade han genast en stor, stor pappersrulle, som dessemellan troget bars under armen, och han uppläste, med basunstämma, de brokigaste och mest välluktande kärleksverser. Och är om den fjerde carnevalsdagen intet vidare att berätta.

Femte dagen,

eller *den feta Thorsdagen* (Giovedi grasso), utmärkte sig genom klar, men skarp luft. Senatorn tågade åter i ståt öfver Corso, liksom första dagen, och när gatan var fri från alla vagnar, kom äfven Franske ambassadören, i gala, åkande samma väg. Han helsades icke af några hurrarop, men väl af ett allmänneligt, mumlande sorl. Jag vet ej, om det var väl eller illa menadt.

Om aftonen var stor festino på theatern *Aliberti*. Ofantlig trängsel, bländande illumination, oräkneliga masker. Jag infann mig der, klädd i svart domino, och med mitt band om armen. Jag vandrade af och an i den hvimlande och kokheta salen, såg många besynnerliga, fula, vanliga, eleganta, vackra, gentila eller sköna gestalter. Innan kort märkte jag, att en eldröd mask förföljde mig. Snart omgafs jag af trenne korpsvarta figurer, ledsagade af en annan eldröd.

Den första masken sade: «Hvem är ni?» Jag svarade: «En mask.» Och strax försvann jag bland den öfriga menniskoskaran. Två vestaler mötte mig, hvilka jag väl kände. Innan kort upphunno mig åter alla fem maskerna. En rikt klädd Grekinna, af en majestätisk växt, utgjorde nu deras sällskap. En af de korpsvarta anhöll att i min hand få teckna initialbokstafven af mitt namn. Och hennes finger ritade ett osynligt L. Jag skakade på hufvudet, och inom ett ögonblick såg jag icke mera till dem. Qvalmet, musiken och den vilda dansen, och trängseln och de mångskiftande drägterna kunde

lätt göra en menniska yr i hufvudet. Mitt nöje af denna herrlighet började, i förhållande till den kroppsliga hettan, att svalna, och jag beslöt att begifva mig hem, då plötsligen Grekinnan framträder, fattar min hand och säger: «Tack för det, att ni ej uttalte edert namn! Jag har i afton haft mycket roligt af ett qui-pro-quo.»

Jag igenkände på rösten min hemlighetsfulla och obekanta bekantskap. Jag sade: «Får jag då aldrig se det ansigte, ur hvars förhänge så förtrollande ljud tränga till mitt hjerta?»

Hon sade: «Den sista dagen på *Scalino Ruspoli*:» och försvann.

Sjette dagen.

På Fredagarne, äfven under carnevalen, äro alla nöjen i Rom bannlysta. Men den 16 Februari uppgick och allt befann sig i samma galna tillstånd, som förut.

Österrikiske ambassadören åkte i full ståt uppför Corso till Capitolium.

Om aftonen var åter stor festino på Aliberti.

Sjunde dagen.

«*O mon Dieu! je m' ennuis!*» sade Arianna, då jag träffade henne, klädd i en orientalisk drägt, på Scalino Ruspoli. Hon bad mig föra sig till andra ändan af trappan, att hon åtminstone kunde få ombyte af föremål. Många hålögda masker betraktade mig uppmärksamt. Vill någon göra sig rätt reda för carnevalens nöjen och samla deras totalintryck, så tror jag, att öfverskriften blifver: «*Je m' ennuis.*»

Men denna dag hade flera fantastiskt sköna stunder: andra komiskt roliga. En vagn for, med rasande fart, kring torg och gator: och i den vagnen sutto tre charlataner, med stora, tryckta manifester på vers hängande omkring sig. De voro försedda med grufliga tänger och skrufvar, för att taga

ut tänder, stora jernkulor, tjenliga att svälja, såsom ett radikalt medel emot förstoppning, burkar och flaskor, m. m., allt detta *all' uso dell' Alcide dell' Argentina.* De pratade oupphörligt och roade den stora folkmassan obeskrifligt. Deras målade skylt föreställde en doktor, hvilken *con amore* rycker ut antingen tänderna eller käken, eller beggedera på en arm syndare, den der grinar öfvermåttan. Derunder stod att läsa:

Se non te fermi con la vita snella
La dente io t' estrarrò con la mascella.

Åttonde dagen.

Det var carnevalens sista dag: mulet, tvetydigt väder. Jag såg först på Caffé Greco några personer i Grekiska kostymer, bland andra en Corsicaner, som ansågs för Napoleons son, har varit kapiten vid Fransyska artilleriet och öfverallt åtföljt Napoleon, äfven vid hans återkomst från Elba. Hela gruppen skulle spisa middag på trappan vid *Trinità di Monti.* Der lågo redan utbredda ett rosigt täcke och flera röda dynor.

Måltiden gick också för sig ordentligen. En viss *Demetrio,* som lärer varit en baron *Stackelbergs* betjent, när han reste i Grekland, men nu var en herre i Rom, intog med en annan Grek de främsta platserna. De sutto alla, gnagande på stora, köttlösa ben. Utstyrda voro de i rosigt guldtyg, med alltför mycket Turkiska turbaner, somliga likväl i Grekiska mössor; andra i mångfärgade sockertoppsmössor — och hvem vet, till hvilken verldsdel eller hvad slags folk de hörde? En vacker gosse, prydd med guld och siden, officierade som page. De spisande kringslötos af mycket folk.

Rörelsen på Corso var ganska liflig, och sedan hästarne lupit och skymningen inbrutit, begyntes sjelfva slutfesten: *I Moccoli.* Hvar och en, som då är närvarande, är pligtig att hålla i handen ett brinnande ljus, det må vara stort eller litet. Det var ett skönt skådespel, att se hela Corso upplyst

af dessa mångtusende flammor och de skiftande grupper, hvilka der, i olika belysning, framställde sig. Vagnar och fotgångare hvimlade om hvarandra; hvar och en sökte utsläcka sin grannes ljus eller upptända sitt eget, som nyss af en annan nyfiken eller näsvis granne blifvit utsläckt. Glimmer och glans, buller och stoj, glädje och oskyldig ostyrighet lekte och rasade tillsammans förtroligt.

En nunna framträdde då till mig, tog mig i handen och sade:

«Tack för sist!»

På rösten igenkände jag åter *Arianna*. Hon blåste ut min vaxfackla: jag påtände den, och som jag gick fram till henne, blottade hon sitt ansigte. Det var skönt som Italiens vår. Mera kan jag icke säga, och sedan såg jag henne icke mera.

Vax dröp öfver kläder, hufvud och händer. En man stod upprätt i en vagn, förespänd af tre svarta hästar, hvilka trafvade friskt framåt. Det var en upplysningens fiende; han höll i handen en qvast, fästad på en stor käpp, hvarmed han utsopade alla ljus, så väl till höger, som venster. Lågorna fladdrade, röken hvirflade, till dess, i en hast, gensd'armerne redo utåt gatan, och hvar de redo, likväl helt långsamt, utsläcktes alla Moccoli. Denna släckning erbjöd ock en egen anblick. Framåt Piazza del Popolo och Colonna slocknade den ena lågan efter den andra, och inom två minuter befunno vi oss alla i mörkret, som dock småningom skingrades af den behornade, nytända månens bleka sken. Minnet af denna egna, besynnerligt sköna afton blir i mitt innersta en *Moccolo,* som tidens stormar aldrig kunna blåsa ut.

På *Trattoria del Lepre* åt jag min qvällsvard, i sällskap med *Thorwaldsen* och familjen *Perstani*. *Då* hade jag kunnat få veta, hvem *Arianna* var; men det ville jag icke veta.

Och med den följande dagen inbröt fastan, *la Quaresima,* då Romerska folket gör bot och bättring.

Heliga veckan

begynnes med *Palmsöndagen,* hvilken detta år inföll på den 30 Mars. Med ett par vänner åkte jag till S. Petersplatsen. Vi begåfvo oss upp till *Sala Regia,* sågo derifrån processionen med palmerna, dem påfven utdelat. Constantinopels patriark var klädd i sin kronlika mössa. Påfven, som bars i sin gyllene, sammetsklädda stol, var klädd i guldbroderad purpurmantel med hvit tiara på hufvudet och en lång utsirad palmqvist i handen. Kardinalerne buro äfven palmer. Andra hade oljoqvistar. Prins Fredrik från Danmark, som då var i Rom, såg äfven processionen i Sala Regia, likväl hade han ej der någon särskild stol; men i Capella Sistina var en för honom inrättad. Dit återvände tåget, sedan det gjort sin rund kring salen, och en lång messa begyntes, hvars slut vi ej afvaktade.

Kl. 5 på e. m. kom påfven till *S. Giovanni in Laterano,* som var full med folk. Der anropades och utropades af knäböjda prester alla helgon, och för hvar och en sjöng folket: «Ora pro nobis.» Påfven stod framför tabernaklet. En del af Capella Papale sjöng ett stycke choral, som var herrligt och upplyftande. En knäböjd chorgosse, med vaxfacklan i hand, var ofantligt lik den, som Domenichino målat i S. Girolamos nattvard i vaticanen. Ceremonien var vacker. Påfven läste sjelf några böner. Då var alldeles tyst. — Det är dock något skönt att se regenten sjelf, i sina undersåters församling, ödmjuka sig inför det Högsta Väsendet. På en gång konung och öfversteprest: den högste på jorden och inför Gud såsom den ringaste.

Den 1 April.

Efter ett fåfängt försök att inkomma i vaticanska museum, som i dag ej var öppet, steg jag ned i hvalfven under

Peterskyrkan. En af de yngre presterna följde med en fackla. Drottning Christinas graf: kejsar Otto II:s stora likkista af sten: gamla, mycket gamla mosaikmålningar, från konstens äldsta tid. Dessa hafva förut prydt den gamla basilican, hvars golf ännu synes på ett ställe i hvalfven.

Den 2 *April.*

I *Sixtinska kapellet* sjöngs Miserere af påfliga choren. Det är författadt af *Baini*. Lamentationerna, 15 till antalet, som gingo före, hade tillräckligt uttröttat mig; men när det sista ljuset utsläcktes och *Miserere* begyntes, blef jag för min väntan herrligen belönad. Det är något öfverjordiskt i denna chorus, som ren och harmonisk och klangfull genombrusar alla själens ådror, och utan all instrumentering, oblandad och helgjuten, verkar. Klockan omkring 7 var det slut, och då for jag med Persianis till *Trinità de' Pellegrini,* hvarest jag åskådade pilgrimernas fottvagning och spisning. Karlar och qvinnor tvåddes och serverades i särskilda rum. Fru *P.* och *Giulia,* som äro sorelle i detta samfund, betjenade äfven de qvinliga pilgrimerna, men till dem få inga karlar inkomma, liksom inga fruntimmer till karlarna. Dessa senare, af hvilka flera voro pittoreska figurer, sutto, till ett antal af 40 eller 50, på bänkar rundtomkring väggarna, togo af sig strumpor och skor, samt satte sina bara fötter i de med ljumt vatten fyllda baljor, som för dem framsattes. Sedan kom en kardinal och med en handduk torkade fötterna på en af pilgrimerna, och de öfriga prester och fratelli, alla klädde i en rödgredelin skjorta med bricka på venstra bröstet, gjorde sammaledes med de andra. Derpå begyntes måltiden: då de serverades af samma prester och bröder.

Den 3 *April.*

Giovedi Santo. Tidigt steg jag upp: kom klockan ½ till 8 till Persianis, frukosterade med dem och satte mig se-

dan i vagnen och rullade af med damerna till *S. Pietro.* Giulia for med herr och fru Hooper. Sir *Georges Cooke*, med sin fru kom till oss i vagnen. Först sågo vi det rum, der påfven kläder sig, innan han går i kapellet, och högstdensammes kläder. Sedan kommo vi in i kapellet, hörde och sågo en lång messa, som påfven bevistade, och sågo huru kardinalerne vid messans slut afkläddes, och åter ikläddes en annan skrud, den pontifikala. Påfven sjelf, på sin thron, höger om altaret, var i hvit mantel med guldblommor, och den gyllene mössan. När messan var slutad, gick påfven i procession med sakramentet till *Paulinska kapellet,* som hela dagen och den följande natten var rikt illumineradt. Derpå passerade han till Loggian på *Peterskyrkan* och gaf det på Petersplatsen församlade folket sin välsignelse, under kanonskott och trumpetklang. Denna högtidlighet sparade jag till påskdagen, för att ej blifva utan en plats i *Sala Clementina,* der ett stort bord, med 12 stolar, var anbragt. Många fat med rätter (magro) och frukter stodo der mellan blomsterurnor. Trängseln kring skranket var förfärlig, och af den folkhop, som der var hopklämd, kunde hälften ej någonting se. Jag hade en god plats nära skranket. Sedan fottvagningen gått för sig i ett annat rum, kommo de 12 poveri Sacerdoti i hvita kläder och hvita pajazzo-mössor på hufvudet och ställde sig i en rad framför bordet. En stund derefter kom påfven: då satte de sig ned på stolarna: prester framkommo med faten: knäböjande för påfven öfverlemnade den ena efter den andra sitt fat, som påfven tog ur hans hand och räckte öfver bordet till hvar och en af de 12. Soppa, fisk och en fritto. Sedan gaf han dem vin, och de åto och drucko och voro glade. En tribun med galler var i salen inrättad, der prins Fredrik af Danmark med sin svit åskådade ceremonien. När påfven gått, trakterades de 12 af andra prester, och de rätter, som de ej vidrörde, räckte de bakom sig åt tjenarne, som uppsamlade dem i korgar, troligen för att föra dem hem till deras boningar. — Efter mycken kapitulering med Schweitzarne, som ej illa tyckte om min

Tyska, kom jag in med fruntimmerna; men de måste stanna vid en ända af rummet, inom ett galler.

Efter allt detta gick man in i en annan sal för att se *kardinalernes* offentliga spisning. Bordet var grannt arrangeradt; men vi afvaktade icke kardinalernes ankomst, utan gjorde en rund i det öppna museum, som nu hvimlade af folk. Äfven bibliotheket var öppet, hvars långa rad af präktiga rum gjorde en skön perspektiv, bländande och magisk. Ännu ytterligare en rond i *Peterskyrkan*, och derpå kröp jag in med mina damer på en Trattoria på andra sidan om Petersplatsen, der vi intogo en tarflig Collazione, som bestod i litet fisk och bröd och vin (riktig faste-mat), men som kostade 4 Paoli. Nu var kl. 3 och således förde jag damerna till *Sixtinska kapellet;* men orkade ej *stå* der i två timmar för att afvakta *Miserere;* utan gick ut på den herrliga Petersplatsen, slog eld på min cigarr och satte mig att röka på foten af en af Arkadens kolonner. Vandrande fram åt *Castel. S. Angelo*, mötte jag *Lorenzano*, gick med honom till ett Caffé, drack en tazza, och så in i Peterskyrkan. Der messades nu i ett kapell. Der brunno ljus öfver *S. Sepolcro*. Denna dekoration var skön. Många lågo framför grafven på knä och bådo. Hela det inre af *S. Peter* var i aftonglansen alldeles gudomligt, och den ena pittoreska gruppen efter den andra ådrog sig uppmärksamhet. Hela pilgrimsskaran kom i procession, åtföljd af dem, som herbergerat dem här i Rom: karlarna voro klädda i långa bruna kåpor, som äfven täckte ansigtet, så när som på ögonen; men qvinnorna voro utan sådan maskering. Hvad pilgrimerna af båda könen beträffar, så sågo de utpajtade ut, och hvad qvinnorna särskildt rörer, så voro de likare hexor och zigenerskor än andäktiga botöfvande.

Under det lamentationerna sjöngos i kapellet, sutto *Lorenzano* och jag på de i choret redan uppslagna kardinalsbänkarna och afhandlade i en latinsk disputation katholska och Lutherska lärornas ömsesidiga företräden. Han ville väl försvara helgonen såsom förespråkare hos Gud; men jag tror

knappt, att han i själ och hjerta är den läran strängt tillgifven. Efteråt kom en liten Tysk, un ragazzo impertinente, som ville blanda sig i disputen, men blef kort bemött och drog sig ur spelet.

Nu var tid att gå i Sixtinska kapellet, och jag (ty Lorenzano slapp ej in med sin paraply) kom ganska lagom för att höra Miserere, som, liksom i går, gjorde mig glädje. Samma musik, men nöjet nytt. Efter dess slut gick jag med mina damer i det skönt och rikt illuminerade Paulinska kapellet. Der föllo de ned att bedja. Giulia i ljusskenet, på knä, med sina sköna, af tårar glänsande ögon, i svart skrud, var en rörande bild. Vi gingo sedan till S:t Peter ännu en gång, och framför *S. Sepolcro* bådo de igen. Men nu var der tystare än en timma förut. Inga pilgrimer mera syntes till: ingen kardinal Penitenziere Maggiore (Castiglione) satt nu mera, som för en stund sedan, på sin trädthron med ett långt spö i handen och gaf de knäfallande syndarena, med en liten knackning på hufvudet, absolution. Den ena vagnen rullade af efter den andra, och Antonio Bacheloni fick äfven i sin vagn föra oss väl derifrån till Trinità de' Pellegrini, liksom aftonen förut. — Nu gick jag ej in i salen der; men satt i vagnen qvar och afvaktade damernas återkomst, som gjorde ett kort besök hos de qvinliga pilgrimerna. Under det vi åkte, blickade vi med välbehag in i de sirligt smyckade och illuminerade hökarebodarna, der i smakfulla festoner hängde smakliga metwurstar och skinkor bland lagerblad och blomstrande guirlander, samt Calabriska ostar (Casa Cavalli), liknande stora, hvita ägg, omgifna af rikaste löfverk. Ganska trött af dagens mödor och ganska nöjd med dagens nöjen, insomnade jag i min säng, sedan jag önskat Persianis god natt och efter en Borghesisk supé begifvit mig a casa.

Den 4 April.

För att blanda de många Christiano-romantiska högtidligheterna med litet klassicitet, gick jag, med P. och H., på

morgonen förbi eller rättare genom *S. M. Maggiore,* der en hel chorus af prester messade kring altaret, förbi *Marii Troféer* framåt *Via di Porta Maggiore:* anlände till en port, vid hvilken man länge öfverlade huru man möjligen skulle kunna inkomma, till dess en man, som syntes på vägen, visade oss att porten blef öppen, om man läste upp den. Jag tänkte på Columbus och ägget. Genom en vacker vign, der man såg växa de dugtigaste Carcioffi och Finocchii, anlände vi dit vi ärnat oss, d. v. s. till *Minerva Medicas tempelruin.* Till sitt yttre är den bland de mest pittoreska i Rom. Öfverlefvorna af kupolen äro understödda af trädställningar, som äro nödvändiga, men vanpryda: hela templet krönes nu af den rikaste murgrönskrona, och i sirliga festoner prydas väggarna af dunkla löf och guldgula blommor. Det är inuti en decagon. I samma vign finnes äfven familjen *Aruntias* columbarium. På återvägen gingo vi förbi kyrkan *S. Bibiana.* Man blickade in genom nyckelhålet, och jag afskref den kuriösa inskriften på muren:

In questa Chiesa di S. Bibiana V. L. M.
Unita da Eugenio P. P. IIII. alla
Sacros. Patriarchale Basilica
Liberiana di S. Maria Maggiore
L. Anno MCCCCXXXIX.
E nel suo Cimeterio chiamato
Di S. Anastasio P. P. I.
Ad Ursum Pileatum
Ove riposano Undeci Mila
Ducento Sessanta Sei Corpi de
Martirizza Fanciulli e Donne
Con quello del Med:mo S. Pontifice
E del suo Successore S. Innocentio I.
Havendolo ampliato e ristorato.
Vi è l' Indulgenza Massima
Cioè Plenaria, Principalemente

La Festa di tutti li Santi
Sino all' Ottava de' Morti.

På eftermiddagen for jag med P. af i vagn till S. Peter. Först genomvandrade vi det öppna Museum Vaticanum: derpå hördes i Peterskyrkan en vacker choralmusik. Slutligen kommo vi utan svårighet in i *Sixtinska kapellet*, i rättan tid för att höra det gudomliga *Miserere*. Det är komponeradt af *Allegri*. Huru herrligt att i den mystiska skymningen, sedan alla ljusen släckts ut, ett för hvar och en af de 15 lamentationerna, höra dessa klocktoner frambrusa! Jag kan ej likna dessa sammansmälta menniskoröster vid något annat än en lefvande orgel. Trängseln var i dag ej så stor. Jag njöt dubbelt.

När musiken slutat, gick jag åter till Peterskyrkan. Fordom har vid denna tid det herrliga templet varit upplyst af ett enda, stort gyllene kors, rikt illumineradt. Påfven Leo har afskaffat detta bruk, emedan han funnit att kyrkan vid detta tillfälle ansetts som ett stort konversationsrum, och ej besökts med nog andakt. I stället för detta kors, fick man nu se hans helighet sjelf komma i templet och falla ned på knä, omgifven och uppvaktad af kardinaler, som alla fingo i handen ett plakat att genomläsa, liggande på knä. Efter en lång, tyst bön, hvarunder från en Loggia visades granna reliker och ett präktigt, glänsande kors, stod påfven upp och gick. Vi äfven. Petersplatsen var präktig i aftonskenet, hvimlande af menniskor; men utan trängsel. Full kan den ej gerna bli. Det blef skymning snart. Bodarnas illumination förnöjde oss på hemvägen.

Den 5 April.

Sabbato Santo. I Laterankyrkans baptisterium döptes två Judinnor, en Mohrinna och en Turk. Denna ceremoni såg

jag ej; men i sjelfva kyrkan såg jag huru kardinal-vikarien, *Placido Zurla,* förrättade ordinationen. Han klippte de unga presternas hår liksom en herde klipper sin hjord: han iklädde dem skjortor, och sedan allt var förrättadt, uppstämde han Gloria in excelsis Deo, hvarvid klockorna begynte klinga. Strax derefter sköts från Castel S. Angelo, och inom några ögonblick voro alla stadens klockor i gång, och i gathörn, på gator och i gränder, från fönster och gluggar sköt man af alla krafter. Då jag vandrade från Laterankyrkan till Colosséen, stod en karl och sköt med en pistol i ett fönster. Vid Pantheon, vid Maria sopra Minerva, der vi gingo förbi, skrällde man och sköt med lösa bösspipor och andra gevär. Likväl «*gick man ej lifløs på gatorna,*» som jag hört någon yttra i en berättelse om den heliga Lördagens excesser. Ännu långt fram på eftermiddagen hörde man skott från åtskilliga sidor af staden.

Den 6 *April.*

Påskdagen. Alla föregående dagar af heliga veckan kunna anses såsom förberedelser till den stora påskdagen, då liksom i en medelpunkt der alla de festliga strålarna förena sig. I år var den herrlig. På den klaraste morgon vandrade jag med P. till S. Peter, anlände inom Schweitzer-vaktens cirkel i rättan tid, språkade med Giulia och Virginia, bråkade med Irländaren, som ej ville inträda inom vakten, oaktadt jag erbjöd mig att hjelpa honom igenom. Snart hördes trumpetklang, vakternas leder öppnade sig och den praktfulla processionen kom långsamt tågande genom den höga porten. Främst bars en stor tredubbel krona, hvarefter följde tre biskopsmössor, besatta med ädla stenar. Sedan prester af åtskilliga grader, kardinaler och ändtligen påfven, omgifven af sin Guardia Nobile. Han bars på sin thron, af rödklädda bärare, under en hvit sidenhimmel med guldfransar: bakom honom tvenne utbredda påfågelsstjertar, som skola betyda basilikor, jag vet ej af hvad anledning. Sjelf var han klädd i sin stora pontifikalskrud med

en rik, tredubbel kronmitra på hufvudet, besatt med ädla stenar. Tid efter annan gaf han välsignelse åt det på knä nederfallande folket. Han gjorde sin vördnadsbetygelse, som jag tyckte, framför S. Peters bild, tåget anlände fram till choret, som var klädt med rödt och guld. Gyllene englar sväfvade öfver den hvitklädda påfliga thronen midt för tabernaklet. En annan thron stod på högra sidan: der satte påfven sig först. Sedan något blifvit sjunget, framträdde kardinal *Riario Sforza* och klädde om påfven i en annan skrud. Ett slags gulrandigt pallium, som vid halsen var prydt af svarta kors, lades öfver manteln och den gyllene mössan sattes på hufvudet. Sedan celebrerade påfven den långa messan sjelf, gick fram och rökte vid tabernaklet, samt visade brödet och kalken för folket. Kardinalerna *Pacca* och *Riario* biträdde. Statssekreteraren, kardinal *Somaglia*, satt bredvid thronen: flere biskopar sutto deromkring, och en svartklädd kammarherre stod bredvid.

Men när hela messan var förbi och processionen gått ut igen i samma ordning, och då jag trädde ut ur kyrkan, hvilken praktfull anblick erbjöd den solbeglänsta, af menniskor öfverhöljda Petersplatsen! Oförgätligt och förvånande var dess intryck: hvimlet och de mångfärgade drägterna och glänsande ekipagerna: soldaterna, taken och altanerna som sirades af skiftande grupper! På Loggian, som var prydd af rödt sammet, på hvilket lästes Clemens XI:s namn, frambars påfven på sin thron, och, omgifven af kardinaler, bredde han armarna ut, och under trumpetklang och kanonernas dunder från fästet S. Angelo, gaf välsignelsen åt den, säkerligen tjugu tusen man starka, menniskoskaran nedanföre. De föllo ned på knä, de mångtusende: benediktions-formulären nedkastades, och folket stred om den lyckan att besitta dem.

Sedan påfven gifvit välsignelsen, hvarunder trupperna stodo i fyrkant uppställda på Petersplatsen, begynte den stilla och tysta menniskomassan att röra sig och hvimla. Det utgjorde en stor förnöjelse att under den blå himlen, i det herrligaste

solsken och under fontainernas behagliga sus vandra omkring den präktiga platsen, som, oaktadt sin ofantliga vidd, nu ej var mer än lagom. Småningom drog man sig hemåt: jag med själen full af det rikaste minne, och af ett hopp, som lofvade en afton, värdig den skönaste dag.

Knappt hade skymningen inbrutit, då jag med P. begaf mig samma väg till S. Petri plats, den sublima medelpunkten, dit (under heliga veckan isynnerhet) menniskorna löpa som radier i en cirkel. Redan vid ankomsten till *Cast. S. Angelo* njöts en försmak af det praktfulla, öfverjordiskt herrliga skådespel, som väntade oss. Matt och stilla sken den kolossala kupolen genom skymningen. För att ej småningom, under det mörkret tilltog, njuta en bit i sender af det himmelska smycket, inträdde vi i ett caffé, och afvaktade der det efterlängtade mörkret. Det kom. Och när jag nu stod vid Petersplatsen och såg midt framför mig, öfver den stora menniskomängden, öfver hus och palatser, öfver Vaticanen höja sig mot himlen den majestätiska Petri-kyrkan, smyckad af tusende sinom tusende brinnande lampor, då genomstrålades äfven min själ af ett ljus, som aldrig skall slockna. Hela dagen hade varit klar och himlen utan moln; men nu, liksom himlen ville förhöja skådespelets prakt, lade sig svarta, mystiska moln till bakgrund mot det förklarade, gigantiska gudahuset, som stod lik en nattens drottning, prydd af sina oräkneliga, gnistrande juveler, stilla, stilla och endast glänste. Stjernorna, blyga och fruktande att fördunklas, drogo sig alla bakom molnens förlåt: allenast *en* blickade klart ned med sitt tindrande öga, nyfiken att betrakta det nya himlahvalfvet med sitt glänsande stjernsystem. Rikt var kupolen upplyst: dess öfre krona skimrade af idel lågor och korset öfverst syntes helt och hållet vara eld. De mellanrum, som ej af lampor täcktes, voro djupt svarta, och hela hvalfvet syntes nästan som en svart sammetshimmel, rikt sirad af juveler. Hela kyrkan var illuminerad, ja äfven den ståtliga Arcaden pryddes af lampor. Likväl var detta ljus ännu otillräckligt att egentligen upplysa platsen eller kyr-

kan. Derföre gjorde det en så magisk effekt. Det förtog ej de starka kringliggande skuggorna, och glänste, skimrade, utan att upplysa.

Men nu, i ett ögonblick, skedde en förvandling. På en gång fladdrade upp, mellan lamporna, nya, friska och spelande lågor: och mer än dubbel blef den glans, som göt sig öfver templet och upplyste nejden. I första ögonblicket af denna nytändning dansade dessa lågor lifligt och praktfullt i skimrande ringar: hela platsen och arcaderna upplystes, och det blef såsom om dagen. Bländande och öfverraskande var denna förvandling; men sedd på nära håll var den första belysningen nästan skönare och sublimare. Ännu länge betraktade jag det hänryckande skådespelet: slet mig slutligen derifrån, men stannade flera gånger på vägen och sist på Ponte S. Angelo, för att der ännu njuta några minuter af templets prakt. P., som ville gå vidare, sade: «Du är nu alldeles omättlig.» Och han hade rätt. Det sköna, då det är i så stor stil, väcker, på samma gång som det tillfredsställer, ett omättligt begär — hos *mig*. Trängseln var stor på bron: en vagn hade der gått sönder. Det förundrar mig att ej flera än en vagn skadades, och att, efter hvad jag vet, alla armar och ben höllo. Själen var kroppen så öfvermäktig, att jag alldeles icke kände smärtan i min venstra fot, som hela aftonen under gåendet marterat mig.

Vi kommo upp till *Monte Pincio*, efter vår plan, innan illuminationen var förbi. Den verkan, som den öfver alla andra byggnader konungsligt dominerande Peterskyrkan härifrån gjorde, kan ej beskrifvas. Hon stod som en förtrollande, bländande ljuskrona: ett féeslott, ett himmelskt palladium, som under det tysta mörkret sänkt sig ned för att med ett öfverjordiskt skimmer förklara verlden. Från flera punkter njöt jag dess åsyn. *S. Carlos* mörka dôm, Monte Pincios trädgrupper, ja! det dunkelt framträdande Monte Mario bidrogo att gifva taflan hållning och majestät. S. Peters tempel såg ut derifrån, som vore det byggdt af bara glimmande stjernor. Ännu

en stund, sedan P. gått till hvila, stod jag qvar i min tysta, ensliga förtjusning.

Den 7 April.

Förut har alltid samma afton, som S. Peter varit illuminerad, *fyrverkeriet* (la Girandola) blifvit afbrändt på Castellet S. Angelo. I år flyttades det senare till följande dagen, och det med stort skäl; ty dels skulle tvenne sådana praktstycken på en afton beröfva hvarandra effekten, dels blefve naturligtvis trängseln och oredan större, då en sammanpackad folkhop skall i flygande hast ombyta lokal för att förnöja sig af båda, och hvar och en söker att komma först fram för att få bästa platsen.

På förmiddagen gjorde jag med H. ett besök i bildhuggaren *Fabris* studium, som var beläget mellan mitt logis och Piazza Barberini. Vi kunde ej få se modellen till Tassos stod, hvilken skall pryda hans monument i S. Onofrio; men deremot besågs den ofantliga kolossen *Milo Crotoniates,* som under det hans fingrar fastnat i en trädstam, den han vill bryta i stycken, anfalles af ett lejon, som reser sig upp och biter honom i låret. Några fulla, trinda blodsdroppar hänga nedanför, och skola snart falla. Milo, betagen af harm och smärta, vänder sig om och gapar öfver lejonet, utan att kunna skada det, och blir dess offer, ett varnande exempel för alla, de der förhäfva sig öfver sin styrka. — Åtskilliga andra grupper och byster befunno sig i ateliern: påfven Leo och flera kardinaler: ett monument öfver ett fruntimmer: Genien, som Fabris gjort till Canovas grafvård i Venedig.

Milo var af Pius VII ämnad att huggas i marmor och uppställas på Monte Pincios promenad. Denna idé har aldrig blifvit utförd, och endast modellen finnes: en mera kolossal staty har väl aldrig blifvit i marmor bildad.

För att ej komma för sent till *lustelden* på S. Angelo, lagade vi så att vi kommo för bittida. Togo derföre in på

ett Caffé, drucko en mezzo caldo, och ankomna till Piazza di S. Angelo fingo vi ändå vänta öfver en half timma bland den ögonblickligen tilltagande trängseln. Likväl var så tillstäldt, att ingen vagn fick vända, utan måste taga återvägen öfver andra gator. En käring, som blifvit besatt af nyfikenhetens onda ande, regerade grufligt, skuffade och trätte för att onödigtvis komma längre fram. Jag kunde ej underlåta att meddela henne en puff med högra armbågen, under det hon passerade min orbita. Högeligen deröfver förbittrad och befängdt tilltagsen, emedan hon åtföljdes af en gens'darme, som var hennes äkta hälft, hviskade hon icke, men skrek honom i örat, att hon blifvit förolämpad af en djerf karl, som stod helt nära. Ifrigt frågade mannen: «Dove è?» — «Eccolo quà!» svarade qvinnan, pekande på mig. Gensd'armen såg på mig, yttrade intet annat än: «Hm!» och gick sina färde med huskorset under armen. Olycklig jag, om jag t. ex. varit någon sämre klädd, eller icke hört till den stora väldiga nationen «*Forestieri*,» hvilken här i Rom tillskansat sig rättigheten att nästan uteslutande åskåda alla högtidligheter, och att undanttränga de Romare, hvilka liksom taga för afgjordt, att dessa fester icke äro för dem. Man skulle kunna säga, att årligen, när heliga veckan firas, Rom bestormas af Angler, Germaner och Göter, liksom i fordna dagar; med den skillnad, att de nu lemna qvar sitt guld, då de fordom togo det Romerska med sig.

Alle ore due di notte sköts från kastellet: en raket steg upp och fyrverkeriet antändes. Vesuvii utbrott föreställdes först. Liksom ur en ofantlig krater uppvällde massor af eld och rök, hvilka genombrötos af uddiga blixtar: eldkulor och luftbägare flögo genom luften, kometer med hviftande svansar ilade ut och beskrefvo sina banor och sprungo sönder i snart slocknande gnistor. Derpå följde en grann illumination af hela det stolta kastellet med bleka eldar, liknande diamanter. Raketer och luftbägare, dundrande kanonskott emellanåt. Snart framställde kastellet en enda ofantlig fontaine och i präktiga

kaskader strömmade färgade eldar ned ur alla dess öppningar. Denna dekoration var ytterst präktig. Och sist gafs ännu ett Vesuviskt utbrott, mycket grannare än det första och af förvånande effekt. Denna sista dekoration skall vara uppfunnen af *M. Angelo Buonaroti.* Några få raketer uppgingo ännu. Tre skott aflossades och allt var slut.

Alla öfverensstämma deri, att man ej kan se ett skönare fyrverkeri. Hvad verkan skulle det då göra på mig, som *aldrig* förr sett något fyrverkeri? Icke kunde jag för tvenne år sedan ana, att jag skulle första gången se ett sådant skådespel vid S. Angelo i Rom. Lokalen är egen, och en mera majestätisk finnes troligen ej för en dylik fest. Men *S. Pietro,* illuminerad, står dock högre.

Färden kring Nemi-sjön *).

Första Sången.

Menskan allt hvad skönt, hon önskar,
Under vårens namn förstår.
Ingen vår på jorden grönskar,
Sådan som Italiens vår.
Ingen Nordens vår kan vara
Skönare än vintern här.

---

*) Författaren hade stannat med utarbetningen vid detta ställe af sin resebeskrifning, då hans frånfälle inträffade. Han hade ämnat besjunga «*Färden kring Nemi-sjön*» i ett poem, liksom «*Månskensnatten i Albano*» (införd i Hesperiderna), men endast början blef färdig. Den meddelas här, och efterföljes af ett utkast eller «*Skelett,*» såsom författaren sjelf kallat det, då han skickade det till tryckeriet. Äfven detta är ofulländadt.

Nordens vår är vinter bara;
Tänk, hvad då dess vinter är!

Roma, som en nygift enka,
Prunkar, smekt af vestans vind.
I dess krans smaragder blänka:
Våren sminkar hennes kind.
Ser du? Villa Malta sedan
Som en brud i rosor står,
Och i dess accacier redan
Näktergaln om natten slår.

Tyngd af liljor och af rosor,
Villa Spada vinkar mig.
Vällukt, som ur öppna dosor,
Ur dess kalkar sprider sig.
När i stadens fängsel inne
Våren kan regera så,
Så förtjusa menskans sinne —
Hvad skall landet vara då?

Himlen ler, och solen skiner:
Allting blommar, hvart du ser.
Rom, farväl! Farväl, ruiner!
Jag på utflygt mig beger.
Glad, som fågeln flyr ur buren,
Qvittrande, till nästa träd,
Till den lefvande naturen
Så jag flyr. Hvem följer med?

Hästarne för vagnen spritta,
Der i lycklig enighet
Tvenne målarbröder sitta,
Två skulptörer, en poet.
Blir naturn ej då studerad

Utanpå som inuti,
Njuten, känd och dechiffrerad,
Säg mig, när skall hon det bli?

Det bär af till Lateranen.
Genom San Giovannis port
Rullar lilla karavanen
Gladt och muntert, flinkt och fort.
Utom porten några tretti
Steg man gör en vensterväng,
Vid Locandan der con letti:
Det vill säga: utan säng.

Säng behöfves icke heller;
Solen högt på fästet står;
Men låt se, hvad vinet gäller,
Och hvad värdens kök förmår.
Renligt duktyg läggs på bordet,
Endast solkadt litet grand.
Camerieren tar till ordet,
Med serveten i sin hand:

«Ah Signori — oggi magro,
Poca roba di mangiar:
Riso — broccoli all' agro —
Pesce —» Nu han väntar svar.
«Frutto c' e?» — «Niente frutto.» —
«E patatte?» — «Signor, sì.
Insalata — — — «Ecco tutto!» —
Mager lär vår middag bli.

«Ej så mager dock in tutto» — —
Ger Lysipp till kraftigt svar,
Och en knippa af presciutto *)

*) Skinka.

Han utur sin ficka drar.
Röda skifvor, läckra, fina,
Komna från Bersanis *) bod,
Re'n i middagssolen skina,
Reta gommen och ge mod.

Nu begynner man att skära,
Under löje, lof och pris,
Och att smaka och förtära
Uppå protestantiskt vis.
Fisken re'n i oljan fräser,
Vår potates kokas re'n;
Men Francesco kyparn snäser,
Som med vinet är så sen.

Vinet kom — och det var mustigt,
Var «asciutto,» friskt och godt,
Och Francesco's mod blir lustigt
Vid fogliettans åsyn blott.
Vid det sjette, sjunde glaset
Darrar icke mer hans hand,
Och vid slutet af kalaset
Stod hans näsa uti brand.

Skrif ej mer om vin, min penna!
Tyst med maten nu, min sång!
Ty den mätte tål ej känna
Lukten af en rätt en gång.
Den, hvars inre hungren fräter,
Som är goda kockars vän,
Hellre mat på bordet äter,
Än i vers han läser den.

---

*) En ryktbar hökare i Rom.

Skaran nu ej längre töfvar:
Sångmö, upp i vagnen spring!
Och om sömnen dig bedöfvar,
Sof, du! det gör ingen ting.
Sömnen är en kostlig gåfva:
Den, som reser, sofva bör,
Och när alla andra sofva,
Sången äfven blunda tör.

Den, som sofver, när han reser,
Har båd' hvila och motion.
Trygg, som en Camaldoleser,
Sköter han sin digestion.
Den, som hvilar på sitt öra,
Lycklig är som Sagans prins.
Intet se och intet höra,
Är det lugnaste, som finns.

Det är öfvermåttan bråkigt
Att studera folk och djur.
Ingen ting är mera tråkigt,
Än ett stycke skön natur.
Bäst är färdas som en bytta,
Utan griller, lugn och kall;
Den har alltid rest med nytta,
Som har kommit dit han skall.

Re'n vid Tor di mezza via
Ekipaget håller still.
Redan gommen börjat klia:
Strupen åter läskas vill.
Orvieto-flaskan renas
Från sin olja, med en klut;
Tungan af dess safter lenas,
Som i glaset perla ut.

Bror Lysippus genast väcktes
Af ett glas: «Drick ut, min vän!»
Och han tömde, hvad som räcktes,
Och så sof han tryggt igen.
Allt betalt! — Nu voro alla
Uti vagnen, Gud ske lof!
Åter hördes piskan knalla:
Åter åkte man och sof.

Men Poeter sofva föga;
Magra derför blifva de.
Sällan sluta de sitt öga
Der, som något är att se.
Mycket fetare de blefvo,
Fingo kanske lagrar fler
Om de litet mindre skrefvo,
Hoc est: sofvo litet mer.

Uti vagnen satt poeten
Vakande, och kring sig såg:
Såg den blomstrande tapeten,
Som uppå Campagnan låg.
Såg de gamla grafvar prydda
Utaf friska murgrönsblad:
Här och der en herdes hydda,
Och de feta hjordars rad.

Aqua Claudia, mossig, sträcker
Sina brustna bågar ut.
Aqua Felix längre räcker;
Dess arcader ta ej slut.
Aqua Felix må det heta;
Det är nejdens rikedom:
Det gör alla vigner feta,
Och det vattnar hela Rom.

Se, de skogbeväxta bergen
Höja sig allt högre opp,
Glödande i aftonfärgen:
Högst är Monte Cavos topp.
Husen i Marino redan
Kunna skönjas mer och mer.
Af Castel Gandolfo sedan
Tydligt man kupolen ser.

På en yande boricka,
Med en blick, så stolt och fri,
Rider en Genzanerflicka,
Leende, vår vagn förbi.
Efter henne kommer presten
Med en stor och slokig hatt.
Fort vill ryttaren; men hästen
Syns bekajad utaf spatt.

Här, af blågrå bufflar dragen,
Kör med vin en fora fram.
Kusken sofver tungt, på magen,
Öfver tunnan, full af dam.
Bufflarna mot diket skrida.
Der, i lunk och sakta mak,
Två på samma åsna rida,
Flickan framtill, gossen bak.

Sångmön hviskar till poeten:
«Kan du tyda sömnens språk?» —
«Nej, min dame! den vitterheten
Hör till andeverldens bråk.
Fyra ting jag högst fördömmer,
Och de äro: äta sent,
Grubbla öfver det jag drömmer,
Räkna bråk och skrifva rent.» —

Men hon svarte: «Drömmar gömma
Mången visdom. Hör och lär!
Jag vill tolka hvad de drömma,
Alla de, som slumra här.
Se Tommaso! Ögat slutet —
Handen leker: — hör och märk!
Han i sömnen oförtrutet
Modellerar Madame Starke *).

Re'n den lärda damen sitter
Tåligt på en kanapé.
Konstnärn utaf längtan spritter,
Att sin smörjelse få ge.
Tungt hon lutar sig mot kudden,
Blundar, näsan högt i sky,
Och ministern **) står med sudden,
För att sminka hennes hy.

Hennes anlet han betäcker
Med en välling utaf gips.
Maskens likhet undran väcker:
Allt är färdigt ren; men vips!
Psi! — — den lärda damen nyser. —
Som från mogen nöt ett fnas,
Skorpan lossnar — o, jag ryser! —
Slår i golfvet, går i kras.

På Tommasos läppar sväfvar
Ett «God dam!» Hans kind är röd.
Krampigt knyta sig hans näfvar,
Och hans öron stå i glöd.
Sofvande han modellere,

*) Ett Engelskt fruntimmer, som skrifvit en *Guide des Voyageurs*. hvilken nu för tiden utgör resande Engelsmäns Vademecum.

**) Förste arbetaren eller föreståndaren i en skulptörs atelier kallas så,

Och gipsere, bäst han vill!
Ty, min son! här sofva flere,
Dem vårt öga drages till.» —

«Se Giovanni's kinder blossa —
Säg mig, sångmö! hvarför så?
«Kejsar Fredrik Barbarossa *)
Vill en örfil honom slå.
Han till Delphis tempel hastar,
Och, invid en lagers fot,
Der han rörd sig nederkastar,
Får en kyss af Polygnot *).

Men Lysippus ögat sluter,
Nordiskt kraftig, sydligt mild:
Och i drömmen än han njuter
Af sin verklighet en bild.
Ser du? Nord och Söder strida,
Hvem af dem han hörer till,
Ropande: «Blif vid min sida!
Jag dig ensam äga vill.»

Derför i Olympens salar
Har han re'n sin boning fäst,
Der med gudarna han talar,
Likväl med gudinnor mest.
Der de skönsta gudadragen
Han till sina bilder stjäl.
Med de himmelska behagen
Ger han marmorn sjelf en själ.

Och i Södern och i Norden
Glänsande hans bilder stå.

*) Alluderar på särskilda konstverk af målaren Giovanni.

Till sitt älsklingshem på jorden
Väljer han dem båda två.
Men när högst hans hjerta bäfvar
Af odödlighetens hopp,
Han från jordens dalar sväfvar
Till Olympens gudar opp.

Hebe, sjelf Olympens smycke,
Bjuder honom nektarn varm.
Juno, mästarns mästerstycke,
Sluter honom till sin barm.
Sådan lön är konsten värdig:
Hennes hjerta slår vid hans,
Och Victorian, redan färdig,
Räcker honom sjelf sin krans.

Mellertid se der en annan
Sofvare. Francesco se!
Droppar spricka ut i pannan:
Doft hans näsas blommor ge.
Vinets andar promenera
I hans hjernas kamrar opp,
Der de leka och husera
Med de glada drömmars tropp.

Och han drömmer, att han söker
Indiens Bacchus, trött och rörd.
Hjertat klappar, vägen kröker;
Snart pilgrimens bön är hörd.
Österlandets sol förgyller
Ganges, full af bara vin,
Och förtjust Francesco fyller
Re'n en halfstopskarafin.

Mellan palmer, mellan drufvor
Tama leoparder gå,

Och på stranden sköna tufvor
Utaf mandelpudding stå.
Öfver floden re'n han simmar;
Målet han eröfra vill.
Präktigt Bacchi tempel glimmar —»
Puff! då stöter vagnen till . . . . .

Och han vaknar. Alla vakna,
Gäspa, se sig rundt omkring.
Några sina fröjder sakna,
Fast de mistat ingen ting.
«Vänner! låten drömmen fara;
Ingen dröm så skön jag vet,
Ingen dröm så skön kan vara,
Som Italiens verklighet.»

Vagnen sakta uppför rullar;
Uppför plägar ej gå fort.
Nu går vägen mellan kullar
Ända till Albanos port.
Tvenne vandringsmän man finner
Makligt stryka vägen fram.
Svett från deras pannor rinner,
Och de höljas utaf dam.

«Halt! Wer da?» — «Två goda vänner,
Rusticus och Aristark.
Det är fan hvad solen bränner;
Här är en förbannad mark.» —
«Sitten upp hos oss!» — «Jag tackar;
Nej! då blir jag kall på stund.
Svetten oss af kroppen lackar —
Via Appia är en hund.» —

«Så farväl då! Vi beställa
I Albano godt qvarter.» —

Åter höres piskan smälla:
Snart Ascanii graf man ser.
En ruin är lätt att döpa:
Hurtigt smider man ett namn,
Och så låter man det löpa,
Tills det dör i glömskans famn.

Mången grå och ärlig hedning
Kristnas på sin ålderdom,
Till enfaldighetens ledning
Och de lärdas harm i Rom.
På Colonna Antonina
Står Sanct Paul, som trogen vakt:
På Trajana ser du skina
Sanctus Petrus i sin prakt.

Utaf Colosséen hvar skärfva
Kristnad är i tidens lopp,
Och Maria på Minerva *)
Rest sin thron och dyrkan opp.
Dock — Maria är en qvinna;
När ett skäggigt helgon då
Smyger till en skön gudinna —
Hur' skall det i längden gå?

San Lorenzo har behagat
Hos Faustina slå sig ner.
Antoninus bort han jagat:
Säg, hvad kan han önska mer?
San Silvestro bor hos Vesta;
Bättre kunde han ej få.
Helgon välja sig det bästa:
Deras prester likaså.

*) Kyrkan «S. Maria sopra Minerva.»

Ord och namn och titlar vandra
Troget ifrån slägt till slägt:
Strida, stryka ut hvarandra;
Nytt tänds upp, då ett är släckt.
Om Ascanius jordad blifvit
Här på stället eller der,
Har Virgilius ej beskrifvit:
Hvilket lika mycket är.

Re'n vi genom porten tågat
Ståtligt i Albano in.
Redan vi värdinnan frågat
Efter kamrar. Hvar tar sin.
Fryntlig gumman går i köket,
Slagtar genast tuppar fem,
Fastän kocken se'n, det öket,
Vid sin koleld bränner dem.

Så vi åto, så vi tryckte,
Till dess solen föll af thron.
Månen fram på himlen ryckte
Med sin stjerne-bataljon.
Nu, i skenet af dess lansar,
Företogs en vallfartsgång.
Sångmö, bind mig nya kransar!
Här begyns en annan sång.

Skelett.

Den 26 April tågade vi: *Byström, Franz* och *Johan Riepenhausen,* Skottska bildhuggaren *Thomas Campbell* och jag ut genom *Porta San Giovanni* i en beqväm vagn, och i det skönaste, varmaste väder.

Vår tarfliga middagsmåltid förtärdes på *Locanda con letti* (der inga *letti* funnos) utanför *Porta S. Giovanni.*

Romerska Campagnan beskrifves. Acqua Claudia. Ännu en Locanda. Byström sof i vagnen så godt i solskenet. Väcktes af ett godt glas Orvieto. Inne på gården satt en gosse uti en korg och hade ett mindre barn i knät. Ankomst till Albano. — En flygtig skildring af staden, behagligare, renligare än Tivoli. Vandring till

Aricia, en vänlig stad, af målande skönhet med sitt hvita slott, tillhörande prins *Chigi.* Kyrkans kupol bredvid på den branta höjden. Slottet och kyrkan hafva ett romantiskt, förtjusande läge bland de i den friskaste sammetsgrönska glänsande träden. Man anar så mycket. Hela den branta höjden yppigt trädbeväxt. — Näktergalar och trastar i träden. Vägen slingrar sig i skuggan uppföre, liksom genom den rikaste löfsal. Vid porten sutto vi på den låga muren, blickade ned i *Ariciadalen* öfver de odlade fälten och olive-plantagerna. Platsen vid kyrkan i *Aricia, Deiparæ in Cælum assumtæ,* uppbyggd af kardinal *Chigi* (Sigismund) 1764. Parken. Återvandring i månskenet. Obeskrifligt skön låg då *Aricia* på sitt berg. Glansen på slottet och kupolen. — Då vi gingo *till Aricia,* skedde ett fåfängt försök att klifva upp på ruinen af *Horatiernas och Curiatiernas graf,* den man sannolikare utgifver för *Pompeji* graf, med 5 pyramider, en för hvarje af hans stora segrar.

I Albano åts aftonmåltid. En hertig, Gud vet hvilken, med sin magerlagda gemål, åt vid ett annat bord. En man satt och läste Dante på altanen och rökte ur en lång pipa med bernstensmunstycke, lika tjockt som piphufvudet.

Jag sof godt i dålig säng, en Procrustes-bädd för den, som är van att ligga rak. Vid musik från gatan insomnade jag, och drömde — bara månsken.

Den 27 April.

Klockan 5 vaknade jag, stod upp, ropade efter kaffe, drack det i hast. Åsnorna väntade. Sällskapet var aftonen förut förökadt af gravören *Ruschwey* och Wienska baron *Adolf Pereyra (Arnstein).* Sju herrar till häst! *Ruschweys* åsna blef vildsint. Han steg af och gick till fots; men vi voro ej hunna höjden uppföre, förrän ciceronen kom efter med en annan. Herrlig utsigt från kapucinerklostret öfver Albano-sjön. Vägen pittoresk. Aricia till höger i morgonglansen. Vergissmein-nicht i gräset. Yppig växtlighet. En fontana vid vägen.

En stor herrlig platan, i hvars skugga vi hvilade, och njöto en paradisisk utsigt öfver Nemi-sjön: *Nemi* på klippan med slottet *Braschi.* Ankomst till Nemi. Intåget i staden. Arnstein rider på åsnan in i hökarboden. Vin serveras och skinka och bröd i fönsternichen utanföre. En Donna med präktigt hufvud blickade ned från andra våningen. En ännu skönare från tredje våningen i ett annat hus. Grupper af innevånare. Blommor i hattarna: dels friska, dels artificiella. Andra buro små kolorerade kopparstick på hatten. Svärm af pojkar, som täflade om utkastade bajocchi.

Derefter det ödsliga, öfvergifna Palazzo *Braschi.* Kejsarinnan Catharina II:s porträtt. Besynnerligt konstruerade rum. Den sköna trädgården på branten af klippan. Utsigt åt sjön, åt *Genzano* på motsatta stranden. Cypresserna i dalen. Pittoresk kyrka till venster. Afsked från *Nemi.*

Nio pojkar följde oss till kyrkan. Kapplöpning anställes. Två bajocchi för den *första* och två för den *sista*. Arnstein på åsnan ställde sig som *meta*. En slog i kull sig, reste sig igen och sprang om de andra.

Och åter kavalkad på en romantisk väg kring sjön. Små grottor vid vägen.

Genzano. Musik hördes från staden. Utanför en kyrka mycket folk. Min åsna ville stanna. En karl ledde henne fram ur folkmassan. Man tog in hos en advokat, som kände Signor Francesco, och hette: jag vet ej hvad. Medan de andra smakade Genzanos vin, gick jag i kyrkan, såg *Genzaninnorna* i sköna grupper kring predikstolen, der Arciprete sjelf predikade torrt och tarfligt. De sköna, präktiga qvinnofigurerna, alla med snöhvita kläden lagda öfver hjessan och nedfallande på ryggen, med röda lif, hvaröfver låg ett hvitt halskläde med fina spetsar. Kjolarna voro olika, af färgadt, rutigt, prickigt eller rosigt kattun. Några logo, andra voro majestätiska och allvarsamma. Somliga på knä. Karlarna stodo.

Genzanos vin är förträffligt. På *Monte Giove* (Corioli), som synes på något afstånd, växer ännu bättre. — Det liknar, med sitt långa torn, *Godesberg* vid Rhen.

Byström hade en stor, präktig åsna, som galopperade, när han stack henne bak i halsen med käppen. Men hon slog af sin ryttare vid Nemi.

Åter genom det herrliga *Aricia*. Jag red med flit långsamt, och hela färden mellan Aricia och Albano gjorde jag ensam. I Albano ville åsnan säga till i hvar port. Tvenne gossar gingo efter och drefvo henne fram. Ibland var hon envis *så*, att jag måtte bli rasande. Der hon bodde, ville hon absolut in; men en qvinna tog henne i örat och ledde henne förbi, hvarunder jag flitigt nyttjade min buxbomskäpp på hennes känslolösa knotor.

Väntande på middagsmåltiden, satt jag i den sköna, skuggrika *Villa Dorias* (Pompeji) park, hörde de tallösa fåglarnas sång och såg utåt campagnan, olivefälten och det blåa, omät-

liga hafvet, som gjuter sig mildt kring horizonten. Hvilken elysisk frid och blomstring!

Jag åtföljde sedan till fots Signor Francesco, som af vinet blifvit humoristisk. Vår väg gick genom en herrlig lund. Der stod ett litet kapell. Tvenne qvinnor föllo der ned på knä. Då sade Francesco: «Diess ist auch eine Beschäftigung. — Der Luther war ein ungeheuer grosser Kerl.» — — Snart voro vi vid *Castel Gandolfo*, ett påfligt lustställe, pittoreskt beläget ofvanför *Lago di Castello* eller Albano-sjön. Vi hvilade i gräset. Nu kom *en* vagn. Deri befunno sig *Ruschwey*, mycket munter, och *Arnstein*, glad och rödblommig af ungdomskraft, men ej af vin. Jag gick upp på höjden och såg utåt sjön, lugn och himmelsblå, men liten. Andra vagnen kom efter. Och så reste vi af till *Marino*.

Men innan man kommer dit, går man så sakta som möjligt genom en Bosco, en alldeles paradisisk lund, der nu våren bodde i den högsta blomsterprakt och den öfverfullaste grönska. Solskenet (något så apolliniskt solsken har mitt öga aldrig sett) och skuggorna i otaliga vexlingar på jorden, på träden och öfverallt. Gräset frodas, alla växter, svällande af must och merg, sträfva till himlen och växa halfhögt med träden. Och att blicka in i lundens romantiska djup. — Doft och näktergalar! — Eviga natur!

Resan genom Eden.

Klockan 5 på morgonen, den 14 Maj, satte sig tvenne resande i en vagn vid *Caffè delle Nocchie*, och rullade åstad, sedan den tredje, professor *Longfellow* (hvilken sedermera besökt Sverige), stigit ur, för att åter begifva sig hem till *Piazza Madama*.

De tvenne återstående voro *Wetterling* och jag. Genom *Porta S. Giovanni* foro vi af, sedan vi kastat en blick på Laterankyrkan, hvars lätta, vackra façade likväl har en tung prydnad i de stora statyerna på taket. Ja! de äro så stora, att de reta Jupiter Tonans, hvilken en gång i vredesmod slagit hufvudet af den storväxta påfven, som står bland de andra andeliga hjeltar der, sicut luna inter minora sidera. Genom *Porta Furba,* en hvalfport af *Acqua Felice,* ganska pittoresk, sågo vi de blå bergen och den gröna campagnan, och genom den rullade vagnen fram, om icke i triumf, åtminstone i frid och rolighet. Förbi *Monte di Grano,* der man funnit Alexandri Severi och Mammeas sarkofag (nu i Vaticanen), och förbi ruinerna af några medeltidens byggnader förde oss vår väg öfver den med grönt gräs och röd vallmo, bönor och korntegar öfverhöljda campagnan. Det dröjde icke länge förr än den jemna slätten begynte höja och sänka sig i smärre vågor. Dessa blefvo större: backar och kullar prydda af några träd: *Villa Belvedere* till höger i bergsluttningen på afstånd, omgifven af präktiga trädmassor fästade våra blickar, och med tillhjelp af en Cavallo di rinforza tågade vi lyckligt uppföre in i

Frascati. År 1191 lemnade påfven *Celestin III,* till följe af sin företrädare *Clemens III:s* öfverenskommelse, staden *Tusculum* i de Romares händer, som länge med afundsjukt hat betraktat stadens tilltagande välstånd och den ynnest, hvarmed påfvarne omfattat den. Då förstördes och utplundrades det gamla *Tusculum,* och de förjagade husvilla invånarne flydde utför berget ned på dess skogbeväxta sidor och i dalarna, samt uppbyggde hyddor af trädens grenar, *frasche,* (sing. *frasca),* hvaraf den nya staden eller byn fick sitt namn. Den sträcker sig ut i sluttningen af berget från norr till söder. Dess område är deladt i flera små kullar. Lustpalatser, trädgårdar, vinfält och oliveskogar omvexla behagligt. Innevånarne, enligt intyg af personer, som, sjelfva födda i Frascati, der tillbragt hela sin lefnad, äro af en trolös och blodtörstig

natur. Sällan förflyter en månad, utan att tre eller fyra menniskor mördas öppet eller försåtligt: nästan aldrig, utan att en eller två blifva offer för ömsesidigt hat. Men detta split och denna vildhet rasa endast inom dem sjelfva. Främlingen, som intet gjort dem för när, åtnöja de sig att beskatta, om han vill äta deras mat eller dricka deras goda vin. Luften är helsan sjelf: ren och mild. Den rika skuggan och det silfverklara vattnet, som brusar ur fulla fontainer, mildra sommarsolens brand och locka Romare och främlingar hit under den tid, då Rom glöder och bränner som hetast.

Knappt stigna ur vagnen, funno vi på torget en man med hyggligt utseende och väl klädd, som tog af hatten och frågade, om vi behöfde åsnor och en Ciceron. Hans namn var *Ferreti,* Cicerone Tedesco, emedan han ofta plägar åtfölja Tyska konstnärer på deras vandringar i dessa nejder. Efter någon öfverläggning blefvo vi derom ense, att mannen skulle hela dagen bestå oss hvar sin *Somaro* (åsna) och sjelf följa oss på vår väg ända till *Albano* emot ett arfvode af två Piaster. Medan åsnorna åto sin frukost, för att stärka sig till den förestående färden, gjorde vi till fots en vandring till de sköna Villor, som omgifva staden: och först till

Villa Conti, som äfven kallas *Ludovisi.* Den har tillhört den förr namnkunniga, nu utslocknade ätten *Conti,* som skänkt verlden tolf påfvar, mer än tjugu kardinaler och sju senatorer. Nu tillhör hon prins *Cesarini Sforza.* Skön är fontainen, hvars klara vatten terrassvis nedfaller i en basin, och parken prunkar med kostliga lagrar, ekar och nötträd. Slottets inre lemnades osedt; men något innandöme skulle beskådas, och derföre inträdde vi, på ciceronens försäkran, att man der skulle få se oerhörda saker, i

Palazzo Marconi, tillhörigt en Romersk ädling, som bor här under hetaste hettan. Jag såg vackra rum, af hvilka ett i segmentform pryddes af antika stoder och bröstbilder. *Canovas* staty i sittande ställning, med ett hufvud bredvid, som skulle föreställa Grekiska skulpturen, innehade högsätet:

ett arbete af någon hans elev, hvars namn jag förgätit. Skönt är ett hufvud af en genius. Ömhet och lycksalig vällust måla sig i de yppiga anletsdragen. Ett band lindar sig om de vågiga lockarna. Hufvudet synes sväfva emellan *ideal* och *porträtt*. Man tror sig se, att det ena ögat sitter högre än det andra. Ställningen förorsakar kanske detta, ehuru Alessandro var af den tanken, att de Gamle gjorde sådant med flit, för att vara naturen trogna, och naturen sällan frambringar ett ideal efter snörräta reglor.

Palazzo Gonsalvi, den ädle Romerska statsmannens sommarfröjd, och prinsessan *Paolinas* slott ser man på andra sidan om vägen.

I *Villa Belvedere* eller *Villa Aldobrandini* eller *Villa Borghese* (det första namnet är vanligast), hvars palats är ett verk af *Giacomo della Porta* och berömmes, förnöjdes jag af de spelande vattenkonsterna, och hörde Cyclopens sjuröriga pipa tjuta några omelodiska melodier, medan en Centaur slog trumma af alla krafter. Genom flera fina rör uppkastas vattenstrålar i bågar, som skära hvarandra i många riktningar, och åskådaren söker sig en plats, der han slipper bli våt, och ledsnar snart vid dessa sprutningar och dessa läten till höger och venster. I en sal i palatset ser han hellre på *Domenichinos* mycket förfallna freskomålningar, än på den hopslöjdade Parnassen af träd, der Apollo med de nio Muserna befinna sig, samt desslikes Pegasus, som en hydraulisk machin sätter i rörelse, hvarunder det Musiska sällskapet, allt genom en vattenorgel, uppför musik. — I de öfriga rummen löper man fara att bryta nacken af sig för att se platfond-målningarna af riddaren *d' Arpino*, hvilka berömmas för sin *bellissimo colorito* och sin *gusto studiato;* men den, som varit i Florens, i Palazzo Pitti, och sett *C. Alloris Judith*, kan ej göra full rättvisa, eller gör kanske för mycken rättvisa åt den Arpinska *).

*) Villa Belvedere tillhör prins *Giacomo Borghese*, som ärft Aldobrandinska familjens egendomar. Han är bror till *Camillo Borghese*, som var gift med *Paolina*.

Nu steg man till häst och red uppför berget genom en skuggrik lund till

Villa Ruffinella eller *Villa Luciano*, så kallad efter *Lucien Bounaparte*, som ägt och bebott den. En täck Cascino med trädgård och en terrass, hvarifrån den präktigaste utsigt tjusar ögat. Höga, lätta pigner med sirliga kronor och välväxta stammar lyfta sig i förgrunden upp mot himlen. Mellan dem ligger en herrlig del af Roms campagna utbredd nedanför: man ser *Tivoli, Monte Porzio, Abruzzerna, Soracte, Rom*, i blåa, eteriska skiftningar och *Lacus Regillus* och *Lacus Gabinus*, liknande stora källor ned i dalen. Man dröjer så gerna här i grönskan; man vill mätta sig af blicken utåt och nedåt den vida rymden; men man mättas aldrig. Vi hunno snart *Villa Ruffinella*, och derefter steg man åter till häst. Vägen bar uppföre, och ju mera vi nalkades antikens område, ju högre upphöjdes ciceronens språk till värdighet, och stundom flög han upp i skyn och sväfvade öfver de antiqvariska lemningarna på Ariostos eller Tassos vingar. Vi voro på höjden, der det gamla

Tusculum stått. Till venster är en öppen, nästan igenväxt *amfitheater*, som äfven fått namn af *Ciceros akademi*. Åtskilliga *Columbarier* uppgräfvas, men de arbetare, som nu voro sysselsatte med gräfningen, hade ej nyligen funnit några saker af värde. Här träffade vi prins *Lanti, Lorenzano* och *Tovar*, som äfven gjort en liten utflygt. Vi skiljdes snart från dem, och fortsatte vår ridt förbi berget, på hvars spets det gamla citadellet legat, och begåfvo oss till det ställe, der man ännu ser lemningar efter en aquæduct och der den förnämsta stadsporten varit. Interessant är den vackra theatern, hvars gradiner i halfcirkelform blifvit ej längesedan uppgräfda, och som skulle göra ännu mera intryck, om man bortgräfde den stora jordmassan, som fyller sjelfva scenens plan. Och slutligen såg jag med rörelse de pittoreska lemningarna af *Ciceros Villa*. Dess hvalfbågar och underjordiska rum omgifvas och behängas af den ålderdomskära murgrönan. Utsig-

ten nedåt dalen är skön, och den präktiga berg-amfitheatern omgafs af en lätt, varm middagsdimma, en dunst, som uppångade från naturens fyllda nektarskål. Icke stenarna, som jag såg, icke ciceronens mun, som var full af ciceroniska sentenser, utan luften och naturen och dess doft och solen med sina strålar tolkade för mig den store Romarens minne. Här såg han ned från lagerskogen på det präktiga Rom, fri från dess prål och dess pöbel: här var solens strålar och hans ära den enda glans, som omgaf honom: här tasslade inga folktjusande ormtungor något svek i hans öra och i hans hjerta. Sefirerna, som gått öfver blommor, hviskade för honom här hvad han skulle skrifva. Det samma Rom, och likväl ett annat, låg nedanför mig. Jag kände, att jag lystes af samma sol, och de vältaliga sefirerna hviskade för mig *Ciceros dröm,* hvilken jag återgifvit i Hesperiderna.

Förbi *Villa Bracciano* anländer man till

Grotta Ferrata. På Osterian satt en Tyrolesare, som talade dåligt Italienska, och drack en foglietta vin och åt råa bondbönor med bröd. Han bjöd oss att dela sina kräsligheter, men vi tackade och drucko en flaska för oss sjelfva, och utan bondbönor.

I *Sanct Nili* kapell i klosterkyrkan har *Domenichino* lemnat dyrbara minnen af sin vistelse i detta kloster. Han målade här för 15 bajocchi om dagen; ehuru den sluge munken, som visade kyrkan, påstod att han fått 3 Paoli om dagen och haft fritt bord. Härvid smålog han, i medvetande af den godhet, som vanligen utmärker munkarnas bord. — Raskt och genialiskt har här den store målaren brukat sin pensel. Den tafla, som föreställer *S. Nilus,* mötande kejsar *Otto III,* samt den bredvid, hvarpå man ser en besatt gosse, som blir befriad från den orena anden af en munk, genom den olja han tar ur den heliga lampan och gjuter i hans mun, äro högst märkvärdiga i komposition och teckning. Altartaflan är

af *Annibale Caracci.* Kupolens platfond är äfven Domenichinos verk, och verket hedrar mästaren.

Midt emot altaret läser man på muren följande ord:

Hercules Consalvius, S. R. E. Diac. Card.
Abbas Commendatarius
Picturas manu Domenici Zampieri insignes
Compluribus locis fere deletas
Novo artis Invento
Per Vincentium Camuccinium Equ.
Ad Pristinum Germanumque Cultum
Reducendas curavit A. MDCCCXVIIII.

Det var artigt att höra munkens och ciceronens gräl i kapellet om rätta belägenheten af Ciceros Villa. De ville båda vara lärda, och voro båda en liten smula okunniga.

Slottet vid *Grotta Ferrata,* med sina runda betinnade torn och sin löpgraf, är ganska pittoreskt, och hela omgifningen leende skön.

Vid *Marino* stod jag en lång stund försänkt i åskådning af *Fontanellans* romantiska läge; med det gamla, förfallna, af grönsaker nästan öfverhöljda tornet och de grupper af qvinnor, som tvättade kläder eller buro dem hem i korgar på hufvudet. I min förtjusande Bosco satt jag en timme. Ett rikare löfverk har väl natur och konst ingenstädes frambragt. Här har naturen gjort allt; intet är konst.

När vi trädde ut ur den elysiska lunden, och den första blicken föll på Albaner-sjön, följde vi en smal gångstig, som i de mest retande bugter slingrar sig utför sjöns stupande stränder, och med stigande tjusning öfver nejdens skönhet, sänkte oss ned småningom till sjelfva sjön, och stannade nedanför Castel Gandolfo vid *Emissarien.* En timma satt jag på ett stort träd lutande öfver sjön och talade med en gosse, som satt och lurade i den lugna, herrliga qvällen, på de till stranden ankommande fiskarna (Barbi). Slutligen kom kusto-

den och öppnade Emissarien: det *äldsta*, ännu i stånd varande Romarverk. Herrligt att skåda! Genom öppningen, sprängd i klippan, rinner ännu vattnet ut i sjön. Kustoden tog en liten ljusbit, fästade den påtänd vid en spån och lät spånen flyta med strömmen långt — långt in under berget.

Dianas Grotta och den andra grottan bredvid, i en vigna, nedanför kastellet. Dess klara vatten, präktiga hvalf, yppiga löfverk, och den utsigten åt sjön genom träden, åt bergen, åt *Rocca di Papa*.

Och så uppåt igen. Allt, som solen sjönk, ju mer magisk blef naturens kolorit. Vid *Franciscaner-klostret* på terrassen en outsäglig, gudomlig blick öfver sjön och hela paradiset. I majestätisk ro hvilade naturen; men som en lätt suck af vällust flämtade vestanvinden öfver den blåa ytan. En stor slagskugga, i hvars djupa glans *Rocca di Papa*, ett juvelsmycke på klippans barm, speglade sig. Nedanför den uppsteg en lätt, ljusblå rök. *Madonna del Tufo* låg der såsom en hvitklädd jungfru i det gröna: och ett rodnande solsken öfver *kapucinerklostret* till höger. Äfven der hvilade jag en stund alldeles upplöst af förtjusning.

Förbi ruiner af *Pompeji theater* ned till *Albano*. Det var aftonen före Christi Himmelsfärdsdag, och staden illuminerad. Pojkar, som satte små brinnande ljus på torndyflarnas ryggar och läto dem löpa omkring på gatorna, ropande: «Corre, corre, Bagarozzo, che c' è la sera dell' Ascensione.»

Den 15 Maj. Och följande morgonen uppbrott; samma ciceron; samma åsnor. Öfver Capuccini till *Palazzuola*. Hvilken elysisk morgonglans! Tätt bredvid mig satt i solskenet på en buske en näktergal och sjöng: humlor och bin gnistrade och sumsade öfver den doftande blomsterverlden. Castel Gandolfo på sitt berg och i sjön: hafvet — Rom — allt — — — Vi helsade tvenne ridande qvinnor.

Joseph Fonseca, Ord. Min., kung Johan V:s af Portugal plenipotentiarius hade anlagt den höga muren och trädgården vid Palazuola, 1735.

Genom *Rocca di Papa,* sedan vi passerat en lund, som i skönhet var paradisisk. O! Natur! dessa färder i ditt rike voro liksom de saligas vandring i evighetens rymder, en gång ifrån den ena klarheten till den andra. Guldgul ginestra blandad med den smaragdglänsande grönskan. *Campo di Annibale. Via triumphalis.* Och slutligen *Monte Cavo.* Klippan har ett kloster, som bebos af *Passionister.* Deras drägt är svart. På bröstet är utsydt ett rödt hjerta, med ett kors ofvanpå. I hjertat stå dessa ord:

JESU XIP.
Passio.

— Fordom har här stått ett Jupiters tempel. Nu är en skön trädgård med rosor och lagerhäckar anlaggd öfver dess grus. Offerstället visades äfven. Samme munk, som följde oss i trädgården, visade det inre af klostret. I förstugan eller korridoren står *SILENTIUM.* Han lät oss förstå, att detta gällde endast ordensbröderna, men icke oss. Förde oss in i sin cell, liten, enkel och snygg, med en filt på sängen, en stol och ett litet bord. Utsigten från loggiorna uppe i öfversta våningen är så stor, så vidsträckt och så sublimt skön, att man häpnar. Både *Albaner-* och *Nemi*-sjön, *Rom,* hafvet, som här vidgar sig för ögat, *Tivoli, Tusculum,* hela campagnan som en bländande, kolorerad karta.

Genom skogen till *Nemi.* Liten förvillelse i buskarna. En oerhörd mängd af guldgul ginestra och hvita skogsliljor, som på Frascatiska dialekten kallas *Cipolaccie. Fontana di Tempesta,* fordom röfvaretillhåll. Skön nejd. Åter den stora platanen. Der hvilade vi i skuggan och drucko ur källan. *Nemi.* Och *Genzago.* Der på Osterian en Venetiansk qvinna, som sjöng med en förträffligt klar deklamation, men dålig sång och klena ord, sin lefverneshistoria och tiggde penningar. På en bänk bredvid satt en svart, blek figur, med en dödskalle af tenn på bröstet och en sparbössa i handen. Han var en af tjenarne vid Döds-sällskapet. Grupper af präktiga

gubbar. Det ypperliga Genzanervinet nästan rusade oss, och sällskapet var så trefligt. Medan Alessandro ritade i en vrå skref jag:

Tre ting bland allt, som mest min själ förtjusar,
Mitt öga fägnar och mitt hjerta rusar,
Mig fägna högst och mig förtjusa mest
Och mig berusa ljufligast och bäst:
Att rida kring campagnan på borickor,
Att dricka ur en påfylld karafin
Genzanos vin, och se Genzanos flickor.

Pojkar tre, af hvilka en var melankolisk, följde oss genom den sköna alléen, och ville hafva en liten erinring af vårt besök i deras fädernestad. Vi voro så glada, att vi gåfvo dem flera bajocchi. Vi redo och läto oss gungas på våra åsnors ryggar än rättfram, än på sidan, än bakfram, och anlände genom det herrliga *Aricia* till *Albano,* som åter om aftonen var illumineradt.

Den 16 Maj gingo vi till fots öfver Marino och campagnan till Rom; vi hvilade och förfriskade oss med vin vid *Tor di mezza via* och fingo regn till slut. Den underbart ljufliga resan hade kostat oss tillsammans elfva piaster.

Första besöket i Vaticanen.

Det begaf sig att jag vandrade, åtföljd af min dam, *fröken Heykenschöld,* till *Vaticanen,* spatserade upp i en sal, freskomålad och hög, hvarifrån gå dörrar till *Sixtinska kapellet* på ena sidan och till *Paulinska* på den andra. Jag var just i begrepp att inträda i Sixtinska kapellet, då den trogna

Schweitzer-vakten lät mig förstå, att jag utan *frack* ej kunde slippa inom det röda förhänget, och då *fröken H.* ville göra ett försök att passera, hette det, att intet fruntimmer kunde komma derin «*senza velo*» Vi blefvo således stående i salen utanföre, och sågo den ena kardinalen efter den andra inträda, uppvaktad af andeliga underhafvande. Alla iklädde sig här i salen sin hvita hermelinskrage, buro sin röda kalott på hjessan och den röda mössan i handen. Några voro vackra figurer: *en* var liten och nästan vanskaplig. Snart ljöd messan i Sixtinska kapellet, folket begynte öka sig i salen och trupper af Schweitzer- och Nobel-gardet intogo sina platser kring väggarna, de förre i gul, blå och röd drägt, med hillebårder, de senare med gevär och uniform med epåletter. Åskådarne måste nu förfoga sig bakom vakten: ljusen tändes i hela salen, fönsterna täcktes och processionen begynte. *Först* gingo prester, som buro facklor. 2) Kardinaler. 3) Sångkören. 4) Kardinaler. 5) Den *helige fadren* sjelf, under en himmel, med bart hufvud, klädd i en hvit fotsid, gulblommad mantel, bärande sakramentet. 6) Åter kardinaler och prester. Då påfven kom, störtade vakten och alla andra katholiker på knä. När han inträdde genom dörren till *Paulinska kapellet*, brusade musikens toner och doftade rökelsen honom till mötes. Under det att påfven satte sakramentet på sitt ställe, under det han af kardinalerne afkläddes sin skrud och ikläddes en annan (ty han får sjelf, under denna ceremoni, endast vara passiv), kunde man ej komma in. Anblicken af det sköna, rikt freskomålade och rikt eklärerade kapellet var skön och högtidlig. Choret sken likasom förklaradt af de många och präktiga kandelabrerna, som prunkade med tända vaxljus. I det ljusa choret låg påfven på knä vid en gyllene bönstol. Han var nu hvitklädd, med en kort purpurkåpa af sammet, kantad med hermeliner, som betäckte axlarna och en del af ryggen. Kring hans resliga gestalt draperade sig skruden förträffligt. Den korta kåpan, framtill nedhängande, är der prydd med guldblommor. I en rund längre ned i kapellet lågo kardina-

ler och andra prester på knä. Bland kardinalerne såg jag tvenne rätt unga, och en af dem var skön, en verklig Johannis-bild i sin apostoliska skrud *).

Efter en tyst bön, som varade omkring en fjerdedels timma, stod påfven upp och, åtföljd af kardinalerne och sin hedersvakt, gick ut ur kapellet. Ännu lågo bedjande grupper qvar, då jag, förtjust af den enkla, högtidliga ceremonien, begaf mig hem igen.

En procession.

Eftermiddagen erbjöd ett skådespel af egen art. En procession utgick från kyrkan *Ara Coeli* vid *Campi-Doglio.* På trapporna, som leda till kyrkan och till Capitolium, voro brokiga skaror af menniskor församlade. Snart utträdde ur kyrkan några personer, som buro en madonnabild, utskuren i trä och öfversmetad med färger, sittande på ett slags thron eller altare, som var alldeles öfverförgyldt, samt prydt med englar och annat kram. Trumslagarne begynte slå sina hvirflar och, medan den ur kyrkan utkommande processionen rangerade sig, ankom en annan från andra sidan, likaledes med bilder, ett stort ofantligt trädkors, buret af en enda karl. Nu, sedan allt var i ordning, slöto sig processionerna tillsammans, stora målade banerer med helgonbilder på höjdes i luften. Fachinerne upplyfte den stora madonnan: efter kommo legioner af Franciskaner-munkar, eskorterade af militärisk vakt, som anmanade de tredskare att taga af sig hatten, åtminstone för den heliga skaran. Största delen af folket föll på knä i stoftet och smutsen, när den undergörande pjesen nalkades. En

*) *Odescalchi* — närmare sedd är han likväl ej så skön.

prest i messeskrud, omgifven af andra prester, bar sakramentet framför madonnan, och ett krucifix kom efteråt; men större vördnad visades madonnan. Musiken blåste krigsmarscher ur Rossinis operor, och trummorna skrällde. Vid vissa ställen stannades och messades. Från fönsterna, förbi hvilka processionen framgick, voro röda dukar uthängda och gatorna och fönsterna voro fulla af tillbedjare eller åskådare. Man stannade på *Piazza di Venezia,* sjöng och messade der, och förde sedan afgudabilderna hem igen.

Känslan af det vidriga i hela detta uppträde, jemförd med det intryck, som en enkel gudstjenst (låt den äfven ske med prakt), egnad åt det Högsta Väsendet och christendomens stiftare, alltid hos mig väckt och väcker, ingaf mig följande sonett:

Christendom och hedendom.

Träd in uti Sanct Peters höga kyrka,
Hör sångens och musikens rena ljud,
Se folket, vördnadsfullt, sin enda Gud,
Knäfallande med helig andakt dyrka.

Rörd och förtjust till Campi-Doglio vandra,
Se munkarne, hör deras hemska läten,
Se processionen der med träbeläten,
Hör skratt, gråt, psalmer, trummor om hvarandra.

Se hur till tusental, med hednisk sed,
Det blinda menskoslägtet faller ned
För bilderna, som bäras till dess möte. —

Hur skiljs här christendom från hedendom? —
Jo! Christendomen bor väl än i Rom,
Men hela Rom i hedendomens sköte.

Färden till Tivoli.

Regn kom om morgonen, men, det oaktadt, satte vi oss, fröken H., vännen Paykull och jag, i vetturin-vagnen utanför *Caffé delle Nocchie,* och begåfvo oss ned till *Via da Condotti,* för att der inhämta den fjerde reskamraten. Det var en Tysk hedersgumma, den der under det fula regniga vädret hade god sömn, och njöt den som bäst, när det klappade på hennes dörr. Med föga tillfredsställelse öfver att hafva blifvit störd i sin sömn, uppsteg hon ändtligen i vagnen. Under tvetydiga auspicier så väl på himmelen, som på jorden, d. v. s. så *utom* som *inom* vagnen, rullade man af öfver Piazza de Termini, genom *Porta di S. Lorenzo,* förbi *Basilican S. Lorenzo,* öfver *Ponte Mammolo,* öfver *Ponte di Solfatara* förbi *Plautia familias* graf, öfver den nakna campagnan på den smutsiga vägen, och anlände till *Villa Adriana,* genom en allé af herrliga cypresser. Nu ökades vårt sällskap af en tredje gumma, hvilken ledsagade oss såsom ciceron genom de herrliga lemningarna af den praktfulla kejsarvillan. Naturligtvis hann jag hvarken få ett tillräckligt begrepp om dess fordna beskaffenhet eller nog njuta den pittoreska skönhet, som här öfverallt frambringas af den döda konsten och den lefvande naturen. Men med Nibbys beskrifning och plan i handen, samt med uppmärksamhet skådande omkring mig, fick jag dock en tillräcklig öfversigt, för att lifligt känna begäret att se Villan för andra och tredje gången. Präktigast och skönast förekomma mig de med rikaste murgrön öfverhängda ruinerna af *Palazzo Imperiale,* samt *bibliotheket* och höjden, derifrån man ser ned öfver dalen *Tempe. Cento Camere* togos äfven i sigte, och vår fröken var särdeles road att leta antiqviteter. Hennes skörd bestod i några små bitar af rosso antico: Paykull, som ej letade, fann händelsevis en rätt vacker

bit af verde antico. Jag hvarken sökte eller fann. Jag njöt blott af de sköna partier, som ruinerna och det rika löfverket bildade, samt af bergperspektiven åt Frascati. Från Naumachian såg man öfver Peters-kupolen. Då vi gingo tillbaka, hörde jag ur en liten lund *de första slagen af en näktergal,* som någonsin nått mitt öra. De voro sköna och klara; men blott tre eller fyra. Så blef allt tyst igen. Dagen förut, sade den trefliga ciceroninnan, hade näktergalarne sjungit mycket. Först för fem dagar sedan hade de begynt sina vårvisor.

Genom en rik olivelund gick sedan vår väg fram till *Tivoli,* der vi höllo vårt intåg genom *Porta di S. Croce.* Först togs i ögnasigte den präktigt belägna, men nu förfallna *Villa d' Este,* tillhörig prinsessan *Beatrice d' Este.* Från tvenne altaner njuter man skön utsigt öfver campagnan. Mellan bergshöjden, der *Monticelli* ligger, och berget *S. Angelo* höjer sig den blå spetsen af *Soracte.* Långt bort till venster syntes *Monte Maria* och *S. Peters* kupol. I de tomma rummen är ingenting annat, som förtjenar uppmärksamhet, än en platfond-målning af *Zuccari.* Trädgården har präktiga träd och tvenne stora fontainer, som nu voro utan vatten. *Mæcenas Villa* ligger nedanföre. — I värdshuset *La Sibilla* beställdes middag för 4 paoli personen. Under det den bereddes, vandrade vi ned genom staden, som är inuti ej särdeles trefiig. Men under det en och annan af sällskapet prutade förgäfves med värdinnan, stod jag och pratade med tvenne små flickor, som tiggde af mig en half bajocco. Den ena var skön, med de eldigaste ögon och naivetet i hela sitt väsen. Hon fick naturligtvis mer än hon begärde och var glad. Men när våra damer kommo ut, kringrändes de af en mängd små trasvargar af båda könen, hvilka, liksom med en mun, under det de räckte fram sina små smutsiga händer, ropade: «O quanto è bella, la Signora! o quanto è bella!»

När vi utför en slingrande gångstig voro anlände till den stora kaskaden, som nedstörtar sig i *Grotta di Sirene,* sken solen klart, och i det hvirflande vattendammet bildades den skönaste regnbåge. Dess färgor voro glödande, och hela taflan

i den vulkaniska, vilda, men vackra naturen var af en sublim skönhet. *Neptuni Grotta,* ur hvilken med hiskeligt dån en rasande ström i häftiga hvirflar vräker sig fram och blandar sitt vatten med den stora kaskadens, är en visserligen genom någon vulkanisk revolution upprifven håla, med de djerfvaste och vildaste bergformationer. Länge stod jag och njöt den berusande anblicken och kastade stundom ögat åt *Horatii* och *Catulli* villor på den motsatta höjdens sluttning. — Derpå bar det af till *Cascatellerna,* de sista fallen, som floden *Anio* bildar, innan den faller ned i dalen och sedan utgör *Teverone.* Vägen dit, som går på sluttningen af höjden, ända till dess man kommer på andra sidan om dalen, är särdeles skön, och när man kommer så långt, att man har *Cascatellerna* midt för sig, och murarna af *Mæcenas villa* och hela det pittoreska *Tivoli,* samt dalen mellan sig och dessa föremål, njuter ögat en förtrollande syn, och man vill här bygga sig en hydda eller två. En präktig qvinna stod i en oliver-plantage, genom hvilken en liten gångstig slingrade sig. Den ville jag gå. Hon räckte fram handen, för att begära penningar. Jag frågade: «*Perchè?*» Hon lät mig förstå, att jag, för att passera den vägen, måste betala något; men jag vände om, gaf intet och gick stora vägen. Jag hade intet annat skäl att ångra detta, än att min fot värkte och icke tyckte om långa omvägar. När vi återvände, mötte vi en annan bra klädd qvinna, med skönt utseende, ridande på en åsna. Äfven hon räckte ut handen och sade: «Signori! date qualche cosa!» Men då jag sade henne, att hon ej syntes behöfva almosor, log hon och red sin väg fram. — Efter måltiden, som smakade förträffligt och var ganska god, gjordes ännu ett litet besök till *Vestas tempel,* der vi på en präktig pilaster funno med blyerts skrifna fyra Svenska namn, Munck, Bunge, Neikter, Grundel *den 9 April 1783.* Besynnerligt nog, att de kunnat bibehålla sig der så länge. De syntes skrifna i går. Man steg i vagnen och for tillbaka. Tre gånger tog stormen hatten af vetturinen och kastade den på vägen. Stormen kom

med ett moln, som gaf oss litet regn. Men vid samma tid har i Rom kommit ett förfärligt hagel och äfven litet snö: i April månad något högst ovanligt. Klockan half 9 på aftonen inträffade vi i Rom.

Ungefär på halfva vägen, när solen gick ned, låg öfver en del af campagnan, åt *Frascati* till, ett skönt gyldene sken, och en klar regnbåge stod rätt upp som en pelare, skimrande i de rikaste färger.

Engelsmannen i Vaticanen.

(Efter naturen.)

I Vaticanen gick en Engelsman,
Med Madame Starke i hand, som många andra.
Han hördes prisa ett, ett annat klandra:
För allt en prick i boken satte han.
«Hvem är hon der?» En Porzia. «Denne man?»
Är Cato, svarar jag. Vi längre vandra.
«Och denna stod!» Hon syns mig en Cassandra.
«Och detta hufvud?» — Okändt. — «Nej, min sann,»
Utbrister Britten stolt, med lyftad näsa,
«*Incognito* ju tydligt står att läsa» —
Och ännu fler. — (Allt märks i bokens kant.)
«*Incognito* en stor familj lär vara.» —
Jag kunde icke neka mig att svara:
«Men större dock är slägten *Ignorant.*»

Resan till Neapel,

som anträddes *den 21 Maj* om morgonen, förelopp, liksom vanligen vetturin-resorna, utan stora äfventyr. Första aftonen togs in på *Grand Hôtel des Volsques* i *Velletri.* Midt för locandan är en kyrka af gammalmodig, oregelbunden form vid ett litet torg. Derifrån hördes orgelmusik. Fram uti choret sutto qvinnorna på flera bänkar: karlarna stodo spridda. Vi kunde ej upphöra att betrakta en flicka, som satt emellan tvenne allvarsamma, nästan majestätiska matronor. Hon var så skön och af ett så intagande uttryck, att jag skulle kallat henne *Beatrice Cenci,* om hon haft turbanen. Att hon betraktades uppmärksamt, rörde henne ej. Hon var endast andakt och bön. När musiken tystnade, uppsteg på ett slags predikstol en prest, omkring femtio år gammal, och i hvars märkvärdiga predikan förekommo följande kuriositeter:

«Mine käraste! Tron icke att bikten är en öfverflödig ceremoni, eller att någon syndaförlåtelse kan vinnas utan den. Men djefvulen, det vet jag nog, hviskar ofta i edra öron, att den är onödig, och emedan han talar sött, blir han lätt trodd, och ju längre man dröjer, ju flera synder samlar man på sig och dess svårare blir den slutliga bikten. Menniskan går så gerna i sus och dus och glömmer det högsta nödvändiga, och om hon tänker på något allvarsamt, så rörer det merendels endast jordiska och förgängliga ting. Det himmelska sättes åsido. Jag vill upplysa detta med ett exempel: När en stor slagtning på 1500-talet en gång hölls emellan kejsar Karl V och Franske konungen Franz I sades, att en englaskara nedkommit från himmelen och stridt med i kejsarens här och gifvit honom seger. Men när striden var slutad, och konung Franz vid ett möte med kejsaren äfven träffade hertigen af Alba, som varit de kejserligas anförare i den striden, frågade

han honom: «Är det sannt, hertig, att Jungfru Maria med en legion af englar hjelpt er att vinna seger öfver mina skaror?» Då svarade Alba: «Eders Majestät! Jag har hört ett rykte derom; men jag, för min del, var så upptagen af mina pligter på jorden, att jag ej hade tid att betrakta himlen.» Så går det gemenligen bland höga och låga; men hvad ända ett sådant lefverne tar, upplyses bäst af följande uppbyggliga historia: En man hade i hela sin tid plägat ett förtroligt umgänge med djefvulen, och hopat synd på synd och den ena missgerningen på den andra. Dermed var djefvulen väl tillfreds: han fröjdade sig åt sitt redskap, och han gaf honom mycken timlig lycka och rikedom en tid bortåt. Men när hans syndiga lefverne slutligen blef alltför uppenbart, kom han under verldsliga lagen och blef dömd till döden. Djefvulen, som förut gått honom till handa, syntes nu mera icke till. I sitt mörka fängelse väntade missdådaren förgäfves, att den onde anden skulle befria honom ur bojorna. När den sista dagen kom, och han redan utfördes till afrättsplatsen, då bad han under heta tårar sin vän och fader, den store djefvulen, att han måtte komma och frälsa honom. Men det dröjde länge och ingen kom. Han bad fjerde och femte gången förgäfves. Men slutligen kom djefvulen springande, med en stor knippa af utnötta skor på ryggen, och flåsade hårdt och sade: «Hvarför ropar du mig?» — Syndaren svarade: «Jag vill att du måtte frälsa mig ur min stora nöd. Du ser att jag är hardt nära döden.» Men djefvulen sade: «Alla dessa skor har jag utnött, medan jag lupit verlden omkring, för att tillfredsställa dina lustar och begär. Nu är din stund kommen, och du skall gifva din själ ifrån dig; men jag lofvar dig, att den skall icke komma i någon annans händer, utan i mina. Det är den enda tjenst, jag nu kan bevisa dig.» Och syndaren blef halshuggen och djefvulen tog själen; ty han hade icke bekännt sina synder och icke biktat sig. Låter eder icke förföra, mine käraste! af de kätterska läror. Lutheranen, som tror sig vandra i ljus, men dock sväfvar och famlar i mörkret, liknar en stor

otäck mask, som har tusen långa och smala ben, hvilka han rör och rör, men kommer dock med sina tusen ben icke fortare, utan tvärtom mycket långsammare än katholiken på sina två trones ben; ty *blodet*, det röda, kraftfulla blodet saknas. En gammal, utlefvad, redan förstelnad gråhåring kan icke uppvärmas till ungdomslif, ej en gång om han hvilar i sin bädd bredvid den friskaste och varmaste qvinna — perchè non c' è fuoco più. —

Mine käraste! Uppskjuten icke eder bikt till den yttersta stunden. Då är det ofta alltför sent. Likväl har man bevis på, att en gång en sådan sen konfession frälsat från yttersta mörkret. En stor syndare föll i en dödlig sjukdom. Han hade i hela sin lefnad icke annat gjort än syndat. Nu låg han i sitt qval med sitt onda samvete. Då sade Jesus Christus till St. Brigitta: «Jag vill att denna själ blifver räddad, men du måste laga så att han biktar sig.» S. Brigitta uppenbarade sig för en skriftefader och sade: «Det är Guds vilje, att du förmår denna syndare till konfession.» Och skriftefadern gick till den sjukes säng och förmanade honom. Men denne sade: Icke en endaste dag har jag gjort Guds vilje, icke en minut. Huru vill du då, att jag skall kunna nu i min yttersta stund hoppas förlåtelse? Åter uppenbarade sig S. Brigitta för skriftefadern och sade: «Han måste bikta sig: så är himlens beslut.» Och mannen blef slutligen dertill bevekt: han biktade sig i två hela dagar, och han dog så. Följande natten visade sig för skriftefadern den hel. Brigitta och sade: «Den mannen, som du biktade i går, är i dag i Purgatorium.» I Purgatorium, mine käraste! kommer ingen fördömd. Detta var ett tecken att han fått förlåtelse, och skulle framdeles komma i det eviga paradiset. — — &c. &c. —

Liksom Coriolani moder bad för Rom hos sin son, så beder Maria för oss hos Jesus. &c. &. — — —

Följande dagen tågade med våra Neapolitanska damer sångerskan *Orsola Arcucci* och hennes mor öfver *Pontinska Träsken.* En ung Engelsman, *Henry Bond,* satt med dem och mig uti vagnen. Pontinska träsken, som begynna vid *Tor di tre Ponti* och räcka till *Terracina,* se ut som en stor bördig äng. Vägen går i rak linea fram, en fortsatt skuggrik allé, med Sabinska bergen till venster och stora grafven, Linea Pia, till höger. Stora hjordar af hästar, vaktade af karlar till häst, och buffeloxar, som under heta middagsstunden neddrifvas i grafven för att svalkas och bada sig, beta i det rika gräset. Luften är osund, och dess skadliga inflytelse röjer sig i deras ansigten, som nödgas bo här för sin egen utkomst och de resandes beqvämlighet. *Neigebaur* säger, att de se ut som vandrande lik, och han har rätt. Enformig, men ej obehaglig är färden öfver träsken. Öfverraskande och präktig är anblicken af hafvet vid *Terracina.* Vi drucko med vällust den friska luften, som kom liksom helsans ande, seglande öfver de blå böljorna: vi hörde med behag det melodiska bruset af böljorna, deras sista suck, när de brötos mot stranden *). Vandrade så kring gamla hamnen, nära värdshuset der vi bodde, och efter måltiden företogs en mödosam vandring uppför klippan på en sjelftagen väg, d. v. s. ingen väg, öfver stenar, genom buskar och snår. På höjden står ruinen af ett gammalt Jupiters tempel, som sedan varit af Theodorik befästadt. Arkaderna äro qvar, nemligen de nedersta, och utsigten derifrån öfver hafvet är stor och vidsträckt. *Circes* udde skjuter ut till höger, och nedanföre klippan vid dess sluttning staden *Terracina,* de gamlas *Anxur:* hamnen med dess garnison, tvenne kompanier påfliga trupper, som här ha sin kasern på en udde alldeles nedanför berget. Och i branten af berget en hög tornlik klippspets, som alldeles domine-

*) — — — — — come risuona
Il roco ed alto fremito marino.

TASSO. *Ger. lib. Cant. XIV St. 32.*

rar hamnen. Det är sannolikt att Homers *Telepylos* är detta berg, hvarpå vi nu stodo. — När jag vandrade ned, glänste otaliga lysmaskar i träden och i häckarna såsom flygande stjernor, och hela nejden var om aftonen illuminerad af deras fosforiska ljus. Sent gick jag ännu vid hafvets strand, hörde dess brusning och såg det magiska ljuset af dessa eldkräk, som månens ännu svaga sken icke kunde förtaga.

Vid *Portella,* med sitt torn, är Neapolitanska gränsen. Passen visades. I *Fondi* visitation. *Clausen* måste der lemna qvar sina kartor och kopparstick. *Fondi* är en smutsig by. Jag var inne i en kyrka, som såg ut som ett stall. *Monticello* ligger pittoreskt emellan Terracina och *Fondi.* Och innan man inträder i Fondi reser man genom en öppen trädgård, der granatträden nu prunkade med sina röda blommor, och citroner och oranger buro gyllene frukter. Nu känner jag

das Land, wo die Citronen blühn,
Im dunkeln Laub die Gold-Orangen glühn.

Siste Viator! Mellan *Fondi* och *Mola di Gaëta* ser du lemningarna af *Ciceros graf,* ett förfallet pyramidformigt monument. Här blef han mördad och här restes vården af hans sörjande frigifna. Njut vid *Mola di Gaëta* från terrassen vid värdshuset, der du står i orangeträdens skugga, en tjusande anblick af det fria hafvet, se hur Gaëta på sin udde synes rusa ut i hafvet, och betrakta den präktiga kullen med kastellet till krona. Detta har du till höger; till venster har du en skön bergskedja, skiftande i rikaste färgspel: utpå hafvet mot horisonten ser du skepp med svällande segel, och, om vädret är rätt klart, kan du här första gången skryta af att du sett det eldsprutande *Vesuvius.* Här träffades oförmodadt kammarjunkaren *Hoppe* från Köpenhamn, som fått det infallet att gå till fots från Neapel till Rom, oaktadt det rykte, att *Fondis* och *Itris* nejder äro röfvarnes favoritställen. En vagn

har nyligen blifvit plundrad, men nu äro alla våldsverkarne gripne. Mellan *Fondi* och *Itri* steg jag ur vagnen för att betrakta ruinen af en antik Romersk villa. Yttre murarna äro bra behållna: innantill ser man några trappor.

Formiæ hette Gaëta fordom: och har kanske varit en Læstrygonisk sjöstad. *Lamo* skall hafva grundat den. *Ciceros Formianum* låg der nu citronerna och orangerna glänsa i den lilla trädgården vid locandan i *Mola*. Byn är ganska lång. Jag genomvandrade den till fots med *Bond* och vi hvilade i skuggan under ett berg vid hafsstranden för att invänta vagnen. Från detta ställe har man den präktigaste utsigt. Molas trädgårdar med sina Hesperiska äpplen bilda förgrunden till höger, och Gaëtas udde i mildare teinter längre bort. Och hafvet — hafvet! *Munatius Plancus* har sin graf på den stora kullen vid *Gaëta*.

«Eine neue Welt beginnt mit Gross-Griechenland,» säger Gerning i sin resa. Nu går vägen genom en oupphörlig trädgård, begränsad till höger af hafvet, som blått framglänser mellan de rika fruktträden, granaterna, mandelträden, oliverna, orangerna. Praktfullt är att se de friska vinrankorna i sirliga guirlander nedhänga i träden, och hänga emellan dem så rikt och så ledigt: praktfullast, när deras klara grönska bryter sig mot de silfvergrå olivebladen. Hela denna nejd synes liksom enkom smyckad till en stor, lysande fest — men denna fest är här evig: det är den eviga vårens fest. Den resande färdas öfver Via Appia, och öfver dess gamla stenläggning: aloen står vid vägen liksom renfanorna i Norden, cypresser med sin mörka skugga stå allvarsamma och ensliga midt i den leende naturen: myrtnar och lagrar sluta sig förtroligt tillsammans och vinka till sig. I hvart ögonblick ville jag kasta mig ur vagnen i deras armar. Mognande säd och blommande ängar omvexlade med lunderna. Till venster den stora bergskedjan, med pittoreska byar. I Italien ligga nästan alla byar och städer på höjderna. Menniskorna vilja bo högt, för att se ned öfver sitt paradis: och luften är der alltid helsosammare, fri-

skare än i dalarna. Brunstekta, halfnakna pojkar vaktade vildsvin mellan åkrarna, på hvilka stundom växte lupinbönor. Qvinnor gingo på vägen, som spunno under sin vandring på små sländor och buro korgar eller krukor på hufvudet. En präktig aquæduct vid *Minturnæ* ilar utåt fältet: och till höger har man det träsk, der den store, grymme *Marius* i säfven dolde sig för Sullas bödlar.

Vid *S. Agata* sofvo vi om natten. Öfver den vackra bron, hvaröfver vägen går till *Sessa*, det gamla *Suessa*, gjordes en liten vandring i månskenet. Sedan superades godt och sofs likaså, ehuru Engelsmannen såg litet brydd ut, då han skulle sofva i samma rum som vi. Men han sof tryggt och hans *spleen* äfvenså.

Den 24 Maj sågo vi i *Capua* domkyrkan och *S. Annunziata*, som har en ny façad. En trasig karl gjordes till ciceron. Ingen ting visste han och litet fick han för besväret. Hans bror, förgrymmad deröfver (lika trasig som han), kallade oss grymma, hårdhjertade bestar och *krokodiler;* men det hjelpte icke, och hade han fortsatt litet längre sin ordlek, så hade han möjligtvis förvärfvat sig en liten extraförplägning af min Romerska buxbomskäpp.

I *Aversa* såg jag icke det berömda dårhuset; ty jag ville ej med intrycket af denna ryslighet förbittra min första njutning af det närbelägna, efterlängtade *Neapel.*

SJUNDE BOKEN.

NEAPEL.

«Att se Neapel och att sedan dö»
Skall vara skönt. Man länge hört det redan.
Ack! sorger, fröjder åren kring sig strö;
Jag såg Neapel: jag vill lefva sedan.

Neapel.

Under hela dagsresan mellan S. Agata och Neapel sågs ej den ringaste skymt af hafvet. Då jag genomfarit den stora trädgård, eller den kedja af trädgårdar, som omgifva staden på den sidan, och farit utföre mot den oss hotande doganan, syntes först kastellet S. Elmo på sitt berg, och en stund derefter *Vesuvius,* ur hvars mynning uppsteg en tjock rök. Och slutligen hafvet, i hvars sköte låg *Capri,* och dess skönt formade klippor glänste liksom de varit genomskinliga, med ett prismatiskt färgspel.

Men sedan vi lyckligt sluppit igenom båda tullhusen, förde oss vetturinen genom en mängd krokiga och smutsiga gator, förmodligen för att frappera oss med den stora och dråpliga utsigt som i hast öppnade sig, då vi kommit ned till hamnen. Vi ha fått för 6 carliner om dagen ett stort, skönt rum hos ett godt folk, vid *Strada Medina, № 17.*

Samma afton i ett svagt, mystiskt månsken en vandring till *Villa Reale,* en stor, skön promenad vid hafvet. Som en stjernkrans glimmade på den båglika stranden bort åt *Posilipo* en otalig mängd af ljus, och tindrande gnistor syntes i sakta vaggning simma utåt vattenytan. Den präktiga, öppna gången mellan trädlederna, som stodo i stolt parad framför nattens drottning, bredde sig ut i ljuset och syntes räcka så långt bort i ett oändligt fjerran: och hafvet skimrade liksom det varit af silfver, och vågorna, kommande från Siciliens strand, smekte under kärlekssuckar det yppiga Neapels doftande kuster.

Den 25 Maj.

Det firades en fest i *Dômen,* eller *S. Gennaros* kyrka. Kyrkan är i en skämd Göthisk stil, med snufvig façad. Det inre har något imponerande vid första anblicken. Kolonnerna äro lätta. Taket platt, med vackra freskomålningar, och förgylldt: såsom i basilicor. Granskar man delarna, så finner man många anledningar till klander, men kyrkan innehåller märkvärdiga föremål. Hon är gammal som gatan. Constantin den Store byggde första kathedralen på ruinerna af Apollos tempel. 110 af gamla basilicans kolonner stå ännu i dômen, af Egyptisk och Afrikansk granit. Karl af Anjou begynte 1280 en ny, och präktig för sin tid. Den fullbordades 1299 af Karl II. Hon föll vid jordbäfningen 1456 och uppbyggdes åter, som hon nu är, af Alfons I af Arragonien, efter ritning af Nicola Fiorentino.

Till höger om högaltaret, då man kommer från dörren, är kapellet *Minutolo,* märkligt för de gamla taflor och fresker från Neapolitanska målarekonstens första pånyttfödelse. *Tomaso dello Stefano* har målat dem i 13:de seklet. — Till venster om högaltaret är invid väggen ett grafmonument öfver den hårdsinte påfven *Innocentius IV.* Han är afbildad i hvit marmor, liggande, i påflig skrud och krona. Efter denna bild har Raumer låtit gravera den plansch, som finnes i hans Geschichte der Hohenstaufen. — Öfver stora kyrkodörren äro Karl Martels och Karls af Anjou grafvar.

En *krypta* befinner sig under choret. Man nedstiger på en af de dubbla trapporna, och ser in genom ett glasfönster på *St. Januarii* skrin. Bredvid altaret är en marmorstaty, af kardinal *Caraffa,* huggen i bedjande ställning, som man tror, af M. Angelo. Präktiga marmorarabesker pryda kapellets väggar. Af de rika ornamenterna är ingen den andra lik.

I *sakristian* hänga porträtter af alla Neapels biskopar och erkebiskopar. Den siste af dem, kardinal *Ruffo,* lefver ännu och var just den, som i dômen nu förrättade messan. Han är en gammal, lång och reslig, mager gestalt, med grå

hår, men uttrycksfulla anletsdrag. Då han slutligen gick igenom kyrkan in uti *S. Restituta,* återstoden af gamla basilican, och då han utdelade den apostoliska välsignelsen, föll folket för honom på knä. Han bar öfver biskopskåpan (röd med guldblommor) S. Januarii-orden i blått band och en annan. Ceremonien var vackrare än den, som jag såg i *Capua,* der en biskopens gamla, tjocka vicarius lät kläda af och på sig i ett sidokapell af en mängd tölpiga prester, under det att chorpojkarna stodo och skrattade bakom, och lekte med de stora, målade vaxljusen.

Jag åt middag på *Corona di Ferro* vid den präktiga *Toledogatan,* i sällskap med en Florentinare, och drack kaffe på Sicilianan. Tre Nordmänner gingo vi sedan hela den af en brokig menniskoskara hvimlande Toledo från ena ändan till den andra, öfver *Largo Spirito Santo,* öfver den herrliga bron, uppför en högst pittoresk väg mellan klippor, mot *Capo di Monte.* Gud! hvilken utsigt! *Castel St. Elmo* på berget *S. Martino,* hvars grönskande sidor äro besådda med hvita hus och som liknar en ofantlig korg full af liljor med gröna blad, höjer sig så stolt, och berget sluttar så mildt ned och ned till dess det når hafvet, på hvars spegelyta, krusad af lätta flägtar, *Capri* låg som en stor ädelsten, slipad i de skönaste façetter och skiftande i de renaste öfvergångar af klara färger. De venstra klippmurarna af den ofantliga, herrliga Neapolitanska amfitheatern glänste i en högblå och stundom violett färgton och syntes besatta med gnistrande diamanter. Och allt detta sågo vi mot en förgrund af det rikaste löfverk, som dels sänkte sig under oss nedåt hafvet, dels öfverskyggde oss på den féeiska kullen.

Palatset *Capo di Monte* kunde vi ej få se, ej heller komma in i trädgården. En tjock gubbe med staf i hand och trekantig hatt på hufvudet gaf tillkänna att dertill fordras biljett af prins Campo Franco. Men vi gingo ut genom porten, och hänrycktes af Vesuvii anblick, som här höjde sig majestätiskt öfver ett grönskande landskap, och uppsände sina rökpe-

lare i den stilla luften, hvilka sedan drogo sig såsom långa band genom rymden, och slutligen förblandades med molnen.

Den 26 Maj,

eller *Annandag Pingst,* firades här i Neapel och i dess grannskap den stora folkfesten *Madonna dell' Arco* *). På eftermiddagen läto vi ro oss ut på Golfen af en brun, senfull roddare, med öppet bröst, ärliga anletsdrag och en liten mössa på hufvudet. Att gungas i en båt på hafvet, omgifvas af skepp och båtar, och se Neapels halfcirkel på afstånd sluten omkring sig, är berusande. Från båten sågo vi hela hamnen öfverfull af menniskor i brokiga grupper och det starka sorlet liknade brusningen af ett gigantiskt vattenfall. Händelsevis frågade vi vår roddare, om nu mera inga judar funnos i Neapel? — «Uno,» svarade han, «e anche questo è andato via a Marsilia. Adesso non si trova nessuno.» Han satte oss i land ej långt från *Ponte della Maddalena,* hvarest den egentliga medelpunkten var för den fantastiska folkfesten; ty här var en öppen plats, rymlig nog att emottaga en ovanlig mängd af åskådare, som, lägrade i sittande grupper på marken, eller i *L' Antico Caffè del Greco Epirota,* eller på bron och dess sidomurar, med begärlighet njöto af det glada, vidunderliga skådespelet. Folk till oräkneligt antal hemkom från dagens samlingsort, sex mil utom staden, ridande, åkande, gående, dansande, hoppande, sjungande och skrålande. Krönta voro de af vinrankor eller annat bladverk: i händerna förde de långa stänger, hvarpå hängde rockar och byxor eller dammiga skor bredvid utmålade bilder af den undergörande madonnan eller korsbilder. Här kom en lång karet, fullpackad af rödbrusiga matronor med flickor på knät, körda af en trasig kusk med trekantig hatt,

*) Så kallas en kyrka, belägen utanför Neapel, nära byn *S. Anastasio.* Denna dag strömma hela nejdens invånare dit för att bedja. En del gå så långt i andakt, att de falla framstupa vid dörren och släpa sin tunga på det sandiga golfvet ända fram till altaret.

och dragna af en häst och en oxe. Här syntes ett grannt spann med postiljon på första hästen, och tvenne pojkar bakpå, som ristades så att tänderna skallrade, och vagnen, full af flickor, blomsterprydda och upprymda, af hvilka den främsta och vackraste spelade mandolin. Nu kom en ensam junker ridande på en liten åsna, som trafvade af alla krafter. Karlen hade morötter och stora knippor af nötkärnor, hängande som radband ned från den slokiga hatten, och han slog sin tamburin af alla krafter och ledsagades af åskådarnas skrattsalfvor hela den oändliga linien igenom. Snart derpå syntes en lång mager kavaljer, omgifven af feta qvinnor. Han satt krokryggig och kikade genom en kringla, i stället för lorgnett. Stora vagnar, säfligt dragna af jettelika oxar med ofantliga horn, tågade i stilla triumftåg fram. De voro öfvertäckta med löfsalar af acacia, genom hvilkas öppningar dussintal af glada ansigten framtittade. I slutna samlingar stod folket vid hafvets stränder, och inom cirkeln dansade, efter ljuden af en tamburin, tvenne täcka flickor med kastagnetter i händerna sin Saltarella, och belönades af åskådarnas bifall. Men då kom en lunsig jänta och blandade sig i dansen, den hon dref med all flit; men hon blef uthvisslad af folket och drog sig skamflat tillbaka. Från sjunde till första våningen af de höga husen täcktes balkongerna af unga, täcka qvinnogestalter, här och der blandade med en och annan ynglings figur. Och från takens altaner nedblickade många stumma deltagare i den oskyldigt utsväfvande festen. Alla voro rusiga af glädje, men ingen af vin. Söderns folk förakta den konstlade spiritus, hvarmed bristen af egen lifsvärme måste ersättas i Norden: der naturen är hård och menniskan kall: och de njuta sitt vin, men måttligt, såsom gudarne sin nektar. Nästan under hvarje vagn hängde korgar, och tomma flaskor, af åtskillig form, förde de åkande i knät och de gående på hufvudet: dock icke ofta. Dessa populära carnevals-grupper blandades med den granna verldens prydliga åkdon, som följde tåget eller mötte det. De rikaste förråder af Söderns förfriskningar

inbjödo öfverallt den törstiga vandraren i de blomsterbehängda bodarna, der det klaraste vatten i prydliga glasvaser lifvades af glänsande guldfiskar, och svällande oranger lågo i stora pyramider såsom kulorna på en artillerigård. Och allt detta hvimmel framför det rökande eldberget åskådadt från Neapels strand, vid sidan af det omätliga hafvet! Det öfverträffar all föreställning, liksom hvarje skildring.

Teatro del Fondo vid *Largo del Castel Nuovo,* är smakfullt byggd, belyses väl af en elegant ljuskrona och har fem logerader, hvardera af 19 loger. Logerna äro litet utbyggda i rundel, beqvämt för åskådarne. Kongl. logerna utmärkas endast af gröna gardiner ofvantill. Man gaf *Semiramide,* opera i två akter, af Rossini.

Den sköna musiken gafs ganska väl. Det hela gjorde sin tillbörliga effekt. Signora *Bonini* sjunger säkert och rent. Signora *Sedlacech,* som skall vara kontra-alt — hade stygga fasoner och föga röst, men duetten, den sköna duetten gick mycket väl.

Efteråt en Ballo in Tre Atti: *Un raro tratto di Amicizia,* o siano *I due Sergenti:* en slät komposition, men ögat fägnades af vackra dansöser. *Demasier* och *Ottavo,* ej utan mimisk förmåga, voro de båda till döden dömda sergeanterna. I grupperingen tyckte man stundom sig se taflor af Vernet eller Gerard. — Vi sutto på platean, hvars bänkar äro rätt beqväma och i halfcirkelform. Biljetten 5 carlini. Logerna af första raden kosta 5 ducati, och af den *andra* 6: sedan allt mindre ju högre upp.

Den 27 Maj.

Jag stod på *Piazza di Mercato,* der den unge, oskyldige *Conradino* halshöggs tillika med *Fredrik* af Österrike. Deras stoft hvilar tillsammans vid dörren i ett litet kapell,

hörande till kyrkan *S. Maria del Carmine. Margareta* af Österrike, Conradins mor, som kom för sent att frälsa sin son, lät begrafva dem här och utvidgade kyrkan betydligt. 1767 fick den sin närvarande form. Hon är brokig innantill af marmor och förgyllningar. Tornet är det högsta i Neapel.

Derpå vandrade jag till stadens norra gräns, och gick fram åt den långa *Strada Tribuna* till ena ändan af *Toledo,* så hela gatan utföre till *Largo di Toledo* förbi slottet och utåt *S. Lucia* till *la Ristorazione de' Viaggiatori,* der vi åto middag för öppna dörrar med utsigten åt *Somma* och *Vesuvius.* I går hörde vi en harpspelare, som under vår måltid slog några stycken på sitt portativa instrument, och den vanliga lazaronen låg på muren och sof i solskenet på sin kudde. Och sedan, med en flaska *Vino Greco* i fickan och tre glas, stego vi i en båt och roddes af *Giuseppe Turesco,* en skäggig, välväxt, välmenande och om nejden ganska kunnig man. På den herrliga Golfen sjöngo vi «Kennst du das Land,» och drucko Neapels skål och hurrade. Talrika fiskarbåtar ilade utåt vattenytan, och fiskarena lyddes till den främmande sången. Mellan *Capri* och *Ischia* flöto stolta skepp med hvita segel. *Capri* såg ut som ett stort, präktigt, Egyptiskt grafmonument, och framställde bilden af en hvilande afgud eller en afsomnad hjelte. Då vi kommo längre ut, syntes äfven den blå udden och en bergspets af *Ischia.* Mellan Vesuvius och Neapel lyfte sig kyrktornet af *Madonna dell' Arco.* Roddaren visade kamaldulenserklostret på berget bortom *S. Martino,* konung *Joachims villa* och flera andra, pittoreskt utströdda på höjderna. De blanka, lugna böljorna gungade oss ljuft, och det praktfulla Neapel drog sin magiska cirkel omkring oss. Himlen var icke klar, men luften var behaglig och alla konturer så milda. O! hvad måtte denna tafla vara i skenet af en klart upp- eller nedgående sol!

Dagen slöts hett och qvalmigt i den lilla theatern *I Personaggi* midt emot Castel *Nuovo,* der man gaf *Il Vasallo fedele,* ossia *Ricardo Cor di leone, con Pulcinella Guida*

d' un cieco. Stycket var som man kunde vänta. Pulcinellan var rolig, isynnerhet när han med sin hoprullade hvita sockertoppshatt spelade på Blondels käpp, och ackompagnerade sångarens guitarr. Qvickheterna, af hvilka många för oss gingo förlorade, voro ofta tvetydiga, liksom åtbörderna. Flickan hade ett behagligt ansigte och var ej utan mimik. — Sådant får man i Neapel för 4 Grani.

Den 28 Maj.

I det präktiga *museum, Gli Studii,* sågs samlingen af de antika freskomålningarna från *Pompeji* och *Herculanum.* Många äro nästan alldeles bibehållna, andra något skadade, men alla högst märkvärdiga. En del äro af stor skönhet. De gamlas målningssätt synes mig deruti skiljaktigt från de nyares, att de brydde sig mindre om färgernas prakt än deras harmoni och att de merendels och helst framställde sina figurer hvilande. Deras målningar närma sig plastiken. Kompositionen var natur, intet bråk, inga konstlade rörelser i gestalten eller draperiet. De flesta af dessa taflor äro lika märkvärdiga för sin teckning, som för uppfattningen af ämnet. Mest ur Grekiska historien och mythologien: Grekiska konstnärer hafva troligen här arbetat. De, som mest behagade mig, voro: *Toiletten, en Jupiter, Centaurerna* på svart grund, en sväfvande genius äfven på svart grund: *Ulysses* och *Penelope,* mycket skadad, *Concerten, Æschylus* sittande i sitt rum. Melpomene, knäböjd, skrifver hvad han dikterar; men skalden sjelf har dock mer utseende af en gumma än af en man, håret sprider sig kring hufvudet tofvigt och oordentligt: en bild af en skaldinna, som håller sin stilus på munnen och sin pappersrulle i handen: den säges vara *Sappho: Theseus i Creta: Dido,* öfvergifven af Æneas, *Venus* och *Mars,* herrligt stycke, funnet, tillika med *Iphigenia, Orestes* och *Pylades,* för tvenne år sedan i Pompeji; *Iphigenias offring, Chiron,* som lär den unge Achilles spela lyra. — Sjelfva lokalen, der de

gamla mästerstycken hänga (stora hvälfda rum), inger en högtidlig stämning, som ökas ju längre man betraktar dessa dyrbara minnen af en stor förfluten tid.

Efter en lustfärd på sjön, med samma Giuseppe som förut, stodo vi i klaraste månsken på terrassen i *Villa Reale.* Vid det prydliga jerngallret sutto grupper rundtomkring på hvita marmorsäten, och hela bugten från Pozzuoli till Castel d' Uovo, som mörkt och majestätiskt skjuter ut i hafvet, var öfvergjuten med en himmelsk glans. Vesuvius reste sig med ett flor af dimma och rök kring sin hjessa. Och att sedan gå under de unga acacieträden, som med sina granna strålkronor stilla hviftade i den tysta natten, och släppte ljuset igenom, och afsilhouetterades på den fina, släta sandvägen; att stå vid *Tassos* snöhvita *tempel,* alldeles förklaradt af ljuset, och med några mörka slagskuggor snedt öfver kolonnerna, och med skaldens bröstbild under kupolen — det var något öfverjordiskt. — O, Neapel! Du är den skönaste stad på jorden! Du är den stad, hvarom min inbillning drömde från mina yngsta dagar, och der jag tyckte mig gå med lyran i handen, och sjunga hymner till Lifvets eviga Ursprung.

När vi foro på hafvet i båten, sjöngo vi gamla Svenska folksången, samma melodi som «God save the king.» Ett stycke derifrån låg en Engelsk brigantin, *The Pelican,* och när de kända och älskade ljuden nådde dit, saluterade det med tvenne kanonskott; och ett klart echo från bergen upprepade de ståtliga ljuden.

Den 29 Maj.

I *museum* gick jag uppför den präktiga trappan, der kung Ferdinand I:s kolossala staty, af Canova, är uppställd, inträdde till höger och genomgick *Neapolitanska* och *Florentinska* skolorna. Den störste och nästan den ende rätt geniāliske Neapolitanske målare är *Salvator Rosa. Luca Giordano* har gjort vackra saker, men han är sig så olik: *Spag-*

noletto är dock ofta förträfflig: *Andrea da Salerno* har härmat, *d' Arpino* har härmat, *Micco Spadaro* har gormat ihop en pesthistoria, som är vacker och ohygglig: *Scipione Pulzone* har målat ett duktigt porträtt af sig sjelf. — Af *Florentinska skolan* funnos i dessa rum inga stora mästarverk.

Den, som vill i botten mätta sig med åsynen af en mängd folk i den lifligaste rörelse, den, som älskar att betrakta i Lebensgrösse menniskolifvet som ett perpetuum mobile, den skall fara till *Neapel* och gå fram och tillbaka på *Strada Toledo.* Det är någonting oerhördt. Hvarje timme på dagen, utom den hetaste middagstiden, då folk och natur och lif och rörelse liksom bortdomna i en medvetslös slummer, och de flesta bodar stängas, hvimlar den stora präktiga gatan af en nitisk eller nyfiken menniskomassa, såsom en myrstack af sina oräkneliga myror. Bullret af vagnar, yandet af lastdragande åsnor, stampningen af eldiga hästar, kuskarnas rop af «Guarda, guarda!» blanda sig med ljudet af hundradetals skrikhalsar, som utbjuda sina oranger, körsbär, fravole och apricoser. Man liksom yrar fram genom den rörliga massan, man skuffas och tränges, man springer undan för tvenne fnysande hästnäsor, som följa en syndare i hamn och i häl, för att stöta emot ett par vagnshjul eller tillbakaträngas af några halfnakna lazaroni, som bära bördor och vanligen gå sin väg rätt fram utan afsteg, så snart de äro stadda i embetets värf. Man hvarken ser eller hör: man är blind och lomhörd, och ändå söker man samla sig så mycket som möjligt, för att betrakta och höra så mycket man möjligen kan, af allt det besynnerliga och egna, som det Söderländska, varma lifvet här framställer. Den anmärkning göres strax och med lätthet, att man här möter och ser mycket mindre prester och munkar än andra christna menniskor, och således genast en olikhet med Rom. Men hvad som här ses mer än i Romerska kyrkans hufvudstad är en viss öfverskrift på vissa hus: *Reali Lotti:* d. v. s. «Här

säljas numror för kongl. nummerlotteriet:» d. v. s. «Här kan man skänka sin sista fyrk i kronans bottenlösa sparbössa.» Om qvällarna, då bodarna äro upplysta och vagnarna äro talrikast, är en vandring på *Toledo* mest belönande, men farligast för pungen; ty man känner sig beständigt frestad att gå in i hvarje Sorbeteria och förtära de välsmakande och uppfriskande glacerna, som den varma, stilla aftonluften på det högsta rekommenderar, oaktadt man här både natt och dag under sommaren nästan oupphörligt svettas. Till och med då jag känner mig sval, kan jag ej låta bli att svettas. Den friska sjöluften förljufvar den Afrikanska värmans brand: och man vill blott svalkas, lefva och njuta.

Denna afton for konungen, *Francesco I,* med sin höga gemål, drottning *Maria Isabella,* och sina barn, i präktiga vagnar, omgifna af röda dragoner och röda pager till kyrkan *S. Ferdinando* för att der göra bön, i anseende till morgondagens högtid. Kungens äldste son, prinsen af Calabrien, *Ferdinando* har i morgon sin höga namnsdag (giorno onomastico). Kyrkan var illuminerad och efter ceremoniens slut var jag derinne.

Den 30 Maj.

Med architekten *Gandini* ha vi i dag sett *Bianchis* studium, der jag till min fägnad fann några modeller af Byström, och deribland äfven en vacker basrelief, som föreställer *Zevs,* då Hebe räcker honom näktarskålen och Prometheus, under Minervas beskydd, stjäl dundergudens blixt ur hans händer. Sedan följde han oss till den under byggnad varande kyrkan *S. Francesco da Paula,* som förre kungen, Ferdinand I, begynte ex voto. Marmor och dyrbara stenarter sparas ej att göra den praktfull, liksom Bianchis teckning och sätt att gå till väga med utförandet hedra hans sinne för antikens skönhet. Portiken utanför liknar S. Peters; men är ej så mycket i cirkel. Byggnaden är uppförd till likhet med Pantheon.

De små kupolinerna vanpryda det yttre, och man får se om artisten kan lyckas i sin plan att göra det inre *bättre* än Pantheons. Ännu vågar jag tvifla derom, helst han synes bemöda sig att med olikhet i de tillfälliga ornamenterna dölja sitt tjufveri af det hela. Hvarföre imitera, om man har kraft att göra något eget? Jemförd med Pantheon måste hela anstalten förlora, då den deremot kunnat vinna större bifall, åtminstone större uppmärksamhet, om konstnären lagat så, att byggnaden endast kunnat jemföras med sig sjelf. En million ducati har kyrkan redan kostat och ännu fordras väl åtta, nio år, innan hon blir färdig. — De inre kolonnerna, af korinthiska orden, blifva 30: portikens deremot 80 och ännu 10 dertill vid façaden, som skall prydas af en basrelief.

Utsigten ofvanifrån kupolen är bland de skönaste i Neapel. 1817 begyntes byggnaden.

Efter denna vandring i det halffärdiga templet, ibland stora massor af ännu dels oarbetade, dels halffärdiga marmorblock, sköna kapiteler och stycken af en spräcklig, dyrbar Neapolitansk marmorart, som skola göras till kolonner inuti kyrkan, men hvilka man kanske kan fråga en gång: «Kolonner! hvad gören J?» efter att hafva sett den korridor, som löper rundt omkring kyrkan för prestens räkning, sakristian och de små sidokyrkorna, gingo vi med Gandini in i kongl. slottet, betraktade en stund kapellet, och ställde oss sedan på en god plats på den stora, alltför-stora och breda trappan, för att få se den granna Neapolitanska verlden, det förnäma lifvets gallaklädda representanter, som vandrade uppför trappan för att kyssa kungens och kronprinsens händer. Snart får man väl på dem sätta messingsfodral, liksom på foten af Michel Angelos Christus i S. Maria Sopra Minerva i Rom. — Ståtligt i guld och sammet smyckade damer vandrade vid sina männers sidor der upp, gamla erkebiskopen, kardinal *Ruffo Scilla* (som dock ej lär vara lazaron-kardinalen; ty den är död), företrädd af 6, 8 betjenter i livré, gick långsamt uppför trappan: jurister i svart skrud, med styfva hvita kragar, som liknade

bräden, under hakan, en baron *Rotschild* med sin unga, sköna, i blått och guld smak- och praktfullt klädda fru, en Polska, öfvermåttan skön, välväxt och skimrande — voro de hufvudfigurer, som jag redigast minnes. Klockan 12 sköts från alla kastellen och klockan half 2 sutto vi tre vid en förtrolig middagsmåltid på vårt favoritställe framför Vesuvius, som i dag röker sin pipa med kraft och med god smak, fastän man endast ser den mörka toppen och den gröna foten. Midjan har han skylt med en stor, ullig molnmassa.

Aftonen tillbringades på *Teatro di Sanct Carlo,* en af Europas förnämsta och säkert den största och praktfullaste med en vacker façad. Smärre kolonner ofvantill: stora och fyrkantiga bilda en arkad nedtill. Man läser sex stora namn, bredvid vackra marmor-basreliefer på frontispicen: *Pergolesi, Jomelli, Piccini,* samt på andra sidan om små pelarne *Alfieri, Metastasio, Goldoni.* Dess inre är herrligt, och öfverhöljdt af klart och matt guld, men likväl ej smaklöst utstyrdt. Plafonden föreställer ett slags presentation vid det Olympiska hofvet. Apollo presenterar Dante, Boccaccio, Petrarca, företrädda af Homerus, för gudarnas och menniskornas konung, Zevs. — Sex rader af loger, med 30 i hvarje. Denna afton var theatern illuminerad af fem vaxljus i hvarje loge, utom den stora kongl. och de tre små kongl. som upplystes af kristallkronor. Den kongl. familjen, som lät folket vänta en timme, ankom kl. 10 och emottogs med handklappningar, men intet hurra, ingen folksång eller dylikt hördes till. I första logen sutto konungen, drottningen och kungens bror, prins *Leopold* af Salerno. I den andra prinsen af Calabrien, thronföljaren, med en af hans bröder och en prinsessa. I den tredje syntes de andra små prinsessorna och ännu en prins. — Nu började sjelfva skådespelet

Il Pirata, Melodramma in due Atti, da *Vincenzo Bellini,* Allieva del Conservatorio di Musica. Det var hans första opera. Hvarken dekorationer eller kompositionen eller ut-

förandet tycktes mig *då* af öfverträffande värde. Men jag *hörde Rubini* och *såg* den sköna *Manzocchi*.

Slutligen kom en ballett, som egentligen hade en sömngifvande karakter, och ytterligast ypplystes alla dansande figurerna af en Bengalisk eld, som gjorde dem både blå och gröna.

Den 31 *Maj*.

Ett besök i *museum*, der man såg venstra rummen, i hvilka mästerstyckena förvaras: tre präktiga taflor af Raphael, ja, fyra, fem — två madonnor, Leo X:s porträtt och en kardinal samt en riddare: sköna stycken af *Parmeggianino*, bland hvilka hans *Amica:* af *Domenichino* en engel, som frälsar en själ från djefvulen, visserligen en munkbeställning; men skönt målad: af *Schidone* och *Morone* några kardinalstycken: med mycket mera.

Villa Reale försummades icke om aftonen. På återvägen och just som vi sutto framför Vesuvius på «Viaggiatori'n» sågs ett blekt silfversken i horisonten till höger om det rykande berget. Strimman blef allt klarare, och snart kom den klotrunda månen simmande uppför, höjde sig fort, och snart stod en enda stor ljuskolonn öfver hafvet från den ena stranden till den andra; och ett skepp låg stilla i den rörliga glansen. Men från Vesuvius, mörkt som natten, drog sig en lång massa af moln, som hotade att öfverhölja månens skifva. Med fördubblad klarhet steg likväl Cynthia uppåt, och Neapel klädde hon i ett underbart ljus, som varade hela natten och efterträddes af solens mäktigare strålar. Solen fann oss sofvande; men ej hade hon hunnit mycket högt på sin bana, förrän vi sutto i en båt, förd af fyra roddare, och ilade utåt hafvet. Kosan styrdes till

Ischia.

Vi gungade på de klara böljorna förbi kusten af *Posilipo, Scuola di Virgilio,* förbi det pittoreska, men kala och skalliga *Cap Misene,* som har på spetsen ett ensligt torn. Lika skallig är *Nisida* med sitt kastell. På afstånd sågs till höger *Pozzuoli.* Till venster lemnade vi den af höga, fruktbara jordlager bildade, drufrika ön *Procida,* hvars kastell ligger skönt på klippans udde och den lilla staden i hafsbugten nedanföre. Dagen var skön, men hettan på det nästan lugna hafvet var alldeles egyptisk. Hafvets färg var himmelskt ljusblå, genomskinlig. Böljorna, som bröto sig mot Procidas stränder, skiftade i violett och rosenrödt, innan de krusade sig och förvandlades i hvita perlor. Luften doftade af vällukt, och den kom från Procidas blommor och orangelunder.

Anblicken af *Ischia* är så vänlig och inbjudande. Allt är lif, blomstring och växtlighet. Det höga *Epomeo* synes beväxt ända till toppen, och staden *Ischias* snöhvita hus omgifvas af de yppigaste vingårdar. Knappt landade jag, förrän jag i en båt igenkände ena hälften af det qvinliga resesällskapet från Milano till *Florens,* nemligen vår Engelska frus kammarjungfru. Patronessan sjelf väntades ögonblickligen, för att åter begifva sig till Neapel. Vi togo qvarter på *Locanda e Osteria degli Esteri* hos en korpulent och fryntlig värd. Den första nyhet, som mötte oss, var den, att konungen med sin familj i dag befinner sig på Ischia, och bor på sin Cascino ett stycke härifrån. De trenne skepp, som ligga för ankar i viken, ha fört dem hit. Vi störtade oss i hafvet och badade vid en udde, der vi hade skugga af en liten klippvägg, och sedan smakade Ischia-flaskan och den trefliga måltiden kräsligt. — Det är en fröjd, att se Ischia och dess innevånare. Dessa senare äga en öboer tillhörande bestämdhet och ett visst

frihetssinne, sluta sig till hvarandra, men lita på sig sjelfva, liksom besättningen på ett skepp. Ty hvad är väl en ö, om icke ett skepp, som jemt ligger för ankar utpå hafvet? Snygghet är här förenad med en trefnad och välmåga, som icke är vanliga lotten i Italien. Gatorna äro så rena och så skönt stenlaggda, att man kunde när som helst dansa på dem. Roligt var att stå i fönstret och se sköna, i hvita prydligt stickade slöjor klädda qvinnor gå till kyrkan, åtföljda af sina tjenarinnor, som gingo bakom och höljdes af stora röda slöjor med gula breda kanter, ur hvilka ansigtet nunnlikt framtittade. Nakna barn sprungo i solskenet, eller lekte i massa, grupper af flickor stodo omkring en ishandlare, som tilldelade dem glacer i små glas, ur hvilka de läppjade, för att svalkas. En äldre qvinna tog upp en präktig, svartlockig pojke af gatan, der han låg i högen. Hon kysste och bar hem honom. En gammal, visst 80-årig gumma förde på kyrktrappan en liflig konversation med en litet yngre gubbe. I kyrkorna hölls messa; ty i dag är en stor högtidsdag: *S. Francesco da Paula,* konungens och hans skyddshelgons namnsdag. Just som solen gick ned, kommo vi, efter en vandring öfver kastellbron och genom staden, mellan vinrankorna upp på en höjd, der utsigten var obeskrifligt herrlig. Förgrunden bildades af Ischias pittoreska klippkastell och en vacker Cascino. I fonden rökte Vesuvius, och öfver Procida stod ett praktfullt förgylldt moln. Violetta drogo sig de vestliga bergen kring hafvet, omgifna af en lätt skimrande dimma, och mot vesterns rodnande himmel reste sig fikonträden och granaterna upp, omslingrade af vinrankor. Och hafvets färg, hvad den var läcker, ljuf och klar, isynnerhet mellan Procida och Ischia! Det var den herrligaste afton, som vi njutit efter vår ankomst i Neapels paradis. Och nu gick fyrverkeriet bäst, till S. Francescos och konungens ära. Midt in uti staden hängde på snören tvärt öfver gatan utsirade skepp, som vid ett visst klockslag gåfvo eld och sköto, kastade raketer under ett förfärligt larm. Eldbomberna slogo mot husen och gnistorna strödde

sig ner bland den församlade menniskoskaran, som hade grufligen roligt. Förut hade en pojke vid sjön antändt en mängd för tillfället gjorda mörsare af sten, som vid antändningen under knall och brak hoppade upp från marken. Så firades och så slutades den sköna, oförgätliga dagen, och i morgon förestår något ännu skönare.

Den 2 Juni.

På trenne borickor bröto vi upp från Locandan, åtföljda af tvenne pålitliga karlar och en snäll gosse, och så tidigt att vi från en höjd åskådade solens praktfulla uppgång öfver hafvet. Hela östern var som en himmelsk rosengård, och på hafvet samm dess återsken. Hela ön doftade, perspektiverna öfver hafvet skiftade i de mildaste och skönaste brytningar. I en Taverno, der vi frukosterade, betaltes kalaset litet dyrt med fyra carliner, och så togo vi i åskådning ruinerna efter den förödelse, som Epomeos vulkan i fordna tider förorsakat. Emellan *Epomeo* och staden Ischia sträcker sig ända till hafvet en ödslig, ofruktbar öken, höljd af större eller mindre stycken förvittrad lava, liknande slagg, ganska lätt, pipig och svartbrun till färgen. När denna flod vid vulkanens utbrott nedstörtade på 1200-talet, förstördes staden *l' Arzo,* hvilken, som ciceronen utlät sig, varit kallad «Napola piccola.» — Under njutning af de skönaste utsigter fortsattes den för våra lastdragare besvärliga vägen i många krökningar, och stundom i skuggan af unga, sköna kastanier. Sista delen var mera kal. Men när vi ändtligen hunno målet och stodo uppe vid klostret *S. Nicola* på spetsen af *Epomeo* var mödan belönad, ehuru en tunn dimma låg och skymde den fjermaste horisonten. Nedanför våra fötter låg byn *Furio* i vester, nordligt *Lacco* och *Casamicciola.* Hela den sköna, fruktbara ön låg som en charta under oss — och österut i horisonten *Vesuvius* med Portici under sina fötter. Tvenne arma, snuskiga eremiter bo deruppe i det ganska tarfliga klostret, hvarest i ett åt S. Ni-

cola helgadt kapell, liksom i ett apothek, stodo långa rader med flaskor, innehållande martyrers blod och pulveriserade ben. — När vi färdades upp till klostret mötte vi en prest, som red på en åsna och hade en bössa på axeln. Ciceronen sade, att han är ej allenast en duktig prest, utan äfven öns väldigaste jägare, som roar sig med att stjäla lifvet af oskyldiga djur, när han rider till klostret för att läsa messan. — Efter en timmes rast på höjden i en klen skugga af ett löffattigt träd och under förtäring af eremiternas bröd och några glas ypperlig mjölk, en i Italien sällsynt dryck, vandrade vi nedåt utan särdeles äfventyr och anlände till den olyckliga, till hälften grusade byn *Casamicciola.*

Det var den 2 Febr. 1828, således denna dag för jemt fyra månader sedan, som vid middagstimman, eller något förut, en så förskräcklig jordbäfning skakade *Casamicciola*, åtföljdt af ett rysligt underjordisk dunder, att nästan intet hus blef oskadadt och de flesta grusade. Lycka i olyckan var, att så många menniskor vid denna tid voro utom hus, och att olyckan ej inträffade om natten. Trettiotvå menniskor tillsatte dock lifvet under ruinerna af sina ramlade boningar. Jag kan ej beskrifva det intryck, som jag erfor vid åsynen af dessa rörande lemningar efter en folkrik och välbyggd, fastän liten stad. Ingen antiquitet talar så högt och mäktigt till mig, som dessa friska minnen af den grufligaste landsplåga: förfärlig i samma mån som den är förrädisk och lönlig. Den underjordiska Midgårdsormen skakar sig i djupet och jorden bäfvar, skälfver, öppnar sig, nedstörtar och dödar eller slukar i sitt gap menniskor och deras boningar. Att genomvandra gatorna och se spillrorna och de nedvräkta eller remnade murarna och brustna bjelkarna, att se staden hvimlande af lefvande varelser, som alla lidit mer eller mindre smärtande förluster på denna fasansfulla dag, och hvilka dels med blyg varsamhet framräckte handen för att begära en allmosa, dels ännu blygare drogo sig undan för främlingens blickar — det var en syn, som alltid skall stå liflig för mitt öga, och out-

plånlig i mitt hjerta. Värdinnan i en Osteria, med ett intagande utseende, stod i dörren ännu svartklädd, sörjande sin make och omgifven af sina barn. En flicka hade i fyra nätter och fem dagar legat fördold under ett nedstörtadt hvalf och blef lefvande uppgräfd. Hon lefver ännu på la Sentinella nära derintill. Konungen har vid sitt besök på Ischia i dag skänkt åt de olyckligaste 600 ducati, och lofvat att bekosta den räddade flickans uppfostran. Hon heter *Morgera*. Vid inträdet i staden mötte vi dess pastor, som gick mycket enkelt och anspråkslös sin väg fram, stannade och inlät sig med oss i samtal, under det han höll i handen tre stycken rå fiskar på ett papper, dem han troligen förvärfvat sig på sin vandring och nu bar hem till sitt hus. Kyrkan stod, men dess hvalf är på flera ställen remnadt och hotar att instörta, om ej snar hjelp kommer.

Märkvärdiga äro *badinrättningarna* vid *Casamicciola*. En kokande källa gifver det helsosammaste badvatten: ett slags varm sand finnes här ock, hvari giktsjuka gräfva sig ned för att genomvärmas. I Juli och Augusti månader samt äfven i September är rätta badtiden, då mycket folk och alla slags sjuka strömma hit för att vinna helsan igen, och de bedragas sällan i sitt hopp.

Från *la Sentinella*, ett herrligt beläget värdshus, hvarest den Danske chargé d'affaires, herr *Vogt*, ofta bor om sommaren och nu äfven, njöto vi den präktigaste utsigt, och voro *Lacco* helt nära. Han berättade anekdoter om Murat, f. d. konungen, hvilka jag, vanmäktig af hetta och sömn, halfsofvande afhörde. Vi åto kostliga körsbär, drucko ett godt kaffe, under det vår snälle och duktige gosse låg på en soffa på loggian och sof bredvid oss. Han liksom ej trodde sig sjelf, om han ej var oss nära och lät ej besvära sig af den Danske ministerns höga närvaro.

Under lika stark hetta redo vi vidare mellan vinrankor och mellan murar, öfver det ställe der lavaströmmen gått fram och förbi konungens Cascino. Vi hade nyss förut från höjden

af la Sentinella sett konungen afsegla till Neapel tillbaka. Trötta, men med minnet fullt af den herrliga dagens syner, intågade vi i *Ischia* förbi det lilla madonnakapellet, som aftonen förut, vid illuminationen, var prydt af hvita segerfanor och glimmande af ljus.

Vi slutade dagen med ett besök på höjden ofvanför Locandan. Ut på hafvet gingo, liksom ordnade till en liten sjöträffning, tjugutre båtar, med hvita, i aftonsolen glänsande segel, tid efter annan framkommande förbi kastellets udde. Utsigten var rik, och att se ned på Ischias platta tak, der innevånarne sutto eller promenerade, var en sällsam anblick. Solnedgången sågo vi från samma oförgätliga ställe i en vingård, der vi varit aftonen förut.

Baja, Cuma, Pozzuoli.

Puteolana et Cumana regna —

CICERO.

Farväl, sköna Ischia! Din natur och dina invånare äga lika rätt till ett oförgängligt minne i mitt bröst. Ehuru den sista Ischiot, med hvilken vi talte, sökte att preja oss för öfverfarten till Cap Misene, men hvilken plan genom ett behändigt påfund misslyckades, äro dock Ischioterna ett godt och älskvärdt folk. På den heta förmiddagen och på ett lugnt, himmelsblått haf, genomskinligt som en blå glasskifva, tågade vi öfver vattnet till *Cap Misene,* och trädde omedelbarligen ur båten in i den svala grottan *Dragonaria,* som, enligt Suetonius, är den Piscina, hvilken Nero begynte för att föra till sitt lustslott *Baja's* varma vatten. En gosse med ett intagande utseende stod och lutade sig mot hvalfvet, då vi satte oss

i land, och frågade, i det han framträdde, om vi behöfde någon ledsagare i nejden. Vi togo honom genast an: han tog min lilla rensel på ryggen och gick förut. Han visade oss på hafskusten andra underjordiska hvalf, som besynnerligt nog kallas *Mercato di Sabbato;* och hvilka utgifvas än för undre hvalfven af den circus, der Nero firade sina *Quinquatria,* än för en begrafningsplats, gemensam för *Bajæ, Bauli* och *Misene.*

Och så till *Mare Morte* öfver de *Elyseiska Fälten* till *Piscina mirabile,* herrliga souterrainer, liknande en Göthisk kyrka med sex rader af arkader. Man nedstiger på fyrtio trappsteg. Pilastrarne äro 48. Det hela skall varit en stor vattenreservoir, byggd af *Augustus. Le Cento Camerelle,* litet längre ofvanföre, angifvas dels för vattenreservoirer, dels såsom fängelserum för brottslingar. Man nedstiger med bloss i det rysliga djupet.

Ej långt derifrån ligger byn *S:t Anna,* der vi under den fruktansvärda hettan hvilade i skuggan utanför ett hus och — lustigt nog — för att svalka oss drucko starkt och varmt kaffe. Oranger, saftiga och stora, köpte jag af en qvinna, och några gran gåfvos åt en liten flicka utan hörsel och utan tunga: en skäggig gubbe sjöng och dansade för en spottstyfver, till vår och innevånarnas förnöjelse. Oförskräckt vandrade vi vidare i hettan, men stannade på ett par ställen för att se silkesberedningen. Tvenne karlar stodo framför en stor kokande gryta, och bredvid sig hade de en korg, full med puppor, gula till färgen och i äggform. I hastigt påseende liknade de frukter. Pupporna kastades i det kokheta vattnet och på en stor härfvel uppspunnos de fina trådarna, som upplösta afsöndrade sig från puppans yta.

Präktigt ligger *Baja's* kastell på sin klippa, och utsigten från stranden längre ned vid det egentliga *Bajæ* är ännu skön. Man har *Pozzuoli* mot sig på andra stranden, öarna ut i hafvet till höger. Gerna hvilar man på den klassiska kusten, om man ock ej nu mera kan instämma i Horatii uttryck:

Nullus in orbe sinus Bajis prælucet amoenis.

Ädelt och pittoreskt står vid stranden *Veneris tempel*, en rotonda, som man säger, byggd af Julius Cæsar. Säkert är väl att den tillhör hans eller de första kejsarnes tid. Den resande må ej försumma att låta visa sig *Mercurii tempel*, kalladt *Truglio*. Man går dit på en liten väg till höger om Tavernan på stället och finner sig belönad genom ruinens sköna form och dess underbara echo. Tvenne personer, som hviska till hvarannan, ju tystare ju bättre, höra hvarannan så tydligt, som de stode tillsammans och talade högt, ehuru de befinna sig på motsatta sidor af muren. Den person, som står i medelpunkten, hör ingen ting. Af *Dianas tempel* finnes halfva kupolen qvar. Vi sågo den ej.

Här skildes vi vid vår lille, snälle vägvisare, som ej behöfde följa med till *Cumæ*. Han fick tvenne carliner; vägde dem i handen, och glömde icke, ehuru godsint han var, den vanliga Italienska ciceronlexan: «Poco, Signore: — Eccellenza, poco!» Då frågade jag honom, huru mycket han ville ha för att vara nöjd: han rodnade, smålog och svarade: «tre gran till.» Han fick dem, tackade mycket och gick glad sin väg.

Clausen, som nödvändigt ville se *Cuma*, gick förut till fots, och derföre fick han ej heller se Mercurii tempel. Men *Hvass* och jag togo oss tvenne åsnor i *Bajæ* för 5 carliner, och redo samma väg genom en leende nejd på stranden af *Lago Fusaro*, de gamlas *Acherusia* eller *Acheron*, der de förkastades, de fördömdas hemvist var. Alla själar måste passera denna sjö: de onda blefvo qvar, men de goda anlände till Elyseiska Fälten. Troligen är den en gammal, slocknad vulkankrater. Konungen i Neapel har på stranden, eller snarare ut i sjön, byggdt ett täckt lusthus. *Andrea de Jorios* arbete: *Viaggio di Enea all' Inferno ed agli Elisj secondo Virgilio*, förtjenar att läsas af en resande i dessa trakter, äfvensom *Genuino's* skaldestycke: *Viaggio ai Campi Flegrei*.

Den, som reser till *Cuma,* för att anställa antiquariska forskningar, skall finna sig bedragen. Men klippan *Rocca di Cuma* är pittoresk. *Amfitheatern* är mycket förfallen. Fikonträd växa derinne: dock ser man dess form och de undre arkaderna. *Apollos tempel* ligger i ruiner på klippan. Utsigten från bergshöjden öfver hafvet är skön. *Epomeo* höjer sig öfver det närmare, grönskande *Procida.* I en ryslig grotta, hvartill man uppstiger på en mörk, lång trappa, gaf (så säger man) *Sibylla Cumana* sina orakelsvar. I en niche hade hon sitt säte, som visades af den trasiga ciceronen med ett bloss i handen, och «här,» tillade han, i det han förde oss till en annan niche i samma håla: «qui era la casa del Diavolo.» Sibyllan och den onde lefde således här i god grannsämja tillsamman. Det är en christlig tradition. Sibyllan skall hafva lefvat på samma tid som Troja förstördes — omkring 1175.

Nu må man ock på en smal väg genom vignerna uppstiga till en terrass vid sidan af klippan, der man ser en skön hafsbugt. Till venster det omätliga Medelhafvet, med kusten af Terracina och Gaeta i fonden. Nedanför sig *Lago di Licola,* ödslig och sumpig, samt längre bort *Lago di Patria,* på hvars stränder *Scipio* glömde sitt fäderneslands oförrätter i ärofullt lugn.

På *Via Domitiana,* som går mellan *Cumæ* och *Pozzuoli,* redo vi under *Arco Felice,* öfverlefvor förmodligen af en gammal vattenledning. Hvalfvet är högt, vackert och höljes af murgrön. Det liknar *Porta furba* på vägen mellan *Rom* och *Frascati.* En tempelruin finnes i grannskapet, som vi likväl, utan att se den, redo förbi. I denna på fornlemningar så öfverflödande och så ytterst märkvärdiga nejd betyder en ruin mer eller mindre ingen ting, isynnerhet som sjelfva fornforskaren ofta strandar i sina forskningar öfver deras fordna bestämmelse.

Men vid *Lago d' Averno,* der nedgången var till Tartaren, höllo vi stilla, för att njuta den sällsynta taflan. Sjön är mycket djup, ehuru man i senare tider funnit dess botten.

Stränderna äro höga och sluttande. Vigner och kastanjeskogar samt några enstaka hus och ruinerna af ett Apollo-tempel pryda dem. Midt för oss syntes ur den höga, motsatta bergstranden ett stycke enkom vara utskuret, på det att åskådarens öga, just på den punkt der vi stodo, skall kunna se den lilla *Lago Lucrino,* derpå en liten landtunga och så hafvet med det stolta, klippiga Capri i sitt sköte. Och till höger det branta Cap Misene — och så icke mer. Sjön har tycke af Albanersjön; men luften i dess grannskap är osund. Julius Cæsar förenade båda sjöarna med hafvet. Arbetet kallades «Portus Julius» och af Plinius ett «miraculum.»

Skön och leende är vägen jemte hafsstranden fram till *Pozzuoli.* Vi sågo hästar, som gingo rundt omkring och drogo en vattenmachin, vid hvilken små byttor med skoflar i kanten voro fästade. När machinen gick omkring, öste den ena byttan upp vatten, under det den andra uthällde sitt öfver utbredda kläder, som så sköljdes efter tvättningen.

Vi togo in på en god och billig Locanda i *Pozzuoli.* Våra fönster lågo åt hafvet och Baja. Så slutades den omåttligt rika dagens njutningar och mödor.

Och nu, så gerna först som sist, vill jag varna hvar och en af mina resande landsmän från en usel bok, tryckt i Rom 1826 avec Privilege och heter *Itineraire instructif de Rome à Naples et à ses Environs, tiré de celui de feu M. Vasi et de la Sicile, tiré de celui de M. de Karaozay, revus et corrigés d'après l'état actuel des Monumens.* Den är, ty värr! nästan den enda någorlunda utförliga man har öfver dessa underbara nejder, och man frestas derföre att köpa den. Men den är ett tungt och tjockt oktavband, vanställdt och uppfylldt af afskyvärda kopparstick, dem man ej lider att se, då man en gång varit nog lycklig att se den herrliga natur, de söka efterapa. Öfver de märkvärdiga öarna finnes ingenting: och tomt Fransyskt prat i stället för sak, och der någon

sak förekommer, är den så jemmerligen torr eller så enfaldig, att man häpnar. Bättre är *Neigebauers* sammanträngda framställning. Har man litet klassiska kunskaper i hufvudet, så behöfver man inga stora guider släpa med sig.

Men jag talar ej till eller om Engelsmännen. De hafva en stor veneration för alla guider, och gå i och utom alla gallerier med dessa vägvisare i handen och hålla bouppteckning i Rom, Florens, Neapel, genomläsande dem från perm till perm: och när de satt ett märke i brädden för hvarje föremål, och veta, att det finns på sitt vederbörliga ställe, äro de väl tillfreds och då ha de sett Rom, Florens, Neapel, och kunna med godt samvete fara hem igen.

Den 4 Juni

sutto vi klockan sex om morgonen, efter ett lindrigt, uppfriskande regn, på åsnor igen, fortsättande vandringen genom Puteolana regna. Nordvest om staden, och satt i förbindelse med en badanstalt, ligger ruinen af ett präktigt tempel, helgadt åt *Jupiter Serapis.* Tre stolta pelare stå ännu upprätt. En upphöjning, som bildat golfvet i det inre af kolonner omgifna templet, är ännu qvar, och pavimentet till hela yttre templet äfvenså, af hvit marmor, men det står nu under vatten och tjenar till ett slags reservoir för baden. Förr eller senare skall detta förstöra den herrliga fornlemningen. Den ring, hvarvid offerdjuren bundos, sitter ännu qvar i golfvet. Ett sidorum för presterna är nästan alldeles bibehållet, och i ännu ett annat ligger en skön pelarkapitel. Dessa, med andra flera, mer och mindre skadade, anses för till templet hörande badrum.

Amfitheatern, en stor, mycket förstörd ruin, likväl ej så stor som Colosséen. Ett litet kapell är helgadt åt den *H. Januarius* och ett åt *S. Proculus,* hvilka här under Diocletiani regering kastades för vilda djur. *Januarius* åtminstone rördes ej af djuren; derföre halshöggs han längre upp, der nu

ett kapucinerkloster är, om vintern bebodt, men om sommaren obebodt, i anseende till aria cattiva. På stranden vid *Pozzuoli* ligger ett annat kloster, der munkarne bo under varmaste årstiden. Amfitheatern är inom sin oval beväxt med sköna träd. Man kan gå omkring på de fallna murarna. De nedersta arkaderna äro temligen oskadade på flera ställen.

Till venster bland löfverk, då man går uppföre vägen, ses den af invånarne så kallade *Pisatura,* öfverlefvorna af det beryktade *Diana-templet.*

Nu går vägen på bergsbranten och öppnar en oförliknelig utsigt åt hafvet. *Pozzuoli* till höger nedanföre, der man ser lemningarna af *Caligulas* brygga, sedan hela hafsbugten, *Baja, Cap Misene, Nisida, Procida* och det stolta *Epomeo* på Ischia. Vägen är så pittoresk och så sublimt skönt: man andas så lätt och känner sig så fri och lycklig, inandas den renaste luft och ser den skönaste tafla.

Men i djupet af den jord, hvars yta här prunkar med den yppigaste växtlighet, rasa hemliga och rysliga makter. Elyséen är här anlaggd öfver Tartaren, och den känsla, som åskådaren under sin färd genom dessa trakter erfar, är liksom sammansatt af elysisk fröjd och tartarisk fasa. Här och der har den underjordiska Cyclopanden gifvit sig luft, och frambragt och frambringar dagligen förundransvärda fenomener, dels svåra, dels ännu omöjliga att förklara, dels med mer eller mindre sannolikhet lösta. Nejdens sjöar och dalar äro nästan alla utbrända vulkaner, och likväl fortsättes ännu elementernas kamp i djupet.

På en hålväg, omgifven af grönskande träd och vinrankor, anländer man slutligen till en port, hvaröfver läses med stora bokstäfver: SOLFATARA, men af hvilka flera äro bortfallna. Man klappar på porten, som läses upp, och man rider in i en utbränd vulkankrater, omgifven af bergväggar. Stark svafvellukt sprider sig kring hela nejden: den skorpa, hvarpå man vandrar, ehuru ganska tjock, hänger öfver ett rysligt djup, och då man stampar på jorden, återljuder det doft ned i af-

grunden. Gräfningar ha skett för att genombryta skorpan, men ännu har man icke hunnit dess botten eller undra sida. Vid ändan af denna krater är nära bergsfoten en öppning, hvarur rök uppstiger och man hör ett sorl liksom af en stark kokning. Om man med en käpp rör i hålet, tilltager röken och hettan; man ser stenarna i sjelfva mynningen hoppa och rulla om hvarannan, liksom de låge i en sjudande gryta. En präktig Alcidesfigur, endast klädd i en kort skjorta, med bara, senfulla ben och armar, med ett kläde knutet om hufvudet, i form af en phrygisk mössa, och med en yllen mössa vid ett snöre hängande öfver axeln, hade en stor spetsig jernhammare i handen, hvarmed han slog i svafvelgapet, för att visa huru starkt det kokade. Stora, själfulla ögon, manliga anletsdrag, svart hår och skägg ökade det heroiska i hans gestalt. Han var nöjd med en måttlig drickspenning.

Forum Vulcani hette fordom det rum, som nu benämnes *Solfatara*. Svafveldunsterna begagnas till helsosamma bad så väl här som vid den vulkaniska sjön, *Lago d' Agnano* kallad. *Stufe di S. Germano* äro på stranden anlaggda ångbad, som mycket besökas och med fördel begagnas. Mannen, som visade dem, slog eld i ett stort stycke fnöske och med röken deraf framlockade han ur svafvelöppningen den tjockaste rök. «Kaka söker maka» gäller äfven i kemiens riken. Ett ögonblicks vistelse inne i dessa bad var tillräckligt att frambringa den starkaste svettning.

Härifrån behöfver man blott gå några steg till den så bekanta och så märkvärdiga *Grotta del Cane:* en några få fot lång och låg håla i berget (till alla dimensioner mycket mindre än jag hade tänkt mig den). Hålan utdunstar en qväfvande luft, tyngre än den atmosferiska, hvarföre den äfven håller sig närmast jordytan. Experimentet med hunden kostade oss 5 carliner. Karlen tog hunden i benen, bar honom in i hålan och lade honom ned mot jorden. Först gnällde han, gjorde några ansträngningar för att andas, och gaf sedan intet mera tecken till lif; men ögonen stodo öppna. Ungefär

en half minut (knappt det) låg han så: derpå bars han ut i fria luften: beständktes med friskt vatten; men det dröjde flera minuter, innan han åter kom sig före. Men sedan blef han småningom åter lefvande: första lifstecknet yttrade sig med en ristning i högra bakbenet. Derpå begynte han andas, och reste sig upp. Han åt bröd en liten stund derefter *).

Genom ett leende landskap anlände vi till den majestätiska *Posilipo-Grottan*. Der lemnade vi våra ciceroner och åsnor. Till fots tågade vi genom grottan, ett herrligt menniskoverk, som folktron tillskrifver skalden Virgilius. Den är nära 2 Italienska mil lång, öfver 60 fot hög på flera ställen. Belysningen infaller ofvanifrån genom en öppning. Tre vagnar kunna köra i bredd under hvalfvet. Den är gjord för att förkorta vägen mellan *Neapel* och *Pozzuoli*.

Och ofvanför utgången ur denna grotta till höger är *Virgilii graf*. Den är ett rundt Columbarium, med flera små nicher rundtomkring: troligen en familjegraf. Den öfverskyggdes fordom af en stor lager, och rundtomkring frodas ädla träd mellan murgrön och vinrankor. Man måste först uppstiga i zigzag på berget. Sedan går man ned utför en trappa i trädgården, der aprikoserna nu mogna, och hvilar med stum hänryckning i monumentets skugga och tror så gerna att Mantuanerns stoft här hvilat, lika visst som hans skaldeande ofta svävfvat öfver dessa tjusande nejder och likt ett bi sugit honung ur Neapels doftande blommor, och lärt sig hexameterns klangfulla språk af de rythmiska hafsböljorna.

Det var middag, hettan var stark. Vi sparade Sanazzaros graf till en annan gång och gingo genom det skuggrika *Villa Reale*, åtföljda af en liten muntergök, som bar våra renslar, till Neapel.

---

*) Jag lutade mig ned och inandades ett ögonblick den qväfvande luften. Den är ett slags sötaktig, hemsk, äcklig dunst, likväl icke så starkt giftig för menniskor.

Neapel den 5 Juni.

Den stora festen *Corpus Domini* firades, men ceremonierna voro af föga märkvärdighet. Från ett fönster betraktade jag konungens och prinsarnes resa till *San Gennaros* kyrka, sedan förut de präktiga gardestrupperna, klädda i paraddrägt, med klingande spel och flygande fanor begifvit sig dit för att bilda haye på de närmast belägna gatorna. En kyrkofest i Neapel kan icke göra stort intryck på den, som förut i så rikt mått njutit af Roms andliga högtider. Kyrkan är dessutom så inpressad mellan trånga och svarta gator och gränder, att ingen total verkan är möjlig.

Men om aftonen förvandlades kyrkofesten till en folkfest och blef genast liflig. Vid *Pennino,* der en upplyst katafalk på ena sidan var uppställd, och ett illumineradt tempel med refflade pelare på den andra, drog sig kring torget en kedja af läktare, och vid fontanan, som omgifves af en grön häck, syntes Moses med ormen i öknen, jemte mycken annan grannlåt. Platsen hvimlade af folk, och varor och frukter utskrekos med full hals, liksom på en marknad. I templet, som var för tillfället upprest, gafs musik från en läktare. Hvar och en fick gå derigenom, men icke stanna eller vända sig om, förrän han genom motsatta dörren kommit ut. Derefter voro snart alla Osterior fulla af folk. Man åt och drack äfven ute på gator och torg. Och blef så *Corpus*-festen grundligen firad.

Dagen derpå besågos i *Gli Studj:*

Bronzsalarne. 1) En samling af gammal *köksredskap* och *husgeråd,* från Herculanum och Pompeji — grytor, pannor, kettlar, skedar, knifvar, gafflar, lampor, ljusstakar m. m., allt i sirligaste form. De gamle kunde icke bilda den simplaste sak, utan att gifva den skönhetens pregel. 2) *Offerredskap:* knifvar, rökelsekar, kandelabrer, altaren. 3) *Instrumenter* för vetenskap och konst. 4) *Möbler:* stolar, bord, sängar, lampor, bland hvilka anmärktes en högst förträffligt arbetad, föreställande ett träd, på hvars grenar små lampskålar hängde såsom frukter. Dess plats hade varit i ett stort sällskapsrum:

och när familjens medlemmar emot natten åtskildes, tog hvar och en sin brinnande lampa ned ur trädet, gick till sitt rum, och det stora samlingssrummet var mörkt. 5) *Vapen:* gamla Grekiska rustningar, funna vid *Pæstum,* och här smakfullt ordnade i fyra grupper, såsom troféer: Romerska hjelmar med små galler för ögonen, m. m. Den ciceron, som visade dessa rum, var en sakkunnig man. Han förklarade allt med reda och med kärlek för saken.

Det blef en skön afton. På *Molon,* der folkskarorna nästan trängdes, tilldrogo sig scener, som borde målas. En skäggig gubbe, med en staf i handen, lät, inom en cirkel af åskådare, sin pudelhund göra konster. En ung man spelade hackbräde, medan skoputsarne gingo omkring med sina lådor och nödvändigt ville blanka alla herrars skor, prisande ypperligheten af sin blanksmörja, och under det qvinnor med gäll ton utbjödo sina oranger och andra välsmakande frukter. Men till venster vid muren, som springer långt ut i hafvet och slutar med en fyrbåk, stod i hvita kläder med bart hufvud en sagotäljare med en gammal qvartedition i skinnband af Ariostos Orlando Furioso i handen, hvarur han midt emot det rykande Vesuvius och vid hafvets strand, accompagnerad af vågornas sorl, föreläste alldeles con amore stanzerna om Rinaldos envigeskamp. När något mörkare ställe kom, lade han boken samman, och under talande åtbörder förklarade för sina talrika åhörare den dolda eller svårfattliga meningen. I en oval amfitheater satt det lyssnande folket och hörde och njöt med stor begärlighet. På marken lågo inom ringen eller sutto vårdslöst fyra pojkar med öppna munnar och spända ögon omkring en fruktsäljerska, som satt på en stol med sina rågade korgar bredvid: och i hennes grannskap stod en halfnaken, svartbrun lazaron, mera lik en Afrikan än en Europé, med tjocka läppar, högst uppmärksam, och med korslagda armar. Dernäst befunno sig i en rad ynglingar och gubbar om hvarannan på stolar eller på murens första afsatts, i pittoreska ställningar. De öfriga sutto på murens öfre rand, men de yt-

tersta stodo uppställda på muren med hafvet och himlen till fond. Ett interessantare skådespel kan man icke se. När han slutat för dagen, sade han: «Vi lascio adesso con lo spirito Santo: ci rivedremo domani, e allora sentirete la continuazione.»

Den 7 Juni.

Gli Studj. — Bibliotheket i öfra våningen midt emellan båda målningsgallerierna. Det består af 200,000 band, och är fördeldt i flera rum. I det innersta äro manuskripterna, till största delen kopior. Men i originalhandskrift finnas der: *Il Minturno o Dialogo sulle Bellezze,* egenhändigt af *Torquato Tasso,* och troligen första konceptet; ty mycket är utstruket och förändradt. — En stor del af bibliotheket och af hela *Museo Borbonico* har tillfallit konungen i Neapel genom arf, efter *Farnesiska* ättens utslocknande, och blifvit hitflyttadt från Palazzo *Farnese* i Rom. Ett gammalt *Breviarium* med i sköna färger målade bilder, innehållande en almanach först och derpå Johannis evangelium. Hvarje sida har en grann ram af målade arabesker, blommor, smultron, fåglar och andra djur. — *Fyra eller fem bref* med egenhändig underskrift af *S. Carlo Borromeo.* — I det yttersta stora rummet är midt under hvalfvet ett echo, som i ett jemt aftagande svarar 40 gånger. Kustoden slog tvenne böcker tillsamman, och lät oss höra det mångdubbla återljudet. I samma rum såg jag en gammal Tysk *Flora* med kolorerade kopparstick, samt ett gravyrverk öfver den Calabriska jordbäfningens förödelser år 1788. — Kring väggarna *Alexander Farneses* bragder afmålade, samt hans död.

Marmorstatyerna — till venster på nedra botten. Af denna rikedom må anmärkas såsom märkvärdigast: tvenne prokonsuler till häst: *Marcus Nonius Balbus,* prokonsul och Herculani protektor — samt den andra äldre, troligen hans far — båda funna i Herculanum, jemte flera andra stoder af Balbiska slägten: präktiga stycken.

En bild af *Jupiter Serapis,* hitflyttad från templet i Pozzuoli.

En byst af *Julius Cæsar,* ett af konstens skönaste monumenter, och, som jag anar, den mest liknande bild af den store imperatorn. Lugn, majestät, trygghet, tillförsigt, kraft, mildhet och en djup eld stråla ur hans anlete.

En staty af *Julius Cæsar.*

En staty af *M. Tullius Cicero.*

Byst af *Homerus* (den skönaste jag sett), *Sofocles, Euripides, Plato, Zeno.*

Byster af *Romerska kejsare* (ej så fullständig som den Capitolinska samlingen). *Otho* och *Galba* äro bland de sällsyntare: flera af *Tiberius,* en präktig af tigern *Caracalla.*

En skön *vas,* med en bacchanalisk basrelief (Grekisk).

Flora med en blomsterqvast i handen. Kolossal: herrligt draperi. Anses af somliga för en af *Timmarna,* af andra för *Erato,* eller *Terpsichore* eller *Hoppet.* Funnen i Caracallas Termer, tillika med *Farnesiska Hercules* (Grekisk skulptur).

Grupp af *Venus* och *Amor.* Venus visar honom pilen, hvarmed han skall såra *Helenas* hjerta, till *Paris's* fördel.

Aristides, herrlig, Grekisk staty: en af de skönaste i samlingen.

Apollo Citharædus, kolossal, sittande, med draperi af porfyr. — Egen i sitt slag.

Diana af Ephesus: hufvud, händer och fötter äro af bronz, det öfriga af Orientalisk alabaster.

Antinous: restaurerad på flera ställen, men anses som den skönaste af alla Antinoer.

Venus Callipygos. Herrlig staty, täflande med den Mediceiska. Hufvudet finner jag skönare. Draperiet är högst elegant, ledigt och smakfullt.

Den ovanligt klara och sköna aftonen och solnedgångens timma tillbragtes på Golfen i båt. Vesuvius och alla bergen

stodo alldeles glödande. Oförliknelig kolorit. När vi stego i land igen vid *Molo,* var åter samma publicum som aftonen förut samladt kring föreläsaren, och på samma ställe. Det var kostligt att se honom och höra honom förklara belägringen af Neapel. Han reciterade stanzerna och tolkade sedan på prosa, under det han med handen pekade upp åt *Pizzo Falcone,* som höjde sig majestätiskt ofvan det blå hafvet, i aftonglansen, och sade: «Här var det.» — O hvilken tafla!

Hvarföre höra vi ej *våra* gamla sånger tolkas *så,* och *så* njutas af en församlad folkskara?

På *Teatro de' Pupi* midt emot *Castel d' Uovo* togo vi biljetter för 3 gran stycket, och sågo: *La presa di Werfeim con Pulcinella Disertore Suedese e Soldato Moscovito.* Karl XII och czar Peter. Ryska arméens tåg öfver scenen med musik var löjligt. Karl intager Werfeim i slutet af stycket. Men Karl XII är ej passande för en marionett-theater. Man ser dock att denne hjelte är Italienarnes älskling. När något rätt öfvermenskligt tappert och väldigt skall framställas, välja de den Nordiske hjelten.

En liten söt gosse i gula underkläder och blå jacka, med hvit, nedviken krage och mörkt, lockigt nedfallande hår, kom, åtföljd af en betjent, och satte sig framför mig. Ett barn med så själfullt skönt ansigte har jag ej förr sett. Han fröjdades mycket åt skådespelet. Men slutet af stycket förmådde vi ej afbida.

Den 8 Juni.

Jag var om aftonen på *Teatro del Fondo* och hörde *Semiramide* ännu en gång, samt såsom desert en ballett med titel *L' Amore Filosofo.* Till min olycka satt jag på tredje bänken från theatern, och hade en kikare med mig. De dansöser, som jag förra gången på långt håll och utan kikare fann så vackra, voro nu samt och synnerligen vedervärdiga,

på en när, som höll profvet rätt godt, och som äfven i balletten hade rang och värdighet af Venus sjelf. Efter vanligheten var balletten klen och sömnen öfverföll mig oemotståndligt. Likväl ångrar jag ej mina fem carliner, ej heller mina tre gran åt kontrollören; ty jag hörde den sköna musiken i operan med nöje, och satt ganska beqvämt på saffiansdynan. En idé uppstod hos mig under skådespelet, som jag vill utföra snart.

Jag har slutat läsningen af Ingemans historiska roman: *Valdemar Seier*. Den har stora förtjenster och stora fel. Besynnerligt nog att i Neapel läsa en bok öfver ett så gammalt nordiskt ämne.

Nu läser jag *I promessi Sposi* af *A. Manzoni* och *Salvator Rosas Satirer*. De behaga mig mycket.

Den 9 *Juni.*

Regn kom från himlen och ingen utflygt kunde ske. Om aftonen stod jag på *Molon* i mörkret, såg täta och klara blixtar genombryta molnen. Då de flammade till, syntes Vesuvius mörkblått på eldgrund, med sin rökpelare. Men mellan blixtarna, då allt var mörkt, utom ljusen i staden och den höga vårdkasens lykta, steg en stilla låga upp ur Vesuvii mynning, och som ofta förändrade sitt utseende. Och hafvets vågor i hamnen glänste och skimrade. De båtar, som kommo, syntes vara stora vatteninsekter med fosforflammande vingar: så skeno årorna. Det var ett eget skådespel. Så många olika arter af ljus!

Den 10 *Juni.*

Gli Studj. Nu genomgingos ganska noga för andra gången *målningarna* från Herculanum och Pompeji. Hvilken

rikedom i uppfinningen, och hvilken säker, fin takt i kompositionen, anordningen. Man ser tydligt att de äro af många olika mästare. Hvar och en har sitt sätt; men likväl en viss stående typus för alla ansigten: sällan mycket uttryck i anletsdragen. Så hade de äfven *masken* på theatern. Mimik kom ej ifråga. De lade ej den vigt på mimiken som vi. Ansigtet visade ej heller alltid hos dem, hvad själen tänkte och kände. Det var en romersk dygd att icke förråda sin smärta eller sin svaghet. Så mycken styrka ville äfven den svagaste äga, att han ej i anletet utsatte en skylt af sin egen vekhet. De starkare, aktiva lidelser äfvenså. De bodde i själen, de yttrade sig i handling, men ej genom miner. —

Interessanta äro äfven de arabesker, som voro målade på väggarna: tempel, guirlander, genier, fåglar, fiskar, frukter, landskap. Landskapen äro sämst: nästan som dem vi se på våra thekoppar i blått på hvitt; men dessa äro målade merendels brunt på hvitt: eller också blåaktigt. En elefant: en jagt: hjortar, vildsvin, hundar på svart botten. En skön påfågel på ett staket utanför en Romersk landtgård. Man ser, huru vinden leker med hans praktfulla fjädrar. Amoriner, som pressa vin, leka kurra-gömma eller roa sig med andra barnsliga upptåg. De äro alla ytterst sköna. Carricatur: Æneas, som bär Anchises och leder Ascanius. Alla tre äro föreställda såsom markattor.

Derefter fortsättning af *bronzsalarne:* 2:ne konsulstolar (en Bisedia, en Sella Curulis). Ett litet ångkök, högst beqvämt. Ett altare. Modell af en krigares graf, funnen i *Pestum.* I grafven fem större och mindre vaser: vapen öfver skelettet.

Etrusciska vaserna äro nära 3000. I ett rum äro Sicilianska vaserna, som deri skilja sig från dem, som funnits i och omkring Neapel, att figurerna äro svarta och bottnen röd. På de andra tvärtom. Vasens naturliga färg är den rödbruna: det svarta är ditmåladt.

En vas med en *Pulcinellafigur,* med svart mask och sin hvita skjorta: en annan med en *Arlekin,* båda funna i Pestum.

En allrasötaste *lyrspelerska* på en liten vas.

Tre präktiga vaser:

1. *Trojas sista natt,* för hvilken en Engelsman *(Hamilton)* bjudit 12,000 piaster.

2. *En Indisk Bacchus* med 8 nymfer. Herrlig teckning. Dessa båda förvaras inom glasfodral och kunna vridas omkring, för att beskådas på alla sidor.

3. *Mercurius, som förer Eurydice till Orpheus.* Man ser, att konstnären först tecknat Orphei högra arm på ett annat sätt, men sedan ändrat dess ställning.

Den Farnesiska Tjuren, komposition i marmor. Dirce ligger i en kullfallen ställning, tvenne ynglingar mottaga drottningens befallning att hejda tjuren och frälsa den olyckliga. Sköna enskilda figurer: det hela behagade mig ej så mycket som

Den Farnesiska Hercules, af Glycon (Atheniensaren). Lugn, styrka, majestät. I samma rum många gamla inskriptioner, bland hvilka jag observerade följande grafskrift:

Semproniæ
Elegantioribus Choreis psallendoque
Præstantissimæ
Suæ viridis in medio Juventæ
E vivis
Per crudelia fata direptæ
Sodaliu sibi choors (cohors) dilecta
D. Q. M. Moer. M. P.

Kunde icke denna inskription vara en grafskrift öfver hela Pompeji? Åtminstone begynnelsen. Ty midt under skådespelets förlustelser blef ju den olyckliga staden öfverfallen af sina crudelia fata.

Vesuvius och Herculanum.

Sic ubi vi cæca tandem devictus ad astra
Evomuit pastos per sæcla Vesuvius ignes,
Et pelago et terris fusa est Vulcania pestis.
SILIUS ITALICUS.

Den 11 Juni om aftonen satt jag, jemte mina båda Danska vänner och en nyligen anländ landsman, i en båt, gungande öfver Golfen till *Portici*. Der var staden illuminerad. *De fyra altaren,* brokiga och glimmande af förgyllning, stodo redan färdiga till morgondagens fest. Vi spisade på en Locanda med utsigt åt hafvet och Neapel, jag sjöng Bellman och vi voro glade. Derefter vandrade vi till *Resina,* för att få rätt på ciceronen *Salvatori.* Men i anseende till denna ciceronfamiljs vunna goda rykte, kalla sig nu alla andra af samma profession *Salvatori.* I mörkret på gatan underhandlades med en sådan Salvatori soi-disant. Han begärde 6 carliner för hvarje åsna, men slog ner priset till 4. Han begärde för sin egen person 1 piaster, och jag lofvade honom 5 carliner. Han bad oss sitta upp, utan att vidare aftal skedde. Ytterligare måste vi köpa facklor för 4 carliner: och så vid dessa facklors brand under nattens tystnad tågade vi uppföre till *Vesuvius.* När vi höjde oss upp, långsamt tågande på den ensliga stigen, syntes klara blixtar bryta molnen öfver Neapel, och i en häck slog en ensam näktergal. Vägen blir allt ödsligare. Vi sjöngo:

Kennst du den Berg, und seinen Wolkensteg?
Das Maulthier sucht im Nebel seinen Weg.

Det rykande berget stod såsom en mystisk fabelgestalt framför oss. Vi närmade oss jemt, och jemt syntes han lika aflägsen: och då vi liksom tyckte oss omfamna den, togo vi molnen i

famn, såsom Ixion. Anlände till eremitens boning, som ligger vid foten af det egentliga Vesuvius, omgifven af prydliga träd, ställde vi åsnorna in i ett lider, och klappade på porten tre slag. Det var midnatt. Eremitens gosse öppnade: vi stego in, gingo genom vaktrummet förbi ett par snarkande soldater, inträdde i ett litet hvitrappadt rum, som lyckligtvis hade en soffa: reqvirerade Lacrimæ Christi och bröd dertill. Eremiten, ej särdeles olik den som förekommer i W. Scotts Ivanhoe, åtminstone med en lika kraftig stämma, räckte oss boken, der resande skrifva sina namn. Bland andra bekanta namn fann jag *H. W. Longfellow.*

Efter en half timmas ridt ännu, åtföljda af två soldater med laddade gevär, för en öfverflödig säkerhets skull, stego vi af, och nu begynte vandringen till fots. Redan lyste morgonrodnaden i öster, men hela berget stod höljdt i rök, en skarp svafvelrök, som gjorde den besvärliga vandringen ännu besvärligare. Mig besvärade den dock ej mycket, ehuru färgen på min rock blef helt förändrad, ramen på min lorgnett alldeles svart och min lilla join-nyckel likaså. Vi slintade i askan, och hvart annat steg gick tillbaka och måste göras om; men målet var stort.

Tysta, i den sublima omgifningen, sutto vi vid den tartariska kratern. De kantiga, sönderfallna spetsarna af berget stodo upp som hemska spöken i röken och molnen: en kall vind blåste, som ömsom jagade all röken ned i mynningen, ömsom dref ihop den och kastade den uppåt. Då blef kratern ren, och under starkt dunder, liksom af underjordiska artillerisalfvor, utspydde vulkanen ur en öppning sina flammor, åtföljda af stenar och glödande grus, som återföllo i djupet. Ännu rasar den oskadlige förstöraren så efter sista utbrottet, och man förespår ett nytt och större. Jag är glad att jag sett Vesuvii lågor. Hvar man, som reser till Italien, får ej se dem.

Soluppgången var skön, men röken så stark, att vi blott sågo *Somma.* Småningom utvecklade sig ur dimman det präk-

tiga Neapel, hafvet och öarna. En timme gingo vi uppåt till fots; men vandringen nedåt var snarare en flygt än en gång. Man löper i askan, man dansar, man liksom hänger i luften och flyger. Det är en fantastiskt skön fröjd.

Vi stego åter till åsna, troget följda af den tigande ciceronen och de tystlåtna soldaterne. Morgonen var skön och utsigten herrlig öfver hafvet. Capri var skönt kolorerad. Genom vingårdar slingrade vi oss utföre till *Resina* igen.

Der gjorde jag ett försök i min Italienska vältalighet. I en trädgård vid ett kaffehus, omgifna af flere åskådare och åhörare, skulle vi efter ciceronens mening betala honom en piaster, men, som jag sagt, han fick *fem* carliner. Jag talade så mycket förnuft med honom, som trodde sig kunna lura oss, att han slutligen nöjde sig med hvad han fick. Han hade fått mer, om han ej skickat med oss en annan pojke i sitt ställe, och den pojken dugde ej till ciceron. Vi skiljdes åt som goda vänner; ty han och ett par af hans vänner förtjente några gran af oss för stenar och andra småsaker ur Vulkans rike.

Man sof i ett rum hos en beskedlig gumma och bland många, många flugor. Sedan sågo vi

Herculanum, det vill säga: vi gingo under jorden och förvånades ej öfver hvad vi sågo, men öfver hvad vi anade. Theatern ser man styckevis: gångar äro gjorda genom den hårda, stenhårda lavan, och mycket är funnet här, men litet ser man. På en annan sida har man uppgräft ett hus, som nu synes ofvan jord; och man är sysselsatt der ännu. Det har haft tvenne våningar. Men hvarföre skall man eftergöra kolonner, för att fylla antalet, och det *så* att man nästan tror dem vara antika? Nu står *Resina* öfver Herculanum: man hör vagnarnå åka öfver sig, då man går der nere. Hvem vet, hvilken stad kommer att stå öfver Resina?

Konungen med sin familj kom farande från *Torre del Greco*, der en stor fest denna dag firades. Men när vi i vagn ankommo dit, var prakten i det mesta förbi. Festen heter

S. Quattro Altari, och den vackert belägna staden hvimlade af folk. På Osterian, der vi förtärde vår middagsmåltid, tillställde en equilibrist i porthvalfvet sina konster. Han hade i sitt sällskap en liten vacker, svartögd flicka, som påminte mig om *Mignon*. Och en annan större, starkt byggd flicka, kallad la giovane Spagnuola, satte ett fullt vattenglas på pannan och ett på munnen, under det hon kröp genom en stol, utan att spilla en droppe. Hon rann, som en orm, utan att jag märkte någon muskelrörelse. Hon lade sedan hufvudet på en stol och fötterna på en annan, och i denna ställning bar hon tvenne stora karlar, en på bröstet och en på magen. En dum Pajazzopojke beledsagade konsterna med gycklerier; men när vi gingo bort gåfvo vi de verkligen interessanta, men beklagansvärda varelserna en penning, kanske mer än de väntat, ehuru de syntes göra mer afseende på oss än på de öfriga åskådarne. Vi belönades derföre af deras tacksamma ord och blickar.

Och sedan 4 Italienska mil till fots, en förtjusande väg till *Torre dell' Annunziata*, förbi Villa Prota och förut förbi det pittoreska Camaldulenserklostret på sin höjd nedanför Vesuvius. Vi mötte, utom andra personer och tiggare, en karl, som dref en åsna, och åsnan hade på benen stora stöflor, af hvilka hon syntes mycket besvärad. Innan vi hunnit fram till staden, hörde vi skallande musik, och sågo på gatan, ehuru långt bort, en svajande röd fana hvifta ofvanför en stor menniskomassa. Äldre menniskor föllo på knä utanför sina hus, der vi gingo fram, och små barn lågo som englar, knäböjda, med hopknäppta händer. Den stora festen *Quattro Altari* firades just i den stunden, då vi ankommo. Stadens embetsmän och borgare, svartklädda, i strumpor och skor, gingo förut med brinnande vaxljus i händerna: sköna barn, festligt smyckade, kommo dernäst. En gosse hade på hufvudet èn utsirad hjelm och bar i handen ett svärd. Derpå kom biskopen under en baldachin (korset framföre) med sakramentet, och vid de festligt smyckade altarena bads och sjöngs. Allt fol-

ket föll då på knä; men när processionen fortsatte sin gång, följde menniskomassan med, hvar och en med blottadt hufvud. En stor röd fana svajade i luften, buren af en svartklädd man, hvilken, liksom de öfriga, hade en mångfärgad plaque på bröstet. Man sköt på gatorna ur små mörsare, och militärisk musik, med en dundrande bastrumma, lät höra sig i marcher och kontradanser. Efter fulländad rund stannade biskopen på trappan till kyrkan, midt emot vårt logis, visade sakramentet, gaf välsignelsen och försvann i kyrkan.

Hela staden var illuminerad om aftonen. Dess läge är vackert på hafsstranden snedt emot *Castell a mare,* och de präktiga bergen på andra sidan om viken. Husen äro snygga, gatorna rymliga, rena. Rörelsen ganska betydlig i förhållande till stadens storlek. Vår värdinna, *Rafaella,* hade två små söta flickor, *Maria* och *Teresã,* dem jag skänkte ett par helgonbilder.

Den 13 Juni. Åter till fots! Målet för den korta, angenäma vandringen var

Pompeji.

Redan i långt aflägsna tider har Vesuvius brunnit. Polybius, Diodorus Siculus, Lucretius, Vitruvius, Vellejus Paterculus, Silius Italicus m. fl. berätta derom, mer eller mindre utförligt. *Strabos* beskrifning är både sannast och fullständigast.

Berget Vesuvius, som höjer sig öfver dessa nejder (Neapels), *är på alla sidor omgifvet af bördiga fält; endast toppen är helt och hållet ofruktbar. Dennas yta tyckes vara betäckt med aska och innesluter djupa hålor, hvilka utgrena sig i åtskilliga öppningar och gångar. Stenarne äro brända, hvilket synes af deras färg: hvarföre man äfven tror, att detta berg fordom brunnit och uppkastat strömmar af eld. Vulkanen slocknade, så snart förrådet på brännbara ämnen blifvit uttömdt. Må-*

hända härleder sig från Vesuvii eld och aska den otroliga bördighet, hvaraf Campanien är så utmärkt *).

Vesuvii första utbrott lärer inträffat flere århundraden före Trojas förstöring. Så förmoda åtminstone de lärde. *Pelliccia* omtalar ett annat, som, enligt hans gissning, ägt rum efter Solfataras utbrott, omkring 1000 år före Christi födelse och mer än 100 år före Roms grundläggning. Denna revolution skall hafva bildat det nuvarande fasta landet emellan *Nola, Sarno* och *Nocera,* hvilket tillförene varit ett stort vatten, genom ett sund vid det gamla *Marcina* (nu *Vietri*) förenadt med Salerniska golfen.

Plinius berättar, bland de underbara händelser som utmärkte tiden för Catilinas sammansvärjning, att Decurionen i Pompeji, *M. Herennius,* blifvit under klar himmel dödad af en blixt. En elektrisk urladdning från Vesuvius anses vara orsaken till detta fenomen. Vid pass 50 år efter Christi födelse hemsöktes Campanien af häftiga jordbäfningar. Den förfärligaste inträffade under Neros regering, år 63. Kejsaren befann sig på theatern, sjungande, när jordskakningen begynte; men ville, ehuru varnad, icke lemna scenen, förrän han slutat sin favorit-aria **).

Seneca, den halfgalne kejsarens kloke informator, lemnar oss af denna landsplåga följande skildring:

Pompeji, en namnkunnig stad i Campanien, hvaromkring stranden vid Surrentum och Stabiæ på ena sidan och Herculanska kusten på den andra genom sin krökning bilda en leende hafsvik, har blifvit förstörd, och angränsande trakter illa medfarna af en jordbäfning, som öfverrumplade dem om vintern, en årstid, då våra förfäder ansågo oss böra vara säkra för sådana

---

*) Strabo, lib. 5.

**) — — — Et prodit Neapoli primum: ac, ne concusso quidem repente motu terræ theatro, ante cantare destitit, quam inchoatum absolveret *νόμον*. *Suetonius* (Nero Claud. cap. 20).

faror. Den 5 Februari (Nonis Febr.) *under Reguli och Virginii consulat, blef Campanien, som väl alltid varit hotad af en dylik olycka, men hittills endast plågad af sin fruktan, förfärligen härjad af denna jordbäfning. En del af staden Herculanum är förstörd, och hvad som återstår, är icke säkert. Nuceria är väl icke alldeles upp- och nedvänd, men är ej utan anledning till klagan. Neapolis har lidit mer enskild än allmän skada, och i det hela blifvit lindrigt vidrörd af det stora nederlaget. Många landthus darrade, men utan tillfogad åverkan. Dertill kommer, att en hjord af 600 får omkom, stoder kullstörtades, och menniskor, beröfvade sina sinnens bruk, irrade kring de öde fälten* *).

Efter denna olyckshändelse öfvergåfvo Pompejanerne sin stad, hvilken, efter min tanke, varit större och betydligare än Herculanum, ehuru många påstå motsatsen. Inom några års förlopp återvände de likväl och uppbyggde Pompeji skönare än det någonsin varit. När nu nästan allt var färdigt och invånarne, efter så mycken förskräckelse och så ihärdigt arbete, hoppades att få sätta sig i ro, se! då uppbrusar plötsligen, vid middagstiden den 23 November **) år 79, ur Vesuvii gap en dånande eldstod, som i sitt fall förvandlas i brinnande floder, de der, allt förhärjande på sin väg, öfversvämma den kringliggande nejden. Himlen förmörkades af den rök och aska, som ur den outtömliga vulkanen uppkastades, jemte glödande stenar och klippstycken. *Herculanum* och *Retina* omfamnades och uppslukades af lavaströmmen, som sedermera, hårdnad till berg, afundsjukt döljer dem för solens blickar. *Pompeji* och *Stabiæ* begrofvos af den nedregnande askan.

Plinius den äldre, hvilken förde befälet öfver flottan vid Misenum, skyndade att stiga ombord på ett fartyg, för att begifva sig till Retina och der bidraga till invånarnes fräls-

*) L. Ann. Seneca, ad Lucilium Natural. Quæst. Lib. VI. cap. 1.

**) *C. Bonucci*, Pompei descritta, Napoli 1826. Några säga den 27 Augusti; andre åter den 1 Nov. år 81.

ning. Denna stad hade nemligen samma sköna och farliga läge vid Vesuvii fot som *Resina* nu för tiden. Men slutligen öfvertygad om omöjligheten att der landstiga, begaf han sig till *Stabiæ* på andra sidan af en liten hafsbugt. Der tillbragte han natten under en jordbäfning, tilldess huset begynte fyllas af aska. Han begaf sig då åter till sjös, men landsteg på ett annat ställe vid kusten. Der mötte honom ett moln af svafvelrök, som omslöt och qväfde honom. Hela nejden föröddes derefter af eld och aska.

Pompeji framställer en miniatur-modell af de gamle Romarnes städer. Vi begynte vår vandring vid den aflägsnaste sidan, der gardets kasern och handelsbodarna voro belägna. Vi begåfvo oss derefter till *komiska theatern,* som är mindre än den *tragiska.* De nedersta sätena voro bestämda för senatorerne. Prokonsuln hade en egen hedersplats, med en trappa inifrån theatern. Äfven vestalerna hade sina särskilda hedersplatser. Equites och bakom dem Plebs, samt öfverst fruntimren hade sina särskilda bänkar. Sjelfva scenen var ganska smal. För täckelset var en särskild inrättning af rännor, i hvilka det nedföll.

Amfitheatern var ganska väl bibehållen och tycktes kunna rymma omkring 20,000 personer.

I staden funnos många tempel. Bland dessa *Isistemplet,* hvaruti man, utom altaret, hvarpå offren dödades, och det allraheligaste, med sin nisch för Gudinnans bild, visar presternas hemliga rum, der de gåfvo sina orakelsvar. *Æsculapii, Herculis, Mercurii, Fortunas* och flere tempel äro åter uppgräfda i dagen. Golfvet i *Veneris* tempel är en skön mosaik. Men äfven i de förnämsta templen träffar man stuccatur-arbete i stället för marmor. *Pantheon,* troligen rättare *Augusti* tempel, eger flera freskomålningar, bland andra en, som föreställer *Penelope* och *Ulysses.* I detta tempel ser man, på sidorna om Sanctuarium, tvenne rum, i hvilka Haruspices undersökte offerdjurens inelfvor.

Forum, Tribunalet, Curia, Termerna och andra offentliga byggnader äro mer eller mindre väl bibehållna.

Strada Consolare har vid hvarje trivia eller qvatrivia en brunn.

De enskilda husen äro särdeles interessanta. *Den tragiske Poetens, Pansas* och *Caji Sallustii* äro de förnämsta. Ett gissar man hafva tillhört en *Vestal.* I *Diomedis* hus, som är stort och väl anordnadt med sin trädgård, äro underjordiska hvalf, der man funnit sju skeletter, och vid muren den qvinna, af hvilken man i museum ser aftryck i lavan.

Utanför *Porta Ercolana* vänder man sig så gerna om och ser inåt staden genom gatan. Det är en underlig känsla. Man stannar vid prestinnan *Mammias* och *Calventii Quieti* grafvar. Vid den senare är ett triclinium funebre med en piedestal, hvarpå liket sattes, då anförvandterne firade begrafningsmåltiden.

Nu skiljdes vi vid ciceronen, som var ganska tacksam för de åtta carliner, som han fick, och som visat sig rätt kunnig och rask. Han hette *Nicola,* och var rätt munter, sedan han tömt en och annan vinflaska, när vi frukosterade i en liten löfsal vid Pompeji. På en annan väg återvände vi till *Torre delli Annunziata.*

Starkt regn qvarhöll oss i vår trefliga boning hos *Rafaella,* men följande morgonen,

Den 14 *Juni,*

vandrade vi till *Castel-a-mare,* njutande af den paradisiska nejdens sköna utsigter, och köpte oranger på vägen, de läckraste jag någonsin smakat. Det angenäma *Castel-a-mare* med en god hamn, uppehöll oss dock ej länge. Efter en vandring till *Stabiæ,* der vi sågo en fontaine och en alldeles med grönt öfverklädd aquæduct, högst pittoresk, samt blickade in i de slutna hvalfven, betalade vi vår räkning på *Locanda del Sole,* och gåfvo camerieren drickspengar derföre att han var så lik bilden af Lucidor den Olycklige på Gripsholm. Åsnorna voro

sadlade, och med friskt mod redo vi uppföre den djupa, rikt löfprydda hålvägen till slottet *Quisisana*. Enkelt till sin inredning, men en högst poetisk boning med en skön park och glada, trefliga rum. Porträttet af en gammal statsminister eller dylikt, stjernprydd och omgifven af dokumenter, hängde på en vägg. Jag slog några toner på ett fortepiano, trädde derpå ut på altanen, och såg den runda hafsbugten, Vesuvius, Neapel och himlen. Men ett ännu större mål stod för inbillningen och hoppet:

Sorrento.

Oförliknelig syntes mig utsigten vid ett kloster på klippan, och den förfallna, ödsliga riddarborgen. Vägen blef så brant och svår, att vi måste lemna åsnorna och gå. Middagssolen glödde; men vid vägen stodo myrtnarna i full blomning och doftade. Jag bröt några qvistar: jag var drucken af fröjd. Vid kanten af den djupa afgrunden, bland blommor och yppiga träd, med själen upplyftad genom åsynen af hafvet och himlen och allt skönt på jorden, tågade vi fram till den klippa, der på en gång fyra höga landtungor synas löpa ut i hafvet; den fjerde är *Capris* udde, som här ser ut som hörde den till fasta landet. På den första ligger det täcka *Vico Equense* och bakom den andra döljer sig Sorrento-dalen. Det är en af de stora blickar, som menniskan blott få gånger får kasta in i naturens innersta djup. *Vico Equense* inbjöd oss till en flaska vin, och då den var njuten i botten, bjöd oss naturen till en större, yppigare fest. Alldeles förtrollande är utsigten, då man nedstiger från berget och får i åsyn Sorrento-dalen, som Atterbom träffande skildrat som

Den höga, gröna, guldfruktrika kusten,
Der hvita hus sig bland oranger sått.

Knappt synas de hvita husen få rum för den yppiga växtligheten. Mildt sluttar dalen ned från bergen, och synes lågt sluta sig till hafvet. Men stränderna äro höga och se ut som uppdukade festliga bord, på hvilka naturen framställt sina yppersta gåfvor. Oranger och lagrar och myrtnar och oliver och granater och kastanjer och mullbär äro här i systerlig endrägt förenade, och man vet ej om man skall säga att de bilda trädgårdar eller skogar. Nejlikor växa vilda bland myrtnarna på höjderna, och då man rider genom byarna Calotta, S. Daniele och Pozzopiano, ett slags förstäder till Sorrento, stå orangeträden skyhöga, och deras stora guldfrukter hänga öfver hjessan mellan de blanka, saftiga bladen. Allt förkunnar naturens och menniskans välmåga: ingen tiggare träder här i främlingens väg för att med sin bedjande blick utkräfva almosor; ingen tjuf lägger försåt för hans egendom. I det *sköna Sorrento* (*Ecco il bel Sorrento!* sade en af våra gossar, då vi från klippan fingo dalen i sigte) kan du sofva för olästa dörrar utan fruktan eller fara: och om du tagit in hos *Rosa la Grassa,* så bor du godt och väl och för billig betalning.

Min första tanke i Sorrento var *Tasso.* Hans fädernehus, med en rymlig altan, ligger på den branta stranden som ett fäste med sluttande mur. Det bebos nu af en Engelsk fru, som har fyra, fem vackra döttrar, dem hon håller nästan i privat arrest. Hon tillåter aldrig någon främling bese det inre af huset, af fruktan för någon kärlekshandel.

Solen sjönk allt lägre, då jag stod bredvid Tassos hus och njöt hafvets stora tafla, med sin förgyllda ram, hvilken himlen med välbehag syntes betrakta, och i hvilken han tycktes fördjupa sig. Små båtar ilade utåt vattenytan: när vi med ciceronen inträdde i *Villa Losa's* trädgård och mellan orangerna och doftande blommor kommo till den lilla altanen, satt solen som en glänsande, stor orange vid vattenbrynet och flammade, och dess återglans i vattnet glindrade som en stor pelare, från horisontens yttersta gräns ända till våra fötter på Sorrentos strand. Och i en blink sjönk hon ned bortom Cap

Misene: och dess purpurmantel, stickad med gyldene blommor, vajade ännu länge i milda skiftningar mot den blå himlagrunden, och bergens högsta spetsar stodo rosenhöljda, och ett doft gick upp som en rökelse från haf och från land. Då vände jag mig till *Tassos* bröstbild, som riktade ansigtet mot den bortgångna solen, och läste på en tafla bredvid följande ord:

Morto il gran Tasso, anzi avvivato in Dio,
Quei, che già riportò fra cigni il vanto,
Tra la fama e la terra e il ciel s'udio
Bella gara d'onor fra'l lutto e'l pianto.

A Dieci d' Aprile del 1544. Nacque Torquato Tasso in Sorrento: Cessò di vivere l' anno 1595. Il cadavero di questo nobilissimo Poeta fu seppellito in Roma nella Chiesa di S. Onofrio.

I Sorrento växte ej längesedan en citron, stor som ett menniskohufvud. Den skickades såsom en gåfva till påfven *Leo*. Då den stora, yppiga frukten nedlades för hans fötter, lät han gifva sig den i handen, upplyfte så sina tre finger och välsignade den jord, som burit den kostliga frukten.

Följande dagen, *den 15*, besöktes den lilla byn eller staden *S. Agata*, som ligger i en pittoresk dal emellan *Sorrento* och *Scaricatojo*. Vid *Desserto*, på högsta höjden, innan man anländer till dalen, har man en stor och skön utsigt öfver *Golfo di Napoli* och *Golfo di Salerno*. Dock ser man ej *Salerno*, men den ödsliga klippspetsen *Punta della Campanella* och *Massa* på vestliga kusten af den långa, af naturen så rikt välsignade landtunga, som skiljer båda Golferna. *S. Agata* bebos af goda menniskor, och hela denna nejd är arkadisk. En älskvärd oskuld, en enfald, förenad med naturlig, osminkad belefvenhet utmärker dess invånare lika mycket

som deras rena, ofta sköna anletsdrag. Jag red på min åsna, och gungades så ljufligt genom den paradisiska nejden. Man ser här antingen de mest fulländade, välbildade former eller ock vanlytta. Värden i S. Agata, hvars goda vin vi njöto under skuggan af hans fruktträd, framställde för oss sina två barn, båda med de skönaste ansigten, men båda lidande af obotliga kroppslyten. Vägen utföre till Sorrento igen var skuggrik och skön öfver all beskrifning. (Uppstigandet försvårades af brännande solhetta.) Vi hvilade i gräset ofvan Sorrento, som låg elysiskt ned i dalen och sträckte upp sina kyrktorn mot himlen. Ciceronen, en vildhjerna, sjöng folkvisor och operastycken, och bekände rent ut att han hade «molto talento.»

Det blef efter den sköna dagen en skön afton. Vi sutto på kanten af muren nedanför Tassos hus, och sjöngo «*kennst du das Land,*» medan vestern glödde i aftonrodnad, och sedan: «*Willkommen, o seliger Abend.*» Och se, på altanen af Tassos hus trädde ut ur sitt kloster tre sköna Albions döttrar, och gingo der af och an i den stilla, himmelska aftonen, lyssnande till våra enkla toner, som blandade sig med hafvets långsamma, vällustiga suckar. Stundom stannade de vid randen af altanen: stundom försvunno de åt andra sidan, och till belöning för deras fägring och den fröjd de skänkte oss, sjöngo vi Sveriges och Englands gemensamma folksång. Och redan hade skymningen laggt sig öfver hafvet, stridande med det matta skenet från en mild halfmåne, som stod högt på fästet, innan de lemnade den herrliga altanen, och sångens toner tystnade.

Den 16 *Juni*

bjöd oss på en ännu skönare anblick. Vi skulle komma till *Camaldulenser-klostret* (ty hvarest ett sådant kloster ligger, kan man räkna på en präktig utsigt), men vi kommo i stället genom *Carotta* och *S. Daniele* uppföre den sydliga bergsked-

jan på en slingrande stig. Då funno vi, att ett missförstånd förmått gossen att föra oss ej till klostret, utan på en rakt motsatt sida till den såkallade *L' Arco*, en af naturen bildad, högst pittoresk, i klippan genombruten hvalfport, ganska hög och smal. Vi nedstego dit; ty den är nära hafvet åt Scaricatojo till; betraktade den egna taflan, sågo hafvet och framstående klippstränder genom den sällsamma bågen. Och sedan klättrade vi upp på en annan hög klippa, sutto der i aftonskenet, sågo rakt ned i en liten djup, romantisk dal, sågo *Positano* i terrass-form i sin lilla hafsbugt, sågo *Punta di Conca* längre bort, och nedanför oss i hafvet lilla ön *Vitala* och *Scogli di Galli*, små nakna klippöar, och en liten ruin på den ena. Men till venster på en aflägsen klippa *Camaldulenser-klostret*, i en klippfördjupning nedanför en flock af hvita hus, och bakom dem en liten täck bit af hafvet, såsom en lugn insjö, och längst bort berg igen. Ännu längre till venster breder sig hafvet ut majestätiskt och stort. En sådan herrlighet är värd ensam en pilgrimsfärd från Norden. Jag har inpräglat taflan i min själ, som jag hoppas, för evigt. Detta hopp är mitt skönaste, näst det att få se i verkligheten samma syn ännu en gång. Och detta hopp vågar jag icke nära.

Det blef mörkt, under det vi slingrade oss ned genom den af rika träd och höga murar omgifna vägen. Flygande lysmaskar flammade i luften och beskrefvo de klaraste bågar, tindrande bland löfven som stjernor. En af dem satte sig på min arm och lyste och flämtade. Dessa poetiska eldkräk benämnas här *Focomorto*, emedan deras ljus lyser utan att vägleda eller upplysa. Präktigt höjde sig kyrktornet i *S. Daniele*, omgifvet af flera rader glimmande lampkransar. Vi togo en liten omväg fram till kyrkan för att se dess och hela byns illumination; ty der var festafton. Lamporna utanför husen äro betäckta af oljadt papper, för att ej släckas ut af vinden.

Ett ljust och gladt Caffé nära kyrkan doftade af friska blommor, och släckte vår törst. Och derpå vände vi om, intågade genom porten i Sorrento, framåt den smala, men trefliga och snygga storgatan, till vår boning hos den hedersgumman *Rosa la Grassa.*

Både denna och föregående aftonen besökte vi Sorrentos lilla theater, der man gaf oss första aftonen hedersplatser frammanföre, såsom «Eccellenze,» en hederstitel, hvarmed man ofta blir hedrad i detta förtjusande land, som sjelf är en Eccellenza bland alla länder på jorden. Första aftonen gafs *La vita e la Morte di S. Margherita da Cortona,* en Comedia Sacra, som var rätt underhållande och nästan uppbygglig. *Margaretha af Cortona* är en ung, skön, men verldsligt sinnad flicka, som flyr från sina föräldrar och följer med sin förförare, en förnäm herre, hos hvilken djefvulen innätslat sig som betjent, utan att herren känner honom. Men när han lyfter af hatten, ser åskådaren hans tvenne horn. Samme satan berättar för flickans far, att hans herre röfvat henne, och den förbittrade fadren, uppeggad af fan, skjuter ihjäl förföraren. Margaretha finner slutligen sin älskares lik i skogen, då en hund slickar blodet, och hon förskräckes och förtviflar. Men då kommer en from munk, som predikar för Margaretha, och då hans tal gör intryck på henne, afkastar satan sin förklädning och flyr under äkta helvetiska åtbörder, i eld och rök sin kos. Margaretha går i kloster. I sista akten ser man henne på dödssängen, der äfven djefvulen infinner sig för att göra sista försöket. Men äfven här segrar den fromme munken. Margaretha dör botfärdigt och saligt. Fan flyr, och man ser själen omgifven af englahufvuden i skyn, och den dödas föräldrar knäfalla för den himmelska synen. De spelande gjorde sitt bästa och vunno bifall. Derefter uppfördes en *farsa da ridere,* kallad: *Tre Amanti, rinchiusi in una Stanza con Pulcinella, Cassadoglio ignorante.* Den skulle vara rolig, men den första var bättre i sitt slag. — Andra aftonen sågs

en akt af en obetydlig komedi, författad af en Sorrentinsk medborgare.

Väl uppstod följande dagen, *den 17 Juni*, en liten ordvexling med värden, när räkningen skulle betalas, ty i sitt hjertas enfaldighet, som *ville* vara fintlighet, högg han alltför groft till, men han gaf efter betydligt, nöjde sig med 7 carliner om dagen för hvar och en, och när hans täcka, trettonåriga dotter fick fyra carliner dertill och camerieren sitt arfvode, blef han nöjd. Gumman *Rosa* kallade oss i förbigående in i sin bod, der hon hade hvarjehanda goda saker, och förärade oss hvar sin bakelse, under det hon bad oss icke lyssna till gubbens sarg, emedan, sade hon: «*Il vecchio è cattivo,*» likväl leende och med en viss godmodighet, för att ej förnärma den äkta kärleken. Således farväl, herrliga, blomstrande, oförgätliga Sorrento! Farväl!

Vi gå redan på böljorna tolf mil öfver hafvet, helsande kusten och återblickande på Tassos hus och den nu tomma altanen. Målet är

Capri.

Dess underbara klippformer begynna allt mer reda sig: vi se träd och hus: den lilla staden *Capri* synes på bergsbranten, och vid Marinan på nordliga stranden lägger båten till. Nu hade vi i fickan en anvisning från gubben i Sorrento till Rosas bror, *Giuseppe Pagano,* som skulle ha ett förträffligt värdshus och fyra, fem englasköna döttrar, efter Rosas beskrifning; men den knappa kassan förmådde oss att i stället begifva oss till den särdeles väl beryktade *Rachele Tedesca,* dit också en ciceron, som mottog oss på stranden, genast förde oss. *Hvassens,* den ene följeslagarens, lilla hund, *Napoli,*

skrek jemmerligen, då han skulle gå ur skuggan på de heta stenarna. Men han bars och gick emellanåt uppföre, öfver den lilla vindbryggan in i staden. Vi funno i *Rachele* en präktig gumma, vänlig och förekommande. Krithvita väggar, svanhvita lakan och ett aromatiskt Caprivin, ljufligt som nektar.

På den ödsliga klippans brant vandrade vi i ruinerna af *Tiberii palats*. Tomma, nedfallna väggar, mosaik-pavimenter, till en del i år och i fjol uppgräfda: stor utsigt: hålan, der man säger att Tiberius lät sina hatade offer nedstörta: allt detta besågs och begrundades. Derpå ned igen och vester ut uppför berget på en stentrappa 500 steg lång och ganska brant. En underlig väg, egen och skön och besvärlig. Folk mötte vi, som vandrade ned för att vid Marinan upphämta de från Neapel ankommande förnödenheter; ty ön är klippig, och ehuru fruktbärande, ger den mera vin än bröd. När stentrappan tog slut, klättrade vi till venster uppåt till *Barbarossas slott*, en vacker ruin, från hvars murar hela östliga delen af ön kan öfverskådas. Ischia, Procida, hela kusten från Misene till Neapel och vidare: Salernos hafsbugt med sina uddar och klippor, allt som på en karta. Hela Capri ligger som ett stort kadaver af en jätte, kastadt ut i hafvet. Nedåt igen till lilla staden, *Ana Capri*, och der drucko vi mjölk och vin, höljda af vinrankor, som rikt ornerade och betäckte snöhvita pelare. Värdinnan, ehuru ej i sin fullaste blomstring, hade grekiska skönhetslinier i sitt anlete. Allt var vänligt, gladt, fängslande; men mörkret kom och Rachele väntade med måltiden. På stentrappan mötte vi skaror af Ana-Caprenser, som med stora bördor på sina hufvuden sträfvade upp för den branta vägen. Alla helsade vänligt, och en och annan utmärktare gestalt, med ungdomens blommor på kinden, kommo vi litet närmare, och uppehöllo dem ett ögonblick med några vänliga ord. — Ingen yttrade det olycksaliga tiggarordet: «*Date mi qualche cosa!*» men några barn fingo utan att begära. Folket behöfver här icke den resandes njugga allmosor. De äro för stolta att taga gåfvor ur andra händer än naturens.

Det befanns nödvändigt, att en af oss tre måste resa till Neapel, för att hämta mera penningar. Efter aftonmåltiden, då Rachele låtit oss vid det renliga och goda bordet smaka sina yppersta viner, lades nio lotter i en mössa. På en af dessa lotter stod 1, och den som drog nummern 1 skulle följande dagen resa till Neapel och återvända med mera mynt. Lotten blef min, och *den 18 Juni* på eftermiddagen, klockan elfva, vandrade jag, åtföljd af *Dahlström, Hvass* och *Clausen* (D—m ville ej fortsätta resan längre, utan gick med till Neapel), till Marinan, och steg om bord på den färdiga båten, som hade sex, sju mans besättning och sex, sju passagerare. Från stranden vinkade de qvarblifna vännerna en «lycklig resa!» Vinden fattade seglen, och stranden blef efter, och dess hvimmel och dess båtar blandade sig oredigt för mitt öga.

Jag satt under soltältet bredvid en flicka från Capri med bruna, sköna ögon, kastanjefärgadt hår och den skönaste mun och den friskaste hy. Kom en starkare våg och kastade båten på sned eller lyftade den och sänkte den, så smögo sig rosorna sakta bort från flickans kinder och blotta liljorna voro qvar; och lika sakta kommo de åter; ty på hennes kinder ville de så gerna vara. Men hon var icke rädd: hon log och lutade sig ned; men hon plågades af hafvets svallning, ehuru lindrig den var. Hon tog fram en korg, der hon hade en mängd af sköna blommor och frisk, doftande myrten. Som en annan Ophelia, och skön som hon, delade hon ut sina blommor åt sitt sällskap i båten. Jag satt henne närmast: hon lät mig välja den vackraste. Och sedan satte hon korgen på bänken, lutade hufvudet ned öfver den, slöt sina ögon och slumrade. Under den lätta slumren rodnade hon och i denna ställning med det blomstrande hufvudet nedböjdt öfver rosenkorgen och hvilande på den snöhvita armen, var hon så förtrollande, att blotta hennes åsyn var en salighet. Hennes fina rutiga klädning dolde ej den nätta foten: det röda lifvet slöt sig kring barmen, och ett hvitt, långt kläde draperade sig ned från axeln, och de glänsande lockarna smekte kinden. En

liten papiljott fängslade den skönaste. Men när redan Neapels praktfulla amfitheater utvecklade sin rikedom för våra ögon, och få ögonblick voro tillräckliga att bringa oss till Molon, tog hon bort pappersvicklan ur håret, lät locken falla fri, band ett fint, mörkrutigt sidenkläde lätt och sirligt öfver hjessan, och lät det falla ned öfver skuldran, satte tvenne prydliga örhängen, liknande tre öfver hvarandra hängande korgar, besatta med perlor, i öronen: och min blick, som oupphörligt hängde vid hennes gestalt, sade henne tydligt, att hon nu var lika smakfullt prydd, som hon var skön. Liksom frågande, såg hon på mig, och log när jag tyst sade henne, huru förtrollande hon var. Jag frågade henne, om hon äfven i morgon skulle följa med tillbaka. Hon svarade: «Forse di si: forse di nò.» — Liflig och klangfull var hennes röst. På den hvimlande Molon stego vi i land: en korg tog hon sjelf: en annan bar åt henne den gosse, som hade min rensel. Under vägen genom staden sade hon mig, att hon ville i Neapel besöka sin syster, som skulle bo hos ett fransyskt fruntimmer; men *hvar* visste hon icke rätt. Vid min port skiljdes jag från henne med en handtryckning, och der väntade hon, till dess gossen kom ned igen.

Den följande dagen tillbragte jag på Capri-båten igen; men min Capri-flicka var ej der, utan i hennes ställe en tjock herre, som med sin fru och sin sjelfsvåldige pojke utgjorde mitt sällskap under soltältet. Derföre satt jag hellre framme i stäfven ensam och såg på *Sorrentos* yppiga strand. Temligen sent kom jag i land på Capri, efter förrättad beskickning.

Ön *Capri* indelas i *Capri* och *Ana-Capri*. Den senare delen, den vestliga, är mycket högre, och dess klimat är icke så mildt och varmt som *Capris*. Det vin, som växer der, är ej så godt, ej så aromatiskt och kraftigt, och dess olja värderas ej så högt, som Capris. *Monte Solaro* reser sig upp mellan begge. Om aftonen gjorde vi en skön vandring ned till hafvet, der det gamla *Certosinerklöstret* ligger ganska pittoreskt.

Liksom *Sorrento* har sitt skyddshelgon i *S. Antoninus*, åt hvilken kyrkan är helgad med sin krypta, hvarest en gruflig mängd votiv-taflor hänga kring helgonets beläte, och utanför i kyrkans vestibul ett stort hvalfiskben, efter den fisk, ur hvars gap helgonet frambesvor och räddade ett redan slukadt pigebarn, — så har ön *Capri* sitt tutelarhelgon i *S. Constantinus*, hvars bild af silfver, omgifven af andra *mindre* vigtiga personer, såsom *Christus* (hvilken ej en gång är af silfver, utan af måladt träd), *S. Blasius* m. fl. förvaras i sakristian tillika med mångfaldiga kyrkosaker af massivt silfver. Från fönstret af en korridor i denna kyrka sågo vi utöfver ön, och i ett förförande ljus visade sig *Giuseppe Paganos* trefliga locanda, hvit som socker, och med öppna fönster och luftiga altaner, alldeles inmurad af och likväl höjd öfver en lund af fikonträd, granater och kastanjer. «*Si qua latent, meliora putat.*» De fem döttrarna, dem vi *icke* sågo, föreföllo oss såsom tjusande nymfer i denna lilla Armidas park, och vi suckade öfver ödet, som förnekade oss nöjet att träda derin. Gerna hade vi der druckit en kopp kaffe, men vi ville ej stöta vår gamla *Rachele Tedesca*, som så vänligt bemött oss. Emellan husen *Pagano* och *Tedesco* på Capri råder en fiendskap, som blott kan förliknas med hatet mellan de *svarta* och *hvita* i Florens under medeltiden. Likväl inskränker sig agget inom ett lofligt bemödande att beröfva hvarandra så många kunder som möjligt. Till svärdslag eller dolksting har det ännu ej kommit. *Racheles* son *Raphaello* passade på oss vid stranden, då vi först anlände, erbjöd sig att för 16 carliner på sin båt föra oss till *Amalfi*, men med det vilkor, att vi skulle bo hos hans mor: och vår kassas smala och tunna beskaffenhet förmådde oss att lemna *Pagano* till sidan och antaga tillbudet, då eljest vanligen en båt till *Amalfi* kostar 3 piaster. — Så förvärfvade vi oss i *Rachele* en vänlig värdinna, emot 7 carliner för personen om dagen; men genom *Pagano*, som genast efter vår ankomst försport att vi från *Sorrento* af gumman *Rosa* blifvit förpassade till honom, en kallelse att upp-

träda inför *Capris* polis och göra reda, hvarföre vi ej kommit under hans tak: då hans rykte naturligtvis skulle lida, om det blef bekant, att fyra så betydande «*forestieri*» gått hans dörr förbi, oaktadt den anvisning de erhållit. Processen gjordes kort genom min förklaring, att vi satte allt möjligt värde på Signor *Pagano* och hela hans hus; men att vi begagnat hvarje resandes rättighet att taga in på det värdshus, som han för sig finner beqvämligast.

Derföre, *den 20 Juni* klockan 11 på förmiddagen, sköto vi ut från Capris strand, passerade under bergsklippan, der ruinerna af Tiberii palats ligga och spöka, och som nu kallas *Monte del Soccorso,* sågo öppningen af den hemliga gång, som var utsprängd genom berget från slottet ned till hafvet, och de tre besynnerliga Sockertopps-klipporna nedanför ön på en annan sida. Genom den ena är en liten hvalfport uthuggen. De sparsamma vindflägtar, som i början svalkade oss och befordrade farten, lade sig i middagsstunden till hvila. Hafvet blef som en spegel. Vårt lilla vin- och vattenförråd var snart förtärdt. Solen glödde och den glatta vattenytan återkastade mot våra ögon de brännande strålarna. Matta och drypande af svett förde våra fyra roddare med långsamma årtag den tunga farkosten. Klipporna på Sorrentinska udden och den yttersta *Punta della Campanella* stodo nakna och syntes genomglödgade af hetta. Vid hafvets horizont stod en varm dimma, och roddarne pekade på ett stort hafsdjur, som de kallade en «*Cane Marino, che mangia Christiani,*» och som, med hufvudet och stjerten lyftade öfver den hala ytan, flunsade omkring, spanande efter rof. Vi sjöngo, för att hålla oss vid mod, några små terzetter, och sången föreföll mig såsom de *Tre mäns lofsång i elden.* I åtta långa timmar lådde min tunga vid min gom, och med en skjorta öfver hufvudet satt jag och väntade slutet af färden eller åtminstone solens nedergång. När den begynte sänka sig och mista sin häftigaste brand, skred båten förbi *Sirenernas klippor* (Scogli di Galli), der ingen sirensång hördes, förbi det sköna *Posita-*

no, förbi *Fureno* och *Erola,* som ligga på hvar sin sida af en stolt bergpyramid, på hvars branter husen klättrat upp i långa rader och omslingras af vinrankor. Slutligen vid solnedgången veko vi om udden *Punta di Conca,* blickade uppåt bergväggen med sina grottor och sitt *Capucinerkloster,* sågo *Amalfi* i fonden och landade i dess hamn klockan åtta om aftonen. Och äfven här gingo vi en fest till möte, och helsades, då vi satte foten på den efterlängtade stranden, af dundrande kanonskott. Musik skallade från platsen utanför kathedralen, hvars façad upplystes af de nedanföre upptända lamporna. Det var aftonen före *S. Luigi Gonzagas* festdag. Utanför fönsterna af vår locanda hos den beskedliga *Palomba* vid *Cargo Ferrara* låg bergväggen, hvilken som en upprest sköld försvarar staden från landsidan, med sitt stolta kastell, och den pittoreska, uppstaplade staden med sin domkyrka, hvars torn har sin kupol öfverklädd med grön och gul mosaik, liknande ett ormskinn, och med sina höga hvita hus skimrande i det färska månljuset.

Amalfi,

som kanske fått sitt namn af *Amalerna,* en Göthisk konungastam, var i medeltiden en blomstrande sjöstad. Dess flaggor svajade på Orientens kuster och dess ståtliga härskepp förde korsfarare till det heliga landet. Här uppfann, som det tros, *Flavio Gisia* kompassen, och här stiftades den gamla *Tabula Amalphitana,* en sjölag, som gällde för hela öfre Italien. Amalfiterna stiftade Johanniter-orden i Österlandet; men sedan Norrmännerna 1075 här uppträdde såsom eröfrare, förföll staden. Ännu, ehuru få spår finnas af dess fordna herrlighet, ligger Amalfi trotsigt och djerft inbyggdt i den trånga klippdalen och med en väldig bergsrygg bakom sig, mot hvilken de öfversta husen trygga stödja sig; men de yttersta gå ned till hafvet i en sirlig bugt, på ena sidan begränsad af Concas

udde och på den andra, mindre skarpt, af berget, som skiljer staden från *Atrani*. Ännu äro dess innevånare ryktbara som rådiga och kraftfulla sjömän, med bestämda, manliga och ofta vackra anletsdrag. Den sköna, nästan Schweitziska dalen, inträngd mellan grönskande berg och kullar, genomsorlas af en klar flod, som drifver qvarnar och en mängd af pappersbruk i staden. En vandring genom denna dal, fram till jernverket vid dess ända, är högst belönande: och det kostliga vattnet, som silfverklart rinner än öfver bergen och än utur dem, är för den törstige vandraren en svalkande nektar. Ett lustigt skådespel är att se, huru hopbundna risknippor, dem *von der Hagen* träffande liknar vid flygande paradisfåglar, nedsändas från bergen, der de samlas, på långa utspända snören, som slutta småningom. Så fraktas här bränslet för att undgå det besvärliga bärandet, och då ingen stor flod finnes, som kan fortskaffa virket. Den sköna, romantiska nejden frambringar ej mycket säd. Den föres från Salerno och Castel-a-mare.

Interessant är att se *pappersqvarnarna* och *makaronfabrikerna* i Amalfi. Papper och makaroni äro stadens förnämsta näringsgrenar. I den makaronfabrik, som jag såg, voro tio à tolf nästan alldeles nakna karlar sysselsatte med arbetet. Tre trampade den hårda degen; andra brukade den med en stor trädmachin, på hvilken de redo: några gossar voro sysselsatte vid sjelfva pressen, genom hvars fina hål makaronerna utträngdes, och sedan afskuros och upphängdes i långa rader. Pappersberedningen förrättas nästan som hos oss.

Kathedralen, en mera ful än vacker byggnad, i senare tider bortpyntad, såsom många andra tempel, är helgad åt *S. Andreas*, stadens helgon, som ännu årligen gör stora underverk. De senast timade berättade cieeronen ganska utförligt. Den heliges kropp förvaras i den undre kyrkan (kryptan). Man uppstiger till kyrkan på några och femtio trappsteg från den fontaineprydda platsen.

För öfrigt är rörelsen liflig i den lilla staden, och frukter af många slag, aprikoser, oranger, fikon, gurkor, som här ätas

af folket i ymnighet, säljas för en ringa penning på alla platser och gator. Allt detta beságs

Den 21 *Juni*,

en het, alldeles lugn Scirocco-dag. En landtlig frukost förtärdes i det af munkarne öfvergifna *Capucinerklostret*, som ligger en fjerdedels timmas väg utom staden: en stor byggnad, hvars tomma gångar och rum vi genomvandrade, och hvars fyrkantiga borggård pryddes af smala pelare. Dessa pelares öfversta ändar äro konstigt invecklade i hvarandra genom korsvis anlaggda hvalfbågar. I klippan, som åt *Conca* till omsluter klostret, är en grotta, som är inrättad till ett Golgatha. De tre korsen stå i dess medelpunkt. Englar och andra bilder omgifva dem. En värdshusvärd, som nu med maka och barn bebor klostret, lät oss äta och dricka och slutligen hvila i sin lilla trädgård, der likväl under dagens fördöfvande hetta äfven i skuggan föga svalka stod att vinna. Hela den Egyptiska dagen tänkte jag på intet annat än klara och kalla floder, rinnande utför trädbekrönta klippor ned i skuggiga dalar, dit aldrig någon stråle från solens eldsöga hunnit inträuga. Hela min inbillning fylldes af den friska svalka, som i naturen ej stod att finna, alltsedan jag lemnade den herrliga dalklyftan med sin skugga och sina vattensprång. Min varelse var nästan upplöst af en både vällustig och pinsam vanmakt: det sydliga «dolce far niente» lät mig smaka hela sin bittra sötma, och under denna själens och kroppens domning, under skyggd af de unga granaterna och kastanjeträden fattade jag ett band af Schillers Gedichte och läste högt för mina bortdomnande resebröder och vänner *Thekla, Hero und Leander, An die Freude*. Några ögonblick flög en brand genom min själ, som liknade hemsjukans brand, och färgrika landskapstaflor från min första ungdoms Svenska verld målades på eldsgrund i mitt hjerta. Det sköna *Svartå* med sina blomsterängar, sina ekskogar bredvid Båfvens strand och *Boxtorp* med sin trädgård och sin storäng stodo i midsommarsprakt för min själs öga, och jag tänkte: «Vore du ännu der, så

skulle du ej lefvande brännas. Nu ville jag hellre vara en fjäril på Båfvens blomsterkust, än en Phœnix här, som hvarje dag förbrännes på detta Naturens doftande bål, och gör sig lefvande igen och oupphörligt njuter och förgås.»

Men när aftonen efterträdde dagen, kom äfven en flägt af svalka. Vi nedvandrade från klostret direkte i hafvet, der vi lemnade qvar den hetta, som plågat oss. Efter en god qvällsvard hos vårt goda värdfolk i *Amalfi,* och sedan vi betalat vår ciceron, som hade en trasig näsa, förkunnade *Il Padrone della Barca,* med hvilken vi på morgonen uppgjort ackord om sjöresan till *Pæstum,* att allt var i ordning för afresan. Värdinnan följde oss med ljus i handen utför de långa trapporna (ty vi hade bott högt som tornfalkar), neg och önskade lycklig resa; värden, som dock snarare var hennes cameriere än hennes man, bar våra saker och vår matsäck ned till stranden, der en prydlig båt, förd af fyra präktiga roddare i hvita skjortor, väntade oss. Nu, liksom vid ankomsten, helsades vi af skott och musik; ty Luigi Gonzagas dag skulle sluta som den begynte; tvenne af roddarne buro oss på skullrorna i båten, hoppade sjelfva deri, sköto från land och fattade årorna.

Det var en skön, månljus afton. En rökelse gick upp från haf och land, och varma flägtar, dem bergen i aftonsvalkan skakade af sig, pilade oss förbi och gjorde vågor i viken. Snart hissades det stora, snöhvita seglet upp: *Atrani, Minuri* och *Majuri* ströko vi tyst och stilla förbi, och uppstämde så treställmmigt, med fulla hjertan, den herrliga canon: *Gloria Deo,* den jag lärde mina båda Nordiska bröder. Länge njöto vi af seglingen, af våra oranger, af himlens stjernor, af månens återglans i hafvet och najadernas sorl i båtens fåra; men sedan sjönko vi ned på den mjuka madrassen, som vår omsorgsfulla båtkapiten, *Andrea,* för oss beredde i bakstammen, och insomnade, oaktadt nattens fuktiga kyla, roligt och ljuft. I drömmen sväfvade oredigaminnen och aningar omkring; men hvad de menade kan jag icke rätt minnas.

Då jag vaknade, och lyfte upp ögonen, befann jag mig i en annan verld. Stilla morgonflägtar blåste båten långsamt fram längs med en ödslig strand, som närmast hafvet utgjorde en enda sandbank. Solen gick röd upp öfver ett vackert berg i horizonten, och midt framför syntes på afstånd uppå en grön slätt en kolossal tempelruin, *Neptunitemplet* i *Pæstum;* men till höger staden *Agropoli* och längst bort åt samma sida bergsudden *Licosa.* Då vi landade, var solen redan ett godt stycke uppflyttad på himlen. Vi buros i land, och vadade genom ett sandhaf, i den stilla luften och under den tilltagande solhettan, mötte en sömnig soldat med gevär på skuldran, som ville ha en *buona mano,* troligen till belöning derföre, att han ej sköt oss ned på stället: fortsatte vägen genom små buskar, ty träden äro sällsynta, mellan stående större och mindre vattenpussar och rännilar med dödt, stinkande vatten och hvilka äga den egenskap att petrificera, hvaraf jag såg prof. Det var som hade jag landat på en af Afrikas obesöktaste kuster, så främmande, så hemskt, så qväfvande var allt. Spridda hus bebos af dödsbleka menniskor, för hvilkas lilla församling en canonicus är tillsatt, hvilken gick omkring och rökte tobak, för att ej angripas af den pestilentialiska, tjocka morgonluften. Somliga af folket tiggde för sig och sina små barn, gula och likfärgade. Andra utbjödo små antika hufvuden och mynt till salu. En gosse af fjorton års ålder var vår ciceron och en tjock man gick med nycklarna i handen, för att för oss uppläsa templen, hvilka ligga inom lemningarna af den gamla stadsmuren, nu öfverväxta med törnen och bebodda af otaliga giftiga ormar, liksom hela den sumpiga nejden.

Fria och i sin råa, enkla storhet sublima minnen af en kolossal forntid stå dessa ruiner och vittna om Sybariter-staden *Poseidonias* fallna herrlighet. Genom kolonnaderna, som ej innestängas af andra byggnader, spelar vinden, när någon vind finnes, och framglänser det blå hafvet. Tretusen år hafva de stått: tidens tand har gnagit dem utan att kunna förtära.

Deras pelarrader se ut som vore de sönderstungna af millioner maskar, men ännu stå de säkert i århundraden. De synas både till färg och ämne bestå af ofantliga korkmassor, och de modeller man här i Neapel af dem ser, likna dem mycket.

Då vi framträdde till *Cereris tempel,* som ligger skildt från de båda öfriga, kröp en stor orm kring en af kolonnerna; men vid vår ankomst reste han sig rak upp och kastade sig i gräset. Hvarje långsida har 13 kolonner och fronten har 6. En gammal Grekisk graf är funnen derinne, i hvars djup legat svärd och andra vapen. Kolonnerna stå endast för att stödja. I stället för kapiteler endast ofvantill en fyrkantig sten som hvilar på en rund, båda grofva och utan prydnader. Pelarne ha inga baser.

Det kolossala *Neptunitemplet* har i allt 72 kolonner, 14 på hvarje långsida och 6 i fronten, öfver hvilka architraven hvilar; men taket är borta. Fallen är äfven den mur, som varit dragen omkring templets innersta; men de inre kolonnerna stå qvar, och bilda två rader öfver hvarannan *).

Basilican, likaledes i rektangulär form, har sina kolonner mer smala upptill än de öfriga templen, som alla tre ligga parallelt med hvarannan från öster till vester. Har 18 kolonner på hvar långsida, och 9 i fronten. Pelarnes mer utsirade kapiteler och friser gifva tillkänna en senare tid.

Det är skönt och högtidligt att sitta på andra sidan om basilican och se genom den och Neptuni tempel på en gång. Alla deras kolonner bilda då en präktig pelarskog. Man tror sig icke blott i Grekland; man är dit förflyttad: och man är stolt öfver tidens vanmakt, som i tretusen år ej kunnat förstöra ett verk af menniskans *hand.* Hvilken triumf för den mäktigare mennisko-*anden!*

Af gamla stadens fyra *portar* återstår en, som är prydd af en Delphin och annat bildverk. *Amfitheaterns* omfång är

*) År 1805 i Sept. under häftigt oväder slog åskan ned och bräckte tre af de väldiga pelarne, som nu blifvit restaurerade.

synbart. Af de nedersta sätena kunna några spår upptäckas. Den liknar till sin form alla andra.

Bufflar beta i den sumpiga, osunda nejden, som den förstenande floden *Sele* genomflyter innan den faller i hafvet. Ej långt från stranden visade ciceronen ett ställe, der konungen låtit gräfva, och der några saker skola blifvit funna; men jorden är nu åter tillkastad och marken ser ut, på denna lilla rymd, snarare som några svin der arbetat med oringadt tryne, än som en konung anställt antiquariska gräfningar. Antika stenbitar kan man der finna och stoppa i fickan eller också som jag låta dem ligga i fred.

Utan att återvända till den eländiga Osterian i grannskapet af Cereris tempel, der vi i gräset på gården förtärt vår frukost, som bestod i ett par oranger, tvenne bröd och en flaska vin, togo vi en annan väg genom vildmarken ned till hafvet och badade der, under det vi afvaktade roddarnes återkomst från messan. Och sedan hissades åter våra segel. Vi framskredo långsamt utmed den sandiga stranden, som är sig lik ända till dess man tillryggalaggt halfva vägen till *Salerno.* Men bergfonden bakom Pæstum är skön. Mot solhettan skyddade oss vårt hvita, prydliga tält, mot törsten det goda vinet, som växt vid Pæstum, och vattnet från Amalfi, mot hungern vårt bröd och några frukter.

På aftonen fingo vi *Salerno* i sigte, och stränderna blefvo intagande. Blåa höjde sig de aflägsna bergen, svällande af en yppig grönska uppstego de närmaste bergen och kullarna i långsam sluttning från hafvet, och vid kullarnas fötter höjde de allvarsamma cypresserna sina kronor öfver kastanjerna och fikonträden. Kort efter solens nedgång landades vid hamnen i

Salerno.

Få städer hafva väl ett så skönt läge som denna. Det är ett litet Neapel, ej så grandiost genom sin massa, men det är

närmare omslutet af en rik, blomstrande natur, och liksom tryckt till dess bröst. Vid Neapel äro linierna större och rymden vidsträcktare; men omgifningarnas detaljer kunna ej så njutas i ett ögonblick som här. Herrliga berg ligga till fond. Ett vackert slott ligger ofvanför och dominerar. En cypress och en palm stå i systerlig endrägt vid dess sida och måla sig mot den blå himlen. Hamngatan är prydlig, har höga, eleganta hus och hvimlade i aftonstunden af promenerande. Ett gammalt kastell gör ofvan staden sin pittoreska verkan: lunder af unga träd omgifva det älskvärda *Salerno.*

Värden på *Trattoria del Sole* gaf oss mat och nattläger. Hela aftonen kände vi båtens gungning ännu i hufvudet; men vi fördränkte alla verkningar af det tyranniska hafvet i en flaska godt om icke *Falerner-* åtminstone *Salerner*-vin.

Kathedralen i Salerno är helgad åt stadens patron *S. Matthæus.* Dess förgård prydes af gamla pelare från *Pæstum.* Dess façad är nybyggd år 1768. — Skeppet af kyrkan är bredt och grandiost, men hvalfvet nästan för lågt. — I ett kapell är påfven *Gregorii VII:s* graf. Hans marmorbild, som står på altaret, är nyare. På muren följande inskrift:

Ego Lucius Saseverinus Archiepisc. Salernitanus Altare hoc in honorem Beati Gregorii Papæ VII consecravi ejusque sacrum Corpus in eo inclusi, præsentibus Annum unum Anniversaria deinceps consecrationis die ipsum pie visitantibus XL dies veræ indulgentiæ de ecclesiæ more concessi Anno Domini 1614. Die IV Mensis Maji. Freskomålningar stå på väggarna. Påfven och kejsar Henrik IV rida bredvid hvarandra under en baldakin. — I *Kryptan,* som är öfverklädd med olikfärgade marmorarter, förvaras *S. Matthæi* kropp under altaret i midten. — Men *Johans af Procida* monument kunde ej upptäckas, och lär aldrig hafva funnits i kathedralen.

Med en hyrvagn och mot ett ackord af fyra piaster, dragna af fyra hästar, foro vi af till *Neapel.* Det prydliga *Vietri* foro vi igenom, och utanför staden *Cava* stego vi ur vagnen,

för att till fots företaga den två miglier långa vandringen upp till klostret *S. Trinità di Cava.* Vägen dit är skön: man går nästan hela vägen genom unga skuggrika kastanjer och har framför sig ett med den rikaste växtlighet prunkande berg. Klostret synes ej förrän man är det helt närä och viker om en bergshöjd. Då på en gång, liksom genom ett trollslag, framställer sig den prydliga, smakfulla klosterfaçaden, med en klar fontaine, som sorlar ur en sidovägg, och med en snygg och sandbeströdd öppen plan framföre. En skön dal med ett strömfall nedanföre, hvilken bildar ett slags fortsättning af den ljufliga *Valle Molina.* Prydnad och renlighet utmärka den stilla, patriarkaliska klosterboningen. *Bibliotheket* förevistes oss af en amanuens, ty abbén sjelf med öfriga klosterbröder voro gångne till hvila under middagshettan eller beredde sig dertill. Allt är i bästa ordning. De dyrbara manuskripterna, bland hvilka en stor samling ur gamla Longobardiska historien, förvaras i prydliga skåp, och upprullade. Den äldste urkunden är af konung Grimoald i sjunde århundradet; men om han var konung, kan jag ej rätt påminna mig, oaktadt von der Hagen påstår det. — En rar, förbjuden bibel med kommentarier från 6:te seklet. — Konung Ruggieros Bulla af år 1103 till klostrets förmån. — Codex Legum Longobardorum af år 1004. — Inalles 65,000 pergamentsbref. — Bland öfriga handskrifter märkas: *Liber de septem Sigillis,* d. ä. en latinsk tolkning af dunkla ställen i den hel. Skrift. En besynnerlig målning förekommer i denna bok. Man ser en ung qvinna framför en prelat. Hon har en bibel i handen, men längre ned, emellan bröstet och magen, framtittar ett gammalt qvinnohufvud, och dessa bilder betyda, att hon var *så* ung, när hon begynte läsningen af den heliga boken, och *så* gammal, när hon slutade den. Arbetet är af *Benedictus de Bari,* 1213. *Beda Venerabilis,* en skrift om tideräkningen, af flera händer skrifven: i Longobardisk skrift till 1123, sedan med Romersk skrift afvexlande, och slutligen 1315 försvinner alldeles den Longobardiska.

Bland de tryckta böckerna, som till en stor del äro rara och utvalda, anmärkte jag den stora Venetianska editionen af Tassos *Gerus. Liberata*, Boccaccio's *Genealogia Deorum* samt ett verk i 8 volumer, kalladt *Theatrum Vitæ humanæ.*

I kyrkan kunde vi ej inkomma; ty söfklockan hade redan klingat. Återgången begyntes. I en lund förvillade vi oss om vägen; men anlände lyckligt till *Cava*, der vår vetturin väntade oss med vagnen. *Cava* är en liten prydlig stad och stora gatan har arkader på ömse sidor, liksom *Bologna.*

Vägen är sedan oafbrutet skön mellan blomstrande kullar och berg, under festoner af vinrankor, tyngda redan af växande drufklasar. Naturen slösar här sina dyrbaraste gåfvor. Hvarje bergshöjd prydes af en gammal borg eller en kyrka, hvita hus på deras sidor och i dalarna, afvexlande med runda och höga, cylindriska torn, uppbyggda åt vilda dufvor att bygga bo uti. Vid *Nocera*, der Karl af Anjou höll konung Manfreds familj fången, ligger en kyrka, *S. Maria Maggiore*, 1 1/2 mil från staden, och hvilken är ett gammalt tempel. Den skall likna *S. Constanza* utanför Porta pia i Rom. Genom *Pagani* till *Scafati*, der man passerar floden *Sarno*, som emellan *Castel-a-mare* och *Torre d. Annunziata* faller i hafvet. I *Torre d. Annunziata* togo vi en lätt och nätt middagsmåltid hos den fryntliga *Rafaella*, och från altanen sågo vi med tacksamhet och saknad tillbaka åt *Quisisana*, *Castel-a-mare*, *Vico* och *Sorrento.* Genom *Resina* och det illuminerade *Portici* rullade vi fram till vår bestämmelse. Det var midsommarsafton. Ingen majstång, men en skön dag, en klar månskensafton och — Neapel!

Konstberidarnes Circus bredvid Villa Reale besöktes om aftonen *den 24 Juni.* *Alessandro Guerra* heter direktören. Rätt elegant belysning: en loge för de kungliga med det höga vapnet och tillräckligt utrymme för åskådarne. Sköna hästar; mera djerfva och eldiga än säkra ryttare. Täck var *Elisabetta Schier* med sitt fina ansigte, sköna hy och vackra ljusblå och silfverprydda drägt. Stor rytterska var hon ej.

Men lilla *Giorgio Cocchi* blir en öfversittare med tiden, och en öfver-ridare. Sista uppträdet, som skulle föreställa *Carnevalen i Venedig* med 3 Pagliazzer, var dumt och smaklöst.

Den 25 Juni.

En Romersk Patriciers hus.

(Anmärkningar, dels gjorda under mitt besök i Pompeji och Herculanum, dels hemtade ur «Le Palais de Scaurus. Paris 1819.»)

Framför façaden var *Arca,* en rymlig och prydlig gård, planterad med träd och omgifven af portiker. Dessa portiker innehöllo bodar, Pasticcerie-butiker och *Thermopoler* (Caffé-hus), der varma drycker försåldes.

Prothyrum, en bred korridor för de slafvar, som gjorde portvaktaretjensten. Den hade fyra hufvuddörrar: 1) Den, hvarigenom man inkom från *Arcan.* 2) Den midtemot, som var ingången till *Atrium.* 3) och 4) Sidodörrar, som förde till stallen och andra uthus.

Atrium, en stor byggnad framför den egentligen bebodda delen af palatset, med en afdelning midtuti, kallad *Cavædium,* merendels beklädd med marmor, omgifven af sköna kolonner och prydd med målningar, mer eller mindre sköna. Midt på taket af detta *Cavædium* var en rund öppning, *Compluvium,* som gaf dag, och genom hvilken regnvattnet nedföll i en låg marmorbassin *), fyrkantig, för att sedan rinna i cisterner och genom blyrännor till köket eller andra ställen, der sämre vatten behöfdes. *Compluvium* var stundom täckt med rosenfärgadt fint linne (Caucasus), som spred öfver kolonnerna och hela rummet en mild, magisk dager. I *Atrium* infunno sig tidigt på morgonen, för att uppvakta, tre slags folk: *Salutatores,* som blott kommo på besök, *Deductores,* som följde patronen till folkförsamlingen, samt *Assectatores,* som ledsagade honom öfverallt, der han offentligen visade sig. — *Atrium* hade flera rum: midtför ingången var *Tablinum,* der familjens

*) Denna bassin kallades *Impluvium.*

arkiv förvarades (dock ej det hemliga, vigtiga). På sidorna andra rum, som kallades *Alæ* (flyglar). Husgudarnas altare. Omkring detsamma underhöllos stora tama ormar. Detta husgudarnas kapell kallades *Lararium.*

(Basilica, som likväl ej fanns i alla hus, var en stor salong, der angelägenheter afgjordes.)

På ömse sidor om *Tablinum* voro korridorer (fauces) som ledde till

Peristilium, en stor gård, omgifven af portiker och kring hvilken husets boningsrum voro fördelade. Midt i denna gård var ofta en fontaine, prydd med brokigt mosaik-arbete eller af marmor. Der doftade blommor, de utsöktaste i verlden: der gåfvo stolta plataner sin skugga. *Diomedis* hus vid *Pompeji* ger derom, liksom om mycket annat, ett klart begrepp.

Husfadrens boningsrum. Merendels små, men beqväma. Flera sofrum, ett för hvar årstid. Sängarna stodo i alkover (Zothecæ). Det för vintern kallades *Hibernaculum.*

Venereum, hemliga kabinett, helgade åt Venus. De voro präktigt inredda, merendels med svart fond och guldornamenter, för att genom kontrasten förhöja glansen af nymfernas hvita fägring. Golfvet var af bländande hvit marmor. Bredvid de rikt och vällustigt ornerade sängarna stod ett litet bord med en fot, kalladt *Monopolium,* hvarpå sattes utsökta viner och frukter. Under portikerna odlades en stimulerande växt, *Eruca,* för att gifva krafter till kärleksbragderna.

Husfruns rum, nära intill husfadrens och till *Venereum,* der hon dock naturligtvis aldrig fick inträda.

Pinacotheca. Stort galleri för konstverk. Det var omgifvet af kolonner, mellan hvilka växte friska blommor i naturlig jord.

Bibliotheca. Det fick sin dager ifrån öster, emedan det begagnades mycket och besöktes om morgnarna samt för att ej genom för mycken sol ge lif åt de för handskrifterna farliga insekter och maskar. Det var merendels litet. Biblioteket i *Herculanum,* som förvarade 1000 volumer, är ej

större, än att man med utslagna armar kan röra vid de motsatta murarna. I *Pinacotheca* deremot föll dagern in från norden.

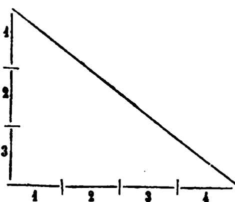
Oeci, ett slags stora salar.

Exedra, stort konversationsrum för vittra och filosofer. Det slutade i båda ändar halfcirkelrundt med säten i samma form. Äfven på sidorna voro bänkar.

Sacrarium var ett enskildt huskapell. Der förvarades husets hemliga papper. Stundom underhöllos der gäss liksom på Capitolium.

Cucina, köket, med sina tillhörande rum: *Olearium, Cellæ, Vinariæ, Pistrinum,* der brödet bakades.

Trapporna, som ledde till öfre delen af huset, voro merendels trånga och branta. Patronen kom sällan dit, utom då han besökte *Solarium;* ty öfre våningen beboddes endast af gäster eller tjenstefolket. Äfven voro de nästan alltid af träd, utom de nedersta trappstegen. Detta var en stor anledning till de många och rysliga eldsvådor, som öfvergingo Rom.

Som basen i denna triangel bör lutningen af väl inrättad trappa vara: ej brantare. Bredden af hvart trappsteg bör förhålla sig till dess höjd, som 4 till 3 i enskilda hus; men till templen och stora publika hus bör bredden vara som höjden fördubblad.

Ofvanpå palatset var en stor terrass, rikt ornerad och prydd med lefvande blommor och träd. Den kallades *Solarium* och besöktes om aftonen, för att njuta skön utsigt och frisk luft.

Hortus (trädgården), som ofta var aflägse från palatset och på andra sidan om Tibern, på eller bredvid *Janiculus,* var prydd af klippta alléer. Med blommor voro bildade figurer af djur eller egarens namn, liksom man ännu ser i *Villa Pamfili,* på parterren nedanför palatset. *Topiarii* kallades

de, som ordnade detta. Tempel, grottor med ljudande vattenorgel, dammar med kostliga fiskar, sprittande vattenkonster prydde dessa Hesperiska gårdar.

Hippodromen, omgifven af plataner, kring hvilka vinrankor och murgrön slingrade sig, samt inuti prydd af alléer af lager, med hvilkas grönska rosornas purpur blandades, var en af trädgårdens förnämsta prydnader. I *Villa Borghese* ser man ännu ett prof af en sådan Hippodrom, hvari anställdes kappridningar m. m.

Spheristerium och *Alcatorium,* spelrum, hörde äfven till ett väl inrättadt palats. Der tog man rörelse innan man gick i

Baden (Bagna. Thermer kallades endast de offentliga). Först inträdde man i en gård eller öppet åttkantigt rum, som i midten hade en bassin för kallt vatten, der man badade gemensamt, och som kallades *Baptisterium.* Derifrån passerade man till *Apodypterium,* hvarest man afklädde sig. *Capsarii* kallades de slafvar, som emottogo kläderna. Slutligen kom man i en upphöjd och rymlig sal, med en betäckt badbassin. Den hade äfven kallt vatten och kallades *Frigidarium,* samt begagnades af dem, som ej ville bada i *Baptisterium.* — *Tepidarium,* som liksom *Frigidarium* hade sina gradiner. Derintill gränsade *Caldarium,* i cirkelform, äfven kallad *Sudatorium* (sådan finnes i Pompeji), omgifven af tre gradiner och ganska het. *Alipili* och *Pueri unguentarii* betjenade efter badet. *Elaeothesium* kallades det rum, der de välluktande salfvorna förvarades.

Triclinium: matsalen, dubbelt så lång som bred och liksom delad i tvenne rum. Öfre delen upptogs af bordet och sängarna: den nedre var fri för uppassningen och för spektaklerna, som gåfvos under måltiden af dansande, nakna nymfer, som brottades vällustigt, eller sångare eller athleter eller — Gladiatorer, som utgöto hvarandras blod, under det Romaren rusades af Falernerdrufvans blod. Bordet var ofta af välluktande ceder, sängarna täckta med guldbroderad Tyrisk purpur,

eller täcken från Babylon. Servietterne voro hos de rikaste af snöhvitt, fint, oförbränneligt linne, som för att renas kastades i elden. Golfvet inlagdt med dyrbar mosaik, föreställande öfverlefvor af mat, liksom de nedfallit på golfvet från bordet. I Pompeji såg jag i ett Triclinium målade rätter stå på väggarna. Präktiga lampor brunno. Musiken och sången ljödo. Då tuppen gol om morgonen var allt *slut.*

Den 28 Juni. Capo di Monte, ett kongl. lustslott, med herrligaste läge, beságs på e. m. Här passerade jag för *doktor Lampugnani* med mina följeslagare; ty detta namn stod på mitt inträdeskort, som jag fått af Gandini. Slottet har vackra, men nu obebodda rum. Flera moderna taflor af *Camuccini, Lanti, de Vivo* &c. sira väggarna, jag vågar ej säga: pryda dem. Camuccinis äro dock måhända de bästa af dessa kalla prålverk. Men utsigten härifrån är mer än allt annat. Neapel nedanför trädgården, Castel S. Elmo till höger på sin klippa, alldeles grönskande och öfversådd med villor, till venster *la Specola,* ett annat Castel — hafvet — hela Sorrentinska kusten och det stolta Capri, nu kolореradt som en kristallklippa, prismatiskt skiftande i den ovanligt friska aftonluften.

Bland målningarna finnas här äfven två porträtter af Karl IV och hans gemål till häst. Hon är klädd som *karl* och man skulle kunna tveka om, hvilken af de två skall vara konung och karl i verkligheten.

Aftonen tillbragtes ganska angenämt hos *Dalgas,* en Dansk köpman, bosatt i Neapel. Både han och hans fru äro ganska älskvärda menniskor. En fröken, äfven Dansk, är nu i deras hus. Om hon icke är skön, så är hon åtminstone treflig. Litet guitarrklang hördes nedifrån trädgården, under det vi i månskenet stodo på Loggian i förtroligt samtal. Värdens dotter, en flicka, som vi ej sågo, men som jag tänkte mig ganska «smuck,» sjöng klart och rent från ett öppet fönster.

Den 29 Juni, eller *S. Peters och Pauls dag*, gjorde vi en sjötur till den lilla täcka, folk- och drufrika ön *Procida*. Ön har stor handel, stundom ända till 300 skepp, men ingen ordentlig locanda. Oräkneliga pojkar och flickor vid sjöstranden, nakna och klädda. Från loggian kastade jag kopparpengar ibland dem ut i sjön. Det var en fröjd att se dem i förunderliga grupper kräla, simma och dyka ned efter penningen, som var invecklad i hvitt papper för att lättare synas. För en tecknare eller bildhuggare hade hvar och en af dessa grupper och hvarje enskild ställning varit dyrbar. Jag njöt af dem alldeles ointeresseradt och kanske derföre så mycket lifligare.

Som vi hade ankommit för sent att i kyrkan se öns qvinnor, klädda i sina Grekiska drägter, så läto vi en temligen stygg donna (ty en vackrare kunde ej i hast anskaffas) emot en liten vedergällning ikläda sig helgdagsskruden. Hon visade sig snart; men blef nästan misslynt, då hon hörde att vi ej ville *måla* henne, utan blott *se*. Drägten består i en ljusblå klädning, rosenröda skor, ett slags blå silfverprydd axelkappa, ett half-lif, som går fram öfver det röda lifvet, och som består af ett rosigt brokad: en hvit spetskrage deröfver och på hufvudet ett rödt och hvitt sidenkläde.

Tiden var knapp: hemresan kostade oss fem timmar; men vi ankommo ändå alltför tidigt, ehuru för sent, tillbaka till Neapel. Vi voro bjudna till Svenska generalkonsulen *Flavio Fleischer* till klockan sex; vi kommo klockan 9. Whistbordet fram. *Fleischer, Hvass, Clausen* och *Duc* sutto deromkring. Jag talade med Danska konsulen i Palermo, *Hofmeister*, och med fru *Fleischer*, som visade mig i sitt rum en rikt utstyrd bild, med glas och förgylld ram, af hennes skyddshelgon, min landsmaninna, *Santa Brigida*, som i allmänhet här i Neapel, der hon dog, hålles i stor vördnad. Man åtskildes klockan ett om natten, efter en tarflig supé af litet bröd, smör, omogna päron och ett litet glas surt Apuliskt vin.

Den 30 Juni. Resan till *Caserta.* Vi foro genom en fruktbar nejd, rikt beklädd af säd och ännu rikare af hampa, beskuggad af unga träd och i träden präktiga vinrankor i sköna guirlander, så långt man kunde blicka in i lunderna. Lustslottet, beläget bredvid staden *Caserta,* som troligen uppkommit för slottets skull, har väl ej något särdeles skönt läge, ty omgifningarna äro kala och öppna; men bergskedjan bakom och det *gamla Caserta* med sina torn och murar på klippan samt den vidsträckta utsigten bortåt Vesuvius och Neapel och Capri, slottets praktfulla arkitektur och den artificiella, men oupphörligt strömmande vattenkonsten gifva det hela en grandios hållning. Pelargången i slottet, som åt fyra håll öppnar sköna perspektiver, består af 24 granitkolonner i nedra och lika många i öfra vestibulen. Blicken genom pelarraden utåt den port, som är motsatt den, hvarigenom man inträder, är präktig; ty man ser öfver en vidsträckt, nästan gränslös plan, vattnad af fiskrika konstsjöar, bildade af det stora vattenfallet, som längst i fonden synes hvitt från klippans höjd till dess fot, alldeles stillastående likt en stelnad silfverflod. Trappan i slottet är alldeles kunglig; bred och i sköna proportioner, samt hvarje trappsteg af en enda sten. Kapellet är prydligt och smakfullt. Rummen, nästan alla små, äro praktfullt inredda, i synnerhet den flygel, som *Murat* inredt. Rik förgyllning i sköna ritningar. Flera rum äro alldeles klädda med marmor.

Palatset är uppbyggdt af *Vanvetelli* under Karl III år 1752 och der konungens bild i marmor sitter i vestibulen emellan tvenne allegoriska figurer.

Genom staden *Caserta,* der middagsmåltiden förtärdes på en locanda, vandrade man till vattenkonsten, sedan jag likväl förut vid slottet haft följande samtal med vaktmästaren, som, med trekantig hatt och staf i hand, vandrar stundligen i pelargången. Jag bjöd nemligen mannen för sitt ringa besvär en carlin i kopparmynt. Då tog han en högförnäm min, lade penningarna tillbaka i min hand, i det han utlät sig:

«Non s' incommodi, Signore! Non c' è bisogno.» «Ebben! non volete nienten.»

«Non, Signore! Il mio servizio non si paga cosi. Non, Signore! ho fatto il mio dovere — e questo — e questo —

«Eh! e poco, forse. Ma quando i servitori d' un palazzo fanne un collegio, una legione, e tutti vogliono esser pagati, non si possono dare die *pezzi*, sapete.

«Pezzi? — no — non, Signore! Pezzi non si domandano.» — — —

«Ebben! grazie, grazie!» Och dermed slöt jag handen till, och gick framåt, utan att vidare bry mig om den mannen. Men han begynte åter:

«E vero, Eccellenza! che io non ho fatto molto. Sono contento di poco, io. — Dunque, se volete favorire — — — dunque voglio accettare ciò che volete dare, Eccellenza! Voglio riuvere questi denari con molti ringraziamenti.» — Och när han tre gånger upprepat samma bön, gaf jag honom åter pengarna i handen och han bockade sig och sade: «Mille grazie, Eccellenza!» för samma styfrar, som han nyss med sådan stolthet vägrat att emottaga. —

Från vattenkonsten, i hvars sjöar oräkneliga fiskar stimma, under det hvita svanor gunga på ytan, tager sig slottet präktigt ut: och bakgrundens linier äro så milda och sköna! Marmorbilder pryda fontainerna, och bättre gjorda än vanligen på sådana ställen. I en grotta svalkas man så gerna och lyssnar till det friska vattnets brus. Aquæducten, som leder vattnet dit från en sjö, ligger för långt borta, och kunde ej besökas; men skall vara ett mästerverk.

Från *Caserta* togs vägen till *Capua antica*, der sköna ruiner finnas af *amfitheatern*. Ungefär halfva höjden, något mer, är ännu qvar, och pavimentet är borttaget, så att man kan se hela grundritningen af det undre med sina rum och hvalf. Från det högsta stycket af muren ses Caserta och Castel S. Elmo och öarna i hafvet. Der såg jag solen gå ned

öfver bergen bortom Capua, hvars kupoler glänste och blinkade. Herrligt aftonstycke! Ett af mina skönaste i Italien.

Det var redan sent, då vi återkommo till Neapel, och med tre piaster och fyra carliner betalte vår vetturin; och derpå lade vi oss till hvila.

Den 1 Juli. Då man vaknade för sent, måste hetaste tiden användas till den beslutna vandringen till *Camaldulenserklostret.* Under vägen tog man in på gatan Infrascata hos herr *Due,* som undfägnade oss med godt vin och sylt och bröd. Sedan bestegs *S. Elmo,* från hvars höjd Neapel öfverses som en plankarta. «*Das ist was ungeheures!*» Litet nedanför ligger på samma höjd *S. Martino,* ett Certosinerkloster, som nu blifvit invalidhus. Der genomgingos rummen, utsigterna njötos från tvenne loggior, och i kyrkan, rikt smyckad af dyrbara marmorarter, beundrades en *nedtagning af korset, Spagnolettos* mästerverk. Maria knäfaller, med den djupaste sorg målad i sina sköna anletsdrag, framför den döde Frälsaren. *M. Magdalena* böjer sig ned för att kyssa hans fot. Josef och Johannes stå bredvid. Tvenne englar sväfva ned från himlen.

På en lång och het väg skredo vi vidare, och solens pilar träffade oss lodrätt. Ingen menniska mötte vi, och måste således förtro oss åt lyckan, i hopp att hon förde oss på den rätta stråten. Till slut anlände vi till ett hus, som hade en ren, hvitlimmad terrass, från hvilken hafvet kunde ses. En qvinna med ädla anletsdrag stod på gården. Jag frågade: «*Sta lontano ancora il convento de' Camoldoli?*» Hon svarade: «*Un altro quarto d'ora. Volete bevere?*» — «*Si.*» Och derpå upphemtade hon ur brunnen friskt vatten, som sedan tilldelades oss ur ett glas. Napoli, som var törstig, klef upp med tassarna i ämbaret. Qvinnan, den jag erbjöd tre gran, gjorde många svårigheter vid att emottaga dem; slutligen bevekt, böjde hon sig grasiöst och sade: «*Obligata, sua*

Signoria!» Vi hunno ej längre än quattro passi till en Taverno. Der spisades en *frittata* och dracks en flaska vin. En vacker gosse satt på en bänk och såg med stora ögon på vår mat och matlust. Han begärde en bit bröd af den kaka, som vi lemnat. Han fick det och litet penningar dertill, samt följde oss på värdinnans tillsägelse fram till klostret. En *Camaldulenser-munk* i sin hvita skrud med alldeles rakadt blankt hufvud, hvitt skägg och krokig näsa, reslig gestalt något lutande, högst pittoresk, mottog oss vid porten, förde oss genom den af lavendel och nejlikor starkt doftande trädgården till den stora stenbänken på högsta udden af bergshöjden. Bänken är beskuggad af kraftiga och höga jernekar. En Tysk resande, *von der Hagen,* utropar i sin förtjusning, att *här* borde konungen af båda Sicilierna hafva sitt lustslott och ej vid *Caserta;* men han besinnar ej, att han då äfven borde hafva en eld- och luftmachin, som beqvämt och fort kunde transportera honom till och ifrån Neapel. En konung, som måste och vill vara tillgänglig för sitt folk, får icke bo så högt. Tiberius flög upp och bodde på Capris klippa just för att undfly sina slafvars åsyn, ej för att öfverse den skönaste delen af den verld, som han beherrskade, och njuta af dess herrlighet.

Utsigten från denna höjd kan ej beskrifvas med ord, ej göras fattlig för den, som ej varit nog lycklig att ögonskenligen njuta den. Jag kan t. ex. säga så här: Längst till höger i blått fjerran höjer sig *Monte Circello* bortom Terracina, litet närmare synes Gaëta. Sedan följer ögat den bugtiga stranden allt närmare och närmare Neapel; Pozzuoli döljer sig bakom ett berg, men *Bajas* kastell framstår klart, *Capo Misene* springer ut i hafvet och begynner Neapels Golf. Bortom denna udde *Procida* med sitt kastell, *Vivaro,* en liten naken ö och sedan den större, rikare *Ischia* med det majestätiska *Epomeo.* Under sig har åskådaren *Lago d'Agnano,* med sin grotta och sina badhus; den lilla trefliga byn *Pianura,* samt ända från *Scuola di Virgilio* sträckningen af *Posilipo*-berget, öfverhöljdt

af glänsande hvita villor och yppiga träd: *Castel d'Uovo* i hafvet, *Castel S:t Elmo* på sitt berg, *Capo di Monte* omgifvet af sina lunder och det praktfulla, stormande *Neapel* i en präktig cirkelbugt, som slutar med *Somma* och det rökande *Vesuvius* och *S. Giovanni del Portici Resina* som en krans af liljor vid dess fot. Och derpå *Torre dell' Annunziata* och *Castel-a-mare* och *Vico* och *Sorrento* och ytterst *Punta della Campanella* — och midt i hafsmynningen, som ett naturens kastell, för att försvara inloppet till Neapels Golf, den ståtliga klippan *Capri* mellan *Misenes* och *Campanellans* uddar. Lägg härtill det fria omätliga hafvet, och du har i *ord* hvad jag sett i verkligheten. Lägg bort detta blad och sucka: «Det måste dock vara något utomordentligt skönt i denna tafla!» Den som skildrar en utsigt måste vara nöjd, om hans läsare blir missnöjd med hans ord och rätt lifligt anar, huru mycket hans målning är naturens underlägsen. Att frambringa en sådan aning och en brinnande önskan att se originalet, är den enda förtjenst en ordmålare kan eftersträfva, då han nemligen ej skildrar med poesiens magiska ljus, utan på prosa vill göra sig rätt trogen och utförlig.

Med denna syn för ögat hvilade vi ett par timmar i gräset. På återvägen kommo vi i sällskap med en kunglig jägare, som äfven ärnade sig till Neapel. Han bar en bössa på axeln och en skjutväska på ryggen, i hvilken i stället för villebråd, som denna tiden ej är så lätt att finna, mannen hade instoppat en god portion af *broccoli,* som han förskaffat sig ur munkarnes kryddgård, och som han bestämt till en *minestra* för morgondagen. Mannen förde oss en mycket vackrare och närmare väg genom sköna vigner ned till Neapel, och vi skiljdes vid honom nära *Gli Studi,* förärande honom 9 gran, för hvilka han förbindligast tackade. Det var en verklig hedersman, med ett bottenärligt och vackert ansigte.

Brodren *Hvass* bjöd oss till en afskedssupé på *Villa di Milano.* I champagne druckos våra käraste skålar.

Den 2 Juli. Triumviratet är upplöst. Klockan tre e. m. afreste *Hvass* tillika med sin lilla hund, i *Anguianis* postvagn till Rom. Men förut hade vi gemensamt besökt

Albergo de' Poveri, det största hus i Neapel. Öfver 4000 barn af fattiga klassen uppfostras på statens bekostnad. De arbeta gemensamt och sofva i stora och svala rum på snygga sängkläder. Utom åtskilliga handtverk, bland hvilka arbetandet af koraller föreföll mig intéressantast, undervisas de äfven i ritning och musik. En liten theater och danssal finnes äfven, men man har funnit kostnaden för stor, och de begagnas ej mera. *Sancio* heter förste direktören. Inspektören heter *Tommaso Taglii,* till hvilken vi medförde ett bref från herr *Hofmeister.* Vi köpte några vackra korallarbeten, och sågo gossarna spisa. Då måltiden begyntes och de sutto alla på sina bänkar med sitt bröd, sitt vin och sin soppa framför sig, slogs an på en trumma. Perspektiven genom de ofantliga rummen, med fullsatta bord från ena till andra ändan, var högst egen. De flesta barnen syntes dock mera likna konvalescenter på ett sjukhus än friska barn i den lifligaste åldern. De äro indelade i prefekturer: hvarje har sin nummer och sitt namn öfver sängen, der han sofver, samt tillika den metier angifven, hvartill han uppfostras. Idéen är förträfflig, och inrättningen, äfven om den ej till alla delar skulle svara mot den gigantiska planen, högst märkvärdig.

Hurtigt och lustigt i en carretella med en häst framför och en kusk bakpå rullade Claussen och jag ned till *Posilipo,* tittade in i kyrkan *S. Maria di Piedi Grotta,* och promenerade sedan på den sköna aftonen till *S. Maria del Parto,* en kyrka, på hvars balkong en soldat satt och läste högt för en hop folk en af Goldonis komedier. I kyrkan funno vi hvad vi sökte: *Sannazaros graf.* Monumentet är bakom altaret i ett litet eget kapell. Öfverst sitter skaldens bild af marmor: tvenne figurer på sidorna föreställa Apollo och Minerva. Nedanföre lästes följande verser af Bembo:

Da sacro cineri flores. Hic ille Maroni
Sincerus Musa proximus ut tumulo.

Och från *Sannazaros* graf gingo vi upp till *Virgilii*, den vi nu sågo för andra gången. Men inskriften på muren bredvid denna graf är ej af Bembo. Den låter så här:

Qui cineres? tumuli hæc vestigia conditur olim
Ille hoc qui cecinit pascua rura duces.

Man måste kommatera och taga ihop snällt, om man skall finna meningen — och när man funnit den —??

Att sitta vid Virgilii graf, litet ofvanför den i vingården, der man får plocka så många aprikoser, man orkar äta, af träden, ty ägaren till vignen visar grafven; — att sitta der då solen går ned, och se Vesuvius alldeles glödande rödt i toppen, men smaragdgrönt vid foten, att se Neapel och hafvet i aftonglansen — — det öfverträffar mycket annat, hvarvid menniskan utropar: «Ack, hur herrligt!»

Den 3 Juli. Kyrkan *S. Chiara* är rik af förgyllningar och skönt upplyst af täta, höga fönster öfver nunnestolarna, som gå rundt omkring kyrkan som en läktare. En skön madonna, lätt, etherisk figur, målad af *Giotto.* Grafvårdar öfver några af Anjouska huset. *S. Trinità Maggiore,* ytterst praktfull, blänkande af marmorarter, inlagda i blomsterfigurer. Det hela öfverlastadt. *S. Paolo,* byggd på ruinerna af ett tempel, helgadt åt *Castor* och *Pollux,* hvilkas stympade bilder i hautrelief ännu finnas utanpå kyrkomuren, men ofvanför hvar och en af dem stå *Petrus* och *Paulus,* jemte ett distichon på ett slags latin. Tvenne stora, sköna Corinthiska pelare stå på hvar sin sida af hufvuddörren, till hvilken en hög trappa leder. — På hemvägen gjorde vi en tröttsam tur genom den smutsigaste delen af Neapel.

Den 4 Juli. I kathedralen *S. Gennaro* förde en liten jesuitgosse i sin svarta skrud med kalott oss omkring i gamla basilican, men mycket fort, emedan han hade brådtom och ej ville blifva sedd i denna förrättning af sina förmän. Han var en söt gosse, men han, liksom alla syndiga menniskor i allmänhet och jesuiterna i synnerhet, älskade penningen öfvermåttan. Missnöjd med den knappa gåfvan af fem gran, yttrade han, att ingen forestier gifvit mindre än tre carliner, men då han hörde, att ej mera kunde honom bestås, och att det var en *vergogna,* att förnimma en sådan pilt gräla om den vedergällning man bestod honom för fem minuters hafsig genomvandring i kyrkan, den vi dessutom sett en gång förut — då slog han ned ögonen. Han slog åter upp dem, då jag klappade honom på axeln och vänligt tackade honom för hans lilla möda, sade: «*State vi bene!*» och ilade bort.

Midt i hettan, som oftast varit vår lott vid våra vandringar till Neapels märkvärdigheter, begåfvo vi oss, med gubben *Nicola* i têten som vägvisare, bort till *S. Gennaro de' Poveri,* en stor fattiginrättning, äfven för flickor. Stundom förlorade vi vår gamle redlige ciceron, då han här och der i gathörnen köpte för en gran gula plommon, och med stor begärlighet förtärde dem; men snart sågo vi åter den grå tröjan, den snedtsittande mössan, de bara benen och de sneda skorna samt framför allt den långa smala hårpiskan, hvilken egentligen var vår kompass. Målet för resan var ej sjelfva fattigväsendet, utan de gamla märkvärdiga

Katakomberna, dit vi infördes af tvenne kustoder, af hvilka den ena förde ordet och en stor fackla, den andra en glaslykta. Dessa underjordiska hvalf, hvarifrån man i början troligen hemtat byggnadsmaterialier till Neapels hus, bestå af tre våningar öfver hvarannan. Hvarje våning är indelad i flera små grottor eller rum, boningar och tillika begrafningsplatser för de olyckliga christna under förföljelsetiden. Hvarje håla har ett sängställe och en eller flera grafvar. Sömnen och döden äro här grannar, liksom bröder i diktens verld. Stora

samlingar af dödskallar, vid hvilka ännu sitta hår, och i en den förtorkade tungan, samt af allahanda ben fylla flera af dessa rysliga hålor. I öfversta våningen är en kyrka med pelare och *S. Severi* biskopsstol. *S. Januarii* hufvud, som afhöggs vid Pozzuoli, förvarades här en tid, innan det flyttades och sist fördes till kathedralens krypta. Ett *baptisterium* ses der äfven. På en annan sida är *S. Severi* eget rum, af samma beskaffenhet som de öfriga, kanske litet större, och deri, liksom i några andra, finnas gamla freskomålningar på väggarna, föreställande åtskilliga apostlar. Den understa våningen är ej rätt tillgänglig, men man kan vid fackelskenet se ned i svalget genom en och annan öppning. Luften der nere är kall och fuktig; men egentligen oren fann jag den icke. Icke heller någon stank, ehuru hålorna äro fulla af menniskoben och förtärda kadaver. Besynnerligt nog finnes i ett rum midt på golfvet en cylindrisk pelare, som fuktar starkt, och på hvilken står skrifvet med Grekiska bokstäfver: *ΠΡΙΑΠΟΣ*. Skämtande sade ciceronen att detta var auktors namn.

Högst märkvärdiga äro dessa hvalf, de största och förunderligaste man känner, kanske näst de Indiska på Elefantine och Salsette, och gifva anledning till de allvarsammaste tankar. På hvad vilkor bodde de arma christna der? Voro de alldeles okända, således äfven tillvarelsen af dessa grottor en hemlighet för Romerska regeringen? Eller hade de erhållit dess tillstånd att der lefvande begrafva sig och lefva dödens lif i stilla andakt vid sina lampors sken: skilda från alla andra varelser på jorden? Troligen det senare. Se Diocletiani Historia! — Man påstår att katakomberna skola sträcka sig ända till *Capua*. Jag betviflar det; men under Capo di Monte lära de sträcka sig; ty man vet att detta slott ej nu mera bebos af fruktan för en instörtning.

Af *universitetet* kunde vi nu, under ferierna, ej se mer än byggnaden, som är temligen ansenlig, och en af de smärre hörsalarna. Man sade, att professorernas antal skall vara öfver 60, och de inskrifne studenterna nära 4000. Universitetet

är beläget nära kyrkan *Gesu Vecchio,* och har fordom tillhört jesuiter-kollegium, som nu blifvit förflyttadt till ett annat ställe.

Jag har i tysthet firat min mors namnsdag: in silentio et amore.

Den 5 Juli sågo vi på *Teatro S. Carlina* en rolig parodi öfver Alciderna, som i Rom gjorde så mycket väsen under carnevalen. Stycket gafs för 6:te gången för fullt hus och heter *Pangrazio Biscegliese, confuso fra le forze, di un falso e di un vero Alcide.* I fyra akter. Den utfördes excellent och har många roliga uppträden. *Pangrazio,* som rest förgäfves till Rom för att få se Alciden *Mathevet,* är återkommen till Neapel, der nu Alciden skall inträffa. Men Donna *Sofonisba,* som hatar alla Alcider, blir försatt i raseri, då hon hör att gubben vill gifta sin dotter med denna Herculis ättling. Flickan har en älskare, som hon älskar tillbaka, och denne beslutar att gifva sig ut för Alciden och således få sin älskades hand. Det lyckas. Han kommer, anmäld af sin pusslustige dräng, som pratar en obegriplig fransyska och lika obegriplig italienska. Så, t. ex., säger han, att hans herre, Alciden, nedbrutit portarna mellan *Capua* och *Aversa,* men då han skall nämna en pelare säger han *pollastro* i stället för *pilastra.* Alciden inträder; emottages af Pangrazio med förtjusning; men fru *Sofonisba* är honom högst oblid, till dess den falske Alciden blir bragt i Berserks-lynnet och gör de allrahiskligaste ställningar. Gumman inkallar alla betjenter och drängar i huset; men i hast sticker Alcidens dräng en drickspenning i deras händer, hvaraf de i ett ögonblick så försvagas, att den falske Alciden ej allenast slår en i sender till golfvet, utan slutligen vräker ned dem i en hög och på en gång. Då fasar Sofonisba, hon nedstörtar på knä och begär pardon. Den rasande låter blidka sig genom hennes samtycke till giftermålet, som i hast uppgöres och afslutas. Men nu anländer den verkliga *Alciden,* för att aflägga prof af sin

styrka. Den falske Herkuls-sonen utger honom för sin elev, och i fjerde akten göra nu *aktörerna på S. Carlino* samma konstiga och undransvärda saker som *Alciderna* i Rom. Stycket slutar så, att *Pangrazio* förlorar sin enthusiasm för Alcider, då han ser så många af det slaget. (De äro ej mindre än sex, som slutligen anställa en stor *Lotta.)* Han hade tänkt: «che fosse solamente un discendente d'Hercule.» Han bifaller äktenskapet, oaktadt den falske Alciden upptäckt sig — och allt blir godt. — D. f. Alcidens dräng gör en svår konst. Med en ryslig kraftansträngning rifver han sönder ett *pappersark*, och då det slutligen brister, svimmar han af i de andra drängarnas armar och bäres ut.

Sällan har jag sett ett lustspel, som så roat mig. Följden blef också den, att Alciderna i all tysthet smugit sig bort från Neapel.

Den 6 Juli. Emil och jag foro till *Pompeji*. Vi genomvandrade det med stort interesse och i stark hetta. — Och så farväl, du tjusande nejd, med din herrliga natur och dina eviga minnen!

Min sista afton tillbragte jag på den präktiga, illuminerade theatern *S. Carlo*. Operan *Alexi* gafs på drottning Isabellas födelsedag som galaspektakel. Praktfulla dekorationer, men slät musik. *Almerinda Manzocchi* var mycket söt i sin gröna, guldbroderade sammetsdrägt och sin snöhvita turban öfver de mörka lockarna. — Styckets fabel har interesse, men kompositörerna ha deraf ej dragit mycket parti. Också applåderade publiken ej en enda gång.

Resan från Neapel

anträddes *den 7* klockan sex om aftonen, sedan den vidtbereste Engelsmannen *Glechhorn*, en Tysk, medicinæ doktor från Mainz, och en i Palermo bosatt Bolognesare, som skulle till Sicilien afhemta en mängd sångare från Bologna, suttit i en och en half timme i vagnen och väntat på Emil och mig, som efter en middagsmåltid på *Giglio d' Oro* med Dahlström, nu afgjorde vår räkning med värden, kysste värdinnorna, så moder som dotter, på munnen, och kastade oss i vagnen. Aldrig hade Neapel förekommit mig så hänryckande som när jag for. Hafvet syntes mig mera blått och mera klangfulla dess böljor, då jag på förmiddagen gjorde min sista vandring i Villa Reale.

Vi reste hela natten och ankommo kl. 5 på morgonen till *S. Agatha.* Jag drömde, sedan jag lagt mig till hvila, om *Hugo.* Jag tyckte mig vara vid *Boo.* Jag berättade min resas äfventyr, och hvad jag sett och njutit. Sällan har jag drömt så lifligt.

Den 8 Juli på e. m. aftågade vi igen. Vägen genom Campaner-dalen är intagande skön. Förtrollande glans låg öfver landskapet och prismatiskt färgspel på bergen.

Vid intåget i *Mola di Gaeta* sutto större delen af innevånarne utanför sina hus eller stodo i grupper. En sådan mängd af sköna flickor har jag aldrig förr sett på en gång. Det var redan skumt, då vi från trädgården i *Albergo di Cicerone* — säkerligen ett af Italiens skönaste värdshus — sågo ut öfver hafvet till *Gaëta,* pittoresk stad på en utlöpande udde. Mystisk och högtidlig thronar Plancii grafvård på den ståtliga kullen.

På morgonstunden *den 9 Juli* anlände vi till *Terracina.* Staden med sin hamn, sina vilda berg, sina stora hus och hafvet har något grandiost, som man gerna ser och njuter,

äfven om man kommer från Neapel. Emil och jag sofvo i ett ljust rum med stoltaste utsigt åt hafvet, hvars böljor brusande skölja sjelfva grundmuren af den stora locandan. Rummet heter *Messina.* — Der drömde jag åter en liflig dröm. *Longfellow,* tyckte jag,-skulle resa och kom till mig för att taga afsked. — Men — han är ännu qvar i Rom.

Under aftonen och natten passerades *Pontinska träsken.* Ej långt från Terracina såg jag ett stort besynnerligt stycke, som såg otäckt ut, långsamt flyta fram i stora kanalen bredvid vägen. Jag frågade vetturinen hvad det var. Han svarade: «*Eh! è un mezzo cavallo.*» Det var nemligen hälften af ett flådt hästkadaver, som der i all maklighet seglade fram. Detta ökade det fördelaktiga begreppet om Pontinska sumparna och deras goda luft. En stygg stank, liksom af förruttnade vegetabilier, följde oss hela vägen; men mot luftens gift skyddade vi oss med vakande, med vin och med starkt kaffe.

I den sköna, klara morgonstunden *den 9 Juli* mötte vi en skara af Velletris sköna döttrar, som ur staden uttågade till campagnan. Och så gick det genom den tjusande nejden fram till *Genzano.* Ett långt stycke gick jag till fots, för att mera njuta af den sköna morgonens behag. Utan uppehåll i Genzano begaf man sig till *Albano.* Emellan *Lariccia* och *Albano,* i skuggan af en hög, pittoresk klippa, under ett skönt träd satt ett ungt fruntimmer och målade. Jag igenkände *Evelina Stading:* hoppade ur vagnen, som jag lät fara förut, och skyndade att helsa på henne och att helsa henne från Neapel, der hon dock aldrig varit. Jag språkade en stund, och när jag sedan vandrade mot Albano, blef jag varse *Heideken,* äfven sysselsatt med trädstudier, till venster om vägen i sluttningen af en backe. Jag hade ingen ro att i Albano lägga mig att sofva som de andra; utan efter ett fruktlöst försök att träffa *Wetterling,* som äfven gått ut att måla, vände jag om till *Lariccia* och, sittande der på en sten, samtalade med min landsmanninna och hörde oändligt fransyskt snack af herr *Kaysermann,* en rik Schweitzisk målare,

som äger ett hus och bor i Lariccia, den der satt och dikterade från åsnan många lärorika saker för Evelina.

Den lilla Svenska Republiken i Albano frestade mig att der stanna qvar några dagar. Men äfven Rom drog mig till sig, och jag for af klockan 2 med de andra öfver den heta campagnan, och anlände genom *Porta S. Giovanni* till mitt evigt älskade Rom, Thorsdagen *den 10 Juli,* klockan nära 7 på aftonen.

ÅTTONDE BOKEN.

STRÖDDA DRAG FRÅN ROM.

— ein zweiter Himmel, in den Himmel
Steigt Sanct Peters wunderbarer Dôm.
Aber Rom in allem seine Glanze
Ist ein Grab nur der Vergangenheit;
Leben duftet nur die frische Pflanze,
Die die grüne Stunde streut.

SCHILLER.

Den 16 *April.*

I vagn for jag med *Paykull* ut genom *Porta di S. Paolo,* för att se ruinerna af den nedbrunna basilican. Den gröna gräsplanen utanföre stod alldeles förgylld af solsken och gula blommor. Spåren efter den förhärjande elden hafva ännu ej kunnat döljas af menniskohandens arbeten. Utan tak, endast med tvenne bibehållna kolonnader utan sina rika prydnader, sträcker sig den fordom så majestätiska basilican ut från högaltaret till stora porten och ser ofantligt stor ut. Och hon är likväl så liten emot *S. Peter.* Sköna fragmenter af de präktiga Corinthiska pelarne, som fordom smyckade Hadriani Mausolé, ligga i fallna grupper: några stå remnade och omslagna med band, för att ej falla sönder. Gamla golfvet är qvar, men mycket förderfvadt: mosaik-arbetena äro i fragmenter bibehållna. Hon uppbygges ånyo, men sin gamla prakt får hon aldrig åter. Kyrkotjensten förrättas nu i sakristian.

Derifrån tog man en annan väg till *Cecilia Metellas* graf, en herrlig, mycket bibehållen ruin i konisk form, ock så starkt och mäktigt murad, att den ännu skall trotsa århundraden. I hvalfvet, som har öppning i taket, bekransad af rik murgrön, har den sarkofag stått, som nu finnes i cortilen af *Palazzo Farnese.* Vi blickade in i *Caracallas Circus,* och foro så till *Bacchi Tempel,* nu *Chiesa de S. Urbano,* men nästan öfvergifven, ehuru der alltid brinner en lampa.

Vackra pelarfragmenter synas i väggarna, och innanföre bevaras ännu några antika kärl från den tid, då vinets gud dyrkades här. Midt emot templet ligger *Bosco Sacro,* tät

och skuggrik, samt nedanföre i dalen nymfen *Egerias Grotta*, visserligen pittoresk, men något skräpig. Inuti grottan flödar en fontaine, hvars vatten vi smakade, sedan man förut med stenar bortdrifvit tvenne argsinta, storhorniga oxar, som ogerna i middagstiden lemnade den svala grottan. — På denna färd, när vi stannade utanför *Palazzo Venezia*, hade vi tillbragt tre timmar, och den kostade P. 12 paoli. Jag var hans cicerone och åkte för intet.

Nu besågo vi, likväl för flyktigt, *Canovas Studium.* Der finnas sköna saker: en i marmor utförd basrelief till ett monument öfver prinsessan *Santa Crux* i Spanien, skönt och delikat utförd: modeller till de båda *Pugillatorerna*, repetitioner af hans Venus i Florens: tvenne vackra *dansöser: Napoleons stod*, med en kommandostaf i ena handen och en Victoria i den andra: *Washingtons* sittande stod: *Napoleonis Mater*, sittande såsom Agrippina på Capitolium: *Murats* byst: *Italien*, sörjande vid Alfieris urna: konung *Carl III:s* af Neapel staty till häst; — man känner ingen kolossalare häst, utförd i bronz eller marmor, än denne: — samt mycket annat, värdt att beskådas i flera timmar, än vi derpå nu kunde använda minuter.

Den 19 April. Varm blåst och grufligt damm, i synnerhet på *Piazza de' Termini*, der jag steg in i den sköna kyrkan *Maria degli Angeli.* Hon är byggd af Diocletiani Thermer, i form af ett Grekiskt kors. Ofvantill i choret lästes: *Reginæ Angelorum.* Ingången är genom en liten rotunda, liksom Pantheon med ljus infallande från taket. Förr har ingången varit från en annan sida. Så gjorde *M. Angelo* den. *Van Vitelli* förändrade detta, och nu är symmetrien bättre iakttagen. Men M. Angelo ville att ingången skulle vara så, att man genast framträdde emellan de *åtta* stora, sköna, af hela granitstycken huggna antika kolonnerna, som fordom smyckat *Diocletiani Thermer.* Öfver högaltaret är ett måladt fenster, det enda jag sett i Rom. Kyrkan, som får mycket ljus ofvanifrån, prydes af goda målningar, bland

hvilka må nämnas främst *S. Sebastians Martyrium* af *Domenichino*, stor tafla al fresco, flyttad hit från *S. Peter*, sedan kopian i mosaik der intog sitt rum. De öfriga taflorna äro äfven hit flyttade från *S. Peter*, under Pius IV. *Van Vitelli* fullbordade kyrkan 1749.

Den stora Meridianen af *Bianchini* är äfven märkvärdig.

I *Centosiner-klostret*, stötande intill kyrkan, uppfördt efter M. Angelos ritning, i fyrkant, äro 100 kolonner, och midt på gården stå ännu tre stora cypresser, som sägas vara planterade af M. Angelo. Den fjerde är förstörd.

I den lilla rotundan, genom hvilken man inkommer, äro *Salvator Rosa* och *Carlo Maratta* begrafne. På den förres minnesvård läses:

Salvatorem Rosam Neapolitanum
Pictorum sui temporis
Nulli Secundum,
Poëtarum omnium temporum
Principibus parem
Augustus Filius
Hic moerens composuit.

En näktergal i Rom.

Hela Valborgsmesso-afton (30 April) tillbringade jag i sällskap med *Alessandro*. Och vårt nöje bestod deri att gemensamt och grundligen genomvandra det *gamla* Rom. Vi betraktade och undersökte många, märkvärdiga och nu mera förglömda *bitar* af verldens fordna hufvudstad. Det lönar ej mödan att här uppräkna eller beskrifva dem; ty att uppräkna äro de för många, och att beskrifva alltför enkla, eller — med

andra ord — för svåra. Antikens skönhet har gett dem en viss färg, på hvilken den omättliga Tiden ännu länge och väl kan gnaga. Fetare blir han ej deraf, — och *de* magra åtminstone långsamt.

Vi beságo *Terme di Tito,* både utan och innan. Präktiga, pittoreska massor af murar, på det sirligaste sätt smyckade af murgrön och andra antiqvitetsälskande växter. Innantill kalla hvalf, i hvilka kustoden fäster vaxljusstumpar på en stång och lyser upp i taket på de antika freskomålningarna. En del äro temligen bibehållna. På ett ställe har man funnit en målning, föreställande tvenne ormar, som krypa emot hvarannan, och derunder stod skrifvet:

Duodecim Deos et Jovem Optimum
Maximum habeat iratos
Quisquis hic minxerit aut cacarit.

Baden voro byggda på Neros *Casa Aurea.* Rummen äro symmetriska: ett långt och stort rum är medelpunkten, hvari ännu synas lemningar efter en fontaine.

Lika präktigt som dagens solsken hade varit, blef nattens månljus. Vi firade aftonen och natten med att fortsätta vår vandring kring det *antika Rom.* Öfver *Forum* låg månskenet klart och rent: allt var så tyst som i grafven; endast en uggla skrek entonigt och oupphörligt i ett mullbärsträd bredvid *Antonini* och *Faustinas tempel.* De ståtliga massorna af cæsarernas palats reste sig mystiskt i skuggan: *Fridens tempel,* hvars yta var öfvergjuten med ljus, hade hvalfven fulla med mörker. Och i den tysta, ojemförliga Colosséen stodo vi, just när månan, nu i sitt fylle, blickade in genom en öppen arkad af öfversta ordningen och omgafs af det täckaste löfverk. En stund satt jag på samma ställe, der Giulia satt, då jag sista gången gemensamt med henne såg Colosséen i samma ljus. Förbi *Monte Celio* och *Constantins triumfbåge,* förbi kyrkan och platsen *S. Gregorio,* förde oss vår väg kring Palatinska berget. Men sedan vände vi åter om,

följde en väg mellan murar till ***Porta S. Paolo,*** der ***Cestii pyramid*** stod qvar på sitt ställe och lät sig beskinas af himmelens måne. Den sköna alléen mottog oss: der vexlade bland det friska löfverket de skönaste ljus och skuggor; men då vi ankommo till den pittoreska hvalfbågen under Monte Aventino, hördes en ensam näktergal, som satt ofvanför oss på berget i en skön bosco bland mörka ruiner. Genom buskarna glänste stjernorna fram, och näktergalen sjöng starkt och klart. Jag har ej hört hans like. Och hvar och en af hans melodiska löpningar besvarades af ett mildt men klart echo, som upprepade den helt och hållet. Något sådant, något så intagande har ej förr mitt öra hört — och i en sådan omgifning! Det tycktes, som näktergalen allt mer och mer uppeldades till kraft och klarhet i sången, och det var hans eget echo som lifvade honom. I den tysta, ljusa natten satt han der alldeles allena och sjöng och sjöng, anande att det bedrägliga echot på andra sidan om Tibern var rösten af en medtäflare, den han ville öfverträffa, eller af en väntad älskarinna, den han ville förtjusa. Af de mångfaldiga takter, som han der anslog, med ett kort uppehåll mellan hvarje, var nästan ingen den andra lik, och alltid började och slutade han på ett nytt sätt. Ej en gång af en med buller och dån framrusande vagn, full med skrikhalsar och åtföljd af gläfsande hundar, lät han störa sig i sin inspiration och sin sång. Ännu när vi voro långt borta och nära ***Vestas tempel*** hörde vi hans herrliga toner, och när vi ej längre hörde honom sjelf, klingade ännu hans echo från den långa, hvita, fullt upplysta och af träd omgifna ***Ospizio di S. Michele.*** Hvilken stund! hvilken poesi!

Tjust af det eget och obeskrifligt intagande i dessa ögonblick, vandrade jag, vid min följeslagares sida, öfver ***Trajani forum*** till ***Fontana di Trevi,*** som med sitt rika vatten och sin rika arkitektur framträdde präktigt i månljuset. Der stod ett sällskap af sångare och guitarrspelare. Men de voro inga näktergalar.

Den 7 Maj. Straxt innanför *Porta Pia,* till venster, ligger i en täck park af lagrar och acacier, som nu blomma och dofta, en liten smakfull villa. Jag stod och såg in genom jernporten med stor begärelse. Der innanföre var så skönt och stilla och grönt och blomstrande. Bodde jag der och hade 600 Scudi om året — Gud vet när jag då kom hem. Dock — kan jag väl bo skönare än i mitt rum på Villa Malta?

Genom den *fromma porten* glänste bergen i fonden alldeles berlinerblå. På *Via Nomentana* mötte vi (Wetterling och jag) getter och får samt anlände till *S. Agnesi Fuori le mura.* Presten öppnade sjelf kyrkan. Man nedstiger i den utför en marmortrappa af 48 trappsteg. En liten parterr med doftande rosenbuskar ligger inom en mur, såsom förgård till kyrkan. Kustoden kom och pratade hit och dit, föga sammanhängande, berättade huru en Engelsman stulit en bit ur det af dyrbara marmorarter förfärdigade altaret, der S. Agnese är begrafven, hvars bild är tillskapad af en antik torso af en orientalisk, agatlik alabaster. Antika kolonner, af hvilka två kancellerade. I madonnans kapell är en marmorbyst af Frälsaren, som säges vara af Michel Angelo, men troligen orätt.

Nära till S. Agneses utanpå regelbundna, grå kyrka, med sin kampanil, ligger en rotonda, uppgifven att hafva varit ett *Bacchi tempel,* sannolikare ett baptisterium, uppbyggdt af *Constantinus Magnus* för sin syster och dotter, här döpta och begrafna i den sköna porfyrurnan, som nu är flyttad till Vaticanen. En målning på muren visar huru urnan ser ut. Kyrkan heter *S. Constanza,* har behållit hela sin antika konstruktion, men apostlarna, som ciceronen sade, målade i nicherna af den yttre navatan, af *Raphael,* äro nästan alldeles förstörda. Helgonets kropp hvilar midt uti kyrkan under altaret, och uppomkring kupolen äro målade helgonhistorier. Vi gingo upp på taket; men derifrån sågo vi bergen blott, en liten del af närmaste campagnan och *Villa Torlonia* och *Villa Patrizj.*

Kustoden beklagade sig öfver den aria pessima, som här råder om sommaren. Tvenne hans bröder hade dött, och han bodde här, såsom han sade, «per forza.» — *S. Agnese* är en vacker kyrka. *S. Constanza* är nästan vackrare, om hon vore underhållen väl, och litet större. En yttre portik af 40 Corinthiska pelare har fordom omgifvit henne.

Den 10 Maj. Nu blomma acacieträden och sprida den ljufvaste ånga, som, blandad med orangernas doft, ambrosiskt gjuter sig öfver Rom, när man i skymningen genomvandrar dess gator. Nu grönskar allt; nu blommar allt. Rosorna födas och dö och återfödas igen. Naturen är här en Phoenix, som oupphörligt förbränner sig sjelf på ett doftande bål, och oupphörligt skönare lefver upp igen i förnyad prakt.

Nu vet jag hvad den sköna villan vid Porta pia heter. Den är nemligen *Villa Paolina*, och var prinsessan Paolina Borgheses egendom och boning. Efter hennes död har den tillfallit Hortensias äldste son, som för sin bekantskap med Carbonari här i Rom måste rymma landet. Han har vistats i Amerika och äfven i Florens, der han är gift; men har för sex, sju dagar sedan återkommit till Rom och bor på villan, ehuru ej ännu i palatset. Detta gjorde att, då jag med *Koebel* och *Knapp* i afton ville komma derin, gjordes stora svårigheter, hvilka dock besegrades af fagra ord. En vacker qvinna öppnade porten, och jag njöt en skön stund i den täckaste park, der inom ett inskränkt område blomstra och grönska de skönaste och raraste blommor och träd, och foglarna hålla en stor konsert, der näktergalen spelar solopartierna. Vid orangeriet (hela trädgården är dock ett orangeri) odlas ananas; men emedan stället är bland de kallare i Rom om vintern, så funnos för dem ett slags drifbänkar. Palatset i ädel stil, med kolonner på façaden, har under Paolinas tid varit på det allradyrbaraste och smakfullaste sätt inredt, omgifves af en graf; men dess inre kunde vi nu icke få se. 4000 piaster årligen har hon bekostat blott på underhållandet af trädgården och anskaffandet af nya blommor. Det hela har något så in-

tagande, att jag nästan kände mig fjettrad qvar. Det är en poetisk bostad, så tyst, så grön och så blomstrande, och likväl inom *Roms* portar.

Den 11 Maj. I det allrahelgaste af *Villa Borghese*, som är slutet alla dagar, utom fest- och Söndagar, njöt jag naturens rikedom. På en ö i den Lago, som får sitt vatten från Bracciano-sjön, och på hvars aquædukt står skrifvet: *Appia Felix ad Lacum,* samt å andra sidan: *Ne quem mitissimus amnis impediat,* — på en ö i denna Lago ligger ett vackert, i antik stil uppfördt tempel åt Æsculap: *ΑΣΚΛΗΠΙΩΙ ΣΩΘΗΡΙ.* Templet har framför alla façader fyra Corinthiska pelare och midtuti: läkaregudens eller gudaläkarens bild. Det omgifves af blommande rosenbuskar, och speglar sig skönt i den lugna sjön. De yppigaste trädpartier af acacier, lagrar, plataner, grönekar, granater. Präktig utsigt åt S. Peter och Vaticanen. I förgrunden de skönaste träd, genom hvilkas hvalf man ser ut öfver Rom. Och till höger (då man står midtför tempelfaçaden), längre ned en präktig, mörk bosco och en lång, smal dal. Der bo näktergalar och der sjunga de väldigt. Det var en ljum, litet mulen, nästan färglös Sirocco-qväll. Allt såg mystiskt ut: alla skuggor voro så djupa och mörka: de präktiga ekarnas stammar på skuggsidan nästan kolsvarta. Och intet blad rörde sig, så lugn var luften.

Koebel och *Maler* samt en annan Tysk (*Magnus,* en skicklig målare) gjorde med mig denna vandring. *Wetterling* äfven; men vi förlorade honom snart; ty han ställde sig under träden och ritade S. Peter.

Villa Borghese är mig nu lika kär som *Villa Pamfili.*

Den 13 Maj. Den sköna aftonen njöts på ett alldeles tjusande sätt i *Villa Spada,* tillhörig Engelsmannen *Mils,* som för åtta år sedan köpt den för 4000 Scudi. Den är anlagd på Palatinska berget öfver ruinerna af Cesarernas palats. Cascinen, byggd på gammal mur, är enkel, pittoresk och be-

qväm. Det gamla är skonadt och bibehållet så mycket som möjligt. Trädgården är paradisiskt förtrollande. Häckar och hvälfda portiker af de yppigaste rosor, vinrankor och murgrön, alldeles försystrade, omfamnande hvarannan i de herrligaste festoner. Från altanen ser man ned i *Circus Maximus*, öfver Aventinska berget med sitt Priorato, Caracallas Thermer och bergskedjan, som blå framglänser genom ett antikt hvalf. Man ser äfven S. Pietro di Montorio och S. Peters basilica. Cypresser och lagrar och allt skönt ur växtriket blomstrar och frodas här i den yppigaste blandning och mångfald. Man ser sig ej mätt på de läckra, doftande rosorna, af hvilka man vid hvarje steg nästan öfverhöljes. Och från *Loggian*, hvilken blick öfver Colosséen och Forum och hela Rom! De majestätiska ruinerna af *Hippodromen* och *Bibliotheket* resa sig på en annan sida.

O, du elyseiska bostad i det herrliga Rom!

Hela Circus Maximus är nu en vingård. Täcka flickor, med gula, lätta sommarhattar, gingo der och ansade vinrankorna.

Den 13 Juli. I *Augusti Mausolé*, som är på antikt sätt inrättad till *amfitheater* och, upplyst samt klädd med kransar af åskådare från ofvan och allt igenom, gör ett briljant intryck, gåfvos denna afton *Fuochetti*, lusteldar för Romerska folket. Jag tänkte på: *Panem et Circenses!* ännu i dag är detta Romerska folkets valspråk. Med Byström vandrade jag först omkring på scenen, gick derpå upp till öfversta raden (den medlersta har ordentliga loger som särskildt betalas) och fyrverkeriet åskådades från en af de nedre gradinerna. Illuminerade fästningstorn — ur ett af dem, sedan kanonaden gått för sig, uppsteg en luftballong, höjde sig högt, sågs länge under högljudt bifall och försvann slutligen som en slocknande stjerna. Prydliga eldregn. De bildade träd: tårpilar af kulörta eldar med charmant effekt. Slutligen kom en framställning af *Gli Elisj*. Charon for med Orpheus på Stygen i en båt rundtomkring de lycksaligas palats. Slutligen

ramlade dess murar, och man såg det inre af Elyséen, der de bleka pappersskuggorna svängde sig omkring bland gnistor och lågor, så att man snarare trodde sig se in i ett litet helvete. Hela herrligheten slutades med luftbägare och raketer och knall och dunder.

Den 17 Juli. I *Augusti Mausolé* hölls en så kallad *Giostra.* Jag beslöt att öfvervinna min motvilja och en gång gå dit. I christenhetens moderstad, der man firar en fest åt S. Antonius, på det han må välsigna och beskydda djuren, tillåter man sig dock ett så grymt och uselt nöje. Då jag uppträdde i min *Palchettino,* insläpptes på scenen en stor blågrå tjur, som stred mot tvenne arga blodhundar. Det dröjde ej länge innan de hade fästat sig vid hans blodiga öron, dem de tuggade och söndersleto, under det tjuren stod nästan stilla och med uthängd tunga bölade. Hela hans kropp skälfde. Han drog sig stundom tillsammans krampaktigt, liksom för att kunna sparka bort hundarna med bakbenen. Slutligen, befriad från dem, anföll han de på scenen uppställda menniskofigurerna, och ett qvinnobeläte, som hängde på ett snöre, stångade han förtvifladt. Slutligen slog man ett rep omkring honom och dref honom in i sin carcer. — Derpå uppträdde en modig buffel. Hans rörelser voro sköna. Han var van att umgås med blodhundarna. Tvenne nya uppretade doggar angrepo honom. Men de kommo honom ej förr nära på lifvet, än han kastat dem med sina starka horn högt upp i vädret. Stundom hade han en framtill och en bakom, som ville bita honom i benen; men han slungade den första i vädret, och sparkade den andra långt ifrån sig under åskådarnes bifallsrop. Den första hunden hade af buffelns horn blifvit genomborrad, när han slungades i luften. Han föll ned på arenan, reste sig åter upp på två ben, öppnade sitt blodiga gap och tjöt: derpå sjönk han kraftlös ned igen och blef halfdöd bortsläpad från scenen. Den andra hunden hade ock nu förlorat. Tvenne andra hetsades på den modiga buffeln. De sargade väl hans öron; men han lyfte dem upp så att de

måste släppa, och de förmådde aldrig rätt fästa sig vid hans öron. Detta kallas att blifva «*orecchiato*,» och tjuren har då fått sin del för den gången, och blir utförd. Men denna buffel triumferade, och under folkets hurraskri tågade han in i sitt rum, som väl snarare kan nämnas plågorum än hvilorum.

Slutligen såg jag en annan tjur med stora hvassa horn blifva af doggarna *orecchiato*. Mer än mätt af dessa blodscener, i hvilka menniskorna spela en så usel rol, der de gå med långa stafrar och rep i händerna, men vid tjurens annalkande alltid kasta sig upp på gradinerna, gick jag min väg bort före spektaklets slut. — Det sköna intryck, som sjelfva amfitheatern, full af folk, gjorde i aftonskenet, förstördes alldeles af det vidriga i föreställningen. De gamlas gladiatoriska spel förhålla sig till dessa blodskonster, såsom de gamla Romrarne till de nya.

Den 8 Augusti. Huru besynnerligt och herrligt på en gång! Hela året igenom njuter man här i Rom friska frukter. Den ena frukten efterträder den andra i en oupphörlig kedja:

I *November* och *December* äter man *oranger* och *gobbi* och aromatiska *finocchi*. Snart och redan i *Januari* grön färsk *spenat*. I *Februari* och *Mars* de läckraste gröna *ärter*. I *April* komma *fravole* (smultronen) och erbjuda sig i ymnighet hela den månaden, i *Maj* och in i *Juni*. I Neapel voro de så stora, så präktiga och i sådan ymnighet, att alla gator doftade och alla fruktbodar pryddes af deras ambrosiska purpur. Knappast blifva smultronen sällsynta eller försvinna, förrän färska *mandlar* och *fikon* och *päron* äro färdiga. I hela *Juli* och *Augusti* räcka mandlarna. *Melonerna* och *arbuserna* tillika. *Pomi d'Oro* glänsa på alla fruktbord och blandas i alla rätter. En ny art af fikon begynner nu att framkomma. De skönaste *drufvor* säljas redan och svälla mognande i alla vigner, och denna frukt, kanske den mest Olympiska och poetiska af alla, räcker visst ända in i October.

Naturen bjuder hela året igenom menniskan till sitt uppdukade bord.

Den 10 Augusti. En f. d. apothekare, *Fumaroli,* är påfvens favorit. Han har nyligen rest till marknaden i *Sinigaglia,* för att efterspana kontraband, och genom högst godtyckliga steg uppväckt der stort missnöje.

Jesuiterne förleda påfven immerfort till befängda företag, som göra honom hatad. Han ville för en tid sedan förbjuda theatrarna i höst. På föreställning af någon förnuftig, att ett sådant förbud, i anseende till redan uppgjorda ackorder, vore alltför hårdt, har han låtit det passera för denna gång; men sedan och framgent må ingen theater vara i Rom, utom under carnevalen.

Den 10 Sept. I *Augusti Mausolé* skulle tilldraga sig för andra gången, utom fyrverkeriet, den så kallade *Tombola.* Hvar och en, som vill ha inträde, måste köpa en eller flera lotter. Man tager på *Prenditoria* sådana *Carteller,* hvardera med 15 rum, i hvilka man får efter behag inskrifva 15 nummror. Hvar Cartella kostar *en paolo* och inträdesbiljetten *12 bajocchi.*

Nu väntade folket redan från kl. 5 om aftonen eller ½6 i amfitheatern den afgörande dragningen. Det var skönt att stå uppe på öfversta linien, ofvanför gradinerna och ofvanför logerna, och blicka ned på den ofantliga, i hvart ögonblick sig förökande menniskomassan, eller blicka uppåt mot *S. Carlos* höga dôm, som i den sjunkande dagens matta sken lyfte sig mystiskt upp mot himlen. På ömse sidor lågo tvenne andra kyrkor, *Trinita di Monti* och en annan, liksom på randen af amfitheatern. Men ju mera dagen sjönk, ju mera fjerran syntes kyrkorna framskymta, och slutligen, när alla de tända lamporna i amfitheatern spridt inom dess cirkel sitt magiska ljus, försvunno kyrkorna alldeles. Villa Medicis lagrar

bortblandades med mörkret, och endast den nära belägna *S. Carlo* stod mörk och tyst på sitt ställe.

Ofvan randen af amfitheatern voro midt emot hvarandra tvenne taflor uppsatta, hvardera med 90 rörliga, omvända rutor försedda, och så snart alla numrorna voro räknade, visade för folket och inlagda i det glashjul, som satt utanför första logen, drogos af en liten gosse numrorna ut, uppropades och markerades på båda taflorna, på det sätt, att den sidan af rutan, der den utkomna nummern stod skrifven, vändes ut, så att alla kunde på sina kort anteckna de numror, som utkommit. Första *qvatternen* betalades med 20 Scudi: *qvinternen* med 40 Scudi. Femtiotvå numror drogos, innan man hörde ropas: *Tombola!* Detta ropades af den lycklige, som fått ut på sitt kort alla femtòn numrorna. Spelet upphörde, mannen framträdde till logen, föreviste sitt kort, som jemfördes med det lika lydande och befanns riktigt. Mannen erhöll sin vinst: 400 Scudi. Men när nu för folket utropades de numror, som vunnit, hördes för hvarje nummer ett doft ljud, liknande en djup suckning af flera tusen munnar, som tilltog med hvar nummer och slutligen blef så starkt, att den, som uppnämnde talen, måste tiga. Det var högst lustigt att höra. Sedan detta grufliga sumsum upphört, lästes upp de öfriga numrorna. Sorlet var likväl ej tecken till bedröfvelse; ty alla syntes lika glada och nöjda, fastän de intet vunnit.

En annan *Tombola,* hvars pris var 150 Scudi, skulle nu dragas. Och den vanns på första nummern. På ett kort fattades mig då endast 3 numror. De öfriga 12 voro utkomna. Genast efter denna dragning och numrornas uppläsning afbrändes det vackra fyrverkeriet; hvarefter alla småningom utströmmade och fyllde kaffehusen eller trottoirerna, hvarest vid fogliettan språkades om aftonens förlustelse. En så skön anblick, som den folkuppfyllda amfitheatern denna afton framställde, kan endast njutas i Rom.

Den 21 Sept. I *S. Peter* firades en *Beatifikationsfest.* Solen sken herrligt ned från blå himmel. Mycket folk

strömmade till Peterskyrkan. Öfver dess balkong hängde den beatificerades bild, föreställd uppsväfvande till himlen, i ordensskrud, en blå mantel öfver en hvit giubbetta. Derunder lästes:

B. Mariæ Victoriæ de Furnariis Stratæ
Matronæ Manuensi
Ordinis Monialis Cœlestium Parenti,
Virginibus Nuptis Matribus Viduis Monialibus
Exemplo
Decreto Leonis XII. P. O. M.
Beatarum Fastis Adscriptæ
Honorum Cœlestium et Diei Festi
Dedicatio.

I kyrkan hölls predikan, påfliga dekretet upplästes, och på en gång, då beatifikationen var pronunzierad, nedföll ett täckelse. Trumpeterna skallade, sångens toner genombrusade templet, styckeskott knallade från fästet *S. Angelo,* och den heligas bild strålade högt i choret, omgifven af oräkneliga skimrande lampor, hvilkas ljus, blandadt med den halfqväfda dagern i kyrkan, åstadkom en magisk, obeskrifligt präktig effekt. Öfver de båda storläktarne, der kapellet var fördeladt, hängde tvenne taflor, föreställande de tvenne sanktionerade mirakler, som den beatificerade nunnan gjort efter sin död, och hvilka kunna läsas i hennes «Lefverne,» som jag köpte på Petersplatsen. Hon hade frälsat tvenne nunnor (den senaste 1821) från *förstoppning*. — Så här lyder inskriptionen under taflan till venster om altaret:

Soror Maria Rosalia de Ferraris
Monialis Conversa Coelestium Genuæ
Contumaci Ventriculi Obstructione ex Gastr . . . .
In Agone jam posita
Admota B. Mariæ Victoriæ Imagine
Sanitati extemplo Restuitur,

och sista hälften af den andra, så mycket som jag kunde läsa:

— — — — —
— — — — —

ac pertinacem Hepatis obstructionem
Lethalibus stipatam Symptomatibus
Jam Deposita
Implorato B. Mariæ Victoriæ Præsidio
Eam in somnis vidit valetudinem sibi
A Divino Redemtore Impetrantem
Et illico surrexit incolumis.

S:t Peters bild af bronz var prydd af den tredubbla påfliga kronan, klädd i mantel, med en stor fibula. Otaliga knän böjde sig framför bilden. Otaliga läppar kysste dess fot.

Sången räckte länge. Då jag gick tillbaka, svajade ännu påfliga standaren på murarna af *S. Angelo.*

Den 1 Oct. Den sköna eftermiddagen användes med en utvandring till *S. Lorenzo fuori le mura,* en af de fem patriarkalkyrkorna samt en af de sju, som besökas för att få indulgence. Basilicans yttre, i Byzantinsk stil, har något på en gång lätt och imponerande. Den yttre portiken jemte de målningar, som pryda den, äro från 1216, under påfven Honorius III. Kyrkans interiör är majestätisk. Antika kolonner af ett enda stycke marmor stöda hvalfven. Öfre delen eller choret förvarar några sköna och eleganta pelare, med präktigt arbetade, troféprydda kapiteler, som understöda architraven af ett antikt tempel. Längst bort i choret står patriarkalthronen, af flera marmorarter inlagd. En del af pelarne äro stympade, men andra hafva sin fulla längd och gå ned djupt under pavimentet i ett slags graf, så att de synas helt och hållet, och likväl hafva de sina kapiteler i samma höjd som de stympade. Klostergården är vacker, och portiken rundt omkring den, har i muren insatta flera antika inskriptioner och små bildfragmenter.

Den 3 Oct. Tidigt på morgonen sköts med petarder i Fransescanernas trädgård, utanför våra fönster. Röda spelmän stodo på klostrets altan och spelte och trummade och trumpetade. Detta var nemligen till ära för *S. Fransesco d' Assisi,* hvars sekularfest begyntes sålunda. På eftermiddagen begaf jag mig tidigt till kyrkan *Ara Coeli,* der redan något folk begynt samla sig. Ljusen tändes efterhand. I choret, öfver altaret, var anbragt en stor transparent, föreställande *S. Fransesco* i sin ordensskrud, med en sol kring hufvudet och omgifven af ljusa skyar, ur hvilka englahufvuden framblickade. Litet nedanför stodo tvenne englar, en på hvar sida om helgonet, af hvilka en bar ett kors, den andra en lilja. Effekten var vacker. Kyrkan var sirad. De antika pelarne voro klädda med rödt siden och gyllene ränder derpå. Mellan pelarne hängde draperier af blått och hvitt atlas och glimmande kristallkronor. För två bajocchi anskaffade jag mig en stol, satte mig nära predikstolen och under det jag väntade genomläste jag Carpanis bref öfver Rossinis musik, som jag köpte nära *Palazzo S. Marco.* Ändtligen uppträdde en talare. Han deklamerade skönt och tydligt. Språket var städadt: innehållet föga märkvärdigt. Efter talets slut begynte musiken och messan. Dominicanermunkar bevistade den äfven. — Då jag derefter utträdde ur kyrkan, voro några karlar sysselsatte att uppsätta på façaden de papperslyktor, med hvilka kyrkan skulle utanpå illumineras. En stod högst uppe på taket och utplanterade lamporna. Andra hängde längs utåt väggen på smala, svigtande stegar och emottogo för att uppsätta alla de lampor, som till dem upphissades. Några pojkar tände dem förut ned på trappan. En sådan fora tog eld uppe i vädret: papperet gick upp i lågor, och allt nedhissades igen, till de nyfikna åskådarnes stora förnöjelse. Platsen nedanför var full af folk; på den långa trappan krälade eller sutto pojkar i mängd: andra uppklängde och redo på de tvenne lejonen på Capitoliitrappan. Krigsmusik skrålade på platsen. Illuminationen gick

ganska långsamt. Ännu klockan 8 voro ej alla lamporna tända. Ritningen var ej illa och effekten god.

Den 13 October. Det är ungefär två dagar sedan, som en blodscen föreföll i Rom. En man sitter vid ett af borden på *Trattoria Borghese* eller *Monto d'Oro;* han äter, han dricker sin foglietta eller två. Den tjocke värden, som så ofta burit vin till mig och mina bordskamrater, skulle uppgöra liqviden, men blir oense med gästen om summan. Skilnaden bestod i 2 1/2 bajocchi. Från träta öfvergå de till handgemäng, fatta hvarannan i kragen, störta ut på gatan. Den främmande nyttjar sin käpp, men värden hade en köksknif, stor och skarp, i sin hand, och den stöter han in i lifvet på sin motståndare. Denne störtar till jorden i sitt blod, bortbäres derifrån och dör inom fem timmar *senza confessione.* Först i dag blef mördaren arresterad. Hans vidare öde är ännu oafgjordt. Efter lagen skulle han dö; men 1:o underskrifver påfven nu mera sällan någon dödsdom, 2:o har den mördade visat sig ogudaktig i sista stunden, och hans aflifvande kan således anses snarare som en förtjenst än ett brott, enligt Romerska kyrkans principer. — Hvad säger den hetblodiga värdens vackra hustru? Jag har sett hvarken *honom* eller *henne* efter den olyckliga händelsen. Och *Ghecco,* den andra värden, kan han nu fortsätta rörelsen? och kan någon menniska nu mer vilja spisa på en Trattoria, der man blir mördad för 2 1/2 bajocchi? — —

Utflygt till Albano.

Den *25 Oct. Byström, J. Riepenhausen, Koebel, Thomas Campbell* och jag gjorde en utflygt till *Albano,* och

derifrån, sedan man sofvit så der temligen om natten och emellanåt hört på den Engelska corrieren med sin Franska fru, som lågo i det rum, som gränsade till Koebels och mitt, samt stundtals pratat i sömnen och sjungit vissa favorit-arier, begaf man sig följande morgon till *Civita Lavinia,* för att besöka Signor *Giovanno Cassio,* Console di Svezia. Vi åkte i hans vagn, som skickades oss till möte till Albano. Vägen gick genom *Aricia* och *Genzano.* I *Civita Lavinia* besökte vi det ställe, der i ett slags muradt torn en jernring är fästad. Hvad månde den ringen betyda? Den är ingenting mer eller mindre än «den ring, der Æneas band sitt skepp, då han först landade i Italien.» Nu ligger hafvet på 12 Italienska mils afstånd fågelvägen. Det betyder ej stort. Hafvet har ju sjunkit grufligt, säga vissa lärde. Ett stycke fragment finnes af gammal, gedigen stenläggning, troligen från Republikens tid, men som är öfverbyggd af medeltidens murar. Endast på ett ställe är den äldsta muren synlig; men troligen hör den till en stor port eller ock en vatteninrättning, kloak eller aqvæduct. Flera fontainer, äfven en af Bernini i kristallisationsform, äro nu utan vatten. Orten tillhör furst *Cesarini,* en ung Seigneur, mezzo matto, som nu bor i Florenz. Han rår äfven om Genzano. Dessa nejder äro gynnade af det bästa klimat och den största bördighet. Vingårdarna bära det förträffligaste vin: *Monte Giove,* som ligger på något afstånd, är ett enda vinberg. Småningom sluttar landet ned åt den stora dalen, är väl odladt och bär oliver och andra sköna saker i ymnighet. Längst bort är den blå randen af hafvet. Från en loggia i det gamla palatset *Cesarini,* som nu *Cassio* köpt jemte några vigner, har man fri och ståtlig utsigt af den sköna bergskedjan, den ögat följer ända från *Velletri* till *Terracinas* klippudde, och *Monte Circes* längst till höger skjuter ut i hafvet och ser mystiskt ut. — Vid bordet gjorde man heder åt värdens ypperliga viner, dem han sjelf pressat. Han säljer årligen 80 barriler, hvarje barril beräknad till omkring 14 à 15 Scudi.

På eftermiddagen stodo vi åter en stund på loggian och njöto utsigten. Barnen stimmade omkring oss. De heta: *Æneas, Ascanius, Creusa, Lavinia* och *Latinus:* klassiska namn! Creusa behagade mig mest.

Derefter satte man sig i vagnen och for; men steg åter af vid ett vackert landthus, litet ofvanför den lilla, smutsiga staden. Det ligger fritt och öppet, och har ännu skönare utsigt, än Cassios hus. På väggen der i ett rum hängde små taflor, fullpräntade med tänkespråk. Jag afskref tvenne, artiga nog:

Tre cose son fermis sime:
Il *sospetto*, che ove non entra, più non escæ;
Il *vento*, che non entra ove non vede l'uscita;
La lealtà che donde parte, mai più ritorna.
Tre cose sono da morire:
Aspettare e non venire,
Stare a letto e non dormire:
Servire e non gradire.
Tre cose godono:
Il gallo del mugnajo,
Il gatto del beccajo,
Il garzone dell' oste.
Qvattro cose sono insaziabili:
L'inferno, la terra sterile, la donna impudica.
Qvattro cose desiderano le donne:
Maritarsi a bel giovane,
Aver belli figluioli,
Esser ben vestite,
Esser massare di casa.
Dio ti guardi da qvattro F:
Fame, Fumo, Fiume e Femina cattiva.
Qvattro cose sono migliori vecchie che nuove:
Il vino, l'oglio, li pesci, l'amico.
Cingue F acquista l'Alchimista:

Freddo, Fatica, Fame,
Fumo e Fetore.

Den andra taflan innehöll en Italiensk Bondpraktika:

A mezzo ***Gennaro***
Metti l'opraro.
Febraro piovoso
Riesce assai lucroso.
Marzo asciutto
Grano per tutto
Aprile temperato
Non è mai ingrato.
Di ***Maggio*** fresco
Non mi rincresco.
Secco di ***Guigno***
La falce in pugno.
Sole di ***Agosto***
Rende l'uomo indisposto.
Settembre con gran frutti
E causa di gran lutti.
Ottobre vario
Alla sanità contrario.
Da ***Novembre*** a S. Martino
Ogni mosto è fatto vino.
Decembre aghiacciato
Non deve esser disprezzato.
Trenta di ha Novembre,
Aprile, Guigno e Settembre.
Di ventotto ve n e' uno;
Gli altri tutti n'han trentuno.
La buona cura
Scaccia la mala ventura.

Antingen har jag omtagit *Giuglio* under den hastiga afskrifningen, eller ock fanns ingen vers för den månaden. — *Cassio* visade oss derefter den ängsmark, hvarest för två år sedan uppgräfdes öfver tusen smärre och större lerkärl, af hvilka han hade prof. Troligen har i gamla tider der varit någon fabrik för krukor och andra lerkärl.

I *Albano* gingo vi om aftonen in i ett hus, der konstmakare drefvo sitt spel. Oförmodadt blefvo vi varse den lilla Spanskan, som vi sett med jäntan *Gheta* på Borghese. Hon gjorde konster för folket med kulor och bägare och kort. I vrån stod bakom mig en krokig klarinettblåsare, som mellan konsterna marterade mina öron med sina hvassa toner, och på golfvet satt en mager figur och fnaskade på ett skorrande hackbräde. Stygg lukt och hetta drefvo mig snart ut. På *Caffé della Posta* spelades biljard. Caffehuset var fullt. Den lilla abbéen vid S. Luigi träffade jag der. — Följande dagen återvände vi till Rom.

Den 29 Oct. I Palazzo *Caffarelli,* nära Capitolium, är i dessa dagar en exposition af Tyska konstnärers arbeten, i anledning af kronprinsens af Preussen ankomst till Rom. Om den skrifver jag, när jag sett den en gång till. — Vi åto i Trasteveren på Trattoria della Genzola, och gingo hem i regn, som hela aftonen östes ned från himlen. Det oaktadt gick jag på theatern, såg den ömkliga dramen *Sofia van der Noort* af Federici, samt hörde *Gli Arabi nelle Gallie.* — Samma afton och just under starkaste regnet inkommo tvenne karlar i boden midt emot *Caffé delle Nocchie,* begynte en träta och drefvo den så långt, att de brukade ej allenast tungan, utan äfven tänderna. En af de käbblande (de blefvo oeniga för en flickas skull) bet sin vederpart djupt i ett finger. Denne, för att hämnas, knäppte sina hakar om den förres näsa och bet den af, spottade ut den på golfvet och sprang sin väg. Den näslöse stannade qvar, men blef förd till lazarettet. Der frågade läkaren efter hans näsa, och fick till svar, att den låg qvar på golfvet i boden. En man afsändes för att afhemta

näsan, men den befanns tillplattad och söndertrampad och kunde ej mer begagnas. — Historien är egen i sitt slag och, som jag tror, lyckligtvis den enda.

Utflygt till Tivoli.

Den 5 Nov. Major *Hohenhausen*, *Wetterling* och auktor hyrde sig vid *Piazza Capranica* en vagn, betalte för fyra platser för att få hafva vagnen allena, och kuskades af en stark och svartmuskig vetturin till *Tivoli*.

I *Villa Adriana* sågs ingen lefvande varelse, som kunde vara ciceron. Derföre, med Nibbys bok och plankort i handen, måste jag, som varit der en gång förut, blifva vice ciceron. I herrligaste solsken och skön, ren luft vandrade vi omkring, beundrande de oförlikneliga ruinmassorna, höljda af den rikaste vegetation, den hösten kolorerade med sina skiftande färger. En port i ruiner af kejsarpalatset var stängd: den klefvo vi öfver och fortsatte gången från palatset till sluttningen af höjden, der man ser ned i Tempedalen. Derpå gingo vi ned, sedan uppför en hålväg genom oliveskogen, och stötte till vagnen på landsvägen.

Det stora, nya jesuiter-kollegium glänser och skyllrar på höjden. I *Tivoli* togs in på *La Sibilla*, nära Vestas tempel. Emot 8 Paoli om dagen fingo vi der middag, qvällsvard och nattläger. En ung, hygglig ciceron med ett vackert ansigte antogo vi genast och nedstego i hans sällskap i den rysligt sköna *Neptuni-Grottan*, i hvars skrofliga innandöme mörkret och den hvirflande floden rasar. Den lilla floden, som nedfaller rätt från berget, för att möta det vatten, som forsar ur grottan, liknar Staubbach i Lauterbrunnen, men är mindre och lägre. Vattnet gömmer sig i jorden, sedan det flutit utur

grottan, och nedstörtar i *Sirén-Grottan,* som är längre ned, lika vild och skön, med ett öppet hvalf, genom hvilket floden rinner och dagen lyser. Vi ropade högt: det återskallade i hvalfvet och en dufva kom flygande genom grottan, flög upp emot Neptuni-hålan och hängde några ögonblick sväfvande vid det lilla lodräta vattenfallet, liksom hon velat taga ett dusch-bad. Efter denna tur beságo vi den nya interimsbron, som är byggd öfver Anio och sågo den väg, der vattnet nedstörtar i hålan: åto så en god middag med dåligt vin. Det klara vädret hade förvandlat sig i mulen himmel och kall blåst. Det oaktadt beslöto vi att emot aftonen göra ett besök i *Villa d'Este,* från hvars tvenne altaner den friaste utsigt öppnar sig öfver bergen och campagnan. De tre bergen midtemot ligga som Upsala högar. De heta *Monticello, S. Francesco* och *S. Angelo,* alla tre prydda af små byar i toppen. Monticello är störst. Öde och tomt är det stora, i grandios stil byggda palatset: de rymliga, freskomålade salarne och rummen hysa knappt några rankiga bord och stolar. I trädgården läto vi vattenkonsterna springa: och ur fågelnäbbar och liljor och andra ornamenter lyfte sig fina vattenstrålar, korsade sig och föllo ned. Ett gammalt, grått skramakel ligger till venster nere i trädgården, som betyder en härmning af Roms kuriosa, såsom Pantheon, Barcaccian. Der stodo vi just då solen åter framblänkte, kort före sin nedgång, och förgyllde tornen och husen i Tivoli och de majestätiska cypresserna, som alldeles genomglödgades af aftonens gyllene eld, under det två, tre andra, som ej nåddes af solen, bibehöllo sin djupa, mörka grönska. Slutligen blef glansen alldeles magisk, taflan blef förtrollande: vi blickade än ut genom fönsteröppningarna öfver campagnan och den rika bergshöjden till venster, der de ljusgröna vinrankorna bröto sin färg emot olivernas silfvergrå blad: än vände vi åter med ny förtjusning till taflan af Tivoli och Villan, till dess solen sjunkit ned och den rodnande glansen försvunnit. Då trädde vi ut genom en bakport, vandrade uppföre gatorna, stego in på Caffé Nobile

och beságo en stund tvenne herrars kamp i biljarden. Resten af qvällen fördrefs med historier och annat samspråk på Sibillan.

Men om morgonen den 6 November, i klart väder och blåst, gjorde vi den ojemförligt sköna vandringen till *kaskatellerna.* Stund efter annan stodo vi stilla och njöto af de taflor, som oupphörligt omvexlade och vid hvarje vexling vunno i rikedom och skönhet. Vestas tempel försvann snart: campagnan visade sig mera öppen, och snart glänste i solen dammet af kaskatellerna, hvilka sjelfva efter några ögonblick läto se sig, sedan vi vandrat förbi först *Catulli* villa och sedan *Horatii* landhus, d. v. s. de hus, som blifvit uppbyggda på grundmurarne af de gamla. Arkaderna i *Mæcenas'* villa sköto ut: derifrån ur en hvalföppning nedbrusar ett skönt vattenfall och faller djupt, bildande det andra partiet af kaskatellerna, täflande i prakt med de första, som i många varierade grenar nedstörta i dalen och i tvenne afdelningar. Tivolis torn och pittoreska hus på höjden: vignerna och oliverna och gräset med olika grönska prydande sluttningen: en förgrund af präktiga blad, aloë och cactus: villa d' Este ofvanför Mæcenas villa och som höjer sig dominerande med sina terrasser och cypresser: Monte Cavo i fonden och campagnans fria utsigt — allt detta en tafla, som säkert icke har sin like i verlden. Äfven den som är intagen uteslutande för naturen i Schweitz, måste tillstå att en *sådan* tafla icke finnes der, och att anblicken är gudomlig. Den är på en gång glad och sublim; enkel och rik: klassisk och romantisk.

Öfver bron gingo vi öfver floden *Anio* eller *Teverone,* som den heter innan den faller ned vid Tivoli. En stor skog af syrinx stod i den låga floden, då den genomsusades af vinden. Bredvid äro arkader qvar af en antik bro, och då man går utföre vägen till Mæcenas' villa, går man på den gamla *Via Valeria,* hvars stenläggning ännu är qvar. Sköna lemningar äro qvar af Mæcenas villa. Undre delen af façaden är qvar och vänd utåt campagnan och Rom. Pittoreskt är hvalfvet

der vägen gått under. Der har Gmelin tagit sin vy. Murgrönan och drufvan smycka det klassiska stället i systerlig förening. En rikare vandring och mer lyckliggörande står ej att njuta på jorden! — om ej i eller omkring Neapel.

Om ej mannen hade varit så svartsjuk, hade vi fått åka till staden Rom tillbaka bredvid en ung, skön Tivolesiska, gift i Rom. Men mannen, som satt i kabrioletten, bligade inåt, och frun, 22 år gammal, tog sin tillflykt bredvid kusken, emedan hon sade sig ej fördraga att åka i täckt vagn. Men den äkta mannens vink var egentliga skälet. Imedlertid voro vi om aftonen kl. 6 igen i det älskade Rom, och jag hörde på Theatro Valle: *Gli Arabi nelle Gallie* — slutande således den sköna dagen med skön musik.

P. S. Den unge ciceronen i *Tivoli* heter *Antonio Merletti:* väl underrättad om allt hvad till nejden hör, tränger han sig aldrig på den resande; men då han tillfrågas, ger han alltid ett godt besked. Han fick af oss 7 paoli. Vi frågade om han var nöjd. Han svarade: *Si, Signore, sono contento:* helsade oss och rekommenderade sig hos oss och våra vänner. En ciceron, som är nöjd med hvad man ger honom första gången, är en *rara avis.* — Lefve Tivoli och allt skönt! Funnes der bättre vin, så vore det ett paradis i alla riktningar! I Horatii tid måste vinet i Tibur varit smakligare. Ännu skola äfven vissa vigner der frambringa kostligt vin; men på värdshusen finner man det icke.

Laterankyrkan.

Det herrliga *Pantheon,* med sin pelarrad och sitt himmelska hvalf, har sin antika storhet qvar, ehuru kanoniseradt. I dess inre äro taflor och altaren; men man ser dem ej. Det hela

förtager det enskilda. Lyckligt om de fatala klocktornen vore osynliga, som den store Michel Angelo byggt dit på hög befallning. *Agrippas* präktiga sarkofag, som förr varit här, förvaras nu i Corsinska kapellet i Laterankyrkan.

Mer än *Santa Maria Maggiore,* ehuru majestätisk genom sin antika kolonnad, och grann genom Borghesiska kapellet, älskar jag *Sancta Lateranensis Ecclesia,* alla stadens och verldens kyrkors moder, för sitt praktfulla inre och sitt herrliga läge. Det dyrbara marmorgolfvet, de fyrdubbla pelarraderna, det kostligt arbetade (men platta taket) Corsinska kapellet, der Clemens XII hvilar, Tabernaklet och det med gamla fresker prydda, originella choret behagade mig mycket. Det är en äkta kyrka, ehuru smaken kan påminna åtskilligt mot vissa detaljer. Det är ingen präktig danssalong, hvari man inträder, utan ett Guds hus, om också icke Petri och Pauli hufvudskålar gömmas inom Tabernaklets dörrar. *Jesuiterkyrkan* (S. Ignazio) är grann, och har briljanta freskomålningar i taket.

Men hvarföre dessa gemena *förskinn* af läder, hvarigenom man måste tränga sig in i kyrkorna? De hålla dem varma kanske; men de pressa andakten ur *konst*-sinnet åtminstone, som behöfver en stund att hemta sig igen, vid inträdet i kyrkan. Det första stora intrycket blir ofta sönderbråkadt. Huru olika, då man inträder fritt och obehindradt genom en hög, öppen port!

Den 26 *November.*

Huru snöigt och kallt må det nu vara i Norden, då ispiggarne hänga kring fontainerne här i sjelfva hjertat af Italien! I Rom har i dag varit ett bastant yrväder, och från *Raphaels Loger* har jag i dag sett Rom i en luden snöpels. En sådan händelse gör epok i dess annaler. Romrarne se frusna ut och hafva anlagt öfverplagg; men våra goda galoscher förstå de ej att begagna. Mina Genuesiska galoscher

göra nu sin tjenst: med dem har jag i dag genomvandrat Vaticanens präktiga marmorsalar.

Tassos graf.

Den klara dagen den 28 November begagnades till en liten promenad. Jag besökte klostret *S. Onophrio,* såg från terrassen, under träden på klostergården, der troligen Tasso många gånger sutit, det präktiga *Rom* under mig, och bergen i fonden. *Monte Cavo* såg kallt ut, och snö låg i Hannibals läger. *Dominichinos* freskomålningar i portiken sitta under glas, och derföre må munkarne prisas. Byström ringde länge i klocksträngen, innan någon lefvande varelse lät sig märka. Men tredje resan öppnades dörren af en munk, med hvilken vi vandrade genom den inre, ensliga klostergården, der tysta träd grönskade, dem ingen vind rörde. Öfver muren, som innesluter fädernas trädgård, höjde sig grönskande orangeträd, alldeles öfverhöljda af gyllene, Hesperiska äpplen, som glänste så kräsligt i solskenet och mot den blå himlen. I år blir orangeskörden ovanligt rik. Trädgården och den derintill gränsande kökstäppan, der munkarne hemta sina grönsaker, odlade af deras egna händer, hafva ett förtjusande läge. — Hvilket fredligt lif, huru gynnande för djup komtemplation! De filosofiska munkarne sofva dock troligen hellre, än de öfverlemna sig åt forskningens mödor.

I kyrkan är choret vackert måladt af *Pinturicchio.* Midt emot, vid andra ändan af kyrkan, är *Tassos graf.* Hans illa målade bild sitter ofvanför en lång inskrift, som säger ringa. På en enkel, liten sten på golfvet, som betäcker grafeöppningen, har man simplare och bättre uttryckt en from tanke. Den är lagd af fäderna i klostret anno **1601.** — Man

vet ej i hvilket rum skalden här bott. En präktig minnesvård, som skall utarbetas af Fabris, lärer med tiden blifva upprest i ett sido-chor i kyrkan. Öfverst skall stå en madonna, och vården prydas af «l'armi pietose,» dem Tasso besjungit.

Den 8 Dec. L'immaculata Concezione della Beatissima Vergine Maria firades med den vanliga pittoreska och afgudiska processionen från *Campo Vaccino* till *Ara Coeli,* hvilken vi åskådade från höjden utanför Capitolium. Det var en besynnerlig anblick att åskåda den långa skaran med de stora taflorna, utmålade med bilder af madonnan och helgon, som fördes högt i vädret och uppehöllos af långa snören framtill och baktill, samt med den stora träbilden af jungfru Maria, som bars af verkliga fakiner. Ofantliga trädkors, munkar och prester, sång och musik, trummor och skrål. — Derefter begagnade jag den biljett, som jag, jemte tvenne andra för Hohenhausen och Wetterling, fått af Thorvaldsen, och begaf mig med dem till

Academia Tiberiana, som på sitt vanliga rum i Palazzo *Muti* hade solenn sammankomst denna afton. Huset var fullt. Sammankomsten öppnades med ett tal på prosa af *S:r Giambattista Rosani,* eloquentiæ professor vid Collegio Nazareno. Han tilltvålade kommentatorerne af de gamla Italienska classici och beskref den olidliga lärdom, hvarmed de nersöla och förvirra den rena texten. Bland fyra roliga exempel minnes jag ett i synnerhet. En kommentator af 1:a boken i *Martialis* skref deröfver en foliant och fästade sig först både länge och väl vid ordet *Barbaro,* höll långa tal öfver *barbarismen,* ledde sig derifrån till *Barba,* som han till alla arter och delar beskref, och slutligen öfvergick till ordet *Barbiton.* Hela talet var författadt på ett klart och elegant språk samt vann allmänt bifall. Derefter följde flere ledamöters produkter, som upplästes af dem sjelfva med mer eller mindre lycklig dekla-

mation. Ett fruntimmer *) bland ledamöterna uppläste en täck idyll. Hon reciterade sittande. En ledamot lät afhöra ett poem: *Sopra le nozze del Conte Verri, figlio del celebre Allessandro Verri e della figlia Giustinà del Conte Borromeo in Milano.* Ehuru bröllopsverser voro de ej utan poetiskt lif. Men lifligast interesserades alla af dr *Sterbini* **), en ung läkare, men som lefver i förtroligt umgänge med sånggudinnorna. Det var ett poetiskt *Minne af Vincenzo Monti.* Talarens sköna figur, hans manligt klangfulla stämma gjorde intryck. Hans ögon ljungade, och poesien, som syntes flyta omedelbarligen från hjertat, beledsagades af talande åtbörder, så mycket vältaligare och fullare af verkan, som skalden ej begagnade papperet eller ens lät en blick falla derpå. Efter några triviala sonetter, hvaribland en i anledning af *Monumentet öfver Tasso* och andra till den heliga jungfruns ära, hvilken äfven besjöngs i ett latinskt poem, följde en latinsk ode öfver *S:t Agnese.* En af ledamöterna, som var prest, besjöng *tre Siberiners afgång.* De voro alla tre hans vänner, och värma fattades ej i lofsången. Sist uppläste den spirituelle *Giacomo Ferretti* ***) ett komiskt skaldestycke öfver sin egen begrafning: «*I mici Funerali.*» Åhörarne skrattade så hjertligt, att mycket derigenom gick förloradt. Det mesta fattade jag likväl fullkomligt, och den lilla, anspråkslösa, vitziga dikten förtjenade allt det bifall den vann. *Ferretti,* som

*) La Signora *Enrichetta Gabrielli.* Den ode hon uppläste var högst ljuf och harmonisk till sin versbyggnad.

**) Han författade för 3 à 4 år sedan en tragedi, kallad *La Morte di Virginia,* som uppfördes 3 gånger med ofantligt tillopp; men förbjöds genast, och författaren blef exilerad, ehuru han nu fått återkomma. Man anmärker, att *Sterbini,* deri olik de fleste deklamatörer af egna arbeten, aldrig bemödar sig att genom konstlade ljud eller höjd och sänkt tonvigt ge uttryck åt versen; men han använder alltid sådana ord och bilder, som genom eget ljud och klang nästan recitera sig sjelfva och alltid måste interessera, om de äfven uppläsas medelmåttigt.

***) Som han sjelf kallade sig: «*Misero autor di miseri libretti.*» *Ferretti* är äfven en ganska god improvisatör.

skrifvit orden till *Matilde Shabran*, har ett uttrycksfullt ansigte och deklamerade mycket väl. — Ingen kardinal var närvarande, i anseende till kardinal Cavalchinis död. Denne kardinal, som förr varit guvernör i Rom och för sin elakhet då var mycket hatad, har i fem år ej varit utom sin dörr, för att ej nödgas besöka och uppvakta påfven. Han nekade äfven att mottaga den apostoliska välsignelsen, som påfven ville tillsända honom på dödsbädden. Han har ej biktat, ej låtit någon andlig förrätta de vanliga sjukceremonierna, utan afviste alla med hånlöje, i det han utbrast: «Jag känner eder, J falska prester!»

Den 9 Dec. Himlen är mulen: regn föll i går afton. I dag har vädret varit varmt, som imman ur en kokande gryta. Jag har ej mått synnerligen väl, och ett besök, som jag hade på morgonen, bidrog ej att upplifva mitt lynne. Den unge, älskvärde *Longfellow*, min i Rom förvärfvade vän, med hvilken jag tillbragt så många angenäma stunder, träder in till mig och säger, med tårar i ögonen: «Caro Nicander! Jo parto oggi!» Förvånad öfver detta plötsliga beslut att afresa, bad jag honom upplysa mig om orsaken: «Min syster är illa sjuk: mina anhöriga vilja, att jag reser, för att komma hem i vår.» Men han såg förstörd ut och sade sig vara mezzo morto af oro och ledsnad, då han så hastigt nödgades lemna det älskade Rom och den vänliga Persianiska familjen, i hvars krets han bott och lefvat. Han bad mig om ett bref till professor *Mezzofanti* i Bologna, hvilket jag lofvade att skrifva och sjelf aflemna i butiken vid *Piazza di S. Luigi*, der vi skulle träffas, för att taga afsked. Men då jag på den bestämda tiden, kl. 1, der infann mig, var han redan borta. Gubben Persiani sade mig, att jag möjligtvis ännu skulle kunna träffa honom vid posten; men ingen diligens fanns mera der, och ingen Longfellow. Ledsen och tankfull vandrade jag tillbaka från *Monte Citorio*, och gick till locanda Borghese, der jag

likväl föga njöt. Eftermiddagen ha vi som vanligt haft besök, utom af Svenska koloniens ledamöter, äfven af *Massaroni,* den beskedlige men fåkunnige doktorn, och vår hederlige *Koebel.* — Och så är den dagen nära öfverstånden. Sällan gläder det mig, att en dag är förbi, och allraminst i Rom, der jag ville, om jag kunde som Josua, låta solen stanna, för att fördubbla dagen, eller med sina strålar utplåna allt hvad natt och mörker heter. Men äfven i Rom gifvas vissa stunder och dagar, då själen lider af en viss frätande kräfta: då jag suckar, trånar, lider, utan att egentligen veta hvarföre. Detta lidande och denna trånad är det nödvändiga *Hominem memento,* som midt i paradiset stundom hviskar menniskan några hemlighetsfulla, men nyttiga ord i örat. Hvad morgondagen medför, det vet icke aftonen och icke natten. Men att solen uppgår klar, om ej i mitt inre, åtminstone i naturen, det lofvar det skarpa, behornade nyet, som glänser på den djupblå, kupiga himlen. Jag blir glad i morgon, så vida någon ny idé kan hos mig tändas. I fyra, fem dagar har jag lefvat utan idéer: och der ligger nyckeln till den underliga beskaffenheten af den nionde December.

Blick från Monte Testaccio.

Jag stod en afton vid *Cestii pyramid,* redan djupt sjunken under jorden, och blickade ned i en graf eller kanal, kring den ena af protestanternas kyrkogårdar, der man ännu ser den antika Romerska vägen, ja till och med att stenarne synas nötta af vagnshjulen. Hela nejden är skön, stilla och enslig, väl vald för ett protestantiskt hvilorum. — En soldat åtföljde oss, emedan, som han sade, ett kruthus är anlagdt i grannskapet, hvilket vi ej kunde nalkas på egen hand. Så vandrade

vi öfver ängen, förbi vinkällarne, upp på *Monte Testaccio*, hvars höjd prydes af ett kors. Den herrligaste blick öfver Rom och dess nejder njöt jag der på den ljufligaste afton. Himlen var alldeles molnfri, och när solen sjönk och bergen rodnade mildt, allt mer och mer glödgade, insög jag den präktiga taflan med fulla drag. — *S. Pauls* afbrunna basilica, *Cecilia Metellas* graf, en skogsdunge, som dolde Albano och dess sjö, *Castello Gandolfo, Rocca di Papa, Grotta ferrata, Frascati, Tivoli,* den präktiga *Aquæducten, Lateran-kyrkan, Colosséen, Cestii Pyramid* och grafvårdarna, *Priorato di Malta* på sitt berg, alldeles klart upplyst af solen, den stora massan af *Rom* med torn och kupoler, samt i förgrunden den stora *Hospitalsbyggnaden*. *Peters-kupolen* höjde sig öfver *Janiculum,* som pryddes af *Pietro di Montorio* och flera villor. En gudasyn! — När vi gingo ned, gick ock solen ned, och i samma ögonblick ändrade bergen sin färg. De voro nyss varmt violetta: nu kallt himmelsblå. Det gamla *Soracte* höjde sig öfver Rom, majestätiskt i fjerran.

Nunnornas sång.

Jag vandrade ut förbi *S. Maria Maggiore* genom Porta di *S. Lorenzo,* och tillbaka kom jag öfver *Piazza de Termini* samt Diocletiani *Thermer*. En del af dem har gjorts till magasin. Se denna öfverskrift:

Gregorius XIII. P. M.
Adversus Annonæ Difficultatem
Subsidia Præparans
Horreum in Thermis Diocletianis
Extruxit
An. Jub. MDLXXV.
Pont. sui III.

Och sist trädde jag in i kyrkan *delle Sacramentali* vid *Quattro Fontane,* der hvarje afton nunnor sjunga, utan att synas, och sakramentet visas vid rökelsens doft och vaxljusens lågor. Den okonstlade enfalden i denna sång var rörande, och när jag kom hem, med minnet lifligt af den vackra melodien och af hela ceremoniens anspråkslösa liflighet, erinrade jag mig äfven en röst, som, klar och ren, ehuru sammansmält med de andra, likväl tydligen skiljde sig från dem genom en viss etherisk, sväfvande klang. Ej en gång en skrålande regementsmusik, den jag sedan mötte på *Via Sistina,* kunde utplåna tonerna ur mitt inre. Och af de prester, som officierade vid altaret, minnes jag en hvit munk, med alldeles silfverhvitt skägg. Han såg ut i ljusskenet som ett helgon.

Jag måste frambringa något af hvad jag kände. Jag vandrade i skymningen fram och tillbaka, ensam med mina tankar. De samlade sig i den sonett, som förekommer i Hesperiderna sid. 7 (2:dra uppl.).

Romersk begrafning.

Jag gick ned från Qvirinalpalatset på *Via delle Quattro Fontane,* och i hörnet af *Via Rosella* kom en likprocession. Framföre gick en legion af skäggiga kapucinermunkar, derefter svarta och hvita prester. Liket bars dernäst på en öppen bår, med bart ansigte, hufvudet omhöljdt af en svart slöja med guldkanter. Kring båren bar ett *brödraskap* åtta brinnande facklor. De voro alla klädde i långa hvita drägter, som höljde hela gestalten: endast för ögonen tvenne hål. Så voro äfven bärarne klädde. Vid inträdet i kyrkan lyftade de opp sina hvita kapuschonger, som i stället lågo som turbaner kring hjessan: liket, ett åldrigt qvinfolk, som såg slumrande ut, ej

vanställdt, sattes ned i kyrkan vid dörren: folket i ring omkring: det sjöngs, lästes och mumlades: hvarpå man strömmade ut ur kyrkan igen, och liket lemnades i dödgräfvarens händer, att stoppas ned i jorden. Begrafningsceremonien, så högtidlig hos oss, är i Rom (processionen undantagen) ett hafsverk, som man är angelägen att snart göra ifrån sig.

Lustvandring.

Major Södermark ville måla mitt porträtt. Den 16 December satt jag länge för målaren. Det är interessant att se, huru ett porträtt under en skicklig hand småningom födes, utväxer och fulländas. Först synes såsom ett rundt ägg, såsom ett embryo, utan konturer eller uttryck, ansigtets, hufvudets teckning på duken. — Snart drages deröfver en hinna af grundfärg, men som gör ansigtets utseende högst vidrigt. Ännu är ingen hud, ingen kolorit der. Men småningom anläggas klarare färger: konturerna framstå och gifva ansigtet *karakter:* hopfästningen och en mera etherisk färgblandning gifva *karnationen,* och den sista handläggningen, som gifver ögonen glans och *lif* åt hela bilden, kröner verket. Det är ej en ringa gren af den *långa* konsten att måla porträtter.

Men slutligen stal jag mig ut en stund, gick in i kyrkan *Trinita di Monte* just som gudstjensten begynte, och betraktade taflorna. *Theveneris* tafla öfver *Ludvig den Helige* är nu uppsatt i ett sidokapell. Af *Giulio Romano* finnes äfven en tafla. — Behaglig var middagsvandringen på *Monte Pincios* promenad. Skön, klar luft och sommarvärme så nära Jul. Hvilken friskhet och värme tändes ej inom bröstet under en sådan himmel! De sköna Romerskor och Engelskor, i lätta sommardrägter, prydde platsen och förnöjde

ögat. *Monte Marcio* med sina cypresser syntes så klart och så nära. *Rom* utbredde sig i sin stolta fägring under mina fötter.

Fyra Pincianer rullade vi på eftermiddagen af öfver *Campo Vaccino* till *Colosséen,* der grupper af folk betraktade gamla ben, som vid en gräfning på platsen framföre blifvit funna i jorden. Naturligtvis kunde dessa ben ej vara annat än ben efter antika lejon och tigrar, som här stupat för svärd under Romrarnes blodiga lekar. Derpå en rund i lätt traf kring *Palatinska berget,* förbi *Vestas* sköna tempellemning, genom åtskilliga gator till *Petersplatsen.* Der stego vi ur, inträdde i den ståtliga kyrkan, som hvimlade, lik en stor societetssal, af herrar och fruntimmer. Der är så varmt och godt, som i ett eldadt rum. Midt ibland dessa konverserande och kurtiserande låg en och annan, mer eller mindre andäktig bedjare på knä, och de kyssar, dem mången andelig farisé, med eller utan munkkåpa, gerna velat trycka på de välväxta, eleganta flickornas rosenläppar, stannade på S:t Peters klumpiga fot.

Så bar det af ut genom *Porta del Popolo.* Man vände om och blandade sig bland de många vagnar och vandringsmän, hvaraf Corso lifvades på den sköna aftonen. Der var nästan en liten carneval. Midt för *Caffe Greco* stego vi ur vagnen, som skickades hem. Vi åtskildes sedan, för att åter vid en mezza foglietta samspråka på *Locanda Ascanio,* hvilken nu tagit lofven af *Borghese.*

O, du trefliga, njutningsrika Romerska lif och lefverne! Hvad du behagar min själ och mitt sinne! Det gamla Rom vill jag ej med lord Byron kalla en *Niobe,* utan en *Armida,* likväl med ädlare trollkonster och varaktigare behag än dem, som fjettrade Rinaldo.

Jag ville vara här en hel lifstid, om jag blott sedan kunde begynna *lefva om* ännu en gång hemma i mitt fädernesland och der återfinna alla dem jag älskar. Ett så ljufligt och hårdt öde, som *Astolfs* i sagan, vill jag dock ej undergå.

Jag vill njuta med glädje mina romerska minuter, och utan klagan fara hem igen.

Romerska censuren.

Såsom ett ej alldeles ovigtigt bidrag till konsthistorien i Italien, kan följande anekdot anses. Grefve *Hjalmar Mörner* utger från stentryck här en samling af Romerska kostymer. Han har ritat en flicka i sittande ställning, hvarpå censoren, en dominikanermunk, vid namn *Fels,* skrifvit med egen hand: *Purchè sia più coperto il braccio — incidatur;* — ty en del af armen ofvanför armbågen var obetäckt. Till följe af denna påskrift gjordes spetsen på lintyget litet längre; men den anständige munken fann den ännu för mycket bar, och nu måste hela armens beklädnad ännu en gång göras om. Tillika yttrade han, att han nästan ångrade sig hafva tillåtit tryckningen, *«emedan figurens hela ställning är oanständig.»* Likväl har han förut tillåtit publicerandet af mycket barare madonnabilder. — Allt detta är ej påfvens fel; ty den förra censoren blef afsatt derför, att han förbjudit aftryckningen af en madonna, som hade fötterna bara.

Petri och Pauli fängelse.

I stormen gick jag omkring på Monte Palatino, der nu kål och vindrufvor växa och frodas bland kringströdda kapiteler och brustna kolonner af cesarernas palats, hvars murar siras

af murgrönsrankor. Jag gick uppför trappan vid en uttorkad fontaine, stöfvade omkring öfver allt och hade min fröjd af utsigten åt S:t Peter, som nu dominerar den cesariska herrskarestaden. När detta palats höjde sig majestätiskt öfver Rom, då satt den apostel, hvars tempel nu är det första i verlden, föraktad och hånad, tyngd af bojor, i det djupa, mörka, underjordiska

Mamertinska fängelset, vid foten af Capitolium. Åtföljd af en kustod-gosse, som bar ett ljus i handen och jag det andra, steg jag ned genom kyrkan *S. Giuseppe*, utför trappan till ett kapell, på hvars golf är ett hål, genom hvilket fångarne nedsläpptes i det djupaste hvalfvet. Jag gick äfven dit, såg den pelare, hvarvid *Petrus* och *Paulus* voro fjettrade, och drack ur den källa, som säges af Petrus blifvit framkallad. Med dess vatten döpte han SS. *Processo* och *Martiniano*, som från fångvaktare blefvo christna martyrer. Hvalfvet är lågt, mörkt och fuktigt. En tillstängd dörr leder till *Chiesa di S. Pietro e Paolo in Carcere*, ett litet kapell, der dagligen många bedjande ligga på knä, och som är fullt af votivtaflor, kryckor, knifvar och andra offer åt de talrika helgonbilderna. Man läser på pelarna flera ansökningar om fromma böner för lidande medchristne.

La Giustitia.

Den 17 Jan. 1829. Redan i går hängde en svart tafla i många gathörn, hvarpå stod skrifvet: *Indulgenza plenaria a tutti i fidele che oggi e domani adorazo il SS:mo Sacramento, esposto nelle Chiese di Gesù, Maria e de Agonizzantè, pregando per un' uomo, condannato a Morte.* På samma tafla satt en skrifven lapp, innehållande: *Sabbato*

li 17 Gennaro. Luigi Borgia, figlio del fù Camillo da Montorio, per omicidio premeditato e resistenza alla forza pubblica con qualche periglio, d'anni 29 condannato al taglio della testa sulla Piazza di Bocca della Verità alla ore 16. Denne *Luigi Borgia* hade, efter en länge öfverlagd plan att mörda sin fästmö, under det han ännu satt på galererna, skrifvit till henne ett bref, hvari han öppet förkunnar, att han ville afhända henne lifvet, om hon ej genast sände honom tio Scudi. Frigifven ur fångenskapen efter fjorton dagar, anländer han till Rom, och sticker henne med en knif under magen (per natalia membra), så att hon dör. En gensdarm sårar han skarpt, då denne ville gripa honom, och gensdarmens lif sväfvar ännu i fara. Gripen af karabinierer och insatt i fängelset, har han blifvit till döden dömd, och i natt kl. 12 blef guillotinen upprest på platsen vid *Bocca della Verità.*

Klockan half 9 i dag på morgonen begaf jag mig till *Carceri,* ett högt, dystert och begallradt hus, på *Via Giulia.* Porten var redan omgifven af vakt, dragoner till häst med blanka hjelmar och gensdarmer. En mängd folk hade samlat sig i grannskapet på Via Giulia: fångar uträckte genom gallret sina händer, i hvilka de höllo speglar, för att i dem se den olycklige, då han utfördes. Gränden midt emot fängelset, *Vicolo del mal passo* (det svåra stegets gränd), var äfven full af folk. Klockan på punkten 9 ankom *la Compagnia di S. Giovanni Decollato* (svartklädda och hvita, samt maskerade voro desse medlemmar), bärande ett med svart tyg omhöljdt krucifix, och inträdde i fängelset. Dödskärran, med en trappa samt bakvändt säte, svartmålad och dragen af en svart häst, stod redan vid porten och väntade på offret. Snart nedkom han, besteg med darrande, osäker gång kärran, satte sig i sätet, och på hvardera sidan om honom satte sig tvenne maskerade af dödssällskapets bröder (Confortatori), och en tredje, som låg framföre på knä, höll för delinqventens ansigte en gammal, smutsig och sliten tafla med madonnans bild uppå,

den han skulle kyssa. Han var klädd i en stor, gråbrun kapprock och en stor hatt, den han nedtryckt så djupt, att ingen kunde se hans anletsdrag. Och så fortskred tåget: först gensdarmer till fots, sedan leder af brödraskapet. Derpå kärran (eller rättare vagnen, ty den hade fyra hjul, och hästen, som drog den, leddes af en karl till fots), omgifven af dragoner och liniesoldater. Folkmassan strömmade med tåget. Jag hörde de olika uttrycken af folkets tankar och känslor. En sade: «Povero uomo è morto prima del tempo.» Då några unga qvinnor skrattade sinsemellan åt något helt annat, sade en karl: «Le donne stanno allegre, perchè quest' uomo ha amazzata una donna, sapete.» En tredje sade: «Che burratino!» — Tåget gick öfver *Campo de' Fiori,* öfver *Piazza di Madonna del Pianto,* genom *Ghetto degli Ebrei,* förbi *Vestas tempel* till platsen, der den hemska guillotinen med sin sneda, skarpa knif stod färdig. Talrika åskådare hade intagit alla höjderna på platsen: gallerverket mellan pelarne af Vestas tempel var klädt af pojkar i pittoreska grupper; men det gladde mig att se, det qvinnornas antal förhöll sig till männernas knappast som ett till tjugu. Dödskärran stannade utanför conforteriet. Fången nedfördes från kärran och leddes derin, för att höra messan och kommunicera för sista gången. Efter ungefär 10 minuter utkom delinquenten, afklädd sin kappa, med blottadt, hårigt bröst och ögonen förbundna med en svart bindel, som gick långt ned, nästan som en Pulcinell-mask. Han leddes då af tvenne bödlar, af hvilka den ena bar en hvit mössa, den andra en svart. Under vägen till schavotten upprepade han ofta: «Santa Maria, Santo Guiseppe! Jo ho meritata questa morte:» uppsteg på trappan, nedföll på knä på brädet (tavolato) och lade hufvudet i den öppnade klofven, som genast tillknäpptes. Bödeln med den svarta mössan lossade nu af haken det tåg, som uppehållit yxan i luften; hon föll ned som blixten, skar hufvudet af som gräs och stannade med en duns i brädet nedanför. Ett doft sorl hördes då bland folket. «E fatto,» sade många och gingo hem igen.

Andra dröjde ännu, för att se allt till slut. Bödeln med hvita mössan upptog nu hufvudet ur den säck, hvari det nedfallit, lyfte det högt upp, hållande i håret: lade det sedan ned på ett fat, och bar det så omkring schavotten, för att visa det för folket. Kroppen lades sedan tillsammans med hufvudet på en bår, under ett svart täcke, och bars, med det svartklädda krucifixet framföre och omgifven samt buren af maskerade Fratres Societatis, till kyrkan *della Misericordia* att begrafvas. Klockan 10 var allt förbi.

Lördagarna hafva redan i sekler varit exekutionsdagar i Rom. Äfven familjen *Cenci* på 1600-talet aflifvades på en Lördag.

Både i går och i dag hafva maskerade bröder gått omkring med sparbössor, för att insamla penningar för messors läsande till förmån för den afrättades själ. Äfven på spisqvarteren stodo sådana sparbössor.

Det var den första afrättning jag sett: blir troligen den sista. En gång är nog.

Man säger på Italienska: «Domani sarà Giustitia,» och det betyder: I morgon sker en afrättning. *Giustitia* är ett vackert, högtidligt namn för dessa lagens mord. Önskligt vore, att *alltid* rättvisans heliga namn kunde lämpas på dessa rysliga skådespel, med samma skäl som i dag.

Påfvevalet.

D*en 9 Febr.* Då jag i förrgår afton satt i *Barcaccian* bredvid *Thorvaldsen,* på theatern Argentina, kom geheimerådet *Kölle,* satte sig bredvid oss och sade temligen tyst: «Sehen Sie heute Abend das neue Ballet recht genau an; wer weiss, wenn Sie es wieder zu sehen bekommen?» Jag förstod

ej då hvad han menade, men frågade: «Warum?» Han svarade: «Wir werden sehen, aber ernsthaft ist es.» Mellertid gick jag min väg, innan balletten begynte, för att se tragedien på Valle. I går afton fick jag lyckligt och väl beskåda hela *Barba blu;* men i dag på förmiddagen (klockan var nära 12) inträder till oss *Hägerflycht* och säger: «Veten J dagens nyheter?» — «Ja, Hohenhausen reser i morgon.» — «Detta är icke allt. Påfven är död. Ingen carneval blir af.» — Ryktet om det märkvärdiga dödsfallet var redan utspridt kring hela Rom. Konsulen *Cassio,* hos hvilken jag var med Hohenhausen klockan omkring 3 på eftermiddagen, ansåg saken såsom säker, och tillade, att man kan säga om denne påfve, *att han har varit sitt land till skada, både i sitt lif och i sin död.* Något strängt är yttrandet; men visst är, att för Rom blir i denna tidpunkt hans död förderflig, om carnevalen måste inställas och således alla främlingar efter hand försvinna, som här eljest skulle depenserat mycket under carnevalens dagar, och denna förlust blir så mycket kännbarare, som Rom detta år är alldeles fullproppadt af främmande. Hos *Persiani* ansåg man äfven allt för afgjordt, ehuru Monsignor *Bottiglia* ännu ej erhållit kallelsen att vara närvarande vid likets besigtning. Theatermanifesterna, som på morgonen voro anslagna, nedrefvos igen, och det långa plakatet för *Altberti,* som tillkännagaf, att man på aftonen ville gifva för tredje gången *Le quattro memorabili Giornate di Gustavo Wasa, Re di Suezia, ossia la Scaduta di Ulrico, Re di Danimarca,* satt ganska trasigt och betydelselöst i gathörnen. Något senare på dagen utsattes ett manifest, som underrättade, att ingen theater i dag öppnades, och att alla, som köpt biljetter, kunde på kontoren återfå sina penningar.

På eftermiddagen var utsatt följande manifest:

D.r PLACIDO dell Ordine di S. Benedetto della Congregazione Camaldolese, del Titolo di S. Croce i Gerusalemme, della S. R. C. Prete CARDINAL ZURLA, della SANTITA DI NOSTRO SIGNORE Vicarie Generale, della Romana Curia, e suo Distretto Guidici Ordinario ec.

Si ordina ai Superiori di tutte le Chiese di quest' alma Città, che facciano dire la Colletta pro *Pontifice infirmo*, e che i Superiori delle Comunità Religiose facciano pregare per la salute di SUA SANTITA.

Questo di 9 Febbraro 1829.

D. Placido Card. Vicario.

Luigi Arcivescovo di Calcedonia Segretario.

Kort derefter befanns utsatt ännu ett annat manifest af samme kardinal-vikarien, som begyntes på samma sätt och innehöll sedan:

Si ordina ai Superiori di tutte le Chiese di quest' alma Città, che facciano dire la Colletta *pro infirmo Pontifice, morti proximo,* ritrovandosi la Santità Sua per divina disposizione in tale stato, e che le Comunità Religiose facciano pregare il Signore per il medesimo.

Questo di 9 Febbraro 1829.

D. Placido Card. Vicario.

Luigi Arcivescovo di Calcedonia Segretario.

Nu påstås, att vid Ave Maria var påfven ännu icke död. Hvad som föregår eller nyss föregått inom Vaticanens murar, vet man icke ännu.

Hohenhausen har tagit afsked af oss på S. Claudio. Han reser i morgon bittida. Jag har skrifvit med honom till ministern Lagersvärd i Florens.

Den 10 *Febr.*

Den helige fadren Leo XII afsomnade först i dag kl. 9 förmiddagen. Vaticanen hvimlade af folk och Petersplatsen af vagnar och hästar. En stund efter påfvens död framträder kardinal Decano till liket och sönderslår med en hammare *L'anello pescatorio* (Fiskarens insegel), som sitter på påfvens finger. Alla kardinaler, som varit vid dödssängen närvarande, gå sedan ut hvar för sig, icke tillsammans, på det ej någon rangordning må komma i fråga. De äro nu alla kandidater till den påfliga kronan, och ingen är först, ingen sist. Men Cardinal-Camerlengo, *Galeffi,* tager nu jemte trenne andra kardinaler regeringstömmarna. Det berättas äfven, att sedan påfven är utan tecken till lif och af läkarne död förklarad, ropar honom Cardinal-Camerlengo trenne gånger, och om han då ej svarar, som naturligt är, slår han honom med en hammare på båda tinningarna.

Två timmar efter Leo XII:s död voro redan satirer öfver honom i omlopp. Jag hörde nyss upprepas en, som lyder sålunda:

1) «Tre disgusti c' hai fatti, oh Padre Santo!
D'accettare il Papato: viver tanto:
Morir nel Carneval, per esser pianto.»

Jag erinrar mig hvad en Trasteveriner sade, då den nyss aflidne påfven första gången såsom Sovrano visade sig på andra sidan Tibern. När mannen tillspordes af en annan Trasteveriner, som stod honom nära och tillika med honom nedstörtade på knä, då påfven for förbi: «hvad tycker du om honom? «Come ti pare il Santo Padre?» svarade han: «E' come un limone: è giallo fuori e aspro dentro.»

Klockan 21, d. v. s. kl. 3/4 till 3, klämtas i dag trettitre slag på Capitolii stora klocka, i anledning af påfvens död, och mannen, som klämtar, erhåller en scudo för hvarje slag. Efter denna dag innesluta sig kardinalerne hemma i sina hus och visa sig ej utom porten på tre dagar.

Det säges, att Leo XII sagt vid sitt uppstigande på thronen, «att inom fem år ville han göra Romerska folket lyckligt.» Nu menar folket, att han riktigt höll ord; ty han dog efter fem års regering. — Bland de förordningar och lagar, han infört och utgifvit, är en, som i synnerhet väckt mycket missnöje, den så kallade *Cancelletto:* förbudet att sälja vin a minuto i glas på andra ställen, än der man äter tillika. Förordningen är löjlig; ty den kan eluderas. Nu säga Romarne:

2) Bugierarti, o Papa benedetto,
Sei morto senza levarci il cancelletto;

och omtala, huru påfven efter sin död vill smyga sig in i himlen; men det går icke an; ty S. Peter har satt före en Cancelletto. — *Leo XII* hade regerat 5 år, 4 månader och 13 dagar och således endast 10 dagar längre än den gamle, kraftfulle *Sixtus V.* Han hade varit skön i sin ungdom och mannaålder samt väckt *Pii VI:s* uppmärksamhet just genom sin fägring; ty denne påfve var en stor älskare af sköna ynglingar. Nu, på sin ålderdom, var han ganska affallen, gulblek och förtärd, med nedfallen näsa; men hans resliga gestalt tog sig godt ut när han gick. Den drägt, som bäst klädde honom, var hvita *Sottanan,* med purpur-*mozzettan* och guldbroderad *Stola.* Ännu före påfvens afsomnande begaf sig, som man säger, favoriten *Fumaroli* sin väg, och for troligen af till Venetianska området, der han redan lärer ega betydliga gods. Nu är han för slug att komma tillbaka.

Den 11 Febr.

Sedan påfvens lik blifvit öppnadt, fördes det på aftonen ned i Sixtinska *kapellet,* inom gallerdörren, som tillstängdes, men hvarigenom man hela följande dagen kunde se det. Det låg på en upphöjd bårställning, omgifvet af 20 stora brinnande vaxljus och af fyra vakthafvande nobel-gardister och tvenne Schweitzare. Det var klädt i Sottana, Mozzetta och Stola,

med röd sammetsmössa. Men Augustiner-munkar sutto på bänken omkring och läste med hög röst.

Den 13 *Febr.*

Klockan 12 middagen nedfördes det i högtidlig procession från Sixtinska kapellet till Peterskyrkan genom Scala di Constantino. Ett silfverkors bars förut, och kardinaler omgåfvo liket, som några ögonblick stod nedsatt på en bårställning i kyrkan, omgifvet af vakt och brinnande vaxljus. Af påfliga chören sjöngos några strofer, hvarefter den döde påfven, som hade en gyllene biskopsmössa på hufvudet, infördes i *Cappella del Sagramento*, till höger i kyrkan och midt emot Cappella del Coro. Jag anmärkte, att påfven, i motsats mot andra lik, bars med hufvudet först in i kyrkan: och så är seden. I kapellet blir han stående, med fötterna tätt invid gallret, i tre dagar. Jag träffade *Ravaglia* och *Maggiorotti* i kyrkan, som ansågo säkert, att ingen theater kommer att öppnas.

Den 14 *Febr.*

Man är i Peterskyrkan sysselsatt med den stora katafalkens uppförande. Genom vakten kom jag med mycken möda fram till gallret vid kapellet, för att se påfven litet närmare. En mängd af folk strömmade till och ifrån. De fleste kysste den helige fadrens fot, och bland dessa såg jag flera välklädda fruntimmer. Många påstå, att hans ansigte är öfverdraget med en vax-mask. Måhända är han något målad i synen; men anletsdragen äro alldeles hans egna, ehuru af döden vanställda. En mask hade väl varit litet mera smickrande till lineamenterna. Jag tror, att han ingen mask har. Kapelldörren är läst. Nobel-gardet gör vakt. Munkar sitta bakom på bänkar.

Soldaterna i Rom gå nu med omvända gevär. I processionen bära garderne cypressqvistar i sina hufvudbonader.

I går såg jag Cardinal-Camerlengon åka från *S. Peter*. Han helsades af folket. Schweitzer-vakt omgifver hans vagn, och framför rider en sorgmarskalk, med trekantig hatt och svart flor öfver axeln.

Den 15 *Febr.*

Ännu tvenne små satirer i anledning af påfvens död:

3) Il di dieci in conclusione
E'successo un caso raro:
Un fierissimo Leone
Venne ucciso da un somaro.

---

4) Già l'alma di Leon da corpo uscita
Volava a ricercar più bella vita,
E giunta in cielo domandò l'ingresso,
Ma tanto onore non le fù permesso;
Perchè Pietro avea posto per dispetto
In quella Santa porta il Cancelletto.

I dag hvimlade hela Petersplatsen och den gigantiska kyrkan af folk. Efter Ave Maria nedlades påfvens lik i sin kista och nedfördes i den graf, der Pius VII legat.

Den 16 *Febr.*

Och åter ett litet satyricon om den döde påfven:

5) La morte di Leone
A un Chirurgo s'impone;
Ma tutta Roma ne conviene,
Che il Chirurgo abbia operato bene.

Jag har afskrifvit satiren, sådan jag fick den, ehuru den egentligen hvarken är poesi eller meter. Nästan bättre är följande, och som ordlek rätt qvick:

6) **Fra il *Tizzo* e il *Fumo***
Leone non vedeva più lume.

De båda understrukna orden syfta på Leos tvenne favoriter: Tizzoni och Fumaroli.

Ehuru jag så länge hört Italiensk theatermusik och så ofta tjusats af de sköna melodierna, som i Boccabadatis, Davids och Rubinis sång upphöjas till ett gudomligt passionens språk, fann jag denna afton med stor fröjd, att jag derföre ej upphört att älska den sublima, stilla, enkla andakt, som råder i den herrliga *Palestrinas*, i *Händels* eller till mindre grad i *Allegris* och *Vittorias* choralmusik. Hos geheime-rådet *Rehberg* hörde jag stycken af dessa mästare fyrstämmigt uppföras, visserligen med ofullkomlighet, men med kärlek, och kärleken öfverskyler många brister. Hans båda döttrar sjunga, och grefve *von Arnims* fru, som var der med sin man, sjunger också; de hafva icke Italienska, fulla englastämmor; de ha Tysk-torra nödhjelpsröster, och allt är bra, så länge de låta bli den Italienska operamusiken; ty den äro de icke mäktiga. Preussiske ministern *Bunsen* var der med fru, den migränkranke professor *Boch* och den torre professor *Gerhard* samt den fadde målaren *Eggers*. Preussiske ministern bjöd mig till sig på soiré till följande aftonen.

Konungen af Baiern kom på morgonen till Rom och bor på *sin* sköna Villa Malta. Jag afundas honom icke sin krona och sina penningar — men Villa Malta — — —

Den 17 *Febr.*

Soiré i Palazzo *Caffarelli* vid Capitolium hos Preussiske ministern. Musik som förra aftonen. Många Tyskar och Tyskor.

Den 18 Febr. gjorde jag en tur med W—g öfver *Ponte Molle* och sedan vägen fram under *Monte Mario* på andra sidan Tibern till Petri kyrka, der den stora katafalken håller på att bli färdig.

Konungen af Baiern hade på förmiddagen besökt Thorvaldsen i hans studium, och der utnämnt honom till kommendör af Baierska Merit-orden, samt egenhändigt lemnat honom dekorationen, med detta uttryck: «So wie man den Helden auf den Kampfplats zum Ritter schlägt, so will ich den grossen Künstler in seinem Studium belohnen.» *Wagner* hade äfven på morgonen blifvit utnämnd till riddare af samma orden.

Tyska konstnärerne vilja ge konungen af Baiern en fest och en middag. Det förefaller mig, som när Smålänningarne i Upsala utarmade sig, för att ge Tegnér en stor måltid. Några pojkar stå i spetsen derför. Bröderna Riepenhausen ha ännu ej blifvit tillsagda derom. Dessa odrägliga, stinkande, skäggiga Tyskar, som klockan 12 på dagen fylla borden på *Lepre*, kunde använda sina Scudi bättre än att ge fester åt en konung.

Vidare om den afsomnade helige fadren! I dessa dagar hafva några satirförfattare, säger man, blifvit arresterade. Men satirerna löpa lika friskt omkring. Här ännu några prof:

7) Principi! a cui la Porpora le sagre membra adorna
E' tempo ormai, che alziate le venerande corna,
Prima di un Papa scegliere, di chiudervi in Conclave,
Roma vi prega togliere un male che le è grave:
Tutto il Sinedrio infame, che circondò Leone,
Fumo Calabria e Tizzi sian posti in prigione,
E rendan stretto conto dell' oro mal percetto
Per strade, piazze, e fabbriche, per San Giovanni e Ghetto.
Togliete ai Regicidj, vestiti in nero ammanto,
La pubblica istruzione, che vi può nuocer tanto.
Hanno le stesse massime, ritengono per guida

E occultamente adorano quel Padre Malagrida
I riti Malabarici vi siano ai esempio:
Agli Idoli son pronti di dare incenso e tempio.
Ai Vescovi conviene la pubblica istruzione
E non ad avvoltoj con unghie di Leone.
Dateci un Papa in fine, giusto, erudito e santo,
Che ripari al male, che gli altri fecer tanto.

---

8) Leon qui giace. Eresse inutil Porto:
Di due ladroni ha favorito il furto:
Di niuno in cor, di tutti in culo è morto.

---

9) — — — — — — — — — — — — — — — *).

---

10) Che il Carnevale non siasi, è fatto con ragione,
Poichè lo fecer tutti, quando schiattò Leone.

---

11) Dilexit Gallos Leo, Galli ipsumpque vicissim;
Illius ast mortis Gallia causa fuit.

---

12) Conclave in Carneval! Che cosa bella!
Dovranno fare il Papa con Pulcinella.

---

13) ***Dies illa*** . . . .
Sullo spirare del gran Leone
Cessò il disordine, la confusione.
Roma di giubbilo briato avria
Se la sua morte succedeva pria;
Ma al Carneval gran danno fece,

---

*) Den af författaren i hans journal antecknade satiren N:o 9 är till sin beskaffenhet sådan, att den ej gerna här kan återgifvas, om man vill undvika kollision med vår gällande tryckfrihetslag.

Per cui di gioja fù pianto in vece.
Par che a dispetto così morendo
Abbia egli operato come vivendo;
Ma grazie al cielo! noi siamo in porto;
Più non pensiamo a lui, che è morto.
La Compagnia del buon Gesù
Preghi per lui, che amante fù,
E la protesse a danno altrui.
Ora sospira, che è morto Lui,
E a chi lo piange, so che ha promesso
Cento monete dargli in appresso;
Ciò non ostante niuno ha trovato
Che di un tal premio si sia curato:
Per cui piangendo afflitta e mesta
Par che abbassata abbia la testa.
Piange con essa il Calabrini,
Che Marchesato e gran qvattrini
Sotto Leone allora fece
In modo forse che nè anche è lece.
A questi appresso Tizzoni viene,
Piange quel male, che ha fatto bene.
Egli, che in catedra leggi ha dettate,
In ricompensa ebbe fischiate.
Ma in più che smania è Fumaroli,
Che con raggiri, trappole e doli
Dal gran Leone tutti approvati,
Sospirar fece gran sventurati.
Da prepotente Soverchiatore
Operò sempre quest' impostore:
Or che si vede solo e relitto,
Ben ravvisando il suo delitto,
Fuggì da Roma da tutti inviso,
Temendo forse d'essere ucciso.
Per Dio sagrato se lui ci torna,
Gli romperemo certo le corna,

E se non rende ciò, che ha rubato,
Pace non speri per Dio sagrato.
Con essi piange il buon Tizzoni,
Che mal non fece prendendo doni:
Piangono in somma i favoriti,
Che furono pochi, ma bene arrichiti.
Ridono altronde altri sgraziati,
Che senza numero son rovinati,
E insiem con questi riderò anch'io,
Grazie rendendo al Sommo Iddio,
Che alla fine ci ha liberati,
Dai duri lacci, ch' Egli ha spezzati.

---

14) Da Scarpa a Roma venne
E diventò stivale
Il celebre Tadini,
Cerusico papale.
Quel Prince vita diedegli
E più felice sorte,
Ed ei, perché asinissimo,
Gli accelerà la morte.

Denna ordlek öfver påflige kirurgen *Tadini* hvilar på dennes härkomst från *Scarpa,* en ort i Sabiner-landet. Den är något krystad, men upptages för att komplettera samlingen.

Den 20, 21 och *22 Febr.* firades i Sanct Peter eseqvierna efter påfven Leo XII. En stor katafalk reste sig i pyramidalform upp emot hvalfvet i den präktiga kyrkan, och omgafs af fyra ofantliga kandelabrer, fullsatta af brinnande vaxljus. Den första sidan emot dörren hade påfvens bröstbild i medaljong, hvarunder stod:

LEONI
Duodecimo
Pontifici Maximo
Qui Religione, Justitia,
Liberalitate, Constantia
Decessorum Pontificum Virtutes
Romæ atque Orbis universi Bono
æmulatus est.

Derunder syntes en likkista, hvarpå stod: *Leo XII. Pont. Max.* Denna sarkofag omgafs af tvenne bilder: *rättvisan* och *religionen.* Ofvan påfvens namn hängde en krans. På samma sida under alltsammans en målad basrelief, föreställande påfven *Leo,* då han under heliga året öppnar la porta Santa. På motsatta sidan syntes en gruppering af kyrkans emblemer, samt derunder en annan målad basrelief, föreställande påfven Leo, som sitter, och för honom knäfaller en embetsman, med ett dokument i handen, troligen något motu proprio eller ett förordnande till jesuiternas förmån. På de öfriga båda sidorna långa inskriptioner, i hvilka omtalades påfvens förtjenster och hans fyra hufvuddygder. Öfverst på katafalken stod *religionens* bild. Det hela var stort och gjorde effekt; men kandelabrernas form var ej i bästa smak. De voro för stora och grotteska. Alla tre dagarna hölls mellan 10 och 12 messa för kardinalerna i *Cappella del Coro.* Efteråt utdelades vaxljus åt folket, som trängdes grufligt. Den stora kyrkan var af menniskor alldeles full, och Petersplatsen var nästan så hvimlande, som under heliga veckan.

Den 23 *Febr.*

Hela tiden bortåt har konklaven tillredts i Qvirinalpalatset. Den långa flygeln, som sträcker sig åt *Quattro Fontane,* är försedd med barrikader vid båda ändar, och i den äro kardinalernas celler inredda, hvar och en bestående af tre, fyra

små rum. Alla hafva sin ingång till höger i en lång korridor, och kardinalens namn står skrifvet öfver yttre dörren. Den ena lokalen har ingen gemenskap med den andra. Alla ha sina fönster utåt gatan, och cellerna upptaga tvenne våningar. *Sixtinska kapellet*, der scrutinierna ske, kunde ock beses dagarna förut, jemte cellerna. Dock var der ingenting särdeles att se. Oaktadt jag hade skrifvit till Cardinal-Camerlengo *Galeffi*, och hade erhållit fem biljetter, var jag dock ej derinne, men jag känner lokalen och kapellet förut.

I dag kl. 4 på eftermiddagen tågade kardinalerne, åtföljde af sina konklavister och företrädda af Servitori samt omgifne af Schweitzer-vakt, mellan leder af militär, från kyrkan *S. Silvestro* in i sina celler i Qvirinalen. En ofantlig folkmängd höljde *Monte Cavallo*. Alla balkonger, tak och balustrader voro sirade dels af sköna damer i prydliga grupper, dels af svarta prester, som i sina hattar och kåpor liknade en här af uppflugna kajor, dels af djerfva pojkar, som skydde ingen höjd och ingen fara, för att komma högt upp och gapa. Det var en präktig anblick. Jag såg prinsessan *Ercolani*, *Rehbergska* familjen och flera bekanta damer, på altanen utanför Palazzo *Colonna*. Ur trädgården utkom äfven *Talbot*, den rike grefven af Shrewsbury, Engelsk lord, som nu bor i Palazzo Colonna, jemte sin familj, för att åskåda processionen. Vackert var att se kardinalerna i sina röda mössor med hvita *mozzetti* af fint skinn, företrädda af korset, nedtåga från trappan. Kardinalerne *Bernetti* och *Vidoni* gingo ej i processionen, den förre hindrad af gikt, den senare af ålderdomskrämpor. De begåfvo sig till konklaven förut i vagn. Efteråt gingo canonici och läste i öppna böcker. — Ett stort, blått moln kom upp och hotade med regn; men det drog sig vördnadsfullt tillbaka för den heliga skaran, och ingen droppe föll.

Den 25 *Febr.*

Den gamle, rike, beryktade bankiren *Torlonia*, Duca di

Bracciano, afsomnade i dag uti sitt palats vid Piazza di Venezia. Han sörjes icke mer än den döde påfven.

Den 26 *Febr.*

Klockan 12 på dagen föres kardinalernas mat in i konklaven. Främst gå tvenne betjenter med stafvar, derpå andra tvenne, hvilka bära på tvenne stänger ett med lås försedt skrin, öfverklädt med siden och på locket prydt af kardinalens vapen. Deri är middagsmaten förvarad. Derpå komma tvenne kardinalens vagnar, i hvilka åka de så kallade *Dapiferi*, och kring hvilka gå svartklädda kammartjenare och betjenter i livré. I denna ordning intåga de i Qvirinal-palatset.

Den 27 *Febr.*

Il Duca *Giovanni Torlonia's* lik var utställdt i hans sköna palats. På en svart, broderad tapet låg det på golfvet, endast med ett hyende under hufvudet, klädt i svart drägt, med dekorationer och i stålvärja, hvarpå venstra handen hvilade, samt trekantig hatt med hvita plymager omkring. Endast påfven och kardinalerne få ligga på hög paradsäng. Stor folkträngsel för att se den rike *skinnaren*, hur han såg ut som död. Han syntes ganska allvarsam: ansigtet var föga förfallet. Tvenne stora kandelabrer med vaxljus brunno, ett vid hufvudet och ett vid fötterna. Vakt omkring och munkar som läste. Jag vandrade genom galleriet, som är rikt och vackert. De fyra Venetianska vyerna af *Canaletti* äro präktiga.

Den 1 *Mars.*

Samma Torlonias lik i kyrkan *S. Pantaleo.* Sorgmusik och messa. Hela kyrkan svartklädd och eklärerad. Samma tid var en skön exposition af sakramentet i kyrkan *S. Lorenzo in Damaso* vid *Piazza Cancellaria.*

På eftermiddagen sjöng *David* i *Cappella del Coro* i Peterskyrkan. Midt emot, i *Cappella del Sagramento,* var *il Venerabile* exponeradt, hvilket hvar tredje dag sker der, så länge konklaven varar. Denna exposition skiftar emellan *S. Peter, S. Giovanni in Laterano* och *S. M. Maggiore.*

På morgonen talade man om att påfven var vald. Mycket folk strömmade till *Monte Cavallo;* men då man slutligen såg röken hvirfla upp ur pipan, mumlade många: «Oh! non è vero!» och gingo hem igen. Denna rökning, då voteringssedlarna uppbrännas, kallas *la Sfumata.* Man spår nu en lång konklav. Det säges, att kejsaren i Österrike vill ha sin bror, erkehertigen och kardinalen *Rudolf,* till påfve. Frankrike vill naturligtvis icke och ej heller kardinalerne.

Den 6 Mars.

Folkmassan var redan i rörelse, emedan den hade hört ett rykte, att kardinalen *de' Gregoria* var med 26 röster vald till påfve.

Den 7 Mars väntade den att få höra påfven proklameras på Monte Cavallo, och stod der troget i stora flockar och väntade; men det fatala, tillmurade fönstret slogs icke ned, utan det begynte snart *röka* ur pipan, ett säkert tecken, att ingen påfve var vald.

Utdrag af ett bref till K. A. Nicander.

Klockan 1 eftermiddagen den 31 Mars 1829.

Just nu small det på S:t Angelo, och uti ett infamt regnväder med storm få vi veta att *påfven är gjord.* Jag sprang upp på Monte Cavallo och fann det igenmurade fönstret öfver

ingången till Qvirinalen öppnadt med ett temligen stort hål. Monte Cavallo var full af folk, alla bärande sina kulörta paraplyer, som såg vackert ut. Kardinal-dekanus utträdde och förkunnade att kardinalen *Castiglione* vore vald till påfve under namn af *Pius VIII*, hvarefter dokumentet kastades ut bland folket, under en lång handklappning. Han är 68 år gammal och sjuklig. Man påstår att han afsagt sig värdigheten flera gånger och slutligen gråtit.

A. C. W—g.

Resan till Venedig.

(Utdrag ur det Italienska manuskriptet af **.)

Författaren har här börjat föra sin dagbok på Italienska språket under mer än en månads tid. Den innehåller nu dels alltför allmänna underrättelser, dels för mycket enskilda biomständigheter, att här medgifva annat än ett utdrag. Vi vilja blott i korthet redogöra för fortgången af hans resa:

Den 17 Mars fortsatte förf. öfver berget Somma sin resa till *Spoleto* och derifrån vidare, genom en förtjusande dal, till *Foligno*. «Hvita boningar» — säger han — «äro här i öfverflöd strödda mellan olivskogar och vingårdar; pittoreska byar smycka kullarna; urgamla torn betäcka klippornas spetsar, och i fonden af denna så sköna och rika naturtafla upptäcker man bergens blåa kedja.» Den af Virgilius besjungna floden Clitumnus har här i grannskapet sin källa. Här kring flodens vagga var det ej tillåtet för andra att fiska, än för slägtingar till påfven Leo XII; men deremot ett par steg derifrån fick hvem som helst utlägga sina nät. «Hvilken stor nepotism» — utropar förf. — «hvilket skönt monopolium!» — I Foligno hvilade han öfver natten.

Den 18 Mars fortsatte han, genom den sköna, bördiga nejden, sin färd till *Perugia,* sedan han lemnat *Assisi* på höger hand i bergen, och ännu en gång passerat Tiberfloden. Efter att hafva besett Perugias präktiga kyrkor, gallerier och öfriga märkvärdigheter, färdades han samma dag ytterligare 15 (Italienska) mil till *Magione,* och derifrån, följande dagen, till fots förbi *Trasymene*-sjön, ofta i samtal med landtfolk ur nejden, som ej visste stort till hvarken Hannibal eller Flaminius. Vid *Ossaja* passerade han Toskanska gränsen, och höll på morgonen af sin egen födelsedag, den 20 Mars, till fots sitt intåg i Petrarchas födelsestad *Arezzo.* Natten tillbragtes i den vackra Arnostaden *Incisa.* Dagen derefter, då morgonen förgyllde Apenninernas topp, återsåg han Florens.

Här fick han denna gång blott dröja en enda dag. Det var påkostande. I sällskap med Byström genomgick han ännu en gång de rika konstskatterna i Palazzo Pitti, stod ännu en gång i beundran framför den herrliga kathedralen, och tillbragte i ministern Lagersvärds familj en angenäm afton.

Den 22 Mars bröt han upp till *Bologna,* dit han följande dagen ankom, efter ett uselt nattherberge i *Cava di Petra mala.* Härifrån skref han till en vän i Rom, på en flytande Italienska, ett bref, fullt af innerlighet och värma, af glödande poesi och brinnande återlängtan till den *eviga staden,* «the City of my soul,» såsom Byron kallade den. — Till den 26 Mars dröjde han denna gång i Bologna, der han, gemensamt med sin reskamrat Byström och en annan der vistande Svensk, kammarjunkaren Röök, nu såg om Pinakotheket, kyrkor och palatser, samt en afton på l'Accademia di Musica fick höra *Grisi* — då ännu i sin första blomning — sjunga såsom Sinaide uti Rossinis *Moses.* Hon föreföll honom — säger han — då hon sjöng, såsom den heliga Cecilia sjelf.

Författarens väg gick nu vidare till *Ferrara,* der han, bland annat, besökte Ariostos boning och Tassos fängelse i Sant Annas hospital. På muren i det mörka, dystra, fuktiga nästet läste han med stora bokstäfver namnet *BYRON.* I bi-

bliotheket såg han, bland andra dyrbara manuskripter (t. ex. Ariostos af Orlando Furioso och Guarinis af Il Pastor Fido), äfven ett prydligt exemplar af Gerusalemme liberata, skrifvet och korrigeradt af Tassos egen hand. För sångaren af *Tassos död* — hvilken helig relik! — Öfver Rovigo fortsatte han nu resan till *Padua,* och vidare, längs Brentas sköna stränder, till Fusina, der han emottogs af den gondol, som, efter en timmas fart, ljufligt vaggade honom fram till den på Adrias böljor simmande staden, la bella *Venezia.* Anblicken af den, framför allt af Marcus-platsen, väckte hos honom den lifligaste hänryckning: «Den har gjort på mig ett evigt, djupt, sublimt intryck: — ännu kan jag icke skrifva någonting,» yttrar han första qvällen i sin dagbok. Det var den 28 Mars.

I nära en månads tid (till den 25 April) lefde han nu i Venedig. Hans dagbok innehåller öfver dess palatser och konstsamlingar mången utförlig skildring, som dock sällan, till stil och plan, skiljer sig från dem, hvilka i en vanlig *Itineraire* stå läsaren till hands. Man möter sällan någon tafla; han har blott uppdragit konturerna; blott tecknat sig till minnes, hvad han i en framtid ville utföra. — Ofta hörs han klaga öfver det envisa regnet, som hindrade honom att njuta det yttre lifvet så, som han ville, öfver fastan, som stängde till *la Fenice,* Venedigs förnämsta theater, o. s. v. Snart måste han nu äfven skiljas från sina begge landsmän (Byström och Röök), blef ensam, kom i ekonomiska bekymmer, litade på menniskor, som drogo sig undan honom, så snart de märkte att han behöfde hjelp, och fann den slutligen hos — en Italiensk värdshusvärd. Emellanåt skref han på sin novell: *den siste Foscari,* och utgöt hela sin själs poesi i den sköna sång, som läsaren känner ur hans Hesperider: *Den heliga veckan i Venedig* eller *Afsked till Italien.*

De *Armenianska* munkarne på den lilla ön *San Lazaro,* verldsbekanta för sin språkkunskap, hade åt Nicander, som med dem kom i förtrolig bekantskap, uppdragit att göra en *Svensk* öfversättning af den Armenianska bön, som från deras

ryktbara tryckeri utkommit på alla möjliga språk och dialekter. Han uppfyllde deras önskan, läste sjelf korrekturet på sin öfversättning, erhöll flera vedermälen af de Österländska fädernas aktning och tillgifvenhet, och dedicerade slutligen till dem en Italiensk sonett, som, jemte den här nedan följande Svenska öfversättningen, ännu finnes i det Armenianska biblio-theket på ön San Lazaro. — Med denna sonett skiljes nu äfven läsaren från Venedig och Italien. Det är på färden derifrån tillbaka åt Tyskland, som författaren återträffas, sjelf talande i sin ånyo på modersmålet förda dagbok.

Till Armenianska fäderna
på ön S. Lazaro.

En dag bland Österlandets palmer grydde
Den helga tron, som morgonstjernan ren;
Naturen klädde hon i himmelskt sken,
Och lifvets gåta hon för menskan tydde.
Men då kom öknens folk, som ljuset skydde:
Af templen lemnades ej sten på sten:
Den halfva månen blänkte från moskén —
Då var det natt — och tron till Vestern flydde.
Mot Adrias kust hon flydde till en ö:
Der bor hon trygg, o fäder, än bland eder:
Med nytänd kraft hon klara strålar breder.
Det ljus, som är af Gud, kan icke dö;
Dess helga flamma, närd af edra händer,
Till Österlandets palmer återvänder.

NIONDE BOKEN.

TYSKLAND.

— — — — Det är ej längesedan,
Som jag stod upp ifrån naturens bord,
Det rikaste, det yppigaste bord,
Som af naturen dukas upp i Södern,
Och, än ej mättad af dess läckerhet,
Steg öfver Alperna hit ned — och fann
All ting så magert, saftlöst och så torrt.

Tyskland.

Genast vid *Pontebba* (Pontaffel) kom Tyska språket i gång. Landet är bergigt, med kornbesådda sluttningar emellan, granar i öfverflöd, beskedliga menniskor med trinda, rödblommiga fysiognomier. Så genom hela *Kärnthen*. Man är *ur* Italien: det ser jag på naturen: det känner jag på luften, det hör jag på menniskornas språk.

Vid *Arnoldstein* står ett kapell vid vägen. Under en målning på yttre muren står följande att läsa:

> «Otto Arbogast Graff in der Lippe und Helmenhorst
> Fallt vom Pferd und ward am ganzen Leib zermorst.
> Bleibb doch bei Gottes Gnaden in gutem Wohlstand,
> Sagt Christo Dank mit einem schönen Messgewand.
> Ist geschehen im Jahr 1532.»

Målningen föreställer huruledes grefven faller af hästen och omgifves af sina bestörta följeslagare.

På andra sidan ingången till kapellet är en motsvarande målning, föreställande ett underverk med några fäkreatur, som, förskräckte af ett sken från himmelen, falla till marken. På ena sidan *der Graf*, på andra sidan *das Vieh!*

Qvinnorna i *Kärnthen* bära stora, slokiga karlhattar, som se rätt stygga ut.

Werther-See följer man ända till grannskapet af *Klagenfurth*. Sjön är ingen Lago maggiore, men han är lustig att påse, i synnerhet i solsken och torka.

I *Klagenfurth*, hvarest finnes en af de betydligaste klädesfabriker, tillhörig bröderna *Moreau*, samt på stora torget en fontaine med en ofantligt stor, gapande drake och en liten Hercules, hvilade vi öfver natten.

Den 27 April fortsattes resan in i *Steyermark*. Der finnas många jernverk, liksom i *Kärnthen*, samt stora, starka hästar. Vid *Klagenfurth* och i nejden deromkring bära qvinnorna granna guldtygsmössor, som ofta kosta 70 à 90 floriner. Vid *Judenburg*, der herr Ober-Lieutenant *C. von Steininger*, som for med oss från *Klagenfurth*, kysste en hel skara af kamrater, passerade vi floden *Mur*. På höjden af *Simmering* står gränsmärket mellan *Kärnthen* och *Steyermark*.

Då man kommit utför denna höjd blir vägen jemnare och landet flackare. Den följande natten sof man, liksom den första, i diligensen.

Den 28 April. En liten frukost kl. tu om natten vid *Bruck*. Och sedan fort framåt genom *Neustadt*, hvarest är en vacker invalid-inrättning för förtjenta officerare. Nätta hus på ömse sidor om vägen, der de bo för lifstiden. Hvarje hus har sin egen lilla trädgård.

Neudorff är sista stationen. Vid *Die Spinnerinn am Kreuz* har man stor och skön utsigt öfver Wien och dess omgifningar; men det var redan skumt och af detaljerna gick mycket förloradt.

In i staden kom jag genom *Marleindorfer-Thor*, klockan nära 9 om aftonen: tog in tills vidare på *Erzherzog Karl*, sedan jag förgäfves sökt rum på *Matschackerhof* och *im Schwan*. Många dagar vill jag likväl icke betala 1 flor. 36 kreuzer om dagen för mitt rum.

Den 7 Maj. I dag har jag vandrat ut genom *Burg-Thor*, gått Glacis'n ända framåt, rundt omkring halfva staden, och in igen genom *Rothen Thurmer-Thor*. Den andra hälf-

ten sparade jag till en annan dag; ty det förskräckliga stoftet, som alltid i blåst rasar omkring och i Wien, gjorde mig en längre vandring omöjlig. — Hvad jag här ser, är allt så pyntadt och modernt och nätt, men opittoreskt och smått, att jag ej stort bryr mig derom. Men theatrarna äro mig kära.

Den 9 Maj. I dag har jag besökt den sköna *Schwarzenbergska trädgården,* som är öppen för lustvandrande. Jag såg äfven den vackra *blomster-expositionen* i orangeriet, som i morgon tager slut. I rik blandning skimra der de vackraste in- och utländska blommor. Trädgården, som sträcker sig från det praktfulla palatset fram emot och till en del på sidan af *Belvederes lustgård,* har sköna, nu blommande kastanjealléer; fruktträden stå insnöade af blommor och den bjerta majgrönskan fägnar ögat, liksom fåglarnes muntra qvitter fägnar örat. Men så snart man träder derut på glacis'n igen, har man den pinande vinden och det försmädliga dammet igen, som hvirflar och far och slår en syndare i synen. Wien är en riktig tummelplats för sand och damm. Det är en stoftets stad.

Mellertid roa sig invånare och främlingar nu i Maj månad på hvarjehanda sätt. Fem theatrar gifva dagligen dramatiska representationer af alla slag, ända från *Wallenstein* och *Maria Stuart* till *Dreyssig Jahre aus dem Leben eines Lumpen.* I Praterns Circus Gymnasticus hålla konstridare sina spektakel: i *Leopoldstadt* musiseras om qvällarna och promeneras i en illuminerad trädgård, och i gnistrande fyrverkerier framställer man doktor Faust's lefverne och ändalykt. På en af *glacis'erna* visas alla dagar en *Diorama* af Neapel, — o! det herrliga Neapel, dit alla mina tankar strömma såsom gråtande floder, och der nu våren utbreder sin oförlikneliga prakt och färgglans öfver den elyseiska naturen. Jag vet ej en gång om jag vill gå och se den efterapade taflan af det oefterhärmliga. — Promenaden härs och tvärs i Pratern, i Augarten, i Belvedere, i Schwartzenbergska trädgården, buller och vagnar, och grannlåtssaker utan all ända i de rikt

utstofferade bodarna *am Graben*, der stora silfverbeslagna pipor, både turkiska och christliga, bernstensmunstycken, käppar, snörlif, fruntimmershattar, bomullskalsonger, färdiggjorda petit maitre-kostymer, porträtter af kejsar Franz och hertigen af Reichstadt och af David och Devrient, hvilken gjort furore på theatern an der Wien, såsom *Franz Moor*, utsigter af Schweitz och Italien och Wien och Prag omvexla med guld och silfver och juveler. Inga handlande hafva hängande skyltar och ingen handtverkare har en sådan, utan alla låta måla ofta allegoriska föreställningar, betecknande deras metier, jemte deras namn, ofvanför dörren. En verklig luxe röjer sig i dessa sinnebilder, och den ene täflar med och söker att öfverträffa den andra i en rik och smakfull anordning af sina varor. Jag går temligen kall förbi alla dessa tomma herrligheter. Ingenting har jag att köpa för, och få saker skulle jag önska att köpa. Den ringa penning jag kan ge ut använder jag hellre till någon varaktigare njutning: jag ser hellre m:me *Schröder* och *Korn* och *Anschütz* och *Esslair* i deras stora roler, än jag samlar på mig lapprisaker, som glänsa och reta vederbörande tullsnokars nyfikenhet i de städer jag måste passera på hemresan.

Den 16 *Maj*.

Redan klockan half nio i går morgon satt jag med *v. Hubert*, efter en utvandring genom borgen och genom *Volks-Garten*, i den täcka *Paradies-Garten*, som ligger till höger om borgen, innan man passerar *das Burgthor*. Der drucko vi vårt kaffe och rökte vår pipa i den sköna morgonstunden, under de unga, halft utspruckna acacieträden, och hörde på den klingande musiken. Framför oss, bortom glacis'n, sågo vi ut öfver *Leopoldstadt*, der *Auerspergska palatset*, bebodt af *Gustaf*, nu kallad Prins af Wasa, vänder façaden emot oss. I fonden synas bergen, hvilka på afstånd draga sin cirkel omkring Wienerdalen. Derefter vandrade vi ett stycke fram på

die *Herren-Gasse,* veko af till venster och kommo på *Wallner-Strasse,* der jag betraktade det palats, nu tillhörigt bankiren *Geymüller,* hvarest *konung Carl Johan,* såsom Franska republikens sändebud, uthängde den revolutionära fanan. Redan klockan half 10 sutto vi i en *Gesellschaftswagen* på *Neuen Markt,* för att afgå till *Schönbrunn* och *Hietzing:* och i den väntade vi en half timma, till dess slutligen tre äldre fruntimmer, en gumma med en liten söt flicka och en herre med spanskt rör stego in för att äfvenledes afresa till samma ort. Det ena fruntimret talade med enthusiasm om Neapel och Rom, och blef språksam, då hon hörde att äfven jag varit i Arkadien. Så rullade vi af genom Burg-Thor och ut genom *Maria Hilfer-Linie,* der gumman med lilla flickan steg ur. Efter en dryg halftimmas färd stannade vi på den stora borggården vid *Schönbrunn.* Slottsfaçaden är just icke i skönaste stil: flyglarna äro brutna i afsatser; hufvudfaçaden gör ej obehagligt intryck. Åt trädgårdssidan är façaden enklare och vackrare. En urtafla, på hvilken siffrorna stå i rak linea så här:

VI. VII. VIII. IX. X. XI. XII. I. II. III. IV. V. VI.

och visaren pekar nedanföre på siffran, under det han makligen framskrider. Framåt esplanaden vandrade vi nu först upp till den så kallade *Gloriettan,* ett stort öppet lusthus med altan ofvanpå och inskrift:

«Josepho II Augusto
Maria Theresia Augusta
Imperante
Erect. MDCCLXXV.»

På denna altan njuter man skön utsigt öfver Wien och dess nejder. *Schönbrunns lustslott* har man under sig. *Hietzing* till venster derom och hela den sköna parken, der hästkastanjerna stå i full blomma. Af *Wien* äro *Stefanskyrkan* och *S. Carls kyrka* de enda byggnader, som framträda ur massan och göra figur.

Maria Theresia hade för sin beqvämlighet låtit göra en rörlig kanapé, som genom ett kringvefvadt hjul upphissas till altanen och ned igen. På andra sidan är en trappa, af träd, af bräckligt träd liksom golfvet på altanen. Marmortrapporna och marmorgolfven har jag sett i Italien. Nu begynner grundstenen och trädvirket att spela hufvudrolen i architekturen.

Den lummiga parken lockade oss in i sitt sköte. Den gyllene eller mörkgröna vårgrönskan låg så saftig utbredd öfver bladen: de små blommorna stodo så näpna och gladlynta på den varma Majdagen. Bin och humlor surrade med ett behagligt sumsum omkring i det täcka blomsterriket, sökande hvad de utsuga kunde. De oskyldiga fåglarna hoppade och sjöngo på gungande grenar. Det var egentligen min första njutning af våren i år. Derföre insög jag med alla sinnen hvad njutas kunde.

Ej långt från slottet är *menageriet*, der hvarjehanda besynnerliga djur i särskilda hus, med tillhörande promenadplats för de utländska fångarna, förvaras. (Tvenne *dromedarer*, främmande får och getter, Afrikanska oxar och kor, brokiga och enfärgade, en stackars ensam och misslynt *markatta*, tvenne stora *björnar* med tillhörande ungar, likväl afskilda från föräldrarne: en präktig *elefant*, som frustade med sitt långa snyte och sorgfälligt upplockade alla grässtrån, som kastades för honom. Den bekanta *giraffen*, ung och spenslig, men skön, låg stilla på sitt läger; ty det arma djuret är lamt i bakbenen och kan ej resa sig upp, oaktadt många försök.)

Efter middagsmåltiden hos traktören i *Hietzing* drack man kaffe och rökte sin pipa, och pratade med en pratsam Fransos, den der likväl talade temligen bra tyska. Se här begynnelsen af vår konversation:

Fransosen: Har ni läst inskriften här öfver dörren till värdshuset?

Jag (läsande): *Dommayer, Kaffé und Traiteur-Haus sammt Ausschank allerley Gattungen Weine.*

Fransosen: Finner ni intet fel i denna inskrift?

Jag: Sådana inskriptioner äro sällan logiskt eller grammatikaliskt riktiga.

Fransosen: Der står ett *o* i stället för ett *u*. Der borde nemligen stå *Dum-mayer* och icke *Dom-mayer*. Karlen är ett nöt, som skrifver *Kaffé- und Traiteur-Haus*. Det är ett logiskt fel — ett plumpt fel. Hvarföre sätter han icke förnuftig mening, då han drar till med förgyllda bokstäfver? Det är *klassiskt* — ha, ha, ha!

Jag: Visserligen hade han kunnat sätta: *Kaffé- und Speise-Haus*. Men jag har sett många dummare inskrifter på min resa, än denna.

Nu, under det Fransosen drack sitt Melangekaffe och rökte ur en lång pipa, med ett pennmunstycke (ty sådana pipor får man här på alla kaffehus), utgöt han sig i en strömmande monolog: hvaraf jag, som under tiden såg framåt vägen och betraktade de förbifarande, endast uppsnappade: gulden, franc och Paris och London och Holländska 25 francstycken och romantik och classicitet och le Globe och le Moniteur och Messager des Chambres och Gazette de France och Schweitz och Alpenrosen och Voltaire.

Hvarefter både *v. Hubert* och jag bockade oss, gingo genom *Botaniska trädgården*, der jag såg en liten trädskola af mångfaldiga arter *Pinus*, gjorde ett besök hos *elefanten* (en hona), hvilken nu var utsläppt på sin gård och plockade upp gräs från marken med snabeln, hvilken oupphörligt slingrade sig som en orm. Snart kom hon närmare oss; en af åskådarne kastade fram bröd, och äfven de minsta stycken upplockade hon och slungade in i munnen. Roligt var att se, huru den stora kolossen uppreste sig helt gesvindt, stödde framfötterna mot den höga muren och, kastande snabeln öfver muren in i parken, afref med den en stor mängd lindlöf och förtärde dem. En stund stod hon och hvilade snabeln på muren, under det den rörliga delen snokade efter mera löf, hvilka voro svåra att åtkomma. *Hubert* berättade den besynnerliga historien om *Elefanten i Venedig* för 8 år sedan. Denne

skulle nemligen föras på ett skepp bort derifrån. Skeppet låg på lagunen utanför Piazzetta, och genom en brygga var det förenadt med platsen. Elefantens vårdare lockade djuret med sig genom åtskilliga läckerbitar; men mången gång låtsade han blott gifva. Elefanten, deröfver slutligen förargad, fattade med snabeln föraren om lifvet, slungade honom i luften, grep honom igen och trampade honom slutligen med foten till döds. Derpå rusade han tillbaka öfver *Riva degli Schiavoni*, rörde i många bodar allt huller om buller, slog in portar, och menniskorna flydde honom i en skräcklig ångest. Slutligen slog han in kyrkodörren i *S. Antonio* nära arsenalen och fastnade der med båda frambenen i ett hål. Nu sköt en pluton soldater på honom; men nu liksom förut, under loppet på gatan, halkade muskötkulorna eller gingo ej genom huden; hvarpå en kanon framdrogs, och bakifrån gick kulan in och elefanten stupade. Historien kunde nästan stå i Kelkborgarnes krönika eller bland de många sagorna om Telge-tokar eller ibland *Castellis «Bären.»*

Mellertid led det mot klockan fyra. Vi togo oss hvar sin plats igen i en Gesellschaftswagen, och hade blott en gumma i sällskap, hvilken satt helt tyst och beskedligt på medlersta sätet. Vi sutto i det efftersta. Vanligen rymma dessa vagnar nio personer, hafva tre säten, äro täckta, men öppna på sidorna, så att man kan se sig omkring. Under regnväder kan man medelst läderförhängen tillsluta alla dessa öppningar.

I *Lutherska kyrkan* (vid *Dorothéer-Gasse*) hörde jag en lång predikan om sann och falsk upplysning. Kyrkan var full af folk. I en särskild stol, med glasfönster på sidorna och ett vapen öfver, prydt af en kunglig krona, samt i hjertvapnet tre springande lejon, satt en ung man, med blondt hår, blå ögon, något dunkel ansigtsfärg, och bredvid honom en litet äldre man med svart hår. Jag frågade en menniska,

som jemte mig och många andra stod på gången, hvilken den unge mannen till höger var. Han svarade: «Ich weiss nicht. Es könnte Erzherzog Franz Karl seyn; denn seine Frau ist Protestantinn.» Detta ansåg jag dock föga sannolikt. Frågade derföre gubben, som gick med håfven, i det jag släppte en schlechter kreutzer deri. Gubben svarade: «Es ist der Prinz von Schweden und der Andere links ist sein Ober-Hofmeister.» Par curiosité betraktade jag nu den nämnde prinsen nogare, och såg honom äfven, efter utgången ur kyrkan, en lång stund på gatan. Han var klädd i en fin, blå bonjour, med svart sammetskrage, hvita långbyxor, svart halsduk. Han är ej illa växt. Nu kallar han sig ej mera *Prinz von Schweden*, utan *Prinz von Wasa.*

Helt nära *Lutherska kyrkan* är *Augustiner-kyrkan*, der jag hörde vacker musik och såg *Canovas* berömda monument öfver erkehertiginnan *Maria Christina.* Det är vackert, och mycket vackrare än dess efterbild i Venedig.

Vädret synes ha föresatt sig att göra alla fyrverkare och illuminatörer och musiktillställare splitter-rasande. Så snart något sådant offentligt nöje, som skall gå för sig *ute*, annonseras, i ögonblicket blir himlen mulen och ger regn, så att allt måste inställas. I dag var äfven vackert på morgonen. Redan i god tid voro knutarna fullsatta med affischer för aftonen. Se här en mängd, som sutto tillsammans på ett hushörn *Am Graben:*

1. Einladung zur öffentl. Tanz-Musik im Salon zum Goldenen Engel.
2. Anzeige von der Eröffnung der Gasthaus-Gartens und Salons zum Waldschnepfen im sogenannten Unterkammererhause.
3. Einladung für heute Sonntag zu Quartetten im Garten und Salon zum blauen Wolfe auf der neuen Wieden.

4. Mayfest, welches im Gasthause zur goldenen Rose in Nussdorf abgehalten wird.
5. Musik-Nachricht. Im Garten-Salone zu Weidlingen Öffentliche Tanzmusik, unter der Leitung des Johann Millner.
6. Einladung zur Tanz-Unterhaltung bey Eröffnung des Gartens und des neu decorierten Salons zum guten Hirten unter den Weissgärbern.
7. Einladung in den Garten und Saal zur Kettenbrücke in der Leopoldstadt. Musik vom Trompeter-Corps.
8. Einladung zur öffentl. Tanz-Musik im ganz neu decorierten Garten-Salon zur Aelster, Alser-Vorstadt (Hauptstrasse N:o 147).
9. Öffentliche Tanz-Musik im ganz neu decorierten und parketirten Saale zur goldenen Aente. zu St. Ulrich. Joseph Fridl. Musik-Director.
10. Anton Stuwer's Feuer-Werk im Prater: «Die letzten Tage Dr. Faust's.»
11. Circus Gymnasticus, heute Sonntag. Herr Liebhard.
12. Circus Olympicus des Johann Porte.
13. Academie Chevaleresque des Herrn Constant, im Circus im Neulerchenfelde rechts.
14. Weg-Weiser zum Himmel, oder Christliche Beverzigungen ueber das Eine Nothwendige (zu verkaufen in Leopold Grund'schens Bücherverlage).
15. Anton Rieger — Oehl- und Leimfarben.
16. Heute und an allen erlaubten Sonntagen wird Oeffentlicher Ball in dem bekannten und beliebten Finger'schen Tanz-Saale zu Ober-Döbling, unter der Leitung des Musik-Directors W. Schulz.
17. Öffentl. Ball im Sommer-Saale zum Schaf am Schottenfelde. (Ofvanföre stod ett *får* i träsnitt.)
18. Öffentl. Tanz-Musik im Theresien-Badhaus-Saale.
19. Tanz-Musik zum Grünen Baum.
20. Das beliebte und berühmte Sanitäts-Geschirr des Johann Dietrich von Gratz.

21. Freybad-Anzeige.
22. Öffentl. Ball im Währing N:o 141.
23. Willnersche Stufel-Wichse.
24. K. K. Hofburg Theater: «Der Erbvertrag.»
25. K. K. Hof-Theater nächst dem Kärnthner-Thor: «Ottavio Pinelli.»
26. Licitation. &c. &c. &c.

Så ser man halfva husväggen öfversmetad med alla möjliga manifester: theaterstycken, andaktsböcker, blanksmörja, stenpottor, voltigekonster, ridöfningar, baler och musik annonseras och utbjudas bredvid hvarandra i systerlig förening. Men jag fruktar att fyrverkeriet och de illuminerade trädgårdarna igen måste säga återbud; ty det regnar redan *). Theatrarna stå sig bäst i det fula vädret. Ty på något sätt måste Wienaren belustiga sig om aftonen. Kan han ej promenera i en illuminerad trädgård eller se fyrverkerier i Pratern, så går han eller far på spektaklet. Jag ger alla fyrverkerier och baler på båten. Jag går att se *Anschütz* uti «*Der Erbvertrag*» på Burg-Theatern.

Detta lönade ock i sanning bättre mödan. *Der Erbvertrag,* dramatisk dikt, hämtad ur Hoffmans novell: «Das Majorat,» är fördelad i 2 afdelningar. Den *första* består af en akt, och kallas *Das Verbrechen.* Den gamle kastellanen, *Daniel,* som hatar fideikommissarien baron *Wolfgang,* men är den yngre, lottlöse brodren *Hubert* tillgifven, blir af *Wolfgang* förolämpad, ja äfven sparkad i bröstet, då han ligger för honom på knä. Gubben, 60 år gammal, i sin dunkelgrå drägt, med nyckelknippan vid sidan, är förskräcklig, då han uppreser sig igen, och stoftfläcken ännu synes på bröstet efter den friherrliga foten. *Anschütz* spelar *Daniels* roll, och med «erschütternder Kunst und Stärke.»

*) Så skedde äfven. Intet blef af. Nu skall doktor Faust brinna om Tisdag, «wenn die Wetterung so erlaubt.»

Wolfgang blir nemligen uppretad af *Daniels* vägran att öppna dörren till det gamla nedstörtade tornet, der hans fader anställt sina nattliga astrologiska observationer, men som nu leder till en djup afgrund. *Daniel* ger honom nycklarna: *Wolfgang* öppnar sjelf. Man ser, då porten flyger upp, fullmånen blänka på himlen och stundom öfverdragas af moln, drifna af stormen, som tjuter vildt i det rysliga djupet och slutligen med våldsam kraft slår igen porten. *Daniel* nedstörtar slutligen *Wolfgang* i afgrunden, då denne nyss, genom *Bennos* bemedling, försonat sig med sin bror Hubert. Och så slutar *första afdelningen* eller *Das Verbrechen.*

Andra afdelningen har fyra akter. Der framställes den nu åttatioårige *Daniels* ånger och hans samvetsqval. *Ottmar,* som i sjelfva verket är den mördade *Wolfgangs* son och heter *Rodrik,* är upptagen af *Daniel* och faderligen uppfostrad. Gången och slutliga utvecklingen af stycket inhemtas af boken, den jag köpt. Här vill jag endast anmärka några ställen, der *Anschütz* var förträffligast, och något rörande kostymen.

I *första afdelningen,* monologen, sedan *Wolfgang* bortgått och tillsagt *Daniel* att flytta bort ur slottet. «Ha, ha, ha, ist es so gemeint?» uttalar han med en ton, som genomtränger merg och ben, och hvari redan hela det brott, som uppflammar hans själ, ligger färdigt.

I *andra afdelningen,* när han öfverrumplas af *Benno* och denne låter honom förstå, att hans förbrytelse redan är bekant, och vill nödga honom till bekännelse. Han inkommer, i sin gamla svarta skrud, med det långa, hvita håret och skägget, samt aftorkar dermed svetten ur pannan. Under det *Benno* talar, vrider han näsduken i handen så krampaktigt och skälfver så, ifrån ofvan och allt igenom, att man nästan darrar med, vid blotta åsynen: och slutligen fäller han näsduken till golfvet, nedstörtande på en soffa, utan sansning: «Bin ein Greis von achtzig Jahren, Lass zu meinen Grab mich fahren, Ohne mir ein Leid zu thun.» Dessa ord förgäter jag aldrig.

När *Daniel,* ett par scener förut, kommer i den hvita nattdrägten, med lampan i handen, och nedfaller, krafsande mot den fatala muren och slutligen stirrande emot *Benno* och *Franz,* dem han likväl icke ser, störtar ut igen, då är hans tystnad vältaligare än ord.

Ottmars kostym såsom knape är elegant och sluter sig så nätt till *Fichtners* välväxta gestalt. Den liknar mycket den Italienska kostymen, som unga riddarkandidater buro på 1400-talet: en tätt åtsittande spens, hvita, slutna benkläder: en sammetsbarrett på hufvudet och spetskrage kring halsen, svärd, men inga sporrar. Hans riddarkostym är rikare.

Den 18 *Maj.*

I *kejserliga tyghuset* genomvandrade jag med *v. Hubert,* samt i sällskap med påflige nuntien, monsignor *Lucciardi* och hans följe, alla de med gevär på det rikaste och sirligaste sätt prydda rummen. Det är otroligt med hvad konst och smak tak och väggar äro smyckade af pistoler, geväspipor, bajonetter, svärd- och sabelklingor. I ett rum sitter den kejserliga örnen i taket; hans vingar äro sabelklingor, den öfriga kroppen bildas af bajonetter och andra mindre vapen. Högst interesserade mig Gustaf Adolfs genomskjutna *kyller* af tjockt elgskinn: ett bajonettstyng genom bröstet. Men kulan har gått in bakifrån. Dernäst *Rudolfs af Habsburgs* och *Scanderbegs* rustningar. Den senares svärd höll jag i handen. Åtskilliga fanor, Fransyska, Spanska och Ungerska: jag såg ingen *Svensk* fana. Matthias Corvini rustning finnes der ock, jemte många andra kejsares, konungars och furstars.

Kustoden sade, då han visade Gustaf Adolfs kyller: «Und hier ist das merkwürdigste, was wir in Arsenal besitzen.»

En stor jernkedja, hvarmed Turkarne en gång försökte

tillspärra *Donau*, hänger rundtomkring hela tyghusets fyrkant, inne på gården.

Den 21, 22 *Maj*.

I den kejserliga *skattkammaren* (i borgen) finnas många dyrbara och kuriösa saker. T. ex. den stora *diamanten*, kallad den *Florentinska*, som fordom tillhört *Karl den Djerfve* af *Burgund*. En Schweitzisk landsknekt tog den i Burgundiska lägret och sålde den för fem Gulden. Sedan gick den genom flera händer, alltid stigande i värde, kom till skattkammaren i Florens och genom kejsar Franz I till Wien. Den väger 139 1/2 karat, och värderades i förra seklet till 1,043,334 floriner. — Romerska kejsarkronan; den nu brukliga Österrikiska, den Rudolph II lät göra: *Napoleons kröningsornat* såsom konung af Italien (kronan är likväl endast modell): — konstiga arbeten i elfenben: tvenne Chinesiska målningar på glas: sköna färger. Guldsverviser af stort värde: ett ur, på hvars tafla framkomma *kejsar Franz I* och *Maria Theresia.* Öfver Franz flyger en ond engel med en blixt i handen; men den goda engeln sväfvar ned ur skyn och hugger den onda i nacken med ett svärd, så att han flyr. Riksständerna nedfalla på knä för de kejserliga personerna, framräckande kronor, diamanter, rubiner, topaser, ametister, smaragder och opaler i bländande glans. *Wallensteins Talisman*, en rund figur, infattad i guld och omgifven af glas. På dess skifva står i midten ett lejon, derunder en halfmåne öfver en röd glob: mystiska bokstäfver på sidorna. — *Karl den Stores krona* &c.

Den tjocke kustoden såg ut, liksom han ville säga: «Se, hvilka skatter jag har! Se, hvad jag är rik!» — I sanning, han njuter mer af denna rikedom än kejsaren sjelf.

Om aftonen (den 22 Maj) begagnade jag, jemte grefve W—l, det vackra vädret, och vandrade af genom Burg-Thor,

förbi Auerspergska palatset till *Neue Schotten-Gasse* i *S. Ulrichs* förstad, och kröp in på krypin, *Zum Rosenberg*, N:o 113. Ingen ting lofvade lokalen. Stora, långa, dukade bord stodo i matsalen. Källarpojkarne sprungo med servetter i hand. Dörren stod öppen till trädgården, hvarest äfven befunnos några bord och diverse tunnor och annat skräp. *Trädgård* är likväl snarare dess öknamn; ty der märktes ej fler än tre magra träd, af hvilka ej egentligen mer än ett hade löf. En blek herre med mustascher satt vid ett bord och åt på ett obändigt stort stycke kalfstek: en annan tjockläppig matador rökte ur en sjöskumspipa och släckte tidt och ofta törsten ur en ölkanna af glas. Få menniskor sutto eller gingo af och an i matsalen. Några kanariefåglar skreko ur alla hörn i sina burar. Jag begärde en kopp kaffe, väntade länge och förtärde den slutligen vid ett bord, der snart tvenne rökande knaperherrar med en vacker, litet trumpen flicka emellan sig, blefvo våra grannar. Efterhand fylldes salen af folk, både män och qvinnor: ölstank och tobaksrök blandades broderligen och förqvalmade luften. Efter lång väntan trängde sig tre musikanter och fyra «*Alpen-Sänger*» från Steyermark (bland hvilka *Fischer* och *Freudenschuss* äro de förnämsta) fram mellan uppassarnas kött-tallrikar och tjocka fläskgummor, hvilka kommit för sent för att få någon plats vid borden och nu tåligt afvaktade en eller annan af gästernas bortgång, men förgäfves. Citterspelaren *Sellner* fnaskade på den på bordet liggande cittrans strängar, framlockande ur dem behagliga toner. En viol och en guitarr ledsagade hans spel. Efter en derpå följande paus uppställde sig de fyra Alpsångarne i en rad på en slags pall framför bordet. De sågo kraftiga ut: man såg att de andats Alpernas friska luft. De voro klädda i sin nationaldrägt, liknande den Tyrolska: hvita skjortärmar, grönt bälte, kantadt med rödt, röda hängslen och en stor grön hatt med mångfärgade fjädrar. De begynte sin qvartett *(Der Schnee*, så var dess titel): och utförde den till allas nöje. Mig tjusade dessa underliga, milda, klagande men klara faucett-toner: en

flägt från Alpernas en gång genomvandrade land omsusade mig; detta «Jodeln» har något magiskt och smältande: det måste upptina isen i det kallaste bröst. Det är kanske ej egentligen musik, men ljuden röra — och det är nog. *Fischer* utförde isynnerhet sin stämma med mycken klarhet och styrka. En gång i det solostycke, som han sjöng, höll han så länge ut en enda ton, utan att den blef falsk, att man trodde sig höra en orgelton ur Voxhumana-stämman, hvilken låter så länge spelaren håller tangenten nedtryckt. Äfven melodierna, med jodel-ritournellerna, som återkomma i slutet af hvarje vers, äro lika intagande som originella. — Vi afhörde ännu en qvartett, och sist en concert på *mungiga* af *Freudenschuss,* hvilken alldeles hänförde den församlade menniskoskaran. Ett Thema med variationer utförde han mästerligt, och stundom smällde han med läpparna på samma gång, som han blåste på mungigan. Liksom *Fischer* i sin solosång, knäppte han emellanåt med fingrarna, liksom för att ge vigt åt vissa toner. En vacker flicka, som åhörde med spändaste uppmärksamhet alla virtuosens toner, syntes alldeles uppeldad af innerligt välbehag. Man läste i hennes anletsdrag alla de variationer, som mungigaren spelte. Det fägnade mig att se, huru en pratande och larmande folkmassa, som redan pumpat i sig betydliga öl-fastager, likväl, då tecknet gafs att musiken skulle börja, genast iakttog den djupaste tystnad och bibehöll den, så länge en ton hördes. — Utan att sedermera afvakta den annonserade buktalaren *Schulz,* begåfvo vi oss hem igen. Hela natten fantiserade jag öfver Alpsångarnes toner. De lefva ännu lifligt inom mig, ehuru jag ej kan erinra mig någon af melodierna fullständigt.

Den 24 *Maj.*

Under de löfrika träden i *Pratern* utanför ett värdshus och i det ljufligaste vårväder spisade *v. Hubert* och jag vår middag. Promenerade sedan i den sköna lunden, hvars sam-

metsgröna gräsmatta förgylldes af en klar och mild eftermiddagssol, under det de lummiga träden omgåfvos af en sval, dunkel skugga. Vi beságo den vackra «Kettenbrücke,» som hänger på dubbla, massiva jernkedjor öfver en liten arm af den stora Donau. Utsigten är på båda sidor om bron ganska täck. På ena sidan en del af *Leopoldstadt*, på andra sidan en grön slätt, med träd omkring floden, mellan hvilka en hvit kyrkas torn landtligt och vänligt pekar mot den blå himlen. Just som vi gingo tillbaka, sköts från fyrverkeriplatsen, der *doktor Faust* skulle briljera i lågor, der «*Sperrschuss*,» till ett tecken att de inköpta biljetterna nu ej mera fingo utbytas emot de erlagda pengarna. Mellertid blef rörelsen af vagnar, ridande och gående allt större. Taflan var i aftonskenet vacker och rik. Hvad som mest förnöjde mig, var att se den unge *hertigen af Reichstadt*, Napoleons son, en ung, blomstrande, blond ynglingsgestalt, köra en elegant kalesch, dragen af tvenne sköna, bruna hästar. Kejsaren, kejsarinnan, kronprinsen och erkehertig Anton befunno sig äfven der. Jag gick hem innan klockan var sju, för att ej i den fuktiga aftonluften ådraga mig förkylning.

Den 26 *Maj.*

I *Belvedere* besågs *Ambrasersamlingen*. Då vi kommo något sent, kunde endast en öfversigt tagas af det hela. De särskilda delarne kunna nästa gång nogare betraktas. Samlingen består af gamla pansar och vapen i fyra rum, uppställda i prydlig ordning. Kejsar *Maximilians* rustning, hertigens af *Alba*, *Henrik* och *Johan Rantzows*, en stor mängd *Tyroler-grefvars*, kejsar *Karl V:s*, åtskilliga andra *kejsares* rustningar, *Herman Wrangels* stålkask (det enda Svenska i samlingen). En jätterustning, 4 alnar hög, med draget svärd, *Kara Mustafas* svärd, *Montezumas* stridsyxa, af ett slags hård, spräcklig sten, med brunt trädskaft, stå eller hänga här fredligen bredvid hvarandra. Under åsynen af alla dessa va-

pen föll mig en underlig tanke in: om i ett ögonblick alla dessa pansar skulle fyllas af de lefvande hjeltar och män, som burit dem i tiden, och alla dessa svärd skulle fattas af de starka armar, som svängt dem fordom i striden, hvad för ett skådespel skulle framställas, då de befunno sig här tillsammans? Skulle ej *genast* en mördande strid uppstå? Och *hvem* af alla skulle framträda som fredsstiftare och hafva anseende nog att lugna den hetlefrade hjelteskaran?

I sista rummet hänger en samling af gamla, fula porträtter af kejsare och furstar. — Samlingen är öppen *Tisdagar* och *Fredagar,* från kl. 9 till 12 f. m.

Den 28 *Maj.*

Först i går och i dag har jag återkommit till en stilla, *inre frid,* efter den stormiga oro, som förföljt mig under de föregående långa dagarna. Min opasslighet synes vilja taga en bättre vändning, och med barometern synes äfven min lefnadslust begynna *stiga.* En varmare luft sprider, ehuru jag ännu ej är frisk, en lifgifvande balsam genom ådrorna: hjertat andas friare: jag lyfter mig upp: jag har mera idéer, och min värma för allt skönt, hvilken, under några tomma veckor, liksom varit betäckt af en grå fallaska, upplågar igen: och det gläder mig innerligen. Jag har i dag, liksom ofta, då luften är varm och ren, på morgonstunden vandrat min vanliga väg öfver Neuenmarkt, genom borgen, genom *Volksgarten,* der jag alltid går sakta under träden och alltid kastar en blick in i det i gammal Grekisk stil byggda templet, der Canovas Theseus med klubban hotar Centauren, den han med venstra handen gripit i halsen. Sedan går jag uppföre till den lilla, täcka *Paradies-Garten,* och dricker der vid ett bord mitt melange-kaffe, stoppar min pipa, tänder den, tager fram *Wilhelm Meisters Lehr-Jahre* ur fickan, läser några sidor, betraktar emellanåt folket, som sitter vid de öfriga småborden, kringhoppas af små, hungriga sparfvar, hvilka begärligt annam-

ma de brödsmulor, dem jag kastar åt dem, och sedan glada flyga upp i de unga träden och hjertligen qvittra, då de förtärt dem. Ögat hvilar emellanåt på den amfitheater, som förstäderna bilda på andra sidan om den grönskande glacis'n, och fäster sig gerna vid *Leopoldsberg* och *Karlsberg* i fonden, hvilkas toppar prydas af hvitglänsande hus. Dufvorna flaxa omkring kaffehuset, i hvars öppna fönster åtskilliga herrar med välbehag utblåsa de blå hvirflarna af tobaksrök i den friska morgonluften. Tidt och ofta åkallas af de frukosterande gästerna den nitiske *Niclas*, hvilken utdelar åt hvar och en sin portion af melange-kaffe eller chocolade eller svart kaffe med eller utan *kipfel* (så benämnas de halfmånformiga kaffebröden). Musikanterna, vanligen bestående af två eller tre klarinetter, två fagotter och tre trumpeter, fägna örat med sina skarpa men rena toner (ty merendels spelar man i Tyskland rent, om ej alltid virtuosmessigt); och då de blåst två, tre stycken eller på sin höjd fyra, kommer alltid en med talrik, eller också, för att bättre dokumentera sig, med ett notpapper, hvarpå han insamlar de *schlechte* eller *gute* kreutzer, dem åhörarne vilja bestå. Gerna betalar man en liten skärf för deras qvintillerande, och de nöja sig med litet.

Om aftonen är *Volks-Garten* ganska liflig. Då ser man ej allenast pigor och barn, hvilka den öfriga delen af dagen mest befolka *Folksträdgården;* utan damer, eleganta damer och herrar sitta i en krans utanför det halfcirkelformiga, prydliga kaffehuset, under det andra promenera genom sjelfva salongen, som är rikt prydd af speglar och af kejsarens och kejsarinnans porträtter, ett på hvardera sidan om nischen, der den nätta värdinnan eller hennes jungfru utdelar sina håfvor och inkasserar sina penningar. En del samlar sig omkring fontainen på platsen straxt innanför porten och betraktar eller matar de små fiskarna, hvilka der lefva af allmänhetens brödsmulor. Barn hoppa i gräset, medan ammorna eller barnflickorna sitta på bänkarna och glamma med sina *nitälskare*. Ännu här märker man hos båda könen och hos alla åldrar

det söderländska begäret att göra sig goda dagar, att smörja sig och roa sig, att hålla samqväm och flina och skratta och dricka och i synnerhet att *äta*. Denna lust att *bära i sig* är här vida större än i Italien, der folket sätter mer värde på de mindre grofva nöjena, och ofta äro hjertans glada och muntra, utan att den ringaste smörjelse vankar, blott de få göra hvad de vilja, det vill säga ingen ting, som icke är roligt. Här — jag hade så när sagt liksom hos oss — går allt ut på magens förplägning: också ha de flesta duktiga magar, i hvilka hela deras existens synes vara koncentrerad. Hufvudet kan ofta vara *stort*, men merendels är det tomt, och endast uppfylldt af de dunster, dem magen skickar uppåt, sedan han behållit det solida för sig sjelf. Vänlighet och fridsamhet röjes dock hos folket öfver allt. Äfven ofta ett slags dumqvickhet, ett begär att ha infall och vara rolig, hvars resultater man kan läsa och beskratta i *Castellis* «Bären;» ehuru de flesta af de 1000 Wiener-anekdoter, han der hopsamlat, hvarken kunna väcka löje eller ömkan, utan blott och bart ledsnad. Likväl har han i denna besatta samling gifvit sina landsmän ett slags spegel, hvari de kunna se i kroppsstorlek sin egen enfaldighet. Godmodiga häruti, liksom i allt annat, köpa de och studera ifrigt dessa sina egna «Björnar,» och tycka att allt är förträffligen qvickt, som är *afvigt* eller *dåraktigt*. Namnet «*Bären*» (Björnar) har Castelli gifvit denna samling af det skäl, att så kallas i Wien hvarje ur luften gripet infall, som hugger rakt in på saken, men som ofta, i stället för att sätta yxan till roten, hugger yxan i sten. Sådana hör man ofta i Wien i alla klasser, och man vet lika ofta icke, om de skola kallas *dumma* eller *qvicka*, så vida de ej äro intetdera. De anekdoter *Castelli* förtäljer om sin betjent *Thomas* skildra temligen sannt de flesta af den klassen i Wien. De vilja vara kloka, och bära sig åt som tokar: *höra* rasande, och *göra* derefter. Skickar man dem åt norr, så gå de åt söder; men äro tjenstvillige och välmenande, isynnerhet om de få goda drickspengar.

Ännu en sydlig egenskap äga Wiens innevånare: sinne för och kärlek till musik. *Instrumentalmusiken* är här hvad *vokalmusiken* är i Italien: man hör ej så många sjungande, men dess flera spelande: och virtuositet på ett instrument hålles i stor ära. Skomakare och perukmakare hålla vid ölkannan i Pratern eller Zum Rosenberg eller Zum Blauen Wolf långa diskurser om *Paganini* och andra virtuoser, som i Wien sig höra låtit. Jag har stundom med nöje åhört sådana samtal, hvilka röjt, om ej alltid stort förstånd eller smak, likväl oftast känsla för musikaliska njutningar, och en viss instinkt, som träffar det rätta. Äfven poesien njuter man med begärlighet, när någon vankas; men den är rar härstädes nu för tiden, liksom nästan öfverallt. *Schiller* och *Goethe* lefva ännu på theatrarna, och det är väl; ty *Raupach* och salig *Kotzebue* behöfva någon stark motvigt. *Grillparzer* är den nu lefvande förnämste skalden i Wien; men sin *Sappho* har han ännu icke upphunnit i något af de senare dikterna. *Seilitz* känner jag ännu ej till. Hans «Todtenkränze» skola vara vackra. *Castelli* är en brochyrförfattare för dagen; men han är lycklig i skildringen af hemsederna i Wien. För öfrigt är ingen brist på namnsdagspoeter, och vissa af dem trycka in quarto sina namnsdagsverser. Så t. ex. såg jag härom dagen uppsatt ett poem i fönstret af en boklåda: «*Empfindungen am 8 und 12 Februar 1829. Eine Ode zum Allerhöchsten Geburts-Tage S:r Maj. des Kaisers Franz I und Ihren Majest. der Kaiserinn, von Franz Xavier Pabst, Nieder-Oesterreichischen K. K. Taback-Stempel-Gefällen-Administrations-Secretaire &c.*» Den långtrådiga, prosaiska titeln uppmanar icke till poemets läsning. Antingen är författaren ett betande *nöt* på parnassens kulle, eller måste det vara något mycket förnämt att vara en sådan der *k. k. Taback-Stempel-Gefällen-Administrations-Secretaire.* — Och dermed punkt för i dag.

Den 29 Maj.

Det är ett förunderligt intryck jag erfar vid åsynen af *Siegerts diorama*, som ännu är att se i Leopoldstädter-Glacis. Taflorna äro målade i olja: ögat narras ej genom några slipade glas: utan genom blotta ljusförändringar, genom öppnade och tillslutna fönster (i hvilka likväl måste befinnas färgade glas), åstadkommes en förtrollande skiftning i landskapernas belysning. De båda styckena 1. öfver *Dalen vid Taormina* på Sicilien, som omgifves af en präktig bergskedja, på hvilken synas *Madonna della Rocca*, kastellet *Taormina* och den lilla staden *Mola*, samt längre ned i dalen ett kapuciner-kloster, omgifvet af cypresser: 2. *Theatern vid Taormina*, pittoreska ruiner, hafvet, Etnas snöbetäckta topp i fonden och landet, som tänjer sig ut ända bort till *Syracusa* — — — dessa båda stycken äro sköna; men de göra ej och kunna ej göra det intryck på *mig*, som jag erfar af de båda andra: 1. *Neapels Golf*, sedd från Posilipoberget, med Vesuvius midt i fonden: Neapels rika strand med kastellet St. Elmo på klippan till venster och en skön förgrund till höger, bildad af ett af murgrön och vinrankor omslingradt hus, lifvadt af en Neapolitansk folkgrupp: under det till venster en qvinna framkommer ur en dörr med ett fat maccaroni, hvilka begärligt slukas af ett par barn och ett par hungriga lazzaroner. I synnerhet naturlig och skön är hafvets blå och glänsande yta: skeppen och båtarna halka så lätt fram derpå och kasta så milda skuggor och synas skrida framåt, ehuru de stå stilla. Det hvita, krusiga brämet, som sirar böljorna, då de brytas mildt emot stranden, är så delikat, så läckert antydt, att man omedelbarligen tänker på Anacreons «liljor bland violerna.» Då man nu några ögonblick beskådat den herrliga naturtaflan i dagens fulla ljus, begynner solen sjunka: sakta öfverdragas föremålen af aftonrodnadens rosenfärg, hvilken uppstegras till purpur, just då solen skall sjunka ned, och nyss efter sedan hon nedgått. Småningom bortblandas purpurskimret i ett blått, kallare färgspel: det mörknar mer och mer, och när dagens strålar icke

mera äga något välde, begynner röken ur Vesuvius att göra mer figur i taflan, och då slutligen natten inbryter, synes lågan ur kratern uppflamma, förgylla med sitt blodröda sken de lätta molnen, som nästan alltid omgifva Cyclopens panna, och spegla sig i det dunkelblå, stilla hafvet: till dess dagen åter långsamt inbryter och återger föremålen sin naturliga färg. Omvexlingarna gå nästan för fort: och morgonrodnaden är kanske ej nog bestämdt angifven: detta vore det *enda*, som skulle kunna anmärkas, om man *vill* anmärka något, eller *kan*, då man står hänryckt och njuter en så skön och så åskådlig erinring af Neapels underbara natur. — 2. *Golfen vid Pozzuoli*, med S. Januarii kyrka i förgrunden till venster: *Pozzuoli* på sin udde nedanföre, och på andra sidan om Golfen *Baja* samt hela kusten ända till *Cap Misene*. Längst bort öarna *Procida* och *Ischia*. Äfven der öfvergår dagen i qväll och qvällen i natt: månen framblinkar full och rund mellan silfvermoln och ser sig i hafvet. Ett annat ljus utgår från den öppna kyrkan, i och framför hvilken en skön grupp af pilgrimer, gubbar, ynglingar, qvinnor och barn knäfallande tillbedja. Deras ansigten förklaras af ljusskenet ur kyrkan, hvars förhållande till det bleka månljuset (ty månen synes genom moln) är med en förvånande konst och sanning återgifvet. Jag hade det nöjet att i dag se dessa omvexlingar tre särskilda gånger, och att beskrifva och förklara för flere herrar och fruntimmer alla detaljer af de sköna naturscenerna, och då de hörde, att jag med egna ögon sett naturens eget original på stället, blefvo de så mycket benägnare att pumpa ur mig hvad jag möjligen kunde veta om folket och naturen i dessa herrliga nejder. Mig är nu mera ingen ting kärare än att tänka på och tala om Italien, då jag icke mera kan vara der. Om jag någonsin är vältalig, så är det i sådana ögonblick: och jag känner, till min tröst, dagligen sanningen af Goethes uttryck: «*Der kann nie ganz unglücklich werden, dem die Rückerinnerung an Neapel bleibt.*» Den förmågan fick menniskosjälen af en mild Skapare, att uppsamla i

sin spegel och bevara alla de dyra föremål, från hvilka den måste skiljas. Den för med sig genom lifvet alla de skatter, den samlar, och dessa skatter kunna ej rost eller mal eller mögel förtära. Skulle minnet ej kunna *måla*, utan endast inregistrera i en torr katalog allt det sköna, som själ och öga se och njuta, då vore lifvet grufligt, eller då vore åtminstone den en *narr*, som någonsin lemnade sina fäders torfva för att genom okända öden och faror kämpa sig fram i främmande land. Men *minnet* blef, till menniskans lycka, icke någon sådan torr och torftig boupptecknare, utan en konstnär, som med sanna drag och lefvande färger på själens grund kopierar och fästar naturens herrliga bilder. Väl mig att jag kan föra Italien med mig till Norden!

Den 4 *Juli.*

Utom *die schöne Wienerinn*, som sällan någon afton försummar att besöka Wiener-Glacis'n, såg jag i dag en annan interessant gestalt: en ung Turk eller Perser, omkring 15 år gammal. Han promenerade så lätt, men majestätiskt fram, med en stor, präktig, rosig shawl, såsom turban, hvilken hvilade öfver den sköna pannan och omslöt så yppigt ovalen af hans nästan idealiskt sköna ansigte. Jag glömmer aldrig uttrycket i de stora, sköna, mörka ögonen, hvilket antog en karakter af den mest intagande mildhet, då han stadnade och talade vid en ung herre och en ung dam, hvilka han tycktes känna. Hvilken värdighet och hvad behag i hans sätt att helsa, och hvad alla andra figurer och äfven min egen förefollo mig tafatta och tillkrånglade, jemförda med den sköna ynglingens österländska, lediga och stolta skick. Han var eljest mycket enkelt klädd. Alla fästade på honom sina ögon, och alla, som icke hade förstånd nog att intagas af hans fägring och sätt att presentera sig, skrattade åt hans turkiska kostym, liksom de velat säga: «Hvad vill den der sjåpiga Turken ibland oss, bildade och så christligen och finurligen utpyntade

gudabeläten? Att han icke skäms att gå gammalmodigt klädd på en öppen, eleganta verldens promenad! Jag svär att snitten på hans mantel och vecken på hans turban äro precist de samma, som dem hans stamfar bar för sju sekler se'n!» Ja, mina herrar och damer! så är det i sanning; men hans drägt är just derföre vacker och ändamålsenlig, att han är så gammal, eller rättare, han är gammal derföre att han är vacker. J begripen icke, att J sen ut som blompottor och Arlequiner på en kamfiolek, och att han ser ut som en prins ur *Tusen och en natt*, målad af Tiziano. Hvarför byten J så ofta om edra moder, om icke derföre, att J aldrig hitten på något sätt att kläda er, som duger eller förtjenar att bibehållas? Och dermed basta!

Den 8 *Juli.*

Bland de grupper eller enskilda figurer, som på *Wasser-Glacis'n* om qvällarna fästa min uppmärksamhet, är ett sällskap af Greker (män, qvinnor och barn). Qvinnorna bära en blå eller röd kaftan utan ärmar öfver sin klädning. En art turban är prydd af långa rader af perlor, af i kedjor hopfästade, förgyllda eller gyllene medaljer, hvilka äfven pryda halsen. Tillika bära de bland dessa grannlåter ofta friska blommor. Karlarne hafva svarta mössor, utan skärm, vida uppåt, samt mörka mantlar och randiga sommar-underkläder. Någon skönhet har jag bland dem icke upptäckt.

Den gamle invaliden med trädbenet står hvarje afton och vefvar på sitt positiv, som låter melankoliskt och alltid i moll. Jag ger honom då och då en slant. Hans plats är vid bron, som leder öfver Wien från Vatten-Glacis'n till förstaden i grannskapet af enkehertiginnan Beatrix's palats.

Den 26 *Juli.*

Redan kl. half sju på morgonen infann jag mig *Zum rothen Rössel an der Wieden,* för att med Stellwagen för en Gulden Schein afgå till *Laxenburg.* Denna Stellwagen är icke så obeqväm som *Fidelis* beskrifver den, utan alldeles som de vanliga Gesellschaftswagen, och man sitter der ganska beqvämt och godt, i synnerhet om man har godt sällskap. Dermed var jag verkligen så lycklig, som jag kunde önska. Tvenne vackra, vänliga, nätt och gentilt klädda flickor voro min ögonfägnad, under det i mitt närmare grannskap satt en temligen ung, vacker Wienare, med sin rätt vackra fru och hennes unga bror med ett englaansigte. Men min konversation togs genast i anspråk af en något blek och vacker man, men med mörka, lifliga och uttrycksfulla ögon. Vi begynte samtalet på fransyska, och talade om kusken och om väderleken, hvilken (i parenthes sagdt) var den klaraste och bästa, som Wiener-klimatet kan prestera. Men snart gjorde mannen sig underrättad, om jag ej talade Italienska, och det bejakades med mycken förnöjelse. Och nu gick först den rätta ordströmmen lös. Om Italien, om Machiavelli, om poesi och prosa språkades lifligt. Mannen var d:r *Guiseppe Nani,* från *Spalato* i Dalmatien, ung litteratör, som gjort uppfostran till sitt hufvudföremål, och för att samla vidare materialier till ett arbete i denna väg, har han vistats flera månader i Wien, men talar och förstår ännu föga Tyska. Mellertid gick vår väg ut genom *Favoriten-Linien,* genom den långa alléen. Efter en halftimme fingo vi till höger *Mödling* och *Briel* i sigte, samt ofvanpå ett vackert berg slottet *Liechtenstein.* Till venster hade vi stora, nu skördade åkerfält med stubb. En och en half timme förflöt, innan vi anlände till kejserliga lustslottet

LAXENBURG. *Nani* och jag hade redan uppgjort den plan, att för hela dagen vara oskiljaktiga. På ett Caffé intogs till förfriskning ett glas mandelmjölk, och derefter, sedan man roat sig med åsynen af den lilla nätta och vackra kaffejung-

frun, troligen värdens dotter, begyntes vandringen i parken. Åtskilliga lusthus, *der Meyerhof* och det i gammal, landtlig stil byggda hus, der *Maria Theresia* ofta vistats om sommaren, med gamla, inlagda skåp, ett och annat porträtt, m. m., och många höns utanföre, togos i ögonsigte. Sedan anlände man till *Stora Kanalen,* fick sigte på *Riddarborgen,* som låg med sina torn och tinnar på andra stranden — och så for man öfver kanalen på en färja, och inträdde genom första slottsporten, vandrade öfver gården och till venster ut igen till den egentliga slottsporten, bemålad med ett par riddargestalter i hjelm och harnesk. På porten bultades duktigt. En skorrande käringstämma erinrade oss att vi borde ännu hafva «Geduld,» och så länge hon behagade hålla porten stängd måste vi sitta utanföre på en bänk och betrakta de många och sköna svanorna, som roade sig i kanalen. Ändtligen, sedan flera nyfikna, liksom vi, anländt, sprang porten upp, och kastellanen, i sin grå uniform med röd krage och röda uppslag samt en medalj på bröstet i svart och gult band, föreviste den i gammal, ridderlig stil uppbyggda borgens inre. Först uppstego vi på tinnarna och på hufvudtornets högsta platform, hvarifrån man ser nejden temligen vidt omkring. *Leopolds-* och *Josephsberg* har man i fonden på en sida, men Wien synes icke. Nu inträdde vi, efter nedstigandet på tornets vindeltrappa, i domarsalen, hvarest ett rundt hål i golfvet har sammanhang med fängelset inunder, der en af träd skuren tempelherre sitter i en vrå, sluten i bojor, klädd i hvit skrud, med ett rödt kors på venstra bröstet. Då kastellanen trampar på en fjäder, rörer fången på armen och skakar sina kedjor. Under detta fängelse är ett djupt, underjordiskt kyffe för gröfre brottslingar. — Borgherrens rum prydas af målade glasfönster, dels verkligen gamla, dels nya med mycken skicklighet gjorda af den nu döde *Seligmann.* De framställa nu dels blomverk och sirater, dels porträtter af nya och gamla kejsare, samt nuvarande kejserliga familjen. Tillika äro der uppställda gamla kärl och husgeråd, glas och dryckeshorn m. m. — Den vid

Sempach fallne, kolossale hertig *Leopolds* porträtt. — *Borgfruns* rum med gyllenläders-tapeter och inlagda skåp och mandolin och clavecin. I arbetsrummet infaller dagen genom taket. Kejsar *Rudolf II:s* säng i original, af utskuret, måladt och förgyldt träd. Kapellet är litet och obetydligt. Öfverhufvud är hela borgen i vördnadsvärdt utseende och inredning underlägset *Die Löwenburg*, i parken vid *Wilhelmshöhe*. Att uppräkna alla de särskilda saker jag der såg, vore både onödigt och tråkigt. En sal är under arbete, som bör bli vacker: nemligen en rotunda, hvars ljus infaller från taket, med bilder af Habsburgska kejsarne, och ett lejon af gips, ännu ofulländadt, midt på golfvet.

Trötta af värme och vandring hvilade vi, sedan kastellanen släppt oss ut igen, på andra sidan om kanalen, i skuggan, och hade riddarborgen i perspektiv. Derefter besöktes grottan, och ur grottan uppstiger man på en brygga, hvaromkring man velat efterhärma litet romantisk natur. Derifrån ser man riddarborgen uppsticka sina torn ur poppellunden. Sedan öfver stora bron (Löwenbrücke), genom en annan del af parken, genom kejserliga slottet (med en våning), till värdshuset *Zum Stern*, i hvars rätt eleganta matsal, bland trefliga och muntra och vackra medspisande, en behaglig middagsmåltid, under friskt språk, förtärdes. Het brände solen, då vi lemnade *Stjernan* och i sakta mak, sökande skugga, lofverade oss fram till kaffehuset, der vi sågo några biljardspelare i skjortärmarna drifva sitt spel; ja den lilla, nätta kaffejungfrun förde med verkligt behag och med skicklighet sin biljard-queue. I trädgården intogs kaffe. Nu påminte jag *Nani* om sitt löfte att göra en *Sonett* öfver riddarborgen, sedan jag i parken förut för honom reciterat min sonett till *Villa Borghese*. Papper, penna och bläck anskaffades. Sedan han en stund prutat emot, och påstått, att han menat *Sonnetto* (en liten tupp-lur) och icke *Sonetto*, nödgades han dock tillgripa pennan, och på de af mig uppgifna rim författade han efterföljande

Sonetto.

Havvi antico Castel disabitato,
D' informe mostra e mal composto e brutto,
Asilo d' infelici atro, spictato,
Dove l' umano spirto è alfin distrutto.
Chi c' entra, star vi dee sempre affamato,
Miseria ed oppression respira il tutto.
Castel d' inferno esser dovria chi amato.
Ah! il Castellan lo avesse mai costrutto!
Ci sia conforto, che in total ruina
Fra breve ridurrallo il vicin fiume,
Che le mura propinque or lambe e inchina.
Tanto a predir m' inspira un divin lume:
La mente sua l' uomo così strascina,
Quando lo spinge o vel consente con Nume.

I denna sonett hade han bespottat riddarborgen alltför grymt. Men nu gick han löst på mig, och ville att jag på samma rim skulle improvisera en sonett till borgens beröm. Jag slapp ej undan. Ergo grep jag pennan och nedskref genast en så lydande

Sonetto.

Chi dice quel Castel disabitato,
E chi lo chiama mal composto e brutto,
Mi par, ch' egli abbia un cor troppo spictato.
Sei nuovo, alto Castel! e non distrutto,
E se contieni un povero affamato,
Ricchezza imperial respira il tutto.
Degno tu sei d' esser divin chi amato,
E dagli antichi grandi Eroi costrutto.
Bello sarai, finchè tutto ruina
Carco degli anni tuoi cadrai nel fiume,
Sopra di cui la fronte tua s' inschina.

Ma, finchè splenderà del sole il lume,
Il tempo mai nel fiume ti strascina:
Sempre starai; chè ti protegge un Nume.

Så förflöto några angenäma timmar under poetiska Troubadour-täflingar och annat glam om litteratur och uppfostran, hvilken *Nani* nu för tiden ansåg äga en förvänd riktning, emedan den är blott *passiv* och ej *activ*, d. v. s. går ut på att afhålla barnen från att göra ondt, utan att bibringa dem genom exempel och läror lust och förmåga att göra det goda. Måhända har han rätt.

Klockan half sju reste vi, samma sällskap, tillbaka i samma vagn, och ännu efter ankomsten till staden vandrade vi länge på glacis'n, och voro inbegripna i en liflig men vänlig strid om romantisk och klassisk dramatik. Alfieri recenserades och många andra. Nästan vann jag seger. — Förut hade den unge Wienaren i vagnen språkät mycket om prinsen af Wasa, om hans systrars snara ankomst till Schönbrunn, och om det (säkert otroliga och orimliga) rykte, att kronprinsen af Österrike skall gifta sig med den vackraste. Jag upprepade för *Nani* alla de Italienska favoritstycken, som jag kan utantill, och han undfägnade mig likaledes med några godbitar ur *Monti, Filicaja* och *Alfieri*. Bland dessa strofer intogo mig mest tre rader af *Monti,* ur hans poem: «*La Creazione del Mondo.*» De skildra lejonets skapelse, och så präktigt målande, att man tycker sig se den stolta skogens beherrskare lifslefvande framspringa:

«Viddi dal suolo liberar la testa,
Scuoter le giubbe, e tutto uscir d' un salto
Il biondo imperator della foresta.»

Under uppriktiga och lifliga vänskapsförsäkringar åtskildes vi, klockan omkring nio, nära *Stuben-Thor*. Ännu en gång träffas vi säkert. Han reser om Onsdag öfver Venedig tillba-

ka till *Spalatro.* Således en ny, kär bekantskap, vunnen för att genast förloras. Men han har lofvat att sända mig sin bok, då den kommer ut.

Den 2 *Aug.*

Resan till *Mödling*. Vädret var ej gynnsamt. Oupphörligt hotades vi med regn; men intet regn kom; likväl föllo på eftermiddagen några droppar.

Den gamla kyrkan i *Mödling* är vördig, och har, ehuru ej stor, något på fantasien inverkande. Den är troligen byggd af Tempelherrarne. De långa, göthiska fönstren insläppa i kyrkan en sparsam dager; ty flera äro tillmurade, som det synes. Likväl är intet måladt glas i fönstren. De långa, lätta pelarne upplyfta hvalfvet, och ge begrepp om intensiv styrka: de stödja kraftigt och väl, utan att stänga vägen för ögat eller upptaga mycket rum. Bredvid kyrkan, som har ett isoleradt läge på en höjd, står ett klocktorn, i ett slags orientalisk minaret-stil, och rundt omkring synas spår af en förfallen, större byggnad: måhända ett Tempelherre-stift! — Förbi kyrkan går till venster en väg till *Klausen,* en romantisk dalöppning, som leder mellan vilda klippor till *Vordere Briel.* Till höger upptäcker man på en klippa, mycket naken, det gamla, runda tornet af slottet *Mödling,* der furst *Liechtenstein* — som är nejdens herre och öfver allt byggt tempel, hyddor, anlagt vägar och planterat träd (prisad vare han derföre!) — låtit inreda ett rum, der man kan gå in och sitta. Från *Vordere Briel* anländer man till *Hintere Briel,* som framställer en vacker anblick. Värdshus, tempel på höjderna, en Meyerhof med feta kor och herrlig mjölk, en klar flod, rinnande genom den smaragdgröna dalen, och rundtom en amfitheater af rikt skogbevăxta berg och kullar. Torn och tempel och nybyggda ruiner blicka ned från de högsta punkterna. Af dessa bestego vi *en,* som syntes erbjuda den vidsträcktaste utsigten, och ehuru vägen dit upp var besvärlig

nog, fann man sig någorlunda lönad för mödan, då man nådde höjden och *Palladistemplet*. Derifrån har man på ena sidan *insigt* i den mer romantiska skogs- och bergsregionen, och upptäcker på en vacker kulle de brustna, pittoreska hvalfbågarna af en förfallen kyrka: på andra sidan *utsigt* öfver det stora, öppna fältet, den Ungerska bygden, Wien, slottet *Liechtenstein, Briel* och flera Markt-fläckar. Under templet är en grotta eller ett grafhvalf, hvarest på en sten läses följande:

Ruhet Sanft Edle Gebeine
Der Tapferen Oesterreichischen Kriger
Ruhmgekrönt bey Asparn und Wagram gefallen.
Wenn Euer Freund nicht vermag die entseelten
Leichname zu beleben, Sie stets zu ehren
Ist seine Pflicht.

Då allt var vederbörligen beskådadt, vandrade man ned igen till Briel-dalen, vek af till venster, och följde en angenäm väg, till höger om den lilla, sorlande elfven, men till venster om en långsluttande kulle, krönt af en ihålig ruin. På denna väg ankommo vi snart till så väl det nya, som det gamla slottet *Liechtenstein*. Det förra är ej särdeles märkligt, ett vackert landslott i modern stil: det senare är grått och skäggigt, till formen lik en kantig, oregelmessigt bildad is-kristallisation. Största delen af det gamla riddarslottet ligger i grus. I den delen, som står qvar, är märkvärdigast *riddarsalen*, med målade bilder af Liechtensteinska familjen från äldsta tider: interessanta för kostymerna, men föga väl utförda. Manhaftigast och duktigast föreföll mig *Christopher von Liechtenstein*, död på 1500-talet, en krigisk, väl rustad gestalt. Fruntimmerna, i det lilla rummet bredvid, äro till största delen vedervärdiga. Från åtskilliga punkter har man, i fönstergluggarna och i det lilla snygga, modernt inredda hvilorummet, vackra utsigter öfver landskapet. *Brunn, Enzersdorf* och *Bertholdsdorf* på slätten nedanföre. Om en

passlustig *pyramid*, som vill vara egyptisk, under vägen till slottet fästat vandrarens uppmärksamhet, så måste han nu, vid bortgången derifrån, ej förgäta att taga vägen öfver *Kalenderberget*, och bestiga den nybyggda *amfitheater-ruinen*, samt derifrån se ned i dalen, åt *Mödling* och dess Pfarr-kirche. Nu skildes jag från min reskamrat på några timmar (emedan han beslutit att på egen hand besöka *Sparbach* och *Johannisstein*, hvilket dock, in parenthesi sagdt, blef ogjordt) och fortsatte min väg nedför berget åt *Mödling* till. Men jag kunde ej underlåta att sätta mig ned i gräset och med verklig andakt betrakta den gamla Tempelherre-kyrkan, hvilken från denna sida framställde sig så högtidlig och pittoresk, med sina långa, sirade fönster och sin lilla tornspets, och omgifven af träd och buskar. Vid grinden, under en hvalfbåge, satt en gammal tiggerska och sjöng en psalm: byn *Mödling* låg nedanföre, så stilla och prydlig på Söndagsmiddagen, och aflägsna valdhornsljud hördes från en trädgård. Oupphörligt sväfvade för min inbillning, att jag förr sett något, hvaraf hela denna tafla var en reminiscens: och då jag genomletat hela mitt minnes konstsamling, fick jag till min glädje reda på den bild, jag sökte. I Upsala hade jag nemligen om hösten 1824 till låns af G—s en liten, Tysk Taschenbuch, hvari befunnos flera gravyrer öfver gamla slott och kyrkor. Bland dessa kunde jag ej utan en oförklarlig inre rörelse betrakta en högtidlig, göthisk kyrka med långa, ornerade fönster och omgifven af vackert löfverk. Jag visade bilden för *Spinarosa* *), hvilken jag då dagligen såg hos mig, och han erfor samma intryck. Ett af våra nöjen under flera veckors tid bestod deri, att han, efter den intagna tarfliga måltiden, satte sig till klaveret, slog upp den lilla Taschenbuchen, nemligen det blad, der det kära templet stod, med underskrift: *Tempelherrenhof zu* .... (det grämer mig att jag förgätit namnet), lade den framför sig på notställaren som en notbok, och, med blicken på den lilla, romantiska landskapsbiten, lät fing-

*) Sedermera professor Törneros.

rarna löpa på tangenterna och skapa sköna musikaliska fantasier. Jag stod bredvid och hörde och såg och njöt; och så kunde vi vara länge och väl sysselsatta. En tår tindrade i mitt öga; mitt hjerta upplöstes i namnlösa känslor: jag hade för mig det lefvande natur-originalet till den lilla trollbilden. Jag skall gömma denna stund bland mina ljufvaste.

I badhuset nära kyrkan spisade jag min middagsmåltid med god appetit efter en stark vandring. På eftermiddagen strök jag omkring i byn, bemärkte seder och fysiognomier, men skördade ej mycket. Att jag vandrade ut till *begrafningsplatsen*, för att se *den goda grefvinnans* (grefvinnan Wargemonts, född Dornsdorffs) anläggningar, är knappt värdt att nämna; ty anläggningen består i fyra planterade träd och ett litet hvilohus för de till *Maria-Zell* vandrande pilgrimerna, och en källa, der de kunna släcka sin törst. Äfvenledes slängde jag mig (förut, ja innan jag spisade) upp till slottet *Mödling*, och såg derifrån ned i dalen *Klausen*.

Jag var glad, när klockan blef sju, och Gesellschaftswagen återförde oss till Wien.

Den 9 Aug.

Och nu farväl, du vackra och fula, du angenäma och ledsamma Wien! Troligen ser jag dig aldrig mer.

Prag.

Den 12 Augusti begyntes med en Lohnkutscher (efter ackord om 9 Gulden C. M.) min resa från *Wien* till *Prag*. Reskamrater i vagnen voro: m:ll *Agnes Zindel* från Carlsbad, m:ll *Claudia Söldner*, tvenne hyggliga och artiga jungfrur,

ehuru af lägre klass, samt en ung man, som studerar therapien i Wien, och nu reste hem till Prag att besöka sina föräldrar, och hette *Joseph Rudolf Ferdinand Harnisch.* I en annan vagn, som gjorde oss sällskap hela vägen, åkte en kaptensfru och en kokerska från Prag samt tillika en urmakare från *Görlitz* i Sachsen, vid namn *Ernst Haupt,* en rask, bildad man, som i elfva år rest omkring i Europa och Afrika, samt nu senast kommit från Italien, hvarest han sade sig hafva sett mig flera gånger. Med en nästan gulbrun ansigtsfärg ser han ut som han låtit Afrikas sol rätt duktigt steka sig, eller som han varit rätt hederligt anfäktad af gula febern i Bucharest. Vi roade oss tillsammans med minnena af *La Boccabadatis* gudomliga sång och *Vestris* herrliga spel, och *allt* hvad Italien äger ljufligt och skönt. Resan gick så här:

Genom staden *Kornenburg* ankom man, sedan förut *der Spitz,* hvarest Donau är herrlig, passerats. I *Stockerau* togs middagsmåltid, och nattläger i *Ober Hollabrunn.*

Den 13 Augusti. Mähriska gränsen mellan *Jetzelsdorf* och *Znaym.* Ännu ser man vinfält. Bredvid *Znaym,* ej obetydlig stad, ligger på en kulle ett prydligt slott, som kan täfla med *Ober Belvedere* i Wien: folket ser ganska beskedligt och uppnäst ut. Nu berga de säd och tröska i öppna lider med smånätta slagor. Deras liar se ej ut som våra. De äro kortare och bredare, samt försedda med en liten ställning, som tager emot den afskurna säden. Landet är bördigt och väl odladt. Små, hvita hus med höga, hvassa tak af spån eller torf. För enbetsvagnen går hästen på venstra sidan om en stor tistelstång.

I *Wolframitzkirchen* betalade vi för ett glas sockervatten 15 Kreutzer; dubbelt emot hvad man ger på det elegantaste kaffehus i Wien.

Innan vi ankommo till *Budweis* eller *Pudwitz* stego vi ur vagnen, för att göra en promenad i det sköna månskenet. Händelsen gjorde just, att der vi höllo, hade på slätten en vandrande Zigenar-trupp slagit sig ned kring en stor eldbrasa.

Högst pittoresk tafla! De svarta figurerna sväfvade oss förbi som skuggor. En gosse med långt, hängande, svart hår och svarta, stora, lågande ögon, olivefärgadt anlete, ett af de uttrycksfullaste och vildaste jag någonsin sett, kom fram och bad om en allmosa. Då han ej genast fick, upprepade han icke sin bön, men gick stolt sin väg. En flicka, liksom han klädd i en kort pels, som fladdrade kring axlarna, kom dansande och på ett obegripligt språk, men med ganska begripliga och talande åtbörder, begärde penningar. Hon fick mer än hon väntat, och till tacksamhet dansade hon för oss som en elfva, lätt och ledigt i månskenet, på den gröna gräsmattan.

Vi passerade *Taya* denna dag.

Den 14 Augusti. Vi ha sett floden *Iglawa.* I *Stannern* middag. I staden *Iglau* såg jag en gubbe, som för en vagn körde tre stora *hundar.* Bredvid bron öfver *Iglawa,* då vi passerat *Iglau,* står gränsestenen emellan *Mähren* och *Böhmen.* Im *Stecken* blieben wir stecken, h. e. vi sofvo öfver natten i *Stecken.* Åska, blixt, litet regn. Sköna moln.

Den 15 Augusti. I *Deutsch Brod,* der mycket bröd fanns till salu, besökte vi en kyrka. Marie himmelsfärd firades.

I *Jenikau* hänger i kyrkan ett refben af en stor valfisk, dödad för ungefär 200 år sedan af en general *Goldsmith.* Genom staden *Czaslau* till *Kolin,* der man sof. *Claudia Söldner* var mycket lustig och glad och kärvänlig.

Den 16 Augusti. Middagsmåltid i *Böhmisk Brod.* En messa hördes i kyrkan. Gossar skreko och sjöngo falskeligen. Presten, en rödbrusig, tjock man, fumlade länge under messhaken, när han satt på sitt säte, tog slutligen fram en stor snusdosa, tog i hast en duktig pris, stoppade den in i sin stora näsa, satte dosan på bänken, sprang fram till altaret och knäföll och signade sig, så mekaniskt och så plumpt, att jag ej visste, om jag skulle skratta eller bli arg. Alla kyrkor äro i Böhmen så smaklöst och äckligt utstyrda med afskyvärda helgonbilder, och folket ser så fanatiskt ut, att jag egentligen först *här* lärt känna den katholska afgudadyrkan. I *Rom* är

katholicismen andakt, eller åtminstone ren, värdig ceremoniär är den blott vidskepelse.

Kuttenberg såg pittoreskt ut från vägen, med sitt kloster på kullen. I *Biccowitz* rastades litet.

Der *Ziska-Berg*. Nu såg man tornen och palatsen i *Prag*, der vi, förbi *Wimmerska anläggningarna* (en promenad, der förr varit afrättsplats) och *Canal'ska trädgården*, intågade genom *Neu-Thor*, sluppo lätt igenom vid *die Hauptmauth*, och togo qvarter i *Altstadt* på *der goldne Engel*, ett prydligt och billigt värdshus. Alltså skrider jag till en liten skildring af

Prag.

Prag är en skön stad: antik, vördnadsvärd, stilla och tyst, högtidlig genom sina minnen och sina tornbeprydda tempel. — I denna ordning gick jag:

Die *Theinkirche* har förlorat sitt ena torn genom åskeld. Derinne ser man *Tycho Brahes* graf och grafsten af brun marmor.

Grefliga *Clam-Gallasska palatset*, ett af de största: majestätisk arkitektur: poplar utanföre.

Universitetsbyggnaden, fordom jesuiter-kollegium (Prag's Sapienza), har tre gårdar.

Die *Kreuzherrn-Kirche*, bredvid det märkliga *Alt-Städter-Brückenthurm*, har kupol och en underjordisk kyrka, som innesluter stormästarnes af Moldau vid en öfversvämning förstörda grafvar. Porträtter af alla stormästarne finnas i en sal. De senare bära svart drägt med röda kors på bröstet och på venstra sidan. De äldre, hvilka tillika varit biskopar, äro i presterlig skrud. Den hel. *Agnes*, hertig *Ottokars* dotter, byggde den underjordiska kyrkan.

Grefliga *Nostizska målningsgalleriet*. Ett skönt fruktstycke af *Mignon*. En liten Tizian. — Fyra landskap, kan-

ske af Salvator Rosa. — *J. Cæsars triumftåg* af *Rubens*. — Af *Derberg* en qvinna, i hvit sidensarsklädning, grön sammetströja med hvitt pelsverk, talar med en gammal frukthandlerska: förträffligt målad. — Jagtstycke af *Sneyders*. — Prins Wilhelm af Oranien, af *Van Dyck*. — *Rembrandts porträtt*, måladt af honom sjelf, och föreställd i purpurfärgad sammetsbarett, svart sammetsmantel och dubbel, gyllene halskedja. Han läser i en bok. — Den *hel. Bruno* af *Van Dyck*. — Prinsen af Oranien, målad af *Floris Frank*.

Kongl. Borgen, med herrligt, beherrskande läge. Nedanför stora salen i trädgården, der fordom var en dyfylld graf, står monumentet öfver *Martinitz's*, *Slawatas* och *Platters* fall, upprest af *Lobkowitz*, *Kinsky*, *Kaplirsch* och *Rschizan*, 1618 den 23 Maj.

Den sköna *slottskyrkan* (St. Veitskyrkan), med Göthisk prakt i ornamenterna, är ej synnerligen stor, men ljus och rik. Höga fönster, men inga målade glas. Hufvudsakligen märkas: *S. Johannis von Nepomuk* grafprydnad, af purt silfver. *S. Veits graf*. *S. Johannis v. N. porträtt*, som skall vara det likaste. — På skranket kring högaltaret är i träd utskuren en föreställning, huruledes Svenskarne plundra och förstöra kyrkan och dess bilder. Ofvanföre står att läsa: Deus, venerunt gentes in hæreditatem tuam, polluerunt templum sanctum tuum. Ps. LXXXIII. — En vacker tafla öfver *Marias besök hos Elisabeth* af *Hans Hæring*. Högst uttrycksfulla ansigten. — *Sigismund Bathorys* och *Ottavio Spinolas* grafvar. — *S. Wenzels* kapell.

Utsigten från terrassen, då man kommer ur kyrkan, är obeskrifligt skön. Till höger det lummiga *Lorenzo-berget*, med sitt hvita värdshus, och öfverst kapellet. Nedanunder *S. Nicolai* kyrka med sin höga dôm, *Waldsteinska palatset* och trädgården, *Moldau*, som bred och klar slingrar sig emellan *Altstadt* och die *Kleinseite*, de många tornen och palatsen, flodens angenäma öar och bergen i fonden — allt intager och fängslar blicken. *Moldau* har på sin högra strand

Wischerad (gamla och äldsta delen af Prag), die *Neustadt*, die *Altstadt* och die *Judenstadt* (Prag har nära 15,000 judar). På venstra stranden *Lorenzoberget*, *Hradschin* och die *Kleinseite*.

Waldsteinska palatset, stort, majestätiskt, men ofulländadt. En präktig sal. Gamla Friedlands skrifrum, en rotunda, ses ännu. Façaden åt trädgården är rik. Tvenne droppstensgrottor: man säger att den ena varit hertig *Albert v. Waldsteins* bad. I ett rum bredvid är hans bruna favorithäst uppstoppad. På väggen hänger hans porträtt; men helt olikt det, som finnes i Liechtensteinska palatsets galleri i Wien, måladt af *Van Dyck*. *Här* har han becksvart hår och stark, rödbrun ansigtsfärg: *der* är han blond.

På baksidan af bilden läses: *Egræ obiit ægre, 25 Febr. 1634.*

I trädgården, som är för allmänheten öppen alla Thors- och Söndagar, äro en liten konstsjö, vackra blommor och alléer. Man ser, att allt varit ämnadt till något större. — Den nuvarande ägaren till detta palats och Waldsteinska besittningarna är grefve *Ernst von Waldstein*, om hvilken jag vet intet annat att berätta, än att han har öfver 200 tobakspipor, dem han för med sig hvart han reser, och att han röker från morgonen till qvällen.

Das *Altstädter-Rathhaus*, gammalmodigt, med torn, ungefär i samma stil som på *Palazzo Vecchio* i Florenz, men mycket mindre. Tornuret, af magister *Xanusch* förfärdigadt, går icke mer.

S. Nicolai kyrka är rikt prydd, men smaken? —

Moldau prydes af flera sköna och skuggrika öar, af hvilka jag på eftermiddagen i *Haupts* sällskap besökte tvenne, nemligen:

Die *Färber-Insel*, hvarest äro kattunfabriker. På en vägg äro anmärkta *Moldaus* vigtigaste öfversvämningar, liksom Tiberns vid Porta di Ripetta i Rom.

Die *Schützen-Insel*, der borgrarne hålla sina öfningar i målskjutning. Täcka, skuggrika promenader och ett kaffehus. Derifrån på en färja öfver till *die Kleinseite*, och så uppför *Lorenzo-berget*, från hvars värdshus en herrlig, ny utsigt öfver staden öppnar sig. Derifrån visar sig *Borgen* med *S. Veits-kyrkan* stoltast. Sedan längre upp till *S. Lorenzos kapell*, förbi kruthuset (som, besynnerligt nog, är klädt med bräder, liksom för att lättare kunna antändas), till *Strahöfer Thor*, genom hvilken *Königsmark*, insläppt af *Odowalsky*, inträngde och bemäktigade sig die *Kleinseite*. Äfven kung Fredrik II låg här utanföre och besköt staden fliteligen. Han lät afskjuta knoppen på *Strahöfer-kyrkan*, hvilken ännu är borta. Många kulor sitta ännu inskjutna i väggarna af flera hus: bland andra äfven i det stora och präktiga *Czerninska palatset*.

I *Loretto-kyrkan*, som sammanhänger med kapucinerklostret, förvaras *skattkammaren*, som förevistes oss af ett par dertill förordnade tjenstemän. Den är ofantligt rik. Monstransen, biskopliga skrudar och tiarer, besatta med äkta perlor, rubiner, topaser och alla ädla stenar: *Mariakronor* af förgylldt silfver, utstyrda på det rikaste; men kostligast är den präktiga monstransen, som är af rent guld och strålar af 6,666 större och smärre diamanter. Den är i form af en sol, hvarifrån strålar utgå. Då solen skiner derpå, är den förbländande. Den skall vara värd ett *konungarike*. På väggen hänger porträttet af grefvinnan *Ludmilla Eva Francisca von Kollowraf*, hvilken skänkt juvelerna till monstransen. Hon var född *Hieselin*.

I det lilla yttre rummet hänger en kuriös tafla, ritad med penna och skrifven så, att man tror det skrifna vara tryckt och det ritade stucket i koppar. Taflan föreställer de förnämsta *kättarne*, såsom *Mahomet*, *Luther* med sin gemål, och *Ziska*, föreställd då han inslår hjernan på en fången katholsk

prest med en spetsig hammare. Detta flitiga arbete är förfärdigadt af *Anton Josef Horner* 1758 *).

Gatornas namn i Prag stå skrifna på knutarna både på Tyska och Böhmiska, såsom:

Alte Schloss-Stiege.	Kreuzherrn-Gasse.
Staro Zamecky Shody.	Krizownicka vlice.

Så använde jag, under oupphörligt kringvandrande, min *enda* dag i *Prag*. Följande morgonen

Den 18 *Aug.*

satt jag i en Lohnkutscherwagen kl. 5, och begaf mig på vägen till Teplitz. Ett lyckligt öde förde mig der tillsammans med tvenne unge, älskvärde Böhmare: den äldre, *Wenzel Veit*, talentfull virtuos på guitarr och tillika kompositör: den yngre, *Anton Wenzl*, en yngling, som med ett intagande utseende förenar liftigt sinne för dikt och konst och det oskyldigaste, känsligaste hjerta. I detta sällskap förflöt dagen fort och angenämt. Jag knöt med dem ett vänskapsband, som icke skall brista. Vi frukosterade i det täcka *Neudorf*, och åto middag vid *Doxan*, ett slott med en vacker park, nu tillhörigt *Lexan v. Ehrendahl*, vice president i Prag. Det var fordom ett nunnekloster, som af kejsar Josef II, den store klosterfienden, blef upphäfvet. Ännu läser man öfver en port *Doxanensibus Vestalibus exstructum*. Men sagor kringlöpa i orten, som skildra Vestalernas dygd såsom högst tvetydig. Under denna inskrift står: *Veni Sponsa Christi*.

Jag såg *Theresienstadt*, der *Alexander Ypsilanti* satt fången, likväl blott på något afstånd. Likaså *Leutmeritz*. Då man nalkas *Lowositz*, hvarest det märkliga slaget vanns af gamle *Fritz*, blir nejden mera romantisk och bergig. Gamla, ruinerade borgar på höjderna. *Der Donnerberg*. Utsigt öf-

*) Om aftonen såg jag på den ej stora, men vackra theatern, två stycken: *Yelva oder die Stumme*, samt *Der versiegelte Burgemeister* af *Raupach*. Mad. *Binder* har mycken talent.

ver *Böhmiska* slättlandet. Sedan utföre ända till det sköna *Teplitz*, den bekanta badorten, hvarest jag skrifvit detta.

Den 19 *Aug.*

Anton Wenzel infann sig efter löfte klockan nio på morgonen. Vi genomvandrade den stora, sköna, på de rikaste trädpartier rika parken, beskågo de små och stora templen och dammarna och svanorna och blommorna. I synnerhet fröjdade mig ett ställe vid den lilla sjön, der jag stod vid en hvit urna, omgifven af präktigt blommande hortensier och såg ut öfver den blå vattenytan mot den djupa dungen af lummiga lindar på andra sidan. Parken är med ledighet och smak anlagd. Ljus och skugga äro så behagligt fördelade. Guldfasaner och dito silfver- vandrade och kråmade sig i sina burar; men svanorna summo fria på vattenspegeln. Solen visste ej rätt, om hon skulle skina eller ej. Men jag var lycklig och glad, vid den så intagande och till mig sig så innerligt slutande *Antonios* sida.

Teplitz tillhör fursten af *Glaris*. Han är nu här, bor i sitt slott, och så länge han här vistas, svajar den blå och gula fanan från slottets tinnar. Jag hade så när tagit allt i besittning för Kongl. Maj:ts till Sverige räkning, då jag blef varse fanans färger. Konungen af Preussen, som alla somrar tillbringar någon tid i *Teplitz*, och här har ett eget palats, for härifrån för några dar sedan. Ännu äro flera Preussiska officerare qvar.

I *Antonios* vagn foro han och jag på e. m. till grefliga Waldsteinska slottet

Dux. På vägen såg jag det stora klostret *Ossek* på afstånd, till höger under den sköna bergskedjan. Vi hade rest äfven dit, om ej tiden varit så knapp för mig, som nu på sistone förvandlat mig i en energisk, resande fjäsk: det vill säga: jag är i jemn rörelse, ser allt med slukande blickar, far omkring som satan från morgon till qväll, och immerfort från

ett ställe till ett annat. Men *Dux* måste jag se. Det hade jag föresatt mig.

Vördnadsbjudande är slottet, med en prydlig borggård, fördelad i tvenne afdelningar genom ett jerngaller med port, der portieren står med sin staf i fult och vackert väder. Stora, svarta, fula statyer pryda detta galler. Façaden är vacker ifrån parken. Trappan har likhet med dem man ser i de Romerska villorna, terassvis anlagd *). Parken är så grön och frisk och har så sköna träd, att det är en lust och glädje. Alla gångarna äro täckta med en i Böhmen ofta förekommande röd sandjord, som gör vägen slät och lätt att beträda, samt gör en bjert effekt emot det klargröna gräset. I kapellet på andra sidan funno vi intet märkligt. En grinande dverg med krycka stod utanföre och såg på oss med stora ögon, och mannen, som öppnade kapellet, kysste mig på hand för fyra schlechte kreuzer.

En högvis, antiqvarisk slottsförvaltare visade oss slottet. Han hade varit i Neapel, och ehuru tvär i början, blef han mjuk, när han hörde, att äfven *jag* varit i Arkadien. Först införde han oss på nedra botten och

1) I *vapensalen.* Gamla Tyska och nyare gevär af alla arter. Turkiska sadlar, tagna i krig, en lång falconet, ett par fullständiga rustningar. Men det dyrbaraste är i ett skåp i väggen, som är slutet af en lönndörr. Der förvaras *Albrecht von Waldstein's svärd,* med förgylldt, rikt arbetadt fäste, den hillebård af träd med jernspets, hvarmed han dödades i Eger, de *stöflor* med höga klackar, som han burit i lifvet, och den ännu blodiga spetskrage, som han bar i sin dödsstund. Hvem kan se dessa minnen utan en viss, hemlighetsfull bäfvan. I skåpet finnas andra saker, som ha värde för sin ålder, men man bryr sig ej derom. Man ser blott på kragen och stöflorna och hillebården och svärdet.

---

*) Öfver porten åt trädgårdssidan står: Avorum Ædes restituit Franciscus Adamus Anno MDCCCXIII.

2) En stor och dyrbar *porcellainssamling* i rummet bredvid.

3) *Konstsamlingen:* kameer, mynt, tekniska modeller, Romerska kejsarne, fullständig samling, skuren i elfenben. Arbeten i porcellaine och elfenben och glas. Bland annat en fin blomsterbukett af porcellaine.

4) Mineralier, conchylier, dosor af sällsynta stenar, marmorarter, koraller och polyper, botaniska sällsyntheter och petrificerade trädarter, ytterst sköna.

5) *Biblioteket,* som består af 24,000 volymer. Manuskripter, till största delen på Böhmiska språket; ett stort historiskt manuskript i 12 foliovolymer. En modell af Waldsteinska stamgodset *Leudomischls* slott.

I den öfre delen af slottet, nu bebodd af grefve *Anton v. Waldstein* med sin familj, sågo vi

Ättesalen, stor och präktig, med höga fönster och utsigt åt parken. Der hänga flere af Waldsteinska ättens Heroer, en för hvarje tidehvarf. De börja med *Zdenko I.* På stora, historiska taflor ser man, huru grefve *Berthold v. W.* strider mot Turkarna och huru *Albrecht von Friedland* kämpar. Platfonden föreställer, huru grefve *Heinrich von Waldstein* presenterar sina tjugu söner för konung *Ottokar* af Böhmen. Salen är målad af *Wenzel Rainer.*

Bildergalleriet, bestående af omkring 400 taflor af blandadt värde. Jag fann få, som kunde fästa min uppmärksamhet. Men *Friedländarens porträtt,* efter uppgift måladt af *Van Dyck,* går man ej förbi. Han är klädd i pansar, håller handen på svärdfästet. Håret är svart och kortskuret. En snibb deraf går ned i den rynkade pannan. Blicken sneglar, läpparna äro något tjocka och höljas af hvitgrå mustascher. Pipskägget af samma färg. Således huru olik den Liechtensteinska bilden i Wien!

När allt detta var beskådadt, sade vår lärde förvaltare: «So, meine Herren! jetzt können Sie nach Ossek fahren!» Men vi foro till *Teplitz* tillbaka.

På återvägen hade vi framför oss det höga *Schlossberg*, som beherrskar *Teplitz* och hela nejden; men på färden till *Dux* hade vi den djerfva klippan vid *Bellin* i horisonten. *Die Schlackenburg*, på en kulle vid *Teplitz*, är byggd af slagg.

Under vår frånvaro hade *Veit* sökt mig och lemnat efter sig till minne en af sina kompositioner, en qvartett öfver Schillers dikt: *Die Hoffnung*. Jag har lemnat här ett bref till honom, innehållande en liten sång på Svenska, hvaraf äfven, jemte Tysk öfversättning, *Antonio* fått ett exemplar.

Hvarför nämner jag honom hellre *Antonio* än *Anton?* Emedan den Italienska ändelsen ger mera mildhet åt namnet och tillika erinrar mig om ett land, der jag ville åter vid *hans* sida tillbringa några paradisiska stunder. Nyss gick han bort. Han har skrifvit mig ett stamboksblad. Jag har lemnat honom ett exemplar af Monikes öfversättning af mina Runor. Och i morgon klockan fem, när jag reser, kommer han igen. Ännu ett ögonblick får jag således se och omfamna honom — så aldrig mer. Sedan kunna endast bokstäfver vandra oss emellan. De skola ock vandra flitigt. Gode Gud! Ett så innerligt förhållande knutet *i dag*, för att upplösas *i morgon?* Nej! lösas och brytas kan det ej. Vi tillhöra hvarannan för evigt. Jag vill bedja Allfader, att han bevarar denna rena, sköna blomma i sin oskyldiga fägring, och att den må gifva frukt och blifva en heder och en ära för Böhmen! — Så, i detta hopp, vill jag försaka njutningen af hans närvaro, och älska honom varmt och broderligen, så länge jag lefver.

Dresden.

Den 20 Augusti om morgonen afresa från *Teplitz* i en Lohnkutscher-wagen. Mitt sällskap var en herre från *Berlin*, som känner *Dorov*, och sade *janz* i stället för *ganz* och *Jotha* i stället för *Gotha*, samt en dito herre från *Leipzig* med sin lille son *). En timmas väg från *Teplitz* är byn *Kulm*, och ofvanför den, på en kulle, står ett litet kapell, der general Vandamme i slaget togs till fånga. Men vid *Arbesau* ännu längre fram står, till venster om vägen för den som kommer från *Teplitz*, ett vackert, af jern gjutet monument öfver de i slaget fallna *Preussare:* och till höger står ett *stort* monument öfver *en* Österrikare, nemligen general *Colloredo Mansfeld*, som likväl ej föll i striden, utan dog efteråt i Wien. Der står att läsa under hans bröstbild i medaljong: Dem Feinde furchtbar, Den Seinen theuer. Hans fältherreära är dock ej så stor som hans grafvård. Vid *Peterswalde* vidtager Sachsiska gränsen. På *Hellendorfer-berget* var tjock dimma och regn. Molnen hängde oss öfver hufvudet. Så snart vi passerat *Peterswalde* och nedkommo i Sachsen blef klarare och vackrare.

I *Berggieshübel*, en badort, tillhörig en Sachsisk general, åts middag. Skönt land. Vi rastade en stund sedan i *Pirna*, som prydes af *Sonnenstein*, der en dårhusinrättning är. Sedan den klara *Elbe*, som jag ej sett på mer än tvenne år.

Emellan *Pirna* och *Dresden* följer vägen, en stund bortåt, *Elben*, hvars stränder här grönska herrligen. Bergskedjan, som begränsar Sachsiska Schweitz, har man till höger: dess sluttning prydes af täcka landthus och trädgårdar.

*) De voro: Bau-Rath *Hämpel* från Berlin och köpmannen *Schopeck* från Leipzig.

Dresden är en småstad i stort. Breda, vackra gator, på hvilka likväl icke stor rörelse förmärkes. Den på en väldig grundmur anlagda promenaden vid *Elben* framställer vackra taflor. *Bron* är längre och nästan bättre byggd än den i Prag. Hon skiljer *Altstadt* och *Neustadt*. Vid *Neumarkt* ligger *die Frauenkirche*, en litet öfverlastad rotunda (ett slags likhet med *La Salute* i *Venedig*). Bredvid *Kongl. Borgen*, som är 1:o gammal, 2:o ful, ligger *Katholska kyrkan*, hvars inre har några taflor af mindre märkvärdighet. Går man öfver bron, så blir man snart varse konung *August den Starkes* bild till häst i bronz. Hästen upplyfter framfötterna. Synes mig något för tjock.

Målningsgalleriet. Förträffliga saker ur Nederländska skolan. Dessa befinna sig, jemte de Tyska, i *yttre galleriet*. I det *inre* ser och beundrar man

La Madonna di S. Sisto: en af Raphaels skönaste taflor. Madonnan är oöfverträfflig och viker endast för *M. della Seggiola* i Florenz. Christus är skön, har en djup, men svårmodig blick. De tvenne uppblickande englarna kunna blott i himlen ha sina originaler.

La Notte di *Correggio:* ypperlig belysning, utströmmande från Christus-barnet. Jag finner skönhet i färg och skönhet i tanken; men manér i teckningen. Herdarnas ställningar äro i synnerhet tvungna.

La Maddalena di *Correggio:* litet kabinettsstycke, men läckert och ljuft.

La Venere di *Tiziano:* hon hvilar vällustigt på en bädd: en guitarrspelare till venster. En kärleksgud kröner henne med en blomsterkrans.

Dessa fyra taflor äro alla konstälskares förtjusning och alla kopisters förtviflan. Och likväl kopieras de af creti och pleti.

Det *inre galleriet* innesluter många andra sköna saker ur Italienska skolorna. Ho kan se eller uppräkna alla?

Das grüne Gewölbe, svarande mot *die Schatzkammer* i Wien, befinnes i Kongl. Borgen. Att se det kostar 3 Thaler. Derföre söker man sällskap. Så hade äfven jag.

Här finnas *bronz-saker*, arbeten af *elfenben* (bland hvilka ett krucifix af Michael Angelo). Ett skepp (af *Jacob Zeller*) hvilar på hufvudet af en Neptunus, som sjelf sitter i en snäcka, buren af sjöhästar. — Proserpinas bortröfvande af Pluto, äfven i elfenben. — Ett skåp af bernsten. — *Emaljer*, bland hvilka ett porträtt af *Peter den Store*. — Förgylda *silfverkärl*, till en del af ofantlig storlek: badkar af purt silfver. — En skål af rubinglas. — En gedigen guldskål, skänkt till *August II* af *Peter den Store*. — Ett horn af guld, besatt med ädla stenar. — Ett ur af drifvet silfver.

Kostbara saker af karneol, calcedon, heliotrop, granater och lapis lazzuli. Porträtter af Sachsiska kurfurstar. — *August II:s* guldkrona. — Drottningens krona. — En stor, rå smaragd, skänkt af kejsar *Rudolf I* till *August II*. — Stora kursvärdet, buret framför kejsarne vid kröningen i Frankfurt. — *Stora Mogol* på sin thron, ett slags historieradt stycke, sammansatt af fristående figurer af åtskilliga stenarter. — *S. Georg till häst*, af silfver. Hästens hufvud kan lyftas af: skrofvet är en pokal. *Kejsar Augusti bild*, basrelief i onyx, stor och dyrbar: antik. — Oxen Apis. — En högst kostbar onyx, 7 tum hög och 4 tum bred, klar och ren som en spegel. —

I *sista skåpet*, som förevisas af en särskild kustod, förvaras de största klenoderna:

Ett *garnitur* af safir. Ett dito af smaragd. Ett dito af rubiner.

Ett stort, kostligt *diamantsmycke*, att fästas på en gördel under bröstet. Det glänser och gnistrar alldeles förbländande. Värderas till 500,000 Thaler.

Ett *halssmycke* af idel stora diamanter, ännu präktigare, värderas till 2 millioner Thaler.

Ett par *örhängen* af diamanter, värderade till 80,000 Thaler.

En *Aigrette* af röda diamanter (blekare än rubiner), att fästas på en Pohlsk mössa.

En *epaulette* af diamanter.

En stor *grön diamant.* Konung *August II* köpte den af en Venetiansk jude emot en årlig ränta af 80,000 Thaler, och denna ränta utbetaltes i 10 år.

Dessa äro de märkvärdigaste föremålen i *Gröna Hvalfvet.*

Under en vandring på Elbe-promenaden och i *Brühlsche Garten,* blef jag varse i ett hörn monumentet öfver kurfursten *Moritz* af Sachsen och hans gemål prinsessan *Agnes,* född landtgrefvinna af Hessen. Brodren *August,* Erb-Marschall och kurfurste, lät uppsätta monumentet. Dennes gemål var prinsessan *Anna,* af Kongl. Danskt blod. Monumentet framställer tvenne kejsare i rustning, af hvilka den ene mottager ett svärd af den andra. På sidorna stå tvenne damer, den ena med ett täckelse öfver mun och haka. Det iståndsattes af kurfursten *Christian* 1581, men ånyo af *Fredrik August* 1818.

Kurfursten *Moritz* dog den 11 Juli 1553 af de sår, han erhållit i slaget vid *Sievershausen.*

Den 22 Aug.

Japanska palatset. Det ligger i *Neustadt,* har en trädgård vid Elben, från hvars terrass är vacker utsigt åt *Altstadt.* Palatset innehåller:

1:o *Antiksamlingen* (på nedra botten). Åtta, nio rum fulla med sämre och bättre, till större delen *mycket* och *illa* restaurerade antika konstverk, eller kopior af dem i marmor och brons. *Varginnan med Romulus och Remus.* — *Attila och Leo,* hvars original är i Peterskyrkan i Rom; men

påfven har förlorat hufvudet, och brottet ser alldeles blodrödt ut, alldeles som om den helige Leo blifvit nyss halshuggen. — En bronzbyst af *Gustaf Adolf*. — Flera Romerske kejsares hufvuden. — Bland det bättre äro en *Silenus* och en *Satyr*, som håller en Bacchant i håret, hvilken röfvat hans pipa. Troligen är han *Pan* sjelf.

2:o En samling af allehanda slags porcellainer, den jag dock icke gaf mig tid att bese.

3:o *Bibliotheket.* Ljus, skön lokal i öfra våningen (ja i andra och tredje våningen), innesluter i 26 salar 286,000 volumer. Man genomströk alla salarna och såg följande märkliga *handskrifter:*

Ett *Mexikanskt manuskript*, från Montezumas tid, taget af *Cortez* och sedan såsom gåfva tillfallet en Sachsisk kurfurste. Det tros vara en Mexikansk konungalängd, är skrifvet på ett slags träd, med en gipsmassa öfverdraget, och har äfven målningar. Icke en gång *Humboldt* kan läsa en bokstaf deraf. Hieroglyferna äro lättare att tolka. Det innehåller 36 blad, sammanfogade till en bok, genom blåsor.

En bok öfver teckningskonsten, egenhändigt skrifven af *Albrecht Dürer.* Deri befinnas flera sorgfälligt utförda teckningar, i hvilka han reducerat menniskofiguren i quadrat- och cirkel-former. En del af denna bok är tryckt.

En Alcoran, som tillhört sultan *Bajazeth II.*

En mindre, ännu skönare, äldre. Med största flit och elegans skrifven och målad.

En *liten Alcoran*, fint men skönt skrifven, att bäras på bröstet som amulett.

En samling af Luthers egenhändiga bref, jemte sällsynta bilder af honom sjelf. Brefven utgöra en sammanhängande följd, och är den enda samling af denna art.

En samling af Ph. Melanchthons egenhändiga bref.

En *Album*, hvari på första bladet *Gustaf Adolf* skrifvit sitt namn, med ren, skön hand, såsom hertig af Finland. Se-

dan följer en stor mängd af andra furstliga personers namn och målade vapen.

Kongl. Sachsiska akademiens konstutställning, just vid begynnelsen af promenaden, bredvid *Elbe-bron,* togs sedermera i ögonsigte. De egentliga konstverken utgöra 771 numror, deri innefattade äfven alla arkitektoniska och andra teckningar. Skulle jag gifva priset åt några vissa af målningarna, så tillfölle det *primo:* vår landsman *Th. Fearnley's* tvenne landskapstaflor, af hvilka den ena föreställer en öde trakt med en sandkulle, på en mulen dag. Stor natursanning. Denna är köpt af Sachsiska konstföreningen. Den andra: *slottet Scharfenberg* i morgonbelysning, är äfven vacker, dock ger jag den första företrädet. *Secundo: En hvilande jägare,* oljemålning af *J. Hantzsch.* Ett par taflor äro alldeles i *Overbecks* gammal-tyska genre: nemligen *Tobias* af *Hennig* i Leipzig, och *Moses, funnen af Pharaos dotter,* af *Aug. Richter* i Rom. — En *slädfart af fyra barn,* vackert och naivt vinterstycke af *Georgi* i *Leipzig.*

Utom dessa egentliga konstsaker, innehåller expositionen, som varit öppen ända ifrån den *2 Augusti,* 364 numror af inländska handtverksprodukter, till större delen flitigt och vackert arbetade.

Då man går öfver Elbe-bron från *Altstadt* till *Neustadt,* måste man gå på högra trottoiren, och tvärtom, när man vänder om till *Altstadt,* på det att ej de mötande må hindra hvarannan. Nu strömma alla åt ett håll, och passera med lätthet.

Den 23 *Aug.*

Jag hörde en predikan, messa och musik i *katholska kyrkan,* hvarest hela hofvet befann sig i sina höga läktare på

båda sidor om choret. Konungen bar hvit uniform, med guldepauletter och grönt ordensband. Kronprinsen bar grön uniform med guldepauletter, kraschan och ordensband. Den yngre prinsen var äfven grön. Konungen har pudradt hår eller pudrad peruk.

Förut var jag inne i en Luthersk kyrka, långt bort vid *Ostra Gehege.*

Jag vill råda alla landsmän, som komma till *Dresden,* att bo på värdshuset *Stadt Gotha.* Här är snyggt, ordentligt, godt och billigt. Likväl lärer detta vara fallet med de flesta värdshusen i Dresden, om äfven den sistnämnda egenskapen måste strykas ut. Jag är nu led vid värdshuslifvet, och längtar att få hvila mig hemma.

Min sista dag i Dresden var dock skön. Också har jag tillbragt en stor del deraf i det gröna, nemligen i *Grosse Garten,* en välsmakande spatser- och förlustelseort utanför *Pirna-porten.* Ett palats ligger i dess medelpunkt, i Italiensk, men öfverlastad stil, och likväl utan hvassa tak. En damm, der svanor simma, omgifven af skuggrika alléer, ligger bakom palatset. Svalkande, löfrika gångar emottaga de visserligen fåtaliga, men glada och fryntliga vandrarne. Ehuru i dag var Söndag, sågs dock ett temligen litet antal folk.

Berlin.

Äfven på resan från *Dresden* till *Berlin* var jag lycklig att träffa godt resesällskap. Den unga kaptenskan *Staffehl* från Berlin med sin mor *) voro, jemte en gammal gumma om ett

*) Majorskan von Heuser.

och sjuttio år, mina kamrater i vagnen. Jag hade ackorderat för 6 Preussiska Thaler. Jag fann i både *fru Staffehl* och hennes mor bildade fruntimmer och hvilka med största interesse hörde mina skildringar af Italien och Schweitz. De äro äfven af *Dorovs* bekantskaper.

Första dagen, *den 24 Aug.*, bragte oss de svarta hästarna förbi kongl. lustslottet *Moritzburg*, genom staden *Grossenhayn*, till *Elsterwerda*, der Preussiska gränsen är, men all besigtning undgicks. I *Elsterwerda* hölls måltid. Mot aftonen passerades *Elster*, kallad *die schwarze* för sitt svartaktiga vatten, och vi intågade i *Liebewerda*, och gästade öfver natten *Zum weissen Ross.* Nio Tyska mil den dagen.

Den 25 Aug. Öfver *Bernsdorff* till staden *Jüterbock*, der jag med spända ögon beság slagfältet, väderqvarnarna och den åldriga stadens hus och kyrkor. I *Tréuenbrietzen* funno vi nattens hvila efter dagens skakning. Och

Den 26 Aug. fortsattes resan öfver *Belitz* till *Potsdam.* Medan hästarne der hvilade och middagsmåltiden bereddes gjorde jag en vandring ut genom *Brandenburg-Thor* till

Sans-Souci, Fredrik den Andres favorit- och dödsställe. En lång stund vandrade jag omkring slottet och i parken, blickade in i rummen, dem han bebott, och stod på den öfversta terrassen, der han för sista gången såg solen gå ned — och dog. Fem sådana terrasser höja sig, den ena öfver den andra, och bilda tillika drifbänkar för frukter och blommor på båda sidor om hufvudtrappan, som i fem afsatser leder upp till det låga slottet med en art rotunda i midten och höga fönster. Utsigten åt *Potsdam*, hvars torn och hufvudbyggnader höja sig ur djupet af en lund, är vacker. Öfverhufvud är nejden kring *Potsdam* mera lefvande och grön än den öfriga delen af min väg genom Preussen. *Spree*-floden, bred och med stilla, klara vågor, skrider fram mellan grönskande stränder. *Potsdam* har ett stort slott, der konungen nu bor (och kronprinsen i *Sans-Souci)*, samt breda gator och nya, ansenliga hus.

Då man lemnat *Potsdam* och fortsätter sin kosa genom den långa allé, som går ända från *Belitz* till *Berlin*, synes genom en skogsöppning det bekanta *Spandau* i fonden, just som *Spree*-bron passeras. Närmare *Berlin* ser man det gjutna jernmonument, som konungen låtit uppresa, i anledning af *Heliga Alliansens* seger. Till venster synes *Charlottenburg*.

Kapiten *Staffehl* till häst kom ett stycke utanför staden sina fruntimmer till mötes. Då vi anlände i *Kl. Wall-Strasse*, der de bo, bjödo de mig vänligt upp på sina rum. Jag följde dem och var vittne till en glad och rörande familjscen. Majoren hade i ett gladt, vackert rum uppställt prydliga vaser fulla med friska, doftande blommor: hans och hans frus och hennes mors miniaturbilder prydde väggen, och ett flygelfortepiano stod vid dörren. De slöto hvarannan under varma kyssar i famn. Den öppna, blonde krigaren tryckte sin återkommande maka kraftigt och hjertligt till sitt bröst och sade: «So hab' ich dich endlich wieder. Ich habe dich so lange entbehrt.» — Men frånvaron hade ej varit längre än sex veckor. Tårarna kommo mig i ögonen, då jag tänkte på *min* återkomst till Sverige och de mina, alla dem, jag under mer än tvenne år saknat och under frånvaron älskat lifligare än någonsin. De delade mina känslor, och under en hjertlig handtryckning önskade de mig ett *snart* och lyckligt möte med anförvandter och vänner i fosterlandet. «Ich danke Ihnen, mein Guter! Ich wünsche Ihnen dasselbe und noch mehr,» sade den trefliga, ädla modern, då jag lyckönskade dem till den efterlängtade hemkomsten. Jag måste lofva dem att återkomma.

Jag fortsatte min väg fram *unter den Linden*, förbi operahuset och *kongl. slottet*, öfver bron till värdshuset *König von Portugal*, der jag nu bor i N:o 29, högt upp, men med en vacker utsigt öfver floden, med slottet på andra sidan, bron och en del af platsen.

Jag har med glädje återfunnit mina vänner *Wrangel* och *Bremer*. De bo i konvoyéen *Brandels* logis i hörnhuset af

Kl. Wall-Strasse och *unter den Linden.* Den förre är under Brandels frånvaro ock chargé d'affaires: den senare legationssekreterare.

Berlin har något konungsligt och präktigt: fria, öppna platser, breda, ljusa gator, stora palatser, som göra verkan, emedan man ej varit sparsam på rummet: de ha luft omkring sig och man ser deras ensemble på afstånd. Detta är en stor sak. Vore Roms stora och herrliga palatser alltid fritt anlagda, hvilken prakt vore det att se dem! Dock med Rom kan Berlin ej mäta sig i något afseende, utom deri, att den är rymlig. *Wien* gör på långt när ej så stor och imposant effekt: *«ce faubourg noirâtre, entourè de plusieures grandes villes,»* som Barthelemy träffande uttrycker sig.

Den 27 Aug. användes till orientering i staden. Långa distanser. Nya *Schauspielhaus,* efter *Schinkels* plan, med en kolonnad framför, är så sönderhackadt genom de tätt anbragta fönstren, att det mer liknar ett drifhus än ett Melpomenes tempel. Man kan för öfrigt säga om denna byggnad, att deri finnes allting, till och med en liten theater: ty *liten* är denna verkligen. Concertsalen skall vara stor och ståtlig.

Den 1 September afreste jag i Eilwagen från *Berlin,* genom *Gransee,* der man på torget ser ett af innevånarne upprest monument öfver den bortgångne drottning Louise. Vägen gick sedermera genom *Alt-Strelitz* till *Neu-Strelitz,* dit vi anlände kl. omkring tre om morgonen.

Den 2 September. Två af sällskapet stego der, sedan vi beskådat storhertigens slott och park, med mig i en postvagn, i hvilken vi skakades jämmerligen, och inträffade middagstiden i *Neu-Brandenburg.*

Derifrån hade jag blott *en* af sällskapet med mig. Denne var en Preussisk officer, hygglig man, men hvars namn fallit mig ur minnet. Vi reste med *extrapost* till *Treptow,* och passerade under vägen Pommerska gränsen; men ingen visitation gjordes. Från den lilla staden *Treptow* for jag ensam med extrapost, två hästar och en god, ehuru obetäckt post-

vagn, och anlände under stridt regn, i fullt mörker, till *Loitz* eller *Lötz*, hvilade der öfver natten och fortsatte

Den 3 September min färd genom det enformiga Pommern till Greifswald. Der besökte jag Svenske generalkonsuln herr *J. af Lundblad*, författaren till *Svensk Plutark*, språkade om hvarjehanda, fick af honom d:r *Mohnikes* öfversättning af *Konung Enzio*, samt af *Napoleon i Moskau* och *Napoleons Monolog*. Emot något öfver 9 Preussiska Thaler erhöll jag min biljett till ångfartyget *Der Adler*, steg kl. 2 om bord och fick till sjösällskap fyra unga, Tyska studiosi, nemligen baron *v. Varnbüler*, *Brentano*, *Binding* och *v. Guaita*, älskvärda och glada ynglingar. De ämnade göra en liten färd i Sverige, för att sedan öfver *Köpenhamn* återvända hem till *Stuttgart* och *Frankfurt am Main*. Vi fem voro de enda passagerarne och agerade herrar på fartyget. Vinden ökades allt mer. *Rügen* lemnades med sina pittoreska klippor till venster, och då vi om natten hade passerat öns udde, öfvergick den starka vinden i storm. Enda utvägen var att i kajutan ligga stilla, hvar och en i sin skrubb; ty att stå eller gå eller sitta var antingen betänkligt eller omöjligt. Oaktadt det grufliga vräkandet (böljorna gingo 9 fot höga), kände jag dock ej någon ansats till sjösjuka. Endast *v. Guaita* led något deraf. Natten var interessant på det stormiga hafvet.

Klockan mellan sex och sju på morgonen landades i hamnen vid *Ystad*.

TIONDE BOKEN.

HEMRESAN.

Mitt minne jag helgar åt allt hvad jag rönt
I verlden af stort eller ädelt och skönt.
Min kärlek är Svensk. Invid Skandiens hjerta
Jag sjunger min fröjd och förtiger min smärta.
Mitt hopp är att dö i mitt land,
Med klingande lyran ännu i min hand.

Hemresan.

Sedan jag låtit resan gå saktare några dagar, för att få trycka handen på flera af mina Skånska vänner, var jag den 11 Sept. allena med den Svenska naturen och de Svenska skjutsbönderna. Den förra ser jag alltid med nöje: de senare förefalla mig som hade de blifvit tre gånger dummare, sedan jag var i Sverige sist.

Mellan *Fagerhult* och *Markaryd* utbytte jag den 12 Sept. det fruktbara Skåne mot det skogiga Småland.

Från Markaryd till *Traheryd* skjutsade mig en flicka, som hette *Gustafva* och var från *Mästerhult.* Hon var qvick och rask och ville åka på; men hästen, som fann att ingen karlahand höll i piskan och tömmarna, skötte temligen sin beqvämlighet, till dess jag, då vi öfverhöljdes af ett brusande regn, lät honom känna några hvassare smällar. Flickan förtäljde mig i korthet sitt lefnadslopp. «Jag är född,» sade hon, «i Vreta Kloster i Östergöthland. Min far var soldat i Malmö; men sedan min mor dött, skulle min far och jag bege oss uppåt landet igen. Vi följdes åt till Markaryds klockaregård: der gick han ifrån mig. Aldrig har jag hört ett ord se'n om min far; men nu tjenar jag i Mästerhult. Ingen slägting har jag på 30 eller 40 mil.» På min fråga, om hon nu fann sig bra och blef väl behandlad af husbondfolket, svarade hon: «ja!» Då vi ankommo till Traheryd, var den arma flickan alldeles genomvåt. Jag gaf henne drickspengar samt återstoden af min medförda matsäck, hvaröfver hon blef myc-

ket glad. Jag beslöt att stanna vid Traheryd öfver natten; ty regnet upphörde icke: och länge innan jag somnade, beklagade jag den stackars Gustafva, som skulle i blåsten och regnet arbeta sig två mil tillbaka.

Mellan Markaryd och Traheryd följde jag en stund *Lagaån,* hvilken på ett ställe bildar en fors och några täcka öar.

Det är så ensligt och tyst i skogarna och på hedarna. Det är besynnerligt: ofta förefaller det mig, som vore jag en resande främling, hvilken genomtågar det kyliga Sverige. Mycket förefaller mig både i naturen och hos folket enfaldigt eller torrt eller tråkigt, som jag fordom fann åtminstone drägligt eller naturligt. Visst är, att, då man kommer från Söderns paradis, en resa på bondvagn genom Sverige i September månad är en ängslig resa.

Den 13 *Sept.*

Morgonen såg litet bättre ut än den förlidna aftonen. Den ledsamma, ljungbeprydda nejden mellan *Traheryd* och *Ljungby,* nästan en fortgående hed, tillryggalades likväl utan regn, ehuru molnen hotande samlade sig.

Mellan Ljungby och *Dörarp* undfägnades jag af den vanliga regnportionen, som på eftermiddagen rundeligen plägar beståss. Tack vare min gamla kamlottskappa! jag blef åtminstone icke genomvåt.

En Engelsman, vid namn *Strong,* hade skrifvit i dagboken vid *Dörarp* på följande sätt: »very bad horses the last stragé: more like Jackasses.» Den fryntliga värdinnan begärde upplysning af mig, hvad detta mystiska språk kunde betyda. Prosten i församlingen hade nemligen satt sina glasögon på näsan och grundeligen studerat den sällsamma skriften, och frukten af hans djupsinniga tolkningsförsök hade blifvit, att Engländaren begärt något som han icke fått: och i harmen

hade han skrifvit klagomål i dagboken. Så tolkade prosten. Jag upplyste värdinnan om meningen, och sedan skrattade vi rätt godt åt Engelsmannen och hans andeliga öfversättare.

Genast vid *Dörarp* blir vägen vacker. Sjön *Widöster* har jag till venster. Det sköna *Toftaholm,* tillhörigt en grefve *Bonde,* ligger vid dess strand. Sjön är tre mil lång. Aftonen fick litet solsken. Solen gick ned på andra sidan om sjön i en bädd af blå moln, uppstaplade och spetsiga såsom en alpkedja. Då hon sjönk ned, uppsände hon tvenne qvastar af strålar, och såg ut som hade hon varit en dubbel komet, eller en Moses, som lyfte sitt strålande ansigte upp öfver molnen på Sinai. Under det jag rullade af i min enbetsvagn, vid sidan af min beskedlige skjutsbonde, som varit i krigstjenst 1813 och 14, samt således sett Tyskland till en del, blickade jag med välbehag utåt sjön, som ömsom framställde sig fri och öppen i aftonsolen, än allenast sågs förstulet framblänka mellan stammarna af lundens ekar. Denna stund tänkte jag mycket på Genfersjön och dess herrliga omgifningar.

I går natt hvilade jag vid *Traheryd,* der herrn slår frun. I natt hvilar jag vid *Wernamo,* der frun slår, om icke herrn, åtminstone pigan. Den stora frun visade mig an ett rum i en sidobyggnad; men hvilket, öppnadt af pigan med en dank i handen, befanns vara ett slags betjentrum och temligen snuskigt. Då vandrade jag tillbaka, förklarade inför den stränga frun, att jag alldeles icke var nöjd dermed, utan ville ha bättre rum. Hon blef genast höfligare, och jag fick ett bra rum i öfra våningen samt en förträfflig qvällsvard.

Månen är klar och himlen är blå: kan jag hoppas vackert väder i morgon?

Den 14 *Sept.*

Hvad tänker jag på, som icke afbidar den bekanta marknaden i *Wernamo?* Den begynnes i morgon. För en man,

hvilken så mycket som jag älskar köpenskap och fulla bönder, är icke den skyndsamma afresan en försakelse??

Dagen blef emellertid vacker, sedan morgondimman skingrat sig. Skada, att jag måste tillbringa den i skogen; ty mellan *Wernamo* och *Jönköping* (7 mil) sträcker sig en enda oupphörlig mo, kallad *Hörle-mo* efter det betydliga jernbruket *Hörle,* tillhörigt grefve *Hamilton,* hvilket jag på morgonen for förbi mellan *Wernamo* och *Klefshult.* Vägen har, oaktadt skogens ödslighet, varit lifvad af resenärer, hvilka ärna sig till marknaden. Grupper har jag sett beta sina hästar, ur sina matsäcksskrin och påsar förpläga sig sjelfva, och vid *Skillingeryd* var gästgifvarestugan full af bönder, som stärkte sig med en och annan sup och en och annan bägare dricka till sin återstående resa fram till *Wernamo,* målet för deras vallfart. Bränvinsstanken förföljer mig öfverallt i dessa trakter. Mig synes det underligt, att icke den resande, som landar vid Ystad, genast mötes af den bränvinsånga, som hvilar öfver Skandinavien, liksom han, när han landar vid Sorrentos kust, helsas af det balsamiska orange- och myrtendoftet. Hvart land har sina seder och sina dunster. — O Patria! —

Från *Skillingeryd* bar det af till *Byarum,* der jag nu sitter och väntar en krake, för att bege mig till *Barnarp.* Ännu hoppas jag kunna hinna till *Jönköping* i afton, men det är en fasa, när man betänker, att man måste tillbringa större delen af dagen under väntan på gästgifvaregårdarne, än på landsvägen farande. Intet *håll* finnes på hela vägen mellan *Lund* och *Grenna.* Sedan begynner hållet och jag torde då komma litet fortare.

Den 15 *Sept.*

Jag kom i går afton ej längre än till *Barnarp.* Qvarteret var rätt godt, och en färsk gädda, uppfiskad ur den lilla sjön, som låg utanför mitt fönster, utgjorde min aftonmåltid. Hela natten regnade, och hela förmiddagen i dag har himlen

sett mycket surmulen ut, icke rätt vetande om han vill gråta eller icke. I Jönköping hörde jag brusandet af *Wetterns* vågor, och sträfvade mig fram i smutsen, det två mil långa hållet, till *Råby*. *Wettern* till venster, kullar till höger, betäckta med unga ekar, hvilka äfven pryda sluttningen på andra sidan om vägen ned mot sjöstranden. Stundom ser man ut öfver sjön, stundom döljer den sig alldeles och framglänser åter mellan ekarnas löfverk. En half mil från *Råby* tappar man honom alldeles, och han återfinnes icke förr än en half mil nära *Grenna*, då genast *Wisingsö*, lång och smal, med sina lunder och byar och kyrkor framställer sig. Moln stodo i vester och höjde sig regndigra; men då de syntes stå midt öfver Wettern, samlade sig en massa af dem till en pelare, hvilken stridt och sammanträngd nedgöt sig i sjön. På andra sidan, längre bort, afspeglade sig rosenfärgade moln i vattenytan. I hvart ögonblick sågs ett nytt molnfenomen: luften var så färgrik och skiftande, att jag nästan trodde mig vara långt i söder.

Vore jag dömd att bo i en aflägsen småstad, så valde jag *Grenna* utan all fråga. Det är ett litet poetiskt näste och med ett innerligt vackert läge. *Grenna* är egentligen ingen stad: det är en flock af landthus, strödda i täcka trädgårdar, på en grön, sluttande sjöstrand och med en bergskedja till förmur mot stormarna. *Grenna* är Sveriges *Meillerie*. Den fyrkantiga, ihåliga ruinen af *Brahehus* höjer sig på den fortlöpande bergsryggen, till höger om vägen, då man passerat *Grenna*, hvarifrån den tydligt och prydligt synes. Omgifningen gör den pittoresk, men dess form är just icke vacker, och klippan, hvarpå den ligger, är kal och stel. Hela denna nejd är en af de skönaste i Skandinavien: det är ett litet Söder midt i Norden.

Men de Svenska bönderna? Och dessa bonddrängar? Ofta är jag frestad att taga dem för djur, och jag vet ej rätt, om jag skall frukta eller förakta dem. Stundom tänker jag: hvad hindrar den besten att genast slå mig ihjäl? Förståndet hindrar honom visserligen icke. Stundom tänker jag, då jag hör

dem tala (d. ä. framstöta några råa, vidriga ljud, utan accent, utan tecken till annat lif än det animaliska): «hur många linjer skilja hans ståndpunkt på bildningens bana från Karaibens eller Eskimåens?»

Men mången gång, liksom i afton, då jag såg gästgifvaren i *Hålkaberg* silfverhårig sitta i sin snygga, varma stuga, i aftonsolens sken, och lugn blicka utåt *Wetterns* glittrande böljor, är jag färdig att falla ned och tillbedja den Svenska bonden såsom den *ende vise.*

Jag bade från *Hålkaberg* hit till *Ösjö* en rask gosse och en präktig häst. Nu hvilar jag vid *Ösjö,* det trefligaste och snyggaste nattqvarter jag haft, sedan jag var på *Trollenäs.* Hvita lakan, ett fint örngott, prydt med spetsar, och ett mjukt bolster inbjuda mig till sömn, efter en mödosam dag på de infernaliska kärrorna. Värdens unga dotter har undfägnat mig med ägg och chocolad. Jag är trött, och klockan är half tio. —

Den 16 *Sept.*

sof jag i *Norrköping* och omfamnade följande dagen min mor och min syster i *Nyköping.*

Romfararens återkomst.

Du blommande, glödande Söder, farväl!
Du tjuste mig ljuft; men jag blef ej din träl.
Jag smög mig min väg ur sefirernas dansar,
Tog af mig de sköna, förtrollande kransar.
Jag tänkte på löftenas ord,
Tog stafven och vandrade åter mot Nord.

Till afsked jag offrade Latiens vår,
Ur bröstet en suck och ur ögat en tår.
Men sucken förflög såsom morgonens töcken,
Och tåren försvann såsom dagg i en öken,
Och återföreningens hopp
Ur saknadens moln hof sitt anlete opp.

Ju längre mot Norden, mot hemmet jag kom,
Ju lugnare blef jag: jag såg mig ej om:
Och tanken på Södern, som brann i mitt sinne,
Förklarades till ett belönande minne.
Förflyger det äfven? o nej!
Hvad menniskan mins, det förlorar hon ej.

En natt och ett haf nu allena det var,
Som skiljde min blick från hvad dyrast jag har.
Jag satt uppå däck i den stormiga natten,
En gungande flarn mellan himmel och vatten.
Jag såg med en innerlig lust,
Hur stormen mig vrok emot fädernas kust.

När sol gick ur böljan, på stranden jag stod,
Då tändes af heliga känslor mitt blod.

Re'n hösten tog kronan af sommarn i Norden;
Dock var det mig varmt på den älskade jorden.
Der kärleken blommande står,
Den gulnande hösten blir äfven en vår.

Ej Romerska tempel och lagrar jag såg:
En hydda så stilla på näset der låg.
Dock smälte mitt hjerta — jag vet icke huru —
De tysta, högtidliga skogar af furu,
Mot himmelen lyftande sig,
Som göthiska tempel omfamnade mig.

Och floden, som klar mellan alarna sprang,
Och Svearnas språk med sin manliga klang,
De mossiga klippor, så djerfva och branta,
Jag helsade alla som gamla bekanta:
Och fädernas heliga namn
Jag läste som stjernor i himmelens famn.

Det vördade, älskade fann jag igen:
Min moder, min syster och mer än en vän.
Två vänner har griften re'n slutit i famnen:
De slumra så roligt; men minnet och namnen,
Dem gömma vi, Svea! ännu:
Jag minnes dem båda; det ena mins du.

På marken har vissnat mång tusende ros
Och luftslott i mängd gått med vinden sin kos.
Af alla de blommor, min sångmö mig födde,
Och kring sig med sorglös förvägenhet strödde,
Har mången förlorat sitt doft:
Förglömts och förvissnat och sjunkit till stoft.

En ros jag dock vet, så förklarad och ren,
Omstrålad af morgonens fagraste sken.

Beslöjad hon stod, när jag for, i sin knoppning,
Men nu är hon blomma och heter ***Förhoppning.***
Vid Tibern stå blommor också;
Nu ser jag, att ***Minnet*** var skönast ändå.

Skönlockigt är ***Minnet,*** med rodnande kind,
Det värmer, som Söderns balsamiska vind.
Dess språk som en röst ur elysium klingar:
Det lyfter och lyfts på osynliga vingar.
Det byter en verld med ett ord:
Det bygger en hydda af palmer i Nord.

Så blomma, Italien! fast icke för mig.
Jag älskar dig högt; men jag saknar ej dig.
Låt vestan och svanorna föra till Norden
Om våren en helsning från klassiska jorden!
Och blande sig mildt i min sång
En flägt från din kust, der jag drömde en gång.

Mitt minne jag helgar åt allt hvad jag rönt
I verlden af stort eller ädelt och skönt.
Min kärlek är Svensk. Invid Skandiens hjerta
Jag sjunger min fröjd och förtiger min smärta.
Mitt hopp är att dö i mitt land,
Med klingande lyran ännu i min hand.

U. C. BERKELEY LIBRARIES
C047913107

